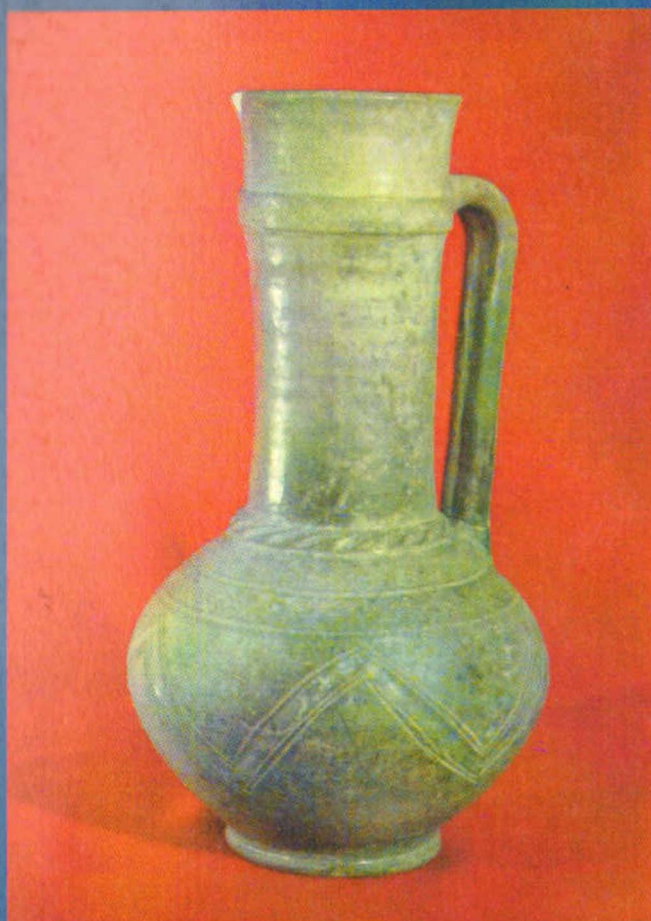

ACTA MUSEI TUTOVENSIS

V

2010

**MUZEUL „VASILE PÂRVAN”
BÂRLAD**

**ACTA
MUSEI
TUTOVENSIS
V**

2010

ACTA MUSEI TUTOVENSIS

Publicație a Muzeului “Vasile Pârvan” Bârlad
Str. Vasile Pârvan nr.1
731003 Bârlad

Tel.: 0235 42 16 91

0335 404 746

Fax: 0235 42 22 11

E-mail: muzeuwp@muzeuparvan.ro

Adresă web: www.muzeuparvan.ro

ACTA MUSEI TUTOVENSIS

Publication of “Vasile Pârvan”
Museum, Bârlad
1 Vasile Pârvan Street
731003 Bârlad

Phone: 0235 42 16 91

0335 404 746

Fax: 0235 42 22 11

E-mail: muzeuwp@muzeuparvan.ro

Web address: www.muzeuparvan.ro

Colegiul de redacție:

Prof. univ. dr. **Vlad CODREA**

Prof univ. dr. **Nicolae CREȚU**

Cercet. principal **Ion IONIȚĂ**

Prof. **Mircea MAMALAUCA**

Prof. **Cristina CARATA**

Muzeograf **Alina BUTNARU**

Prof. **Mircea OANCA**

Redactor șef: Mircea MAMALAUCA

Traducerile și corecturile în limbi străine:

Prof. univ. dr. **Vlad CODREA**

Prof univ. dr. **Nicolae CREȚU**

REVISTA APARE CU SPRIJINUL FINANCIAR AL CONSILIULUI JUDEȚEAN VASLUI

Revistă în curs de cotare CNCSIS.

Revistă fondată de Mircea MAMALAUCA.

Apare anual din 2006.

Coperta I: Cana – Necropola de la Bârlad – Valea Seacă.

MUZEUL „VASILE PÂRVAN” BÂRLAD

**A C T A
M U S E I
T U T O V E N S I S**

V

2010

Bârlad * 2010

**Revistă tipărită de
Casa Editorială Demiurg®
(Acreditată de CNCSIS În 2003, reacredită în 2006)**

**Șoseaua Păcurari nr. 68, bl. 550, sc. B, et. 4, ap.16,
700547-Iași, România
0232/25.70.33; 0745/37.81.50; 0727/840.275
E-mail:ceddemiurg@gmail.com; ceddemiurg@yahoo.fr
www.ceddemiurg.ro**

**Consilier editorial: dr. Alexandrina Ioniță
Director Marketing: Irina Croitoru
Editura răspunde la comenzi în limita tirajului disponibil**

© Muzeului „Vasile Pârvan”

ISSN: 1842-2373

CUPRINS/CONTENT

ARHELOGIE/ARCHAEOLOGY

Vasile URSACHI , <i>Necropola din sec. II-III d. Chr. de la Izvoare-Bahna, jud. Neamț</i> <i>The necropolis since II-III century A. C. from Izvoare-Bahna, Neamț County</i>	7
George Dan HÂNCEANU , <i>Decorurile ceramicii la roată din așezarea dacică de la Roșiori-Dulcești, jud. Neamț</i> <i>Le decor de la céramique travaillée à la roue de l'établissement dace de Roșiori-Dulcești, (dép. de Neamț)</i>	76
Vlad VORNIC , <i>Morminte răvășite din necropola de tip Sântana de Mureș-Černjachov de la Brădiceni, (r-nul Orhei, Republica Moldova)</i> <i>Tombs of the necropolis of Sântana de Mureș-Cernjachov type from Bravicieni (Orhei district, Republic of Moldova) which were destroyed in antiquity</i>	88
Stela ȚAU, Mircea NICU , <i>Accesorii vestimentare, fibule din necropola de la Barcea cultura Sântana de Mureș-Černjachov, secolul al IV-lea d. Chr.</i> <i>Clothing accessories, fibulas discovered in the Barcea necropolis Santana de Mureș-Černjachov culture, 4th century A.D.</i>	99
Mircea MAMALAUCA , <i>O analiză a structurilor sociale, din perspectiva riturilor și ritualurilor de înmormântare în necropolele de sec. IV d. Chr. din punctele „La Movilă” și „Islaz”, com. Pogonești, jud. Vaslui</i> <i>An ananalysis of the social structures from the perspective of the rites and burial rituals in the necropolis from forth century before Christ „La Movila” and „Islaz”, Pogonesti, Vaslui</i>	116
Dan LICHARDOPOL, Bogdan CIUPERCĂ , <i>Un mormânt cu arme de la cumpăna secolelor IV-V p. Chr. descoperit la Târgșoru Vechi</i> <i>A tomb with weapons at the turn of the IVth-Vth centuries p. Chr. discovered at Târgșoru Vechi</i>	154
Costin CROITORU , <i>Cercetările arheologice de suprafață de la Șuțești, județul Brăila. Punctul TERASA I</i> <i>Surface archaeological investigations from Șuțești, Brăila County. Terrace I Point</i>	166
Paul CIOBOTARU , <i>Situl arheologic Negrilești, județul Galați</i> <i>Negrilești archeological site</i>	182
Ion IONIȚĂ , <i>Un cuptor de olărie din secolul al IV-lea d. Hr. descoperit la Siliștea (com. Iana, jud. Vaslui)</i> <i>Ein Töpferofen aus dem 4. Jh. N. Chr. bei Siliște (Gem. Iana, Bez. Vaslui)</i>	191
Andrei OPAIT , <i>Imitație heracleenă după un cunoscut tip de amfora sinopeană. Amfora de tip “carrot”</i> <i>Heracleean imitation after a known type of synopean amphora. „Carrot” type of amphora</i>	207

MEMORIALISTICĂ/MEMOIRS

Ion HOBANA , <i>Ion Barbu în căutarea timpului pierdut</i> <i>Ion Barbu à la recherche du temps perdu</i>	212
Nicolae CREȚU , <i>«Recursul» ficțiunii narative la «scrisori»</i> <i>«Recours» de la fiction narrative aux «letters»</i>	216
Ruxadra MOAȘA NAZARE , <i>Corespondența lui George Moroianu – între personalitate și societate</i> <i>George Moroianu's letters – a mirror of relations between society and personality</i>	221
Laurențiu CHIRIAC , <i>Corespondența lui Ștefan cel Mare cu Statul Papal</i> <i>Correspondence of Stephen the Great with the Papal State</i>	225
Ioana COȘERIANU , <i>Nicolae Iorga, corespondență</i> <i>Correspondence of Nicolae Iorga</i>	231

Laura MOLNAR , <i>Corespondența lui Ștefan Baciu – mărturie a unui scriitor din exil</i> <i>Correspondance de Ștefan Baciu – témoignage d'un écrivain en exil</i>	234
Monica NĂNESCU , <i>Din corespondența profesorilor chimiști Constantin V. Gheorghiu și Ilie Matei</i> <i>Some letters of Constantin V. Gheorghiu and Ilie Matei, chemist teachers</i>	243
Oana FLORESCU , <i>Pagini din corespondența profesorului Petru Poni</i> <i>Pages of Petru Poni's correspondence</i>	24
Alina BUTNARU , <i>Trei enigme din corespondența scriitorului George Ivașcu</i> <i>Three enigmas in the correspondence of the writer George Ivașcu</i>	253
Gruia NOVAC , <i>Reflecțiile unui ciob din oglindă</i> <i>Les réflexions d'un éclat de miroir</i>	258
C. D. ZELETIN , <i>Un sonet inedit al lui George Tutoveanu și o scrisoare inedită a lui Perpessicius</i> <i>Un sonnet inédit par George Tutoveanu et une lettre inédite par Perpessicius</i>	262
ȘTIINȚELE NATURII/NATURAL SCIENCES	
Svetlana BACAL, Galina BUȘMACHIU, Livia CALESTRU , <i>Taxonomic composition of insects (Collembola, Coleoptera: Carabidae, Silphidae, Staphylinidae and Chrysomelidae) from the forest ecosystem of the Republic Moldova</i>	267
Mariana GÎRNET , <i>Scelionidele (Hymenoptera, Scelionidae) din Rezervația Științifică "Prutul de Jos", Republica Moldova</i> <i>Scelionids (Hymenoptera, Scelionidae) from „Prutul de Jos” Scientific Reserve, Republic of Moldova</i>	276
N. C. PAPADOPOL, Angelica CURLIȘCĂ, V. CRISTEA , <i>Observații asupra structurii și dinamicii sezoniere ale avifaunei ihtiofage din apele Namibiei/Atlanticul de sud-est</i> <i>Observations on structure and dynamics of seasonal ichthyophagous seabirds' in the Namibia/Atlantic southeast waters</i>	283
Viorica ARCAN , <i>Contribuții la studiul avifaunei clocitoare din perimetrul ariei protejate "Balta Tălăbasca" (județul Galați)</i> <i>Contributions the study of the breeding avifauna from the protected area "Tălăbasca Marsh" (Galați county)</i>	291
Sorin GEACU , <i>Populări cu Cervus elaphus în sudul României – studio de caz județul Olt</i> <i>Cervus elaphus populations in the south of Romania – case study Olt county</i>	294
Dana BOTOȘ , <i>Macromycetes in the „Gheorghe Sălăgeanu” (Order Russulales)</i>	299
Cristina CARATA , <i>The wather shortage in the soil and its influence upon the cultivated plants</i>	307

ARHEOLOGIE

NECROPOLA DIN SEC. II-III d. Chr. DE LA - IZVOARE - BAHNA, JUD. NEAMȚ

Dr. Vasile URSACHI

Key words: Necropolis, Izvoare Bahna, grave, cremation.

I - Situația geografică a zonei

Satul Izvoare se află așezat în interfluviul Siret-Bistrița, pe versantul piemontan sarmatopliocen, situat în partea sud-estică a dealului Runc (515 m)¹. La data când începeam cercetările de teren, satul Izvoare avea numele de Ruptura și era centrul comunei cu aceeași denumire, făcea parte din raionul Roman, reg. Bacău. Din anul 1968, face parte din comuna Bahna, jud. Neamț și are denumirea de Izvoare. Cum în județul Neamț există mai multe sate cu numele de Izvoare, noi vom folosi termenul de Izvoare-Bahna pentru o localizare mai precisă. Localitatea este brăzdată de pârâul Precista, care izvorăște din partea de vest a satului și se unește, înainte de vărsare în Siret, cu pârâul Turbata².

Cele mai vechi urme de locuire în zona satului Izvoare-Bahna, aparțin epocii eneolitice, cultura Cucuteni, descoperite chiar în sat, în apropiere de așezarea și necropola pe care o prezentăm, așezări apărute, după cât se pare, în apropiere sau chiar în luminișuri ale vechilor păduri existente aici. Denumirea la „Cioate” a locului în care se află așezarea și necropola din sec. II-III d. Chr. și a așezării eneolitice din apropiere, descoperite de noi, este concludentă din acest punct de vedere. Iar numărul destul de mare de izvoare cu apă foarte bună, existente în sat, mai ales în zona versantului drept a pârâului Precista, care este mai abrupt și care a scos mai la suprafață pânza freatică³, au atras comunitățile umane din cele mai vechi timpuri. Punctul în care am efectuat cercetări de salvare mai este denumit de localnici „La Țintă”.

Necropola din sec. II-III d. Chr. de la Izvoare-Bahna se află în partea de vest a satului, la circa 600-700 m, în pantă lină, care coboară spre Valea Siretului. Spațiul respectiv, până la cercetarea noastră, în 1967, era folosit drept izlaz pentru vitele și oile gospodariilor din această localitate. Pe acest loc, în decursul timpului, a existat o pădure, destul de importantă, care făcea legătura cu zona împădurită și în prezent a dealurilor piemontane pericarpate din sud-estul Depresiunii Cracău - Bistrița⁴, cunoscute, în această zonă, sub numele de „Dealul Runc”.

Satul Izvoare-Bahna, face parte din bazinul Siretului, constituind o importantă vatră de locuire în toate timpurile. Importanțele descoperiri arheologice în zonă, în parte cercetate și publicate de cunoscutul arheolog I. Mitrea, care a realizat și o importantă monografie arheologică⁵, precum și a distinsului istoric-prof. dr. Jean Ciută⁶, constituie dovezi ale gradului de locuire a acestei zone în decursul istoriei. La aceasta adăugăm și noi această modestă cercetare de salvare, care deși nu este completă (exhaustivă), constituie un important reper în cunoașterea istoriei acestor locuri.

II - Istoricul cercetărilor

În anul 1958 învățătorul Gavril Horodniceanu, din satul Pildești, com. Cordon, jud. Neamț, ne semnală că în comuna Ruptura, raionul Buhuși, mai târziu raionul Roman, s-au descoperit întâmplător, câteva materiale arheologice, care au fost aduse la Muzeul din Roman. Distinsul învățător era născut în această localitate și se interesa de istoria ei. Cele câteva obiecte - o urnă

¹ I. Mitrea, *Așezarea din secolele VI-IX de la Izvoare-Bahna*, Piatra Neamț, 1998, p. 16; J. Ciută, I. Mitrea, *Bahna - Neamț, străveche așezare de răzeși*, București, 1999, p. 11.

² Ion Bojoi, Ichim Ioniță, *Județul Neamț, în colecția Județelor Patriei*, Editura Academiei.

³ *Ibidem*.

⁴ Vasile Cucu, *Geografia populației și așezărilor umane*, ed. II, E.D.P. București, 1981, p. 13.

⁵ I. Mitrea, *Așezarea din secolele VI-IX d. Chr. de la Izvoare-Bahna*, Piatra Neamț, 1998.

⁶ Prof. dr. Jean Ciută, Prof. dr. Ioan Mitrea, *Bahna-Neamț - străveche așezare de răzeși*, București, 1999.

fragmentară, două fibule (**Pl. II/1,2;XL/3**), o strachină (**Pl. XL/1,2**), o verigă din fier cu o mărgică din sticlă topită în interiorul ei și mai multe fragmente de fructiere (**Pl. XXXIII/1-3**) aduse la Muzeu, indicau proveniența lor dintr-o necropolă din sec. II-III d. Chr., ușor de identificat în urma experienței dobândite prin cercetarea recentă a necropolei din aceeași perioadă, descoperită și cercetată la Gabăra - Porcești (Moldoveni).

Cum în acei ani eram în plină campanie de cercetări la mai multe obiective arheologice (Cetatea Nouă a Romanului, așezările și necropolele de la Gabăra și Văleni, Cetatea dacică de la Brad) și numeroase expediții periegetice, investigațiile în această nouă descoperire, respectiv necropola de la Ruptura, a rămas un obiectiv întârziat din punct de vedere al cercetării. Abia în anul 1967 avea să se întâmple prima noastră investigație pe teren, urmând indicațiile descoperitorului, care semnală o surpătură de teren, în partea de SV a satului, pe un drum de țară, care ducea de la Ruptura către drumul principal, care făcea legătura cu satul Racova. Drumul respectiv era folosit, mai ales, pentru ducerea animalelor la pășunat, din care cauză era prost întreținut. Drumul amenajat pe direcția pantei a suferit mereu noi degradări, deoarece șuvoaiele de apă, provenite din ploile abundente din timpul primăverii și toamnei erodau carosabilul, care a devenit aproape impracticabil pentru mijloacele de transport, fiind brăzdat de numeroase șanțuri (**Pl. I/1**), care, la rândul lor, au provocat dezvelirea unor morminte de incinerație, din cimitirul amintit. Numeroasele fragmente ceramice și mai ales a obiectelor de inventar: mărgeli, fibule, ace, obiecte din filigran de argint etc., au trezit curiozitatea cetățenilor și mai ales a copiilor, care au dus o parte din ele la școală. Câțiva elevi de la școala din sat au adus o urnă cu capac, cenușie, lucrată la roată, plină cu oase calcinate și un număr de mărgeli din calcedoni sau sticlă, care au fost predate învățătorului Alexandru Mazăre (**Pl. III/1,2**). Între timp, interesul învățătorului a fost din ce în ce mai mare, ceea ce a făcut să participe în mod direct la culegerea acestor artefacte din drumul deja impracticabil. În acest fel s-au adunat mai multe asemenea piese, care nu au fost cedate de către Dl. învățător Muzeului din Roman, sub pretextul organizării unui muzeu școlar. Acesta nu a fost realizat, iar după ieșirea la pensie, Dl. învățător a declarat că nu știe ce s-a făcut cu obiectele adunate. A fost o pierdere foarte mare deoarece Dl. învățător Mazăre nici nu mi-a permis să le fotografiez sau desenez, cu o singură excepție (o urnă și un capac „restaurate” la școală), (**Pl. III/1,2**).

Așa cum notam mai înainte, locul denumit de localnici „La Cioate” sau la „La Țintă” se află situat la 600-700 m SV de satul Izvoare. La prima noastră intervenție, în 1967, acest teren era folosit ca pășune; după câțiva ani, în zonă, în partea de sud, a apărut o livadă. Drumul amintit, între Izvoare și Racova, a fost părăsit și arat, dispărând și șanțurile care îl mărgineau, încât astăzi nu se mai poate identifica locul cimitirului. În 1979, când am avut a doua intervenție, prin deschiderea unor casete în zonele în care se mai vedeau câteva materiale la suprafața solului, în perimetrul celor trei secțiuni din 1967, încă mai exista posibilitatea cercetării întregului cimitir, dar lipsa forței de muncă a făcut imposibilă realizarea acestui deziderat. Chiar cele câteva casete din 1979, când s-au descoperit încă 12 morminte, au fost realizate cu câțiva muncitori aduși de la Șantierul Arheologic de la Brad, care se afla la o distanță de cel puțin 20 km, peste râul Siret.

În prima campanie de săpături, care a durat aproape o lună de zile, am trasat trei secțiuni. SI, în apropierea drumului, în partea de nord, peste șanțul care mărginea partea carosabilă, cu dimensiunile de 22x1,50 m, orientat pe direcția pantei, paralel cu drumul, într-o zonă în care fenomenul eroziunii, nu era prezent. În această secțiune nu am găsit nimic, ceea ce dovedește că ne aflam la marginea necropolei.

Al doilea șanț - SII, a fost, de fapt, un taluz, care mărginea drumul, rupt de ape, în partea dreaptă pe direcția de mers Izvoare - Racova, respectiv în partea de nord a drumului, la o distanță de 7,5 m de SI și paralel cu acesta, unde au fost descoperite 10 morminte de incinerație. La distanță de 8,50 m spre sud, în marginea cealaltă a drumului, s-a trasat cea de a treia secțiune - SIII, cu dimensiunile de 24,50 x 1,50 m, unde s-au descoperit încă 9 morminte. La o distanță de 7, respectiv 8 m spre sat, au ieșit la iveală, în ruptura de pe marginea drumului, încă două morminte. În acest fel, în prima campanie de săpături, din anul 1967, au fost descoperite 21 de morminte de incinerație, din care 4 în gropi simple și 17 în urne (**Fig. 1**).

După 12 ani, în 1979, am încercat să realizez o nouă campanie de cercetări, pentru a cuprinde

întreg spațiul cimitirului. Lipsa forței de muncă nu mi-a îngăduit să realizez acest obiectiv. Cu câțiva muncitori aduși de la Șantierul Arheologic Brad, veniți cu bicicletele, am reușit să deschid doar câteva casete, în care am descoperit trei morminte de incinerare în gropi simple și nouă în urne, ajungându-se la un total de 33 morminte de incinerare (**Fig. 1**).

În anul 2004, în încercarea de a relua cercetarea, de către un proaspăt cercetător de la Muzeul de Istorie din Roman, deplasându-ne în zona cimitirului, nu am mai putut localiza spațiul acestuia, acum aflându-se o livadă de pruni și cireși, într-un proces de degradare, nemaifiind lucrată. Cu toate strădaniile noastre nu am mai putut localiza cimitirul. O nouă încercare, apelând la datele pe care le avem din primele două campanii, eventual apelând și la unele fotografii, ar putea duce la salvarea întregii necropole. Rămâne ca un deziderat al noii echipe de cercetători de la Muzeul de Istorie din Roman.

III - Corpusul descoperirilor

III a - Catalog

Mormântul nr. 1. Incinerat în urnă, fără capac (**Pl. XXXIII/4**). S-a păstrat doar o mică parte din fundul urnei (**Pl. IV/2**) în care s-au descoperit doar câteva oase calcinate. Urna, lucrată la mână, de culoare cărămizie, cu fundul drept. Face parte dintr-un vas borcan. Nu a avut nici un fel de inventar.

Mormântul nr. 2 (Pl. XXXIII/V). Incinerat în groapă. Groapa avea un diametru de 0,40 m și o adâncime, cât s-a păstrat, de 0,42 cm, de formă cilindrică. În ea s-au găsit puține oase calcinate, cenușă și câteva fragmente de cărbune de lemn. A fost descoperit la 5 m de capătul de est al secțiunii II/1967 (**Fig. 1**).

Mormântul nr. 3 (Pl. XXXIV/1). Incinerat în groapă. Groapa mormântului, circulară în plan, a fost prinsă la adâncimea de 0,50 m și mergea până la 0,60 m. În groapă s-au descoperit destul de puține oase calcinate și câteva fragmente ceramice, care provin de la o strachină cenușie, lucrată la roată, fundul inelar, cu un umăr ușor pronunțat, buza dreaptă și îngroșată la exterior (**Pl. IV/1**). A servit, probabil, drept capac sau ca ofrandă. Mormântul se afla la circa 1m de M. 2, în capătul de est al secțiunii II/1967.

Mormântul nr. 4 (Pl. XXXIV/2). Incinerat în urnă, cu capac. A fost descoperit la 14 m de capătul de est al secțiunii II. Capacul a fost descoperit la adâncimea de 0,05 m de la suprafața solului, iar fundul urnei se afla la doar 0,35 m adâncime. Urna, fisurată din cauza presiunii solului, are corpul bombat, fundul inelat, destul de scundă (**Pl. V/3**). Groapa mormântului avea un diametru de 0,45 m, iar urna așezată direct pe fundul ei. Capacul, restaurat, are forma ușor tronconică, fundul inelar, partea superioară cilindrică, cu un umăr ușor pronunțat iar buza dreaptă și ușor îngroșată, de culoare cenușie (**Pl. V/1; XLI/1**). În urnă s-au descoperit mai multe oase calcinate, cenușă și pământ ars. Ca inventar avea o singură mărgică din sticlă albă, ușor deformată de foc, mai multe fragmente de la o fibulă din fier și alte câteva fragmente dintr-un cercel din bronz. De asemenea, printre oase, s-au descoperit și câteva fragmente de la mai multe obiecte din filigran de argint (**Pl. V/2; XLVI/5**).

Mormântul nr. 5 (Pl. XXXIV/3). Incinerat în groapă. Prins la adâncimea de 0,35 m (nivelul de la care se consideră a fi vizibile aceste gropi se referă la zona neafectată de eroziunea apei, din apropierea drumului circular). Diametrul gropii este de 0,35 m și avea o adâncime de câțiva centimetri (0,12 m). În groapă s-au descoperit puține oase calcinate, pământ ars, cărbune de lemn și câteva fragmente ceramice, de culoare cărămizie, lucrate cu mâna, care făceau parte dintr-un vas borcan. Nu a avut alt inventar.

Mormântul nr. 6 (Pl. XXXIV/4). Incinerat în urnă, cu capac (**Pl. VI/3**). Urna, lucrată la mână, de culoare brun-cărămizie, fundul drept. Lipsește partea superioară, fiind distrusă. Nu se cunoaște profilul gropii, care era, probabil, la dimensiunile urnei. A fost prinsă la adâncimea de 0,30 m de la nivelul terenului din jur, fiind distrusă de circulația pe drum. În interior s-au descoperit câteva oase calcinate, cenușă și cărbune de lemn. Nu a avut alt inventar.

Mormântul nr. 7 (Pl. XXXV/1). Incinerat în groapă (**Pl. VI/2**). Prinsă la adâncimea de 0,30 m, groapa avea fundul la 0,45 m. De formă ovală, cu diametrul maxim de 0,75 m, iar cel minim de 0,60 m. În groapă, pe toată suprafața, s-au descoperit oase calcinate, precum și o mare cantitate de cărbune de lemn, chiar bucăți mai mari de lemn carbonizat. Nu a avut alt inventar.

Mormântul nr. 8 (Pl. XXXIV/5). Incinerat în urnă, cu capac (Pl. VI/1). A fost depistat la adâncimea de 0,50 m. Fundul urnei la 0,70 m. La suprafață se putea delimita foarte ușor groapa mormântului, care avea un diametru de 0,50 m și se adâncea cu circa 0,10 m mai jos de capac, după care s-a îngustat până la dimensiunile urnei. Urna, lucrată la roată, de culoare cenușie, destul de scundă, cu corpul bombat, fundul inelar, gâtul scurt, marcat de o nervură în relief și buza lată, ușor răsfrântă oblic (Pl. VII/2; XLI/4). Capacul, o strachină lucrată la roată, de culoare cenușie, fundul inelat, buza răsfrântă și îngroșată la exterior, depășea diametrul urnei (Pl. VII/1; XLI/6). În interiorul urnei foarte multe oase calcinate. Ca inventar, s-a descoperit un pandantiv din metal alb (argint?) sub forma unui ac, prevăzut la capătul superior cu o verigă pentru agățat, înfășurată cu un fir metalic, subțire (Pl. XLVI/12).

Mormântul nr. 9 (Pl. VIII/1). Incinerat în urnă, cu capac (Pl. XXXV/2). Urna, de culoare cenușie, lucrată la roată, are corpul ușor bombat, fundul inelat (Pl. VIII/2; XLI/5). Drept capac au fost folosite câteva fragmente de la un vas lucrat la mână, cărămiziu. Groapa mormântului este mult mai mare decât dimensiunile urnei. În interior s-au descoperit multe oase calcinate și un inventar bogat, compus din: mărgelile de calcedoni, de diferite forme și mărimi, mărgelile din sticlă (Pl. IX/1), o fibulă din fier, fragmentară, cu resortul lung și placă (Pl. XLV/1,2), coșulețe din filigran de argint, butoiașe, cercei și multe alte fragmente de filigran, distruse de foc (Pl. IX/2).

Mormântul nr. 10 (Pl. X/1,2). Incinerat în urnă, cu capac. Urna, lucrată la roată, corpul bombat, fundul inelar, destul de scundă, buza lată, răsfrântă drept, se afla într-o margine a gropii de mormânt, care era mult mai largă, având un diametru de 0,40 m (Pl. XI/3; XXXV/4; XLI/2). Capacul, de asemenea lucrat la roată. În interior, ca inventar, destul de multe oase calcinate, un obiect de podoabă format din mai multe vergi din fier, legate, formând un lăntșor (Pl. X/3; XLVI/11), câteva mărgelile din calcedoni și din sticlă colorată, mată (Pl. XI/1,2; XLVI/9), o fibulă din fier, un ac din fier și câteva fragmente de filigran de argint (Pl. XLV/4).

Mormântul nr. 11 (Pl. XXXV/3; XIII/2). Incinerat în urnă cu capac. Urna, cenușie, lucrată la roată, ușor bombată, fundul inelar, gâtul scurt, marcat de o nervură în relief, buza lată și răsfrântă oblic (Pl. XII/2; XLII/5). Capacul, de asemenea, lucrat la roată, de culoare cenușie, fundul inelar, gâtul scurt și buza dreaptă, îngroșată la exterior (Pl. XII/1; XLII/6). Groapa mormântului, ușor ovală, avea un diametru de 0,35 m. Urna era așezată într-o margine a ei. În interiorul urnei s-au descoperit multe oase calcinate, cenușă și pământ ars. Ca inventar s-au descoperit mai multe fragmente de butoiașe și coșulețe din filigran de argint (Pl. XIII/1; XLIV/2,3).

Mormântul 12 (Pl. XXXV/5). Incinerat în urnă, cu capac. A fost descoperit în afara secțiunilor noastre, la circa 7 m est de SIII și la 1m de mormântul nr. 1. Urna, de culoare cenușie, lucrată la roată, cu corpul ușor bombat, fundul inelar (Pl. XIV/3). Capacul, fragmentar. Groapa mormântului, circulară, cu un diametru de 0,30 m și o adâncime, de la nivelul la care a fost prinsă, de 0,25 m. În interiorul urnei s-au descoperit mai multe oase calcinate, cenușă, bucățele de cărbune de lemn, două mărgelile din sticlă (Pl. XIV/1) și un obiect din fier (Pl. XIV/2; XLV/7).

Mormântul nr. 13 (Pl. XV/1; XXXVI/1). Incinerat în urnă. Este un mormânt dublu, cu două urne, din care doar una a avut capac (Pl. XV/2, 3; XLI/3, XLII/4). Ambele urne sunt de culoare cenușie, lucrate la roată. Ca formă sunt aproape identice. Fundul inelar, corpul ușor bombat. Una din ele are pe umăr un mic prag, pe gât o nervură în relief, iar buza este evazată oblic. Au fost descoperite una lângă alta, la circa 0,08 m. La niciuna nu se mai cunoaște groapa. Ca inventar s-a descoperit un obiect din fier, fiind vorba de o fibulă fragmentară și o mărgică, în prima din ele (Pl. XLVI/3, 8) și câteva mărgelile în cea de a doua (Pl. XLV/3). Capacul, reprezentat de câteva fragmente cenușii, lucrate la roată, care se aflau deasupra primei urne.

Mormântul nr. 14 (Pl. XVI/3; XXXVI/2). Incinerat în urnă, cu capac. Urna, lucrată la roată, din pastă cenușie, fundul inelar, bitronconică. Îi lipsește partea superioară, care a fost distrusă de eroziune (Pl. XVI/4; XLII/1). Capacul, cenușiu, lucrat la roată, s-a păstrat doar o mică porțiune. În interiorul urnei s-au descoperit mai multe fragmente de oase calcinate, cenușă și pământ ars. Nu a avut inventar.

Mormântul nr. 15 (Pl. XVIII/2; XXXVI/3). Incinerat în urnă, cu capac. A fost distrus în mare parte de eroziune, rămânând în pământ doar o jumătate din urnă și câteva fragmente din capac. Urna a putut fi întregită. Este lucrată la roată, de culoare cenușie, bitronconică, cu mijlocul ușor

rotunjit, fundul inelar, gâtul ceva mai lung, marcat de o nervură în relief, buza evazată oblic (Pl. XVII/2; XLII/2). Capacul, din care s-au păstrat doar câteva fragmente, căzute în urnă, era, de asemenea, lucrat la roată, cenușiu. În interiorul urnei s-au descoperit mai multe oase calcinate, fragmente de cărbune de lemn, cenușă și pământ ars. Ca inventar a avut trei mărgelile din sticlă mată, colorată, una din ele diformă, din cauza topirii (Pl. XVII/1; XLVI/6) și o fibulă din fier (Pl. XVIII/1; XLVI/4) cu corpul puternic arcuit, acul și placa de prindere, la fel ca resortul sau corpul fibulei puternic atacat de foc și rugină.

Mormântul nr. 16 (Pl. XX/1,2; XXXVI/4). Incinerat în urnă. Cu două urne, fără capac (Pl. XIX/1,2). Mormânt cu două urne lucrate la mână, una păstrată mai bine, doar partea inferioară. Nici una nu a avut capac. Este posibil ca resturile acestuia să se fi deplasat odată cu partea superioară a urnelor, luate de torenți sau măcinate de uzura terenului din drum. În pământ s-a putut determina, foarte ușor, forma gropilor în care au fost așezate, una lângă alta. Groapa avea forma oval-alungită, puțin mai mare decât circumferința celor două urne. În ambele urne s-au găsit oase arse, cenușă și pământ ars, în cantități destul de mari. Nu a avut inventar.

Mormântul nr. 17 (Pl. XXI/2; XXXVI/5; XXI/3). Incinerat în urnă, cu capac. Nu se păstrează decât fundul urnei, un vas borcan lucrat la mână (Pl. XXI/1) și circa 10 centimetri din groapă. În interiorul urnei și alături de ea, în groapă, s-au descoperit și câteva fragmente ceramice, lucrate la roată, roșii, care au servit drept capac. Groapa, puțin mai mare decât diametrul urnei, avea forma rotundă, foarte bine marcată în pământ. Nu a avut inventar.

Mormântul nr. 18 (Pl. XXII/2; XXXVI/6). Incinerat în urnă, fără capac. Groapa mormântului, circulară, era ușor de observat, fiind marcată de un pământ cenușos. Din ea s-a mai păstrat doar 8 cm în adâncime. Diametrul ei, de 0,34 m, era ceva mai mare față de cel al urnei. Urna, păstrată fragmentar, doar o parte din fund, era cărămizie, lucrată la mână. Nu a avut inventar.

Mormântul nr. 19. Incinerat în urnă, fără capac (Pl. XXII/3; XXXVII/1). Atât urna cât și groapa în care a fost depusă, erau de dimensiuni mici. Diametrul gropii era de 0,22 m, iar a fundului urnei de 0,16 m. Din înălțimea urnei nu s-a mai păstrat decât 0,06 m, respectiv fundul ei, în care zăceau câteva oase calcinate, cenușă și câteva fragmente din ea (Pl. XXII/1). Era lucrată la mână, de culoare cărămizie. Fără inventar.

Mormântul nr. 20 (Pl. XXIII/2; XXXVII/2). Incinerat în urnă, cu capac. Păstrat destul de bine, fiind distrusă doar o mică parte din buza vasului, și capacul din care s-au mai păstrat mai multe fragmente căzute în urnă. Este vorba de o fructieră, lucrată la roată, din pastă cenușie, cu piciorul scurt, ușor evazat, corpul tronconic, cu umărul ușor pronunțat, gâtul cilindric, nu prea înalt și buza răsfrântă aproape drept (Pl. XXIII/1; XLII/3). Urna, de asemenea, lucrată la roată, zveltă, mai ales partea inferioară, cu un umăr ușor pronunțat, fundul inelar, partea inferioară a vasului alungită, gâtul relativ lung. Nu se păstrează partea superioară a vasului (Pl. XXIII/3; XLIII/5). În interiorul urnei foarte multe oase calcinate, fragmente de cărbune de lemn, cenușă și pământ ars. Nu a avut alt inventar. Groapa mormântului, ovală, puțin mai largă decât diametrul urnei, a fost ușor depistată datorită cantității de cenușă prezentă în ea. Porțiunea păstrată avea diametrul de 0,32 m și o adâncime, păstrată, de 0,36 m.

Mormântul nr. 21 (Pl. XXXVII/3). Incinerat în urnă, cu capac. A fost descoperit în afara secțiunilor noastre, la suprafața solului, fiind marcat de diferența de culoare a pământului. Groapa, circulară, cu un diametru de 0,37 m, ceva mai mare decât urna, a fost surprinsă la nivelul de călcare al drumului de țară. La mică adâncime - 0,07-0,08 m s-a dat peste o urnă, lucrată la roată, de culoare roșie. Forma urnei, ușor bombată la mijloc, avea fundul inelar, corpul obișnuit, gâtul scurt, sub buza evazată oblic se afla o nervură în relief (Pl. XXIV/2; XLIII/4). În urnă au fost descoperite multe oase calcinate, cenușă, câteva fragmente de cărbune și pământ ars. Amestecate cu oasele au fost găsite: un capac, căruia îi lipsește butonul de prindere, lucrat la roată, prevăzut la buză cu un mic prag, pentru îmbucarea în gura vasului pe care îl acoperea, de culoare roșie, care poate fi considerat un adevărat capac (Pl. XXIV/1; XLIII/3); un pahar, lucrat la roată, din pastă cenușie, fundul inelar, mai îngust, corpul cilindric și buza rotunjită, ușor subțiată și trasă spre exterior (Pl. XLIII/1); o cățuie, întreagă, de formă tronconică, fundul plat, buza rotunjită, prevăzută cu o mică toartă-plină (Pl. XXV/7). Printre oase s-au mai descoperit: un ac din fier, două fragmente dintr-o fibulă din fier,

cu resortul bilateral și piciorul terminat printr-un buton și mai multe fragmente de coșulețe din filigran de argint (Pl. XXV/1-6; XLIV/1).

Mormântul nr. 22. Incinerat în urnă, fără capac (Pl. XXXVII/4). Urna, lucrată la roată, cenușie, cu corpul ușor bombat. Îi lipsește partea superioară (Pl. XXVI/1). Groapa circulară, ceva mai largă decât diametrul urnei, a fost ușor de depistat datorită cantității mari de cenușă. Diametrul ei era de 0,40 m, iar adâncimea păstrată, de 0,36 m. Ca inventar s-au descoperit fragmente de la un butoiș din filigran de argint. În urnă foarte multe oase calcinate.

Mormântul nr. 23 (Pl. XXXVII/5). Incinerat în urnă, cu capac. Urna, cenușie, lucrată la roată (Pl. XXVII/5). Din capac nu s-au mai păstrat decât câteva fragmente, care provin, probabil, de la o strachină (Pl. XXVI/2). Groapa mormântului, rotundă, avea un diametru de 0,40 m și o adâncime de 0,36 m, de la nivelul la care a fost prinsă. În interiorul urnei s-au descoperit mai multe fragmente de oase calcinate, cenușă și pământ ars. Ca inventar, în urnă, s-a descoperit o fibulă din bronz, cu resortul bilateral lung, corpul puțin arcuit, profilat, terminat cu un buton. Placa de prindere ruptă (Pl. XXVII/1,2; XLVI/10). Alături de fibulă se aflau și câteva mărgelile trecute prin foc (Pl. XXVII/3,4).

Mormântul nr. 24 (Pl. XXXVII/6). Incinerat în urnă, cu capac. Groapa mormântului, mai largă, avea diametrul de 0,42 m și adâncimea de 0,38 m. A fost ușor de delimitat datorită cantității mari de cenușă. Pe fundul ei o mare cantitate de fragmente de oase calcinate, care se aflau în afara urnei. Urna, cenușie, lucrată la roată, avea corpul bombat, fundul inelar și buza distrusă de eroziunea apei (Pl. XXVIII/2). În interiorul urnei, multă cenușă, cărbune de lemn, oase calcinate și câteva fragmente de la un capac, de culoare cenușie, lucrat la roată (Pl. XXVIII/3). Ca inventar s-au descoperit câteva mărgelile din sticlă și calcedoniu (Pl. XXVIII/1; XLV/6).

Mormântul nr. 25 (Pl. XXXVIII/1). Incinerat în urnă, cu capac. Groapa mormântului, conică, a fost prinsă la suprafața drumului. Avea forma rotundă, în plan, cu un diametru de 0,36 m la gură și 0,22 m la fund. Fundul era ușor curbat. Urna, un borcan lucrat la mână, prevăzut cu un brâu simplu, dispus deasupra umărului, de culoare cărămizie (Pl. XXIX/2). Drept capac a fost folosită o fructieră, lucrată la roată, de culoare cenușie, căreia îi lipsește piciorul (Pl. XXIX/1; XLIII/6). În urnă s-au descoperit relativ multe fragmente de oase arse, cenușă și pământ. Nu a avut alt inventar. Este printre puținele morminte intacte, nefiind afectat de eroziunea apei, urna fiind cu câțiva centimetri mai jos de nivelul drumului, dar fragilă, nu s-a mai putut restaura.

Mormântul nr. 26 (Pl. XXXVIII/2). Incinerat în urnă. Prins într-o zonă puternic erodată. Nu s-a mai surprins decât o mică parte din fundul urnei, lucrată la mână, cărămizie (Pl. XXX/1). La fel și groapa mormântului, din care nu s-a mai putut cerceta decât 7-8 cm. În groapă și în jurul ei s-au descoperit puține oase calcinate, câteva fragmente ceramice și pământ ars.

Mormântul nr. 27 (Pl. XXXVIII/3). Incinerat în urnă, cu capac. A fost depistat la nivelul drumului, prin apariția unor fragmente din capac. Urna, la fel și capacul, sunt cenușii, lucrate la roată. Urna este puternic bombată și destul de scundă (Pl. XXX/2). În urnă s-au descoperit destul de multe fragmente de oase calcinate, cenușă, cărbune de lemn și pământ ars. Ca inventar a fost găsită o singură mărgică, din pastă de sticlă, roșie-mată (Pl. XLVI/7). Groapa mormântului nu a putut fi delimitată, ea luând forma vasului, în pământul galben-murdar.

Mormântul nr. 28 (Pl. XXXVIII/4). Incinerat în groapă. S-a prins doar o mică porțiune din mormânt, respectiv fundul gropii, care avea un diametru de 0,22 m și o adâncime de 0,06 m, rotundă în plan. În ea s-au descoperit doar câteva fragmente de oase calcinate și două fragmente ceramice, lucrate la roată, probabil căzute aici sau folosite drept capac sau ofrandă. Nu a avut inventar.

Mormântul nr. 29 (Pl. XXXVIII/5). Incinerat în groapă. A fost surprinsă doar o mică parte din groapă - 0,05 m, ovală, cu diametrul lung de 0,30 m și o adâncime, de la nivelul la care a fost prinsă, de 0,05 m. În groapă s-au descoperit doar câteva fragmente de oase calcinate, cenușă și două fragmente ceramice, lucrate la roată. Nu a avut alt inventar.

Mormântul nr. 30 (Pl. XXXVIII/6). Incinerat în groapă. Descoperit în aceeași zonă puternic afectată de eroziune. Groapa mormântului, ovală, a fost delimitată doar după culoarea diferită pe care o avea conținutul ei, respectiv, multă cenușă, pământ ars și câteva fragmente ceramice de culoare cenușie, lucrate la roată. Adâncimea păstrată nu depășea 0,05 m. Nu a avut inventar.

Mormântul nr. 31 (Pl. XXXVIII/7). Incinerat în urnă, cu capac. Descoperit la nivelul

drumului. Groapa mormântului a fost ușor depistată după culoarea pământului. Avea o formă circulară, cu un diametru de 0,42 m și o adâncime de 0,36 m, ceva mai largă decât diametrul urnei. Urna, scundă, era lucrată la roată, de culoare cenușie, fundul inelar, corpul bombat și buza ușor evazată (**Pl. XXXI/2**). Capacul, fragmentar, era lucrat la roată, cenușiu, din care s-au păstrat doar câteva fragmente. În interiorul urnei, multe oase calcinate, cenușă și pământ ars. Ca inventar avea o căniță, lucrată la roată, din pastă cenușie, buza ușor evazată, fundul inelar, corpul bombat și gâtul scurt. Toarta, în bandă, pornește de sub buză, până pe umăr (**Pl. XLIII/2**).

Mormântul nr. 32 (Pl. XXXIX/1). Incinerat în urnă, fără capac. Descoperit la o distanță de circa 20 m față de ultimul mormânt (M. 11) din S II, mai spre vest, scos de eroziunea apei și distrus, în parte. Din urnă s-au mai păstrat doar câteva fragmente ceramice, dintr-un vas lucrat la roată, cenușiu, cu corpul bombat și fundul inelar (**Pl. XXXII/2**). În interiorul urnei s-au descoperit mai multe fragmente de oase calcinate, cenușă și câteva fragmente de la un butoiș din filigran de argint.

Mormântul nr. 33 (Pl. XXXIX/2). Incinerat în urnă, cu capac, descoperit în afara secțiunii III, într-o casetă, în anul 1979. Urna, lucrată la roată, de culoare cenușie, cu corpul ușor bombat, fundul inelar. Partea superioară distrusă de eroziune (**Pl. XXXII/1**). Capacul fragmentar, lucrat din aceeași pastă, la roată. Din el nu s-au mai păstrat decât câteva fragmente. Groapa mormântului era puțin mai largă decât urna, avea un diametru de 0,40m și o adâncime de 0,32 m. Nu a avut inventar.

Tipologia inventarului

Săpăturile de salvare, în necropola de la Izvoare-Bahna, efectuate în două campanii de cercetare - 1967 și 1979, au scos la iveală un număr de 33 de morminte. La acestea, în mod sigur, putem adăuga mormântul găsit la Școala Generală din satul Izvoare-Ruptura (**Pl. II/1,2**) și cele câteva obiecte donate de învățătorul Gavril Horodniceanu (**Pl. XL/1-4**). Toate cele 33 morminte aparțin unui singur rit de înmormântare - cel de incinerare. Nici un indiciu, pe tot parcursul cercetării, nu ne-a oferit prilejul să considerăm că ar exista și un al doilea rit, cel al înhumăției, constatat în majoritatea necropolelor dacilor liberi din sec. II-III d. Chr. în zona Moldovei⁷. În acest sens, am făcut observații minuțioase pentru a găsi măcar un os, care să nu fi trecut prin foc, pentru a presupune, cel puțin, existența celui de al doilea rit de înmormântare.

Așadar, avem de a face cu o necropolă de incinerare, cu morminte, care din punct de vedere al ritualului, aparțin la două categorii: incinerati în gropi simple și incinerati în urne, cu sau fără capac. Din prima categorie fac parte mormintele în gropi simple, nr. 2, 3, 5, 7, 28, 29, 31, iar din a doua, mormintele din categoria celor incinerati în urne, cu sau fără capac, în număr de 26. Dintre acestea, opt morminte erau în urne cu capac - M. 4, 8, 11, 20, 21, 23, 24, 25, la acestea se adaugă un capac existent la mormântul nr. 13 cu două urne, din care doar una avea capac. Celelalte 18 morminte - M. 1, 6, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 22, 26, 27, 31, 32, 33 erau așezate în urne, fără capac. Dintre toate mormintele, doar 10 au avut urnele păstrate întregi sau întregibile - M. 8, 9, 10, 11, 13 (două), 14, 15, 20 și 21. Toate cele 7 urne lucrate la mână s-au păstrat fragmentar, datorită fragilității pastei din care au fost confecționate - M. 1, 16, (dublu), 17, 19, 25, 26 și 10. Din cele lucrate la roată, din pastă fină, care nu au rezistat presiunii solului sau au fost distruse de eroziune - urnele M. 3, 6, 12, 22, 23, 24, 27, 31, 32, 33. Din cele 33 morminte doar 13 au avut inventar - M. 4, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 21, 23, 24, 27, 31, compus din mărgelile, pahare, căni, cățui, fibule, ace, pandantive, cercei și un obiect din fier.

Cea mai mare pondere în inventarul necropolei de la Izvoare-Bahna este reprezentată de ceramică. Aproape toate mormintele, cu excepția celor în gropi simple, au avut în inventarul lor un număr de recipiente, de diferite categorii, folosite atât ca urne sau capace, cât și ca inventar funerar. Multe din ele sunt prezente în stare fragmentară, unele fragmente fiind împrăștiate în zona

⁷ R. Vulpe, *Săpăturile de la Poieniști, Materiale*, I, 1953; I. Antonescu, *Săpăturile arheologice de la Gabăra, Materiale*, 6, 1959; Idem, *Materiale*, 7, 1961, p. 449-459; I. Ioniță, V. Ursachi, *Văleni o mare necropolă a dacilor liberi*, Iași, 1988; C. Buzdugan, V. Căpitanu, *Necropola daco-carpică de incinerare din secolul al III-lea de la Gălănești - Bărboasa, com. Oncești, jud. Bacău*, *Carpica*, 7, 1975, p. 63-116; V. Căpitanu, *Contribuții la cunoașterea populației autohtone în sec. II-III e. n. în județul Bacău*, Muzeul Național, 2, 1975; S. Morintz, Gh. Bichir, *Săpăturile de la Pădureni, Materiale*, 6, 1959.

necropolei, datorită faptului că un număr mare de morminte au fost amenajate la adâncimi prea mici, fiind deranjate atât de lucrările agricole, cât mai ales, în cazul nostru, de eroziunea apei sau uzura traficului pe drumul Izvoare - Racova.

Cu toate acestea, o bună parte din fragmentele descoperite în această necropolă pot fi atribuite unor anumite forme de vase care, împreună cu cele întregi sau întregibile sunt incluse într-o schemă tipologică, larg folosită în cadrul ceramicii din sec. II-III d. Chr. descoperită în așezările și necropolele dacilor liberi. Cum tipologia recipientelor folosite în așezările și marile necropole din această perioadă este foarte bogată, încercăm și noi să includem, cele câteva forme, în schema necropolelor deja bine cunoscute.

Din punct de vedere al materialului și tehnicii de confecționare al recipientelor descoperite aici, prezentăm cele două tipuri de ceramică, bine cunoscute în cultura dacilor liberi din sec. II-III d. Chr., ceramica lucrată cu mâna și ceramica lucrată la roată. Menționăm că, până în prezent, nu am descoperit niciun fragment de ceramică romană de import, prezentă în toate așezările și necropolele din această perioadă în Moldova. Suprafața limitată de cercetare, redusă doar la cele trei secțiuni și câteva casete nu ne permit să credem că acest tip de ceramică poate lipsi din inventarul necropolei și mai ales al așezării dacilor liberi din această zonă.

Ceramica lucrată cu mâna

Acest tip de ceramică este reprezentat în necropola de la Izvoare-Bahna, de două tipuri de vase. Borcanul și cățuia. Vasele borcan, de formă bine cunoscută, realizate dintr-o pastă cu multe ingrediente, prost frământată și arsă la cenușiu-cărmiziu, s-au păstrat doar fragmentar. Deși în momentul descoperirii, unele recipiente erau doar fisurate, odată cu scoaterea lor se sfărâmau. Doar puține din ele au putut fi reconstituite până la 10-15 cm de fund. La câteva din ele s-au putut observa și unele elemente de decor, în special brâul alveolat, care se afla sub mijlocul vasului, pe mijloc sau pe umăr (**M. 25, Pl. XXXVIII/1; XXIX/2; XXX/1**). S-au păstrat, doar fragmentar, urnele de la mormintele nr. 1, 16 (două vase), 17, 19, 25, 26 (**Pl. IV/2; XIX/1,2; XXI/1; XXII/1**).

Acest tip de vas este caracteristic pentru întreaga cultură materială a dacilor, fiind prezentă încă din sec. IV î. Chr. Prezența lui în marile așezări dacice din perioada clasică a culturii dacice, de pe Valea Siretului: Poiana⁸, Răcătău⁹, Brad¹⁰, este edificatoare. Cu unele mici modificări ale formei, dar mai ales ale decorului, aceste vase sunt frecvente în toate așezările și necropolele dacilor liberi din sec. II-III d. Chr.¹¹ Numărul lor este destul de mare în necropola de la Văleni¹², Gabăra - Moldoveni și Bărboasa - Gălănești¹³, doar un singur exemplar în marea necropolă de la Poienesti¹⁴ din Moldova. Nu lipsesc nici în Dobrogea - la Enisala¹⁵, în Oltenia¹⁶ sau Transilvania¹⁷.

Cățuia sau ceașca dacică, este, de asemenea, o formă de vas caracteristică pentru olăria dacică, devenind un fel de reper etnic. Are forma tronconică, lucrată la mână, fundul drept, buza rotunjită. De obicei este puternic afumată în interior, fiind folosită, mai ales, la iluminat. În necropola de la Izvoare-Bahna a constituit un obiect de ofrandă, la mormântul nr. 21, alături de un alt recipient,

⁸ R. și Ec. Vulpe, „Les fouilles de Poiana, Dacia, III-IV, 1927-1932, p. 292, fig. 45, 47, 48; R. Vulpe, S. Teodor, Piroboridava, București, 2003, p. 72.

⁹ V. Căpitanu, V. Ursachi, *Descoperiri geto-dace în județul Bacău*, Crisia, 2, 1972, p. 102, fig. 5/1, 2, 4; V. Căpitanu, *Principalele rezultate ale săpăturilor arheologice în așezarea geto-dacică dela Răcătău* (jud. Bacău), Carpica, VIII, 1976, fig. 14-21.

¹⁰ V. Ursachi, *Zargidava*, București, 1995, p. 159-161.

¹¹ Gh. Bichir, *Cultura carpică*, București, 1973, p. 65-67; I. Ioniță, V. Ursachi, *Văleni, o mare necropolă a dacilor liberi*, Iași, 1988, p. 67-68.

¹² I. Ioniță, V. Ursachi, *op. cit.*, Iași, 1988, p. 67, 68, fig. 25/33; 30/47; 31/22; 33/30; 42/33; 46/53, 57.

¹³ I. Antonescu, *Gabăra*, Materiale 6, 1959, p. 478-480, fig. 3; Idem, *op. cit.*, Materiale, 7, 1961, p. 450, fig. 2/1-2; C. Buzdugan, și V. Căpitanu, *Necropola daco-carpică de la Bărboasa*, Carpica, I, 1968, p. 202.

¹⁴ R. Vulpe, *op. cit.*, Materiale, I, 1953, p. 314-315; 375, 448, fig. 100; 246/1.

¹⁵ M. Babeș, *Necropola daco-romană de la Enisala*, SCIV, 22, 1971, 1, p. 26, fig. 2/3, 5; 5/1; 6; 7; 8/1; 10/3.

¹⁶ G. Popilian, *Necropola daco-romană de la Locusteni*, Craiova, 1980.

¹⁷ D. Protase, *Un cimitir dacic din epoca romană la Soporul de Câmpie, contribuții la problema continuității în Dacia*, București, 1976.

un pahar lucrat la roată. Ceașca descoperită aici are toarta plină, care pornește de la fundul vasului până la jumătatea lui (Pl. XXV/7).

Asemenea vase au fost descoperite și în alte necropole din sec. II-III d. Chr., unele din ele ca ofrandă sau drept capace pentru urne. Astfel, la Văleni, au fost descoperite trei exemplare, la mormintele nr. 57, 311 și 396¹⁸. La Poieniști s-au descoperit 6 exemplare, din care trei folosite drept capace iar celelalte trei, ca ofrandă¹⁹. Ele sunt prezente și în necropolele daco-romane de la Soporu de Câmpie²⁰ și Locusteni²¹, folosite drept capace.

Ceramica lucrată la roată

Urne funerare

Cuprinde un număr mult mai mare de recipiente, folosite atât ca urne de incinerare cât și ca vase de ofrandă sau capace pentru mormintele depuse în urne. Diversitatea acestui tip de ceramică este incomparabil mai mare în așezări față de necropole, în situația de la Izvoare-Bahna, ca urne au fost folosite numai vasele de un anumit tip - respectiv cele cunoscute cu numele de vase-urnă, nume provenit tocmai de la faptul că sunt, cu predilecție folosite pentru acest scop.

Ca formă ele apar încă din a doua jumătate a mileniului I î. Chr., constituind, inițial, copii după vasele de provizii de tip „pythos” sau „dolia”, imitații sau originale din Grecia antică. Cum un asemenea recipient era greu de transportat la distanțe atât de mari, chiar dacă admitem că râul Siret era navigabil, cel puțin până la Brad, credem că forma vasului a fost înglobată în formele locale, imitate mai întâi în ceramica lucrată la mână și apoi în cea lucrată la roată, în special în perioada „clasică” a culturii dacice - sec. II-I î. Chr. - I începutul sec. II d. Chr., prin numeroasele vase mari de provizii cunoscute în marile așezări dacice. Ne referim aici atât la vasele de provizii din zona munților Orăștiei, cât, mai ales, la cele descoperite în marile așezări dacice de pe Valea Siretului. Menționăm aici vasele de provizii de la Poiana²², Răcățiu²³ și Brad²⁴. Pentru secolele II-III sunt cunoscute ca „vase fără toartă” sau chiar „vase-urnă”²⁵, denumire pe care o consider cea mai adecvată, pe care am folosit-o în descrierea ceramicii din marea așezare de la Brad²⁶.

Este bine cunoscut faptul că olăritul devenise, în sec. II-III d. Chr., un meșteșug foarte răspândit și prosper. Descoperirea unor centre de adevărați meșteșugari și numeroasele cuptoare de ars ceramica dovedesc, la rândul lor faptul că acest meșteșug era foarte dezvoltat. Numărul mare de recipiente întregi sau fragmentare descoperite în necropole, dar mai ales în așezări, au permis realizarea unor tipologii foarte minuțioase corespunzător comenzilor foarte numeroase făcute de populația din această perioadă, ceea ce a dus, în multe cazuri la realizarea unor tipuri de vase specifice doar anumitor activități, fie legate de folosirea lor în gospodărie, fie la consumarea unor practici religioase. Din acest punct de vedere putem admite, în anumite cazuri sau așezări, existența unor recipiente destinate unor ritualuri religioase, printre care și realizarea unor vase specifice ritualului incinerării. Un exemplu edificator îl avem în necropola de la Gabăra - Moldoveni, unde s-a descoperit o urnă, cenușie, lucrată la roată la care era atașat un capac special făcut pentru urna respectivă, în așa fel încât pragul capacului se îmbuca perfect în gura urnei, ceea ce a făcut ca întreg conținutul mormântului să fie perfect protejat și păstrat așa cum a fost introdus în vas²⁷. Aceasta nu exclude, chiar în necropolele mari, existența unor improvizații, cum sunt cele în care rămășițele

¹⁸ I. Ioniță, V. Ursachi, *op. cit.*, Iași, 1988, p. 68.

¹⁹ R. Vulpe, *Săpăturile de la Poieniști*, Materiale Arheologice, Vol. I, București, 1953, p. 347, 376, 395, fig. 172.

²⁰ D. Protase, *Soporu de Câmpie*, p. 19, 32, 35, 41, 42, 55-56, fig. 6, 2; pl. XIX/2, 7; XLII/5.

²¹ G. Popilian, *Locusteni*, p. 15, 29, 32, 36, 42, 53, 82-83, pl. III, M. 15/2; IV, M. 17/2; XVI, M. 108/2; XVII, M. 110/2; XIX, M. 126/2; XXIII, M. 162/2; XXVIII, M. 106/2; XXXVII, M. 283/1; XLV, 5-8.

²² R. și Ec. Vulpe, *op. cit.*, Dacia, III-IV, 1927-1932, p. 281, fig. 63; R. Vulpe, Teodor, S., *op. cit.*, București, 2003, p. 79, fig. 203/2, 4-5; 205/5; 215/1-2, 4, 6.

²³ V. Căpitanu, V. Ursachi, *O nouă cetățuie dacică pe Valea Siretului*, Carpica, II, 1969, p. 106, 107, fig. 12, 13.

²⁴ V. Ursachi, *op. cit.*, București, 1995, p. 169-171.

²⁵ Gh. Bichir, *Cultura carpică*, București, 1973, p. 72-74.

²⁶ Vezi nota 24.

²⁷ Săpături V. Ursachi, Observație realizată la descoperirea mormântului.

arderii pe rug să fie introduse în vase fragmentare, unele fără capac, sau în recipiente obișnuite din gospodărie. Trebuie să consemnăm, totuși, existența, în toate necropolele dacilor liberi, oricât de mari sau mici ar fi, a unor morminte pentru care s-au ales anumite tipuri de vase, în special cele care permiteau acoperirea cu un capac, chiar improvizat, care putea să închidă și să protejeze conținutul lor. Dintre toate, cele mai adecvate au fost vasele tip urnă, denumire folosită chiar în condițiile în care acest tip de vas nu era întrebuințat pentru aceasta, cum au fost vasele din perioada ultimului sfert de mileniu î. Chr. la populația dacică. Diversificarea ritualurilor religioase legate de evoluția conceptului despre viață și moarte, au dus la apariția unor tipuri de înmormântări inedite, printre care mormintele de incinerare în gropi simple, folosirea unor fragmente ceramice în loc de urne, sau a unor vase diferite, uneori chiar jumătăți sau porțiuni de vase, dispariția capacelor la urne sau înlocuirea lor cu un fragment sau mai multe de vase etc.

În necropola de la Izvoare-Bahna, atât cât am putut salva prin săpăturile sistematice practicate, au fost descoperite și reconstituite un număr relativ mic de vase, toate din categoria vaselor-urnă, lucrate la roată, care aparțin din punct de vedere al formei unor tipuri deja bine cunoscute. Este vorba de vasul urnă, lucrat la roată, de culoare cenușie (cu o singură excepție - urna și capacul mormântului nr. 21 care, sunt de culoare roșie-cărmizie), care fac parte din patru tipuri de vase, cunoscute aproape în toate așezările și necropolele din sec. II-III d. Chr. din Moldova.

Tipul I - vase de tip urnă, cu corpul sferoidal, marginea răsfrântă oblic sau orizontal, buza rotunjită sau ușor îngroșată la exterior, fundul inelar, bine marcat, mijlocul bombat, având diametrul mai mare decât gura și fundul vasului. Doar două urne din această categorie au putut fi reconstituite (**Pl. VII/2; XI/3; XLI/4; XLI/2**) și aparțin mormintelor de incinerare nr. 8 și 10.

Cele mai multe urne de acest tip au fost descoperite în necropola de la Văleni, peste 20 de exemplare, care au fost clasificate în două variante - 1 a și 1 b²⁸. Piese asemănătoare au fost descoperite la Dumitrești²⁹, Poienești³⁰ și Sohodor³¹.

Tipul II - vase tip urnă, având corpul bitronconic, rotunjit, cu gâtul relativ scurt, buza lată și răsfrântă orizontal sau oblic, gura largă și fundul inelar. Pe gât are o nervură în relief. La Izvoare-Bahna au fost descoperite, referindu-ne doar la vasele întregi, cinci exemplare, care se împart la două variante, II a și II b (**Pl. VIII/2; XII/2; XV/2,3; XXIV/2**). Prima urnă din acest tip de vas aparține mormântului 13, care are două urne - una (**Pl. XLI/3**) corespunde descrierii generale și a doua, unei variante, II a, care are corpul ceva mai scund, un mic prag deasupra umărului și o nervură în relief, imediat sub buză (**Pl. XLII/4**). Un alt exemplar din această variantă aparține mormântului nr. 11 (**Pl. XLII/5**). O altă variantă a acestui tip de vas, are drept caracteristică un gât mai înalt și mai strâmt, corpul mai zvelt, prevăzut pe gât cu o nervură în relief, dispusă în partea superioară, sub buză. Una din ele aparține mormântului nr. 9 (**Pl. XLI/5**), cealaltă mormântului 21 (**Pl. XLIII/4**).

Cele două tipuri de urnă sunt destul de frecvente în necropolele de la Văleni³², Pădureni³³, Bărboasa - Gălănești³⁴, Poienești³⁵, Dămieniști³⁶ sau Săbăoani³⁷. La Văleni au fost incluse în tipurile 2 a și 2 b³⁸, iar Gh. Bichir le încadrează în grupa BI tipul a1 și a 2³⁹.

Tipul III. Sunt urnele puțin mai înalte, cu corpul bitronconic, uneori umărul ușor rotunjit, trunchiul de con superior înclinat mai puternic decât cel inferior (**Pl. XLII/2**) cu buza evazată drept

²⁸ I. Ioniță, V. Ursachi, *op. cit.*, Iași, 1988, p. 69.

²⁹ I. Ioniță, *Necropola daco-carpică de la Dumitrești Gălății*, jud. Iași, în *Arh. Mold.*, VI, 1969, p. 123-136.

³⁰ R. Vulpe, *op. cit.*, București, 1953, p. 404, fig. 318,

³¹ V. Căpitanu, *op. cit.*, Muzeul Național, 2, 1975, fig. 25/1.

³² I. Ioniță, V. Ursachi, *op. cit.*, Iași, 1988, p. 70, fig. 25/32; 24/23; 19/49.

³³ Gh. Bichir, *op. cit.*, București, 1973, pl. LXXIX/1-3.

³⁴ V. Căpitanu, *op. cit.*, Muzeul Național, 2, 1975, fig. 1/9; 2/6; 3/3; 6/5; 9/5.

³⁵ R. Vulpe, *op. cit.*, București, 1953, p. 318, 319, 321, 322, 325, 332, 337, 352, 450, 453, fig. 109/110, 114-116, 120, 127, 143, 148, 186.

³⁶ I. Mitrea, *Necropola de la Dămieniști*, jud. Bacău, Carpica, 14, 1982, p. 65-80.

³⁷ Săbăoani vol. II - V. Ursachi, - *Săbăoani*, Necropola II (manuscris).

³⁸ I. Ioniță, V. Ursachi, *op. cit.*, Iași, 1988, p. 70.

³⁹ Gh. Bichir, *op. cit.*, București, 1973, p. 72, pl. LX/1-4; LXI/1-4; LXV/2-4; LXVI/4.

sau oblic și fundul inelar. Unele din ele au mijlocul, care marchează unirea celor două trunchiuri de con, ușor carenat (**Pl. XLII/1**). Cele două exemplare descoperite la Izvoare-Bahna aparțin mormântului nr. 14 (**Pl. XVI/4; XLII/1**) și 15 (**Pl. XVII/2; XLII/2**). Tipul acesta de urnă a fost încadrat de Gh. Bichir în grupa vaselor fără toartă B1 a 4⁴⁰, iar la Văleni în tipul 3 - oale de formă tronconică⁴¹. Vase de acest tip au fost descoperite în necropolele de la Văleni⁴², Poienești⁴³, Săucești⁴⁴, Gălănești - Bărboasa⁴⁵, Pădureni⁴⁶, Butnărești⁴⁷, Dochia⁴⁸, Săbăoani⁴⁹.

Tipul IV. Urne de dimensiuni mai înalte, cu corpul ușor bombat, gâtul relativ scurt și buza evazată oblic sau orizontal. Fundul inelar. Au forma ovoidal-alungită care se apropie de cea a unei pere de unde își trage și denumirea de „piriforme”, termen larg folosit de către arheologii noștri.

La Izvoare-Bahna s-a descoperit un singur vas de acest tip, folosit ca urnă la mormântul nr. 20 (**Pl. XXIII/3; XLIII/5**). În clasificarea ceramicii de la Văleni acest tip de vas a fost inclus în tipul 4⁵⁰, iar Gh. Bichir în categoria de vase-urnă, tipul a 3⁵¹. Analogii în principalele necropole cercetate: Poienești⁵², Bărboasa - Gălănești⁵³, Oncești - Cioara⁵⁴, Dămieniști⁵⁵, Săucești⁵⁶ sau Dochia⁵⁷.

În afară de mormintele a căror urne au putut fi reconstituite, în necropola de la Izvoare-Bahna s-au mai descoperit încă zece morminte care au avut urne lucrate la roată (**Pl. V/3; VI/1; XIV/3; XXVI/1; XXVII/5; XXVIII/2; XXX/2; XXXI/2; XXXII/1,2**), care nu au putut fi reconstituite - M. 4, 6, 12, 22, 23, 24, 27, 31, 32, 33. După fragmentele care s-au păstrat putem spune că în majoritatea mormintelor de aici au fost folosite recipiente care aparțineau, în general, aceluiași tipuri de urne. Nici un indiciu nu avem în legătură cu existența altor forme de vase, cum ar fi: amforete (așa zis carpice), căni, castroane etc. Lipsesc, de asemenea, amforele romane sau alte recipiente de import. La toate acestea se adaugă urna descoperită de Dl. Alex. Mazăre, care a dus-o la școala din sat (**Pl. III/2**). După formă ar putea aparține tipului de urnă bitronconică, cu mijlocul rotunjit.

Capace

În necropola de la Izvoare-Bahna, dintre cele 33 de morminte de incinerare, doar o mică parte au avut urne care au fost acoperite cu capace. Amintim mormintele nr. 4, 8, 11, 20, 21, 23, 24, 25 care au avut drept capac un anumit tip de vas, la care se mai pot adăuga încă două morminte, nr. 13 care a avut două urne, din care doar una a avut capac și mormântul de incinerare în groapă, unde s-a descoperit un capac lucrat la roată din pastă cenușie, fragmentar. Alte câteva fragmente de vase care au putut servi drept capace au fost aduse de Dl. învățător G. Horodniceanu, în 1958 - respectiv trei fragmente de fructiere și o strachină (**Pl. XXXIII/1-3; XL/1,2**) și capacul urnei de la Școala Generală din satul Izvoare (**Pl. III/19**).

Din punct de vedere al tipului de vas care a servit drept capac la unele urne din necropola de

⁴⁰ Idem, pl. LXXX/1; LXXXI/1; LXIX/2.

⁴¹ I. Ioniță, V. Ursachi, *op. cit.*, Iași, 1988, p. 70, fig. 24/27; 28/28; 29/31; 36/38; 47/28; 64/3.

⁴² Ibidem.

⁴³ R. Vulpe, *op. cit.*, București, 1953, p. 347, fig. 171.

⁴⁴ V. Căpitanu, *op. cit.*, Carpica, 1976, p. 155-157, fig. 3.

⁴⁵ Idem, Gălănești - Bărboasa, fig. 4/1-3.

⁴⁶ Gh. Bichir, *op. cit.*, București, 1973, pl. LXXIX/1-3.

⁴⁷ Idem, pl. LXXX/1-2; LXXXI/1-2.

⁴⁸ C. Scorpan, *Necropola carpică de la Dochia*, Arh. Mold., V/1967.

⁴⁹ V. Ursachi, *op. cit.*, (manuscris), Săbăoani II - necropola II.

⁵⁰ I. Ioniță, V. Ursachi, *op. cit.*, Iași, 1988, p. 70.

⁵¹ Gh. Bichir, *op. cit.*, București, 1973, p. 72, pl. LXX/1-4; LXXVIII/1; LXXII/2-3.

⁵² R. Vulpe, *op. cit.*, Materiale, I, 1953, p. 318, 327, 329, 337, 340, 341, 345, fig. 106; 131-132; 150-151; 153-154; 159; 165.

⁵³ V. Căpitanu, *op. cit.*, Muzeul Național, 2, 1975, fig. 4/1; 5/2; 6/3; 9/2.

⁵⁴ Idem, *op. cit.*, fig. 16/1; 20/1; 22/1.

⁵⁵ I. Mitrea, *op. cit.*, Carpica, 14, 1982, p. 71, 73, fig. 2/4, 5; 3/4, 5; 6/4, 5.

⁵⁶ V. Căpitanu, *op. cit.*, Muzeul Național, 2, 1975, fig. 30/1, 2, 5; Idem, *op. cit.*, Carpica, 1976, p. 155, fig. 4/2-4; 5/6; 7/4; 8/2.

⁵⁷ C. Scorpan, *op. cit.*, Arh. Moldovei, 5, 1967, p. 331, 334, fig. 1/2, 3; 2/1.

la Izvoare-Bahna, menționăm doar pe cele care au avut elementele principale de determinare a formei: străchini, fructiere, un capac special realizat cu această funcție, câteva fragmente dintr-un vas-urnă și câteva fragmente lucrate la roată care nu pot fi determinate din ce tip de vas făceau parte. Ca număr predomină străchinile - 6 exemplare descoperite la mormintele nr. 3, 4, 8, 11 (**Pl. IV/1; V/1; XL/1; VII/1; XLI/6; XII/1; XLI/6**) cel de la Școala Generală din sat (**Pl. III/1**) și cel din 1958 (**Pl. XL/1,2**), după care urmează fructierele - 5 exemplare, descoperite la mormintele nr. 20 și 25 (**Pl. XXIII/1, XLII/3; XXIX/1, XLIII/6**) și cele trei fragmente din 1958 (**Pl. XXXIII/1-3**); un capac prevăzut cu prag (**Pl. XXIV/1, XLIII/3**) descoperit la mormântul nr. 21; câteva fragmente dintr-un vas-urnă, folosite drept capac la mormântul nr. 23 (**Pl. XXVI/2**) și cele câteva fragmente de vas lucrat la roată, folosite drept capac la mormântul nr. 24 (**Pl. XXVIII/3**).

Străchinile folosite drept capace în necropola de la Izvoare-Bahna fac parte din două categorii: Tipul 1 - cu marginea îngroșată și rotunjită, pereții arcuiți (**Pl. VII/1, XII/1, XLI/6 și XLII/6**), corpul tronconic, fundul inelar, gâtul scurt și gura largă. Cele mai apropiate analogii le-am găsit între exemplarele de la Văleni⁵⁸, încadrate în tipul 3 de castroane, iar Gh. Bichir le include în tipul C5⁵⁹. Tipul 2 - cu buza îngroșată și ușor evazată, gâtul cilindric, bine marcat, corpul tronconic și fundul inelar (**Pl. XLI/1, V/1; XL/1,2**). Acest tip de vas a fost încadrat, la Văleni, în tipul 4 de castroane⁶⁰, iar Gh. Bichir le încadrează în tipul C10 - cu buza îngroșată, umărul bine marcat și gâtul cilindric⁶¹.

Folosirea străchinilor pentru acoperirea urnelor funerare era o practică generală în sec. II-III d. Chr. la populația dacilor liberi din zona Moldovei. Este suficient să amintim prezența lor în necropolele de la Poienești⁶², Bărboasa-Gălănești⁶³, Gabăra-Moldoveni⁶⁴, Săucești⁶⁵, Dămieniști⁶⁶ sau Săbăoani⁶⁷.

Fructierele folosite drept capace la mormintele de incinerare din necropola de la Izvoare-Bahna, în număr de cinci exemplare, fac parte din două tipuri, ușor deosebite, din această formă specifică dacilor liberi, cu adânci rădăcini în ceramica dacică încă din secolele III-I î. Chr. - sec. I începutul sec. II d. Chr. Cu unele mici modificări și-a păstrat forma caracteristică, pierzându-și o bună parte din înălțimea piciorului, îngustarea buzei evazate și mai ales a decorației interioare, pe buze și pe picior, realizate prin lustruire.

În necropola de la Izvoare-Bahna au fost descoperite două fructiere întregi, folosite drept capace la mormintele nr. 20 (**Pl. XXIII/1; XLII/3**) și nr. 25 (**Pl. XXIX/1; XLIII/6**), prima de culoare cenușie, cea de a doua de culoare roșie-cărămizie. Adăugăm încă trei exemplare, păstrate fragmentar, descoperite în aceeași zonă a necropolei de către învățătorul G. Horodniceanu și predate nouă în 1958 (**Pl. XXXIII/1-3**).

Fiecare din cele două fructiere întregi aparține unui anumit tip. Astfel, fructiera de la mormântul nr. 20 (**Pl. XXIII/1; XLII/3**) are corpul tronconic, umărul ușor marcat, gâtul cilindric și marginea răsfântă drept, destul de lată și ușor înclinată spre interior. Acest tip de fructieră a fost încadrată la Văleni în tipul 2⁶⁸, iar Gh. Bichir include acest tip în grupa d1 și d2⁶⁹. Cel de al doilea exemplar descoperit la mormântul nr. 25 (**Pl. XXIX/1; XLIII/6**) este inclus, în cadrul necropolei de la Văleni, în tipul 1 b, cu partea superioară a cupei mai scundă, tronconică și marginea desul de lată

⁵⁸ I. Ioniță, V. Ursachi, *op. cit.*, Iași, 1988, p. 71.

⁵⁹ Gh. Bichir, *op. cit.*, București, 1973, pl. LXXXVIII/6, 9.

⁶⁰ I. Ioniță, V. Ursachi, *op. cit.*, Iași, 1988, p. 71, fig. 21/22; 27/64; 28/19, 22; 31/11, 13.

⁶¹ Gh. Bichir, *op. cit.*, București, 1973, pl. LXXXVIII/3; XC/6.

⁶² R. Vulpe, *op. cit.*, București, 1953, p. 451, 452, 456, 457.

⁶³ V. Căpitanu, *op. cit.*, Gălănești - Bărboasa, fig. 7/3; 8/4; 9/3, 4; 10/1, 3, 5-8.

⁶⁴ I. Antonescu, *Săpăturile de la Gabăra - Porcești*, Materiale, VI, 1959, p. 473-485.

⁶⁵ V. Căpitanu, *op. cit.*, Carpica, 1976, fig. 3/2, 4, 5; 6/1, 2.

⁶⁶ I. Mitrea, *Un complex funerar descoperit în necropola carpică de la Dămieniști*, jud. Bacău, SCIVA, 39, 4, 1988, p. 273, fig. 2/4.

⁶⁷ *Săbăoani* - V. Ursachi, vol. II - necropola I și II (manuscris).

⁶⁸ I. Ioniță, V. Ursachi, *op. cit.*, Iași, 1988, p. 72-73.

⁶⁹ Gh. Bichir, *op. cit.*, București, 1973, p. 76-77, pl. C/1, 3-4, CII/3-4; CIII/3.

și înclinată ușor spre interior⁷⁰. Un exemplar asemănător a fost descoperit în necropola de la Poienești⁷¹.

Se cunosc puține exemplare de capace realizate special pentru acest lucru deoarece în locul lor au fost folosite, cu destulă eficacitate, străchinile sau alte forme de vase. De obicei capacele au forma conică sau emisferică, prevăzute cu un mâner în formă de disc sau buton și un prag sau o gardină de fixare. Numărul lor este relativ mic și au antecedente în cultura clasică a dacilor, respectiv sec. II-I î. Chr. - sec. I începutul sec. II d. Chr., când numărul lor este destul de mare, unele din ele frumos ornamentate prin lustruire sau pictate⁷².

În necropola de la Izvoare-Bahna a fost descoperit un singur capac, realizat special pentru acoperirea vaselor, este de formă emisferică și se păstrează fragmentar. Îi lipsește butonul. Are pragul sau gardina pentru fixare foarte scurtă și puțin înclinată spre interior. A fost folosit la mormântul nr. 21 (**Pl. XXIV/1; XLIII/3**). Exemplare asemănătoare au fost descoperite la Poiana - Dulcești⁷³, Poienești⁷⁴, Bărboasa - Gălănești⁷⁵, Dumitrești - Gălății⁷⁶, Săucești⁷⁷ și Văleni⁷⁸.

Alte două morminte nr. 23 și 24 au avut drept capace câteva fragmente ceramice lucrate la roată. La mormântul nr. 23 acestea proveneau de la un vas urnă, păstrându-se câteva fragmente de la fundul unui asemenea recipient (**Pl. XXVI/2**). Celelalte fragmente de la mormântul nr. 24 provenite din zona mijlocie a vasului, nu au putut fi atribuite unui anumit tip de vas (**Pl. XXVIII/3**).

Alăturăm ceștii sau cățuii dacice prezentate la ceramica lucrată la mână, ca vas de ofrandă, la mormântul nr. 21 încă două recipiente, de data acesta lucrate la roata olarului, un pahar și o căniță. **Paharul**, de formă bitronconică, cu fundul inelar, partea inferioară a trunchiului de con mai mică în comparație cu partea superioară, care devine oarecum cilindrică, buza ușor subțiată și rotunjită înclinată puțin spre exterior. A fost descoperit la mormântul nr. 21, alături de cățuie (**Pl. XLIII/1**).

Cel de al treilea tip de vas, care a fost folosit ca ofrandă - este reprezentat de o **cană** de mici dimensiuni, descoperită la mormântul nr. 31 (**Pl. XXXI/1,2**). Are corpul ușor bombat, gâtul cilindric, scurt, buza arcuită spre exterior și rotunjită, fundul inelar. Este prevăzută cu o toartă, în bandă, cu șa, care pornește de sub buză până pe umărul vasului. Acest tip de vas este foarte răspândit în cultura materială a dacilor liberi din sec. II-III d. Chr. Cu mici deosebiri, forma aceasta de cană are antecedente în ceramica dacică din perioada clasică⁷⁹. La Văleni, cani de acest fel au fost incluse în tipul 1⁸⁰, iar Gh. Bichir le include în tipul C4⁸¹. Sunt prezente în așezări și necropole cum ar fi cele de la Moldoveni⁸², Poienești⁸³, Gălănești - Bărboasa⁸⁴, Vârțișcoi⁸⁵ sau Săbăoani⁸⁶.

După cum se poate observa, în necropola de la Izvoare-Bahna lipsesc un număr important de forme de vase specifice dacilor liberi, prezente în majoritatea așezărilor și necropolelor cunoscute până acum. Printre acestea am putea numi vasele cu două torți - amforetele carpice, vasele cu buza spre interior, recipientele cu torți sub formă de ursuleți, cămile mari etc. La acestea adăugăm lipsa totală a ceramicii de import, în special amforele romane, folosite atât ca urne cât și în ritualuri de înmormântare, atât de prezente în toate necropolele din această perioadă.

În afară de ceramică, folosită în special ca urne sau ca ofrande, în necropola de la Izvoare-

⁷⁰ I. Ioniță, V. Ursachi, *op. cit.*, Iași, 1988, p. 76.

⁷¹ R. Vulpe, *op. cit.*, București, 1953, p. 330, fig. 136.

⁷² V. Ursachi, *op. cit.*, București, 1995, p. 164-165, 204.

⁷³ Gh. Bichir, *op. cit.*, București, 1973, p. 78.

⁷⁴ R. Vulpe, *op. cit.*, București, 1953, p. 325-326, 345, fig. 128, 166.

⁷⁵ V. Căpitanu, *op. cit.*, fig. 10/4.

⁷⁶ I. Ioniță, *op. cit.*, Arh. Mold., 6, 1969, p. 129, fig. 6/1-2.

⁷⁷ V. Căpitanu, *op. cit.*, Carpica, 14, 1982, fig. 5/5.

⁷⁸ I. Ioniță, V. Ursachi, *op. cit.*, Iași, 1988, p. 73.

⁷⁹ V. Ursachi, *op. cit.*, București, 1995, 174-175.

⁸⁰ I. Ioniță, V. Ursachi, *op. cit.*, Iași, 1988, p. 71.

⁸¹ Gh. Bichir, *op. cit.*, București, 1973, p. 81, 82, pl. CXXII/1, 3.

⁸² Cercetări, V. Ursachi, material inedit.

⁸³ R. Vulpe, *op. cit.*, București, 1953, p. 349, 456, fig. 9.

⁸⁴ V. Căpitanu, Gălănești - Bărboasa, p. 73, 79, fig. 8/1-2.

⁸⁵ I. L. Neagu, *Stațiunea barbară de la Vârțișcoi*, A. Arh., 3, 1930, 5-6, p. 4, 7, fig. 3/2.

⁸⁶ V. Ursachi, *Necropola II - Săbăoani* (manuscris).

Bahna s-au descoperit diferite alte obiecte de inventar: de uz casnic, de podoabă, accesorii vestimentare, amulete și pandantive etc. Dintre obiectele de uz casnic care sunt prezente în diferite necropole din această perioadă, menționăm micile unelte intens folosite în gospodărie, respectiv ace pentru cusut. În general, aceste unelte sunt confecționate din fier, bronz sau os. Aici am descoperit un singur ac din fier, păstrat fragmentar, doar jumătatea superioară, unde se cunoaște bine și urechea (**Pl. XI/2; XLV/4**). A fost găsit printre oasele și obiectele de inventar în mormântul nr. 10, alături de o fibulă și câteva fragmente din filigran de argint. Este posibil ca și celălalt fragment de ac, tot din fier, să aparțină acestuia. Alte fragmente de ace, din același material, ar putea să aparțină unor unelte asemănătoare, ca de pildă, fragmentele descoperite la mormintele nr. 4 (**Pl. V/2; XLVI/5**); 21 (**Pl. XXV/2,4; XLVI/1,2**) și 13 (**Pl. XLVI/3**). Piese asemănătoare au fost descoperite la Văleni⁸⁷, Poienești⁸⁸, Gălănești - Bărboasa⁸⁹, Moldoveni⁹⁰, Bozieni⁹¹, Locusteni⁹² și Săbăoani⁹³.

Accesorii vestimentare

Cele mai răspândite accesorii vestimentare prezente în necropolele dacilor liberi sunt fibulele din fier sau bronz. Ele aparțin unor tipuri variate, fiind prezente atât la mormintele de înhumare cât și la cele de incinerare. De obicei, se purta câte un singur exemplar, dar nu lipsesc și unele cazuri în care se găsesc, depuse în morminte, câte două asemenea piese. Acest obicei este pus în legătură cu unele influențe ale populației gotice, cum remarcă cercetătorul Gh. Bichir⁹⁴.

În necropola de la Izvoare-Bahna au fost descoperite 9 fibule întregi sau fragmentare, în 8 morminte, la care se adaugă încă două exemplare aduse, în 1958, de către învățătorul G. Horodniceanu, care provin din aceeași necropolă. Toate aceste 11 fibule, după forma lor, fac parte din două categorii, sau tipuri: de tip carpic și cu teacă. În prima categorie am inclus fibulele din fier descoperite în mormântul nr. 21 (**Pl. XXV/5; XLIV/1**), cea din mormântul nr. 10 (**Pl. XI/2; XLV/4**) și fibula din mormântul nr. 4, la care se adaugă câteva fragmente din ace de fier, provenite de la aceleași fibule din fier, descoperite în mormintele nr. 21 (**Pl. XXV/2,4,6; XLVI/1,2**). La acestea se adaugă încă o fibulă din bronz descoperită de inv. G. Horodniceanu (**Pl. XL/3; II/1,2**).

Aceste fibule sunt de mici dimensiuni, cu corpul puternic profilat, arcu curbat și resortul bilateral, cu un nod terminal al piciorului, portagrafa triunghiulară, uneori corpul lătit trompetiform spre resort, care constituie o continuare a tipurilor de fibule puternic profilate din secolele I-II d. Chr. prezente în marile așezări de pe Valea Siretului: Poiana, Răcățoiu, Brad⁹⁵, și care au stat la baza formării fibulelor de tip carpic⁹⁶. La Văleni acest model de fibulă este încadrat în tipul 3, cu corpul puternic profilat și buza trompetiformă⁹⁷. Gh. Bichir le numește „fibule de tip carpic” și le datează în sec. II-III d. Chr.⁹⁸.

Considerate ca un reper cronologic foarte important, acest tip de fibulă este prezent în toate necropolele dacilor liberi din Moldova: Văleni⁹⁹, Pădureni¹⁰⁰, Oncești - Cioara¹⁰¹, Săucești¹⁰²,

⁸⁷ I. Ioniță, V. Ursachi, *op. cit.*, Iași, 1988, p. 59.

⁸⁸ R. Vulpe, *op. cit.*, București, 1953, p. 389, fig. 275/6.

⁸⁹ V. Căpitanu, *Contribuții la cunoașterea populației autohtone în sec. II-III e. n. în județul Bacău*, Muzeul Național, 2, 1975, p. 307, fig. 3/1; 9/4; Idem, Gălănești - Bărboasa, p. 67, 71, 82, fig. 17/5, 9.

⁹⁰ Inedit - Săpături V. Ursachi - în colecțiile Muzeului de Istorie Roman.

⁹¹ Dâmbovița - Petrescu, M., Bold, Em., Dinu M., *Cercetări arheologice în Podișul Central Moldovenesc (I)* în AȘU, Iași, 1, 1955, 1-2, p. 8-11, fig. 2/2.

⁹² G. Popilian, *Locusteni*, p. 21, 98, pl. IX, M. 57.

⁹³ V. Ursachi, *Săbăoani* - vol. II - necropola II (manuscris).

⁹⁴ Gh. Bichir, *op. cit.*, București, 1973, p. 100.

⁹⁵ V. Ursachi, *Cetatea dacică de la Brad*, București, 1995, p. 228-230, pl. 204/11-14.

⁹⁶ Gh. Bichir, *Cultura carpică*, București, 1973, p. 102.

⁹⁷ I. Ioniță, V. Ursachi, *op. cit.*, Iași, 1988, p. 60-61.

⁹⁸ Gh. Bichir, *op. cit.*, București, 1973, p. 102.

⁹⁹ I. Ioniță, V. Ursachi, *op. cit.*, Iași, 1988, p. 60, fig. 19/14; 20/39; 23/89, 90; 24/1; 35/27; 39/18; 43/9, 10; 46/38; 51/20-21.

¹⁰⁰ S. Morintz, Gh. Bichir, *op. cit.*, Materiale, 6, 1969, p. 491, fig. 3/1.

¹⁰¹ V. Căpitanu, *op. cit.*, Muzeul Național, 2, 1975, p. 323, fig. 18/21, 13.

Dămieniști¹⁰³, Poieniști¹⁰⁴, Butnărești¹⁰⁵, Poiana - Dulcești¹⁰⁶, Săbăoani¹⁰⁷ etc.

O fibulă de bronz, puțin diferită de cele prezentate, a fost descoperită la mormântul nr. 23 (**Pl. XXVII/1,2; XLVI/10**). Are corpul ușor curbat, cu un nod terminal și resortul bilateral destul de lung. Face parte din aceeași categorie de fibule, puternic profilate, datate, în special în secolul II d. Chr. Gh. Bichir le încadrează în tipul 5, cu resortul bilateral, coarda trasă pe deasupra, arcul către resort este îngroșat, iar la mijloc are un nod. Același nod este prezent și la partea terminală a corpului. Sunt datate la începutul secolului al II-lea și stă la baza formării fibulelor de tip carpice¹⁰⁸. La Văleni acest tip de fibulă este încadrat, de asemenea, în tipul 3¹⁰⁹.

Cel de al doilea tip de fibulă prezent în necropola de la Izvoare-Bahna, este reprezentat de un număr de 4 fibule din fier, cu teacă, descoperite la mormintele nr. 13 (**Pl. XVI/1; XLV/3; XLVI/3; XLVI/8**), 15 (**Pl. XVIII/1; XLVI/4**), 9 (**Pl. XLV/2**) și una adusă de învățătorul Horodniceanu în 1958 (**Pl. XL/3**). Acestea au corpul mult arcuit, semicircular, resortul bilateral destul de scurt și piciorul alungit și îndoit sub formă de teacă, de unde îi vine și numele.

Acest tip de fibulă este destul de frecvent în cultura dacilor liberi din Moldova, specific pentru ultima parte a sec. III d. Chr., încadrată de către Gh. Bichir¹¹⁰ în tipul 3 de fibule, cu portagrafa în formă de teacă, iar la Văleni, în tipul 6¹¹¹. Analogii apropiate în necropolele de la Poieniști¹¹², Moldoveni¹¹³, Bărboasa - Gălănești¹¹⁴, Pădureni¹¹⁵ și Săbăoani¹¹⁶.

O altă categorie de artefacte descoperită la mormintele de incinerare din necropola de la Izvoare-Bahna este reprezentată de obiectele de podoabă, în care intră: inele, mărgelile, cercei, pandantive etc. Cele mai numeroase dintre ele sunt mărgelile. Numărul lor, totuși, nu este atât de mare pe cât se cunoaște în alte necropole din această vreme. Nici din punct de vedere al formelor sau materialului din care sunt confecționate nu reprezintă o diversificare prea mare. Referindu-mă la mărgelile am putut deosebi doar câteva categorii: cilindrice, prismatice, pătrate, sferoidale, conice, plate-dreptunghiulare, realizate în cea mai mare parte din sticlă albă mată sau colorată, la care se adaugă unele exemplare din calcedoniu. Din cele 33 de morminte de incinerare cercetate, doar zece au avut în inventar mărgelile. Printre ele, notăm mormântul nr. 9 în care s-au descoperit câteva mărgelile din calcedoniu - sferoidale, mai mari, albe, prismatice, cilindrice, una pătrată și câteva deformate de foc din pastă de sticlă colorată (**Pl. IX/1; XLV/1**); la mormântul nr. 10, câteva mărgelile sferoidale mici, prismatice, cilindrice și din calcedoniu - sferoidale mai mari (**Pl. XI/1; XLVI/9**); la mormântul nr. 12, câteva mărgelile din sticlă albă și mată - roșie, cilindrice și prismatice (**Pl. XIV/1**), la mormântul nr. 13, în cele două urne, s-au descoperit câteva mărgelile prismatice, rotunde-plate, dreptunghiulare, discoidale și deformate din sticlă albă și colorată **8Pl. XVI/2; XLVI/8**); la mormântul nr. 15 câteva mărgelile din sticlă albă și roșie de formă dreptunghiulară, prismatică și cilindrică (**Pl. XVII/1; XLVI/6**); la mormântul nr. 21 s-au descoperit câteva mărgelile din calcedoniu, și din sticlă mată, de formă prismatică și dreptunghiulară (**Pl. XXV/1,3**); mormântul 23 avea câteva mărgelile sferoidale și deformate din sticlă mată roșie (**Pl. XXVII/3,4**); la mormântul nr. 24 câteva mărgelile din calcedoniu și sticlă colorată de formă prismatică, dreptunghiulară și una conică (**Pl. XXVIII/1; XLV/6**), la care se mai adaugă cele câteva mărgelile prismatice din mormântul nr. 27 (**Pl. XLVI/79**).

¹⁰² Idem, *op. cit.*, Carpica, 1976, p. 173, fig. 9/1, 3.

¹⁰³ I. Mitrea, *op. cit.*, Carpica, 14, 1982, p. 75, fig. 5/1, 2, 4.

¹⁰⁴ R. Vulpe, *op. cit.*, Materiale, I, 1953, p. 353, 381, fig. 187/7, 8; 188; 260/2.

¹⁰⁵ Gh. Bichir, *op. cit.*, București, 1973, pl. CLXXI/2.

¹⁰⁶ Idem, p. 100, pl. CLXVI/1-5.

¹⁰⁷ Săbăoani, V. Ursachi, *Necropola II - Săbăoani* - vol. II (manuscris).

¹⁰⁸ Gh. Bichir, *op. cit.*, București, 1973, p. 102.

¹⁰⁹ I. Ioniță, V. Ursachi, *op. cit.*, Iași, 1988, p. 60-61.

¹¹⁰ Gh. Bichir, *op. cit.*, București, 1973, p. 101.

¹¹¹ I. Ioniță, V. Ursachi, *op. cit.*, Iași, 1988, p. 61.

¹¹² R. Vulpe, *op. cit.*, Materiale, I, București, 1953, p. 329, -330, 341, 417-418, fig. 135; 156/1; 351.

¹¹³ I. Antonescu, *op. cit.*, Materiale, 6, 1959, p. 477, fig. 5/5.

¹¹⁴ V. Căpitanu, *op. cit.*, Muzeul Național, 2, 1975, p. 306, fig. 11/11.

¹¹⁵ S. Morintz, Gh. Bichir, *op. cit.*, Materiale, 6, 1959, p. 491, fig. 3/2.

¹¹⁶ Săbăoani - V. Ursachi, *Săbăoani* vol. II - Necropola II (manuscris).

Raportându-ne la tipurile de mărgelile constatate în alte necropole și mai ales la cele din marea necropolă de la Văleni, putem spune că mărgelile descoperite la Izvoare-Bahna fac parte din mai multe tipuri cunoscute aici, cum ar fi cele din tipul 1 - sferoidale, de diferite mărimi¹¹⁷. Mărgelile tronconice, care sunt încadrate, de pildă în necropola de la Săbăoani în tipul VI¹¹⁸, mărgelile din calcedoniu - sferoidale, de obicei mai mari decât celelalte de aceeași formă din sticlă, care la Văleni sunt înseriate în tipul 7¹¹⁹, iar la Săbăoani în tipul VIII¹²⁰, cele prismatice din tipul 5 de la Văleni¹²¹ și tipul IX de la Săbăoani¹²², sau cele cilindrice încadrate la Văleni în tipul 2 de mărgelile¹²³, iar la Săbăoani în tipul X¹²⁴.

Alături de aceste tipuri de mărgelile prezente în necropola de la Izvoare-Bahna, au mai fost descoperite și alte exemplare deformate de foc în procesul cinerării, strânse apoi împreună cu resturile osoase și introduse în urne, într-un proces, bănuim noi, destul de complicat al ritualurilor de înmormântare. La acestea adăugăm un mare număr de mărgelile culese de la suprafața solului de către elevii școlii din Izvoare-Bahna, care fie au fost duse la școală sau la Dl. învățător Mazăre, fie că au fost obiecte de joacă. Toate, însă au fost pierdute pentru cercetare.

Analogiile cu piese identice sau asemănătoare din alte necropole cercetate sau chiar din așezări, sunt edificatoare pentru cunoașterea acestei civilizații ale dacilor liberi din Moldova în secolele II-III d. Chr. Amintim aici descoperirile de piese asemănătoare din necropolele de la Poieniști¹²⁵, Bărboasa - Gălănești¹²⁶, Pădureni¹²⁷, Săucești¹²⁸, Dămieniști¹²⁹, Gabăra - Moldoveni¹³⁰, Oncești - Cioara¹³¹ sau Săbăoani¹³². Gh. Bichir le prezintă la categoria podoabelor în grupa g - „perle”, identificând 7 tipuri în toată aria culturii carpice¹³³.

O altă categorie de podoabe, prezente în necropola de la Izvoare-Bahna o reprezintă **cerceii și pandantivele** lucrate în filigran de argint. Toate piesele de acest fel descoperite aici au fost trecute prin foc, ceea ce a făcut ca niciuna din ele să nu fie întreagă. Asemenea piese au fost descoperite la un număr de 6 morminte. Dintre ele singurul fragment care aparține sigur unui cercel este cel descoperit la mormântul 21 (**Pl. XLVI/1**). Este vorba de un fragment din porțiunea de prindere la ureche, fiind lucrat din fir subțire de argint. De altfel este și singurul mormânt care a avut în inventar un cercel. Asemenea piese sunt destul de frecvente în necropolele care au avut podoabe lucrate în tehnica filigranului. La Văleni au fost descoperite patru exemplare și au fost încadrate în tipul 2 de cercei¹³⁴. Piese asemănătoare au fost descoperite la Poieniști¹³⁵, Moldoveni¹³⁶, Oncești - Cioara¹³⁷, Săucești¹³⁸, Dămieniști¹³⁹, Sopor de Câmpie¹⁴⁰ și Locusteni¹⁴¹.

¹¹⁷ I. Ioniță, V. Ursachi, *op. cit.*, Iași, 1988, p. 63.

¹¹⁸ V. Ursachi, Săbăoani II - Necropola II (manuscris).

¹¹⁹ I. Ioniță, *op. cit.*, Iași, 1988, p. 64.

¹²⁰ V. Ursachi, Săbăoani, II - Necropola II (manuscris).

¹²¹ I. Ioniță, V. Ursachi, *op. cit.*, Iași, 1988, p. 64.

¹²² V. Ursachi, Săbăoani, II, Necropola II (manuscris).

¹²³ I. Ioniță, V. Ursachi, *op. cit.*, Iași, 1988, p. 63.

¹²⁴ V. Ursachi, Săbăoani, II, Necropola II (manuscris).

¹²⁵ R. Vulpe, *op. cit.*, Materiale, I, 1953, p. 442-447.

¹²⁶ C. Buzdugan, V. Căpitanu, *op. cit.*, Carpica, 7, 1975, p. 65 și urm., fig. 14-16.

¹²⁷ S. Morintz, Gh. Bichir, *op. cit.*, Materiale, 6, 1959, p. 493, fig. 4.

¹²⁸ V. Căpitanu, *op. cit.*, Carpica, 1976, p. 163 și urm., fig. 11, 12.

¹²⁹ I. Mitrea, *op. cit.*, Carpica, 14, 1982, p. 77, fig. 13/15-16.

¹³⁰ I. Antonescu, *op. cit.*, Materiale, 7, 1961, p. 450-452, 455.

¹³¹ V. Căpitanu, *op. cit.*, Muzeul Național, 2, 1975, p. 318, fig. 17; 18/1-8; 19/3, 5, 11-15; 20/3-5, 8-15; 21/2-12.

¹³² V. Ursachi, Săbăoani, II - Necropola II (manuscris).

¹³³ Gh. Bichir, *op. cit.*, București, 1973, p. 123-125.

¹³⁴ I. Ioniță, V. Ursachi, *op. cit.*, Iași, 1988, p. 65.

¹³⁵ R. Vulpe, *op. cit.*, București, 1953, p. 439.

¹³⁶ I. Antonescu, *op. cit.*, Materiale, 6, 1959, p. 477, fig. 6/5.

¹³⁷ V. Căpitanu, *op. cit.*, Muzeul Național, 2, 1975, p. 318, fig. 20/2, 7; 22/2, 10, 13.

¹³⁸ Idem, *op. cit.*, Carpica, 1976, p. 161, 163, fig. 10/6-9.

¹³⁹ I. Mitrea, *op. cit.*, Carpica, 14, 1982, p. 77, fig. 4/4, 5; 5/3, 8.

De o frumusețe deosebită se bucură minunatele pandantive de argint lucrate în tehnica filigranului, descoperite în mai multe necropole ale dacilor liberi din sec. II-III d. Chr., care, așa cum notează cercetătorul Gh. Bichir, au apărut doar în aria culturii carpice, pătrunzând, prin aceeași filieră și în cadrul provinciei romane Dacia - la Sopor de Câmpie și Obreja din Transilvania și Fărcașele, Reșca (Romula) și Locusteni în Oltenia. Ca tehnică ele au corespondențe în lumea elenistică¹⁴².

Două sunt formele de pandantive descoperite la Izvoare-Bahna, **coșulețele și butoiașele**, care erau purtate, probabil, în șiraguri alături de mărgelile sau atârinate cu fire textile sau metalice, separat la gât sau în alte zone, prinse de veșmânt. Pandantivele sub formă de butoiașe, frumos lucrate, în diferite modele în care erau incluse și perle mici sau proeminente conice, iar pe registrul median și unele rozete, din același metal, au fost descoperite la mormintele nr. 9, (**Pl. IX/2**) și 10 (**Pl. XI/2; XLV/4**). Piese asemănătoare sau chiar identice au fost descoperite la Văleni¹⁴³, Poienești¹⁴⁴, Săucești¹⁴⁵, Pădureni¹⁴⁶, Dămieniști¹⁴⁷, Sopor de Câmpie¹⁴⁸ și Locusteni¹⁴⁹.

Cele sub formă de coșulețe cu fundul conic, corpul înalt, cilindric, realizate din fire subțiri, prevăzute cu câte o toartă semicirculară, frumos ornamentată, la rândul ei, cu perle sau proeminente conice și granulații, au fost descoperite la mormintele nr. 9 (**Pl. IX/2**) și nr. 11 (**Pl. XLIV/2,3**), la care avem, de asemenea, numeroase analogii, la Văleni¹⁵⁰, Moldoveni¹⁵¹, Pădureni¹⁵² și Poienești¹⁵³.

La categoria pandantivelor putem adăuga descoperirea unui ac dintr-un metal alb, probabil argint, care are corpul rotund în secțiune, cu vârful ascuțit, ușor îndoit, prevăzut la capătul superior cu o urechiușă realizată din același material, care continuă, pe o lungime de circa 2 cm. să fie înfășurat pe corp. De bucla sau urechiușa acului este agățată o mică verigută de aceleași dimensiuni, care servea, probabil, la atârnarea piesei de un lăntșor sau chiar de colierul cu perle (**Pl. XLVI/12**). A fost descoperit la mormântul nr. 8. Acul este rupt în trei bucăți.

Un exemplar oarecum asemănător a fost descoperit și la Văleni, lucrat din bronz, cu capătul ajurat, fiind socotit ac de păr¹⁵⁴. Piese oarecum asemănătoare au fost descoperite la Poienești și Poiana-Dulcești¹⁵⁵.

Legat de pandantive sunt și lăntșoarele din fier sau bronz, folosite la atârnarea sau legarea unor piese, sau ca simple obiecte de podoabă, purtate la gât, în coliere sau ca piese intermediare, de care erau legate podoabe sau diverse ustensile. În aria culturii dacilor liberi au fost descoperite mai multe exemplare, care fac parte din două tipuri: unele realizate din mai multe inele, iar altele din sârmă torsionată. Lăntșorul descoperit la Izvoare-Bahna face parte din inventarul mormântului nr. 10 (**Pl. X/3; XLVI/11**) și este compus din mai multe verigute din fier - aproximativ 16-17 bucăți, rotunde în secțiune, prinse una de alta. Uneori sunt prinse câte două la o verigă, una din ele este liberă. Erau purtate, așa cum spuneam, ca simple coliere și uneori atârnavă de ele diverse pandantive - amulete, sau se legau diverse obiecte pentru a nu se pierde, așa cum este cazul unei fibule de la Poienești¹⁵⁶. Piese asemănătoare au mai fost descoperite la Văleni¹⁵⁷ sau la Poiana-Dulcești,

¹⁴⁰ D. Protase, *Sopor de Câmpie*, p. 16, 65, fig. 4/3-10.

¹⁴¹ G. Popilian, *Locusteni*, p. 446-447.

¹⁴² Bichir Gh., *op. cit.*, București, 1973, p. 116.

¹⁴³ I. Ioniță, V. Ursachi, *op. cit.*, Iași, 1988, p. 65.

¹⁴⁴ R. Vulpe, *op. cit.*, București, 1953, p. 446-447.

¹⁴⁵ V. Căpitanu, *op. cit.*, Carpica, 1976, p. 163, fig. 10/2, 4.

¹⁴⁶ S. Morintz, Gh. Bichir, *op. cit.*, Materiale, 6, 1969, p. 492, fig. 3/8.

¹⁴⁷ I. Mitrea, *op. cit.*, Carpica, 14, 1982, p. 77, fig. 4/6-11; 5/10.

¹⁴⁸ D. Protase, *op. cit.*, p. 69, fig. 11, pl. XXVII/2; XXXIII/5.

¹⁴⁹ G. Popilian, *Locusteni*, p. 91-95.

¹⁵⁰ I. Ioniță, V. Ursachi, Iași, 1988, p. 65.

¹⁵¹ I. Antonescu, *op. cit.*, Materiale, 7, 1961, p. 152, fig. 6/5-10.

¹⁵² S. Morintz, Gh. Bichir, *op. cit.*, Materiale, 6, 1959, p. 492, fig. 3/7.

¹⁵³ R. Vulpe, *op. cit.*, București, 1953, p. 441.

¹⁵⁴ I. Ioniță, V. Ursachi, *op. cit.*, Iași, 1988, p. 64, fig. 28/11.

¹⁵⁵ R. Vulpe, *op. cit.*, București, 1953, pl. CLXIV/1, Gh. Bichir, *op. cit.*, București, 1973, pl. CLXIV/19, 12.

¹⁵⁶ R. Vulpe, *op. cit.*, București, 1953, p. 387, fig. 277/6.

¹⁵⁷ I. Ioniță, V. Ursachi, *op. cit.*, Iași, 1988, fig. 38/185.

în așezare¹⁵⁸.

La acestea mai putem adăuga un inel-verigă din fier, descoperit în anul 1958 de învățătorul G. Horodniceanu, care are lipit de el o mărgică din sticlă, deformată de foc. (Pl. XL/4) și o piesă din fier, păstrată fragmentar, ce pare a fi turnată, cu o formă destul de bizară, care nu poate fi atribuită niciunui obiect de podoabă sau unealtă cunoscută în epocă, descoperită la mormântul nr. 12 (Pl. XIV/2; XLV/7). La niciuna din ele nu am găsit analogii.

La capătul acestei prezentări, referitoare la inventarul mormintelor din necropola de la Izvoare-Bahna, putem spune că lipsește o mare parte din tipurile de obiecte descoperite în principalele necropole cercetate până acum din aria culturii dacilor liberi din Moldova. Printre ele amintim cuțitele din fier, cataramele, broșe, copci, oglinzi de tip sarmatic, pudriere, vestitele pandantive căldărușe din fier și bronz, cunoscute încă din perioada clasică a culturii dacice, cercei, brățări și mai ales o mare parte din numeroasele tipuri de mărgeli din coral, cornalină, lapislazuli, bronz etc. Punem această sărăcie pe seama cercetării doar a unei mici părți din necropolă, a distrugerii unor morminte prin eroziunea apei sau folosirea intensă a drumului care trecea prin mijlocul ei și chiar prin sărăcia demonstrată și de alte cimitire din epocă, în care s-au descoperit puține materiale.

Referitor la ritul de înmormântare, observăm că în necropola de la Izvoare-Bahna există un singur tip de morminte, respectiv, morminte de incinerare. Din cele 33 de morminte descoperite prin cercetări sistematice, 26 sunt de incinerare în urne: M. 1, 4, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13 (două urne), 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 31, 32, 33 și șapte de incinerare în gropi simple: M. 2, 3, 5, 7, 28, 29, 30. Șapte morminte sunt în urne lucrate la roată: M. 4, 8, 9, 10, 11, 12, 13 (două urne), 14, 15, 20, 21, 22, 23, 24, 27, 31, 32, 33; 20 de morminte în urne cu capac: M. 4, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 31, 33 și 6 morminte fără capac: M. 1, 16, 18, 19, 22, 32. Așadar avem de a face cu un cimitir exclusiv de incinerare. În acest fel s-ar încadra în categoria necropolelor de incinerare din sec. II-III d. Chr. descoperite în Moldova: Bărboasa, Sohodor - Horgești, Oncești - Cioara, Pădureni, Vârțișcoiu, Butnărești¹⁵⁹ și Poiana - Negri¹⁶⁰.

Din punct de vedere al adâncimii la care erau săpate gropile mormintelor, consemnăm obiceiul ca acestea să nu fie prea adânci. Ele erau făcute în funcție de înălțimea urnelor, inclusiv capacele, la care se adăuga o mică diferență care însemna acoperirea totală a urnelor, inclusiv un mic mușuroi, care însemna și semnele de mormânt, lipsind, cu desăvârșire acele pietre, existente în multe alte necropole din această perioadă¹⁶¹. Aceeași observație și la forma gropilor - rotunde sau ovale, care nu depășeau cu mult diametrul urnei. Uneori aceste gropi erau la dimensiunile urnelor, mai ales în partea de jos și puțin mai mari la suprafață. Cele fără urne, în gropi simple, aveau o adâncime ceva mai mică în care se depuneau nu numai o parte din oasele provenite de la cinerare ci și unele fragmente de cărbune de lemn sau o parte din cenușa rezultată din acest proces.

Observăm, de asemenea, că atât urnele întregi sau întregibile, cât și cele fragmentare nu participau la procesul cinerării, niciuna din ele nu a avut urme de ardere secundară. Unele din urne erau așezate, chiar de la început, în stare fragmentară, incomplete, în ele sau lângă ele erau depuse atât oasele alese de la rug, cât și inventarul mormântului sau unele ofrande, cum ar fi cana sau ceașca din mormintele nr. 31 și 21. Se cuvine să amintim aici, prezența unei cantități mult mai mari de oase calcinate, la mai multe din aceste morminte, în comparație cu alte necropole, cum ar fi în cele două cimitire, din aceeași perioadă, de la Săbăoani¹⁶². Spațiul limitat de cercetări nu ne-a permis descoperirea locului unde se făcea arderea cadavrelor sau spațiile în care se realizau diferite ritualuri sau acele banchete funerare presupuse a fi existat în această perioadă.

Unele obiecte de inventar descoperite în această necropolă ne oferă posibilitatea reconstituirii unor obiceiuri legate de port. Printre ele remarcăm cele 11 fibule din bronz și fier, acul din fier, pandantivele, inelul, cerceul din filigran de argint, lăntișorul din fier și mai ales mărgelile din sticlă

¹⁵⁸ Gh. Bichir, *op. cit.*, București, 1973, p. 122, pl. CLXXXIII/6.

¹⁵⁹ Idem, p. 42.

¹⁶⁰ V. Căpitanu, V. Ursachi, *Necropola carpică de la Poiana - Negri, jud. Bacău, Carpica, XXIII*, 1992, p. 143-149.

¹⁶¹ V. Ursachi, *Săbăoani*, vol. II (manuscris).

¹⁶² V. Ursachi, *Săbăoani*, vol. II (manuscris).

sau calcedoniu etc. Deși în situația mormintelor de incinerare locul în care erau ele amplasate nu poate fi precizat, similitudinea cu prezența lor în anumite părți ale corpului, descoperite la mormintele de înhumare din necropolele birituale, ne oferă posibilitatea să considerăm că acestea erau purtate în același mod și de cei care au fost înmormântați aici. Astfel, putem spune că fibulele erau purtate, în primul rând, pentru a încheia unele părți ale îmbrăcăminte, pandantivele și mărgelile erau purtate la gât sub formă de șiraguri, cerceii sau acele de păr, la ureche și în zona capului etc. Situații asemănătoare avem la Poienеști¹⁶³, Văleni¹⁶⁴, Soporu de Câmpie¹⁶⁵, Locusteni¹⁶⁶ sau Săbăoani¹⁶⁷, dacă ne referim la portul cerceilor, pandantivelor sau mărgelilor.

Din punct de vedere cronologic doar inventarul ne poate oferi unele limite. Deși este foarte puțin numeros, prezența urnelor întregi sau întregibile lucrate la roată sau la mână, fibulele, cerceii, mărgelile sau pandantivele ne permit să obținem o delimitare în timp a necropolei. Astfel, cele 27 de urne, din care 10 sunt întregi (M. 8, 9, 10, 11, 13 (două), 14, 15, 20, 21) continuă formele cunoscute încă din perioada clasică a culturii dacice și sunt prezente pe tot parcursul secolelor II și III d. Chr. Ne referim, desigur, la vasele urnă, lucrate la roată, din pastă fină, cenușie sau roșie-cărămizie, străchinile, cămile și fructierele folosite acum drept capace de urne, cu unele mici modificări survenite.

Fibulele din fier și bronz, cerceii și pandantivele din filigran de argint și mărgelile ne dau cele mai importante date legate de cronologia necropolei. Majoritatea fibulelor descoperite aici fac parte din categoria, binecunoscută, a celor carpice, care au o evoluție firească a fibulelor puternic profilate existente în sec. I-II d. Chr. Patru din cele 11 fibule descoperite în această necropolă fac parte din categoria fibulelor carpice, una din ele, probabil, și cea mai veche, datată în sec. I-II d. Chr. aparține tipului fibulelor puternic profilate, patru sunt din categoria fibulelor cu teacă, datate către sfârșitul sec. III și începutul sec. IV d. Chr., iar celelalte două, din care se păstrează doar mici fragmente, nu au putut fi atribuite unui anumit tip de fibulă. În acest fel, avem deja o cronologie a necropolei de aici, începând din a doua jumătate a sec. II până la sfârșitul și eventual începutul sec. IV d. Chr.¹⁶⁸. Adăugăm la acestea, pandantivele și cerceii din filigran de argint, care se datează cel mai bine în sec. III d. Chr.¹⁶⁹. Aceeași situație și în ceea ce privește tipurile de mărgelile descoperite în această necropolă.

Concluzii

Necropola de incinerare de la Izvoare-Bahna, aflată la circa 600-700 m de marginea de vest a satului Izvoare, în punctul denumit „La Cioate” sau „La Țintă”, pe drumul care face legătura cu satul Racova, paralel cu cel județean care duce în aceeași direcție spre orașul Buhuși, a fost cercetată, prin săpături de salvare, în două campanii, una în 1967 și cealaltă în anul 1979 și este compusă din 33 morminte de incinerare. Cercetarea a fost impusă de procesul intens de eroziune a solului de către torenții care se formează în timpul ploilor, a dezghețului de primăvară, și mai ales, a procesului de eroziune provocat de mersul zilnic al turmelor de oi sau a cirezilor de vite către imășul din imediata vecinătate. Toate acestea au contribuit, de altfel, la descoperirea cimitirului, mulți cetățeni și mai ales copii, aduceau la școala din sat diferite fragmente ceramice, uneori chiar vase întregi, dislocate prin procesele enunțate mai sus, obiecte de podoabă - mai ales mărgelile. Primul care a semnalat instituția noastră de existența acestor materiale fiind un distins învățător din satul Pildești, Gavril Horodniceanu. Originar din satul Ruptura, raionul Roman, locul, care ulterior și-a schimbat numele în Izvoare, fiind centrul de comună până la Reforma Administrativă din anul 1968, când a devenit sat component al comunei Bahna.

Săpăturile noastre nu au putut cuprinde o suprafață prea mare din necropolă datorită faptului

¹⁶³ R. Vulpe, *op. cit.*, București, 1953, p. 346, 356, 407, 414, 439, fig. 169; 194/3; 329; 342/6-7; 343/2.

¹⁶⁴ I. Ioniță, V. Ursachi, *op. cit.*, Iași, 1988, p. 92.

¹⁶⁵ D. Protase, *Soporu de Câmpie*, p. 65, pl. XXVII/3; XXXI/4.

¹⁶⁶ G. Popilian, *op. cit.*, Locusteni, p. 17, 30, 43, 95, pl. V-M. 26/3; XVII/M. 112/1; XXVIII/M. 197/2.

¹⁶⁷ V. Ursachi, *Săbăoani*, vol. II - necropola II (manuscris).

¹⁶⁸ Gh. Bichir, *op. cit.*, București, 1973, p. 100-101; I. Ioniță, V. Ursachi, *op. cit.*, Iași, 1988, p. 61.

¹⁶⁹ Gh. Bichir, *op. cit.*, București, 1973, p. 112-119.

că nu am avut mână de lucru. Cele câteva secțiuni și casete, deschise în cele două campanii din 1967 și 1979, au fost realizate doar cu un număr foarte mic de muncitori din satul Izvoare și câțiva aduși de la șantierul arheologic Brad, aflat la circa 20 de km, peste râul Siret. Suprafața cercetată sistematic a fost de circa 120 mp unde au fost descoperite 33 morminte de incinerare. Spațiul cercetat a cuprins doar marginile carosabilului spre șanțurile de scurgere a apei, acolo unde eroziunea era mult mai puternică. Din cele 33 de morminte de incinerare, șapte morminte erau în gropi simple (M. 2, 3, 5, 7, 28, 29 și 30) în care s-au descoperit doar fragmente de oase trecute prin foc, cenușă și cărbune de lemn. Toate aceste morminte conțineau o cantitate foarte mică de oase, mai multă cenușă și cărbune de lemn, ceea ce demonstrează arderea puternică a cadavrelor. La unele din ele (M. 3, 5, 28, 29 și 30) s-au descoperit și fragmente ceramice, destul de puține - câte 2-3 fragmente, de obicei lucrate la roata olarului. Doar unul (M. 5) a avut câteva fragmente de vas lucrate la mână. Rostul lor era, probabil, legat de ritualurile practicate la locul cinerării, fiind apoi preluate odată cu oasele calcinate și depuse în mormânt. Nu credem că ar fi putut servi în loc de urne sau drept capace ale mormântului. Gropile mormintelor aveau forma ovală, sau rotundă, conținând, în general, puține oase calcinate. De altfel, aproape toate mormintele din această categorie au fost distruse de torenți, rămânând doar 10-15 cm din fundul lor, dovadă că nu erau prea adânci.

Celelalte 26 de morminte de incinerare erau în urne, cu sau fără capac. Cele mai multe, respectiv 18, erau în urne lucrate la roată, de culoare cenușie. Doar una din ele era de culoare roșie (M. 21). Șapte morminte au fost în urne fără capac (M. 1, 6, 16, 18, 19, 22, 26, 32), din care cinci aveau urnele lucrate la mână (vase borcan). Unul din aceste morminte (M. 16) a avut două urne alăturate, în aceeași groapă. Mormintele 4, 8, 9, 19, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 20, 21, 23, 24, 25, 27, 31 și 33 au avut urne lucrate la roată, prevăzute cu capac. Mormântul nr. 13 a avut două urne alăturate, în aceeași groapă, din care doar una a avut capac. Majoritatea capacelor erau constituite din străchini lucrate la roată, fragmente de vase-urnă, în special funduri ale acestui tip de vas, două urne la mormintele nr. 20 și 25, au avut drept capac câte o fructieră, din care una de culoare roșie (la M. 28). Un singur mormânt (M. 21) a avut un capac cenușiu, păstrat fragmentar, care a fost realizat pentru această funcție - având un prag pentru îmbucare în vas.

Aproape toate mormintele din acest cimitir au fost distruse, unele în proporție de 50%, sau mai mult, datorită eroziunii solului, a folosirii intense a carosabilului sau datorită presiunii solului, care au făcut ca cele mai multe, chiar întregi, să fie fisurate. Cele câteva urne întregite, care au rezistat acestor presiuni sau a circulației, sunt în mare parte distruse, mai ales la partea superioară, iar capacele, păstrate la rândul lor, sunt tot fragmentare. Două din morminte - 13 și 16, au avut câte două urne - M. 13, cu două urne lucrate la roată, cenușii, din care una a avut și capac, iar cel de al doilea - M. 16, a avut două urne lucrate la mână, fără capac.

În mormintele de incinerare în gropi simple nu s-a descoperit nici un inventar, cu excepția acelor fragmente ceramice pe care le-am pomenit. Cele 26 de morminte în urne, în majoritatea lor, conțineau obiecte de inventar, compus, mai ales, din obiecte de podoabă: mărgelile din sticlă și calcedoniu, diferite obiecte din fier și bronz, în special fibule, ace de cusut, lăntișor din fier și cercei sau pandantive din filigran de argint. O bună parte din aceste obiecte de podoabă au ajuns în mâinile elevilor de la școală, care le-au risipit sau donat învățătorului Alexandru Mazăre, împreună cu câteva urne de incinerare, toate provenite din zonele afectate de eroziune, păstrate o vreme, ca obiecte de muzeu la școală. După o vreme dispărând fără urmă. Multe din ele le-am văzut la Dl. învățător Alexandru Mazăre, am sperat că le voi putea recupera pentru Muzeul din Roman, dar toate încercările mele au fost zadarnice. Multe din ele erau întregi și făceau parte din categoria celor lucrate în tehnica filigranului de argint. Acum nu mai există nici un obiect la școala din Izvoare-Bahna, iar Dl. învățător Alex. Mazăre, la vizita pe care i-am făcut-o în 2004, mi-a spus că nu știe unde le-a pus!!!

Dintre obiectele de inventar descoperite de noi în această necropolă, un rol deosebit de important pentru datarea cimitirului, îl reprezintă fibulele din fier sau bronz. Majoritatea fac parte din categoria cunoscută sub numele de „fibule de tip carpic”, cu arcul mai mult sau mai puțin curbat, resortul bilateral, portagrafa scundă și piciorul terminat printr-un buton, care se datează în

secolele II-III d. Chr.¹⁷⁰. Cele mai timpurii, respectiv sec. II d. Chr. continuă fibulele cu corpul puternic profilat din perioada clasică a culturii dacice, descoperite în mare număr, în cele trei dăvane de pe Siret: Piroboridava, Tamasidava și Zargidava¹⁷¹, urmate apoi de cele prezente în număr foarte mare, în majoritatea necropolelor din sec. II-III d. Chr. de la Poienești, Gabăra-Moldoveni, Săbăoani, Săucești, Pădureni, Oncești-Cioara, Poiana-Dulcești, Butnărești, Văleni etc.¹⁷². Același lucru putem spune și despre tipurile de mărgelile prezente în această necropolă și mai ales de obiectele de podoabă sau pandantivele lucrate în filigran de argint, prezente în câteva din aceste necropole datate în sec. II-III d. Chr., și mai ales, în partea finală a sec. III d. Chr. Adăugăm, tot pentru această perioadă, fibulele cu teacă, în număr de patru exemplare descoperite aici, care se datează în a doua jumătate a sec. III d. Chr. și începutul celui următor¹⁷³.

Ceramica, respectiv urnele din mormintele de incinerare, sunt la rândul lor, asemănătoare sau chiar identice, ca formă și tehnică de confecționare, cu cele descoperite în așezările și necropolele din aceeași perioadă: Poienești, Pădureni, Gabăra-Moldoveni, Văleni, Săucești, Săbăoani¹⁷⁴.

Un loc aparte, deocamdată, îl reprezintă ritul de înmormântare, care aici este doar de incinerare, fiind asemănător cu cel din necropolele de la Bărboasa, Sohodor-Horgești, Oncești-Cioara, Pădureni, Vârțișcoiu, Butnărești, Poiana-Negri¹⁷⁵, în care nu s-au descoperit și morminte de înhumare. Este adevărat că doar una din ele, cea de la Bărboasa, a fost cercetată în întregime. Situația de la Izvoare-Bahna, poate fi asemănătoare, având în vedere că pe toată această zonă cercetată sau verificată nu a apărut nici un fragment de os netrecut prin foc. Acest lucru ne poate confirma presupunerea că în această vreme, populația dacilor liberi, practica, în anumite zone, doar incinerarea. Fenomenul poate fi legat nu numai de ritul și ritualurile de înmormântare, ca fenomen religios, ci și existența în anumite zone a unor posibilități mai mari de procurare a lemnului pentru rug, care dădea, astfel și posibilitatea realizării unor practici ale cinerării, mai spectaculoase. De aici și explicația unei cantități mult mai mici de oase calcinate, în morminte, sau prezența unor fragmente mai mari de cărbune de lemn.

THE NECROPOLIS SINCE II-III CENTURY A.C. FROM IZVOARE-BAHNA, NEAMȚ DISTRICT

The cremation necropolis from Izvoare-Bahna, Neamt district, was investigated through preservative digging in two campaigns in 1967 and 1979 uncovering 33 cremation graves.

From the 33 cremation graves, seven from them were just simple holes, where were discovered a few bones fragments burned in fire and some parts of pottery, usually made in a fine way at the potters wheel, in connection with some rituals of free local (daci) a population since II-III century A.C. The holes from this graves had an oval shape with a small deepness and that because of the soil erosion and floods, remaining in the end only with a 10-15 cm. deep.

The other 26 graves were in an urn shape with or without a lid. Most of them were

¹⁷⁰ Gh. Bichir, *Cultura carpică*, București, 1973, p. 100-101; Idem, *Poiana - Dulcești*, p. 100-101, pl. CLXVI/1-5, 8, 9; CLXX/2; I. Ioniță, V. Ursachi, *op. cit.*, Iași, 1988, p. 60, fig. 19/14; R. Vulpe, *op. cit.*, București, 1953, p. 332, 394-395; 397, fig. 140; 277/6; 292; 300/13; S. Morintz, Gh. Bichir, *op. cit.*, Materiale, 6, 1959, p. 491, fig. 3/1; I. Mitrea, *op. cit.*, Carpica, 14, 1982, p. 75, fig. 5/1, 2, 4; V. Căpitanu, *op. cit.*, Muzeul Național, 2, 1975, p. 323, fig. 18/12, 13; Idem, *op. cit.*, Carpica, 1976, p. 173, 178, fig. 9/1, 3.

¹⁷¹ V. Ursachi, *op. cit.*, București, 1995, p. 228-230 și notele 916, 917.

¹⁷² Vezi nota 170.

¹⁷³ Gh. Bichir, *op. cit.*, București, 1973, p. 112-118; I. Ioniță, V. Ursachi, *op. cit.*, Iași, 1988, p. 65, 66.

¹⁷⁴ Gh. Bichir, *op. cit.*, București, 1973, p. 29-30.

¹⁷⁵ C. Buzdugan, V. Căpitanu, *op. cit.*, Carpica, I, 1968, p. 199-207; V. Căpitanu, *op. cit.*, Carpica, VII, 1975; Idem, Muzeul Național, 2, 1975, p. 293-334; I. Mitrea, *op. cit.*, Carpica, XVII, 1985, p. 81-92; S. Morintz, Gh. Bichir, *op. cit.*, Materiale, 6, 1959, p. 487-493; Neagu, I. L., *Stațiunea barbară de la Vârțișcoiu*, A. Arch., 3, 1930, p. 45-61; Gh. Bichir, *op. cit.*, București, 1973, p. 30-33; V. Căpitanu, V. Ursachi, *op. cit.*, Carpica, XXIII, 1992, p. 143-149.

manufactured at the potters wheel with a grey or red colour. Only 5 of them were hand made, belonging to jar vessels. Seven graves from the 26 were without a lid. The majority of the lids were made by potters wheel plates, fragments from urn-vessels and fruits vessels. Only just one of the fragments was in connection with a lid made for this function. Almost all the graves were destroyed, most of them because of the soil erosion. Even some of them which were in good shape had been affected by the erosion, being cracked.

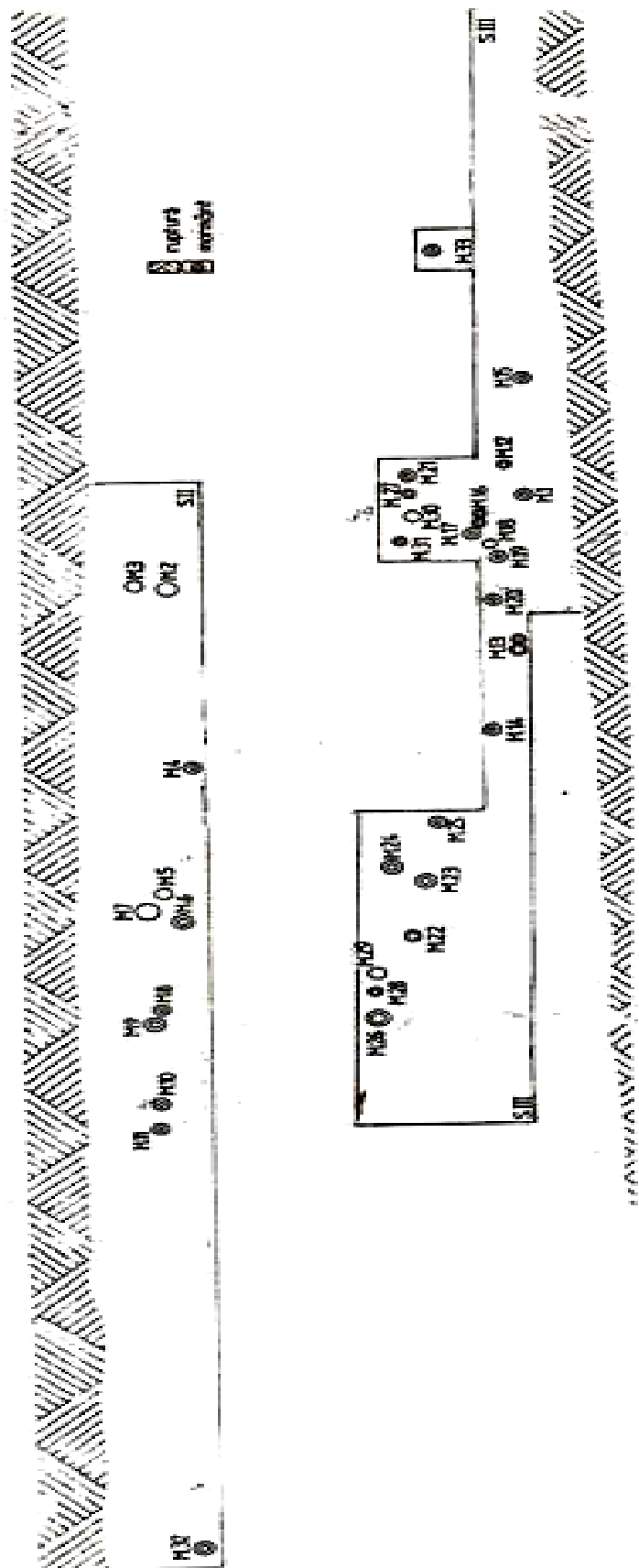
The cremation graves had in their inventory personal jewellerys : beads, different objects made by iron and bronze, especially clams, pins, an iron neck chain and earrings or some pendants engraved from silver.

By these new discoveries made until now, we are able to say that the cremation necropolis from Izvoare-Bahna, Neamț district, is a part of the cremation necropolis category.

BIBLIOGRAFIE

1. Antonescu, I., *Săpăturile de la Gabăra - Porcești*, Materiale, 6, 1959.
2. Antonescu, I., *Săpăturile de la Gabăra*, Materiale, 7, 1961.
3. Babeș, M., *Necropola daco-romană de la Enisala*, SCIV, 22, 1971.
4. Bichir, Gh., *Cultura carpică*, București, 1973.
5. Bojoi, I., Ioniță, Ichim, *Județul Neamț, în colecția Județelor Patriei*, Editura Acad.
6. Buzdugan, C., Căpitanu, V., *Necropola daco-carpică de la Bărboasa*, Carpica, I, 1968.
7. Căpitanu, V., Ursachi, V., *O nouă cetățuie dacică pe Valea Siretului*, Carpica, II, 1969.
8. Căpitanu, V., Ursachi, V., *Descoperiri geto-dacice în județul Bacău*, Crisia, 2, 1972.
9. Căpitanu, V., *Necropola daco-carpică de incinerare din secolul al III-lea de la Gălănești - Bărboasa, com. Oncești, jud. Bacău*, Carpica, 7, 1975.
10. Căpitanu V., *Contribuții la cunoașterea populației autohtone în sec. II-III e. n. în județul Bacău*, Muzeul Național, 2, 1975.
11. Căpitanu, V., *Principalele rezultate ale săpăturilor arheologice în așezarea geto-dacică de la Răcățoiu (jud. Bacău)*, Carpica, VIII, 1976.
12. Căpitanu, V., Ursachi, V., *Necropola carpică de la Poiana - Negri, jud. Bacău*, Carpica, XXIII, 1992.
13. Ciută J., Mitrea, I., *Bahna - Neamț, străveche așezare de răzeși*, București, 1999.
14. Cucu, V., *Geografia populației și așezărilor umane*, ed. II E.D.P. București, 1981.
15. Dâmbovița, Petrescu, M., Bold, M., Dinu, M., *Cercetări arheologice în Podișul Central Moldovenesc (I) în ASU Iași*, 1, 1955.
16. Ioniță, I., *Necropola daco-carpică de la Dumitrești Gălății, jud. Iași*, Arh. Mold. VI, 1969.
17. Mitrea, I., *Necropola de la Dămieniști, jud. Bacău*, Carpica, 14, 1982.
18. Mitrea, I., *Un complex funerar descoperit în necropola de la Dămieniști, jud. Bacău*, SCIVA, 39, 4, 1988.
19. Mitrea, I., *Așezarea din secolele VI-IX de la Izvoare-Bahna, P. Neamț*, 1998.
20. Morintz, S., Bichir, Gh., *Săpăturile de la Pădureni*, Materiale, 6, 1959.
21. Neagu, L., I., *Stațiunea barbară de la Vârțișcoi*, A. Arh., 3, 1930.
22. Popilian, G., *Necropola daco-romană de la Locusteni*, Craiova, 1980.
23. Protase, D., *Un cimitir dacic din epoca romană la Sopor de Câmpie, contribuții la problema continuității în Dacia*, București, 1976.
24. Scorpan, C., *Necropola carpică de la Dochia*, Arh. Mold. V, 1967.
25. Ursachi, V., *Zargidava*, București, 1995.
26. Vulpe, R. și Ec., *Les fouilles de Poiana, Dacia*, III-IV, 1927-1932.
27. Vulpe, R., *Săpăturile de la Poieniști*, Materiale, I, 1953.
28. Vulpe, R., Teodor, S., *Piroboridava*, București, 2003.

124042C 1967-1968
 Necropolis - plan S.I. 1/10
 scale 1:100

1

2

3

Planșa I - Vedere generală a zonei necropolei (1), V. Ursachi, Alex. Mazăre și doi profesori de la Șc. Generală din Izvoare-Bahna (2). Gazda șefului de șantier (3) 1967.

1

2

Planșa II - Fibulă îăruiță de înv. Gavril Horodniceanu, în anul 1958,
provenită din zona necropolei (1,2).

1

2

3

Planșa III - Capacul (19 și urna (2) găsite de înv. Alex. Mazăre în zona necropolei;
C. Buzdugan, Alex. Mazăre și doi profesori de la Șc. Din Izvoare-Bahna (3), 1967.

1

2

Planșa IV - Capac (1) M. 3; Urnă (2) M. 1.

1

2

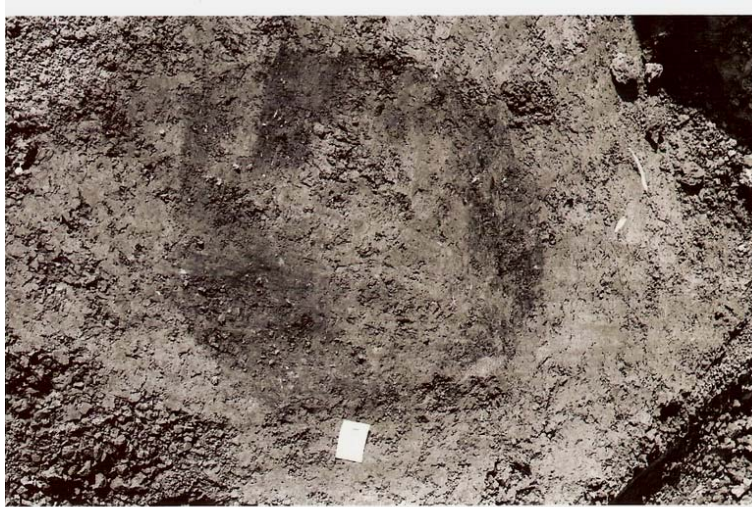

3

Planșa V - Capac (1) M. 4; Inventar M. 4 (2); Urnă (3) M. 4.

1

2

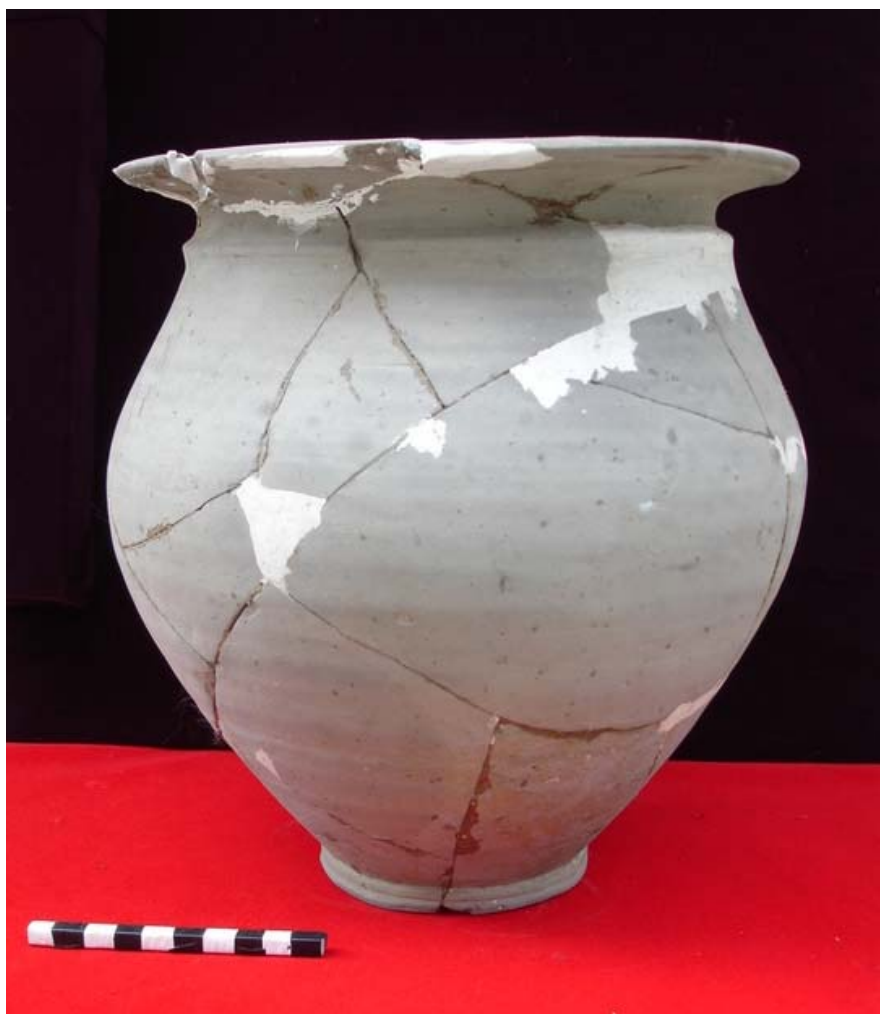

3

Planșa VI - M. 8 (1); M. 7 (2); Urna M. 6 (3).

1

2

Planșa VII – Capac urnă M. 8 (1); Urna M. 8 (2).

1

2

Planșa VIII - M. 9 (1); Urna M. 9 (2).

1

2

Planșa IX - Inventar M. 9 (1 și 2).

1

2

3

Planșa X - M. 10 (1); M. 10 (2); Inventar M. 10 (3).

1

2

3

Planșa XI - Inventar M. 10 (1 și 2); Urna M. 10 (3).

1

2

Planșa XII - Capacul și urna M. 11 (1, 2).

1

2

Planșa XIII - Inventar M. 11 (1, 2).

1

2

3

Planșa XIV - Inventar M. 12 (1, 2); Urna M. 12 (3).

1

2

3

Planșa XV - M. 13 (1); Urna 1 M. 13 (2); Urna 2 M. 13 (3).

1

2

3

4

Planșa XVI - Inventar M. 13 (1, 2); M. 14 (3); Urna M. 14 (4).

1

2

Planșa XVII – Inventar M. 15 (1); Urna M. 15 (2).

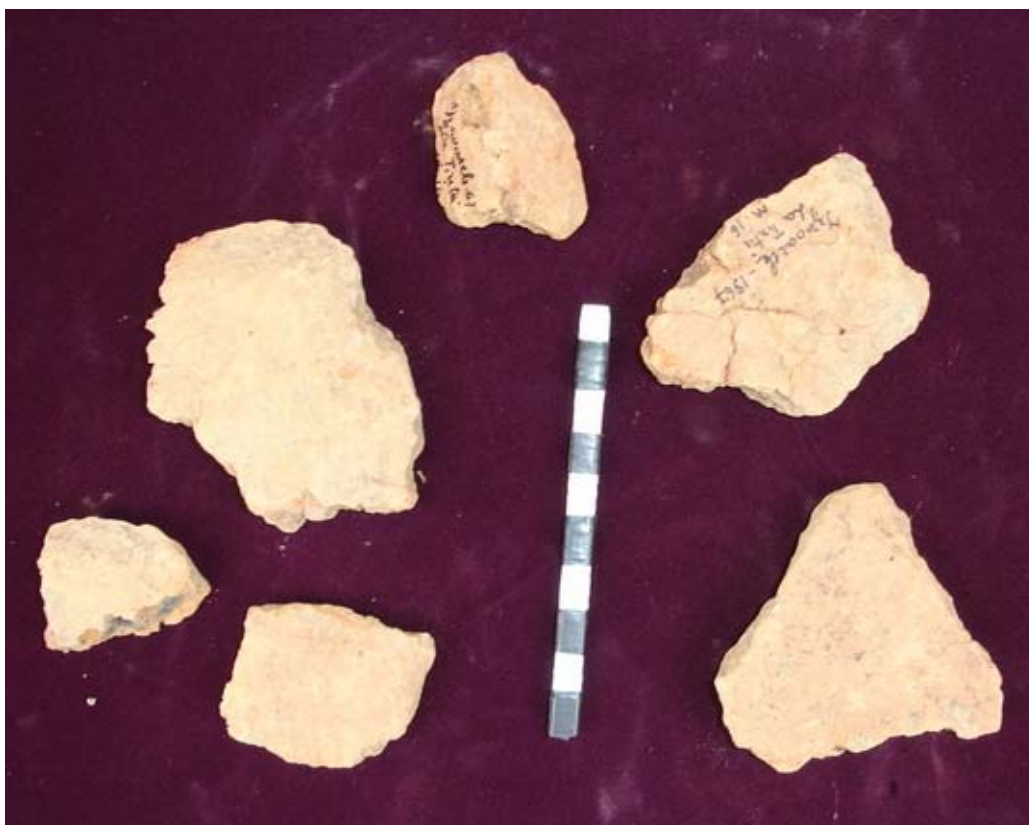

1

2

Planşa XVIII - Inventar M. 15 (1); M. 15 (2).

1

2

Planșa XIX - Urna M. 16 (1, 2).

1

2

Planşa XX - M. 16 (1, 2).

1

2

3

Planşa XXI - Urna M. 17 (1); M. 17 (2); M. 16-17 (3).

1

2

3

Planșa XXII - Urna M. 19 (1); M. 18 (2); M. 19 (3).

1

2

3

Planșa XXIII - Capac M. 20 (1); M. 20 (2); Urna M. 20 (3).

1

2

Planșa XXIV - Capacul și urna M. 21 (1, 2).

1

4

2

3

5

6

7

Planşa XXV - Inventar - M. 21 (1-7).

1

2

Planșa XXVI - Urna M. 22 (1); Capac M. 23 (2).

1

2

3

4

5

Planșa XXVII - Inventar M. 23 (1-4); Urna M. 23 (5).

1

2

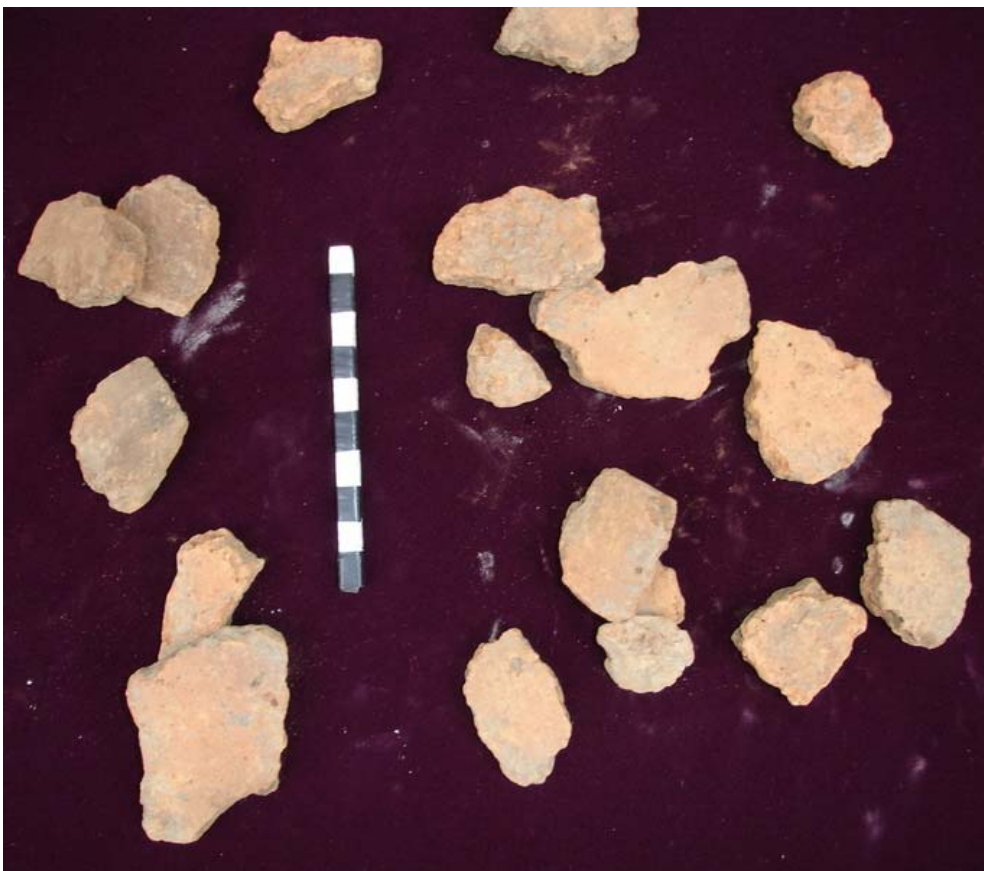

3

Planșa XXVIII - Inventar M. 24 (1); Urna și capacul M. 24 (2, 3).

1

2

Planșa XXIX - Capacul și urna M. 25 (1, 2).

1

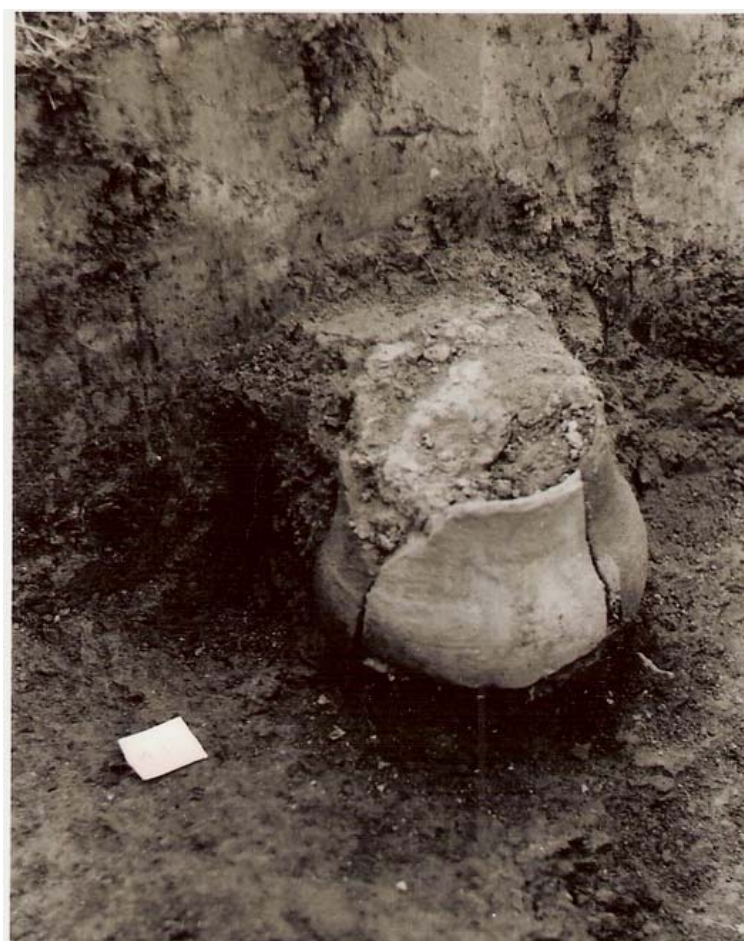

2

Planșa XXX - Urna M. 26 (1); Urna M. 27 (2).

1

2

Planșa XXXI - Inventar M. 31 (1); M. 31 (2).

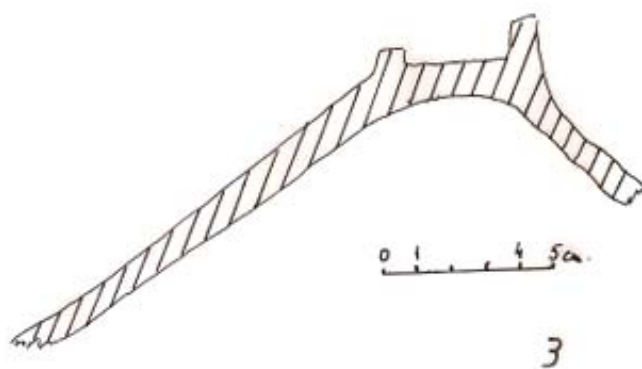
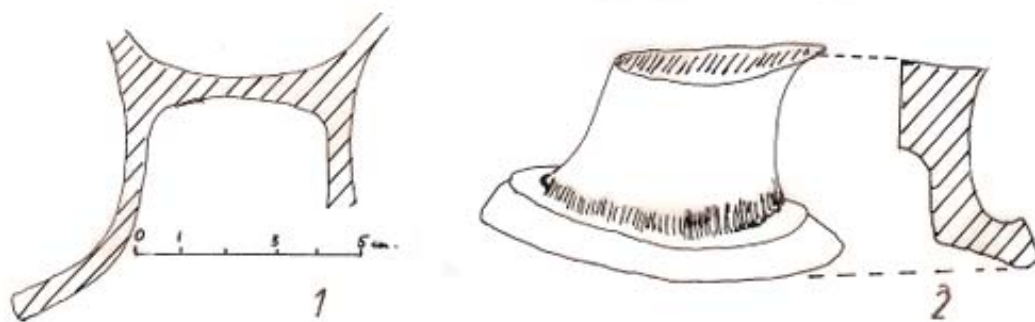

1

2

Planșa XXXII - Urna M. 33 (1); Urna M. 32 (2).

M.1

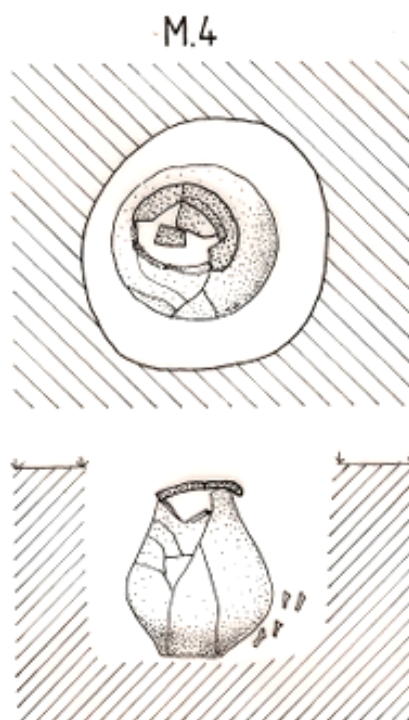
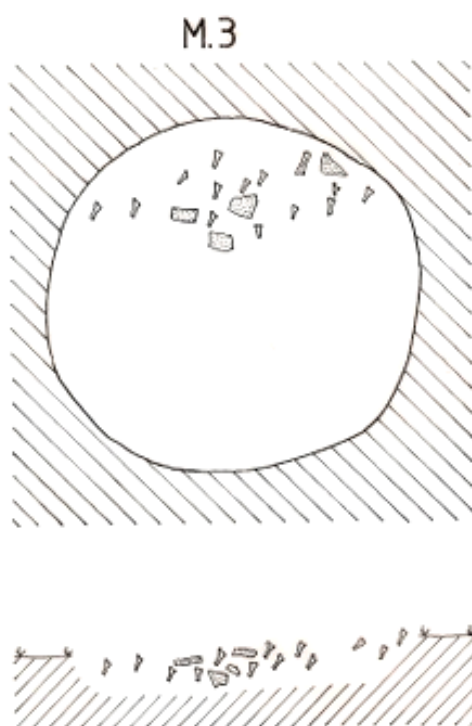
IZVOARE 1967
Necropolă ; plan și profil morminte
scara 1:10

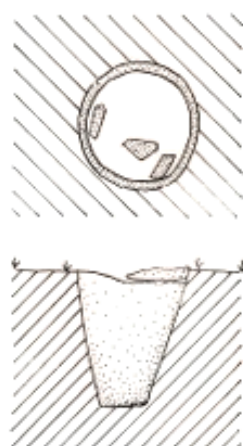
M.2

- urnă
- capac
- fragmente de oase

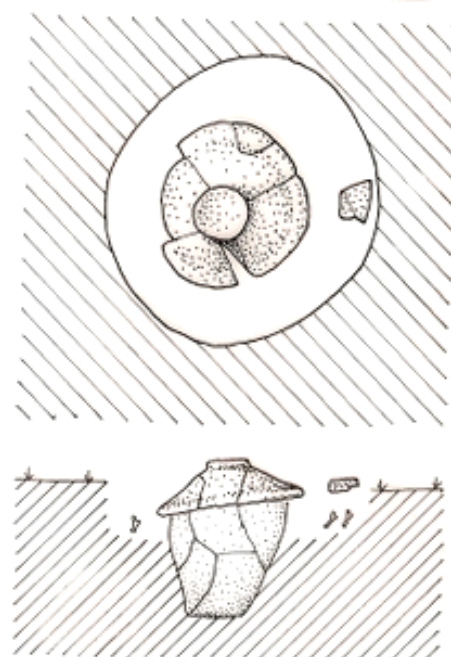
Planșa XXXIII - Profile - Fragmente fructiere aduse de înv. G. Horodniceanu în 1958 (1-3);
Plan și profil M. 1 și 2.

M.5

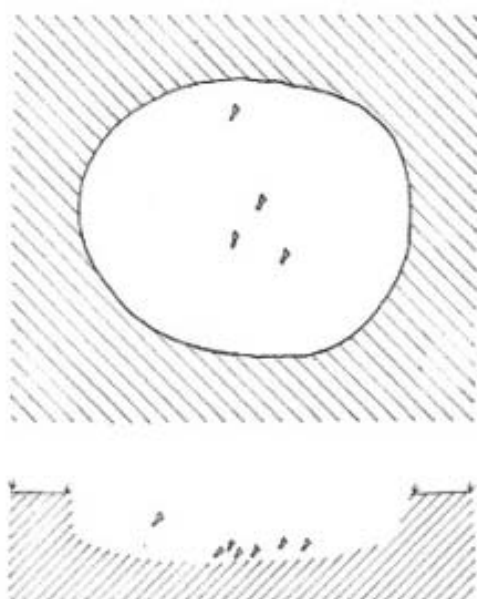

M.6

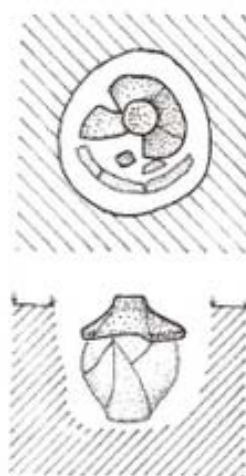

M.8

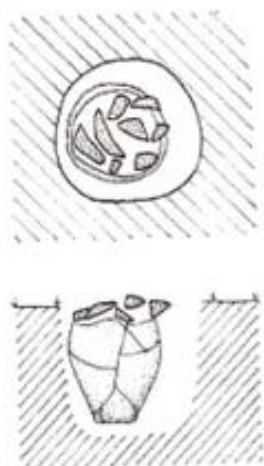
Planșa XXXIV - Plan și profil M. 7, 9-12

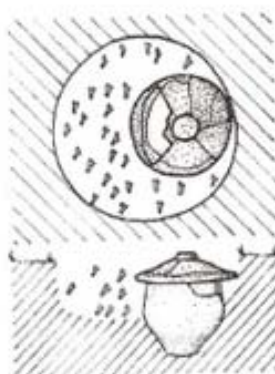
M.7

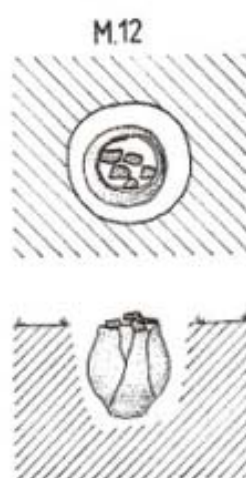
M.9

M.11

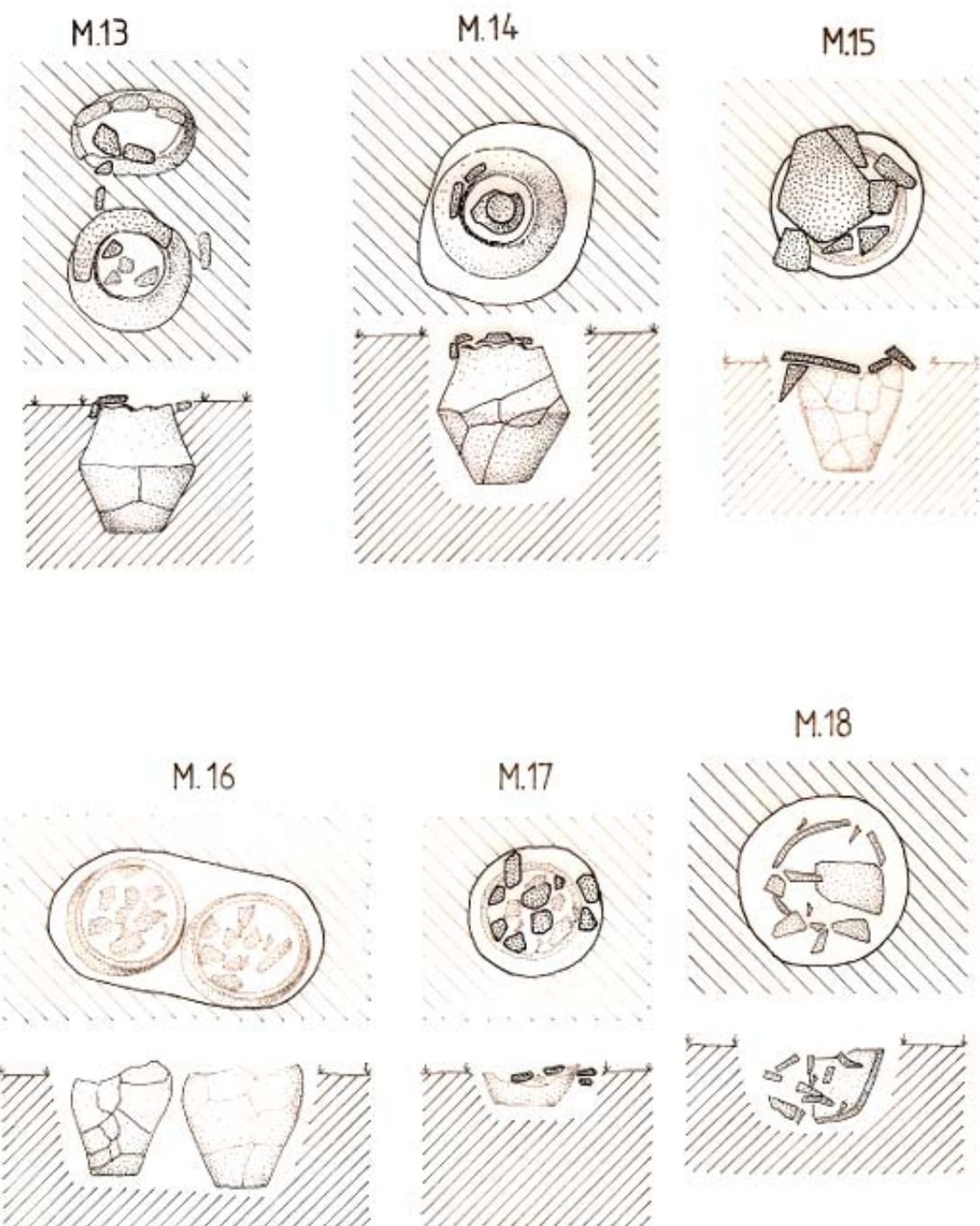

M.10

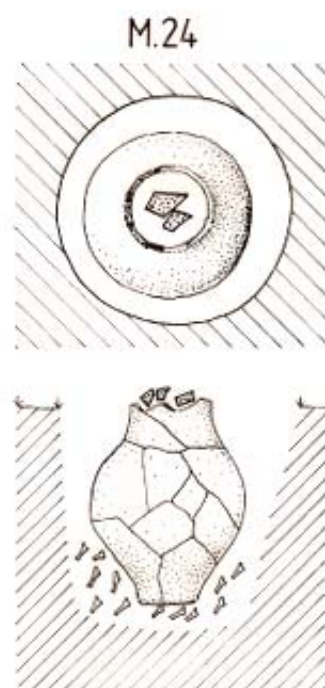
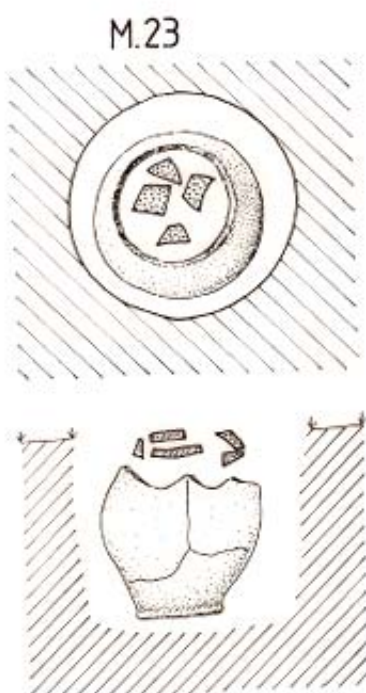
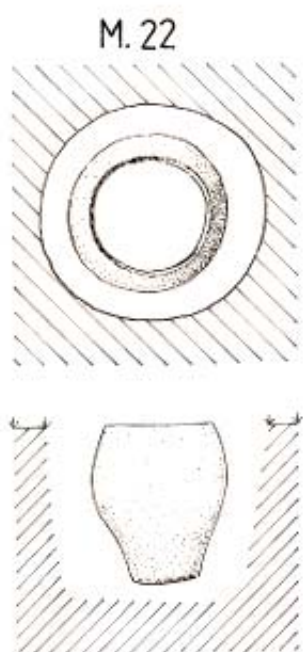
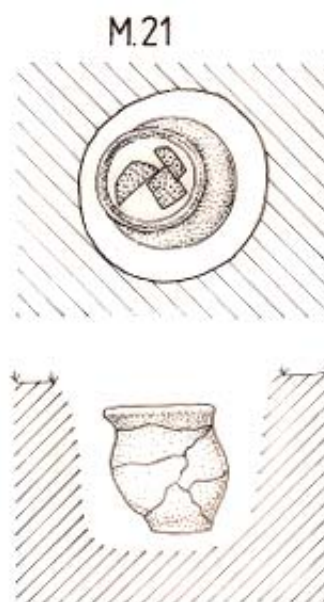
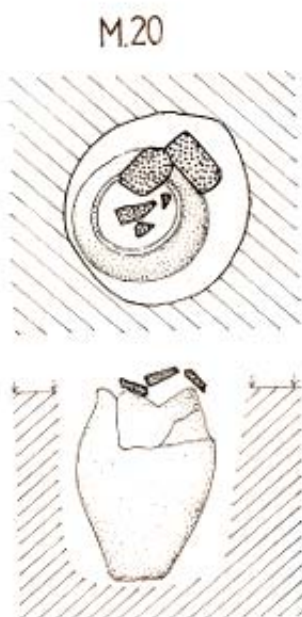

M.12

Planșa XXXV - Plan și profil M. 3-6, 8.

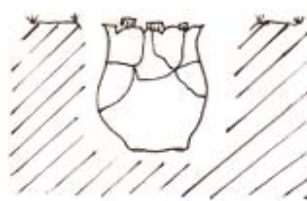
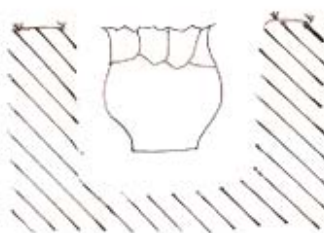
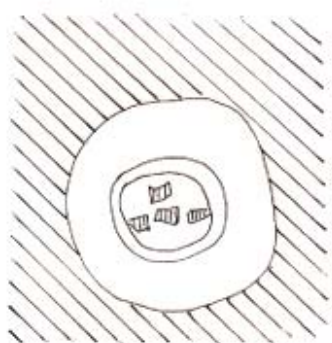
Planșa XXXVI - Plan și profil M. 13-18.

Planșa XXXVII - Plan și profil M. 19-24.

Planșa XXXVIII - Plan și profil M. 25-31.

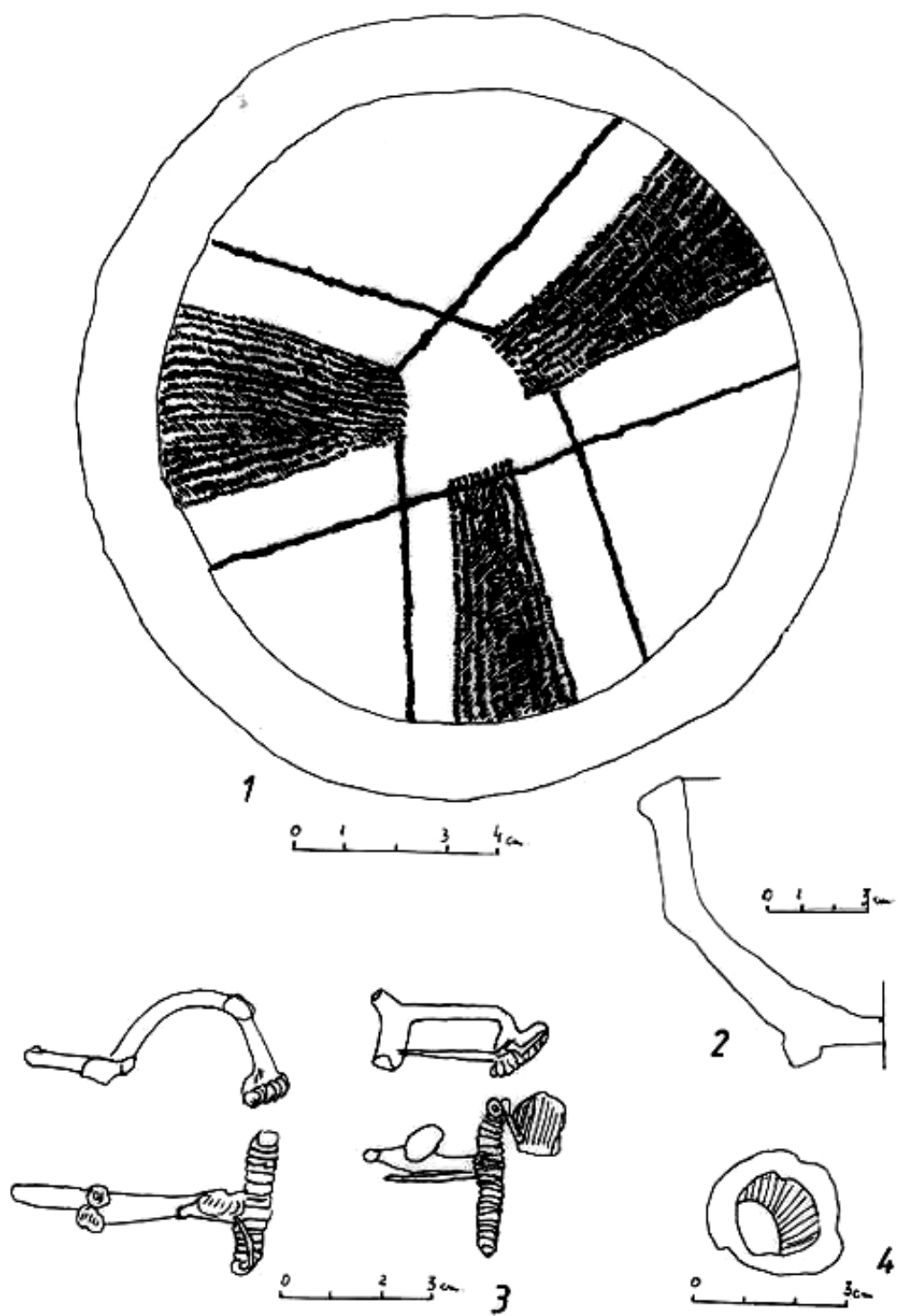

M.32

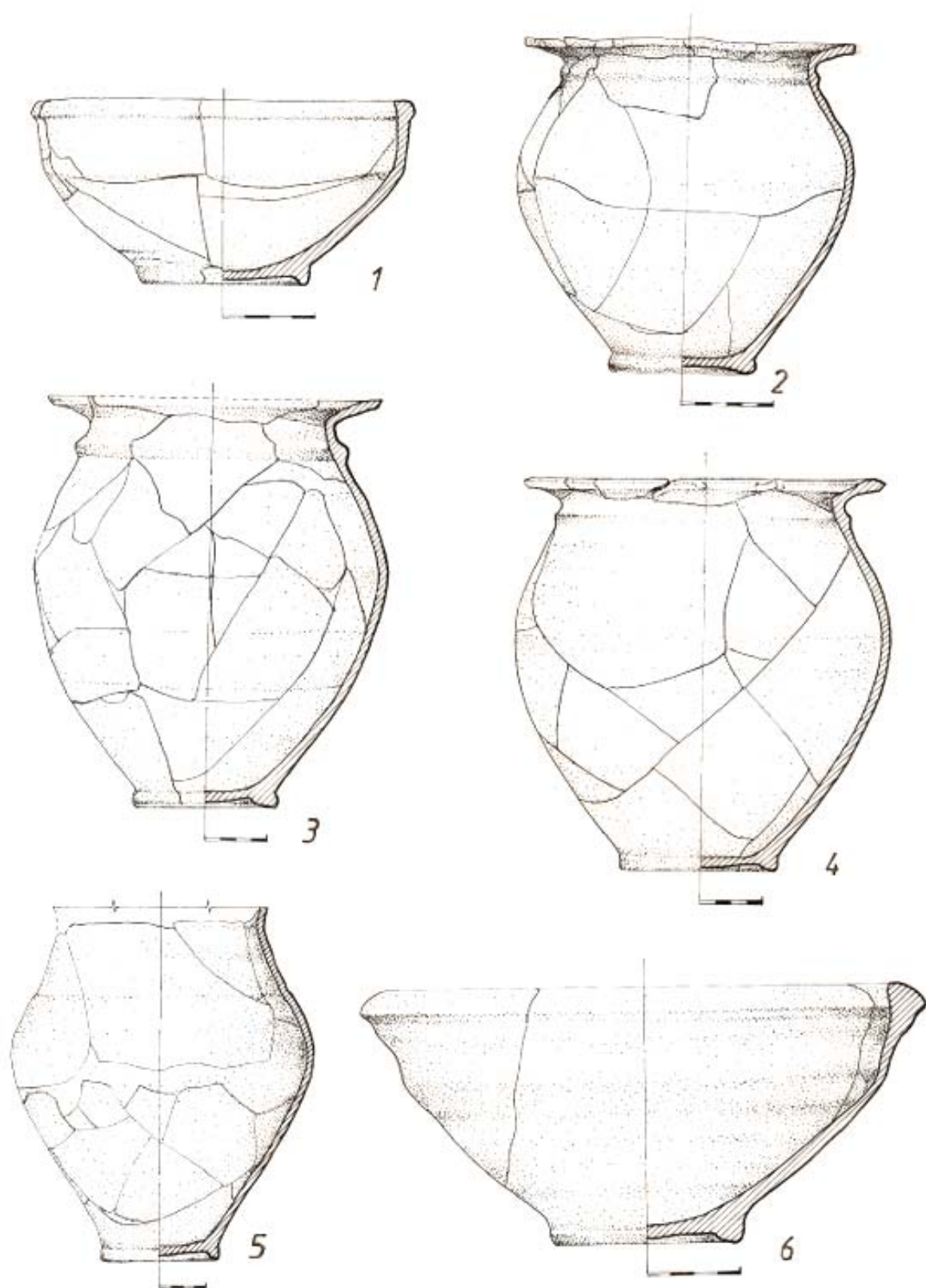
M.33

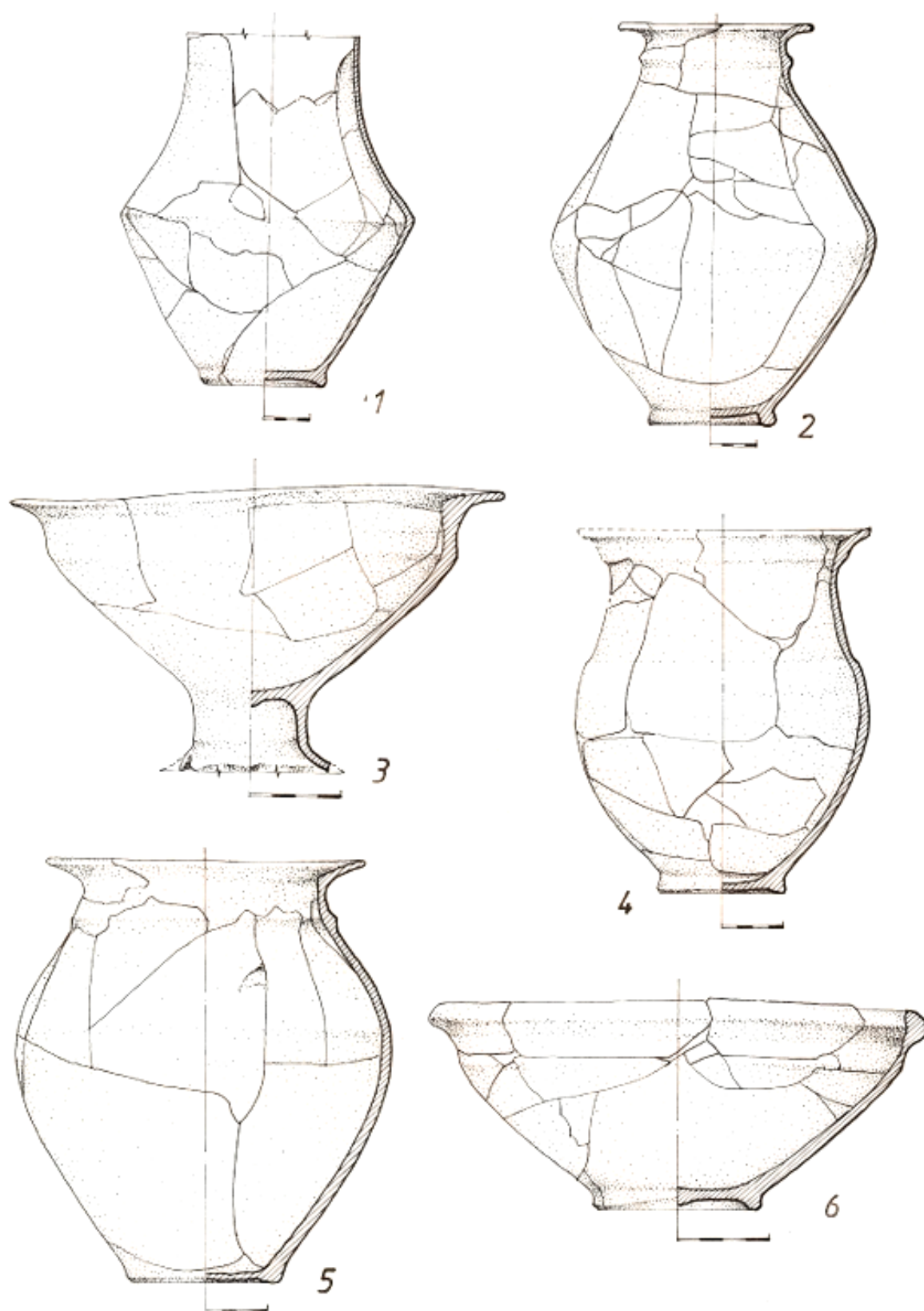
Planșa XXXIX - Plan și profil M. 32, 33. Vedere generală - săpături 1967.

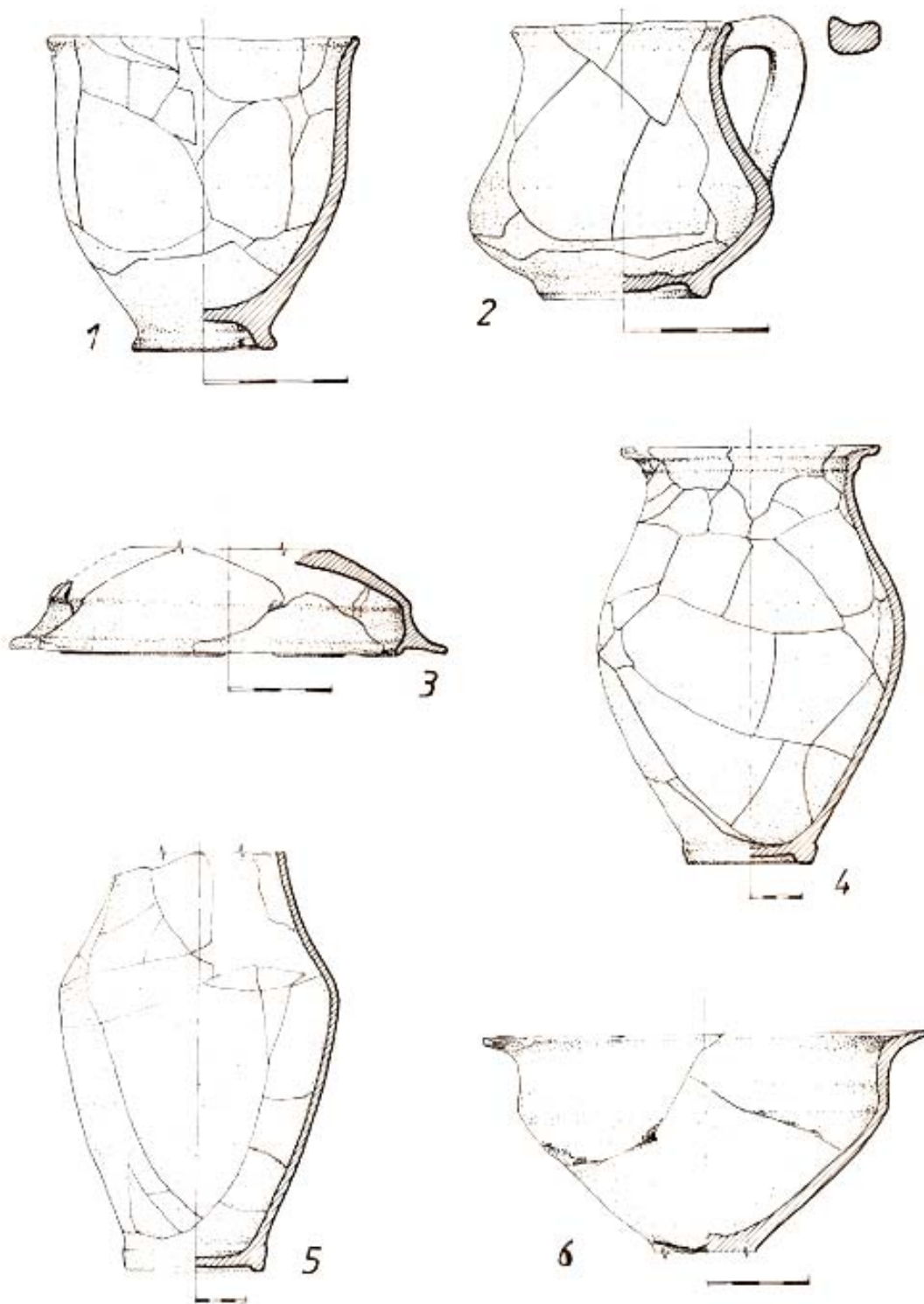
Planșa XL - Castronul, fibulele și mărgica aduse de înv. G. Horodniceanu în 1958 (1-4).

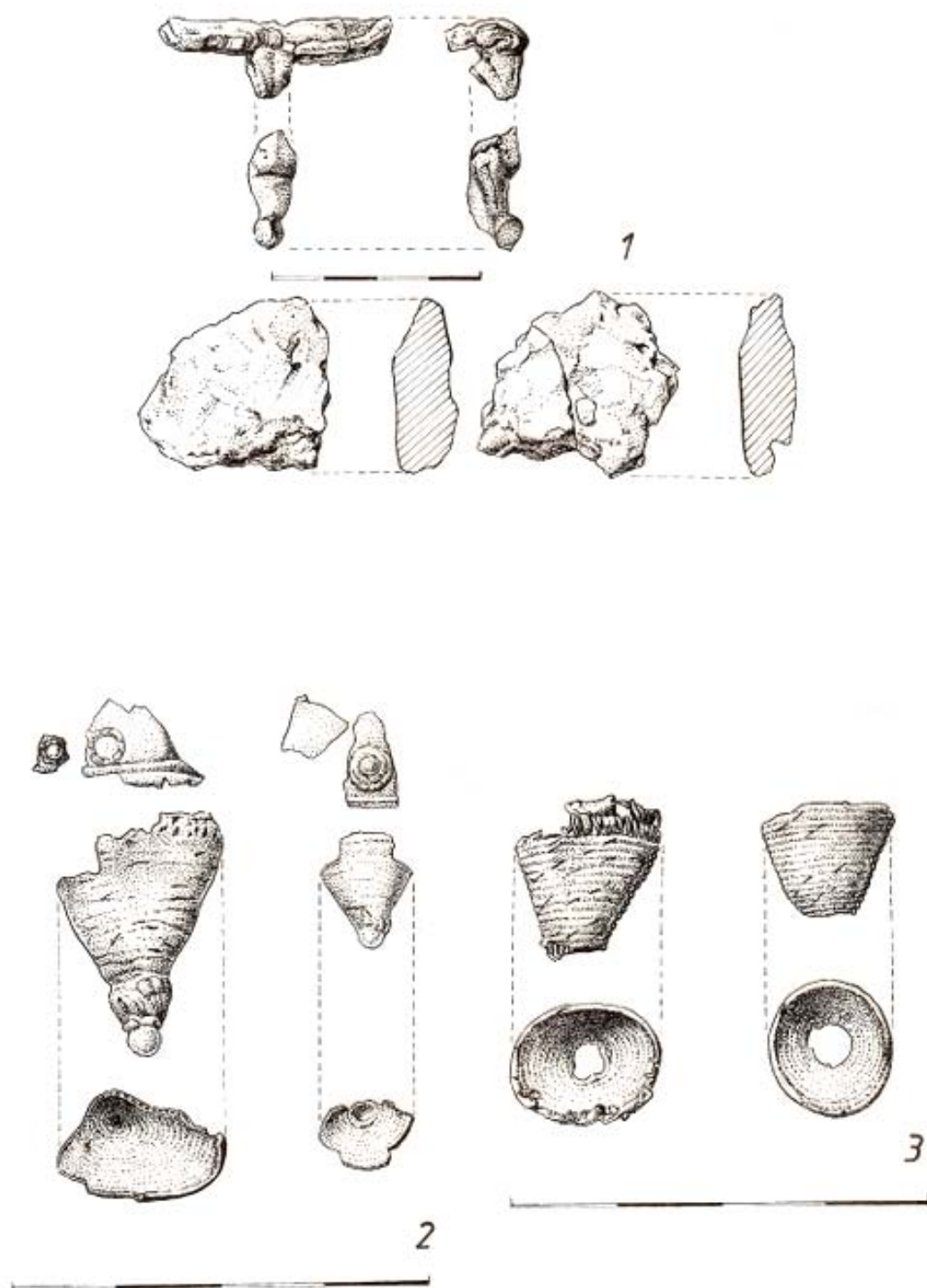
Planșa XLI - M. 4 (1); M. 10 (2); M. 13 (3); M. 8 (4, 6); M. 9 (5).

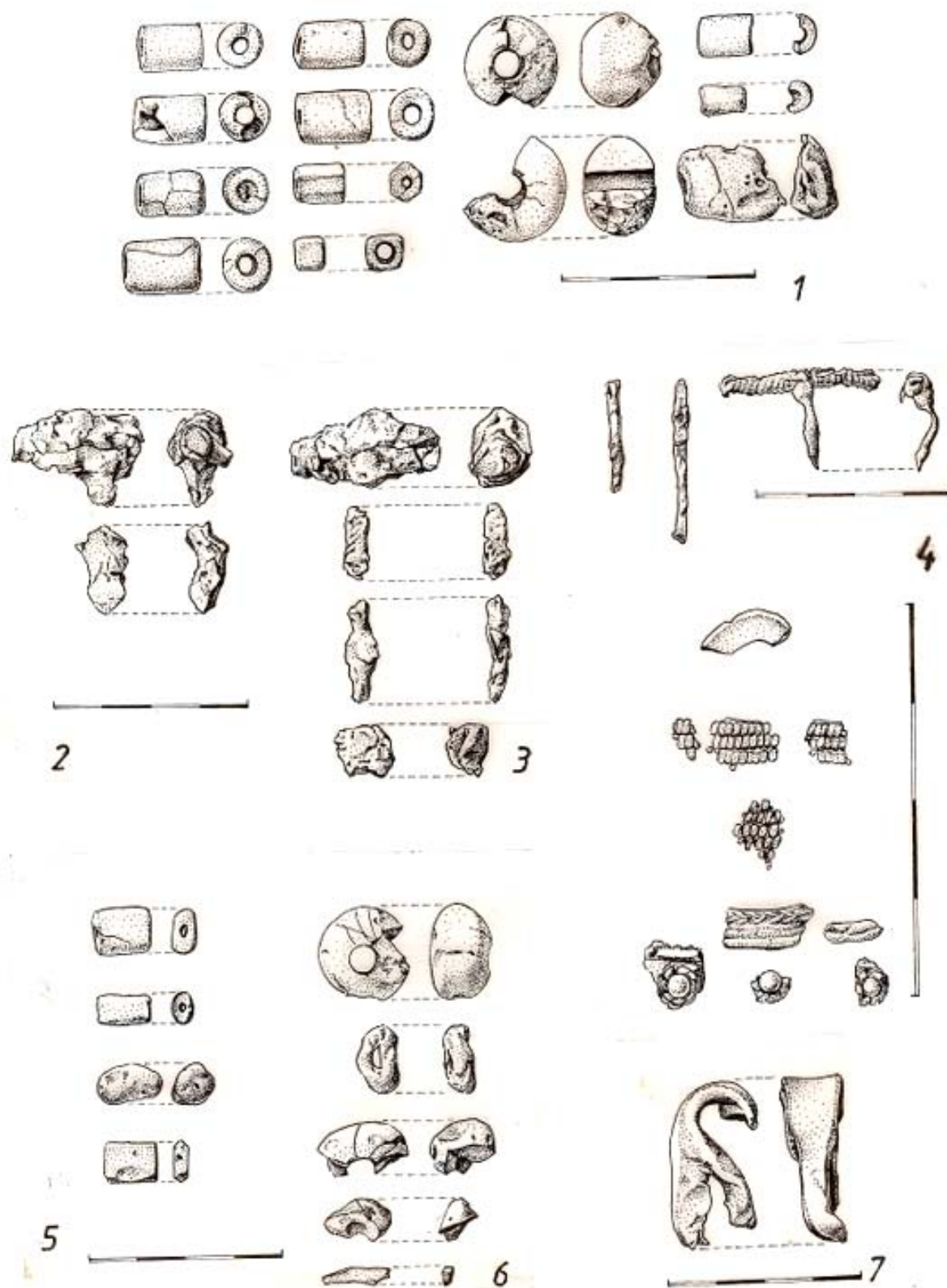
Planșa XLII - M. 14 (1); M. 15 (2); M. 20 (3); M. 13 (4); M. 11 (5, 6).

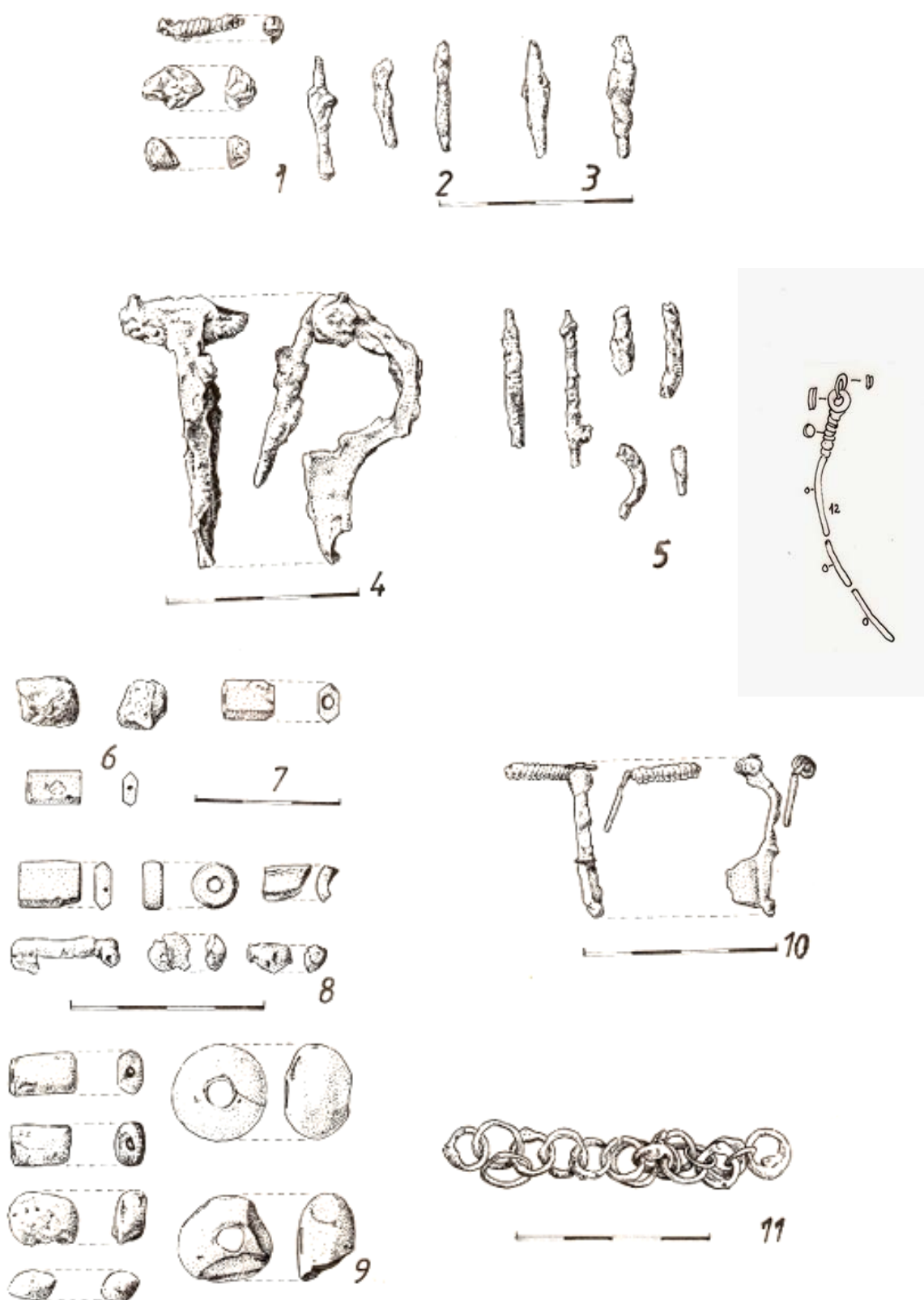
Planşa XLIII - M. 21 (1, 3, 4); M. 31 (2); M. 20 (5); M. 25 (6).

Planşa XLIV - M. 21 (1); M. 11 (2, 3).

Planşa XLV - M. 9 (1, 2); M. 13 (3); M. 10 (4); M. 24 (5, 6); M. 12 (7).

Planșa XLVI - Inventar M. 21 (1, 2); M. 15 (4, 6); M. 4 (5); M. 27 (7);
M.13 (3, 8); M. 10 (9, 11); M. 23 (10); M. 8 (12).

DECORURILE CERAMICII LA ROATĂ

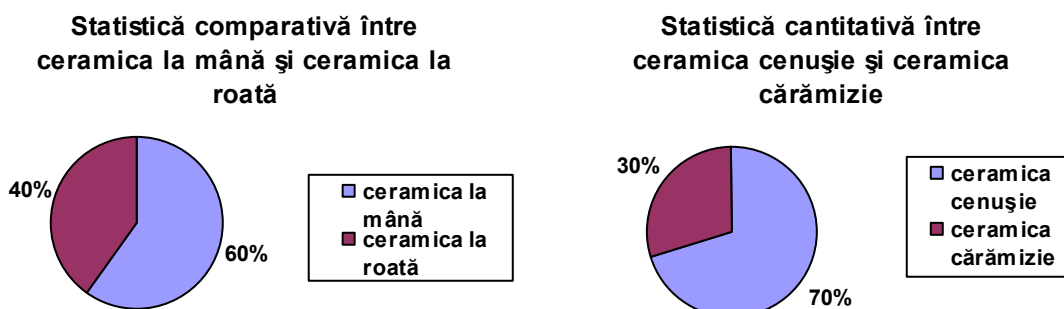
DIN AȘEZAREA DACICĂ DE LA ROȘIORI-DULCEȘTI (JUD. NEAMȚ)

George Dan HÂNCEANU*

Key words: Roșiori - Neamț, pottery, dacian age, polished decoration, ornamental motives.

Situl arheologic de la Roșiori - Neamț (punctul *Țarina Veche*) se află la aproximativ 15 km vest de municipiul Roman, fiind situat pe terasa superioară a râului Moldova. Identificat printr-o periegheză din 2003, acesta are în apropiere o altă stațiune, cu straturi de cultură specifice secolelor II-III și VII-IX, de la Poiana-Dulcești, punctele *Siliște*¹ și *Varniță*². Oarecum similar din punct de vedere stratigrafic, așezarea de la Roșiori are un nivel din perioada II-III și altul caracteristic intervalului de timp VI-VII.

Pe parcursul celor patru campanii (2004-2007), efectuate în așezarea de pe malul Moldovei, s-au descoperit diverse complexe închise (locuințe, vetre, gropi de provizii, cult și menajere), îndeosebi din secolele II-III, întrucât stratul antic este mai consistent (ajunge până la 0,80-1 m grosime). Principalul material găsit în strat și în complexe este ceramica, modelată la mână și la roată. Prima categorie domină inventarul așezării dacice, fiind în proporție de 60% din total. Ca tipuri de vase predomină cătuile, vasele borcan și de provizii. În cazul ceramicii, executată la roată, numărul recipientelor este redus și s-a păstrat fragmentar, împiedicând restaurarea prea multor exemplare. Cantitativ, ceramica de culoare cenușie este în proporție de 70%, față de doar 30% ceramica cărămizie:

* Muzeul de Istorie Roman, str. Cuza Vodă, nr. 36, email: georgehanceanu@yahoo.com. Comunicare susținută la a V-a ediție a Sesiunii de Comunicări Științifice (22-23 mai 2009), organizată de Muzeul „V. Pârvan” Bârlad.

¹ Săpături efectuate de Gh. Bichir (1961-1970) și V. Ursachi (doar în 1961, când fondurile au fost puse la dispoziție de Muzeul de Istorie din Roman), care au confirmat prezența unui strat din epoca bronzului (cultura Noua), suprapus de unul antic, din secolele II-III (cu patru locuințe adâncite, două de suprafață și 26 de gropi de provizii), iar deasupra un nivel medieval timpuriu, din veacurile VII-IX (cinci locuințe adâncite). Aceste rezultate au fost valorificate în mai multe articole și o monografie: Gh. Bichir, *Noi contribuții la cunoașterea culturii materiale a carpilor*, în *SCIV*, t. 16, 1965, 4, p. 675-694; Idem, *Les Carpes à la lumière des dernières découvertes archéologiques de Moldavie*, în *Atti*, III, 1966, p. 74-79; Idem, *La civilisation des Carpes (IIe-IIIe siècles de n.è) à la lumière des fouilles archéologiques de Poiana-Dulcești, de Butnărești et de Pădureni*, în *Dacia*, N.S., 11, 1967, p. 177-224; Idem, *Șantierul arheologic de la Poiana-Dulcești*, în *Materiale*, X, 1973, p. 97-103; Idem, *Cultura carpică*, București, 1973, 412 p.

² Cercetări ample întreprinse de Gh. Bichir (1962-1970), care au dezvelit o așezare din secolele II-III d. Hr., cu 18 locuințe adâncite, trei de suprafață și 91 de gropi de provizii. Acest sit antic s-a întins și spre centrul satului, la punctul „Transformator” găsindu-se două locuințe adâncite, două de suprafață și nouă gropi de provizii. Materialul arheologic a fost publicat în mai multe studii și o monografie de specialitate: Gh. Bichir, *op. cit.*, în *SCIV*, t. 16, 1965, 4, p. 675-694; Idem, *op. cit.*, în *Dacia*, N.S., 11, 1967, p. 177-224; Idem, *op. cit.*, în *Materiale*, X, 1973, p. 103; Idem, *Cultura carpică*, București, 1973, 412 p.

Statistica s-a întocmit pe baza întregului material ceramic descoperit în așezare și nu pe complexe, unde de asemenea domină ceramica la mână, urmată de cea la roată, cenușie.

Principalele tipuri ceramice la roată, descoperite în situl de la Roșiori, sunt cămile, cănițele, fructierele, vasele-urnă, străchinile, castroanele și strecurătoarele, majoritatea lor decorate pe suprafața exterioară³.

Din punct de vedere ornamental, recipientele menționate dispun în general de un decor lustruit, simplu sau îmbinat cu diverse motive, executate tot prin lustruire. Astfel, singurele decoruri de până acum sunt următoarele:

- decor lustruit, simplu, care acoperă întreaga suprafață exterioară a vaselor (întâlnit la ceramica cenușie și cărămizie);
- decor cu brăduți, executat prin lustruire, dispus singur pe gâtul vaselor ori în asociere cu alte decoruri, precum linia vălurită (observat pe ceramica cenușie);
- decor de linii vălurite, lustruite, simple sau duble, situat pe corpul vaselor (pe ceramica cenușie și cărămizie);
- decor de linii hașurate, făcut prin lustruire (la ceramica cenușie și cărămizie);
- decor dispus pe unul sau două registre, ultimul delimitat printr-o linie orizontală, compus din linii oblice, primele spre stânga, celelalte spre dreapta, sub forma unor „raze solare” (ceramica cenușie și cărămizie).

Dintre acestea cel mai întâlnit este decorul lustruit simplu, observat pe o mare parte din vasele lucrate la roată, dar și pe alte obiecte (fusaiole).

1. *Decorul lustruit simplu* este răspândit pe majoritatea vaselor amintite, atât pe cele de culoare cenușie cât și cărămizie. Ca dispunere, acesta începe de pe gât și se termină spre fund, iar în cazul vaselor cu buza evazată (vase-urnă, fructiere) s-a constatat și decorarea lor. Recipientele astfel ornamentate au servit la treburi casnice, precum depozitarea semințelor cerealiere, păstrarea apei și a alimentelor etc (Planșele I-III). Vase lustruite s-au găsit în majoritatea așezărilor și necropolelor din secolele II-III d.Hr, precum cele de la Poienesti-Vaslui⁴, Rocna⁵, Săbăoani⁶, Tămășeni⁷, Gâdinți⁸, Pâncești⁹, Văleni-Neamț¹⁰, Cucorăni-Botoșani¹¹ (Moldova), Șirna-Prahova¹² (Muntenia), însă prezența acestui ornament este atestată și pe recipientele geto-dacice mai vechi de la Bâta Doamnei-Neamț¹³, Poiana-Galați¹⁴, Brad¹⁵, Răcătau-Bacău¹⁶, fără a omite semnalarea lui încă din epoca bronzului.

³ Desene executate de muzeograf-inginer Dan Spătariu, din cadrul Muzeului de Istorie Roman. Mulțumesc în mod special pentru acuratețea redării decorurilor de pe vase.

⁴ R. Vulpe, *Săpăturile de la Poienesti din 1949*, în *Materiale*, I, 1953, p. 319 (fig. 110), 326 (fig. 127).

⁵ V. Ursachi, *Așezarea dacilor liberi de la Rocna*, în *Studia-Bibliotheca Cymidavae* (In onorem dr. Florea Costea), Brașov, 2007, p. 251 (pl. III/3), 259 (pl. XI/2, 5, 9), 266 (pl. XVIII/6, 8, 9), 270 (pl. XXII/1).

⁶ Idem, *Cercetări arheologice efectuate de Muzeul de Istorie din Roman în zona râurilor Siret și Moldova*, în *Carpica*, I, 1968, p. 161 (fig. 37/4), 164 (fig. 39/1, 4).

⁷ Idem, *Cercetările arheologice de la Tămășeni-„La Siliște”, jud. Neamț*, în *Mem.Antiq.*, XXII, 2001, p. 236 (pl. VI/13, 14), 239 (pl. VIII/5), 243 (pl. XI/6), 244 (pl. XII/9, 10), 246 (pl. XIII/6).

⁸ Idem, *Așezarea dacică de la Gâdinți, com. Sagna, jud. Neamț*, în *Carpica*, XXX, 2001, p. 19 (pl. V/1), 25 (pl. XI/7), 27 (pl. XIII/7), 30 (pl. XVI/1, 8, 10), 31 (pl. XVII/6).

⁹ Idem, *Așezarea dacică de la Pâncești, com. Poienari, jud. Neamț*, în *Carpica*, XXIX, 2000, p. 106 (pl. XI/3, 4), 111 (pl. XXI/8).

¹⁰ I. Ioniță, V. Ursachi, *Văleni o mare necropolă a dacilor liberi*, Editura Junimea, Iași, 1988, p. 123 (fig. 21/28, 33), 134 (fig. 32/38).

¹¹ S. Teodor, *Săpăturile de la Cucorăni (jud. Botoșani)*, în *Arh.Mold.*, VIII, 1975, p. 188 (fig. 49/2, 5), 191 (fig. 52/4).

¹² Șt. Olteanu, N. Grigore, V. Nicolae, *Comunitatea sătească de la Șirna, județul Prahova (secolele II-X d. Hr.)*, în *lumina izvoarelor arheologice*, București, 2007, p. 197 (pl. V/3), 203 (pl. XI-XII/1).

¹³ A. Buzilă, *Despre ceramica daco-getică lucrată cu roata de la Bâta Doamnei, Piatra Neamț*, în *Mem.Antiq.*, IV-V, 1972-1973, p. 95, 334 (fig. 2/1-4).

¹⁴ R. Vulpe, S. Teodor, *Piroboridava. Așezarea geto-dacică de la Poiana*, București, 2003, p. 677 (fig. 198/3), 705 (fig. 226/1).

2. *Decorul cu brăduți*, executat prin lustruire, rămâne unul dintre cele mai vechi întâlnit pe ceramica geto-dacică, încă din perioada secolelor IV-II î.Hr., perpetuat ulterior secole de-a rândul. Probabil durata sa în timp se datorează și simbiozei om-natură, precum și semnificației aparte de *arborele vieții*. Acest ornament este reprezentat singur sau combinat cu alte motive, cum ar fi linia vălurită (Planșele IV/2, 3; V/1) și este situat pe gâtul sau burta exemplarelor ceramice (câni, amforete, de culoare cenușie, de la Roșiori). Întrucât este foarte răspândit, îl regăsim atât pe vasele din cetățile dacice de la Poiana-Galați¹⁷, Răcățâu¹⁸ și Brad-Bacău¹⁹, dar și în alte stațiuni, caracteristice perioadei II-III, de la Poienestii-Vaslui²⁰, Poiana-Dulcești²¹, Butnărești²², Rocna²³, Gâdiniți²⁴, Văleni-Neamț²⁵, Zvorâștea-Suceava²⁶, precum și pe vasele eneolitice ale culturii Cucuteni.

3. *Decorul de linii vălurite* apare pe ceramica cenușie și cărămizie de la Roșiori și este făcut prin lustruire. Ornamentul este alăturat și altor motive decorative (pentru acest sit, împreună cu brăduți), dar este redat și separat, în două variante: *linia vălurită simplă* sau *dublă*, dispusă orizontal pe gâtul ori burta cânilor și pe buzele fructierelor (Planșa VI). Acest motiv decorativ a fost des întrebuintat pe vasele dacilor, nu doar din perioada clasică ci și mai târziu, păstrându-se și pe oalele făcute de populația veche românească. Analogii foarte multe, încă din veacurile IV-II î.Hr., la Poiana-Galați²⁷, Bâțca Doamnei-Neamț²⁸, Răcățâu²⁹, Brad-Bacău³⁰, urmate de siturile descoperite la Poienestii-Vaslui³¹, Butnărești³², Aldești (2)³³, Rocna³⁴, Tămășeni³⁵, Gâdiniți³⁶, Pâncești³⁷, Văleni-Neamț³⁸, Cucorâni-Botoșani³⁹, Botoșani⁴⁰, Rus-Mănăstioara⁴¹, Zvorâștea-Suceava⁴² (Moldova),

¹⁵ V. Ursachi, *Zargidava. Cetatea dacică de la Brad*, București, 1995, p. 446 (pl. 97/3, 7, 9, 14), 447 (pl. 99/11); în continuare, prescurtat *Zargidava*.

¹⁶ V. Căpitanu, *Cercetările arheologice în Dava de la Răcățâu-Tamasidava, între anii 1992-1996*, în *Carpica*, XXVI, 1997, p. 77 (fig. 10/3), 103 (fig. 36/8); în continuare, prescurtat *Cercetările arheologice*.

¹⁷ R. Vulpe, S. Teodor, *op. cit.*, p. 697 (fig. 218/2, 4).

¹⁸ V. Căpitanu, *Cercetările arheologice.....*, în *Carpica*, XXVI, 1997, p. 78 (fig. 11/1, 3).

¹⁹ V. Ursachi, *Zargidava.....*, p. 450 (pl. 105/6); Idem, *Elementele decorative ale cânilor geto-dacice*, în *Arh.Mold.*, XVIII, 1995, p. 34-43 (pl. II/2; VI/9); ultimul titlu, în continuare prescurtat *Elementele decorative*.

²⁰ R. Vulpe, *op. cit.*, în *Materiale*, I, 1953, p. 324 (fig. 123).

²¹ Gh. Bichir, *Cultura carpică*, București, 1973, p. 268 (pl. LII/8-10), 359 (pl. CXLIII/3, 5).

²² *Ibidem*, p. 280 (pl. LXIV/3), 328 (pl. CXII/4), 345 (pl. CXXIX/2).

²³ V. Ursachi, *op. cit.*, în *Studia-Bibliotheca Cymidavae* (In onorem dr. Florea Costea), 2007, p. 255 (pl. VII/5).

²⁴ Idem, *op. cit.*, în *Carpica*, XXX, 2001, p. 19 (pl. V/2), 28 (pl. XIV/2, 4), 30 (pl. XVI/9).

²⁵ Idem, *op. cit.*, în *Carpica*, I, 1968, p. 121 (fig. 6/9).

²⁶ M. Ignat, *Dacii liberi din Moldova-contribuții arheologice-necropolele de la Podeni și Zvorâștea*, Editura Helios, Iași, 1999, p. 90-91 (fig. 9/5); în continuare, prescurtat *Dacii liberi din Moldova*.

²⁷ R. Vulpe, S. Teodor, *op. cit.*, p. 682 (fig. 203/2-5), 683 (fig. 204/1-3, 5, 6), 684 (fig. 205/7), 685 (fig. 206/5), 687 (fig. 208/1-3).

²⁸ A. Buzilă, *op. cit.*, în *Mem.Antiq.*, IV-V, 1972-1973, p. 335 (fig. 3/3), 339 (fig. 7/2).

²⁹ V. Căpitanu, V. Ursachi, *O nouă cetățuie dacică pe valea Siretului*, în *Carpica*, II, 1969, p. 120 (fig. 26/2); V. Căpitanu, *Cercetările arheologice.....*, în *Carpica*, XXVI, 1997, p. 103 (fig. 36/2, 6).

³⁰ V. Căpitanu, V. Ursachi, *Descoperiri geto-dace în județul Bacău*, în *Crisia*, 2, 1972, p. 109, 111 (fig. 15/1); V. Ursachi, *Zargidava.....*, p. 440 (pl. 85/6; 86/3-6), 441 (pl. 87/1-4), 442 (pl. 89/4, 6, 7; 90/2, 3, 5, 6); Idem, *Elementele decorative.....*, în *Arh.Mold.*, XVIII, 1995, p. 34-43 (pl. II/1; III/8, 13; V/9; VI/9).

³¹ R. Vulpe, *op. cit.*, în *Materiale*, I, 1953, p. 285 (fig. 69/4), 339 (fig. 152, 154), 359 (fig. 199/2), 402 (fig. 309).

³² Gh. Bichir, *Cultura carpică*, București, 1973, p. 297 (pl. LXXXI/1).

³³ V. Ursachi, *op. cit.*, în *Carpica*, I, 1968, p. 142 (fig. 25/12).

³⁴ Idem, *op. cit.*, în *Studia-Bibliotheca Cymidavae* (In onorem dr. Florea Costea), Brașov, 2007, p. 255 (pl. VII/2, 9), 270 (pl. XXII/8).

³⁵ Idem, *op. cit.*, în *Mem.Antiq.*, XXII/2001, p. 239 (pl. VIII/6), 244 (pl. XII/13), 246 (pl. XIII/9), 252 (pl. XVIII/4).

³⁶ Idem, *op. cit.*, în *Carpica*, XXX, 2001, p. 19 (pl. V/6), 30 (pl. XVI/2, 4).

³⁷ Idem, *op. cit.*, în *Carpica*, XXIX, 2000, p. 105 (pl. VIII/3; IX/6), 111 (pl. XX/2).

³⁸ I. Ioniță, V. Ursachi, *op. cit.*, p. 130 (fig. 28/28), 132 (fig. 30/44), 142 (fig. 40/77).

³⁹ S. Teodor, *op. cit.*, în *Arh.Mold.*, VIII, 1975, p. 192 (fig. 53/1, 8).

Șirna-Prahova⁴³ (Muntenia), din secolele II-III d.Hr.

4. *Decorul de linii hașurate* cunoscut din trecut, încă de la vasele specifice secolelor IV-II î.Hr., îndeosebi cămile cenușii cu două torți, s-a menținut și pentru intervalul II-III, fiind răspândit pe ceramica cenușie și cărămizie de la Roșiori (de regulă pe căni). Acest tip de ornament este situat pe gâtul sau corpul vaselor (Planșa IV/4, 5). Asemănări numeroase, începând cu cetățile geto-dacice de la Bâta Doamnei-Neamț⁴⁴, Poiana-Galați⁴⁵, Răcățâu⁴⁶, Brad-Bacău⁴⁷ și continuând cu siturile identificate la Poienești-Vaslui⁴⁸, Poiana-Dulcești⁴⁹, Butnărești⁵⁰, Rocna⁵¹, Tămășeni⁵², Gâdinti⁵³, Văleni-Neamț⁵⁴, Cucorâni-Botoșani⁵⁵, Zvorâștea-Suceava (Moldova)⁵⁶, Obreja-Alba (Transilvania)⁵⁷.

5. *Decorul de linii oblice* îndreptat spre stânga sau spre dreapta, pe unele cănițe cenușii de la Roșiori (Planșa IV/1). Executat tot prin lustruire, acest decor este redat pe o cană, din inventarul sitului amintit, pe două registre, delimitate printr-o linie circulară orizontală. În partea superioară liniile sunt îndreptate spre stânga, iar în partea inferioară spre dreapta, sub forma unor „*raze de soare*” (Planșa V/2). Analogii în inventarele cetăților daco-getice de la Poiana-Galați⁵⁸, Bâta Doamnei-Neamț⁵⁹, Răcățâu⁶⁰, Brad-Bacău⁶¹ și în stațiunile de II-III de la Poienești-Vaslui⁶², Poiana-Dulcești⁶³, Aldești (2)⁶⁴, Rocna⁶⁵, Tămășeni-Neamț⁶⁶, Botoșani⁶⁷, Zvorâștea⁶⁸, Podeni-Suceava⁶⁹.

⁴⁰ P. Șadurschi, N. Ungureanu, *Așezarea dacilor liberi de la Botoșani-„Groapa lui Ichim”*, în *Hierasus*, X, 1996, p. 47 (fig. 5/3).

⁴¹ M. Ignat, *Șantierul arheologic de la Rus-Mănăstioara – cercetările arheologice din anii 1967 și 1969*, în *Studii și Materiale*, Suceava, III, 1973, p. 249 (fig. 11/6, 8).

⁴² Idem, *Dacii liberi din Moldova.....*, p. 102-103 (fig. 15/4).

⁴³ Șt. Olteanu, N. Grigore, V. Nicolae, *op. cit.*, p. 201 (pl. IX/2), 202 (pl. X/3).

⁴⁴ A. Buzilă, *op. cit.*, în *Mem.Antiq.*, IV-V, 1972-1973, p. 358 (fig. 26/6).

⁴⁵ R. Vulpe, S. Teodor, *op. cit.*, p. 679 (fig. 200/5, 8), 686 (fig. 207/4), 698 (fig. 219/4).

⁴⁶ V. Căpitanu, *Principalele rezultate ale săpăturilor arheologice în așezarea geto-dacică de la Răcățâu (județul Bacău)*, în *Carpica*, VIII, 1976, p. 63, fig. 27/6; Idem, *Noi contribuții la cunoașterea civilizației geto-dacice în bazinul Siretului mijlociu, cetatea dacică de la Răcățâu (antica Tamasidava)*, în *Carpica*, XXIII/1, 1992, p. 176 (fig. 29/1).

⁴⁷ V. Căpitanu, V. Ursachi, *op. cit.*, în *Crisia*, 2, 1972, p. 106-107 (fig. 10/2), 109, 111 (fig. 15/5); V. Ursachi, *Zargidava.....*, p. 440 (pl. 85/4, 6), 442 (pl. 90/6), 446 (pl. 98/13), 447 (pl. 99/2), 450 (pl. 106/1, 2), 456 (pl. 117/3); Idem, *Elementele decorative.....*, în *Arh.Mold.*, XVIII, 1995, p. 34-43 (pl. V/15, 20).

⁴⁸ R. Vulpe, *op. cit.*, în *Materiale*, I, 1953, p. 338 (fig. 151), 348 (fig. 173), 366 (fig. 221), 402 (fig. 309), 465 (fig. 368).

⁴⁹ Gh. Bichir, *Cultura carpică*, București, 1973, p. 321 (pl. CV/1, 2), 360 (pl. CXLIV/1-4, 6, 7).

⁵⁰ *Ibidem*, p. 333 (pl. CXVII/1).

⁵¹ V. Ursachi, *op. cit.*, în *Studia-Bibliotheca Cymidavae* (In honorem dr. Florea Costea), Brașov, 2007, p. 255 (pl. VII/1), 262 (pl. XIV/1).

⁵² Idem, *op. cit.*, în *Mem.Antiq.*, XXII, 2001, p. 235 (pl. V/5), 244 (pl. XII/13), 246 (pl. XIII/8).

⁵³ Idem, *op. cit.*, în *Carpica*, XXX, 2001, p. 19 (pl. V/5), 20 (pl. VI/1).

⁵⁴ I. Ioniță, V. Ursachi, *op. cit.*, p. 137 (fig. 35/42).

⁵⁵ S. Teodor, *op. cit.*, în *Arh.Mold.*, VIII, 1975, p. 192 (fig. 53/2).

⁵⁶ M. Ignat, *Dacii liberi din Moldova.....*, p. 174 (pl. 12-M40).

⁵⁷ D. Protase, *Obreja. Așezarea și cimitirul daco-roman secolele II-IV. Dovezi ale continuității în Dacia*, Editura Nereamia Napocae, Cluj-Napoca, 2002, p. 285 (pl. XXXIX/2, 4).

⁵⁸ R. Vulpe, S. Teodor, *op. cit.*, p. 679 (fig. 200/3, 7, 9, 12), 684 (fig. 205/6).

⁵⁹ A. Buzilă, *op. cit.*, în *Mem.Antiq.*, IV-V, 1972-1973, p. 351 (fig. 19/1, 7), 354 (fig. 22/6, 8).

⁶⁰ V. Căpitanu, *Cercetările arheologice.....*, în *Carpica*, XXVI, 1997, p. 104 (fig. 37/5, 6).

⁶¹ V. Ursachi, *Zargidava.....*, p. 449 (pl. 103/2, 4; 104/4, 6, 7), 451 (pl. 107/1, 2), 452 (pl. 109/4-6); Idem, *Elementele decorative.....*, în *Arh.Mold.*, XVIII, 1995, p. 34-43 (pl. II/4, 6, 10; V/16).

⁶² R. Vulpe, *op. cit.*, în *Materiale*, I, 1953, p. 286 (fig. 72/3).

⁶³ Gh. Bichir, *Cultura carpică*, București, 1973, p. 362 (pl. CXLVI/1-3, 5).

⁶⁴ V. Ursachi, *op. cit.*, în *Carpica*, I, 1968, p. 142 (fig. 25/6).

⁶⁵ Idem, *op. cit.*, în *Studia-Bibliotheca Cymidavae* (In honorem dr. Florea Costea), Brașov, 2007, p. 262 (pl.

Tabelul următor reflectă dispunerea cantitativă a decorurilor pe ceramica făcută la roată, de la Roșiori-Neamț:

Ceramică/ Decoruri	Decor lustruit	Decor cu brăduți	Decor de linii vălurite	Decor de linii hașurate	Decor de linii oblice
Ceramica la roată cenușie	50%	5%	7%	7%	5%
Ceramica la roată cărămizie	15%	-	3%	3%	5%

*

Cunoscute încă din epoca bronzului și din eneolitic, unele decoruri (lustruiala, brăduțul), alături de celelalte descrise, s-au păstrat și perpetuat în timp, încă din perioada veacurilor IV-II î.Hr. până în secolele II-III d.Hr. iar o parte s-au menținut și la vasele lucrate la roată de către populația veche românească. Considerate ornamente de tradiție geto-dacică, acestea au fost utilizate de timpuriu, fiind observate la numeroasele exemplare găsite la Bâta Doamnei-Neamț, Poiana-Galați, Brad, și Răcățiu-Bacău, deja menționate prin intermediul analogiilor.

În așezarea de la Roșiori s-au descoperit și recipiente (fructiere, vase-urnă, căni), care prezintă urme de reparație (găuri), fapt ce indică preocuparea membrilor acestei comunități pentru păstrarea exemplarelor respective, deoarece numărul lor era mai mic comparativ cu al vaselor modelate la mână, iar totodată costurile erau mai mari între cele două categorii ceramice. Zgura de ceramică găsită în strat și în complexele de locuire de la Roșiori indică o posibilă producere a vaselor local, însă până la descoperirea unor dovezi concrete (locuințe-atelier, cuptoare specializate în arsul oalelor), această teorie este doar ipotetică. Totodată, dotarea locuințelor, cu astfel de vase, era posibilă prin aducerea lor de la cel mai apropiat centru de producere a recipientelor, aflat la Butnărești – Neamț⁷⁰ (o locuință-atelier și cuptoare de ars ceramică).

Din punct de vedere spiritual, pot fi amintite și două cănițe, făcute la roată, din pastă fină, de culoare cenușie și cărămizie, care au inscripționate după ardere, pe suprafața exterioară, în zona burții, câte un X, considerat de unii specialiști și *crucea Sfântului Andrei*⁷¹. Așadar, putem considera că această comunitate dacică, de pe malul Moldovei, avea idee despre frământările produse în rândul religiei creștine, de la final de secol III, dinaintea recunoașterii oficiale din prima parte a veacului următor.

XIV/3), 267 (pl. XIX/1).

⁶⁶ Idem, *op. cit.*, în *Mem.Antiq.*, XXII, 2001, p. 248-pl. XV/2.

⁶⁷ P. Șadurschi, N. Ungureanu, *op. cit.*, în *Hierasus*, X, 1996, p. 47 (fig. 5/4).

⁶⁸ M. Ignat, *Dacii liberi din Moldova*....., p. 97-98 (fig. 13/4).

⁶⁹ *Ibidem*, p. 165 (pl. 3-M21).

⁷⁰ Săpături desfășurate de Gh. Bichir și V. Ursachi într-o așezare și necropolă din secolele II-III d.Hr. În așezare s-au descoperit șase cuptoare de ars ceramică și un atelier de olărie (fragmentele găsite au permis întregirea a 36 de vase). Aceste informații au fost semnalate în câteva publicații: Gh. Bichir, *Cuptoarele de ars ceramică din cadrul culturii Vârteșcoiu-Poienestii. Un atelier de olărie descoperit la Butnărești*, în *SCIV*, t. 17, 1966, 3, p. 489-509; Idem, *op. cit.*, în *Dacia*, N.S., 11, 1967, p. 177-224; V. Ursachi, *op. cit.*, în *Carpica*, I, 1968, p. 147.

⁷¹ G. D. Hânceanu, *Cănițele cu semne din așezarea de la Roșiori-Dulcești*, în *Carpica*, XXXIV, 2005, p. 115-122; Idem, *Cercetările arheologice din 2005 de la Roșiori – Dulcești (jud. Neamț)*, în *Mem.Antiq.*, XXIV, 2007, p. 421, 440-441, 458-459.

LE DÉCOR DE LA CÉRAMIQUE TRAVAILLÉE À LA ROUE DE L'ÉTABLISSEMENT DACE DE ROȘIORI – DULCEȘTI (DÉP. DE NEAMȚ)

Le site de Roșiori - Dulcești (dép. de Neamț) nous a fourni pendant les quatre campagnes archéologiques qu'on y a effectuées plusieurs matériaux: parmi eux les plus nombreux sont les vases céramiques (fragmentés ou entiers). La catégorie prédominante du point de vue quantitatif est la céramique travaillée à main (vase sac et cassolette), 60% du total; tandis que du point de vue qualitatif on enregistre une prédominance de la céramique travaillée à la roue, environ 40%. En ce qui concerne la céramique travaillée à la roue, on remarque la prédominance de la céramique grisâtre, environ 70%, tandis que la proportion de la céramique rougeâtre atteint 30%.

Les principales catégories céramiques travaillées à la roue découvertes dans l'établissement de Roșiori sont: les tasses, les petites tasses, fruitières, les vases - urnes, les écuelles, les bols et les passoirs, la plupart d'entre eux décorés à l'extérieur.

Du point de vue ornemental, les vases travaillés à la roue présentent généralement un décor poli, simple ou combiné à des autres motifs, toujours réalisés par polissage. Ainsi les décors les plus utilisés sont-ils:

- décor poli, simple qui couvre entièrement la surface extérieure des vases (sur la céramique grisâtre et rougeâtre);
- décor avec des sapins, réalisé par polissage, qu'on trouve sur le cou des vases tout seul ou associé à d'autres motifs décoratifs (la ligne ondulée) sur la céramique grisâtre;
- décor avec des lignes ondulées, polies, simples ou doubles, placé sur le corps des vases (sur la céramique grisâtre et rougeâtre);
- décor en lignes hachurées, réalisé par polissage (sur la céramique grisâtre et rouge);
- décor disposé seul ou en deux registres, le dernier délimité par une ligne horizontale, composé de lignes obliques, les unes disposées vers la gauche, les autres vers la droite, sous la forme des « rayons de soleil » (sur la céramique grisâtre et rougeâtre).

Le plus utilisé type de décor est celui poli, simple, qu'on reconnaît sur une grande partie des vases travaillés à la roue, mais aussi sur d'autres types d'objets (fusaïoles). Tous les motifs décoratifs sont transmis de la période antérieure (les siècles IV-II av. J.C.). Ils sont rencontrés aussi dans les siècles II-III ap. J. C., et ultérieurement sur les vases de la population roumaine ancienne (la ligne ondulée).

LÉGÈNDE DES PLANCHES

PLANCHE I: tasse à semences carbonisées, travaillée à la roue, en pâte fine, couleur jaunâtre-rougeâtre, décor poli (Trou 1/2005). II-III siècle ap. J. C.

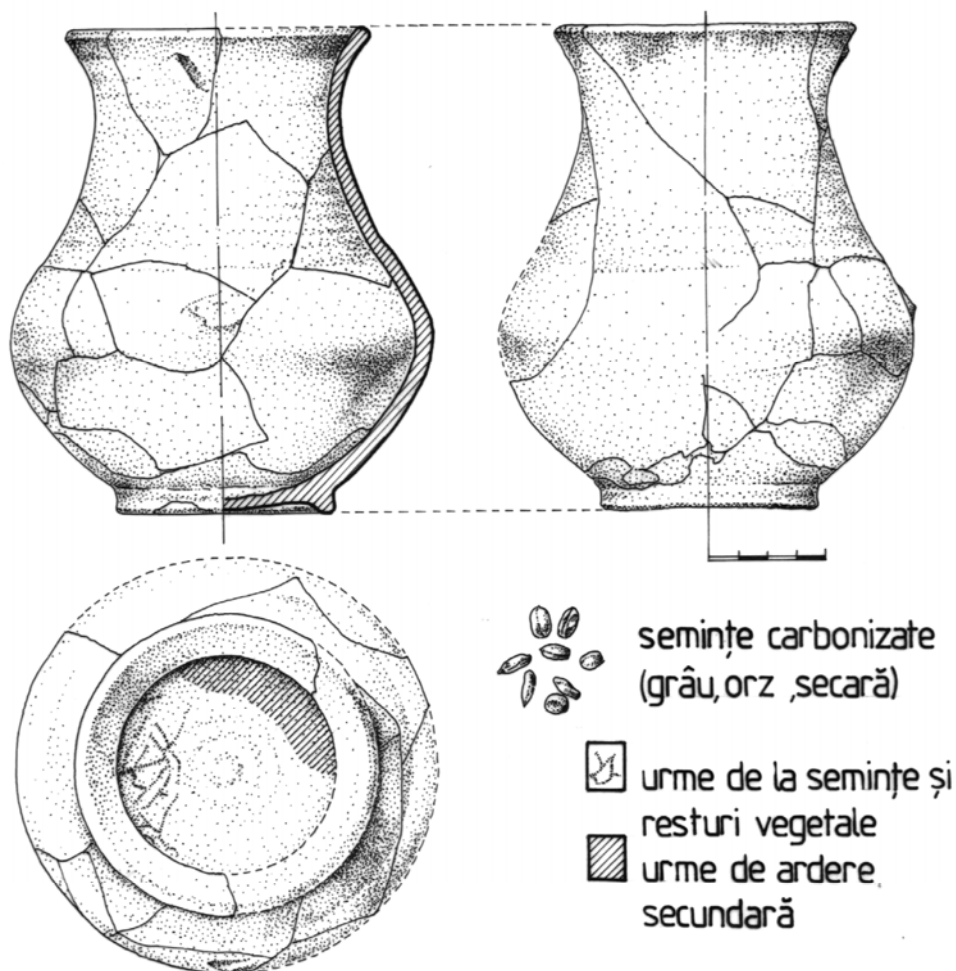
PLANCHE II: 1. vase-urne, travaillée à la roue, en pâte fine, couleur rougeâtre, décor poli (Trou 1/2005); 2-5 tasses travaillées à la roue, en pâte fine, couleur grisâtre, décor poli (2, 4, 5 – Cas. A/2006; 3 – Cas. B/2007). II-III siècle ap. J. C.

PLANCHE III: 1-4 petites tasses travaillées à la roue, en pâte fine, couleur grisâtre, décor poli (1, 2 – Trou 2/2006; 3 – Trou 1/2006; 4 – Cas. A/2006); 5. bol travaillé à la roue, en pâte fine, couleur grisâtre, décor poli (Cas. A/2006). II-III siècle ap. J. C.

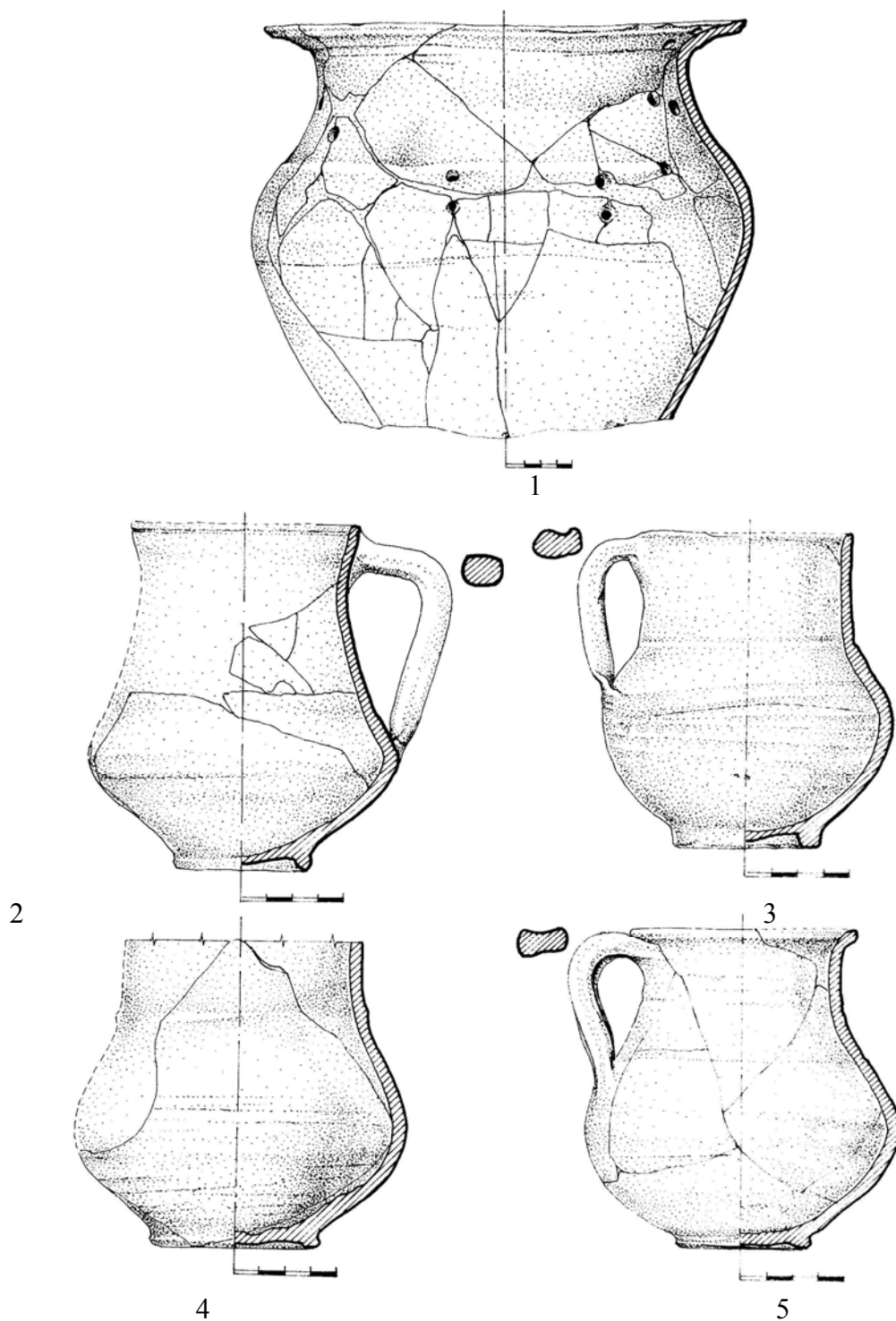
PLANCHE IV: 1. petite tasse travaillé à la roue, en pâte fine, couleur grisâtre, décor en lignes obliques (S VIII/2007); 2. lèvre provenant d'une tasse travaillé à la roue, en pâte fine, couleur grisâtre, décor au petit sapin (Cas. B/2007); 3. ventre provenant d'une tasse travaillé à la roue, en pâte fine, couleur grisâtre, décor au petit sapin et ligne ondulée (Cas. A, Trou 2/2006); 4-5. ventres provenant de tasses travaillées à la roue, en pâte fine, couleur grisâtre et rougeâtre, décor en hachures (4 – Cas. A, Trou 2/2006; 5 – passim/2006). II-III siècle ap. J. C.

PLANCHE V: 1. tasse de luxe, travaillé à la roue, en pâte fine, couleur grisâtre, présente une empreinte digitale et un décor au petit sapin (Cas. 1, Trou 5/2005); 2. tasse de luxe, travaillé à la roue, en pâte fine, couleur jaunâtre-rougeâtre, ornée de lignes obliques (Cas.1, Trou 2/2005). II-III siècle ap. J. C.

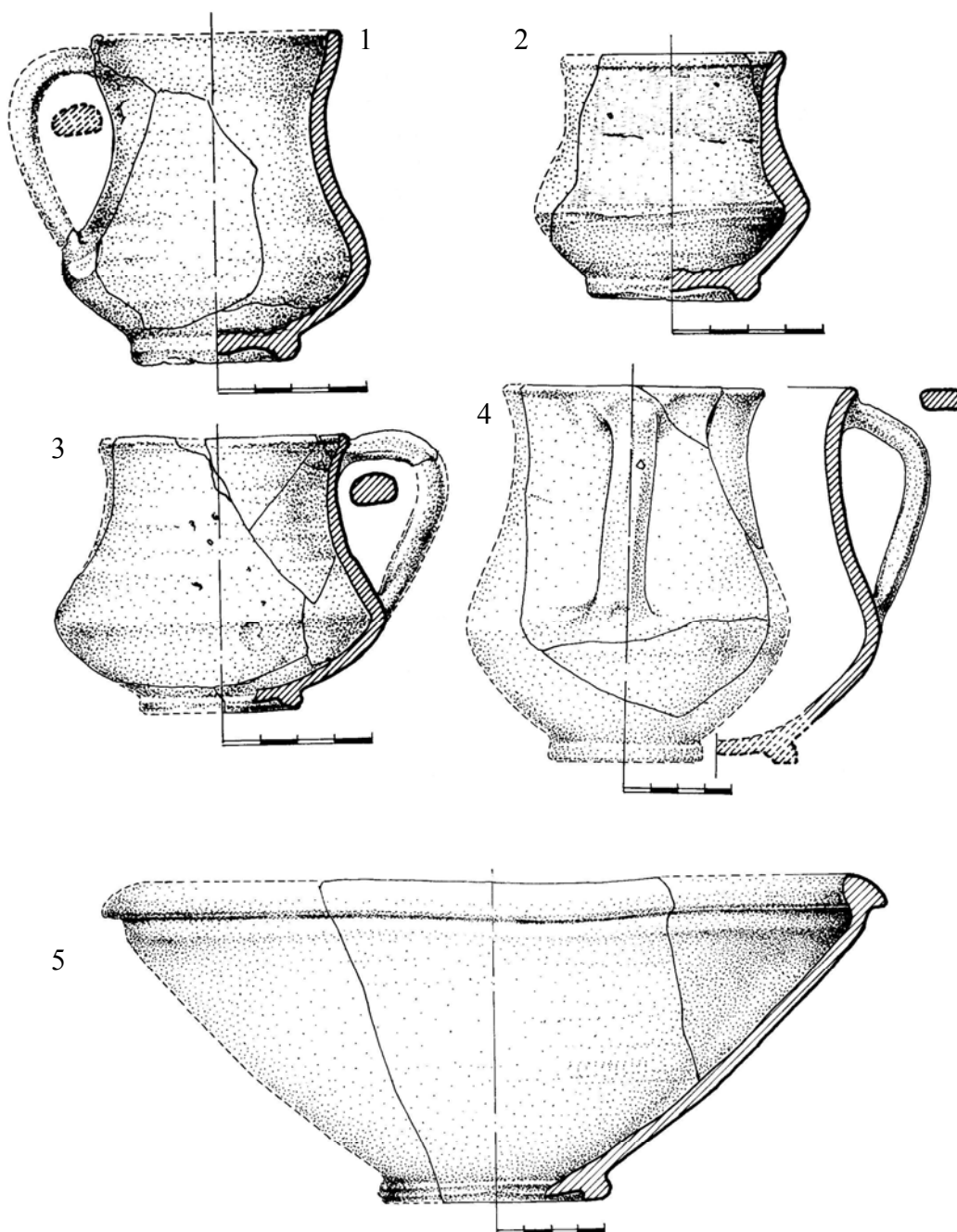
PLANCHE VI: 1, 2 fragments provenant des cous des tasses travaillées à la roue, en pâte fine, couleur grisâtre-rougeâtre, ornés de lignes ondulées (1 – Cas. B, Trou 2/2007; 2 – SV/2006); 3. fragment provenant d'une coupe de vase à fruit, en pâte fine, couleur grisâtre, orné sur la lèvre d'une ligne ondulée (S IV/2005). II-III siècle ap. J. C.

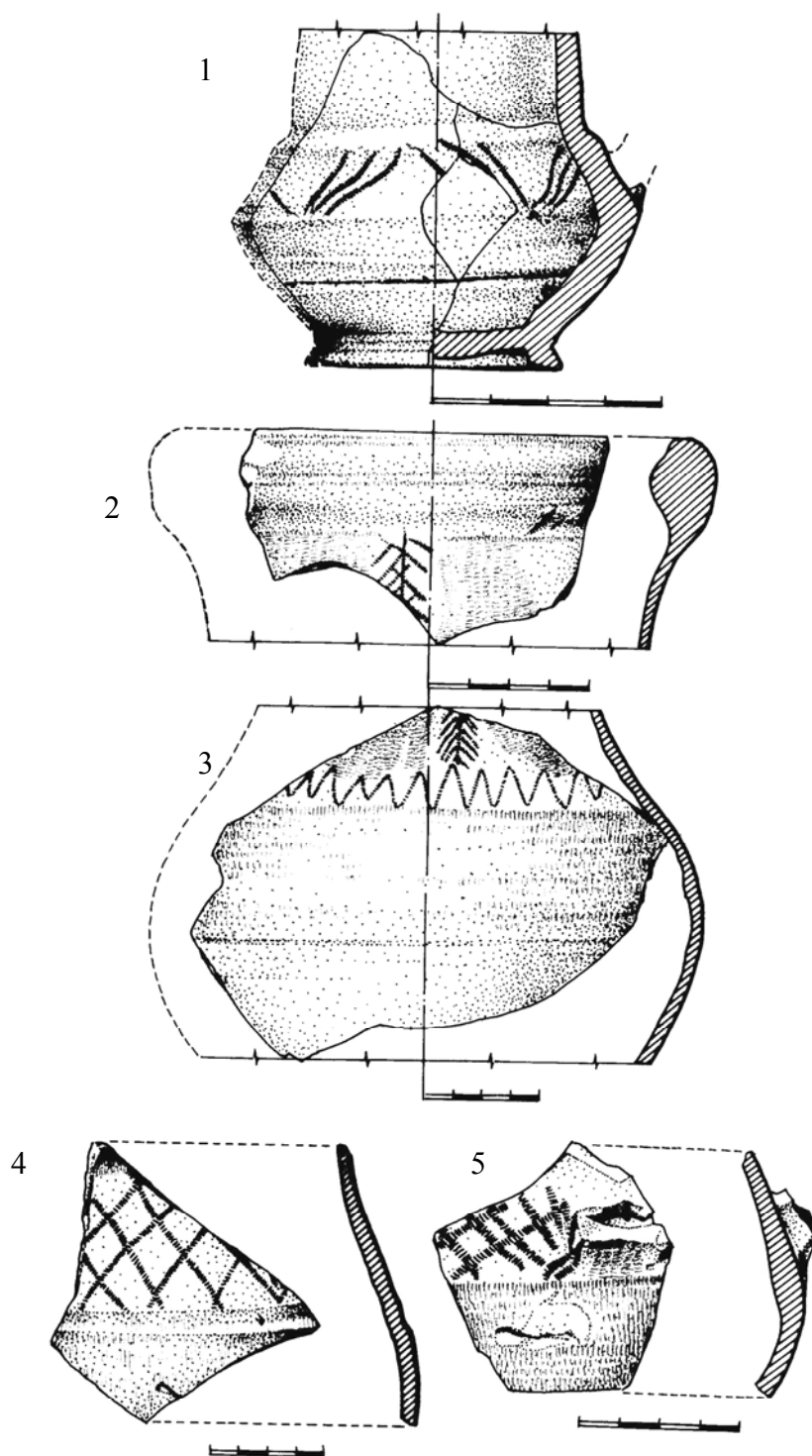
PLANȘA I: Cană cu semințe carbonizate, executată la roată, din pastă fină, culoare gălbui-cărmăz, cu decor lustruit (Gr. 1/2005). Secolele II – III d.Hr.

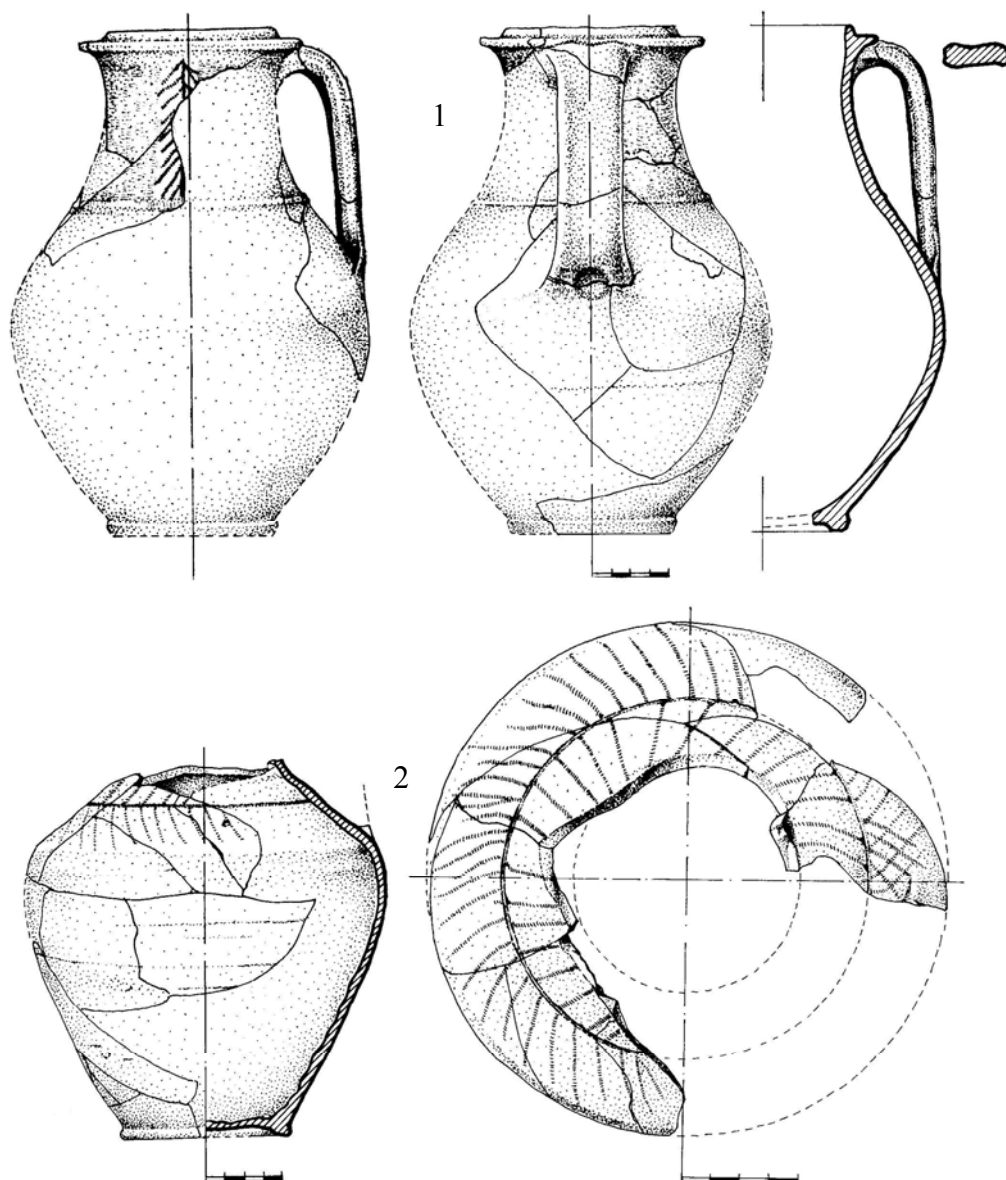
PLANȘA II: 1. vas-urnă, făcut la roată, din pastă fină, de culoare cărămizie, cu decor lustruit (Gr.1/2005); 2-5. căni la roată, din pastă fină, de culoare cenușie, cu decor lustruit (2, 4-5-Cas. A/2006; 3-Cas. B/2007). Secolele II-III d.Hr.

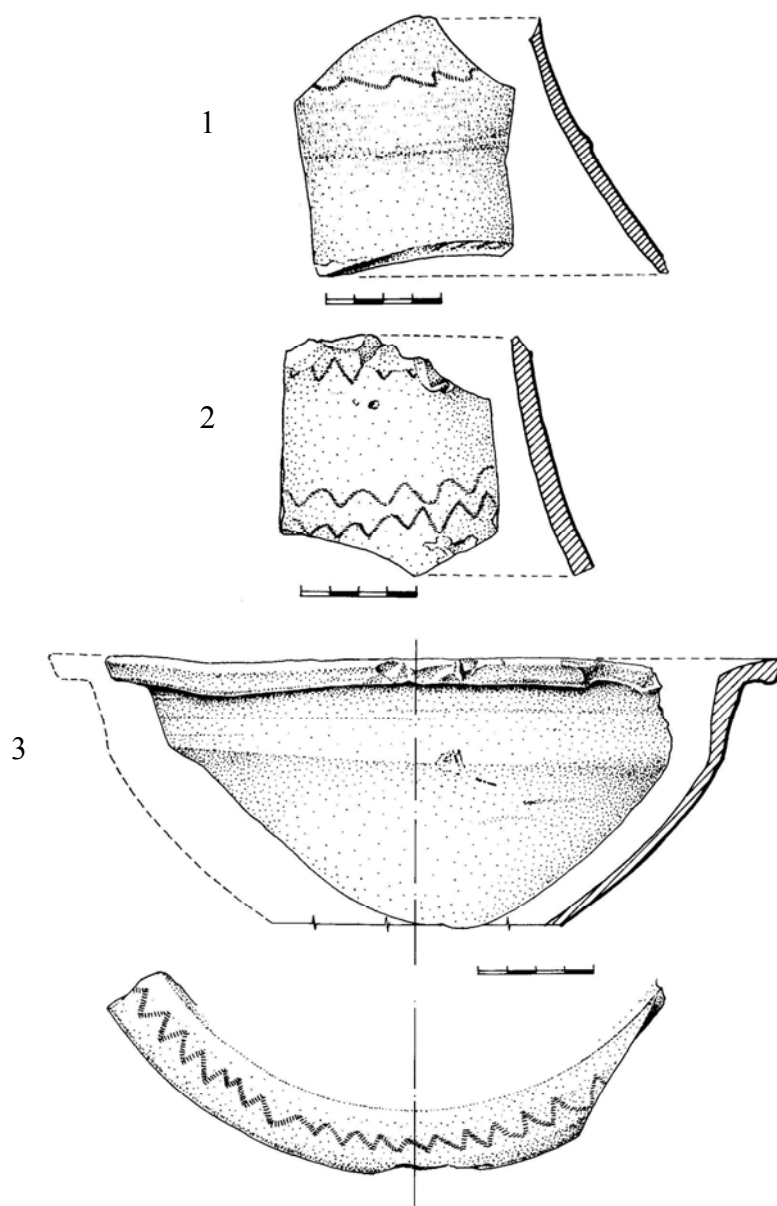
PLANȘA III: 1-4. cănițe, lucrate la roată, din pastă fină, de culoare cenușie, cu decor lustruit (1, 2-Gr. 2/2006; 3-Gr.1/2006; 4-Cas.A/2006);
5. castron făcut la roată, din pastă fină, de culoare cenușie, decor lustruit (Cas.A/2006).
Secolele II-III d.Hr.

PLANȘA IV: 1. căniță lucrată la roată, din pastă fină, de culoare cenușie, cu decor de linii oblice (SVIII/2007); 2. buză de cană, la roată, din pastă fină, de culoare cenușie, ornamentată cu brăduț (Cas.B/2007); 3. burtă de cană, executată la roată, din pastă fină, de culoare cenușie, Decorată cu brăduț și linie vălurită (Cas.A-Gr.2/2006); 4-5. burți de la căni, la roată, din pastă fină, de culoare cenușie și cărămizie, decor hașurat (4-Cas.A, Gr.2/2006; 5-passim/2007). Secolele II-III d.Hr.

PLANȘA V: 1. cană de lux, executată la roată, din pastă fină, de culoare cenușie, cu amprentă digitală și decor cu brăduț (Cas.1-Gr.5/2005); 2. cană de lux, lucrată la roată, din pastă fină, de culoare gălbui-cărămizie, ornamentată cu linii oblice (Cas.1-Gr.2/2005). Secolele II-III d.Hr.

PLANȘA VI: 1, 2. fragmente de la gâturi de căni, lucrate la roată, din pastă fină, de culoare cenușie și cărămizie, decorate cu linii vâlvurite (1-Cas.B, Gr.2/2007; 2-SV/2006); 3. fragment cupă de fructieră, la roată, din pastă fină, de culoare cenușie, ornamentată pe buză cu o linie vâlvurită (SIV/2005). Secolele II-III d.Hr.

MORMINTE RĂVĂȘITE DIN NECROPOLA DE TIP SÂNTANA DE MUREȘ-ČERNJACHOV DE LA BRĂVICENI (R-NUL ORHEI, REPUBLICA MOLDOVA)¹

Vlad VORNIC*

Key words: Sântana de Mureș-Černjachov culture, necropolis, tombs destroyed in antiquity.

Grație cercetărilor arheologice sistematice întreprinse într-un șir de necropole de tip Sântana de Mureș-Černjachov de pe teritoriul României, Basarabiei și Ucrainei, dintre care se evidențiază cele de la Târgșor², Bârlad–Valea Seacă³, Mihălășeni⁴, Budești⁵, Dănceni⁶, Kosanovo⁷ și Gavrilovka⁸, obiceiurile funerare practicate de creatorii și purtătorii acestui vast complex cultural sunt relativ bine studiate. S-a dovedit astfel cu claritate că atât riturile cât și ritualurile de înmormântare folosite de aceste numeroase comunități de populație erau de o varietate și complexitate deosebită, unele aspecte fiind extrem de dificil sau chiar imposibil de reconstituit de către arheologi. Unul din aceste aspecte este legat de mormintele de înhumatie cu scheletele răscolite din vechime, care se întâlnesc în cele mai multe dintre necropolele culturii Sântana de Mureș-Černjachov. Fiind remarcate încă de la începutul secolului trecut, odată cu explorarea cimitirelor eponime de la Černjachov⁹ și Sântana de Mureș¹⁰, înmormântările răvășite din cuprinsul acestui mare cerc cultural au fost interpretate de-a lungul timpului în mod diferit de specialiști, o serie de probleme ridicate de această categorie de complexe funerare rămânând neelucidate până în prezent. În articolul de față ne propunem să tratăm despre mormintele distruse din antichitate identificate în cimitirul de tip Sântana de Mureș-Černjachov de la Brăviceni, cimitir în care această grupă de înmormântări constituie un procent destul de ridicat.

Descoperită întâmplător în iarna anului 1977, necropola de la Brăviceni a fost cercetată prin săpături de către Vasile Grosu în anii 1977, 1980 și 1981, fiind dezvelite 181(?) morminte (180? de înhumatie și unul de incineratie în urnă) și 53 gropi, în general cu puțin sau fără material arheologic.

După forma și amenajarea gropilor, adâncime, orientarea și poziția defuncțiilor, inventar și alte criterii, mormintele de înhumatie se includ în mai multe variante, asupra cărora însă nu putem insista aici. Subliniem doar faptul că, spre deosebire de cele mai multe cimitire aparținând culturii Sântana de Mureș-Černjachov în care predomină înmormântările orientate N-S, la Brăviceni

* Institutul Patrimoniului Cultural al Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău.

¹ Aducem sincere mulțumiri și pe această cale dlui dr. Vasile Grosu pentru permisiunea de a utiliza în acest articol datele arheologice obținute prin cercetările de la Brăviceni.

² Gh. Diaconu, *Târgșor. Necropola din secolele II-IV e.n.*, București, 1965; I. Ioniță, *Veränderungen der Bestattungssitten im Gräberfeld von Târgșor*, în *Peregrinatio Gotica* (AB VIII), 1989, S. 159-183.

³ V. Palade, *Așezarea și necropola de la Bârlad-Valea Seacă (sfârșitul sec. al III-lea – a doua jumătate a sec. al V-lea)*, București, 2004.

⁴ O. L. Șovan, *Necropola de tip Sântana de Mureș-Černjachov de la Mihălășeni (județul Botoșani)*, Târgoviște, 2005.

⁵ V. Vornic, *Așezarea și necropola de tip Sântana de Mureș-Černjachov de la Budești*, Chișinău, 2006.

⁶ I. A. Rafalovič, *Dančeny. Mogil'nik černjachovskoj kul'tury III-IV vv. n.e.*, Chișinău, 1986.

⁷ N. M. Kravčenko, *Kosanovskij mogil'nik*, în *MIA*, 139, 1967, p. 77-139; O. Petrauskas, *Die Gräberfelder der Černjachov-Kultur von Kosanovo und Gavrilovka – eine vergleichende Studie zu Chronologie, Bestattungssitten und ethnokulturellen Besonderheiten*, în *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission*, 84, Frankfurt am Main, 2003, S. 233, 234, 269, 270.

⁸ E. A. Symonovič, *Pamjatniki Černjachovskoj kul'tury Stepnogo Podneprov'a*, în *SA*, XXIV, 1955, p. 308-310; O. Petrauskas, *op. cit.*

⁹ *apud* E. A. Symonovič, *Magija i obrjad pogrebenija v černjachovskuju epochu*, în *SA*, 1, 1963, p. 49.

¹⁰ I. Kovács, *A marosszentannai népvándorláéskori temető*, în *DolgCluj*, III, 2, 1912, p. 345-349.

preponderente sunt mormintele dispuse pe direcția V-E, lipsite în general de inventar și care au aparținut probabil unor prozeiți creștini¹¹. De asemenea, notăm identificarea în cuprinsul acestei necropole a patru morminte duble cu orientarea generală V-E, tip de complex funerar atestat mai rar în mediul culturii Sântana de Mureș-Černjachov.

În ceea ce privește înmormântările deranjate din vechime din cimitirul de la Brăviceni, relevăm mai întâi constatarea că ele au apărut într-un număr destul de mare, fiind răspândite pe toată suprafața cimitirului (fig. 1). Astfel, s-a putut stabili că din totalul de 180 de morminte de înhumatie înregistrate, au fost răvășite din antichitate cel puțin 73 de complexe, între care se numără și cele patru sepulturi duble. Subliniem însă că în calcul nu au fost luate 24 înmormântări de copii de diferite vârste (în cazul cărora nu s-a putut determina exact dacă lipsa unor oase se datorează acizilor humici sau deshumării ulterioare), nouă complexe sepulcrale în care nu s-a semnalat nici o urmă de schelet și alte patru morminte ce conțineau schelete având lipsă oase de la mâini sau picioare. De asemenea, nu s-a luat în considerație nici unul din cele peste zece morminte de înhumatie distruse de lucrările de construcție, despre caracteristicile cărora nu dispunem de informații precise.

Din datele prezentate reiese clar că în necropola de la Brăviceni mormintele de înhumatie distruse din vechime constituie un procent destul de mare, dar fără a predomina în mod covârșitor, precum se atestă în unele cimitire sincrone înrudite: Bălțata¹², Budești¹³, Bogdănești-Fălciu¹⁴, Oselivka¹⁵ ș.a. În același timp, relevăm faptul că în cuprinsul culturii Sântana de Mureș-Černjachov se cunosc și necropole, în care proporția numerică a mormintelor răvășite din antichitate este redusă: Târgșor¹⁶, Bârlad-Valea Seacă¹⁷, Mălăiești¹⁸, Spanțov¹⁹, Independența²⁰ ș.a.

Adâncimea mormintelor răvășite de la Brăviceni nu prezintă deosebiri față de cea a înmormântărilor nederanjate, măsurând valori între 0,3 m (M 136) și 2,75 m (M 169). Consemnăm în acest context că această observație este valabilă nu doar pentru complexul în discuție, ci pentru cele mai multe dintre necropolele culturii Sântana de Mureș. Totodată, notăm că în unele cimitire, cum ar fi cele de la Independența, Spanțov și Lețcani, s-a dovedit că înmormântările distruse din vechime se evidențiază printr-o adâncime mai mare față de sepulturele cu scheletele intacte²¹.

În privința orientării mormintelor răscolite din vechime de la Brăviceni, trebuie făcută remarca că față de multe alte necropole de tip Sântana de Mureș-Černjachov, unde s-a dovedit că numărul și procentul înmormântărilor distruse V-E este mult mai redus decât al celor dispuse N-S²², în cimitirul cercetat de noi situația se prezintă diferit. Astfel, s-a putut determina că din cele 89 de morminte orientate pe direcția V-E, identificate până în prezent, au fost răscolite din vechime cel

¹¹ V. Vornic, *Morminte orientate V-E din necropola de tip Sântana de Mureș-Černjachov de la Brăviceni. Contribuții la problema răspândirii creștinismului în Gothia*, în *ArhMold*, XXXII, 2010 (în curs de apariție).

¹² E. A. Rikman, *Etničeskaja istorija Podnestrov'ja i privileguščego Podunav'ja v pervych vekach našej ery*, Moskva, 1975, p. 278; idem, *Raskopki mogil'nika černjachovskogo tipa Balcaty II v 1963-1964 gg.*, în *Mogil'niki Černjachovskoj kul'tury*, Moskva, 1988, p. 130-131.

¹³ V. Vornic, *Așezarea și necropola...*, p. 173.

¹⁴ V. Palade, *Săpăturile arheologice de la Bogdănești-Fălciu*, jud. Vaslui (1967-1968), în *MCA*, 1973, p. 169.

¹⁵ G. F. Nikitina, *Mogil'nik u s. Oselivka Kel'meneckogo rajona Černovickoj obl.*, în *Mogil'niki černjachovskoj kul'tury*, Moskva, 1988, p. 90.

¹⁶ Gh. Diaconu, *op. cit.*, p. 53-72.

¹⁷ V. Palade, *Un obicei magico-ritual în necropola din sec. al IV-lea de la Bârlad-Valea Seacă*, în *Traco-Dacica*, III, 1982, p. 190; idem, *Așezarea și necropola...*, p. 174.

¹⁸ G. B. Fedorov, *Malaještiskij mogil'nik (pamjatnik černjachovskoj kul'tury v bassejne reki Prut)*, în *MLA*, 82, 1960, p. 285-286.

¹⁹ B. Mitrea, C. Preda, *Necropole din secolul al IV-lea în Muntenia*, București, 1966, p. 124-125.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ C. Bloșiu, *op. cit.*, p. 209, nota 31.

²² E. A. Symonovič, *O kul'tovych predstavlenijach naselenija jugo-zapadnyh oblastej SSSR v pozdneantičnyj period*, în *SA*, 2, 1978, 110; idem, *Pogrebenija s trupopolozhenijami na černjachovskich pamjatnikach*, în *SAI*, D 1-22, Moskva, 1983, p. 40; C. Bloșiu, *Necropola din secolul al IV-lea e. n. de la Lețcani (jud. Iași)*, în *ArhMold*, VIII, 1975, p. 209, nota 31; O. Petrauskas, *op. cit.*, S. 233, 234, 269, 270.

puțin 33 de complexe (35%). Pentru comparație, consemnăm că din totalul de 56 de morminte cu orientarea generală N-S, distruse cert din antichitate sunt 26, ceea ce reprezintă circa 46%. Totuși, această proporție numerică, chiar dacă este ceva mai mare decât a complexelor funerare deranjate dispuse V-E, se dovedește a fi mult mai mică față de cea constatată, spre exemplu, în necropolele de tip Černjachov de la Gavrilovka, Žuravka și Kosanovo, unde înmormântările cu orientarea N-S deranjate constituie peste 50%, iar cele V-E mai puțin de 15% din totalul înhumaților²³.

Referitor la gropile mormintelor răvășite din vechime de la Brăviceni, trebuie notat că ele, în marea lor majoritate, nu au fost deteriorate cu prilejul deshumării (fig. 2-4). În mai multe situații s-a putut chiar stabili că gropile de deshumare au urmărit întocmai conturul gropilor de morminte originare, fapt destul de curios, dar care a fost atestat și în alte necropole sincrone înrudite, cum ar fi de pildă cele de la Bârlad-Valea Seacă²⁴ și Budești²⁵. La câteva complexe însă s-a putut surprinde intervenția ulterioară, prin săparea unor gropi de formă și dimensiuni diferite, care au afectat nu doar scheletele, ci și pereții gropilor de morminte inițiale. După câte se pare, unele din treptele identificate la înmormântările răvășite de la Brăviceni au apărut tot în urma deshumării defuncțiilor, dar nu au existat inițial, ca amenajări speciale ale gropilor mortuare. Este de reținut că în cimitirul cercetat de noi au fost semnalate un număr de 52 de morminte cu praguri din pământ cruțat, dintre care deranjate din vechime sunt 36 de complexe (fig. 4).

La fel ca și în alte necropole de tip Sântana de Mureș-Černjachov, unele dintre înmormântările răscolite de la Brăviceni aveau scheletele distruse integral, pe când altele parțial, apărând fie sub forma unor împrăștiieri ori îngrămădiri de oase pe fundul sau în umplutura gropii, fie cu o parte dintre oase în poziție normală, iar cu altele împrăștiate.

Ținem să notăm în acest context că în anumite cimitire sincrone înrudite, cum ar fi spre exemplu cele de la Bârlad-Valea Seacă și Budești, predomină mormintele răvășite total sau aproape total²⁶, pe când în altele – cum ar fi marea necropolă de la Mihălășeni – înmormântările distruse parțial, afectată fiind de regulă zona toracică a scheletelor²⁷.

La Brăviceni se constată o situație interesantă, care ar putea avea o oarecare semnificație religioasă, mai dificil însă de explicat în stadiul actual al cercetărilor: dacă în cazul înmormântărilor dispuse V-E preponderente sunt complexe distruse parțial (21), atunci între mormintele distruse cu orientarea N-S prevalează cele răvășite total (15).

Cât privește cele patru înmormântări duble din cimitirul de la Brăviceni, două dintre ele erau distruse integral (nr. 18 și 90), iar alte două (nr. 115 și 168) – parțial. Este de menționat însă că unul dintre aceste din urmă complexe, anume cel notat cu nr. 115, aveau răscolite părțile superioare ale ambelor schelete, pe când mormântul 168 conțineau resturi dispartate ale unui schelet aparținând unui individ matur și un schelet de copil în parte putrezit, dar fără urme de distrugere.

La fel ca și în alte necropole înrudite, s-a putut observa că majoritatea mormintelor deranjate parțial de la Brăviceni au avut răscolită jumătatea superioară a scheletelor, cu precădere cutia toracică, uneori fiind atinse și mâinile, craniul, oasele bazinului și femurele. Uneori oasele au putut fi regăsite în groapă, dar alteori ele nu au fost reînhumate.

Destul de curioase sunt cazurile a patru morminte aparținând unor indivizi adulți (nr. 28, 129 și 143) sau de vârstă *juvenis* (nr. 68), în care lipseau oase de la mâini și picioare, dar fără a avea afectate scheletele. Cu toate că nu reprezintă apariții frecvente, asemenea complexe insolite au fost semnalate și în alte necropole Sântana de Mureș-Černjachov, cum ar fi cele de la Mihălășeni²⁸ și Budești²⁹. După toate aparențele, în aceste cazuri avem documentate înmormântări în care defuncții au fost înhumați cu respectivele părți lipsă³⁰.

²³ E. A. Symonovič, *Pogrebenija s trupopoloženijami...*, p. 65, 69; O. Petrauskas, *op. cit.*, p. 233, 234, 269, 270.

²⁴ V. Palade, *op. cit.*, p. 174-175.

²⁵ V. Vornic, *Așezarea și necropola...*, p. 174.

²⁶ V. Palade, *op. cit.*, p. 111-148; V. Vornic, *op. cit.*, p. 173.

²⁷ O. L. Șovan, *op. cit.*, p. 200.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ V. Vornic, *op. cit.*, p. 173.

³⁰ O. L. Șovan, *op. cit.*, p. 200.

În privința înmormântărilor răvășite în totalitate, s-a constatat că au fost reîngropate fie majoritatea oaselor, fie numai câteva resturi din schelet. În două morminte de acest fel (nr. 77, 149) s-au găsit chiar câte un singur os.

Situații aparte prezintă complexele fără nici o urmă de schelet, identificate în număr de nouă, dintre care cinci sunt orientate V-E (nr. 43, 45, 73, 98 și 99), trei N-S (nr. 63, 64 și 100) și unul NV-SE (nr. 56). Unele complexe (nr. 43, 63, 73, 98 și 100), judecând după dimensiunile mici ale gropilor, este posibil să fie morminte de copii, ale căror schelete au dispărut complet prin putrezire. Celelalte însă ar putea reprezenta morminte de înhumăție distruse în întregime, ale căror schelete nu au mai fost reînhumate, sau, mai curând, niște cenotafe. Asemenea complexe, în care scheletele lipsesc în totalitatea lor, prevăzute sau nu cu inventar, interpretate cel mai frecvent ca cenotafe, au fost semnalate și în alte necropole de tip Sântana de Mureș, precum cele de la Spanțov³¹, Bârlad-Valea Seacă³², Mihălășeni³³, Gherăseni³⁴, Furmanovka³⁵ etc.

La fel ca și în alte cimitire similare, unele dintre mormintele răvășite de la Brăviceni conțin diferite piese și/sau vase ceramice, iar altele sunt sărace ori lipsite complet de inventar. Cât privește proporția dintre aceste două categorii de înmormântări, trebuie notat că predomină cele lipsite de mobilier funerar, al căror număr depășește cifra de 40. Subliniem însă că marea majoritate a mormintelor fără inventar, indiferent dacă sunt sau nu distruse din vechime, au orientarea V-E și se atribuie probabil unor creștini. După cum am arătat și cu altă ocazie, inventarul celor câteva înmormântări dispuse V-E constă în principal obiecte de podoabă și accesorii vestimentare. Este interesant de consemnat că singura cataramă de argint de la Brăviceni a fost descoperită într-un mormânt plasat V-E distrus din vechime (nr. 71). De asemenea, este de remarcat că și cele două recipiente de sticlă (unul întreg și altul fragmentar), care, ca și obiectele din argint, reprezentau adevărate piese de lux, au apărut tot în morminte orientate V-E răvășite din antichitate (nr. 70 și 108).

Fără a fi luxuriant, inventarul înmormântărilor orientate N-S este mai numeros și mai variat decât al celor dispuse V-E, cuprinzând diferite tipuri de vase de lut, obiecte de podoabă, fibule, cataramă, piepteni de os, fusaiole de lut, cuțite de fier ș.a. În privința valorii mobilierului funerar al mormintelor cu scheletele răscolite din vechime, trebuie notat că acesta se compune în general din aceleași categorii de obiecte, care se întâlnesc și în complexele nederanjate. În același timp, relevăm faptul că diferitele piese de inventar din mormintele răvășite s-au conservat mai prost, multe dintre recipientele ceramice și alte tipuri de obiecte în timpul răscolirii scheletelor spărgându-se sau dezmembrându-se în bucăți. Totodată, trebuie subliniat faptul că, deși în unele cazuri s-a constatat lipsa din cuprinsul gropilor mortuare a unor fragmente de vase sau de alte piese de inventar, indicii clare ale sustragerii unor eventuale obiecte de preț de către cei care au răvășit mormintele nu s-au semnalat. De altfel, situația se prezintă în general aceeași și în celelalte cimitire de tip Sântana de Mureș-Černjachov, în care apar morminte de înhumăție cu schelete deranjate din vechime. Spre exemplu, în marea necropolă din sec. IV de la Mihălășeni, unde s-au identificat circa 90 de înmormântări de înhumăție răvășite din antichitate, multe dintre complexele respective cuprindeau un inventar bogat și variat, care în parte era fragmentat, iar câteva morminte deranjate sau distruse (nr. 123, 248, 296, 317, 347 și 378) conțineau chiar și fibule sau și cataramă de argint³⁶. Un caz mai deosebit a fost semnalat în necropola din bazinul Nistrului Mijlociu de la Oselivka, cercetată de G. F. Nikitina. Ne referim la mormântul de înhumăție 58, al cărui schelet, distrus parțial din vechime, era acoperit cu mai multe pietre de dimensiuni mari, sub care, printre câteva fragmente osoase disperate și cioburi, s-a găsit un inel de aur, tip de podoabă întâlnit extrem de rar în cultura Sântana de Mureș-Černjachov³⁷.

³¹ B. Mitrea, C. Preda, *op. cit.*, p. 124, 128.

³² V. Palade, *op. cit.*, p. 156.

³³ O. L. Șovan, *op. cit.*, p. 195.

³⁴ E. M. Constantinescu, *op. cit.*, p. 60.

³⁵ E. A. Symonovič, *Pridunajskij mogil'nik Furmanovka*, în *Mogil'niki černjachovskoj kul'tury*, Moskva, 1988, p. 154, 157.

³⁶ O. L. Șovan, *op. cit.*, p. 47, 79, 93, 100, 107, 108, 116, 200, 201.

³⁷ G. F. Nikitina, *Mogil'nik u s. Oselivka...*, p. 53, 54, 90.

Așa cum bine se cunoaște, cu privire la caracterul și cauzele deranjării mormintelor de înhumatie din necropolele Sântana de Mureș-Černjachov în cercetarea arheologică au fost formulate două ipoteze. Potrivit unei opinii, exprimată încă la începutul secolului trecut de către autorii săpăturilor în necropolele eponime de la Sântana de Mureș și Černjachov, răvășirile de morminte ar constitui o consecință a unor acțiuni de jaf³⁸. Ulterior, această ipoteză despre mobilul răscolirilor de schelete din cimitirele culturii Sântana de Mureș-Černjachov, în sensul că deranjările respective ar reflecta acțiunea unor jefuitori, a fost îmbrățișată și de alți arheologi, dintre care cităm pe D. T. Berezovec, V. P. Petrov³⁹, B. Mitrea, C. Preda⁴⁰, L. Bloșiu⁴¹, G. F. Nikitina⁴² și R. Harhoiu⁴³. Drept argument principal în sprijinul opiniei despre distrugerea înmormântărilor de către niște presupuși jefuitori, autorii amintiți invocă faptul că oasele umane din complexe respective se află în dezordine, uneori părți din schelete lipsind cu totul, ceea ce ar indica o atitudine disprețuitoare și intenții reprobabile față de defuncți din partea celor care răvășeau mormintele⁴⁴. În plus, unii specialiști aduc în favoarea acestei păreri și informațiile din legislația laică și religioasă a regatelor barbare occidentale, inclusiv a celui vizigot, conform cărora violarea mormintelor în scop de jaf (*violatio sepulchri*) ar fi fost practică frecvent în mediul german⁴⁵.

Potrivit unei alte opinii, susținută în prezent de cei mai mulți dintre cercetătorii culturii Sântana de Mureș-Černjachov, deranjările mormintelor de înhumatie din cuprinsul cimitirelor acestui vast cerc cultural se datorează practicării unui anumit obicei magico-ritual, greu de reconstituit astăzi, dar care presupunea dezgroparea și distrugerea scheletelor după o anumită perioadă de la înmormântare. Formulată acum circa șase decenii de către cercetătorii ucraineni V. K. Gončarov și A. V. Machno⁴⁶, această ipoteză a fost ulterior argumentată de E. A. Symonovič, V. Palade, S. V. Elpașev și O. L. Șovan în studii speciale privind înmormântările răvășite din necropolele de tip Sântana de Mureș-Černjachov⁴⁷, cu toate că unele aspecte ale problemei legate de această categorie de complexe funerare rămân nedescifrate. Este interesant de consemnat că chiar și unii dintre specialiștii care cataloghează mormintele răvășite ca jefuite admit posibilitatea ca înmormântările respective sau cel puțin o parte dintre ele să reprezinte o consecință a mutilărilor rituale ale morților, legate de teama inspirată de rolul malefic al unor decedați⁴⁸.

După părerea noastră, particularitățile deranjamentelor surprinse în necropolele culturii Sântana de Mureș-Černjachov, inclusiv în cea de la Brăviceni, pledează anume pentru această din urmă interpretare, în sensul că mormintele distruse din vechime reflectă practicarea unui obicei magico-ritual datorat, se pare, existenței anumitor superstiții legate de frica față de cei morți sau de cultul strămoșilor.

Cât privește ipoteza potrivit căreia gropile descoperite în unele necropole din sec. IV ar fi fost folosite în cadrul unui ritual practicat concomitent cu deshumarea și răvășirea scheletelor

³⁸ I. Kovács, *A marosszentannai...*, p. 334; apud E. A. Symonovič, *Magija i obrjad pogrebenija...*, p. 49.

³⁹ D. T. Berezovec, V. P. Petrov, *Lochvickij mogil'nik*, în *MIA*, 82, 1960, p. 90.

⁴⁰ B. Mitrea, C. Preda, *op. cit.*, 125 și nota 130.

⁴¹ C. Bloșiu, *op. cit.*, p. 210.

⁴² G. F. Nikitina, *op. cit.* p. 90.

⁴³ R. Harhoiu, *Jefuire de morminte*, în *Enciclopedia arheologiei și istoriei vechi a României*, vol. II, București, 1996, p. 288.

⁴⁴ D. T. Berezovec, V. P. Petrov, *op. cit.*, p. 90; G. F. Nikitina, *op. cit.* p. 90.

⁴⁵ M. Maczynska, *Strach pered umeršimi i kul't mertvykh u germancev v IV-VII vv. n.e. (na osnovanii tak nazyvaemykh pogrebenij specifičeskogo obrjada)*, în *Stratum plus*, 1, Sankt Peterburg-Chișinău, 1997, p. 210-211; N. Zugravu, *Geneza creștinismului popular al românilor*, București, 1997, p. 329.

⁴⁶ V. K. Gončarov, A. V. Machno, *Mogil'nik Černjachovskogo tipu bilja Perejaslava-Chmel'nickogo*, în *Arheologija*, XI, 1957.

⁴⁷ V. Palade, *Un obicei magico-ritual...* p. 181-191; E. A. Symonovič, *Magija i obrjad...*, p. 49-60; S. V. Elpașev, *Razrušennye pogrebenija černjachovskoj kul'tury*, în *Stratum plus*, 1, 1997, p. 194-199; O. L. Șovan, *Ritualuri funerare în necropola din secolul IV-V p.Chr. de la Mihălășeni, județul Botoșani – răvășirea morminetlor*, în *Forumul cultural*, anul IV, nr. 1, 2004, p. 5-9.

⁴⁸ M. Maczynska, *op. cit.*, p. 210-211; G. F. Nikitina, *Sistematika pogrebal'nogo obrjada plemen Černjachovskoj kul'tury*, Moskva, 1985, p. 85.

din morminte⁴⁹, aceasta este mai greu de acceptat, deoarece nu se sprijină pe date arheologice certe. Subliniem că în cuprinsul *Gothiei* nord-pontice se cunosc mai multe necropole, cum ar fi de pildă cele de la Kosanovo, Gavrilovka și Oselivka, în care mormintele răvășite constituie un procent destul de mare, dar în care nu s-a identificat nici o groapă cu caracteristici rituale⁵⁰.

Așa cum dovedesc descoperirile arheologice din spațiul culturii Sântana de Mureș-Černjachov, obiceiul de deshumare a mormintelor a afectat cu precădere înmormântările plasate N-S, în unele necropole mormintele orientate V-E nefiind deranjate chiar deloc, fapt ce l-a determinat pe E. Symonovič să presupună că răscolirile de morminte se datorează conflictului ideologic dintre generațiile mai tinere convertite la creștinism și părinții ori rudele lor apropiate fidele vechilor credințe⁵¹. Totuși, cercetările din unele cimitire de tip Sântana de Mureș-Černjachov, cum ar fi Lețcani⁵², Bârlad-Valea Seacă, Bogdănești-Fălciu⁵³ și, mai ales, Brăviceni, care au scos la lumină un număr semnificativ de morminte cu orientarea V-E distruse din antichitate, infirmă supoziția arheologului ucrainean.

La fel de nejustificată este însă și opinia lui V. Palade, în conformitate cu care cauza principală a obiceiului de deshumare a înmormântărilor ar trebui căutată în amestecul de popoare și în sincretismul de credințe diferite produs în această perioadă, sarmații fiind cei care au declanșat, iar geto-dacii – populația care a folosit cu predilecție acest ritual⁵⁴.

După cum arată limpede descoperirile arheologice, obiceiul deshumării mormintelor a fost practicat nu doar în zona de vest a culturii Sântana de Mureș-Černjachov, unde dacii liberi și daco-romanii au reprezentat elementul etnic de bază în primele secole ale erei creștine, ci în toată aria de răspândire a acestei culturi, până dincolo de Nipru, teritoriu care nu a fost locuit niciodată de daci. De aceea, originea ritualului funerar la care ne referim nu poate fi pus pe seama „simbiozei” daco-sarmatice, ci, mai curând, pe seama triburilor dominante gotice, care au stăpânit și locuit în tot acest întins spațiu din răsăritul Europei.

Cât privește cauzele și semnificația obiceiului deshumării morminilor din perioada de început a migrației popoarelor, în stadiul actual al cercetărilor ele sunt dificil sau chiar imposibil de stabilit cu exactitate. Este de remarcat însă că, după datele de care dispunem, acest ritual funerar păgân a avut o deosebită manifestare la mai multe comunități umane în etapele timpurii și mijlocii de evoluție a culturii Sântana de Mureș-Černjachov, fiind practicat pe larg în secolele următoare și de alte populații migratoare originare din diferite regiuni ale Europei sau Asiei. În legătură cu această problemă este important de subliniat faptul că, deși erau în contradicție cu normele creștine, deranjările de morminte și reînhumările se întâlnesc uneori și în necropolele paleocreștine din lumea greco-romană⁵⁵, continuând să fie atestate la români și diferite alte popoare creștine europene, ce-i drept mult mai rar, până în epoca contemporană⁵⁶.

⁴⁹ O. L. Șovan, *Ritualuri funerare...*, p. 7-8; idem, *Necropola...*, p. 201-202.

⁵⁰ N. M. Kravčenko, *op. cit.*; O. Petrauskas, *op. cit.*; F. Nikitina, *Mogil'nik u s. Oselivka...*, p. 5-96.

⁵¹ E. A. Symonovič, *Magija i obrjad pogrebenija...*, p. 59-60; idem, *O kul'tovych predstavlenijach...*, p. 105-116.

⁵² C. Bloșiu, *op. cit.*, p. 209-210, 237.

⁵³ V. Palade, *Așezarea și necropola...*, p. 178.

⁵⁴ V. Palade, *Un obicei magico-ritual...*, p. 188-189; idem, *Așezarea și necropola...*, p. 178-179.

⁵⁵ N. Zugravu, *op. cit.*, p. 251, 252.

⁵⁶ V. Palade, *Un obicei magico-ritual...*, p. 187 și nota 35; O. L. Șovan, *op. cit.*, p. 201; E. A. Symonovič, *Magija i obrjad pogrebenija...*, p. 55; E. A. Rikman, *Etničeskaja istorija...*, p. 280 și nota 38.

Lista figurilor

Fig. 1. Brăviceni. Morminte de înhumare distruse din antichitate. 1 – răvășite total; 2 – distruse parțial.

Fig. 2. Brăviceni. Planul și inventarul mormintelor 38 (A) și 39 (B).

Fig. 3. Brăviceni. Planul și inventarul mormântului 88.

Fig. 4. Brăviceni. Mormintele 49 (1) și 108 (2) *in situ*.

List of figures

Fig. 1. Brăviceni. Inhumation tombs destroyed in antiquity. 1 – completely devastated; 2 – destroyed partially.

Fig. 2. Brăviceni. Plan and inventory tombs 38 (A) and 39(B).

Fig. 3. Brăviceni. Plan and inventory tomb 88.

Fig. 4. Brăviceni. Tombs 49 (1) and 108 (2) *in situ*.

TOMBS OF THE NECROPOLIS OF SANTANA DE MURES-CERNJACHOV TYPE FROM BRAVICENI (ORHEI DISTRICT, REPUBLIC OF MOLDOVA) WHICH WERE DESTROYED IN ANTIQUITY

Like in the majority of the Santana de Mures-type cemeteries, in Bravicieni there are tombs whose skeletons have not been disturbed and tombs with skeletons partially disturbed or completely damaged back in antiquity. At list 73 (ca. 40%) of 180 recorded tombs are found ravaged in antic times. If compared to other cemeteries of IV century where the number of disturbed tombs with West-East orientation is much less than of those with North-South orientation, the situation recorded in Bravicieni is different. According to our records, at list 33 of 89 tombs with West-East orientation (35%) were ravaged across the area of the necropolis in the ancient times. In some of the disturbed tombs the skeletons were completely destroyed, while in others they were destroyed only partially. In most partially disturbed tombs, the upper parts of skeletons, mainly the thoracic, were damaged. In the case of totalled disturbed graves, either the largest part of bones or only several parts of the skeletons were reburied. The author backs the opinion according to which the tombs were disturbed as part of rituals involving digging up and destroying skeletons a certain period after the burial.

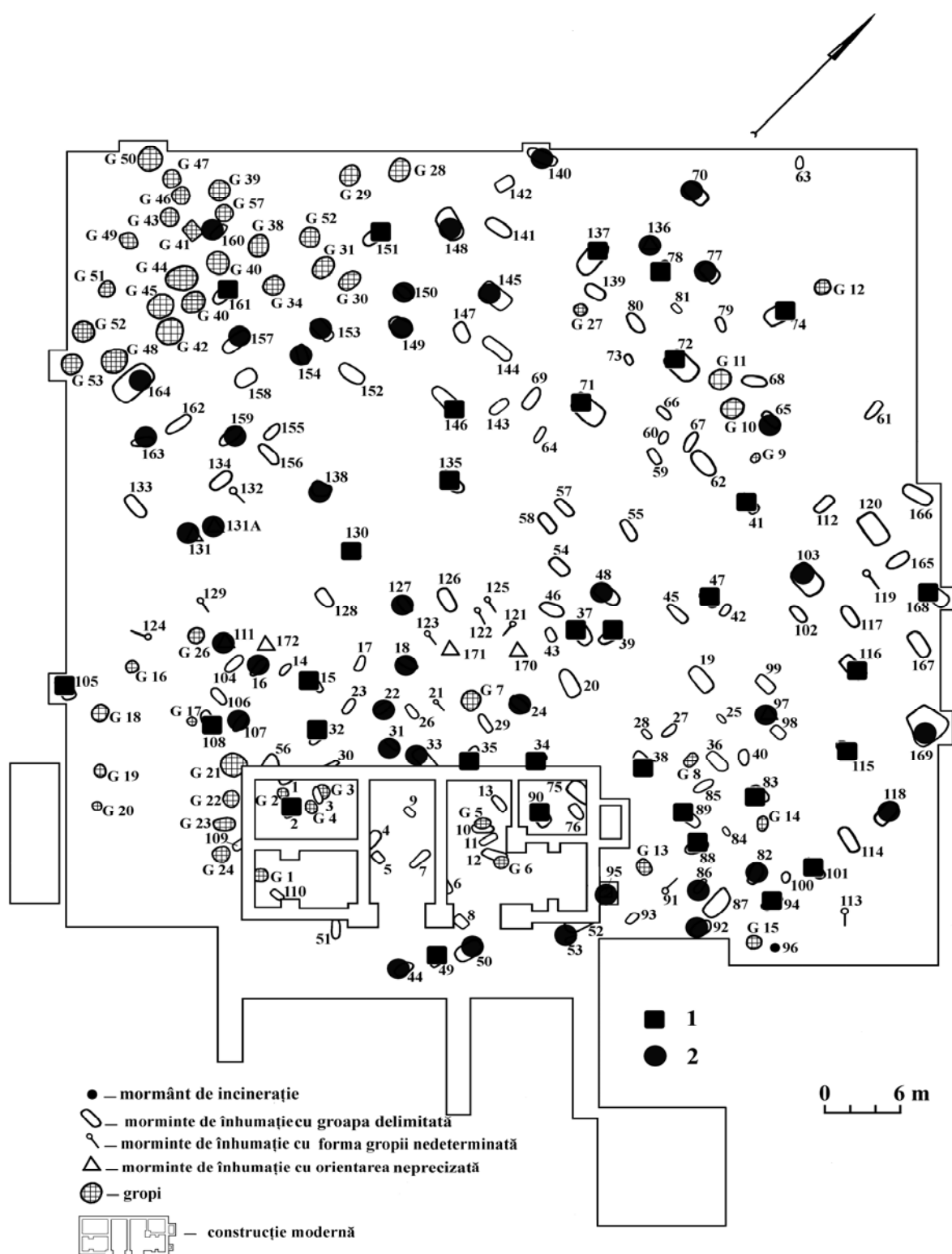

Fig. 1.

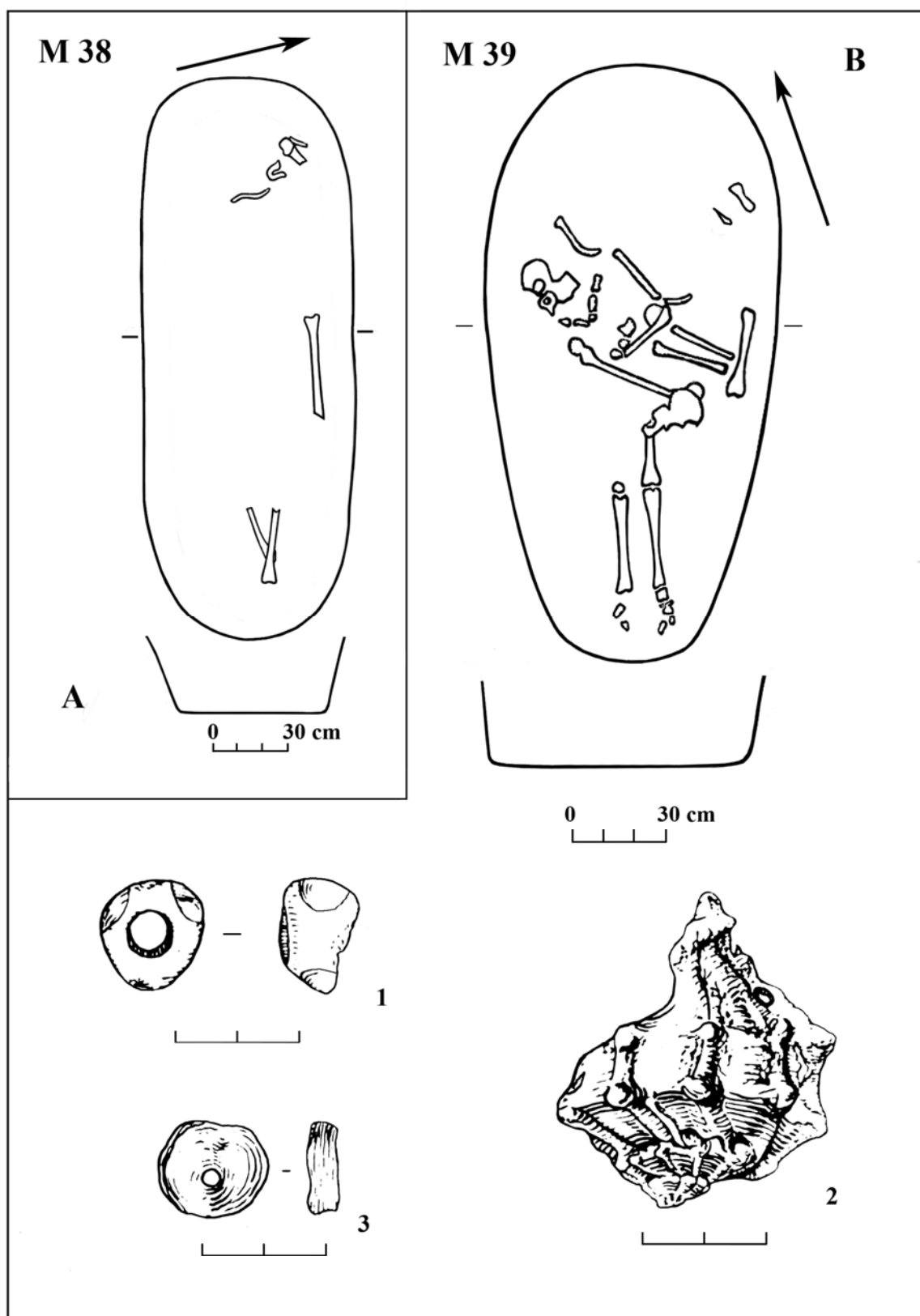

Fig. 2.

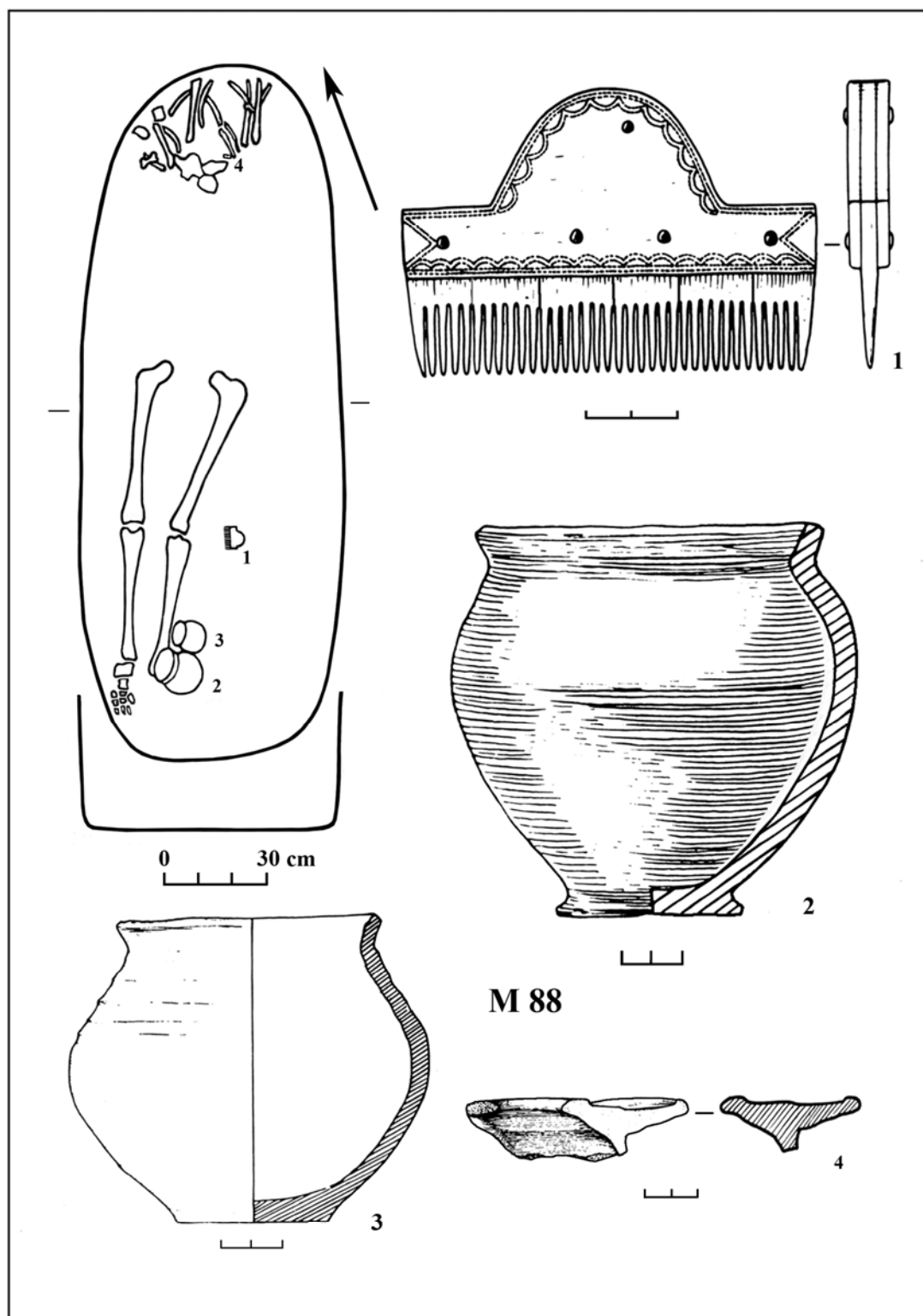

Fig. 3.

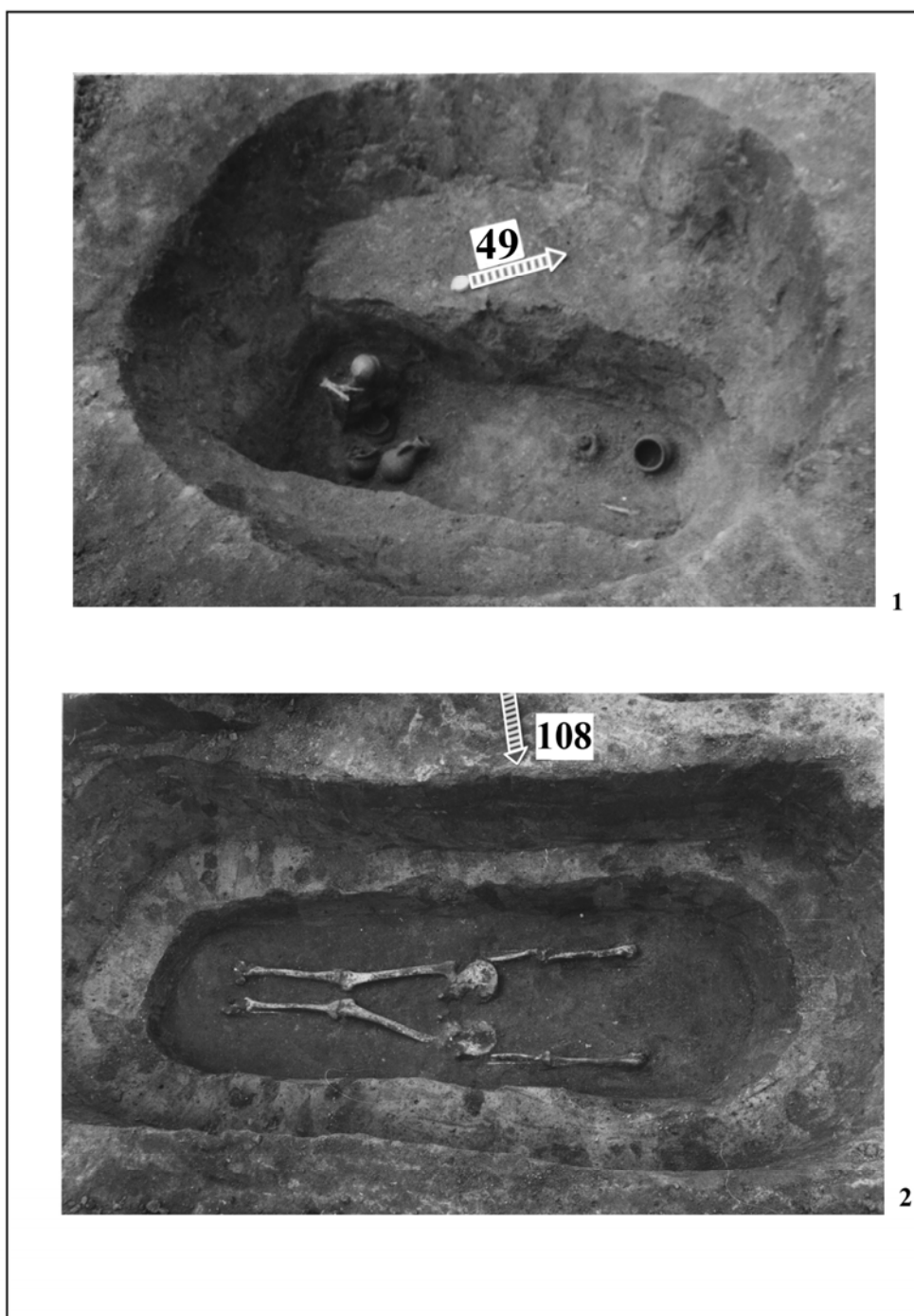

Fig. 4

**ACCESORII VESTIMENTARE,
FIBULE DIN NECROPOLA DE LA BARCEA
CULTURA SÂNTANA DE MUREȘ-CERNEAHOV
SECOLUL AL IV-LEA D. CHR.**

Stela ȚAU^{*}, Mircea NICU^{}**

Key words: Sântana de Mureș-Cerneahov Culture, 4th century AD, fibulas, Barcea necropolis, morminte.

Dintre piesele vestimentare din necropola de la Barcea, jud. Galați, fibulele ocupă un loc important datorită varietății lor. În cele 167 de morminte dezvelite în necropolă s-au descoperit 60 de fibule din care 58 în morminte de incinerație și înhumatie și 2 passim. Dintre acestea numai la 47 li s-a putut determina tipul, restul fiind puternic deteriorate datorită oxidării puternice de-a lungul timpului.

În marea lor majoritate au fost realizate din bronz, argint, argint cu foiță de aur și fier.

Poziția fibulelor față de schelet era diferită de la mormânt la mormânt; pe partea stângă sau dreaptă a toracelui, sub omoplat, sub craniu sau chiar printre vasele apropiate de schelet.

În 9 morminte de înhumatie s-au descoperit câte două fibule pereche așezate în zona claviculei stângi și a celei drepte, cum a fost în cazul mormintelor 12, 18, 71, 104, 127, 129, 131, 148; iar în trei morminte - 50, 105, 116 s-au descoperit câte două fibule nepereche. La mormântul 127 cele două fibule descoperite erau așezate pe partea dreaptă, una spre umărul drept, iar a doua mai jos pe coaste.

După modul cum au fost realizate, fibulele din necropola de la Barcea din secolul al IV-lea d. Chr. le putem împărți în cinci tipuri.

Tipul I - Fibule cu piciorul întors pe dedesubt și înfășurat.

Tipul II - Fibule cu portagrafa fixă.

Tipul III - Fibule cu semidisc și placă romboidală la picior.

Tipul IV - Fibule cu butoni în formă de bulbi de ceapă.

Tipul V - Fibule de fier.

Unele dintre tipurile amintite mai sus au variante pe care le vom discuta în ordinea descrierii fiecărui tip.

Tipul I - Fibule cu piciorul întors pe dedesubt și înfășurat. Aici sunt cuprinse marea majoritate a fibulelor din necropolă. Toate sunt realizate din bronz, excepție face una singură care este de argint. Acest tip de fibulă este răspândit într-un areal foarte mare, în care este inclus și teritoriul României.

După felul cum este realizat resortul la acest tip de fibule distingem două variante:

Varianta I.1

Fibula este realizată dintr-o singură bucată, are piciorul întors pe dedesubt și înfășurat, resortul este o continuare a arcului și este răsucit în patru spire formând o buclă peste arc. Din această variantă face parte o singură fibulă descoperită în mormântul 50-51 (unde a mai apărut o a doua fibulă, tot din argint, cu semidisc și picior romboidal. Aceasta din urmă s-a descoperit sub omoplatul stâng, iar prima imediat deasupra scheletului în pământul de umplutură). Mormântul 50-51 s-a descoperit în partea de nord a sectorului A (Pl. 5, I.1).

Corpul fibulei este îngust, arcul ușor curbat și triunghiular în secțiune. Pe corp și pe picior au fost adăugate ca decor patru inele perlate: două delimitează arcul și două piciorul.

^{*} Stela Țau, Galați, str. Călugăreni, nr. 23, bl. T 2, ap. 48.

^{**} Mircea NICU, Tecuci, str. George Coșbuc, nr. 3, Jud. Galați.

Pentru înfrumusețarea ei a fost introdus prin resort un ax realizat dintr-o sârmă de fier învelit cu o foiță de argint, ce a fost fixat la cele două capete cu două inele din sârmă de argint (Pl. 1, fig. 1). Prin modificarea apărută la acest exemplar nu va schimba cu nimic apartenența ei la tipul de fibulă amintit mai sus. Face parte din tipul ungar denumit de O. Almgren 166¹, sau tipul ușor dezvoltat în spațiul dintre Dunăre și Tisa.

În arealul românesc al culturii Sântana de Mureș, acest tip de fibulă s-a descoperit în mormântul 57 la Mogoșani², o fibulă de argint, în mormântul 4 la Sultana³, în mormântul 46 la Sântana de Mureș⁴ și o fibulă de bronz la Fântânele⁵.

După părerea unor cercetători⁶ acest tip de fibulă se găsește răspândită în partea vestică a arealului culturii Sântana de Mureș-Cerneahov și au o circulație în tot secolul al IV-lea d. Chr. și până în secolul al V-lea d. Chr.⁷

Variantă I.2

În această variantă au fost incluse fibulele din două părți, cu piciorul întors pe dedesubt și înfășurat, cu spirala resortului dintr-o singură bucată. După modul cum este prins resortul, această variantă se împarte în trei subvariante:

I.2a. Din această subvariantă face parte o singură fibulă de bronz descoperită în mormântul 24 care se află în partea sudică a sectorului B din planul necropolei (Pl. 5, I. 2a). Starea ei este precară; resortul, acul și portagrafa lipsesc, s-au distrus datorită umidității, ce a rămas este acoperit cu un strat gros de oxid (P2. I, 2a).

Resortul acestei fibule a fost prins de arc cu ajutorul unui manșon care s-a continuat din corpul fibulei și s-a răsfrânt spre exterior. Prin acesta a trecut axul resortului.

Un alt exemplar dar din argint s-a descoperit în mormântul 72 din necropola Valea Seacă⁸. Acest tip de fibulă este rară în cultura Sântana de Mureș-Cerneahov în România.

I.2b. Fibule cu piciorul întors pe dedesubt și înfășurat, cu spirala resortului dintr-o singură bucată. La această subvariantă se observă că spirala este trecută printr-o gaură la extremitatea superioară a arcului; spirala pornește de lângă arc, se înfășoară pe ax până la capăt, apoi se întoarce sub formă de coardă până la extremitatea următoare a axului, înfășoară axul până la arc. Spirala pe ax este fixată la capete de inele care, în foarte multe cazuri, au căzut. Majoritatea fibulelor din această variantă au fost lucrate din bronz, numai în cazul mormântului 148 au fost lucrate din argint. O astfel de subvariantă s-a descoperit în mormintele 23, 25, 71, 72, 87, 91, 93, 128, 131, 132, 148, 165. O parte din fibulele acestei variante sunt simple fără niciun decor, cu secțiunea arcului în segment de cerc, triunghiular sau rectangular în cazul mormintelor 25, 71, 93, 115, 116, 118, 128, 131. La fibulele din mormintele 20 și 23 apar fațete atât pe arc, cât și pe picior, realizate din turnare; la unele exemplare apar incizii sub formă de „x”, aplicate atât pe arc, cât și pe picior. Acest decor s-a întâlnit la fibulele din mormintele 91, 104, 127, 132; sau apare un decor în rețea la baza piciorului

¹ O. Almgren, *Studien über nordeuropäische Fibelformen der ersten nachchristlichen Jahrhunderte Mit Berücksichtigung der provinzial-römischen und südrussischen Formen*, ediția a 2-a, Leipzig, 1923, gruppe VI, taf. VII, 166; E. Patek, *Verbreitung und Herkunft der römischen Fibeltypen in Pannonien*, Budapest, 1942, 139; I. Peškař, *Fibeln aus der römischen Kaiserzeit in Mähren*, Praga, 1972, 112, taf. 30.

² Gh. Diaconu, *Mogoșani. Necropola din secolul IV e.n.*, Târgoviște, 1970, p. 819-824, fig. 1.1.

³ C. Isăcescu, B. Ionescu, *Necropola prefeudală din secolul al IV-lea de la Sultana, Com. Mănăstirea, Jud. Ilfov*, în Muzeul Național 3, 1976, 185-190, pl. IV, 1

⁴ I. Kovács, *A marosszentannai népvándorlaskari temető*, în *Dolgozatok. Travaux de la Section numismatique et archéologique du Musée National de Transylvanie*, III, Cluj, 1912, p. 250-342, fig. 61-63.

⁵ G. Marinescu, C. Gaiu, *Die Necropole bei Fântânele „Rât”, Gem. Matei, jud. Bistrița-Năsăud aus dem 4. Jahrhundert u.Z.*, în *Dacia N.S.*, XXXIII, 1989, p. 125-143, fig. 3A.

⁶ I. Ioniță, *Die Fibeln mit ungeschlagenem Fuss in der Sântana de Mureș-Černjachov-Kultur*, în E. Straume, E. Skar (Hrsg.), *Peregrinatio Gothika III*, Oslo, 1992, p. 77-90, fig. 1; fig. 6, 1.

⁷ I. Ioniță, *Die Fibeln mit ungeschlagenem Fuß Almgren Gruppe VI, 1*, în J. Kunow (Hrsg.), *100 Jahre Fibelformen nach Oscar Almgren. Internationale Arbeitstagung 25-28 Mai 1997 in Kleinmachnow, Land Brandenburg, Wünsdorf 1998*, p. 234.

⁸ V. Palade, *Așezarea și necropola de la Bârlad - Valea Seacă (sfârșitul secolului al III-lea - a doua jumătate a secolului al V-lea)*, București, 2004, p. 500, fig. 164, 2.

fibulei de la mormântul 72 (Pl. 2. I.2b, 3, 4, 5, 6, 7, 8,9).

Fibulele prezentate în această subvariantă ocupă un loc important chiar central în sectorul C din planul necropolei, apoi trei în sectorul A și două în partea de sud-est a sectorului B (Pl. 6, I.2b). În România s-au descoperit în următoarele necropole: Sântana de Mureș⁹, Izvoare¹⁰, Târgșor¹¹, Spanțov¹², Mogoșani¹³, Lețcani¹⁴, Sultana¹⁵, Valea Seacă¹⁶, Lunca¹⁷, Budești¹⁸. Fibulele din această subvariantă au fost încadrate în a treia fază a culturii Sântana de Mureș-Cerneahov și în perioada C 3b¹⁹.

I.2c. Fibule cu piciorul romboidal întors pe dedesubt și înfășurat, cu spirala resortului dintr-o singură bucată. Are același sistem de înfășurare a spiralei pe ax, ca la subvarianta I.2b, numai că are picior romboidal. Din această subvariantă fac parte șase fibule, toate au fost lucrate din bronz și au fost descoperite în mormântul 18 - fibule pereche, 22, 47, 96, 130. Au arcul în bandă rectangulară sau semicerc.

Acest tip de fibulă (Pl. 6, I.2c, 1, 4) este răspândit în toate cele trei sectoare ale necropolei, un exemplar în nord-vestul sectorului A, alt exemplar chiar în nordul sectorului B, iar patru exemplare în sectorul C, destul de distanțate între ele (două în vest, una spre sud-est, iar ultima către vest-nord-vestul sectorului) ca și cum ar înconjura restul mormintelor. Din materialul publicat până în prezent acest tip de fibulă s-a descoperit la Târgșor²⁰, la Independența²¹, Miorcani²², Lețcani²³ în Transilvania la Sântana de Mureș²⁴. După cum observăm, această subvariantă este întâlnită în aria culturii Sântana de Mureș-Cerneahov dar nu cantitativ și este datată în a doua jumătate a secolului al IV-lea d. Chr. de către A. K. Ambroz în subgrupa a 3-a, seria a III-a²⁵.

Aceste fibule se întâlnesc în așezările și necropolele de tip Sântana de Mureș de pe teritoriul României și aria acestei culturi, pe la mijlocul secolului al IV-lea d. Chr. și chiar până la sfârșitul lui.

Varianta I.3

Fac parte fibule cu piciorul întors și înfășurat pe dedesubt, cu spirala resortului executată din trei bucăți de sârmă, activă fiind numai partea centrală. Resortul acestor fibule este lung, sârma înfășurată de o parte și de alta a părții active și este numai pentru decor. Resortul la capete este fixat cu niște inele. Această variantă o întâlnim numai în două cazuri la mormintele 108, 129 și au fost realizate din bronz. Fibula de la mormântul 129, are arcul rectangular, iar ca decor are pe margine o linie incizată (Pl.3, 5, 6; Pl. 7, I.3). Acest tip de fibule s-a descoperit în sectorul C, delimitând centrul necropolei spre est.

În aria culturii Sântana de Mureș-Cerneahov întâlnim frecvent astfel de fibule la Izvoare²⁶,

⁹ I. Kovács, *op. cit.*, fig. 21, 2a; 36, 1a, 3a.

¹⁰ R. Vulpe, *Izvoare. Săpăturile din 1936-1948*, București, 1957, fig. 329, 2.

¹¹ Gh. Diaconu, *Târgșor. Necropola din secolele III-IV e.n.*, București, 1965, pl. LXXIV, 2; pl. LXXVII, 7.

¹² B. Mitrea, C. Preda, *Necropole din secolul al IV-lea e. n. în Muntenia*, București, 1966, fig. 122, 1, 2; 128, 1, 2.

¹³ Gh. Diaconu, 1970, *op. cit.*, fig. 12, 1, 2, 3, 8, 10, 12.

¹⁴ C. Bloșiu, *Necropola din secolul al IV-lea e.n. de la Lețcani (Jud. Iași)*, în *Arheologia Moldovei*, VIII, 1975, 203-280, 13, 3; 20, 3.

¹⁵ C. Isăcescu, B. Ionescu, *op. cit.*, Pl. IV, 2, 3, 4.

¹⁶ V. Palade, *op. cit.*, fig. 107, 3; 161, 3.

¹⁷ I. Dragomir, *Necropola birituală. Sântana de Mureș-Cerneahov*, în *Danubius XIX*, 2001, Galați, 5-193, fig. 15, 4.

¹⁸ V. Vornic, *Așezarea și necropola de tip Sântana de Mureș-Černjachov de la Budești*, Chișinău, 2006, 81, 5; 85, 6.

¹⁹ I. Ioniță, *Chronologie der Sântana de Mureș-Černjachov-Kultur (I)*, în J. Kmieciński (Hrsg.), *Peregrinatio Gothika I (Archaeologica Baltica VII)*, Łódź, 1986, 82.

²⁰ Gh. Diaconu, 1965, *op. cit.*, 281, CXXXI, 8.

²¹ B. Mitrea, C. Preda, *op. cit.*, 292, 131, 1.

²² I. Ioniță, *Necropola din secolul IV e. n. de la Miorcani, jud. Botoșani*, în *Cercetări Istorice*, N.S., 1974, 86, 1,1.

²³ C. Bloșiu, *op. cit.*, 212, 11, 3.

²⁴ I. Kovács, *op. cit.*, 78, 1, 2.

²⁵ A. K. Ambroz, *Fibuly juga evropejskoj časti SSSR II v. do n. é. - IV v. n. é. Archeologija SSSR. Svod archeologičeskich*, D1-30, Moskva, 1966, pl. 12, 8-11; pl. 25, 1, 4.

²⁶ R. Vulpe, 1957, *op. cit.*, fig. 329, 1, 3.

Târgșor²⁷, Miorcani²⁸, Valea Seacă²⁹, Mihălășeni³⁰, Budești³¹ și Kosanovo³².

Varianta I.4

Din această variantă fac parte acele fibule cu piciorul întors și înfășurat pe dedesubt cu spirala resortului executată din două bucăți de sârmă, unde ambele segmente sunt active. Partea centrală a resortului are aceeași funcție ca la varianta 3, iar segmentul al doilea pleacă de la o extremitate a axului resortului înfășurându-se pe ax, dublează coarda existentă și se continuă pe ax până la extremitatea cealaltă a axului. Și această variantă are la capete inele pentru fixat resortul. În necropola de la Barcea s-au descoperit patru exemplare în mormintele 101, 105, 129, 167 (Pl. 3, 7, 8, 9); toate sunt lucrate din bronz, având arcul în secțiune triunghiulară, semicerc sau rectangulară. În planul necropolei observăm că trei piese s-au descoperit în zona centrală a sectorului C și una în capătul de nord a sectorului A (Pl. 7, I.4).

Această variantă cunoaște o largă răspândire în necropolele de tip Sântana de Mureș-Cerneahov la Sântana de Mureș³³, Târgșor³⁴, Independența³⁵, Kosanovo³⁶, Valea Seacă³⁷, Lunca³⁸, Mihălășeni³⁹ și Budești⁴⁰.

Aceste două variante I.3 și I.4 sunt încadrate de către Ambroz în grupa 16, varianta 2⁴¹ și au o dezvoltare de la sfârșitul secolului al III-lea d. Chr. și până în mijlocul secolului al IV-lea. După încadrarea lui I. Ioniță, aceste fibule aparțin etapei a II-a datată la sfârșitul lui C 2 și C 3a⁴².

Tipul II - Fibule cu portagrafa fixă

În acest tip fac parte doar trei fibule descoperite în mormintele 49, 107, 109; toate de înhumăție. După modul cum sunt construite se pot distinge în acest tip două variante: fibule dintr-o singură bucată cu portagrafa fixă (Pl.4, II.1) și fibulă cu portagrafa fixă și spirala resortului executată dintr-o singură bucată (Pl.4, II.2,3).

Varianta II.1

Din această variantă face parte fibula din mormântul de înhumăție 107 care s-a descoperit în centrul sectorului C al necropolei (Pl. 8, II.1). Este realizată din bronz, are corpul executat dintr-o singură bucată, arcul curbat cu profil rombic și picior dreptunghiular. Spirala care este în continuarea capului fibulei se răsuște pe deasupra, formează o buclă, apoi după o altă răsucire coboară pe sub arc spre picior (Pl. 4, 1). Pe arc pe cele două fețe ale rombului are un decor format din două șiruri de puncte incizate.

Această variantă II.1 este răspândită în fostele provincii romane din centrul Europei, în Mähren, în sud-vestul Slovaciei, Polonia, Austria de Jos, Ungaria, deci în perioada imperiului roman târziu și făcea parte din fibulele militare. Este datată la sfârșitul secolului al III-lea d. Chr. și va circula până la sfârșitul secolului al IV-lea d. Chr.⁴³. Până în prezent în necropolele din România nu s-a descoperit acest tip de fibulă.

²⁷ Gh. Diaconu, 1965, *op. cit.*, pl. CIV, 9; CXI, 6.

²⁸ I. Ioniță, 1974, *op. cit.*, fig. 1, 5.

²⁹ V. Palade, *op. cit.*, fig. 116, 4, 5; 125, 4.

³⁰ O. L. Șovan, *Necropola de tip Sântana de Mureș-Černjachov de la Mihălășeni (Jud.Botoșani)*, 2005, pl. 302, 2a, 2b, 2c.

³¹ V. Vornic, *op. cit.*, fig. 116, 6; 117, 4, 7.

³² A. A. Kravčenko, *Kosanovskij mogil nik*, în *MIA*, 139, 1967, p. 77-139, pl. IX, 2, 3, 18.

³³ I. Kovács, *op. cit.*, fig. 83, 2a.

³⁴ Gh. Diaconu, 1965, *op. cit.*, pl. XXXIII, 3.

³⁵ B. Mitrea, C. Preda, *op. cit.*, fig. 107, 3, 4.

³⁶ A. A. Kravčenko, *op. cit.*, pl. IX, 15, 30.

³⁷ V. Palade, *op. cit.*, fig. 179, 3; fig. 190, 4; fig. 200, 2.

³⁸ I. Dragomir, *op. cit.*, fig. 18, 8.

³⁹ O. L. Șovan, *op. cit.*, pl. 301, 6; pl. 302, 7, 8.

⁴⁰ V. Vornic, *op. cit.*, fig. 116, 1.

⁴¹ A. K. Ambroz, *op. cit.*, 66.

⁴² I. Ioniță, 1992, *op. cit.*, 82.

⁴³ I. Peškař, *op. cit.*, pl. 37, 4, 9.

Varianta II.2

Cele două fibule care fac parte din această variantă s-au descoperit în mormintele de înhumăție 49 și 109 (Pl. 4, II.2, 2, 3). Mormântul 49 s-a descoperit în partea de nord a sectorului A (Pl. 8, II.2, 2/3). Fibula are arcul în bandă rectangulară în secțiune. Un astfel tip de fibulă o găsim la O. Almgren la poziția 169⁴⁴ și este datată în secolul al IV-lea d. Chr.⁴⁵ Aceeași datare o are și cea de a doua fibulă din mormântul 109, descoperit în sectorul C al necropolei (Pl. 8, II.2, 3), care a cunoscut o dezvoltare în regiunea nordică a Mării Negre și este răspândită în cultura Cerneahov din sud-estul Ucrainei⁴⁶. În necropolele din România s-a descoperit la Târgșor⁴⁷, Lețcani⁴⁸, Valea Seacă⁴⁹ și Budești⁵⁰.

Ambele fibule din această variantă, sunt în general destul de rare în necropolele de tip Sântana de Mureș-Cerneahov și sunt datate în cursul secolului al IV-lea d. Chr.

Tipul III - Fibule cu semidisc și placă romboidală la picior

Din acest tip fac parte trei fibule care s-au descoperit în mormintele 11, 50, 59. Două sunt descoperite în morminte de înhumăție, 11 și 50 și cea de a treia într-un mormânt de incinerație. Mormintele 11 și 59 se află în partea de nord-vest a sectorului B, iar mormântul 50 în partea de nord a sectorului A din planul necropolei (Pl. 9, III.1 și III.2). Toate cele trei fibule sunt realizate din argint, dar cea din mormântul de incinerație 59 face parte din rândul fibulelor ornamentate; pe suportul de argint a fost aplicată o foiță de aur. Deoarece fibula din mormântul 50 - îi lipsește resortul, nu putem s-o încadrăm tipologic. În același mormânt a mai fost descoperită o fibulă dintr-o singură bucată, pe care am prezentat-o mai la început. Astfel cele două fibule din mormintele 11 și 59 se împart în două variante: III.1 - fibulă cu semidisc și placă romboidală cu un singur resort; III.2 - fibulă cu semidisc și placă romboidală la picior cu două resorturi.

Varianta III.1

Fibula din mormântul 11 este realizată din argint, a fost trecută prin foc, piciorul și arcul lipsesc, s-a păstrat numai semidiscul, care este puternic deteriorat, are un singur resort lung montat pe un ax de bronz, pe care este înfășurat sârma resortului. La cele două capete s-a fixat câte un manșon din tablă de argint striată. La baza discului este o sârmă perlată de argint. Această variantă de fibulă cu semidisc și picior romboidal o întâlnim în arealul culturii Sântana de Mureș-Cerneahov la Sântana de Mureș⁵¹, Spanțov⁵², Izvorul⁵³, Mogoșani⁵⁴, Lețcani⁵⁵, Valea Seacă⁵⁶, Lunca⁵⁷, Mihălășeni⁵⁸. Această variantă de fibulă a fost datată pe baza monedelor descoperite în a doua jumătate a secolului al IV-lea d. Chr.⁵⁹.

Varianta III.2

Din această variantă face parte cea de a doua fibulă din mormântul de incinerație 59 (Pl. 4, III. 2,6).

Datorită cremației această piesă a avut de suferit - nu mai are al doilea resort dar se observă orificiul pe unde ar fi trebuit să treacă axul - lipsesc și părțile laterale ale primului resort și acul. Partea de jos a piciorului este modificată, iar o parte din foița de aur ce acoperea piciorul a dispărut,

⁴⁴ O. Almgren, *op. cit.*, taf. VII, 169.

⁴⁵ *Ibidem*, 87.

⁴⁶ A. K. Ambroz, *op. cit.*, pl. 10, 18, 19.

⁴⁷ Gh. Diaconu, 1965, *op. cit.*, pl. CXIII, 2.

⁴⁸ C. Bloșiu, *op. cit.*, fig. 26, 3.

⁴⁹ V. Palade, *op. cit.*, fig. 203, 1; 214, 6.

⁵⁰ V. Vornic, *op. cit.*, p. 196, fig. 87, 14; fig. 119, 6.

⁵¹ I. Kovács, *op. cit.*, fig. 52, 3a-4a.

⁵² B. Mitrea, C. Preda, *op. cit.*, fig. 87, 3.

⁵³ *Ibidem*, fig. 210, 1.

⁵⁴ Gh. Diaconu, 1970, *op. cit.*, fig. 12, 13, 14.

⁵⁵ C. Bloșiu, *op. cit.*, fig. 30, 5.

⁵⁶ V. Palade, *op. cit.*, fig. 138, 2.

⁵⁷ I. Dragomir, *op. cit.*, fig. 14, 4, 5.

⁵⁸ O. L. Șovan, *op. cit.*, pl. 163 B, 1, 2.

⁵⁹ A. K. Ambroz, *op. cit.*, p. 82.

precum și ornamentul care desigur a existat. A rămas decorat numai semidiscul și arcu.

Semidiscul fibulei este acoperit cu foiță de aur și decorat în tehnica „au repousse”; în această foiță orfevrierul a decupat trei orificii rotunde, unde au fost montate trei pietre roșii, probabil almandine. Foița ce înconjoară pietrele are un decor realizat prin ciocănire ce imită o sârmă perlată.

Această foiță de aur a fost prinsă prin nituri de placa de argint a fibulei, iar marginea ei a fost fixată cu o sârmă perlată de argint. Butonul de argint de deasupra discului este decorat cu un inel din sârmă perlată.

Arcul fibulei cu profil triunghiular aplatizat este îmbrăcat cu foiță de aur, iar capetele acestuia sunt fixate de inele din sârmă perlată. Pe picior, imediat după arc, se observă cum pe o porțiune, foița de aur s-a sudat de suport datorită temperaturii din timpul incinerării.

Această fibulă aparține stilului policrom specific secolului al IV-lea d. Chr.; multe dintre descoperirile de tip Sântana de Mureș-Cerneahov, în special obiectele de podoabă se circumscriu acestui stil care stă la baza răspândirii în Europa a pieselor decorate cu pietre semiprețioase și smalțuri⁶⁰.

Aceste tipuri de fibule făcând parte dintre obiectele de lux ale vremii, au circulat în arealul culturii Sântana de Mureș-Cerneahov, iar în România, desigur sunt descoperiri mai rare, astfel la Izvorul⁶¹, în nordul Mării Negre la Cherci în Crimeea⁶² și Panticapaeum⁶³. Ambele descoperiri din această regiune au fost datate cu monede ce au circulat aici, la sfârșitul secolului al IV-lea d. Chr. și chiar începutul secolului al V-lea d. Chr.

Tipul IV - Fibule cu butoni în formă de bulbi de ceapă

Din acest tip face parte un fragment de fibulă, ce a fost descoperită „passim” în sectorul C. Această piesă provine de la un incinerat, s-a păstrat numai piciorul și o parte din arc cu profil triunghiular (Pl. 10, IV. 1). Sunt rare aceste tipuri de fibule în cultura Sântana de Mureș-Cerneahov; în România trei piese s-au descoperit în necropola de la Valea Seacă⁶⁴. Ele au fost semnalate și în alte foste provincii romane în secolul al IV-lea d. Chr.⁶⁵ (Patek 1942, 149; Peškař 1972, 137).

Tipul V - Fibule de fier

Din acest tip fac parte trei fibule de fier descoperite în mormintele 8, 74, 83 (Pl. 10, V. 2), toate morminte de înhumatie. Mormântul 8 se află în partea de est a sectorului B, iar mormintele 74 și 83 se află în sectorul C către vest. Toate cele trei fibule sunt în stare fragmentară, puternic oxidate fără miez metalic, datorită umidității din sol. Din această cauză nu putem să facem niciun fel de descriere sau încadrare tipologică. În general acest tip de fibulă se găsește în majoritatea necropolelor din arealul culturii Sântana de Mureș-Cerneahov.

Fibulele aduc un aport mai mare decât alte piese în datarea unei necropole. Dar și restul obiectelor pe care le vom cerceta, catarama, piepteni, pahare de sticlă, vor contribui la stabilirea unei cronologii relative a Necropolei birituale de la Barcea de tip Sântana de Mureș-Cerneahov, ce face parte din antichitatea târzie.

⁶⁰ R. Teodorescu, *Probleme generale ale artei prelucrării metalelor în secolele IV-XIV* în vol. Pagini de artă veche românească de la origini până în secolul al XVI-lea, București, 1979, 16.

⁶¹ B. Mitrea, C. Preda, *op. cit.*, fig. 183, 1.

⁶² A. K. Ambroz, *op. cit.*, 4, 14.

⁶³ *Ibidem*, 5, 1.

⁶⁴ V. Palade, *Fibule cu capete în formă de bulbi de ceapă în necropola de la Bârlad - Valea Seacă*, în SCIV(A) 32, 1981, 3, 437-445.

⁶⁵ I. Peškař, *op. cit.*, 149; E. Patek, *op. cit.*, 137.

**CLOTHING ACCESSORIES,
FIBULAS DISCOVERED IN THE BARCEA NECROPOLIS
SANTANA DE MURES-CERNYAKHOV CULTURE 4TH CENTURY A.D.**

Among the articles of clothing coming from the Barcea necropolis, Galati county, fibulas are particularly important, due to their variety. A number of 60 fibulas were found in the 167 tombs discovered in the necropolis, 58 of which in incineration and inhumation tombs and 2 scattered. The type could only be determined for 47 of the fibulas, the rest of them being too deteriorated from oxidation over a long period of time.

The majority of the fibulas were made of bronze, silver, silver coated with gold leaf and iron.

The position of the fibulas on the skeleton differs from one tomb to another; on the left or the right side of the chest, under the shoulder blade, under the skull or even among the receptacles surrounding the skeleton. Nine inhumation tombs contained one pair of fibulas each, near the left and right collar bones (this is the case of tombs 12, 18, 71, 104, 127, 129, 131, 148); two unmatched fibulas were found in each of the tombs 50, 105 and 116. In tomb 127, the two fibulas were both on the right side, one on the right shoulder and the other one on the ribs.

Depending on their construction, the fibulas from the Barcea necropolis, dating from the 4th century A. D. may be classified into five types:

Type I – fibulas with the foot bent underneath and wrapped (tied foot)

Type II – fibulas with a fixed pinholder

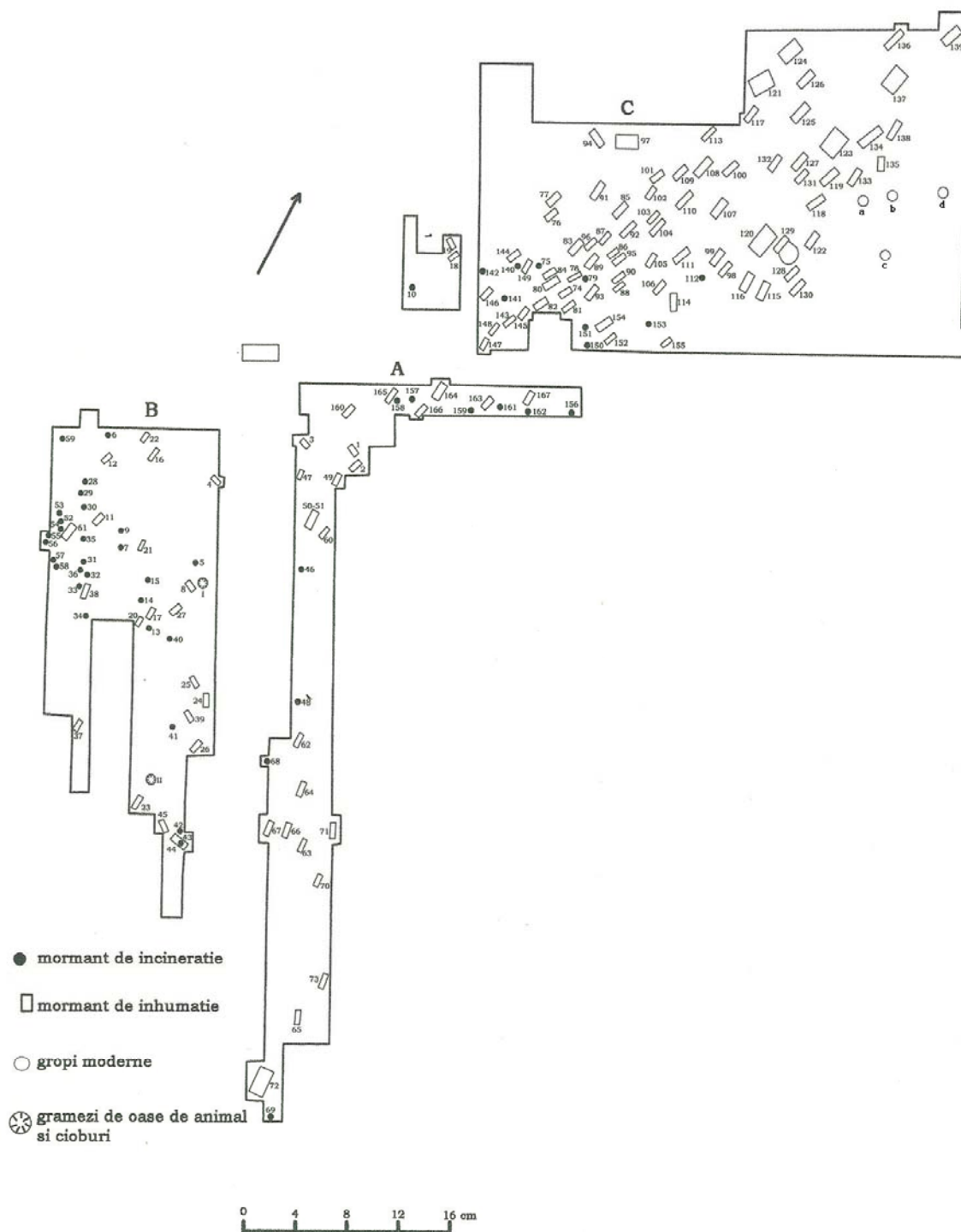
Type III – fibulas with semi-circular head and diamond-shape foot

Type IV – fibulas with onion-shape knobs

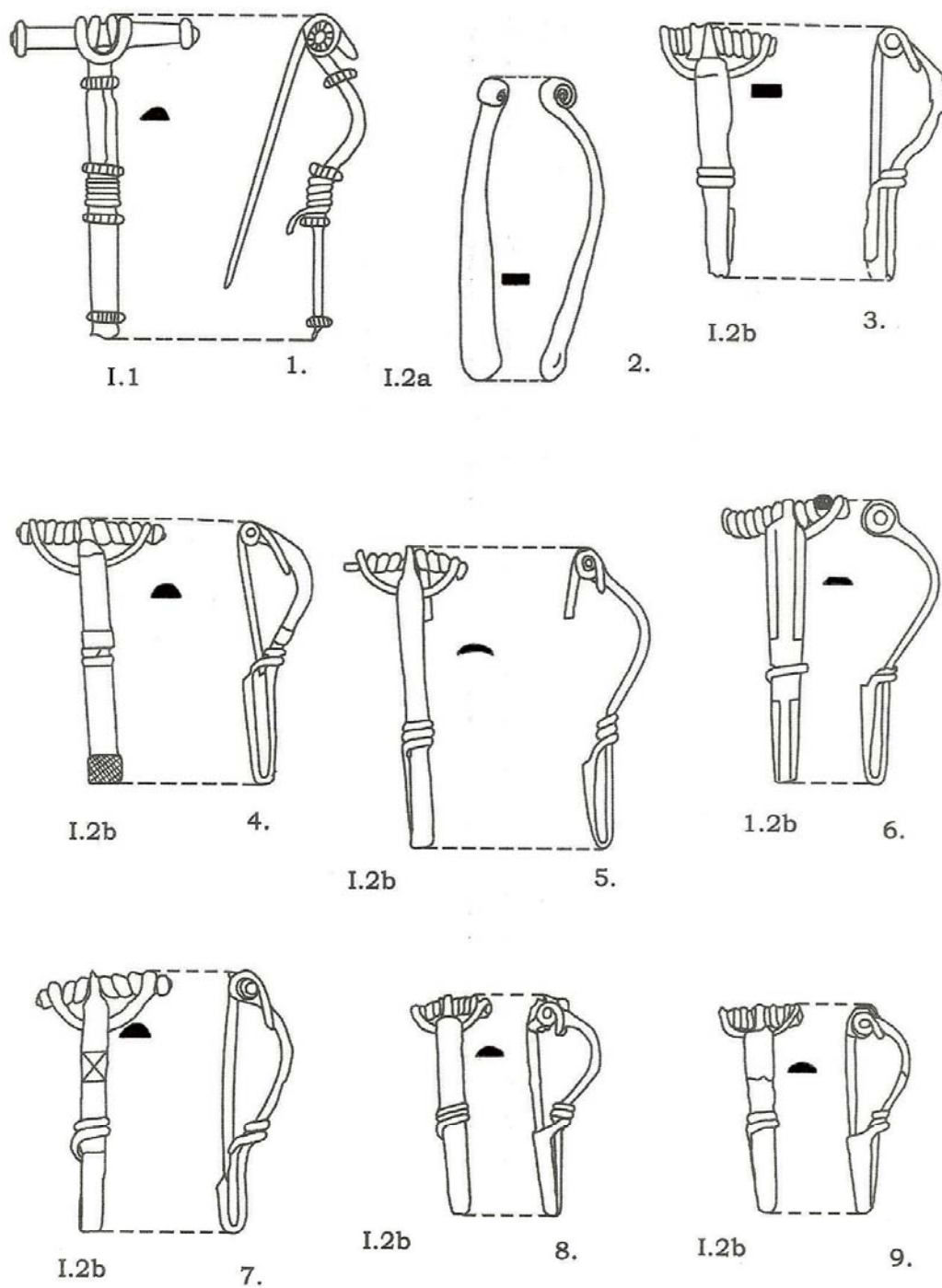
Type V – iron fibulas

For some types of fibulas, variants or even sub-variants that developed in this period of time can be identified.

Fibulas and other clothing accessories such as buckles as well as combs or drinking glasses will help establish a relative chronology of the bi-ritual Barcea necropolis, which belongs to the Late Antiquity.

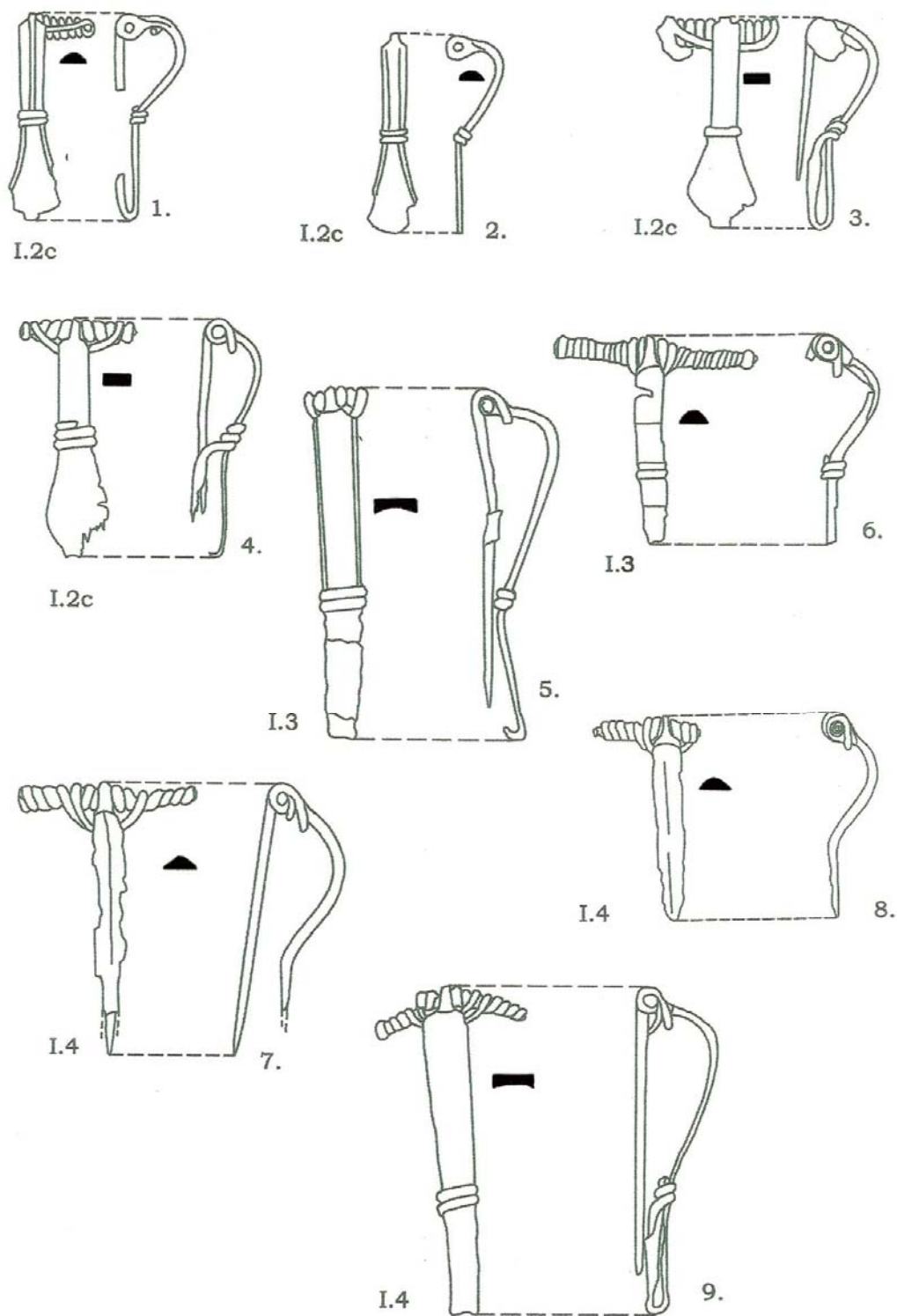

PLANȘA 1.
 Necropola birituală Barcea, jud. Galați - plan general.

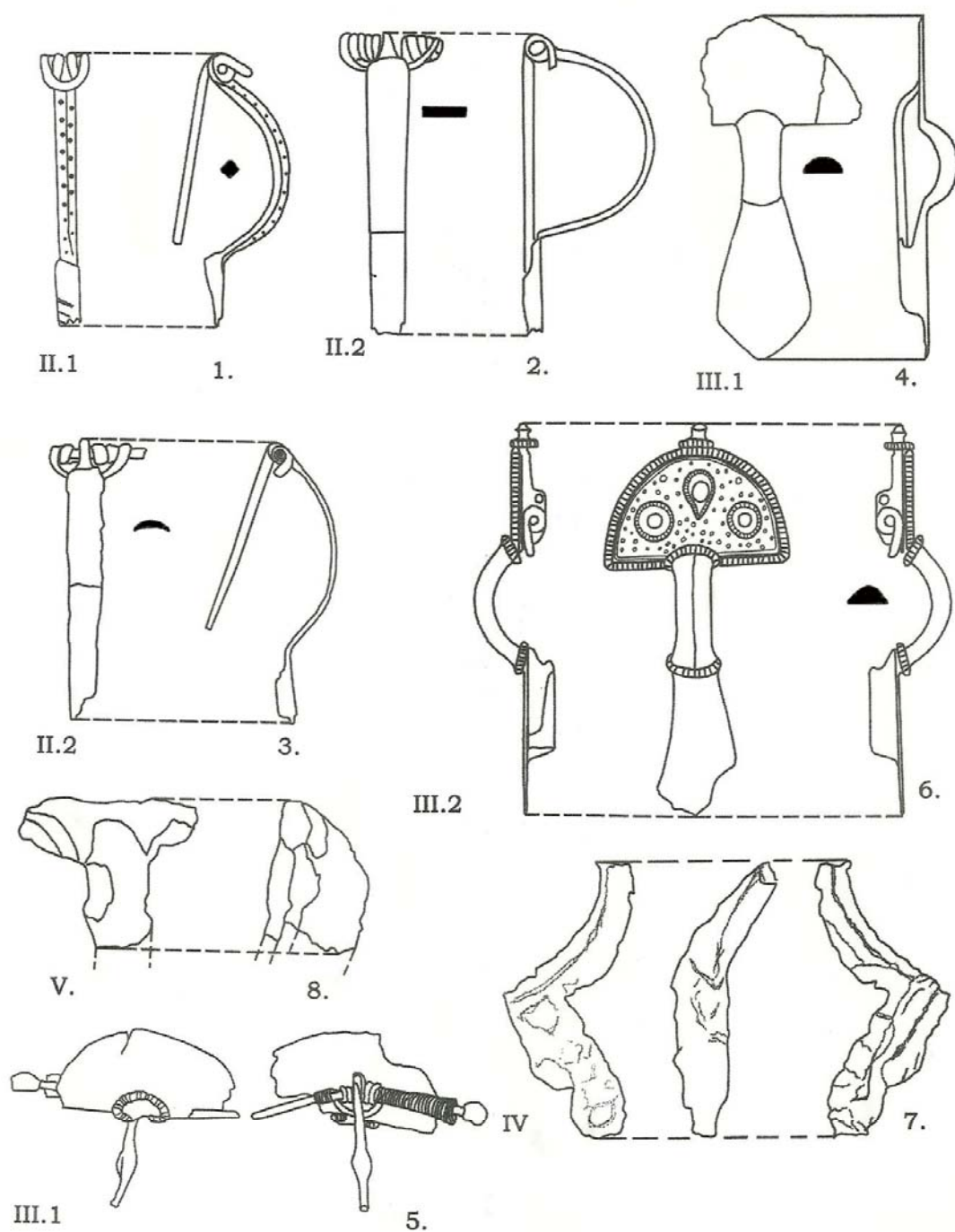

PLANȘA 2.

Fibule tipul I. I.1 (1); I.2a (2); I.2b (3-9)

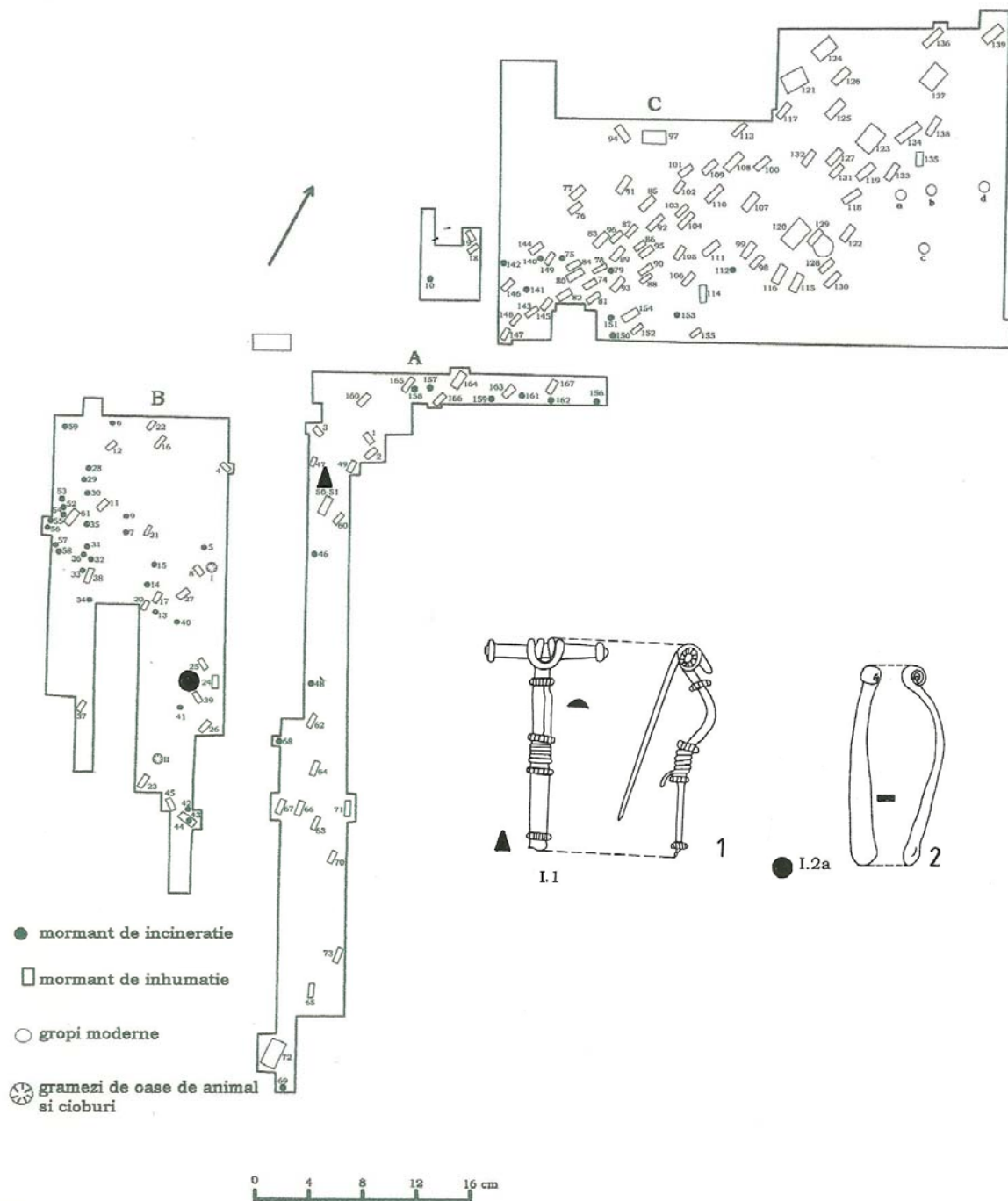

PLANȘA 3.
Fibule tipul I. I.2c (1-4); I.3 (5-6); I.4 (7-9)

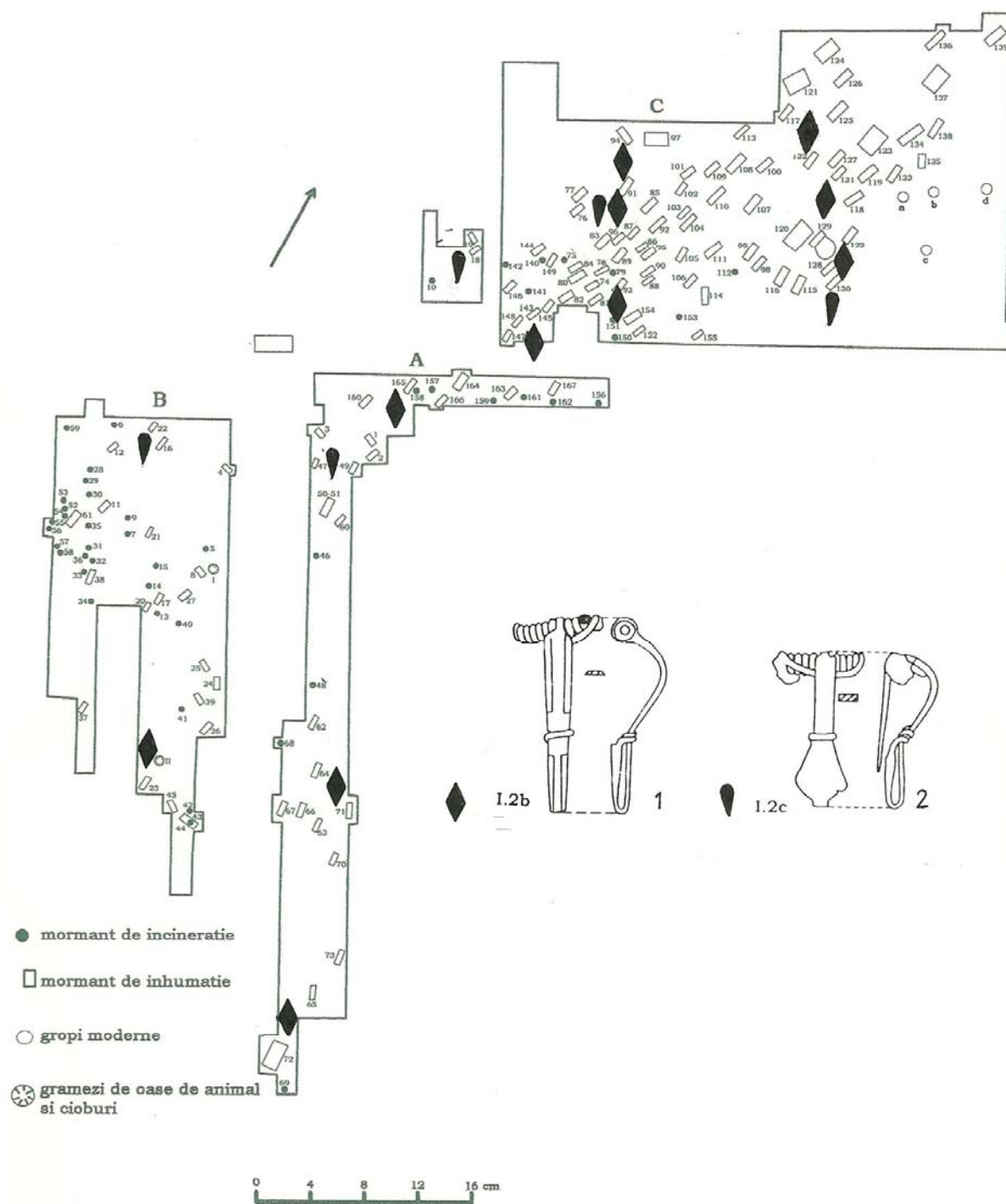

PLANȘA 4.

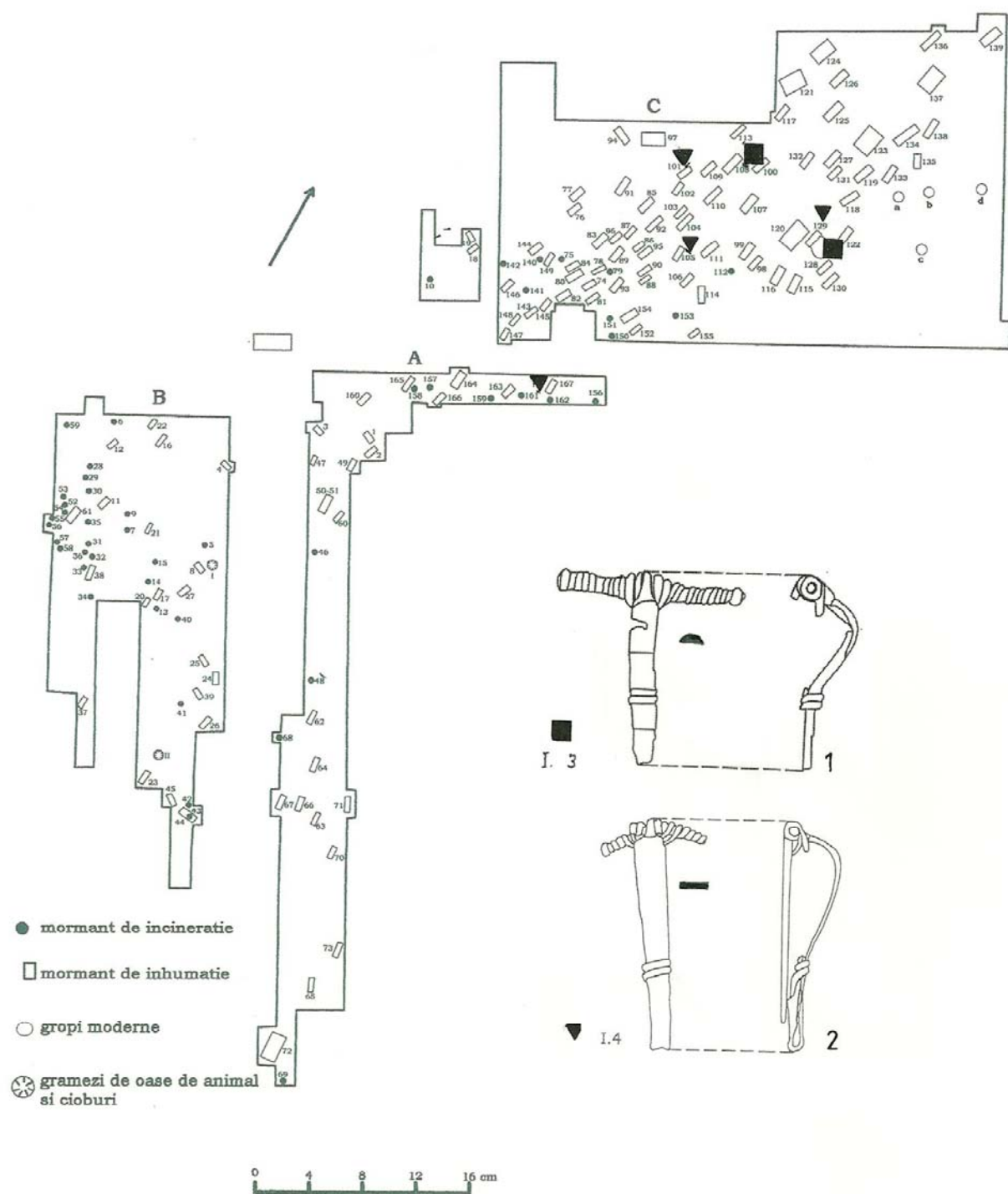
Fibule tipul II. II.1 (1); II.2 (2-3); Fibule tipul III. III.1 (4-5); III.2 (6)
Fibule tipul IV. IV (7); Fibule tipul V. V (8).

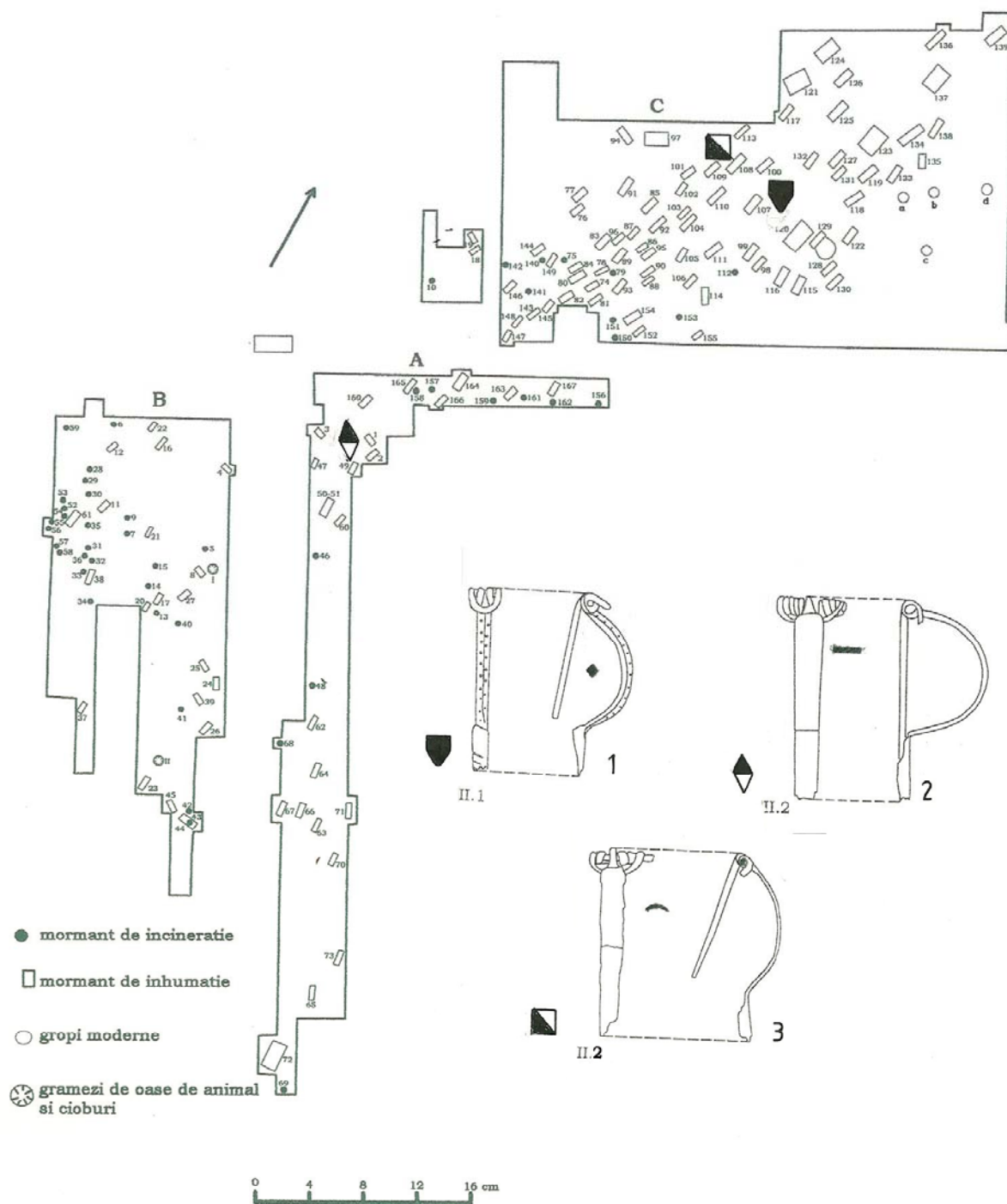
PLANȘA 5.
 Fibule tipul I. Varianta I.1; subvarianta I.2a

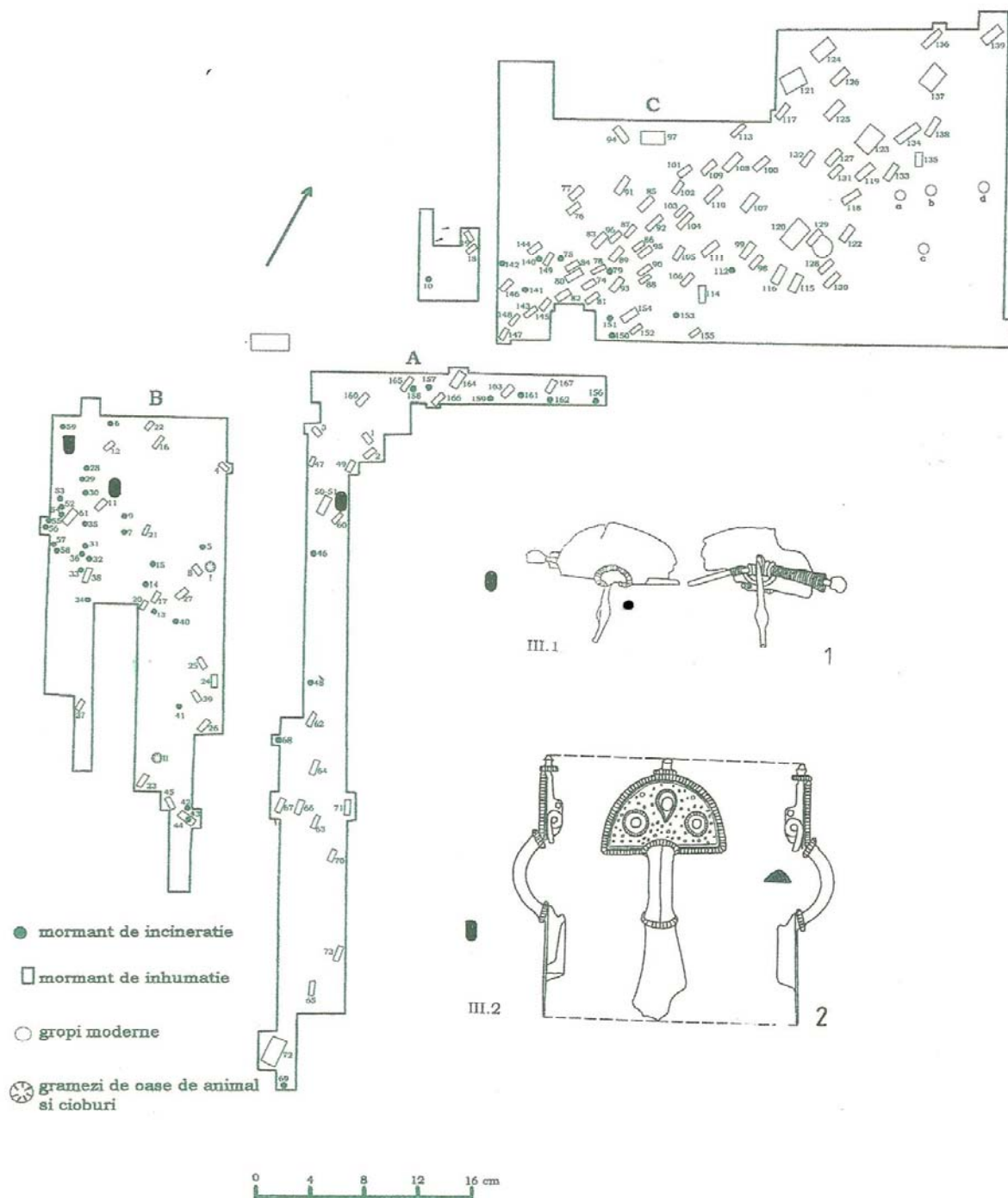
PLANȘA 6.
Fibule tipul I. Subvarianta I.2b; subvarianta I.2c.

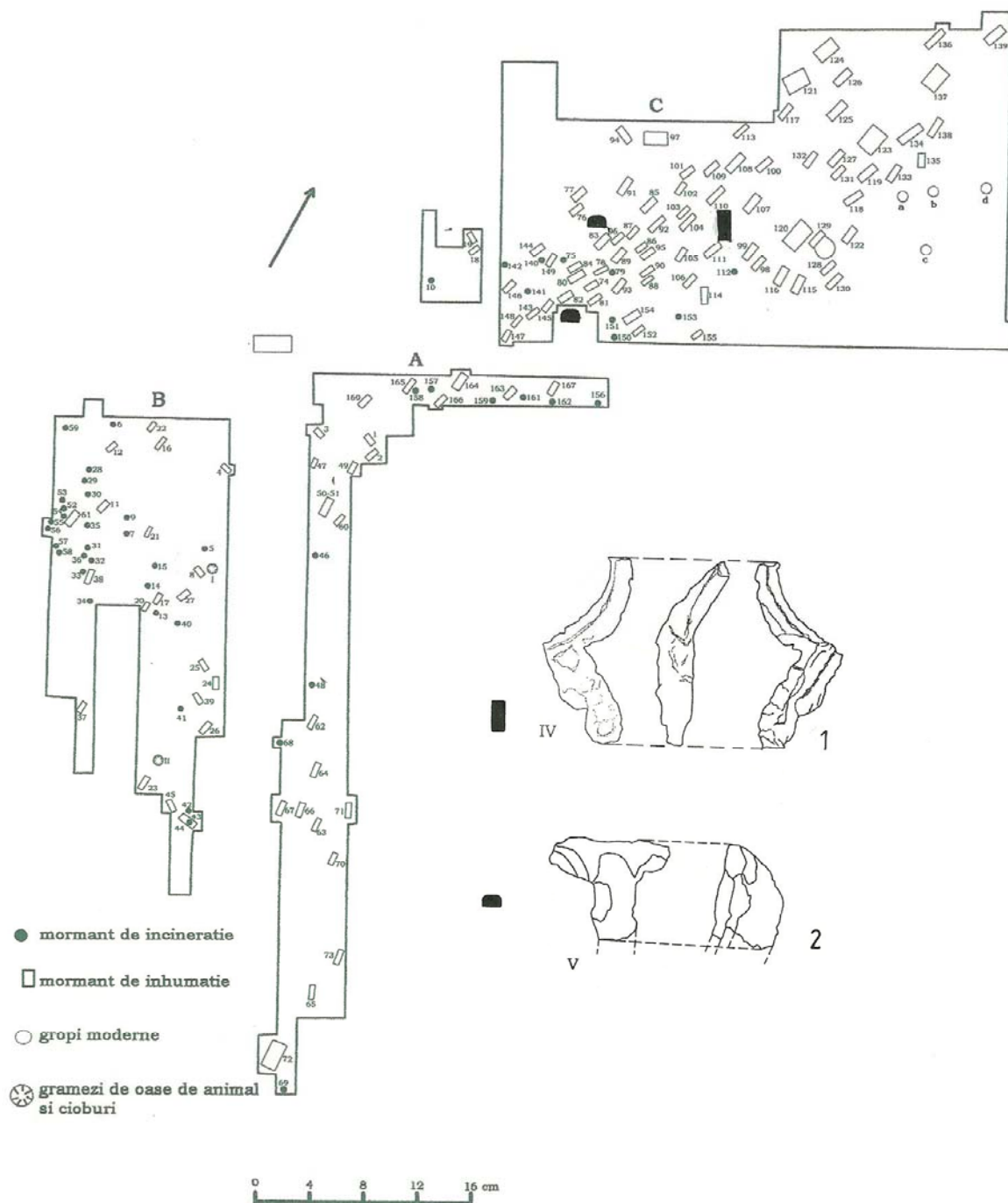
PLANȘA 7.
 Fibule tipul I. Varianta I.3; varianta I.4.

PLANȘA 8.
 Fibule tipul II. Varianta II.1; varianta II.2.

PLANȘA 9.
Fibule tipul III. Varianta III.1; varianta III.2.

**O ANALIZĂ A STRUCTURILOR SOCIALE,
DIN PERSPECTIVA RITURILOR ȘI RITUALURILOR
DE ÎNMORMÂNTARE ÎN NECROPOLELE DE SEC. IV D. CHR.
DIN PUNCTELE „LA MOVILĂ” ȘI „ISLAZ”, COM. POGONEȘTI, JUD. VASLUI**

Mircea MAMALAUCA*

Key words: Sântana de Mureș-Cernjachov Culture, rite, rituel, necropole, sociale structure.

Prin lucrarea de față ne propunem să surprindem unele elemente privitoare la structurile sociale reflectate în două din necropolele cercetate în ultimii ani. Mai precis, încercăm să vedem cât de departe se poate merge, în această privință, încercând să interpretăm datele arheologice obținute prin cercetare a două necropole, pornind de la studierea elementelor de rit și ritual de înmormântare.

Drept obiect de studiu am luat două necropole aparținând culturii Sântana de Mureș, din secolul al IV-lea d. Hr., din punctele „La Movilă” și „Islaz” com. Pogonești, aflate în curs de cercetare, pentru care nu s-au efectuat încă analizele finale și nu au fost formulate concluzii, nici cel puțin parțiale.

În necropola de la Pogonești, pe locul numit de localnici „La Movilă”, au fost dezvelite, până în prezent, 58 de morminte, din care cinci sunt de incinerare și restul de 53 de înhumare (Plansa II). Din cea de a doua necropolă, aflată pe teritoriul satului Polocin, în punctul „Islaz”, au fost descoperite 56 de morminte, din care 17 de incinerare și 39 de înhumare (Plansa I). Necropolele de la Pogonești și Polocin, ambele aflate pe teritoriul comunei Pogonești (jud. Vaslui), se găsesc prima pe malul stâng și a doua pe malul drept al pârâului Tutova, la o depărtare de circa 400 m una de cealaltă, ceea ce face comparația dintre ele deosebit de interesantă.

Informațiile oferite de cele două necropole nu sunt, fără îndoială, suficiente pentru a răspunde la toate întrebările ce pot fi ridicate în cadrul problematicei legate de studiul structurilor sociale și aceasta nu doar pentru că nu au fost cercetate integral. Răspunsuri complete la o asemenea temă nu vor putea fi obținute doar pe baza informațiilor rezultate din cercetarea unui număr redus de complexe funerare, ci doar în urma unei cercetări ample, interdisciplinare a temei și prin utilizarea pe scară largă a izvoarelor scrise.

În mod evident, la fel ca în timpurile moderne, nici o așezare rurală obișnuită sau eventual o necropolă corespunzătoare acesteia, chiar și la nivelul cronologic al antichității târzii, nu putea cuprinde, în ansamblu, structura întregii societăți, ci doar anumite secvențe ale acesteia. De aceea noi ne-am propus cel mult să creionăm o imagine, fie ea incompletă și poate chiar denaturată, a structurii sociale și de putere din cadrul unui segment din mediul cultural Sântana de Mureș.

Podișul Central Moldovenesc a fost, fără îndoială, o regiune bine populată și în perioada anterioară manifestării culturii Sântana de Mureș (sec. IV d. Hr.). Astfel, așezări și necropole aparținând dacilor liberi din secolele II-III d. Hr. au fost descoperite în număr foarte mare în tot acest areal. De asemenea, cercetarea unora din ele, precum acelea de la Poieniști¹, Dămieniști², Gălănești – Bărboasa³, Săucești⁴ sau Pădureni⁵, ca să nu menționăm decât câteva din cele mai importante

* Muzeul „Vasile Parvan” Bârlad, str. Vasile Parvan, nr. 1, tel. 0235421691, e-mail: mircea_mamalauca@yahoo.com

¹ R. Vulpe, *Săpăturile de la Poieniști din 1949*, în *Materiale* I, 1953, p. 213-506.

² I. Mitrea, *Necropola carpică de la Dămieniști, județul Bacău*, în *Carpica* XIV, 1982, p. 65-79; idem, *Un complex funerar descoperit în necropola carpică de la Dămieniști, jud. Bacău*, în *SCIVA* 39, 1988, p. 369-380.

³ V. Căpitanu, *Necropola daco-carpică de incinerare din secolul al III-lea de la Gălănești-Bărboasa, comuna Oncești, județul Bacău*, în *Carpica* VII, 1975, p. 63-116.

⁴ Idem, *Necropola birituală daco-carpică de la Săucești, jud. Bacău*, în *Muzeul Național* III, 1976, p. 165-179.

⁵ S. Morintz, Gh. Bichir, *Săpăturile de la Pădureni*, în *Materiale* VI, 1959, p. 487-495.

și cunoscute, dovedesc existența unor așezări și necropole extinse atât în timp cât și în spațiu și în consecință cu o mare densitate demografică și evident cu o anumită structura socială asupra căreia însă nu ne vom opri acum.

Aceeași densitate demografică a fost constatată și în vremea culturii Sântana de Mureș, din secolul următor. Dacă amintim aici doar întinsa așezare de la Bârlad – Valea Seacă, cu un centru de producție pentru prelucrarea osului și a coarnelor de cerb, unic în Europa (în total 32 de ateliere cercetate până acum), precum și necropola din apropiere, cu 547 de morminte de incinerare și de înhumare, cea mai mare din tot acest imens complex cultural⁶, putem avea dimensiunea reală a densității demografice din această parte a Moldovei. La acestea se adaugă, însă și multe alte stațiuni arheologice importante, dintre care unele au și fost parțial cercetate prin săpături metodice⁷.

Pornind de la aceste realități privind intensă locuire a zonei, nu ne propunem, acum, o analiză completă a celor două necropole menționate mai sus, întrucât aceasta ar presupune un timp de investigație mult mai îndelungat. Nu vom face aici o analiză tipologică a materialelor descoperite și nici una cronologică. În principal vom insista asupra practicilor funerare, din cele două necropole, studiu pe baza căruia s-ar putea ilustra unele elemente necesare înțelegerii structurilor sociale și de putere în cadrul comunităților aparținând acestei culturi.

Obiceiurile funerare sunt foarte diferite și adesea insuficient înțelese, de unde rezultă și tratarea lor deosebită de la un autor la altul. Nici noțiunile din această sferă nu sunt întotdeauna bine precizate.

Practicile funerare ar putea fi grupate în mai multe categorii. Prima din ele cuprinde practicile din sfera riturilor funerare (incinerarea și înhumarea, amenajarea mormintelor; depunerea defunctului; intervenții ulterioare), iar a doua se referă la obiceiurile de port, mai bine zis la vestimentația și podoabele cu care defunctul este înmormântat (accesorii vestimentare: obiecte de toaletă, obiecte de podoabă și amulete). Strâns legată de această a doua categorie sunt practicile funerare din sfera ritualurilor funerare (ofrande alimentare: obiecte și instrumente de uz casnic și multifuncționale: arme).

Din cele menționate mai sus, rezultă că practicile funerare ar putea oferi o foarte bogată și diversă informație asupra celor înmormântați într-o necropolă, inclusiv asupra poziției lor în comunitatea din care fac parte.

În consecință, în paginile care urmează, ne propunem să facem o prezentare rezumativă a practicilor funerare din necropolele de la Pogonești și Polocin, insistând mai ales asupra acelor care, într-un fel sau altul, au relevanță asupra ilustrării structurii sociale, din cele două comunități, poziționate de-o parte și de alta pârâului Tutova, la mică distanță una de cealaltă.

RITURILE FUNERARE

(Amenajarea mormintelor; depunerea defunctului; intervenții ulterioare)

Cele două necropole care fac obiectul acestui studiu au fost descoperite și cercetate începând cu anii 90, din secolul trecut, mai întâi necropola de la Pogonești din punctul „La Movilă”, amplasată în partea de sud a comunei Pogonești, iar mai târziu, începând cu anul 2002 a demarat cercetarea și în necropola din satul Polocin, comuna Pogonești, punctul “Islaz”. Prima dintre cele două necropole, cea din punctul „La Movilă”, a fost descoperită în urma prăbușirilor repetate ale malului stâng al pârâului Tutova, prăbușiri în urma cărora elevii școlii din comuna Pogonești au recuperat câteva obiecte. De această situație a fost sesizat muzeul bărlădean, iar regretatul arheolog V. Palade s-a deplasat la fața locului și a constatat că este posibil să avem de-a face cu o necropolă, care prin obiectele recuperate putea fi încadrată în aria culturii Sântana de Mureș-Černjachov. În anul 1990, V. Palade a organizat un prim sondaj, în urma căruia au fost scoase la lumină primele trei morminte, care prin caracteristicile inventarului confirmau presupunerile inițiale.

⁶ V. Palade, *Așezarea și necropola de la Bârlad – Valea Seacă (sfârșitul sec. al III-lea – a doua jumătate a sec. al V-lea)*, Editura ARC 2000, București 2004.

⁷ Idem, *Săpăturile arheologice de la Bogdănești – Fălciu, jud. Vaslui (1967-1968)*, în *Materiale*, X, 1973, p. 169-189. G. Coman, *Statornicie, continuitate. Repertoriul arheologic al județului Vaslui*, Editura Litera, București 1980.

Începând cu anul 1991 a fost declanșată cercetarea sistematică a necropolei, care s-a derulat pe parcursul mai multor campanii, mai exact până în anul 2001. În perimetrul cercetat, incluzând și cele trei morminte descoperite cu prilejul sondajului din 1990, au fost scoase la lumină 58 de morminte. Perimetrul acestei necropole este investigat acum, aproape în întregime, reușind să-i determinăm în mare parte conturul. Începând cu anul 2002 am fost nevoiți să deschidem un nou șantier, într-un punct situat la aproximativ 400 m nord. Ca urmare a prăbușirilor repetate, de această dată a malului drept al pârâului Tutova, au apărut vestigii arheologice care ne-au îndemnat să efectuăm o campanie de salvare în punctul "Islaz", sat Polocin, com Pogonesti.

Rezultatele au fost mai mult decât spectaculoase. Descoperisem o nouă necropolă, care deși ca încadrare culturală se apropia de cea de la Pogonești, avea o mulțime de elemente care o particularizau. În primele două campanii de cercetare (2002-2003) am reușit să scoatem la suprafață nu mai puțin de 35 morminte, 25 de înhumăție și 10 de incinerăție, care prin maniera de înmormântare, dar mai ales prin tipologia inventarului descoperit au putut fi încadrate în cultura Sântana de Mureș.

La cele 35 de morminte cercetate în campaniile 2002-2003 se mai adaugă alte 21 de morminte descoperite cu prilejul campaniei din 2004, din care 7 de incinerăție și 14 de înhumăție.

Mormintele de incinerăție din primele două campanii M 2, 3, 4, 6, 7, 10, 18, 19, 20, 22, 25, respectiv din a doua campanie M. 36, 37, 42, 47, 48, 49 și 51 pot fi încadrate, în funcție de ritualul înmormântării, în trei categorii:

O primă categorie este reprezentată de mormintele în care oasele cinerare au fost depuse direct pe pământ M. 36 (fig. 1/1). În perimetrul cercetat am mai descoperit o singură situație similară, în M. 2 (fig. 1/2). Cantitatea de oase depusă în cele două morminte este destul de mică, lucru pe care îl întâlnim și în cazul altor categorii de morminte de incinerăție. Datorită adâncimii mici la care a fost depusă urna cinerară nu am reușit să sesizăm conturul gropilor.

Ce de-a doua categorie de morminte de incinerăție este formată din cele în care resturile cinerare au fost așezate în urne de forme și dimensiuni diferite, cu sau fără capac. Prima subvariantă, respectiv mormânt de incinerăție format din urnă și capac am întâlnit-o în M 42 (fig. 1/3), urna fiind acoperită cu un capac provenind dintr-o strachină de mici dimensiuni, lucrată la roată din pastă foarte fină, de culoare roșie (fig. 1/6). În cazul urnei este vorba de o oală lucrată cu mâna (fig. 1/5).

O alta subvariantă este cea în care în groapă resturile incinerate sunt depuse în două urne, cum este cazul în M 6, (fig. 1/4; fig. 1/7,8).

Destul de des întâlnite sunt și situațiile în care resturile cinerare au fost depuse în oale a căror parte superioară lipsea, cum este cazul în M 3 (fig. 2/4; 2/5) M 7 (fig. 3/1; 3/2), M. 47 (fig. 3/3), M 48 (fig. 2/1; fig. 2/2). Putem conchide că, în cadrul variantei de înmormântare în urnă există mai multe subvariante, respectiv înmormântări în urne cu capac, în urne fără capac, precum și în urne pentru care s-au folosit vase sparte, probabil, ritual.

Cea de-a treia categorie de morminte de incinerăție este cea în care resturile cinerare au fost depuse pe mai multe fragmente de vase, acoperite cu alte fragmente, provenite din unul sau mai multe vase, în general lucrate la roată, din pastă fină. Aceste morminte sunt destul de numeroase M. 37 (fig. 3/4), M 49 (fig. 3/5), M 51 (fig. 3/6), M 4 (fig. 3/7; 3/8,9), M 18 (fig. 4/1; 4/2-4), M 19 (fig. 4/5), M 20 (fig. 4/6), M 22 (fig. 4/7) și M 25 (fig. 5/1), dar sunt și situații în care totul se rezumă la doar câteva fragmente ceramic, cum este cazul în M. 51 (fig. 3/6).

În privința mormintelor de înhumăție trebuie remarcă faptul că din cele 14 morminte de înhumăție, cercetate în campania 2004, unul era cenotaf M. 44 (fig. 5/2). Anterior a mai fost identificat încă un cenotaf, este vorba de M. 26 (fig. 5/3). În cazul M. 44, groapa sepulcrală era orientată N-S, în timp ce M.26 avea groapa orientată V-E. Din celelalte 13 morminte de înhumăție, descoperite în acea campanie, șapte sunt nederanjate și au gropile orientate N-S, M. 39 (fig. 5/4), M 40 (fig. 6/2), M 41 (fig. 6/2), M 43 (fig. 6/3), M 45 (fig.6/1), M 50 (fig. 6/4) și M 54 (fig. 7/1). Mormintele deranjate, în număr de șase, au fost orientate de asemenea N-S, cu excepția M. 38. În repetate situații resturile osteologice, din morminte, se rezumă doar la câteva oase, cum ar fi în, M 46 (fig. 7/3), M 52 (fig. 7/4), M 53 (fig. 8/1), M 55 (fig. 8/2) și M 56, prăbușit în apele pârâului

Tutova, așa încât poziția în care au fost depus cel decedat nu a mai putut fi stabilită.

La mormintele de înhumatie din campania 2004 se mai adauga alte 25 de morminte de înhumatie descoperite în primele campanii. Este vorba de M 1 (fig. 8/3), M 5 (fig. 11/3), M 8 (fig. 8/4), M 9 (fig. 9/1), M 10 (fig. 20/5), M 11 (fig. 9/2), M 12 (fig. 20/4), M 13 (fig. 13/2), M 14 (fig. 11/4), M 15 (fig. 9/4), M 16 (fig. 13/3), M 17 (fig. 9/3), M 21 (fig. 20/3), M 23 (fig. 12/1), M 24 (fig. 10/1) 26 (fig. 5/3 - cenotaf), M 27 (fig. 12/2), M 28 (fig. 10/2), M 29 (fig. 10/3), M 30 (fig. 12/3), M 31 (fig. 12/4), M 32 (fig. 13/1), M 33 (fig. 10/4), M 34 (fig. 11/5), M 35 (fig. 11/1). Din toate acestea 19 au fost nederanjate, mare majoritate orientate N-S, dar destul de multe și E-V și V-E, iar alte șase au fost deranjate din vechime. La acestea gropile sepulcrale au fost orientate N-S, dar și E-V.

Dacă încercăm să facem o comparație cu situația, întâlnită în campaniile 2002-2003, putem spune că rezultatele obținute în campania 2004 sunt în linii generale identice, sau cel puțin asemănătoare cu cele din anii anteriori.

Din cele 39 de morminte de înhumatie descoperite și cercetate, două sunt cenotaf, 25 sunt nederanjate, cu groapile sepulcrale orientate N-S, E-V sau V-E, 12 sunt deranjate din vechime, având aceleași orientari ca și cele nederanjate.

În cele ce urmează vom încerca să facem o prezentare succintă a situației întâlnite în necropola de la Pogonești. Din totalul de 58 de morminte descoperite și cercetate, 53 sunt de înhumatie (91,37%), restul fiind deținut de mormintele de incineratie (8,63%). Din totalul mormintelor de înhumatie 45 sunt morminte deranjate (84,48%) și altele opt nederanjate.

Din mormintele nederanjate două erau orientate V-E (M 5 și M 10), din care unul era de copil (M.5), iar (M. 10) un adolescent sau poate o femeie. Celelalte morminte nederanjate (M. 33 și 41) au aparținut unor adulți, cu gropile orientate N-S.

Din mormintele deranjate, patru erau cenotaf (M 18, 26, 27 și 51), din care trei orientate N-S (M 18, M 27 și M 51) și unul V-E (M 26). Din cele 45 de morminte deranjate, 41 au avut gropile orientate N-S, M. 16 (fig. 22/3), M 17 (fig. 14/1), M 19 (fig. 14/2), M 22 (fig. 15/1), M 24 (fig. 14/3), M 30 (fig. 15/2), M 31 (fig. 20/1), M 35 (fig. 15/3), M 36 (fig. 16/1), M 37 (fig. 16/2), M 39 (fig. 16/3), M 40 (fig. 16/4), M 42 (fig. 17/2), M 45 (fig. 20/2), M 47 (fig. 17/3), M 50 (fig. 17/4) și M 53 (Fig. 23/5), iar alte trei V-E, M 7 (fig. 20/7), M 12 (fig. 18/1) și M 13 (fig. 18/2). Într-un singur caz nu s-a putut sesiza conturul gropii (M. 9), acesta reducându-se la doar un craniu.

În perimetrul necropolei au existat câteva situații mai speciale, cum ar fi cea din M. 2 în care au fost descoperite două cranii, situație care se repetă și în M 38 (fig. 23/4). De asemenea, în M 46 (fig. 23/2) erau două schelete, având astfel de a face cu o înmormântare dublă. O situație interesantă s-a semnalat în M 54 (fig. 22/2), unde, deși scheletul era deranjat, palmele celui decedat rămăseseră nederanjate, pe ele fiind așezată o foarte frumoasă cană de culoare cenușie, lucrată la roată. În marea lor majoritate, mormintele deranjate au aparținut unor adulți (cel puțin 26 din cele 45), iar în 18 situații nu s-a putut determina cu certitudine categoria de vârstă.

Mormintele de incineratie sunt în număr de cinci și reprezintă 8,62% din totalul mormintelor. În mormintele 3 și 44 (fig. 19/4) cenușa a fost depusă în urne. Urna din M 3 era acoperită cu un capac (strachină), iar lângă ea se mai afla o oală de mici dimensiuni. În M 44 cenușa a fost depusă într-un vas lucrat la roată de culoare cenușie, fără capac.

Resturile cinerare din M 21 (fig. 19/1) și 29 (fig. 19/2) au fost depuse direct în groapă și acoperite cu mai multe fragmente ceramice, iar în M 43 (fig. 19/3) oasele incinerate au fost depuse pe câteva fragmente ceramice și mai apoi acoperite cu alte fragmente de vase.

O comparație făcută între cele două necropole, apropiate în spațiu, oferă câteva concluzii interesante. Astfel, exceptând faptul că în necropola de la Polocin numărul mormintelor de incineratie este cu mult mai mare (33,3%) decât în necropola de la Pogonești (8,62%), situațiile sunt cât de cât comparabile. În ambele necropole întâlnim aproape aceleași subvariante de rituri de înmormântare. Lipsesc însă mormintele în care urnele funerare au fost ciobite înainte de introducerea în groapa sepulcrală.

Diferențele sunt semnificative însă în privinta inhumațiilor. Dacă în necropola de la Pogonești inhumația reprezenta 91,37%, la Polocin acest procent se reduce la doar 69,62%.

Diferențele se adâncesc și mai mult când ne referim la subvariantele riturilor de înhumare. Astfel, în cazul mormintelor de înhumare din necropola de la Pogonești 53 din totalul de 58 de morminte sunt de înhumare, din care 41 orientate N-S (77,3%), iar trei orientate V-E (5,66%). În această necropolă avem doar 4 morminte nederanjate (7,54 %), la care se mai adaugă 4 cenotafuri (7,54%).

În necropola de la Polocin lucrurile sunt oarecum diferite în privința riturilor funerare. Din cele 39 de morminte de înhumare doar două sunt cenotaf (5,1%). De asemenea, 84,4% din totalul mormintelor de înhumare au fost nederanjate și doar 13,7% sunt deranjate. Orientarea gropilor sepulcrale este majoritar, N-S (74,5%) și mult mai puține V-E sau E-V (20,5%).

O întrebare firească este de ce există asemenea diferențe între două necropole, în esență contemporane și atât de apropiate una de cealaltă. Cea mai plauzibilă ipoteză ar fi aceea că diferențele de rit, dar mai ales de ritual funerar să fi fost determinate de un oarecare decalaj în timp al unei necropole față de cealaltă. Toate aceste întrebări, poate și altele, vor putea primi răspunsuri pe măsura ce cercetarea se va extinde și informații noi vor completa cunoașterea noastră din acest moment.

În privința riturilor funerare întâlnite în cele două necropole, prezentate mai sus, ele sunt aceleași în toate necropolele aparținând culturii Sântana de Mureș și nu aduc nici un element notabil privitor la dezvoltarea structurii sociale a comunităților umane de la Pogonești și Polocin. În consecință se poate afirma ca elementele de rit funerar sunt extrem de puțin sugestive atunci când ne propunem să abordăm problematici legate de structurarea din punct de vedere social a comunităților umane. Cel puțin acest lucru este valabil în urma studierii celor două necropole care fac obiectul acestui studiu. Lucrurile se schimbă însă, într-o bună măsură în cazul studierii elementelor de ritual funerar.

RITUALURI FUNERARE și OBICEIURI DE PORT

(Ofrande alimentare; obiecte și instrumente de uz casnic; arme)

(Accesorii vestimentare, obiecte de toaletă, obiecte de podoabă, amulete)

În prezentarea ritualurilor de înmormântare, întâlnite în cele două necropole, de la Pogonești și Polocin vom porni cu ilustrarea situațiilor din mormintele de incinerare. Acestea sunt de cele mai multe ori foarte săracioase, inventarul lor rezumându-se doar la recipientele care au ținut loc de urnă funerară sau uneori de capac, așadar având o destinație și o funcționalitate precisă. În majoritatea cazurilor, în groapa mortuară nu se găsesc decât resturile osteologice incinerate fără alte elemente de inventar. În aceasta situație este foarte greu, dacă nu imposibil, să putem face trimiteri la departajări de ordin social a celor înmormântați, cel mult s-ar putea găsi unele elemente legate de apartenența culturală (etnică ?) a celui înmormântat sau eventual s-ar putea sesiza unele aspecte de ordin religios sau ocupațional.

Situația menționată este valabilă mai ales în necropola de la Pogonești, unde numărul mormintelor de incinerare este foarte mic, practic doar cinci, din cele 58 descoperite și cercetate sunt de incinerare. Din aceste cinci morminte doar în cazul M 3 se poate vorbi de existența unui inventar ceva mai bogat, alături de urna cinerară au mai existat două recipiente și anume o strachină care a jucat rolul de capac al urnei și o oală de mici dimensiuni, în care este posibil să fi fost depusă ofrandă. Pornind de la faptul că M 3 pare ceva mai bogat decât celelalte morminte din necropolă, s-ar putea lansa ipoteza că avem de-a face cu mormântul unui individ, care în structura socială a comunității ar fi putut ocupa o poziție ceva mai importantă, dar la fel de bine, diferențele minime de ritual ar putea fi determinate de factori de ordin religios sau chiar strict economici.

Interesant este și M 21, unde resturile incinerate au fost depuse direct în groapă și acoperite cu mai multe fragmente, din vase lucrate la roată și cu mâna. În urma restaurării s-a reconstituit un capac de urnă (fig. 21/6), așadar un vas cu o destinație precisă. Capacul era prevăzut cu un orificiu, considerat drept o „fereastră a sufletului”.

Din studierea mormintelor de incinerare de la Pogonești se pot trage extrem de puține concluzii privitoare la statutul social al celor incinerați, iar din planul necropolei nu se poate vorbi de anumite reguli după care cei incinerați erau depuși în necropolă.

Lucrurile nu se schimbă radical nici în cazul mormintelor de înhumare, care sunt 53 la număr.

Marea majoritate a mormintelor de înhumăție au fost deranjate din vechime și au un inventar foarte modest, atât cantitativ, cât și în ceea ce privește varietatea lui. De asemenea, este destul de interesant că doar patru morminte, M 5 – copil (fig. 20/8), M 10 (fig. 20/5), M 33 (fig. 21/1) și 41 (21/2) au rămas nederanjate.

Mormintele de înhumăție aparținând culturii Sântana de Mureș – Cerneahov, au de cele mai multe ori, un inventar destul de bogat, ajungând uneori la un număr semnificativ de piese, dintre cele mai diverse, cum ar fi vase ceramice, obiecte de toaletă și de podoabă sau felurite unelte și instrumente de uz casnic. Dar nu este cazul și cu mormintele de la Pogonești, unde este evident că avem de-a face cu rituri, dar mai ales cu ritualuri puțin mai diferite, de ceea ce se cunoaște în general. Deși nu sunt semnificative din punct de vedere numeric, vasele ceramice sunt totuși cele mai numeroase din obiectele depuse în morminte, cuprinzând oale, castroane și căni. Semnificația și evident rolul lor în cadrul ritualului funerar a fost acela de a asigura defunctului alimentele și băuturile necesare pentru viața de dincolo.

Referitor la ritualul funerar trebuie spus că, de cele mai multe ori, în urma deranjării mormintelor s-au păstrat destul de puține obiecte și situații legate strict de ritualurile de înmormântare, în consecință ne va fi foarte greu să facem remarci legate de structura socială din cadrul comunității umane căreia i-a aparținut această necropolă. Astfel, inventarul M 1 (fig. 23/1) se rezumă, spre exemplu, la o oală lucrată cu mâna din pastă grosieră așezată în partea dreaptă a capului, în poziție normală, cu gura în sus, iar la picioare se afla o căniță lucrată la roată din pastă fină cenușie, așezată de asemenea cu gura în sus. Depunere similară a inventarului, au fost consemnate și în alte morminte din diverse necropole specifice acestei epoci, cum ar fi în M. 418 de la Mihălășeni⁸, unde însă numărul vaselor este mai mare, sau M 159 de la Bârlad - Valea Seacă⁹, unde în apropierea craniului erau depuse trei oale, dar în acest caz mormântul era nederanjat. Este cert, acest gen de înmormântare respectă un anumit ritual, fără îndoială cu oarecare strictețe și care cu siguranță se întâlnește atât în cazul mormintelor deranjate cât și nederanjate. Din punct de vedere al statutului social este greu să se emită vreo ipoteză.

O situație destul de interesantă am găsit în M 6 (fig. 21/3), mormântul de înhumăție deranjat, de adult, în care la 3 cm deasupra primelor oase ale scheletului, sub două pietre a apărut un fragment de pieptene, iar în groapă se mai găseau trei vase, două străchini și o oală. Prezența celor două pietre poate fi rodul întâmplării, sau ar putea reprezenta acele semne, de care uneori se vorbește, care marcau în necropole mormintele, dar prezența fragmentului de pieptene este cu certitudine dovada unor practici rituale.

După cum remarcam, specific acestei necropole este numărul mare al mormintelor deranjate, așa putea spune puternic deranjate și lipsite în mare parte de inventar. Și acolo unde acesta este prezent, de multe ori este atât de fragmentar încât ne duce cu gândul la o practică care avea ca scop spargerea puternică a vaselor și aruncarea fragmentelor la nivelul întregii gropi. Așa stau lucrurile și în M 20 (fig. 21/4), unde în partea de sud-vest a gropii se afla o oală de culoare cenușiu închis spre negru din pastă zgrunțuroasă, iar pe suprafața întregii gropi au fost aruncate o mulțime de fragmente ceramice, care în urma restaurării ne-au permis reconstituirea a încă trei vase: o oală, un castron și o străchină. Putem vorbi de această dată de un mormânt ceva mai bogat. Să fie vorba oare de un individ cu un statut social mai înalt? Greu de spus.

Referindu-mă la inventarul acestui mormânt trebuie să remarc faptul că oala întreagă descoperită în groapă este de dimensiuni medii, asemănătoare cu alte asemenea recipiente descoperite în necropolele de sec. IV d. Hr. de la Călărași¹⁰, Independența¹¹, Târgșor¹², Lețcani¹³,

⁸ O. L. Sovan, *Necropola de tip Sântana de Mureș Cernjachov de la Mihălășeni*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște 2005, p. 125.

⁹ V. Palade, *op. cit.*, p. 113.

¹⁰ B. Mitrea, C. Preda, *Necropole din secolul al IV-lea e.n. în Muntenia*, Editura Academiei, p. 102, fig. 245, 7.

¹¹ *Ibidem*, p. 54, fig. 140, 6.

¹² Gh. Diaconu, *Târgșor, necropola din sec. III-IV e. n.*, Editura Academiei, București 1965, p. 45, fig. XLIX-L.

¹³ C. Bloșiu, *Sondajul din necropola Sântana de Mureș de la Lețcani – Iași*, în *ArhMold* VI, 1964, p. 147, fig. 5.

Hănești¹⁴, Bogdănești-Fălciu¹⁵. După cum spuneam, în urma restaurării am mai reconstituit o oală borcan cu corpul globular, cu similitudini în descoperirile de la Târgșor¹⁶, Spanțov¹⁷, Independența¹⁸.

În privința castronului și a strachinii, acestea sunt lucrate la roată, din pastă fină, bine arsă, de culoare cenușie. Am insistat pentru prezentarea inventarului acestui mormânt cu scopul de a evidenția faptul că în perimetrul gropii sepulcrale au fost depuse, probabil întregi, în momentul înhumării, recipiente în care au putut fi puse atât alimente solide cât și lichide. Poziția vaselor în mormânt în faza inițială este foarte greu de stabilit.

Dar în morminte, alături de obiectele ceramice, puține la număr, și de cele mai multe ori fragmentare, se mai aflau și alte artefacte, care pot ilustra, un oarecare statut social mai înalt sau poate doar prosperitate. Acest lucru care se poate desprinde mai ales din bogăția obiectelor de podoabă și toaletă. Un exemplu în acest sens, important de consemnat, este cel întâlnit în M 25 (fig. 21/5). Deși în perimetrul gropii nu au fost descoperite decât câteva oase umane, inventarul constă dintr-o fibulă de bronz, de tipul cu piciorul întors pe dedesubt și două fragmente dintr-un pieptene din os. Din cercetarea acestui mormânt, ca de altfel și a altor morminte similare, se poate reafirma ideea că deranjarea nu a fost determinată de intențiile de jaf, ci are un profund conținut ritualic.

O situație mai puțin întâlnită, în această necropolă, este legată de prezența unor morminte de înhumare nederanjate, cum ar fi mormantul de copil, orientat V-E, M 5 și două morminte de adulți M 33 și M 41. Drept inventar în M 33 existau două fibule de bronz cu piciorul întors pe dedesubt așezate pe omoplați, iar deasupra cotului mâinii drepte se găseau mai multe fragmente dintr-un pieptene din corn de cerb. În schimb, în M 41 aparținând unei femei¹⁹, inventarul se rezumă la două cataramă, una de formă ovală, iar cealaltă de formă rotundă. Prezența inventarului descris este însă greu de asociat cu componente de ordin social.

Interesantă este prezența în perimetrul necropolei a unor morminte duble cum este situația în M 12 și M. 39²⁰ (femei adulte cu copii sub un an). Dacă în M 12 elementele de ritual sunt mai estompate, datorită inventarului foarte modest, nu același lucru se poate afirma de situația întâlnită în M 39 (fig. 22/1), pe suprafața căruia se aflau o mulțime de fragmente ceramice, provenite din vase lucrate cu mâna, dar și la roată. Cert este că în urma activităților de restaurare au fost reconstituite patru vase (castron, strachină și două oale) la care se adaugă o fusaiolă tronconică și câteva fragmente dintr-un obiect de sticlă.

Prezența vaselor ceramice, oglindă a unui ritual funerar practicat pe o arie largă în cadrul Culturii Sântana de Mureș-Černeahov, dar mai ales fragmentele dintr-un vas de sticlă, precum și celelalte obiecte, ne duc cu gândul la o persoană care posibil să fi fost mai înstărită decât ceilalți membri ai comunității și de aici și inventarul mai bogat și oarecum diversificat.

La ritualul de înmormântare, care se caracterizează printr-o mare diversitate de situații, mai adăugăm o particularitate. Este vorba de M 54 (fig. 22/2), de înhumare, aparținând unui adult, cu resturile osteologice foarte fragmentate. În perimetrul gropii, drept inventar, am descoperit un castron și o cană. Elementul de inedit este dat de faptul că pe palmele celui decedat a fost așezată cana care s-a păstrat în poziția inițială deși mormântul a fost puternic deranjat. După această particularitate putem presupune că avem de-a face cu o nouă manifestare în privința ritualului de înmormântare, fără a putea însă trage concluzii legate de statutul sau rangul social deținut de cel depus în mormânt.

Din descrierea mormintelor prezentate și cercetate până acum s-au putut desprinde câteva concluzii, cum ar fi sărăcia inventarului din morminte, dar și diversitatea ritualurilor de înmormântare. În perimetrul acestei necropole a existat însă și un mormânt, M 57 (fig. 18/4) care se detașează

¹⁴ Idem, *Necropola din secolul al IV-lea e.n. de la Lețcani (jud. Iași)*, în *ArhMold* VIII, 1971, p. 260, fig. 9.

¹⁵ Em. Zaharia, N. Zaharia, O. L. Șovan, *Necropola din secolul al IV-lea d. Chr. de la Hănești (jud. Botoșani)*, în *ArhMold* XVI, 1993, p. 181, fig. 2, M. 69.

¹⁶ Gh. Diaconu, *op. cit.*, p. 75, Pl. LXXXVI/3.

¹⁷ B. Mitrea, C. Preda, *op. cit.*, p. 20, fig. 110/4, fig. 8/2.

¹⁸ *Ibidem*, p. 48, fig. 110/4.

¹⁹ G. Miu, B. Lupașcu, *Acta Musei Tutovenss*, vol. II, 2007, p. 40.

²⁰ *Ibidem*.

de celelalte prin inventar, oarecum mai bogat, inventar care cu rezervele de rigoare ne poate ajuta să facem trimiteri la genul, dar mai ales la statutul celui depus în groapă. Se pot emite ipoteze legate și de ocupația sa, ori a familiei din care provenea. Scheletul era deranjat din vechime, de la brâu în sus, fiind vorba cu certitudine de un adult, iar inventarul constă din mai multe piese, după cum urmează: două oale, un castron, un pieptene, un pandantiv ghioc și cinci mărgelile depuse în zona genunchiului și o foarte frumoasă și bine conservată pensetă de bronz. Tot inventarul ne îndreptățește să presupunem, deși nu există o analiză antropologică, că avem de-a face cu mormântul unei femei, care probabil provenea dintr-o familie înstărită, poate chiar cu un statut social bine definit. Referitor la ocupația ei sau a familiei din care provine doresc să amintesc că în suprafața gropii am descoperit un fragment din corn de cerb, aflat într-o anumită etapă a prelucrării. Deși alte indicii legate de posibila ocupație nu mai există cred că merită luată în calcul presupunerea că în acest caz avem de-a face cu un meșteșugar.

După prezentare succintă a ritualurilor funerare, întâlnite în necropola de sec. IV p. Ch. de la Pogonești, punctul „La Movilă”, cu referiri tangențiale la genul, statutul social și chiar ocupațiile celor depuși în acest cimitir, vom încerca, în continuare, să prezentăm sintetic ritualurile funerare întâlnite în cealaltă necropolă care face obiectul acestui studiu, respectiv cea din punctul „Islaz”.

În cimitirul din punctul „Islaz”, sat Polocin, com. Pogonești, lucrurile legate de ritualurile funerare sunt în esență puțin diferențiate, atât în privința mormintelor de incinerare cât și a celor de înhumare. Diferențele dintre cele două necropole pornesc chiar de la raportul dintre inhumați și incinerați. Din cele 56 de morminte, 17 sunt de incinerare, iar diferența de înhumare. În cadrul mormintelor de incinerare în privința ritualurilor funerare sunt asemănări cu situația întâlnită în cealaltă necropolă, dar și unele deosebiri.

În acest context cred că trebuie semnalate situațiile întâlnite în unele morminte cum ar fi M 4 sau M 7, unde resturile cinerare sunt depuse în vase a căror parte superioară lipsește. Acest lucru se datorează posibil unui ritual funerar care poate fi legat de un anumit etnic, fiind însă greu de găsit alte conotații acestei practici, interesante și nu foarte des amintite, în alte necropole. Și în această situație, ca și în cazul majorității mormintelor de incinerare, rămășițele cremației depuse în mormânt au fost simbolice.

Nu același lucru se poate spune și despre M 6 de incinerare, mormânt care se particularizează, față de cele întâlnite până acum, prin faptul că resturile cinerare au fost depuse în două urne, formate dintr-o oală lucrată cu mâna și una lucrată la roată. Nici unul din cele două recipiente nefiind utilizat pentru depunerea de ofrande, ci au fost folosite, în exclusivitate, pentru depunerea cenușii. Astfel de la depunerea, în general simbolică a cenușii, în urnă sau groapă avem o situație în care mare parte din rezultatele cremației se regăsesc în aceste urne.

Interesant este că în groapă, în spațiul din apropierea urnelor, am găsit și câteva mărgelile din agat de formă poliedrică, trecute prin foc. Și în acest caz, cred că putem vorbi de un ritual funerar cu conotații mai mult etnice și mai puțin sociale, fiind legat de anumite tradiții rituale prezente la un anumit grup etnic din cadrul comunității. Din noianul de morminte de incinerare descoperite și cercetate, până în acest moment, unul se detașează. Este vorba de M 18 la care în perimetrul gropii am descoperit vase ceramice și un mare număr de fragmente care ne-au permis reconstituirea unei oale, a unui castron, a trei străchini, unui urcior (fragm), unei amfore (fragmentară) și a două păhărele de foarte mici dimensiuni. Deși cantitatea de cenușă depusă este mai mult decât neglijabilă, inventarul după câte se poate observa este semnificativ, atât cantitativ cât și calitativ, mai puțin însă în privința diversității lui. Prezența fragmentului de amforă, a fragmentului de urcior, precum și a paharelor de lut vorbesc atât de un anumit ritual funerar legat de consumul de băuturi, dar și de o condiție socială aparte, a celui incinerat. Prezența amforei ne duce cu gândul la importuri, deci la un individ cu potențial economic, care fără îndoială nu era de neglijat. De asemenea, marea majoritate a obiectelor de inventar sunt realizate dintr-o pastă de o calitate ireproșabilă, cum nu am găsit, până acum, în nici unul din celelalte morminte. Aceste elemente ne permit să ne gândim că acest mormânt posibil să fi aparținut unui individ care se bucura de un statut social aparte, având o poziție probabil privilegiată în comunitatea din care provenea, dar care a respectat un rit, respectiv un ritual funerar specific grupului, posibil etnic, din care provenea.

Din categoria mormintelor de incinerare în care resturile cinerare sunt depuse într-o urnă care mai apoi a fost acoperită cu un capac, face parte M.42. Interesant la acest mormânt este faptul că cele două vase, oala-urnă și strachina-capac sunt de mici dimensiuni, în urnă fiind depusă o mică cantitate de cenușă. Din nefericire referiri legate de etnic, gen, clasă socială sau ocupație, sunt foarte greu de făcut, cel puțin la actualul nivel de cercetare. Este interesant însă de văzut dacă nu cumva dimensiunile urnei ar putea fi corelată cu vârsta celui incinerat.

După prezentarea situațiilor întâlnite în mormintele de incinerare și surprinderea succintă a ritualurilor de înmormântare, care ne pot oferi, cu multe rezerve, informații legate de statutul social al celor incinerați, se cuvine să facem o prezentare și a ritualurilor funerare specifice inhumațiilor din necropola de la Polocin, punctul "Islaz", și în măsura posibilităților să desprindem câteva concluzii legate de statutul social, de locul ocupat de indivizii înmormântați în ierarhia comunităților din care provin.

Mai întâi reamintim faptul că mormintele de inhumație reprezintă aproximativ 2/3 din totalul mormintelor aflate în atenția noastră, de asemenea marea majoritate a acestora sunt nederanjate, fiind din acest punct de vedere total diferite de cele întâlnite în necropola din punctul "La Movilă".

De subliniat este că, din totalul mormintelor de inhumație aproape jumătate aparțin unor copii, situație total diferită de ceea ce am întâlnit în cealaltă necropolă, la acestea adăugându-se diferențele legate de ritualul funerar. Dacă în necropola din punctul „La Movilă” inventarul mormintelor este cu mici excepții nesemnificativ, în necropola din punctul "Islaz" lucrurile se situează la polul opus.

Pentru început voi căuta să prezint ceea ce am întâlnit în mormintele unor adulți, care, cu câteva mici excepții, sunt nederanjate. Din grupul de morminte aparținând adulților se desprind cel puțin două situații interesante. Astfel, sunt cazuri în care nu am găsit în mormânt decât câteva accesorii de vestimentație și piese de toaletă, cum ar fi: fibule, cataramă, cu care a fost înmormântat cel decedat M 8 (fig. 8/4), M 9 (fig. 9/1) și M 23 (fig. 12/1), la care se mai adaugă uneori câte un pieptene întreg sau fragmentar M 11 (fig. 9/2). La acest gen de morminte referirile la aspecte legate de ocupațiile celui înmormântat sau statutul social sunt foarte greu de presupus. Nimic din conținutul mormântului nu ne îndreptățește să facem trimiteri spre asemenea aspecte. Acest ritual, mai auster, este posibil legat mai mult de anumite tradiții, sau obiceiuri și mai puțin de o formă de transmitere a unor mesaje legate de bogăția sau poziția în societate a celui decedat. Lipsa unor vase ceramice, a căror prezență este legată de credința că cel decedat ar avea nevoie de hrană și băutură în lumea cealaltă, ne duce cu gândul la existența unei orientări religioase diferită de cea sugerată de inventarul mormintelor în care acest gen de vase sunt nelipsite. Dar există și o mulțime de morminte de inhumație în care ritualul funerar practicat ne îndreptățește să vorbim de prezența în comunitatea din zonă a unor indivizi cu o poziție economică solidă. În acest sens sunt importante de semnalat situațiile din M 1 (fig. 23/3), M 24 (fig. 10/1), M 28 (fig. 10/2), M 34 (fig. 11/5) și M 45 (fig. 6/1), morminte cu un inventar bogat și variat. Spre exemplu, în cazul M 1, inventarul constă dintr-o fibulă depusă în dreptul umărului stâng, o oală așezată deasupra capului, una în dreptul umărului drept, o altă oală în dreptul capului, dar în partea de est. Este clar această dispunere a inventarului nu a fost întâmplătoare. În acest mormânt, ca de altfel și în alte asemenea, elementele de cult se îmbină cu elementele care țin mai ales de moda epocii. Un mormânt de asemenea interesant este M 24 care este bogat atât în piese de vestimentație și toaletă (două fibule, un colier din 39 de mărgelile de pastă de sticlă albastră, un pieptene din corn de cerb depus pe bazin, o fusaiolă), dar și patru oale și un ulcior. Dispunerea recipientelor ceramice este diferită de cea întâlnită în M 1. De această dată, avem vase care au asigurat atât depunerea unor ofrande de natură solidă, cât și din acelea care sunt destinate produselor lichide. Vasele nu mai sunt depuse la cap sau în jurul acestuia, ci la picioare și chiar pe bazin. Este evident că ne confruntăm cu un ritual funerar puțin diferit. Conținutul acestui mormânt ne oferă unele informații legate de genul celei/celui depus/e în groapă. Mărgelile, fibulele pereche, fusaiolele și chiar pieptenele ne duc cu gândul la un mormânt de femeie. Prezența fusaiolei ne poate oferi indici legate chiar de una din posibilele îndeletniciri practicate de aceasta.

Bogăția inventarului, dar și diversitatea acestuia ne ajută să facem unele referiri privitoare la

statutul celei înmormântate. Probabil este vorba de o persoană care provine din mijlocul unei familii înstărite, care a dorit să-și etaleze această prosperitate inclusiv prin depunerea artefactelor descrise, dar este la fel de adevărat că această, să spunem opulență, poate reflecta un statut social bine definit, în comunitatea din care a făcut parte. Este foarte greu de surprins care sunt elementele de legătură între prosperitatea economică și statutul social, dar cert este că avem de-a face cu un membru al comunității care se deosebește prin multe elemente de ceilalți membrii. O situație în mare măsură asemănătoare am întâlnit în M 43 unde am descoperit alături de schelet, în diferite poziții următoarele artefacte: o fibulă, două cataramе, un pieptene, o fusaiolă, două castroane, o strachină, o cană și două oale. Să fie vorba de un element înstărit cu o anumită poziție privilegiată în comunitate ? Tot ce este posibil.

Lucrurile însă nu se opresc aici, o altă situație demnă de prezentat, legată de ritualul de înmormântare, am întâlnit în M 29 (fig. 10/3). Este vorba de un mormânt de înhumatie, de adult, în care groapa este prevăzută cu praguri pe toate laturile. Nota de inedit nu este dată de acest lucru, ci de ritualul după care acesta a fost înmormântat. Cel decedat a fost așezat cu capul la nord și picioarele la sud, însă capul și cea mai mare parte a trunchiului sunt depuse pe un castron de mari dimensiuni, a cărui diametru depășește 45cm. Sub castron se afla un pieptene. Mai apoi în jurul picioarelor, pornind de la genunchi în jos au fost depuse două oale, trei străchini, un castron și un ulcior cu două torți. Interesant este că tălpile picioarelor erau așezate, de această dată, pe o strachină. Avem de-a face cu un ritual de înmormântare mai deosebit, ritual despre care eu nu am cunoștință să mai fi fost întâlnit, chiar în această formă, și în alte morminte aparținând culturii Sântana de Mureș-Ćerneahov. Maniera de înmormântare, total inedită, inventarul relativ bogat și chiar genul – este vorba de un mormânt de bărbat care din punct de vedere antropologic are unele reminiscențe protoeuropoide²¹, toate acestea ne fac să considerăm că am întâlnit un personaj care a beneficiat de un oarecare prestigiu în comunitatea din care provenea, bucurându-se de un statut social care îl așeza pe un loc important în rândul semenilor săi.

Rămânând în sfera ritualului funerar trebuie să amintim și de situația întâlnită în M 40-41, este vorba de două morminte care într-o oarecare măsură se intersectează. Cei doi decedați sunt depuși la aceeași adâncime, dar nu chiar unul lângă celălalt, ci unul din schelete se află la 80 cm mai spre sud, capul primului aflându-se undeva în dreptul bazinului celuiilalt schelet. Nota de interes este dată de constatarea că deși sunt apropiate, în linii generale beneficiind de aceleași obiecte de inventar, acestea nu sunt însă depuse identic. În privința M. 40 inventarul constă din două fibule depuse pe cei doi omoplați, un colier compus din trei mărgеle, o cană cu două torți, două castroane și o strachină. După inventar probabil avem de-a face cu o femeie, care în groapă a fost așezată cu fața în sus, mâinile pe lângă corp, iar picioarele erau îndoite de la genunchi și așezate pe o pernă de pământ cruțat. Recipientele ceramice erau depuse în partea dreaptă a capului și pe bazin.

În privința celuiilalt schelet, inventarul este în linii generale același, cu excepția a două fusaiole plate, lucrate prin șlefuirea și perforarea unor fragmente ceramice. Dar acest inventar era dispus cu totul altfel în mormânt. Astfel un castron mare cu trei torți la aproximativ 10 cm depărtare de cap, urma apoi în dreptul capului și a umărului drept două vase, iar în partea dreaptă a piciorului drept o foarte frumoasă cană și un castron. Pe fundul castronului așezat deasupra capului se afla un pahar de lut, întors cu gura în jos. Aceste morminte ne pot oferi interesante informații legate de ritualul funerar care cunoaște diferențieri impuse de genul celor înmormântați, dar se pot trage și unele concluzii privitoare la bogăția celor înmormântați și implicit de statutul social al acestora. Este cert că nu avem de-a face cu elemente sărace din comunitate, ci din contră cu indivizi care se bucură de prosperitate și posibil privilegii.

Situația prezentată mai sus s-a rezumat la mormintele nederajate aparținând unor adulți. Există însă și câteva morminte deranjate, care în privința ritualului funerar ne oferă foarte puține informații. În acest context aș putea face câteva referiri la M 5 (fig. 11/3) în care am descoperit doar un craniu, iar drept inventar în groapă se mai afla o oală lucrată cu mâna, iar la 30 cm deasupra fundului gropii am găsit un ac de păr, foarte interesant, databil în epoca bronzului. Probabil este

²¹ *Ibidem*, p. 39.

vorba de o piesa purtată, aflată în pamântul de umplutură a gropii.

O situație oarecum inedită ne oferă studiul mormintelor de înhumatie, aparținând unor copii, a căror număr este semnificativ. Cauzele acestei situații pot fi multiple. Una dintre ele s-ar putea datora faptului că cercetarea necropolei nu este realizată în totalitate, în consecință ne-am putea afla într-un sector în care au fost înmormântați copiii, dar ar putea exista și alte multe motive care au generat această situație. Cert este că multe din mormintele aparținând copiilor au beneficiat de o serie de elemente de ritual care se deosebesc, într-o oarecare măsură, de cele întâlnite în mormintele de înhumatie aparținând adulților.

Din punct de vedere al ritualului înmormântării, M 14 se detașează de toate mormintele cercetate și descrise până acum. Este vorba de un mormânt de înhumatie orientat N-S, aparținând unui copil, dar care a fost deranjat din vechime. În perimetrul gropii am descoperit un mare număr de piese de inventar extrem de variate ca destinație, pornind de la accesorii vestimentare și de toaleta până la cele legate de cult. Inventarul constă din două fibule, un pandantiv ghioc, o cataramă, o verigă, un colier cu mai multe mărgelile, o foarte frumoasă mărgică cu $D = 2,4$ cm, foarte viu colorată, a cărei suprafață este împărțită în 24 de registre, în care apar stilizate flori și două chipuri umane. În România a mai fost descoperită până la această dată doar încă o asemenea piesă în necropola de la Bârlad-Valea Seacă²², pe ea însă fiind intarsiate patru chipuri umane. La cele enumerate se mai adaugă încă 15 vase ceramice care au fost depuse pe întreaga suprafață a gropii sepulcrale, dar mai ales în partea de sud a acesteia, unde într-un castron cu trei torți au fost suprapuse multe alte vase, iar aproape de gura vasului se afla mărgica mai sus descrisă. La acest inventar se mai adaugă mai multe fragmente de oase, provenite de la un ovis-aries, un exemplar tânăr de 5-6 luni²³, fragmente rămase în urma ospățului funerar.

Bogăția și diversitatea materialului arheologic descoperit în acest mormânt ne permite să considerăm că avem de-a face cu mormântul unui individ care provenea dintr-o familie foarte bogată. Numai achiziționarea mărgelii de sticlă a necesitat o cheltuială substanțială, nemaivorbind și de celelalte artefacte depuse în mormânt. Este aproape sigur că acest copil făcea parte dintr-o familie care ocupa un loc de frunte în ierarhia socială a comunității.

Și alte morminte de copii s-au bucurat de o atenție sporită din partea celor care s-au ocupat de înmormântarea lor. Este spre exemplu cazul M 15 (fig. 9/4), unde la capul celui decedat a fost așezat un pahar de sticlă, primul descoperit în perimetrul acestei necropole. Și în privința M 16 grija față de cel decedat a fost destul de mare, în mormânt fiind depus, la cap, un castron și o frumoasă amforetă provenită posibil în urma unei activități de comerț.

O situație oarecum asemănătoare cu cea întâlnită în M 14 am descoperit în M 33 (fig. 10/4), care însă este nederanjat. În groapa, orientată N-S, capul celui decedat așezat la nord și picioarele la sud, am găsit o mulțime de obiecte, multe dintre ele foarte valoroase. Astfel în mormânt am descoperit două fibule, o cataramă, un spin de cataramă, un colier format din patru mărgelile de chihlimbar, mărgelile cu siguranță importate, un pandantiv ghioc, un pandantiv căldărușă, patru oale, o cana, o amforetă, un castron și trei străchini. Aceste piese de inventar au fost răspândite pe suprafața întregii gropi, unele obiecte găsindu-se pe schelet, iar vasele ceramice în jurul acestuia. Și în această situație este vorba de un individ care făcea parte cu siguranță dintr-o familie bogată cu un statut social bine definit.

Un interesant ritual funerar, dintr-un anumit punct de vedere unic, cel puțin până acum, l-am descoperit în M 35 (fig. 11/1) unde în jurul scheletului au fost depuse nu mai puțin de opt vase, din care cinci la picioare și trei la cap. Nota de inedit în cazul acestui mormânt este oferită de faptul că toate vasele depuse erau de dimensiuni mici. Semnificația acestui gest este însă destul de greu de descifrat. Se respecta în general ritualul funerar legat de depunerea într-un anumit loc a vaselor ceramice, ineditul este dat însă de dimensiunile tuturor vaselor. Oricum inventarul mormântului este destul de bogat, fiind clar că avem de-a face cu un copil dintr-o familie mai înstărită, care respecta în esență un anumit ritual funerar.

²² V. Palade, *op. cit.*

²³ M. Stirbu, *Ofrande animale în mormintele de secol IV de la Polocin – Izlaz și de la Pogonești – „La Movilă”, (jud. Vaslui), în Acta Musei Tutovens, vol. II, 2007, p. 47.*

Ultimul din mormintele de înhumatie aparținând unor copii care se detașează printr-o grijă specială față de cel decedat este M 53 (fig. 8/1). Mormântul este deranjat din vechime, dar se bucură de un inventar foarte bogat, la picioarele celui decedat fiind depus drept ofrandă un miel aproape întreg, un exemplar tânăr, între 6-12 luni²⁴. Inventarul este format dintr-un pieptene din corn de cerb, un colier cu 51 de mărgel, un pahar de sticlă, două fragmente de sticlă trecute prin foc, două oale, două castroane și două străchini. Prezența în, primul rând a paharului de sticlă, care fusese depus pe fundul unuia din castroane, a colierului, ambele bunuri de import, dar și a celorlalte piese de inventar ne îndreptățesc și de această dată să considerăm că avem de-a face cu un copil care cu siguranță nu avea în comunitate un rang social recunoscut, dar provenea dintr-o familie care probabil se bucura de un statut social înalt.

După prezentarea situațiilor mai reprezentative întâlnite în această a doua necropolă putem concluziona că diferențele față de cele întâlnite în prima necropolă, sunt notabile, inclusiv în privința structurii sociale, pe care cu rezerva de rigoare, o putem desprinde din conținutul mormintelor. Mai mult decât atât, în cea de-a doua necropolă, numeroasele morminte de copii, cu un inventar bogat și variat, ne pot sugera interesante remarci privitoare la statutul social al celor care s-au îngrijit de aceste înmormântări. Cert este că îndeosebi comunitatea care a folosit necropola din punctul "Islaz" este o comunitate în care diferențele, în primul rând de ordin economic, sunt atât de evidente încât trebuie să se țină cont de ele atunci când se încearcă creionarea structurilor de ordin social, care au stat la baza funcționării acestora. Aproape cert în aceasta comunitate au existat indivizi cu un statut deosebit, statut determinat în primul rând de puterea lor economică. În ce fel se materializa acest statut este foarte greu de surprins, cel puțin deocamdata. Este foarte posibil ca diferențierile de ordin economic să fi fost strans legate și de apartenența la un anumit grup etnic, în condițiile în care în această perioadă mase mari de oameni, venite dinspre estul și nordul continentului, își fac apariția în zonă. La acestea se adaugă fără îndoială puternica influența venită dinspre Imperiul roman, influență care a marcat atât evoluția din punct de vedere economic a zonei cât și transformările din plan social.

În concluzie, putem afirma că studierea riturilor și ritualurilor funerare pe lângă faptul că ne pot oferi informații legate de obiceiurile și credințele religioase specifice în epocă, dar și din mijlocul respectivelor comunități, pot fi considerate și o oglindă a structurării din punct de vedere social a comunității umane din vremea culturii Sântana de Mureș-Ćerneahov în ansamblul ei.

Practicile funerare pot însă reprezenta și importante mărturii că în aceleași necropole se îngropau populații de origini diferite, identitatea fiecăreia fiind de cele mai multe ori greu de stabilit. Marea varietate a ritualurilor și a riturilor de înmormântare putând reprezenta un argument în acest sens. Existența sau inexistența unei etnii privilegiate este greu de desprins din rezultatele cercetării arheologice, iar din nefericire nici izvoarele istorice nu sunt prea concludente.

Intuind până la un punct situațiile existente și bazându-ne pe unele concluzii care se desprind din cele prezentate mai sus putem să ne imaginăm că, pe de-o parte ar fi putut exista o oarecare „egalitate între grupele etnice, egalitate sugerată și de toleranța religioasă foarte mare în cadrul comunităților”²⁵. Dacă din punct de vedere etnic se poate vorbi de o oarecare egalitate și mai ales toleranță, din punct de vedere social, lucrurile se pare că au stat diferit. În consecință putem afirma că ritualurile de înmormântare vorbesc despre toleranță, dar după câte am văzut ne oferă și o mulțime de informații despre diferențele de avere dintre membrii societății și implicit de diferențele din plan social.

Din nefericire însă preocupările reduse și relativ de dată recentă, privind studierea acestora ne împiedică să cunoaștem mai exact lucruri legate de structurile sociale specifice în epocă, dar nutresc convingerea că pe măsură ce interesul pentru acest gen de abordare va crește rezultatele vor fi spectaculoase.

²⁴ *Ibidem*, p. 48.

²⁵ I. Ioniță, *The social-economic structure of society during the Goths' migration in the Carpatho/Danubian area*, în M. Constantinescu ș.a. (Ed.), *Relations between the autochthonous population and the migratory populations on the territory of Romania*, Editura Academiei, București 1975, p. 77-89.

**AN ANALYSIS OF THE SOCIAL STRUCTURES
FROM THE PERSPECTIVE OF THE RITES AND BURIAL RITUALS
IN THE NECROPOLIS FROM FOURTH CENTURY BEFORE CHRIST „LA MOVILA”
AND „ISLAZ”, POGONESTI, VASLUI**

We are trying, in this study, to catch some elements regarding the social structures that are reflected in two of the necropolis that have been studied closely in the last years. More precisely, we are trying to see how far it can go, so, in this regard, we interpreted the archeological data that had been obtained after researching two necropolis and, having elements of rit and ritual as a base.

We took two necropolis, that are part of Santana de Mures culture from the fourth century before Christ from „La Movila” and „Islaz”, Pogonesti – that are being studied in present – as subjects of the study.

Fifty eight graves have been discovered in the necropolis from Pogonesti, on the place that is called by the inhabitants „La „Movila”, so far. Five of them are of cremation and the others of inhumation.

Fifty six graves have been also discovered from the second necropolis, situated in Polocin village, in „Islaz”. Seventeen graves were of cremation and thirty nine of inhumation.

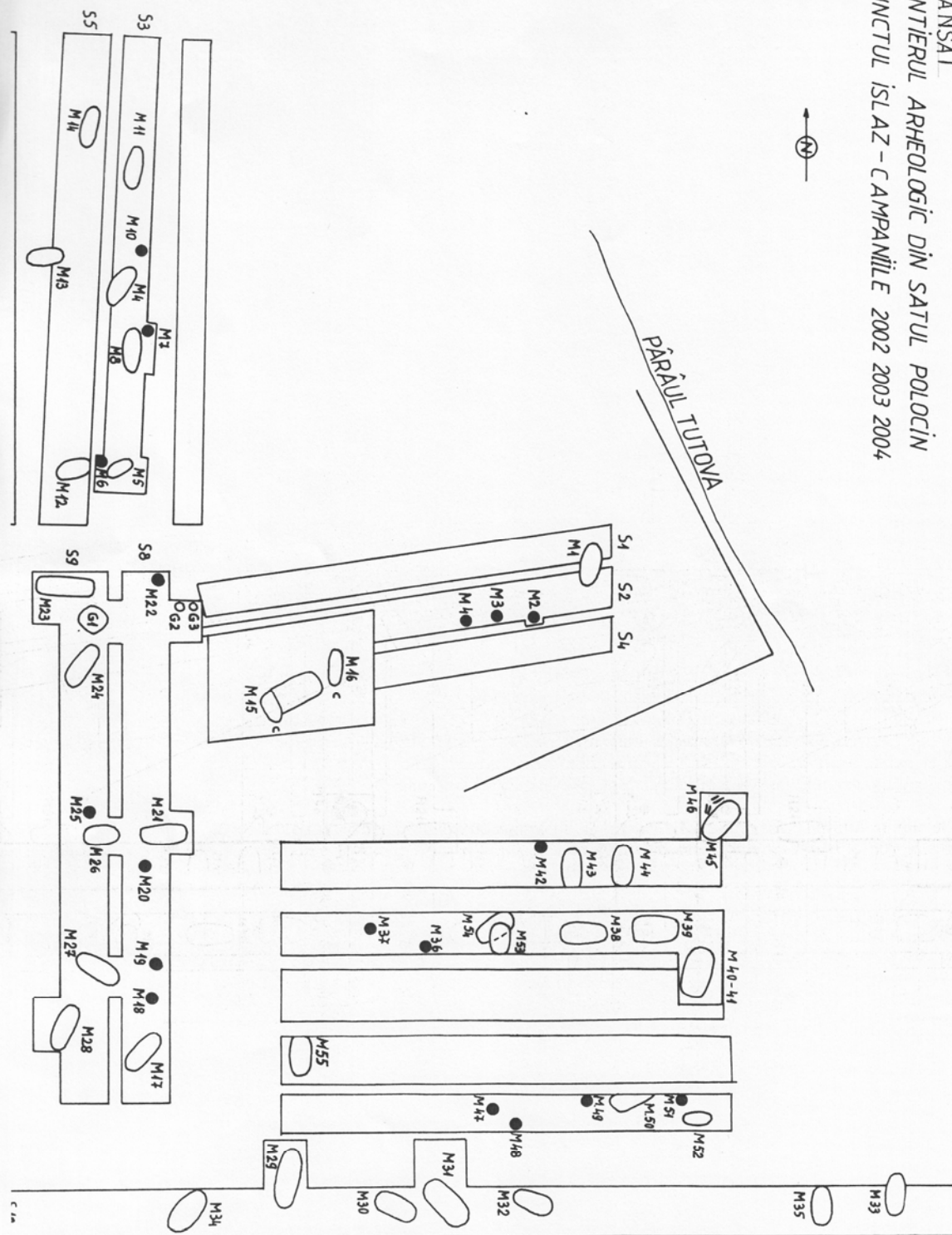
The necropolis from Pogonesti and from Polocin, are both situated in Pogonesti (Vaslui), the first one is placed on the left bank and the second on the right bank of Tutova river. They are placed at four hundred meters distance one to each other, making the comparison of them very interesting.

Taking into consideration the situations encountered in the two cemeteries, we can conclude that burial rites and funerals rituals can provide us information on specific customs and religious beliefs at the time, but also they can be considered a mirror of social organization of human communities from Santana de Mures-Cerneahov culture as a whole.

More over, funeral practices may represent an important evidence that in the same cemetery populations of different origins were buried, the identity of each being often difficult to establish. The wide variety of rituals and rites of burial can be an argument for this fact. The existence or nonexistence of a privileged ethnic groups is difficult to prove from the results of archaeological research, and unfortunately no historical sources are relevant.

One thing is sure, the research of communities regarding their social organization is at the beginning, so the results are relatively modest. But, if we reach to know them, they may help us better understand the historical evolution of populations in this area, for sure.

PLANSAL
SANTIERUL ARHEOLOGIC DIN SATUL POLOCIN
PUNCTUL ISLAZ - CAMPANIILE 2002 2003 2004

POGONEȘTI-IVEȘTI PUNCTUL LA MOVILĂ

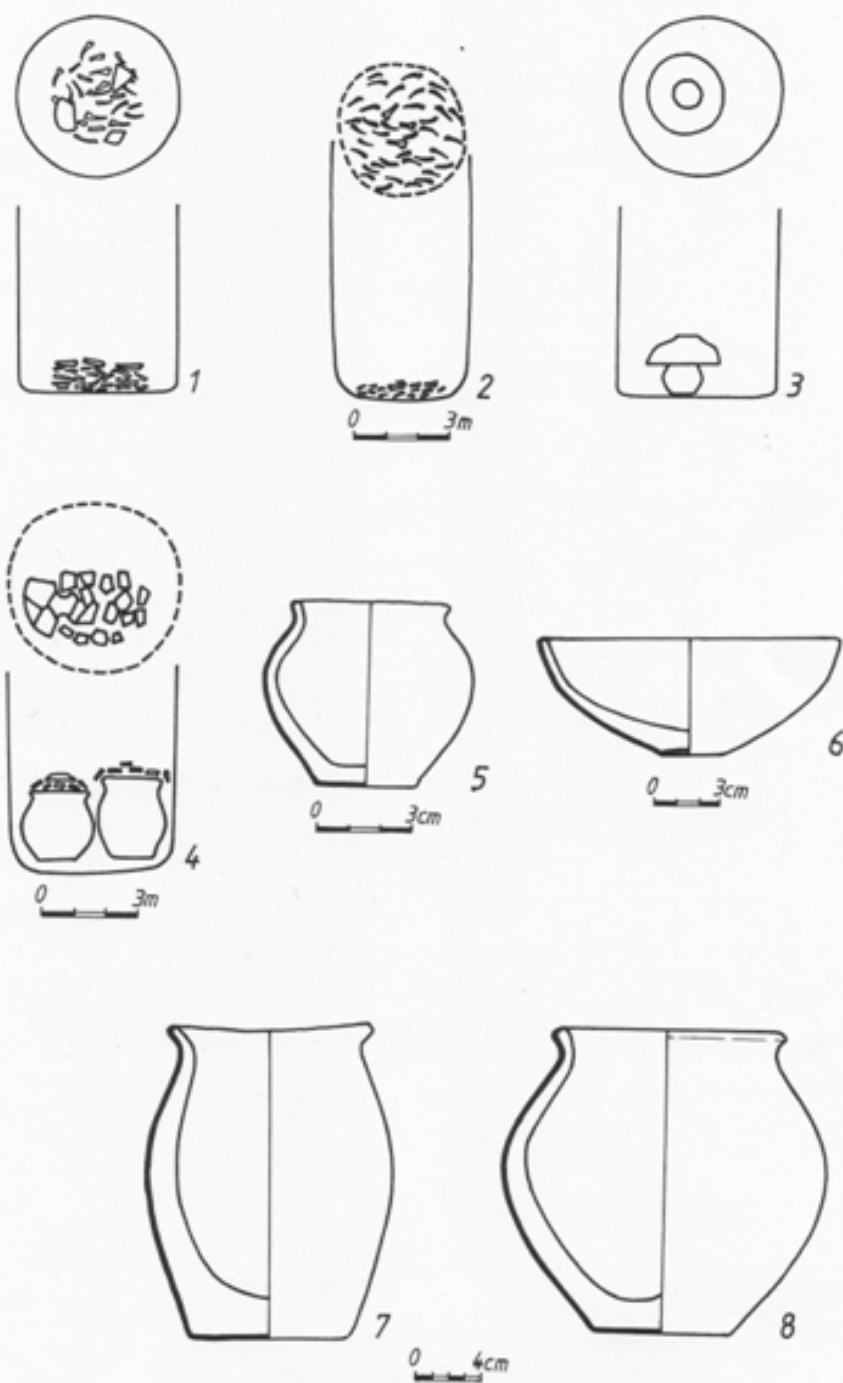

Figura 1: 1 M 36; 2 M 2; 3 M 42; 4 M 6; 5 oală; 6 strachină; 7-8 oale M 6.

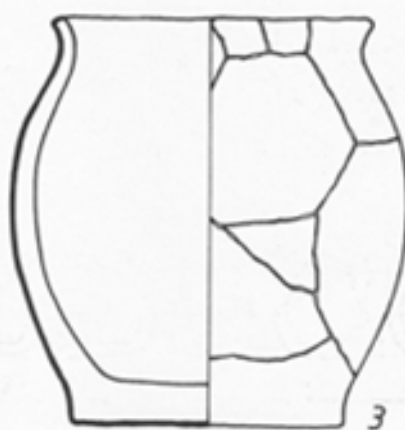
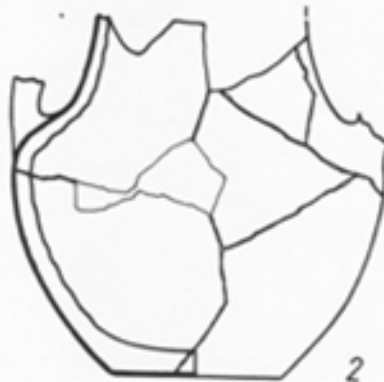

Figura 2 : 1 M48; 2 cană ; 3 oală ; 4 M3 ; 5 oala fragm.

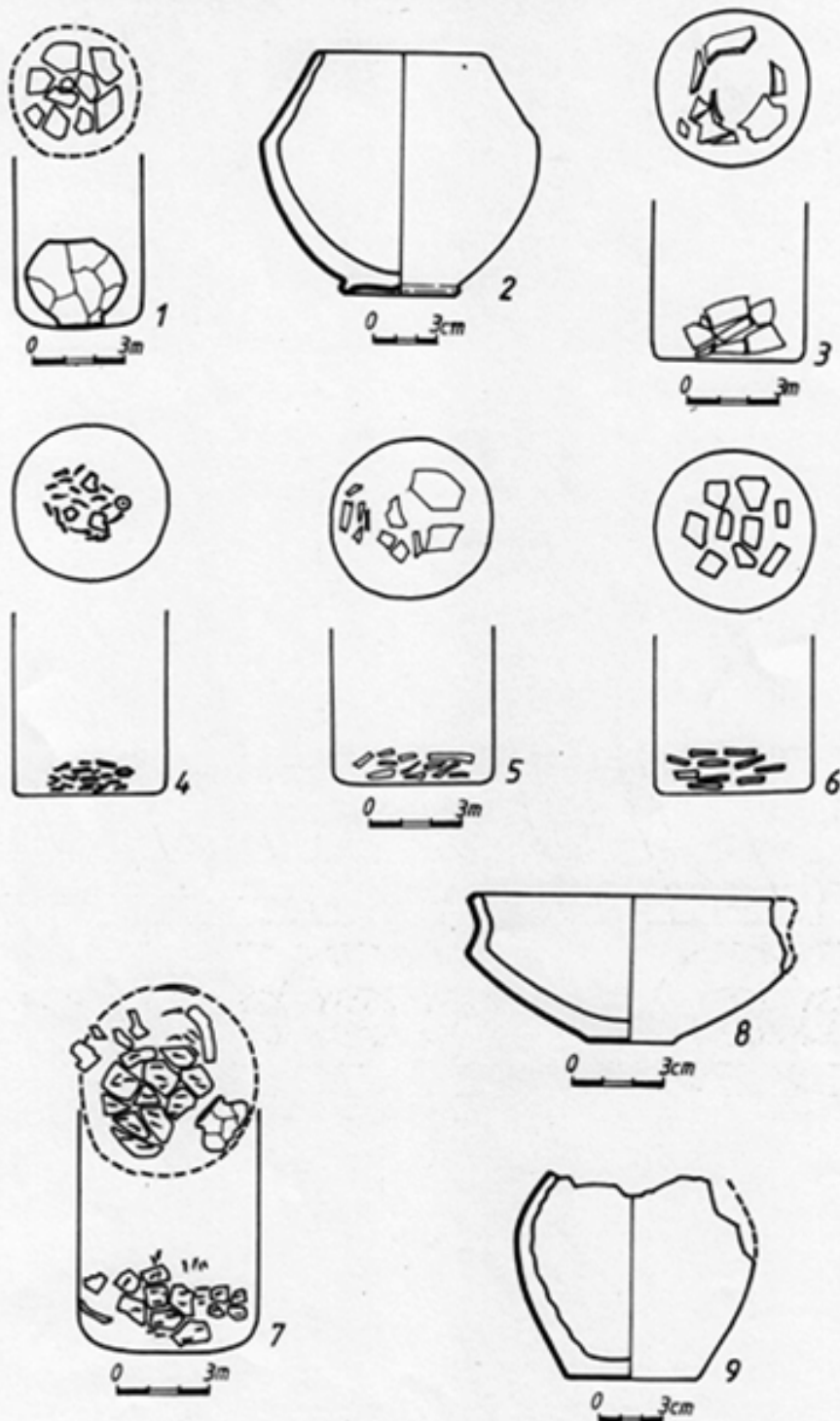

Figura 3: 1 M 7; 2 oală; 3 M 47; 4 M 37; 5 M 49; 6 M 51; 7 M 4;
8 castron; 9 oală fragm.

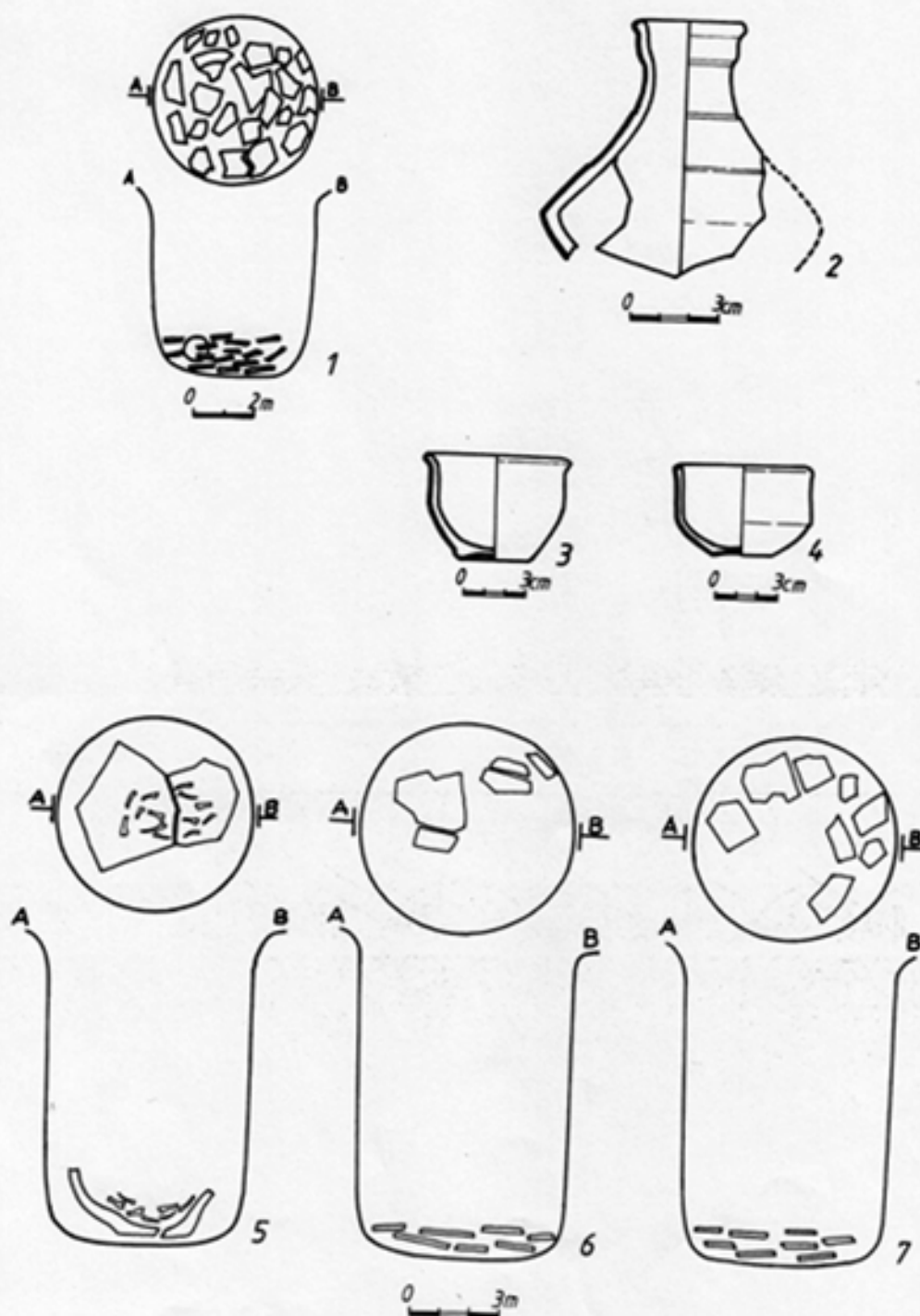

Figura 4: 1 M 18; 2 ulcior; 3-4 păhărele; 5 M 19; 6 M 20; 7 M 22.

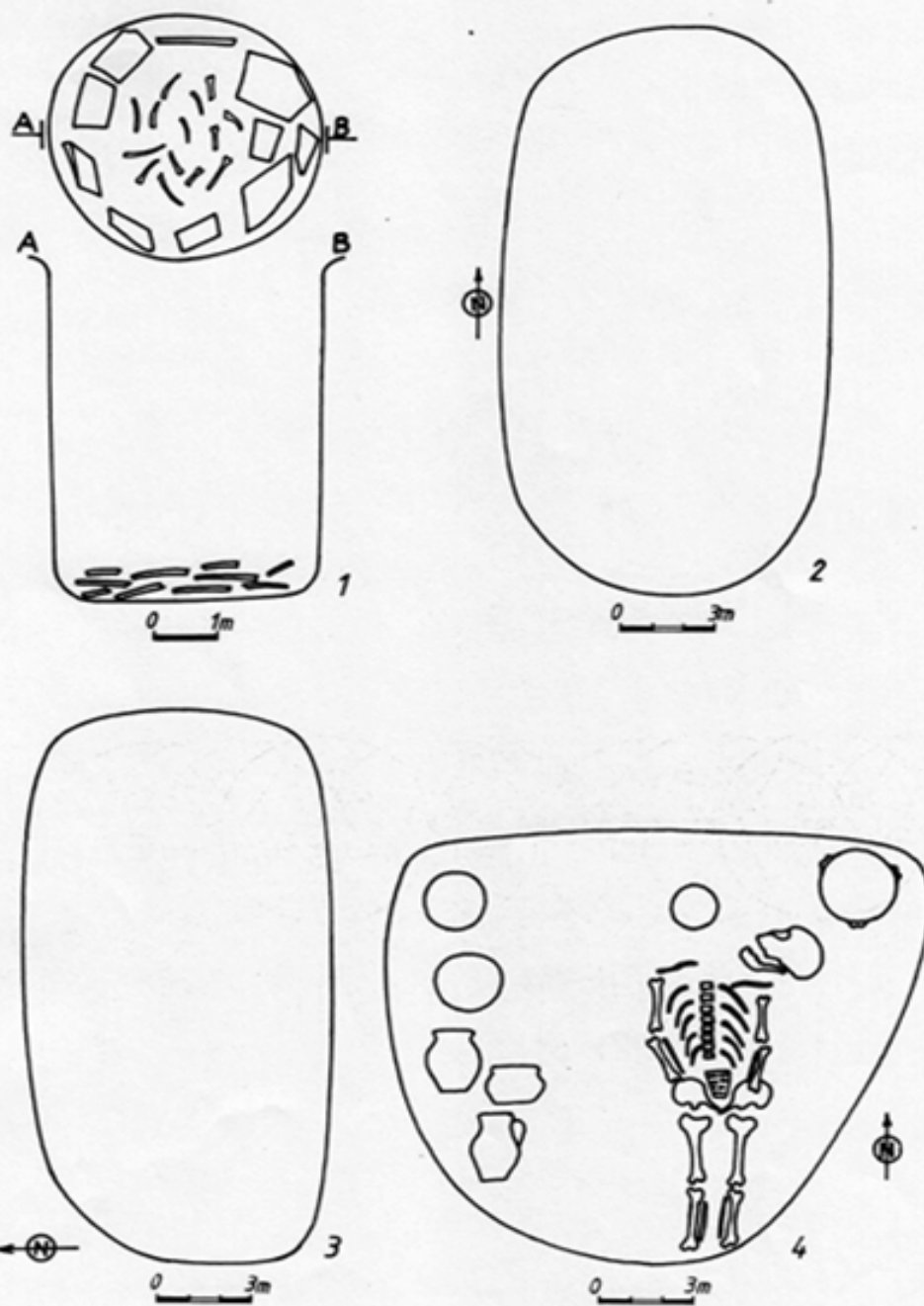
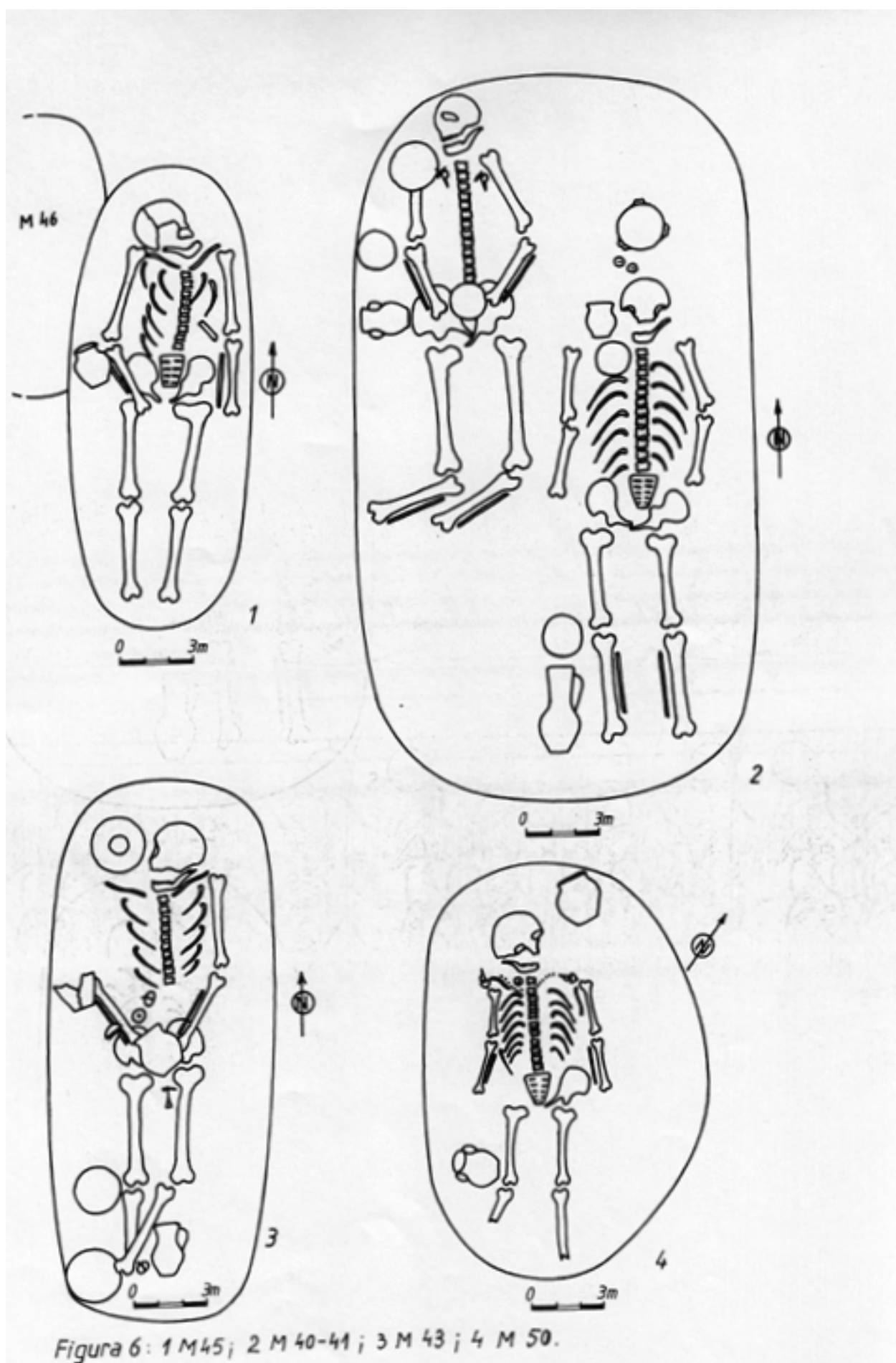

Figura 5: 1 M 25; 2 M 44; 3 M 26; 4 M 39.

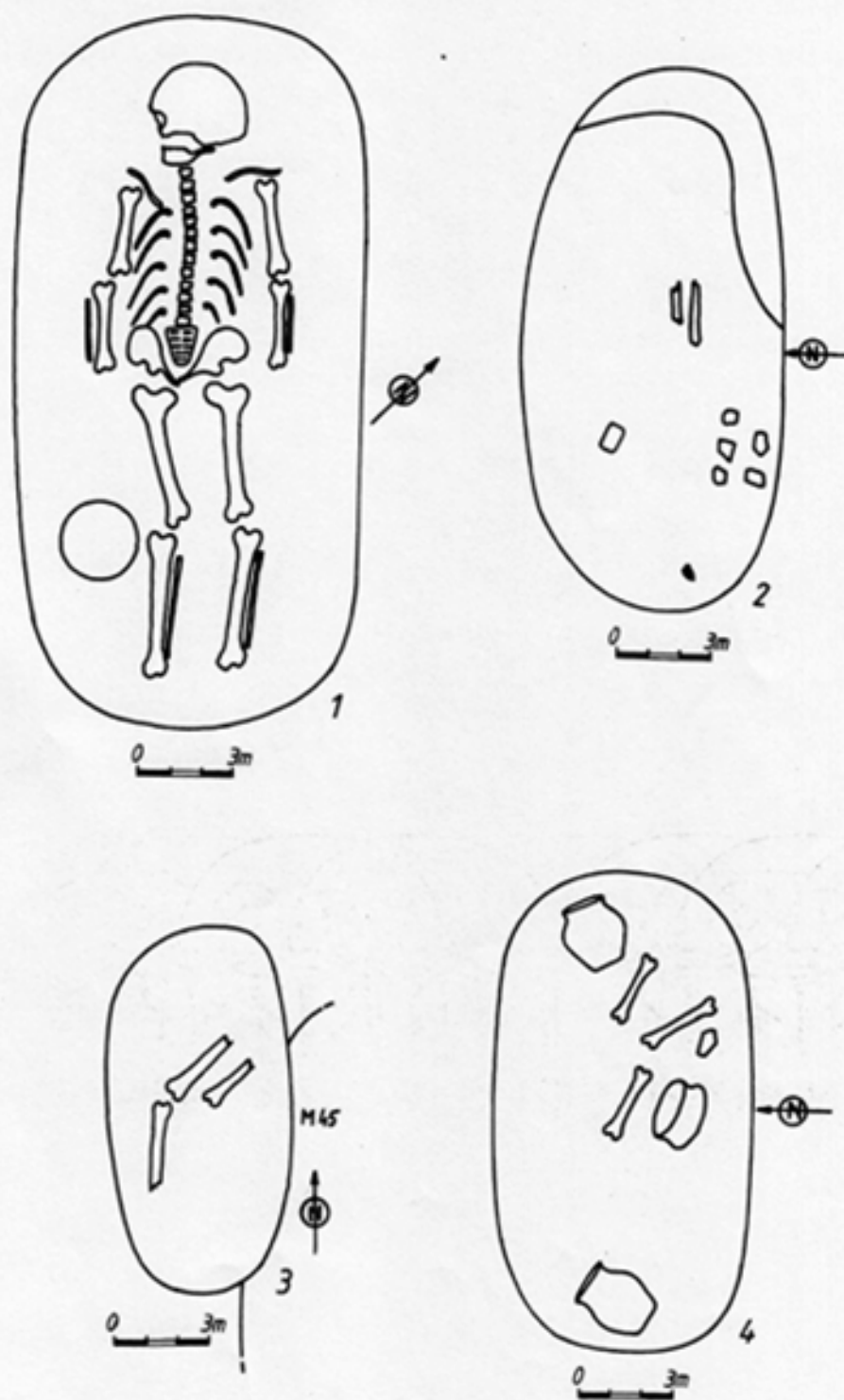

Figura 7: 1 M 54 ; 2 M 38 ; 3 M 46 ; 4 M 52.

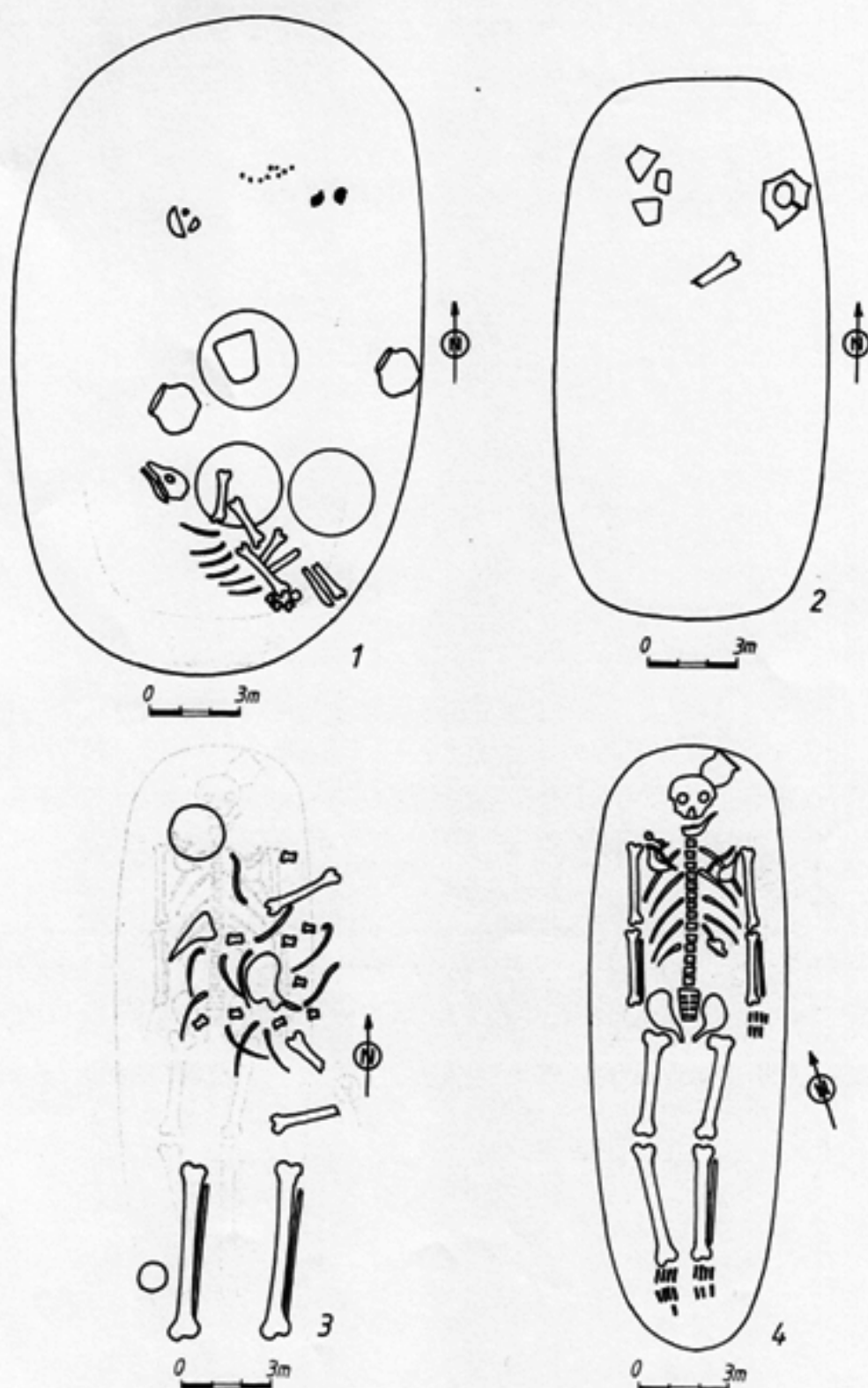

Figura 8 : 1 M 53; 2 M 55; 3 M 1; 4 M 8.

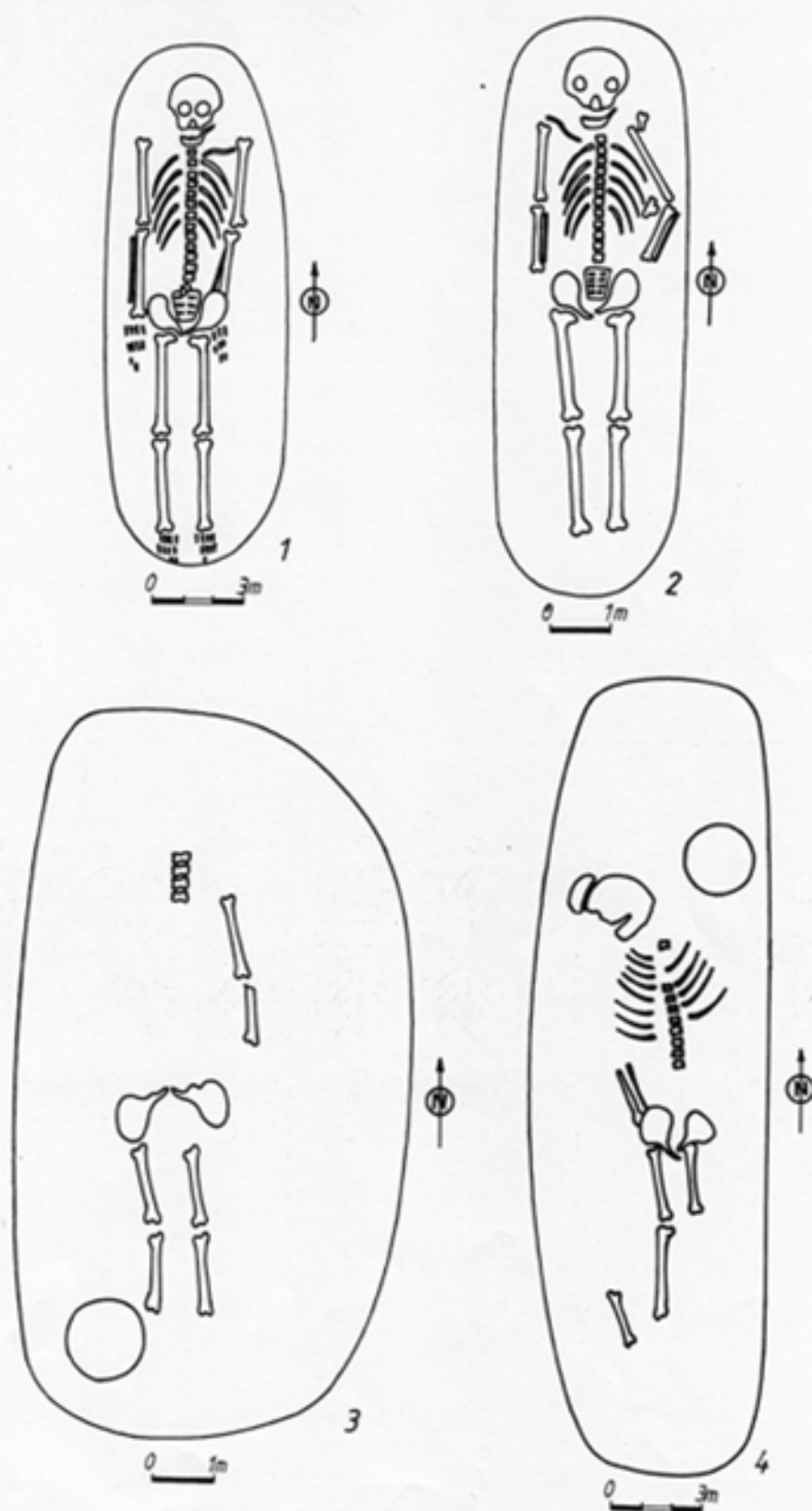
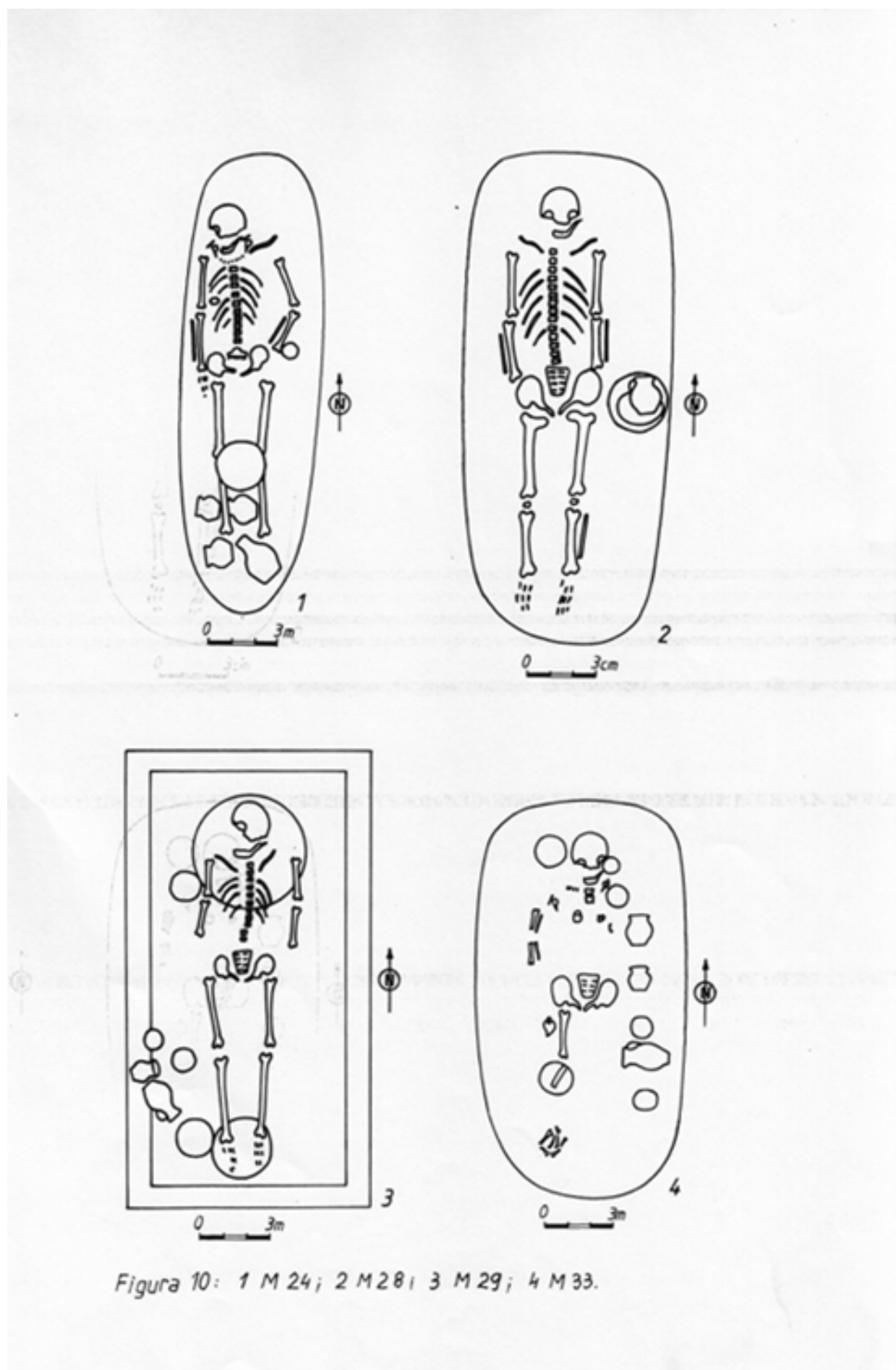

Figura 9: 1 M 9; 2 M 11; 3 M 17; 4 M 15.

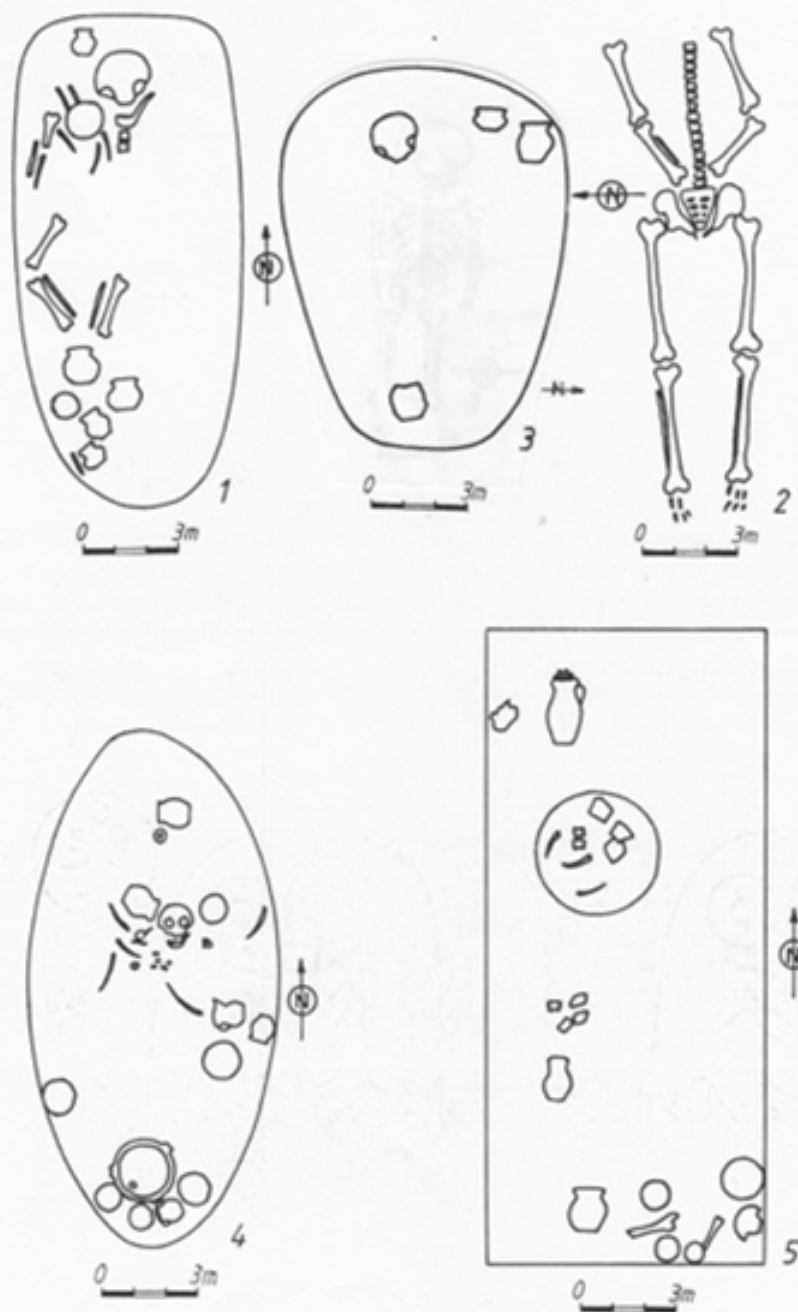

Figura 11: 1 M35; 2 M10; 3 M5; 4 M14; 5 M34.

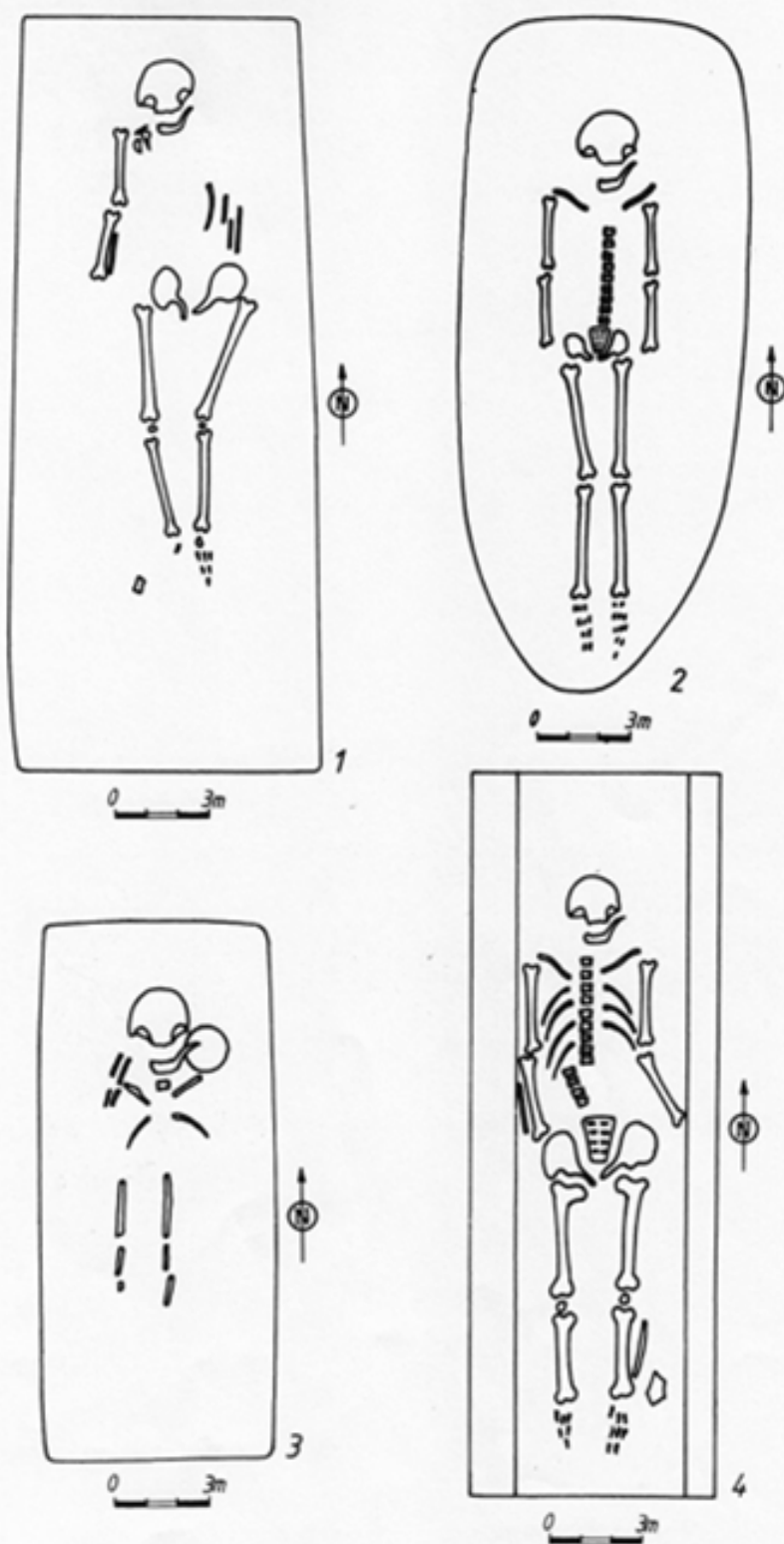

Figura 12: 1 M 23; 2 M 27; 3 M 30; 4 M 31.

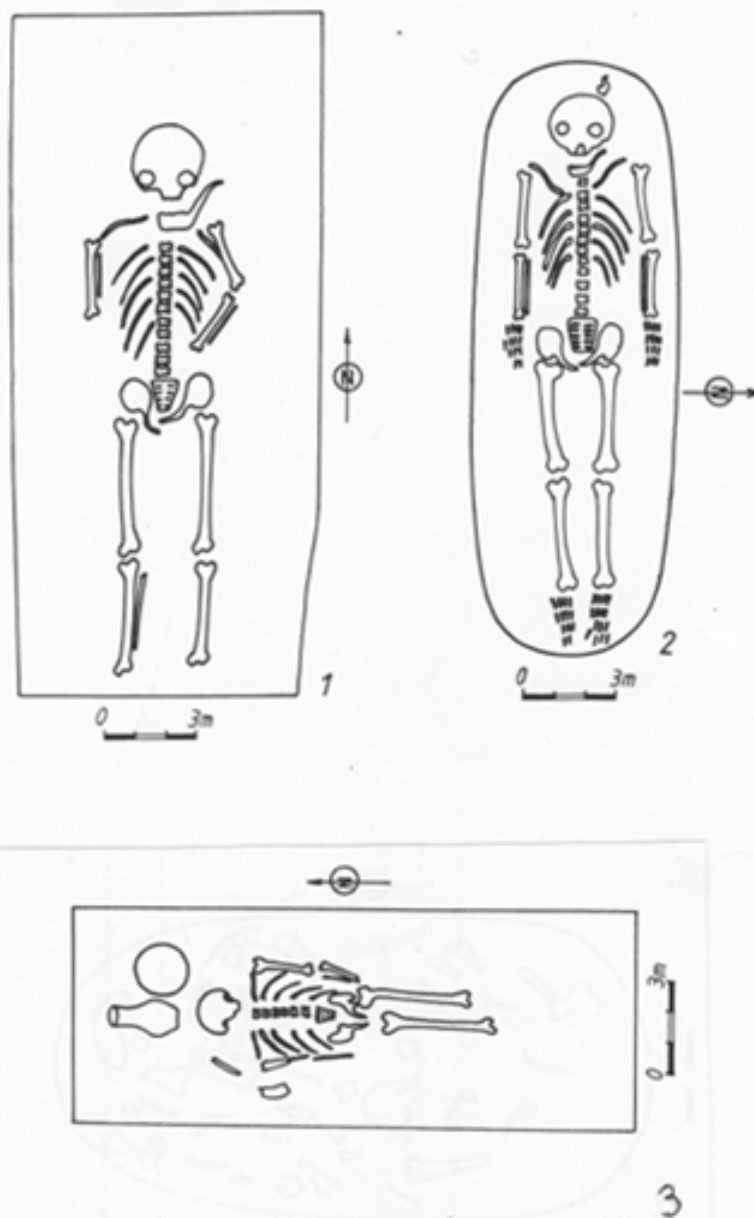

Figura 13: 1 M 32; 2 M 13; 3 M 16.

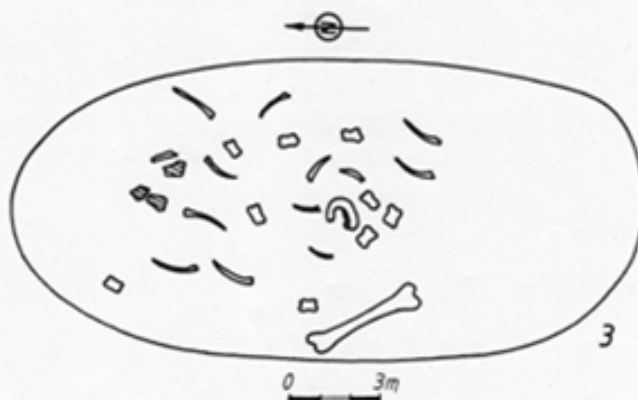
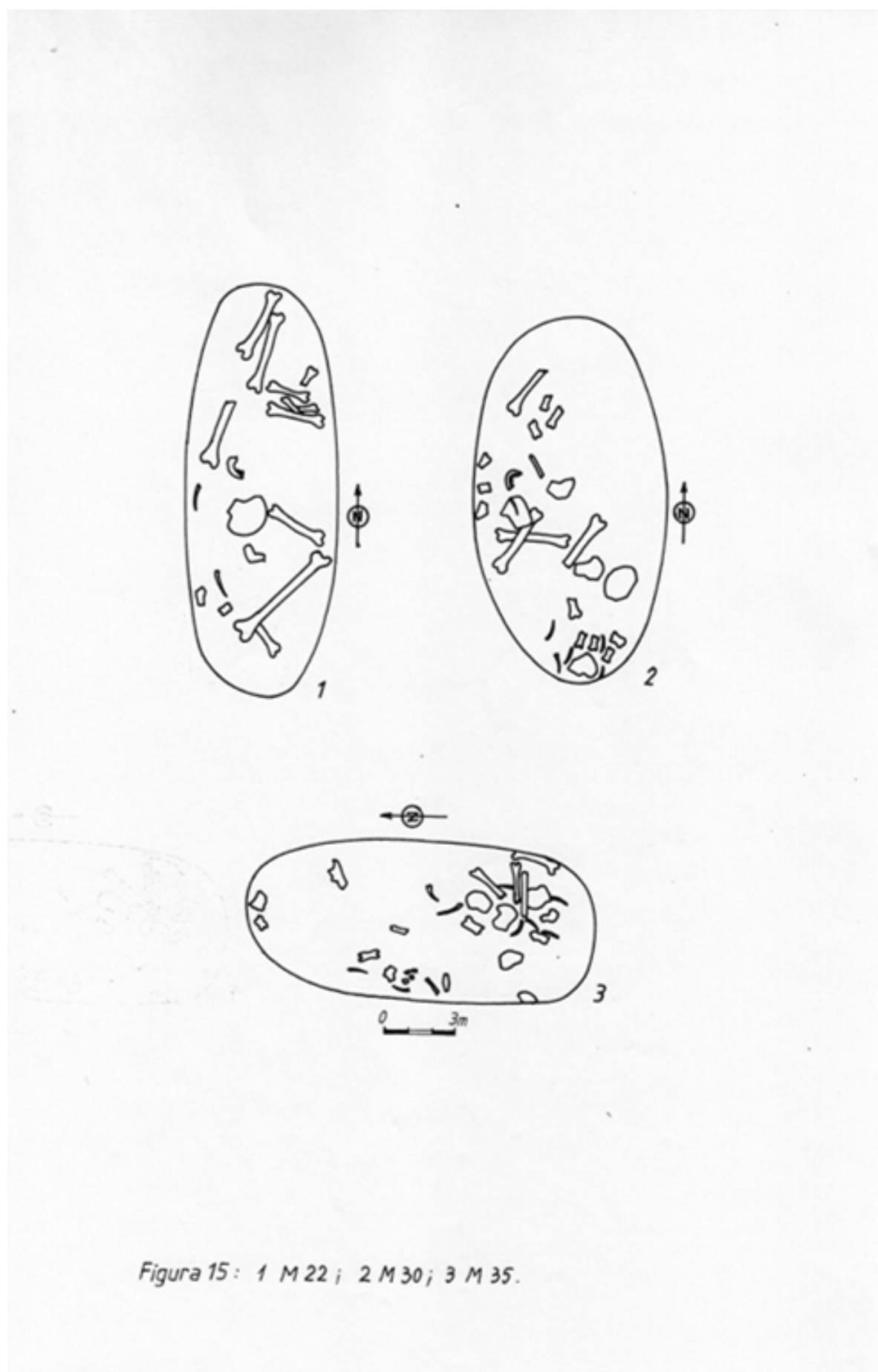

Figura 14: 1 M17; 2 M19; 3 M24.

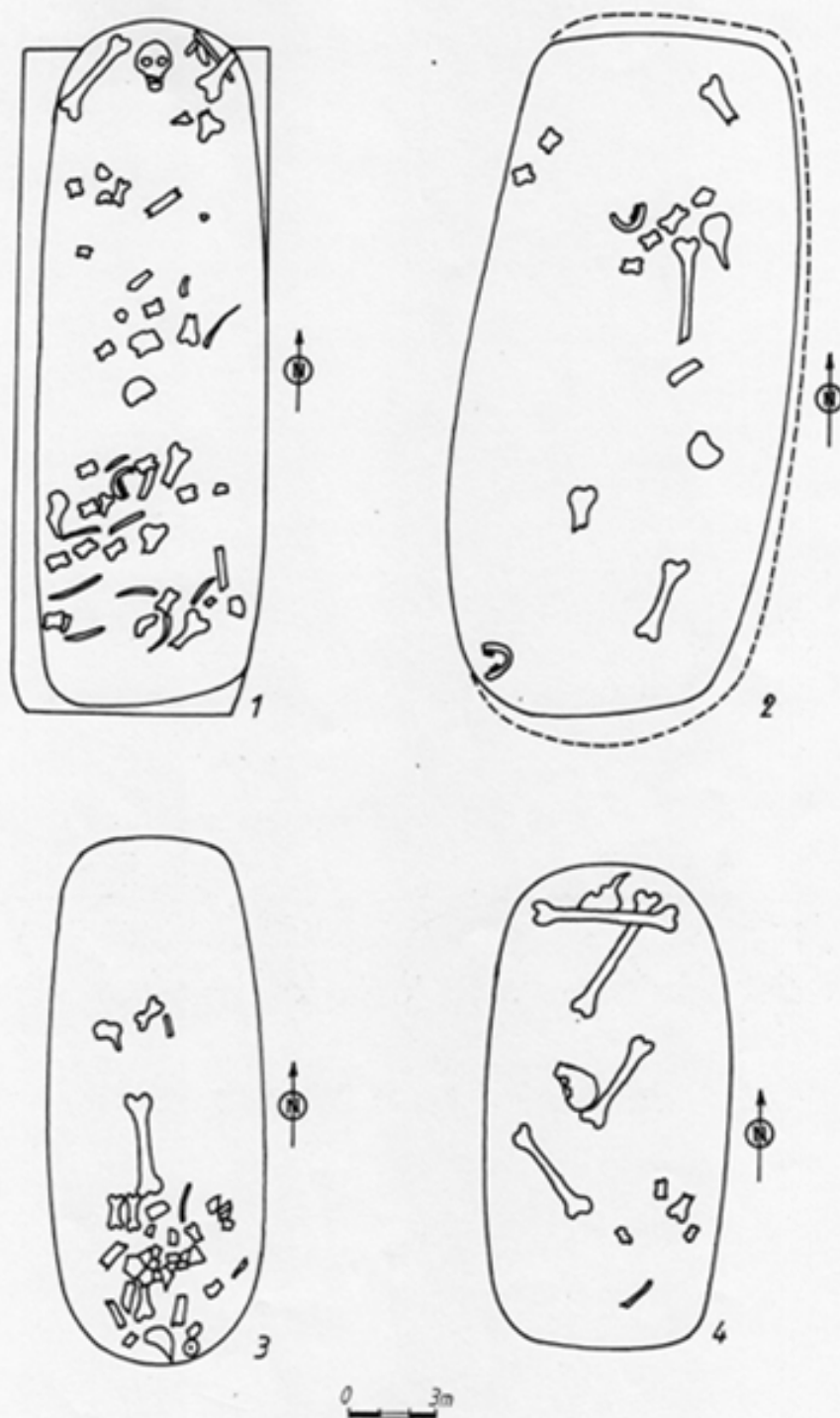

Figura 16: 1 M 36; 2 M 37; 3 M 39; 4 M 40.

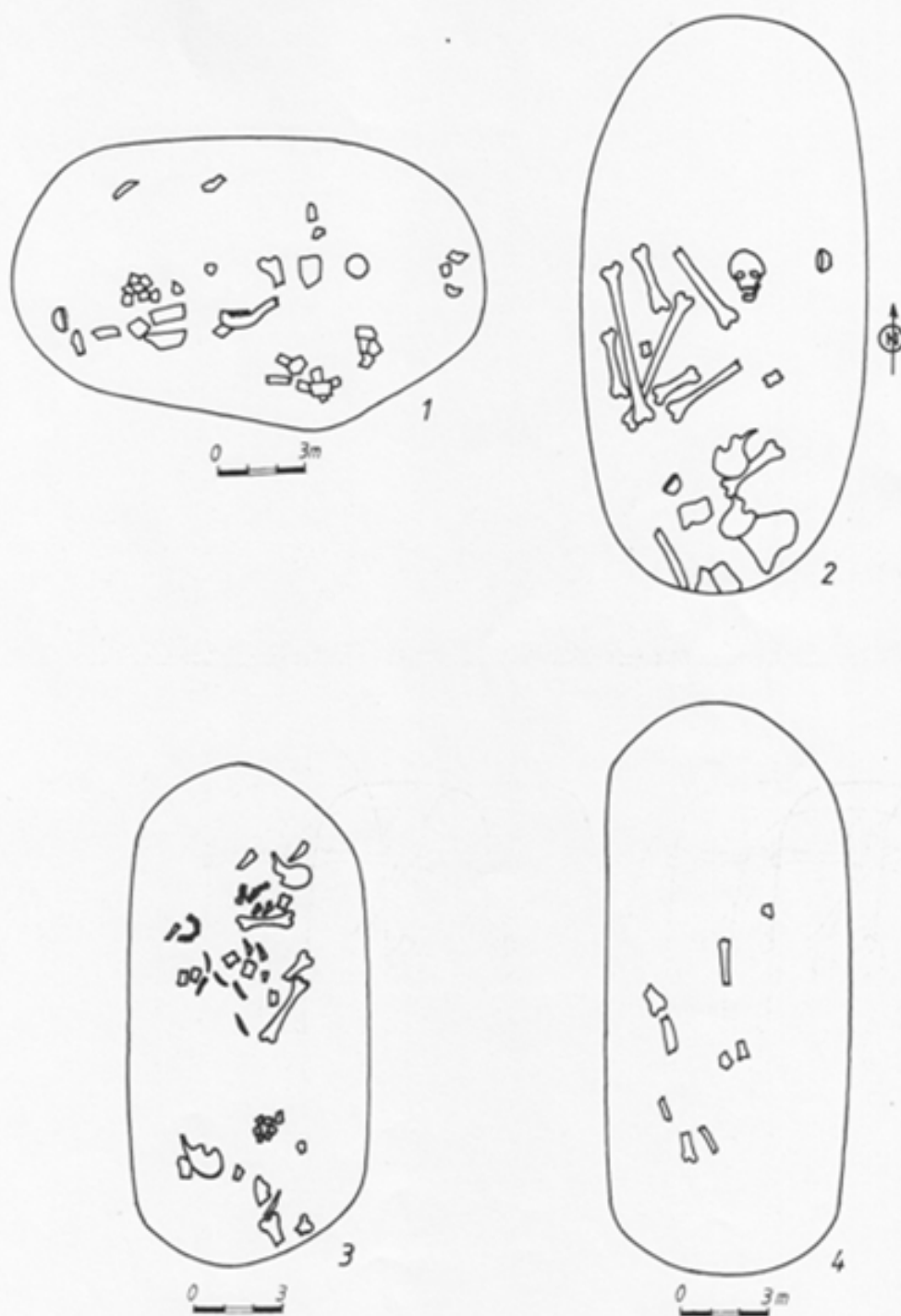

Figura 17: 1 M 53 ; 2 M 42 ; 3 M 47 ; 4 M 50 .

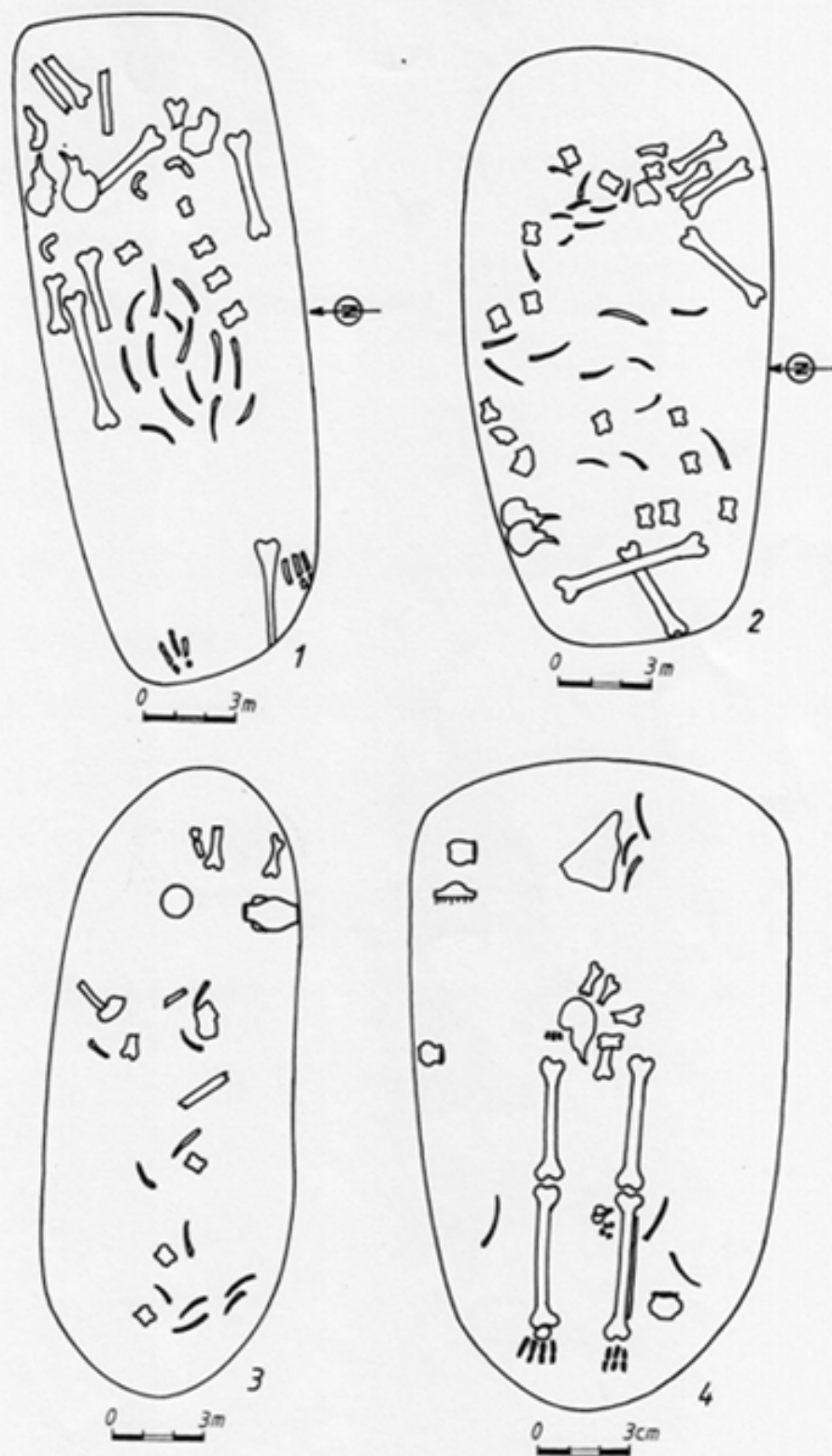

Figura 18: 1 M 12; 2 M 13; 3 M 54; 4 M 57.

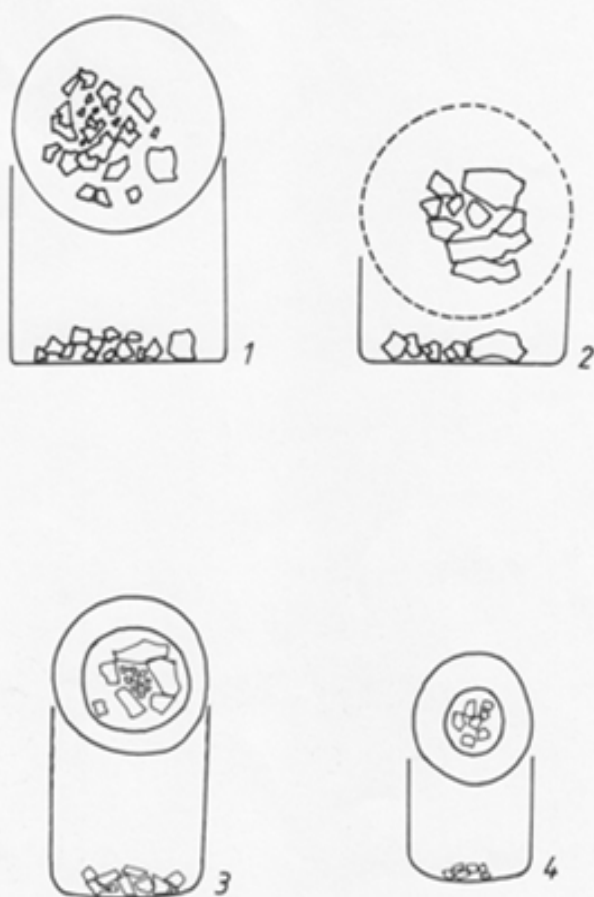

Figura 19: 1 M 21; 2 M 29; 3 M 43; 4 M 44.

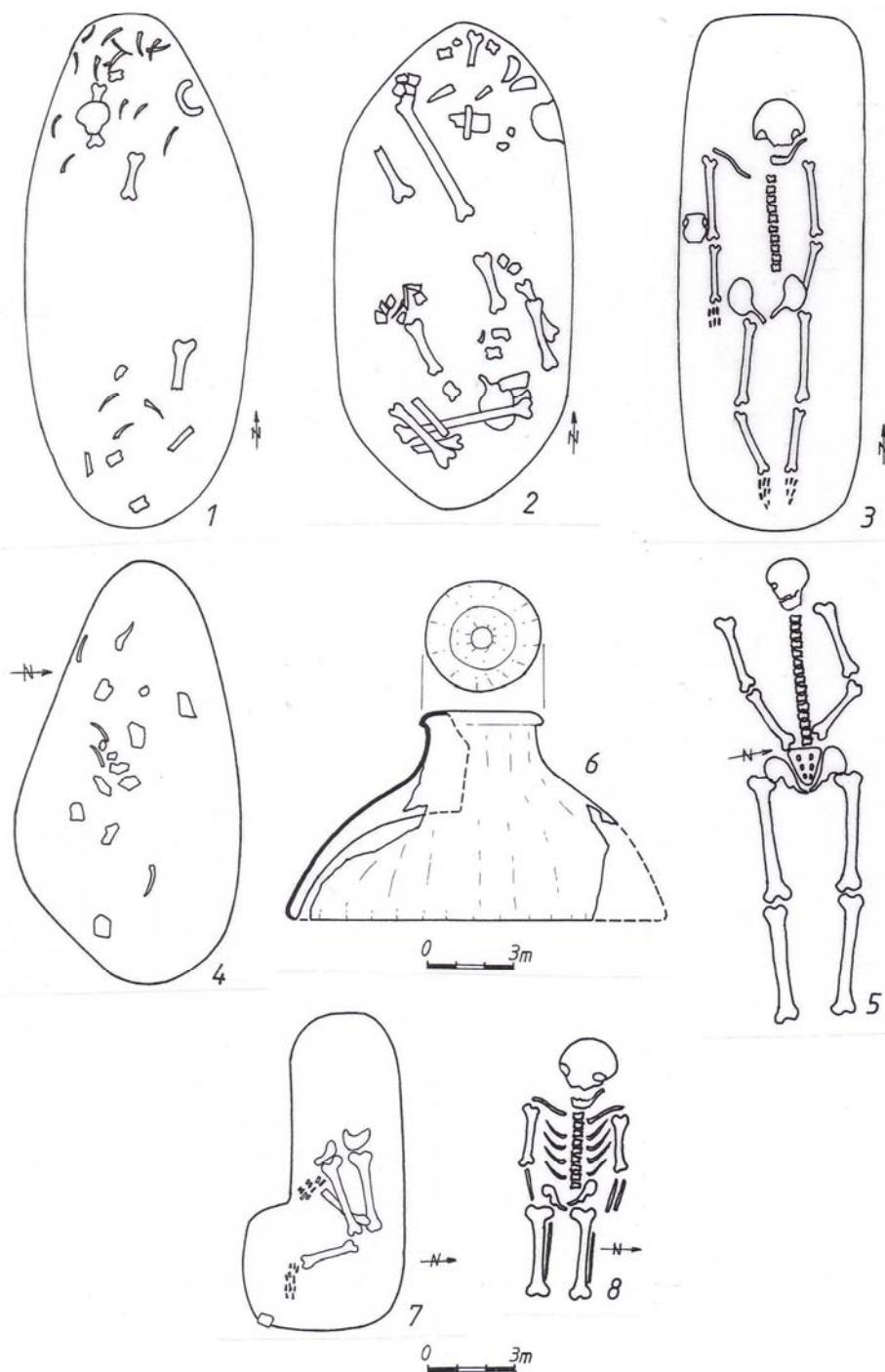

Figura 20: 1 M 31; 2 M 45; 3 M 21; 4 M 12; 5 M 10; 6 M 21; 7 M 7; 8 M 5.

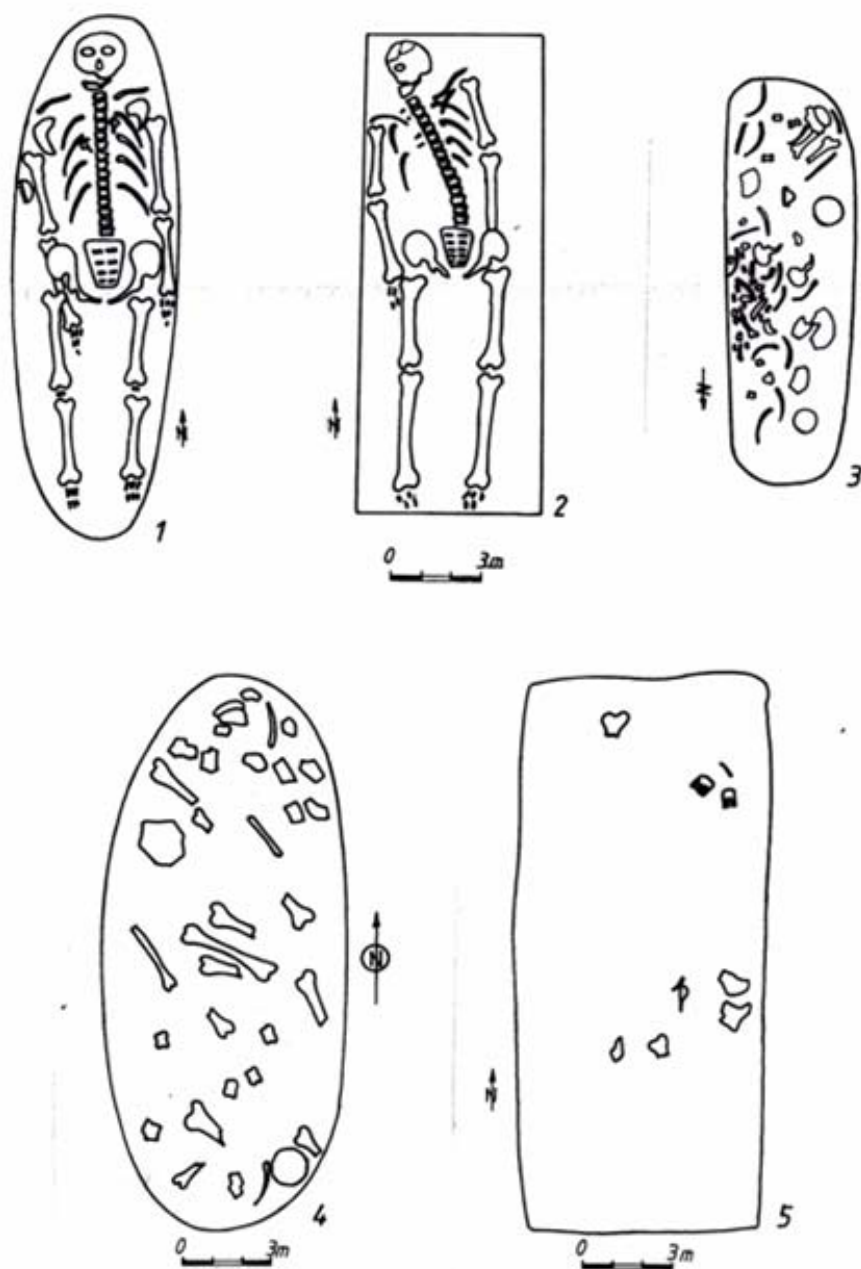

Figura 21: 1 M 33; 2 M 41; 3 M 6; 4 M 20; 5 M 25.

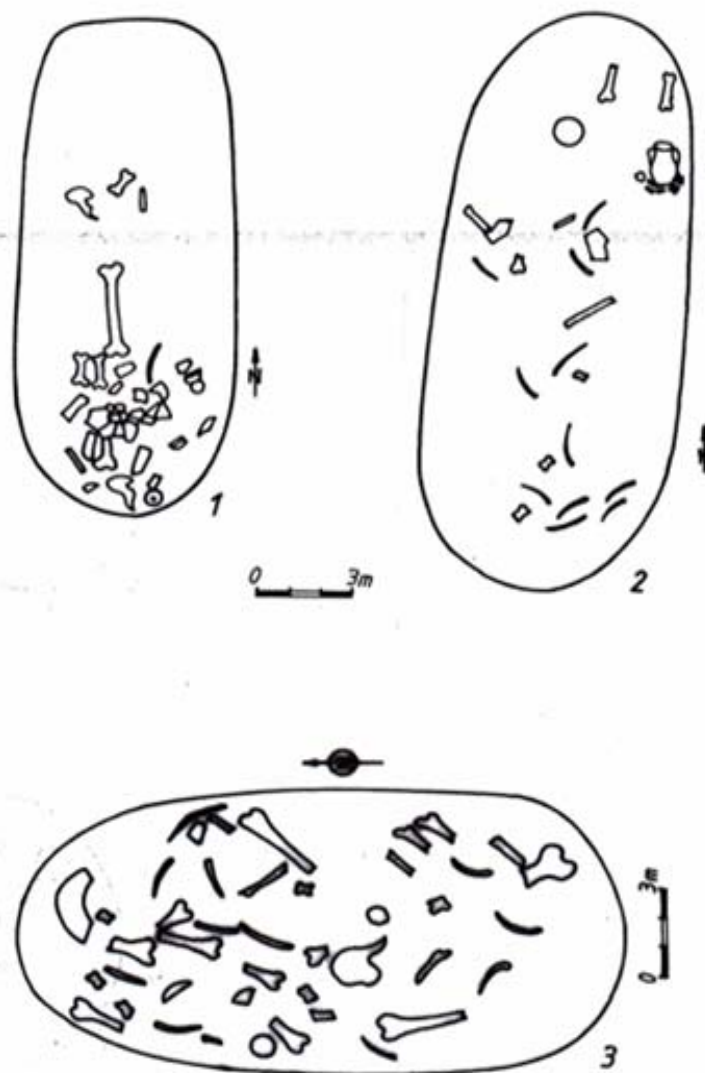

Figura 22: 1 M 39; 2 M 54; 3 M 16.

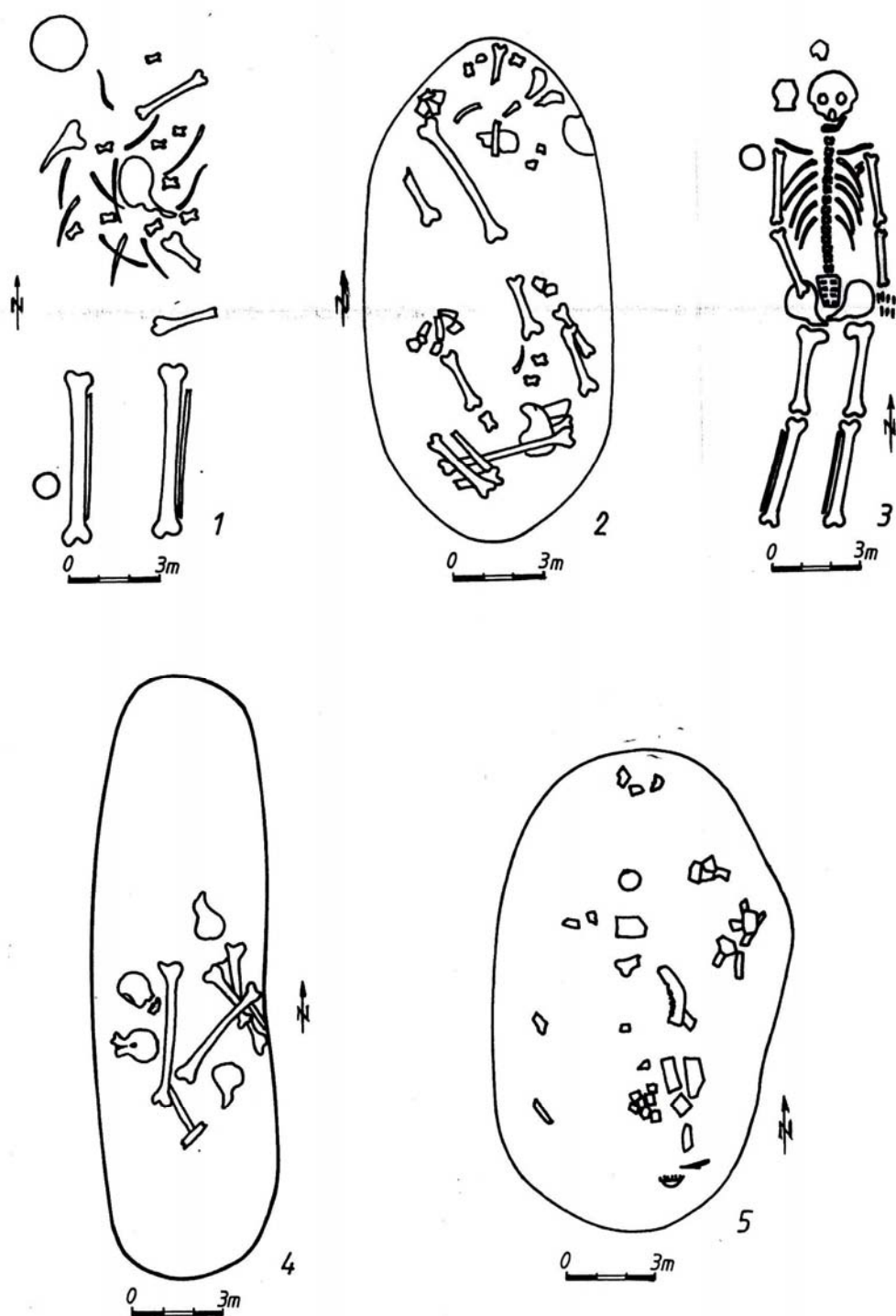

Figura 23: 1 M1; 2 M 46; 3 M 1; 4 M 38; 5 M 53.

UN MORMÂNT CU ARME DE LA CUMPĂNA SECOLELOR IV-V P. CHR. DESCOPERIT LA TÂRGȘORU VECHI

Dan LICHARDOPOL*, Bogdan CIUPERCĂ**

Key word: Sântana de Mureș-Cerneahov culture, funerary complexes, sword, sax, opal sword pendant, Alani-Sarmatians.

În cadrul necropolei birituale de la Târgșoru Vechi, județul Prahova, atribuită culturii Sântana de Mureș-Cerneahov, în extremitatea sa nordică, în campania anului 1991, a fost descoperit un mormânt de înhumăție (M 444) care prezintă caracteristici ce îi conferă caracterul de unicat între cele 470 de complexe funerare cercetate aici până în prezent¹.

Necropola de la Târgșoru Vechi este situată în zona subcarpatică a Munteniei, în aria de contact dintre ultimele dealuri ale subcarpaților meridionali și câmpia Munteniei, la aproximativ 10 km vest-sud-vest de orașul Ploiești². Dintre cele 470 de complexe funerare cercetate aici în ultimele decenii, 40 de morminte de înhumăție au fost atribuite, după inventar și poziția stratigrafică, unei prezențe sarmatice, plasate cronologic până către mijlocul secolului III p. Chr. Gheorghe Diaconu atribuie această prezență unei ramuri timpurii a sarmaților-alani³. Dintre cele 430 de morminte ale necropolei birituale de tip Sântana de Mureș-Cerneahov, cercetate până în prezent 235 sunt morminte de înhumăție și 195 de incinerăție. Nu vom face acum considerații mai ample privind multitudinea de probleme pe care le ridică necropola birituală de la Târgșor, ci ne vom referi strict la prezența complexului funerar de înhumăție aflat în extremitatea nordică a necropolei.

Mormântul 444 din necropola de la Târgșor este singurul mormânt de înhumăție în care au fost depuse piese de armament. Defunctul a fost așezat într-o groapă rectangulară, orientată pe direcția nord-sud, cu dimensiuni de 2,20 x 0,70 m. Scheletul aflat în decubit dorsal, avea capul spre nord și membrele inferioare spre sud. Membrele superioare erau întinse pe lângă corp, iar cele inferioare drepte. Se remarcă adâncimea gropii, de aproximativ 2,45 m, care depășește net media adâncimilor celorlalte gropi de mormânt ale necropolei, situate la cote cuprinse între 1,50 și 1,70 m. În groapă a fost observată prezența mai multor obiecte, unele fiind depuse ca ofrande, iar altele fiind în mod evident accesorii vestimentare. Ele aparțin categoriilor ceramică, obiecte metalice, obiecte de sticlă și pietre semiprețioare (fig. 1).

Ceramica

Recipientele ceramice au fost depuse integral în prelungirea membrilor inferioare pe o mică treaptă cruceată la săparea gropii mormântului, în extremitatea sudică a acestuia, cu aproximativ 10-12 cm mai sus decât nivelul fundului gropii:

1. **Pateră** din pastă roșie cărămizie, compactă, import roman. Fundul este inelar, corpul

* Arheolog și director adjunct al Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Prahova (n. 24.10.1946 – d. 13.08.2009).

** Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova, Ploiești, str. Toma Caragiu, nr. 10, cod 100042, e-mail: bogdanciupercă@yahoo.com.

¹ În cadrul necropolei de la Târgșor este semnalată depunerea unui umbo și a unui mâner de scut în mormântul de incinerăție M 147. Această prezență este pusă în legătură cu unele influențe de tip Przeworsk; conform Gh. Diaconu, *Despre taifali în lumina cercetărilor arheologice*, în *Studii și Cercetări de Istorie Veche*, 15, 1964, 4, p. 467-483; A. Kukoswski, *L'art militaire des goths à l'époque romaine tardive*, în *L'armée romaine et les barbares*, Paris, 1993, p. 335-354.

² Gh. Diaconu, *Târgșor – necropola din secolele III-IV e.n.*, București, 1965, p. 9-13.

³ Gh. Diaconu, *Roxolani sau alani la Dunarea de Jos*, în *Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie*, 31, 1980, 2, p. 275-285.

rotunjit, marginea trasă orizontal. A fost depusă în prelungirea membrului inferior drept. Diametrul gurii este de 30 cm, iar cel al fundului de 4,20 cm (fig. 2/3).

2. **Cană** din pastă fină cenușie, lucrată la roată, cu nisip fin în compoziție, de formă tronconică, cu fundul profilat inelar, pântecul carenat, buza profilată rotunjit ușor evazată. Toarta pornește de sub margine și se sprijină pe pântecul carenat. Sub margine, la cca. 4 cm și respectiv 6 cm se află două nervuri în relief orizontale care încadrează un decor hașurat realizat prin lustruire. Diametrul gurii este de 16 cm, diametrul pântecului de 18,30 cm, iar cel al fundului de 7 cm. Cana a fost depusă pe pragul menționat, în prelungirea membrului inferior stâng, înclinată spre vest, suprapunând parțial marginea paterei (fig. 2/7).

3. **Castron** din pastă fină cenușie, lucrat la roată, cu nisip fin în compoziție, cu fundul profilat, plat, corpul tronconic, pântec carenat, umăr scurt, gât cilindric, marginea profilată rotunjit, ușor evazată. Diametrul gurii este de 20,50 cm; diametrul pântecului de 21,5 cm, diametrul fundului de 8,50 cm. Vasul prezintă pe umăr o nervură orizontală în relief și, spre pântec, o canelură orizontală. Piesa era depusă în interiorul paterei (fig. 2/2).

4. **Castron** din pastă fină cenușie, lucrat la roată, cu nisip de granulație mică în compoziție, fundul profilat, plat, corp tronconic, pântec carenat, gât cilindric, marginea profilată rotunjit, ușor evazată. Sub margine prezintă o nervură orizontală în relief. Diametrul gurii este de 13,95 cm, diametrul pântecului de 12,20 cm, diametrul fundului de 6,20 cm. Vas depus în castronul nr. 3 (fig. 2/6).

5. **Castronaș** din pastă fină cenușie, lucrat la roată, de formă tronconică, fund inelar, pântec carenat, marginea profilată drept, ușor evazată. Vasul este decorat cu o nervură orizontală în relief plasată sub margine. Diametrul gurii este de 9,30 cm, diametrul pântecului de 9,6 cm; diametrul fundului de 4,80 cm. Vasul era depus în castronul nr. 4 (fig. 2/5).

6. **Căniță** din pastă fină cenușie, lucrată la roată, cu corp bitronconic, fund inelar, pântec carenat, gât scurt, cilindric, marginea profilată rotunjit, slab evazată. Tortița pornește de sub margine și se sprijină pe pântec. Decorul este format din două nervuri orizontale în relief dispuse pe gâtul vasului, spațiul dintre ele fiind decorat cu hașuri oblice realizate prin lustruire. Diametrul gurii este de 8,50 cm, diametrul pântecului de 9 cm, diametrul fundului de 4,50 cm. Vasul se afla în interiorul castronașului nr. 5 (fig. 2/4).

Piese metalice

7. **Spadă** de fier, cu lama dreaptă, cu lungimea totală de 0,98 m. Mânerul peduncular, cu secțiunea dreptunghiular-ovoidală are 12 cm. Lama, cu secțiunea lenticular biconvexă, are lungimea de 0,86 m și lățimea de 5 cm. Spada era depusă pe latura estică a mormântului, lipită de antebrațul stâng, bazinul, femurul și tibia membrului inferior stâng (fig. 4/1).

8. **Sax** (spadă scurtă) de fier, lungă de 45,50 cm și lată de 4,50 cm. Secțiunea lamei este lenticular biconvexă. Pedunculul mânerului este oval în secțiune și lung de 7,50 cm. Umerii lamei sunt asimetrice, conturați rectangular. Piesa a fost depusă pe latura de vest a mormântului, cu vârful spre nord, suprapunând parțial humerus-ul drept al scheletului (fig. 4/2).

9. **Cuțit** de fier, cu lama lungă de 10,50 cm, simetrică, cu muchia rotunjită. Piesa se afla poziționată pe iliacul stâng, sub antebrațul stâng (fig. 4/3)⁴.

10. **Cataramă** de argint, cu veriga ovală, circulară în secțiune. Spinul are secțiunea rectangulară în zona prinderii de verigă și lenticular planconvexă în zona de sprijin pe verigă. Piesa se afla la 5 cm deasupra iliacului drept. Diametrul mare este de 3,40 cm; iar diametrul mic de 2,30 cm (fig. 4/7).

11. **Cataramă** de bronz, cu veriga ovală, circulară în secțiune. Piesa era așezată pe lama spadei. Diametrul mare este de 2,80 cm, diametrul mic de 1,90 cm. Piesa se afla pe lama spadei în jumătatea superioară, lângă pendentivul de spadă confecționat din opal (fig. 4/6).

12. **Cataramă** de bronz, cu veriga ovală, cu secțiunea circulară. Piesa se afla la baza iliacului stâng. Diametrul mare este de 2,50 cm, diametrul mic de 1,90 cm (fig. 4/5).

Piese din sticlă și pietre semiprețioase

13. **Cană** din sticlă, de culoare gălbui-roșiatică, de tip oenochoe, cu toarta ușor supraînălțată.

⁴ Desenele pieselor de armament au fost realizate înainte de restaurare, care a determinat modificări ale aspectului lor original.

Se afla depusă transversal peste femurele scheletului. Înălțimea piesei era de aproximativ 40 cm. Piesa este complet distrusă, cele mai mari fragmente având 3-4 mm (fig. 2/1).

14. **Bol** din sticlă de culoare gălbui-roșiatică, aflat la 10 cm sud de cană, pe latura vestică a mormântului, aflat în aceeași stare de conservare ca și cana. Diametrul gurii era de aproximativ 10-12 cm.

15. **Pandativ de spadă** confecționat din opal, are formă ovoidal – discoidală, cu perforație centrală. Piesa se afla între femurul stâng și lama spadei. Dimensiunile piesei sunt de 3,40 cm diametrul mare și 2,90 cm diametrul mic, iar grosimea de 1 cm (fig. 4/4).

Din punctul de vedere al detaliilor de rit și ritual funerar mormântul M 444 nu se deosebește de celelalte morminte din necropolă decât prin adâncimea mai mare la care se afla fundul gropii sale, aproximativ 2,45 m; în timp ce la celelalte morminte adâncimea nu depășește, decât în câteva cazuri adâncimea de 1,70 - 1,80 m. Prezența pragului pe care au fost depuse obiectele ceramice de ofrandă este un detaliu întâlnit și la alte morminte din necropolă. Ceea ce particularizează însă mormântul, comparativ cu restul mormintelor din necropolă este bogăția și diversitatea obiectelor depuse ca ofrandă și, în mod special, prezența pieselor de armament.

Ceramica depusă la extremitatea sudică a gropii mormântului are în mod evident similitudini cu ceramica din restul mormintelor necropoleide tip Sântana de Mureș – Cerneahov. Atât cana cât și castroanele lucrate la roată din pastă fină cenușie sunt tipuri de vase frecvent întâlnite atât în inventarul mormintelor necropolei de la Târgșoru Vechi, cât și cu piese similare din necropolele de același tip încadrate cronologic între sfârșitul secolului al III-lea și sfârșitul secolului al IV-lea p. Chr. Din acest motiv nu o să insistăm prea mult asupra lor. Patera este în mod evident o piesă de import cu largă răspândire în lumea romană. Interesant este că un vas asemănător apare în mormântul 500 de la Novorossiysk⁵.

În ceea ce privește cana de sticlă depusă peste femurele secheletului, din nefericire, starea ei de conservare, care nu a permis până în prezent restaurarea, nu ne îngăduie decât considerațiile bazate pe observațiile făcute în momentul descoperirii. Privitor la prezența acestui tip de vas în inventarul unui complex funerar menționăm prezența în mormântul 300 de la Novorossiysk⁶ a unei căni de sticlă care are similitudini cu cea de la Târgșor.

Bolul de sticlă aflat în imediata apropiere a cănii se afla într-o stare de conservare precară care ne permite extrem de puține considerații.

Cele trei cataramae dintre care una de argint aflată deasupra iliacului drept, a doua din bronz la baza iliacului stâng și a treia tot din bronz aflată pe lama spadei, la 2-3 cm de pandativul magic, aparțin echipamentului necesar susținerii spadei, sax-ului și pandativului magic. Acestea aparțin unor tipuri frecvent întâlnite în complexe funerare din necropolele de tip Sântana de Mureș – Cerneahov de la Mihălășeni⁷, județul Botoșani; Bârlad - Valea Seacă⁸, județul Vaslui - în Moldova; Mogoșani⁹, județul Dâmbovița, în Muntenia, dar și în complexe funerare din nordul și nord-estul Mării Negre, spre exemplu la Turaevo¹⁰. O particularitate poate fi menționată în privința cataramei de argint care are baza spinului de formă rectangulară. Aceeași particularitate o prezintă și una dintre cataramaele din mormântul M 1 de la Valea lui Mihai/Ermihalyfalva¹¹, cu diferența că în acest caz în rectangular era încrustat un granat.

Piesele de armament, spada și sax-ul împreună cu accesoriile lor, din mormântul 444 de la

⁵ B. Anke, *Studien zur Reiternomadischen Kultur des 4 bis 5 Jahrhunderts*, Weissbach, 1998, teil 2, p. 98, taf. 44/19.

⁶ *Ibidem*, teil 2, p. 98, taf. 47/1.

⁷ O. Șovan, *Necropola de tip Sântana de Mureș-Cerneahov de la Mihălășeni (jud. Botoșani)*, Târgoviște, 2005, pict. 144/1.

⁸ V. Palade, *Așezarea și necopola de la Bârlad – Valea Seaca, secolele III-V*, București, 2004, p. 554, fig. 214/1, fig. 206/2.

⁹ Gh. Diaconu, *Mogoșani – necropola din sec. IV e.n.*, Târgoviște, 1970, fig. 13/4.

¹⁰ B. Anke, *op. cit.*, teil 2, p. 141, taf. 82/2-3.

¹¹ R. Harhoiu, *Die Fruhe Volkerwanderungszeit in Rumänien*, București, 1998, p. 193, taf. CII/4; B. Anke, *op. cit.*, teil 2, p. 141, taf. 102/3.

Târgșor, așa cum am subliniat, reprezintă o prezență singulară în cadrul necropolei de la Târgșor, iar pe teritoriul României această combinație mai poate fi menționată la Pietroasele și Valea lui Mihai/Ermihalyfalva¹². Această asociere este însă documentată într-o serie de descoperiri care acoperă o arie cuprinsă între zona nord pontică și câmpia panonică.

În mormântul 291 cercetat în necropola de la Novorossiysk/Abrau-Djurso¹³ este documentată prezența unei spade de 1,05 x 5 cm și a unui sax de 49,20 x 3 cm, alături de care sunt prezente trei cataramă și un pahar de sticlă. În mormântul 500¹⁴ au fost descoperite o spadă de 94 x 5 cm, un sax, patru cataramă, o pateră și un pahar de sticlă; iar în mormântul 300¹⁵, între altele, o spadă de 95,50 x 5 cm, împreună cu o cană de sticlă care prezintă similitudini cu cea de la Târgșor, patru cataramă de argint și un pandantiv de spadă confecționat din calcedonium. Ceea ce atrage atenția sunt asocierile de piese similare cu situația întâlnită la Târgșoru Vechi. Piese de armament apar alături de trei sau patru cataramă, care sunt de fapt accesorii ale echipamentului militar, dar și prezența constantă a vaselor de sticlă asociate cu recipiente din ceramică; patera în M 500, castron și cană în M 300. Sunt sesizabile similitudini privind ritualul înmormântărilor din cele două necropole.

Combinația spadă-sax apare și în descoperirea de la Tuzla – Krasnodarsk Krai, unde este documentată prezența unei spade de 80 x 4,50 cm, a unui sax de 40 x 2 cm, dar și a unui pandantiv de spadă din pastă galbenă¹⁶. Spada prezintă evidente asemănări cu exemplarul de la Târgșor. Sax-ul însă este mai scurt și mai îngust, asemănător celui din M 3 de la Wien- Leopoldau¹⁷, datat la sfârșitul secolului al IV-lea și începutul secolului al V-lea p. Chr. Pandantivul de spadă descoperit la Tuzla¹⁸ este însă similar celui de la Târgșor, deosebirea constând numai în ceea ce privește materialul din care este confecționat. Descoperirea de la Tuzla a fost datată în epoca romană imperială târzie.

În subcarpații Munteniei, în necropola numărul 2 de la Pietroasele¹⁹ au fost descoperite trei morminte cu arme. În mormântul M 10 apare o spadă fragmentară, în mormântul 9 un sax împreună cu o siliqua de la Constantius II, emisă în anul 351 p. Chr, iar în mormântul 6 un vârf de lance. Această descoperire se înscrie alături de cele de la Niculina – Iași²⁰ (o spadă scurtă –sax a fost descoperită în așezare de tip Sântana de Mureș – Cerneahov), Drăgănești-Olt²¹ (în M 9 a fost descoperită o spadă scurtă - sax de tipul celei de la Pietroasele); Micia²² (în nivelul postroman, încadrabil în a doua jumătate a secolului al IV-lea p. Chr., a fost descoperit un sax asemănător celui de la Pietroasele), în seria de descoperiri de pe teritoriul României în care nu apar decât spade scurte de tip sax. Alte descoperiri de acest tip de pe teritoriul României sunt menționate într-un mormânt de la Telița – Valea Morilor, județul Tulcea și în așezarea de la Chilieni, județul Covasna, unde este asociată cu o monedă emisiune a împăratului Constantius II (337-361)²³. Alte descoperiri din categoria spadelor de tip Kurzschwert sunt menționate la Târgu Secuiesc (asociată deasemeni cu monede de la Constantiu II)²⁴.

În mormântul de la Syirmabesenyo - Hotsofold pe lângă spada cu dimensiunile de 97 x 5 cm și sax-ul de 46 x 2,60 cm, sunt documentate trei cataramă de argint și o cană din ceramică.

¹² R. Harhoiu, *op. cit.*, p. 49.

¹³ B. Anke, *op. cit.*, teil 2, p. 49, taf. 45/1-10.

¹⁴ *Ibidem*, teil 2, p. 97, taf. 44.

¹⁵ *Ibidem*, teil 2, taf. 46, 47.

¹⁶ *Ibidem*, teil 2, p. 141, taf. 64/2.

¹⁷ *Ibidem*, teil 2, p. 151 și urm., taf. 50.

¹⁸ *Ibidem*, teil 2, p. 141, taf. 64/2.

¹⁹ Gh. Diaconu et alii, *L'ensemble archéologique de Pietroasele*, în Dacia, N.S., TOME XXI, 1977, p. 208, fig. 24/1,2; R. Harhoiu, *Morminte cu arme descoperite la Pietroasa*, în Mousaios, IV, partea I, 1994, p. 117-123.

²⁰ I. Ioniță, *Importante descoperiri arheologice din perioada de formare a poporului român în așezarea de la Iași – Niculina*, în Arheologia Moldovei, X, 1985, p. 47, fig. 12/3; R. Harhoiu, *op. cit.* p. 119.

²¹ G. Trohani, T. Zoroliu, *O necropola din sec. IV e.n. descoperita la Drăgănești - Olt*, în Cercetări Arheologice, VI, 1983, p. 214, fig. 5/1; R. Harhoiu, *op. cit.*, p. 119.

²² R. Harhoiu, *Das Kurzschwert von Micia*, în Dacia, N.S., TOME XXXII, 1-2, 1988, p. 79-80; R. Harhoiu, *op. cit.*, p. 119.

²³ E. Gall, *Două spade scurte descoperite în sud-estul Transilvaniei*, în Marmăția, 8, 1, 2005, p. 227-235.

²⁴ *Ibidem*, p. 227 și urm.

Descoperirea este datată la sfârșitul secolului al IV-lea și începutul secolului al V-lea p. Chr.²⁵. Două spade asemănătoare celei de la Târgșor dar mai lungi având 105,7 și respectiv 107 x 5 cm au fost descoperite la Pannonhalma- Szélesalm. Descoperirea este datată la sfârșitul secolului al IV-lea și începutul secolului al V-lea p. Chr.²⁶.

Date certe cu privire la ritualul depunerii pieselor de armament în complexele funerare enumerate avem doar pentru descoperirile de la Târgșoru Vechi și Szirmabesenyő - Hatsofold. La Târgșor spada era depusă în partea stângă a defunctului, paralel cu antebrațul stâng și membrul inferior stâng, iar sax-ul pe partea dreaptă, suprapunând parțial humerus-ul drept și vârful depășind calota craniană. În mormântul de la Szirmabesenyő spada se afla tot pe partea stângă, suprapunând parțial antebrațul și paralel cu membrul inferior stâng. sax-ul era depus pe jumătatea dinspre vârf a spadei, cu vârful spre mânerul acesteia²⁷.

Despre defunctul din mormântul de la Szirmabesenyő se știe că era un bărbat cu trăsături europoide și mongoloide, având craniul deformat artificial. Observațiile converg către concluzia că a fost înmormântat cu echipamentul de luptă purtat în timpul vieții. Este dificil de apreciat poziția sa socială în cadrul confederației hunice, dar se poate presupune că nu era una minoră. Descoperirea este plasată în perioada timpurie a migrației hunice, probabil aparținând orizontului D1-D2 conform cronologiei propusă pentru Europa Centrală²⁸.

Starea slabă de conservare a scheletului din M 444 de la Târgșoru Vechi nu a permis, până în prezent, efectuarea unei analize antropologice, însă observațiile directe arată că este vorba despre un bărbat, cu statură athletică, fără a se putea preciza dacă craniul a fost deformat artificial sau nu. Este însă sesizabilă dolicocefalia craniului. Prezența în mormânt pe lângă piesele de armament a unui inventar relativ bogat poate constitui, prin comparație cu inventarul celor mai multe dintre mormintele din necropolă, indiciul unei poziții sociale deosebite în cadrul comunității din care făcea parte. Piesele de armament sugerează posibilitatea ca acest individ să fi aparținut categoriei războinicilor. Privitor la statutul social al defunctului din M 444 de la Târgșor ar putea fi luat în discuție pandantivul de spadă, în acest caz confecționat dintr-o piatră semiprețioasă - opal. Acest tip de mineral este mai puțin frecvent în zona noastră, dar sunt cunoscute zăcămintele importante în Asia Centrală.

Pendantivului de spadă i s-a atribuit inițial funcționalități în zona mânerului spadei. Pornind de la descoperirile din stepele estice J. Werner i-a atribuit funcția de ornament magic atașat spadei ca amuletă cu rol de intensificare a eficienței acesteia²⁹. Pentru o astfel de interpretare a piesei pledează și poziția pendantivului din M 444 de la Târgșor, către mijlocul lamei spadei, suprapusă parțial de aceasta. Acest tip de ornament pentru spadă a fost confecționat fie din cristal de stâncă, așa cum este documentat la Kerc - Glinisce³⁰ și la Novorossisk în M 500³¹, fie din chihlimbar în mormântul de la Valea lui Mihai³². Pendantivi confecționați din calcedonium au fost documentați în M1 de la Turaevo³³ și într-un mormânt din Europa Centrală, de la Blucina³⁴. Acest tip de pandantiv se pare că a fost răspândit de sarmații - alani dinspre stepele nord-pontice spre Dunăre și Carpați, iar de aici mai departe spre vest. După mijlocul secolului al V-lea este utilizată pentru confecționarea pendantivilor de spadă și spuma de mare; iar mai rar sunt semnalate și exemplare din magnezit³⁵.

Obiceiul atașării pendantivilor la spadă a fost atribuit de J. Werner unor tradiții iraniene

²⁵ B. Anke, *op. cit.*, teil 2, p. 131, taf. 91.

²⁶ *Ibidem*, teil 2, p. 101, taf. 94/1,2.

²⁷ *Ibidem*, teil 2, p. 131, taf. 91/1.

²⁸ *Ibidem*, teil 1, p. 80; teil 2, p. 131.

²⁹ J. Werner, *Beitrage zur Archeologie des Attila-Reiches*, Munchen, 1956, p. 26.

³⁰ B. Anke, *op. cit.*, teil 2, p. 59.

³¹ *Ibidem*, teil 2, p. 98, taf. 44/12.

³² *Ibidem*, teil 2, p. 37, taf. 102/4.

³³ *Ibidem*, teil 1, p. 111; teil 2, p. 141.

³⁴ *Ibidem*, p. 110, nota 617; răspândirea pendantivelor de spadă între Volga și Câmpia Panonică, spre Dunăre și Carpați, în primele secole ale mileniului I p. Chr. este pusă în legătură cu migrarea spre vest a sarmaților - alani.

³⁵ *Ibidem*, teil 1, p. 110-111.

specifice spațiului persan și stepelor estice³⁶. În studiile sale F. Altheim apreciază că apariția pandantivilor pentru spadă este legată de sarmații secolului I a. Chr.³⁷. K. Raddatz consideră că un rol în răspândirea modei purtării pandativului de spadă îl au și unitățile militare auxiliare ale Imperiului Roman târziu³⁸.

Pornind de la prezența mormintelor de înhumatie cu arme în orizontul cultural și cronologic aparținând culturii Sântana de Mureș - Cerneahov, cercetătorii români și-au pus întrebarea dacă aceste complexe funerare pot fi atribuite acestei culturi sau nu³⁹. Prezența armelor numai în mormintele de incineratie din mediul cultural Sântana de Mureș - Cerneahov (de exemplu umbo de scut fațetat descoperit la Budești, jud. Bistrița-Năsăud) ar fi putut fi puse pe seama unor influențe exercitate de cultura Pryeworsk din sudul Poloniei, aflată în faza ei finală⁴⁰; dar tipul de umbo descoperit la Budești își are analogii apropiate în Crimeia și Abkhazia, unde sunt plasate cronologic la sfârșitul secolului al IV-lea și începutul secolului al V-lea p. Chr.⁴¹. A fost luată în discuție și posibilitatea ca aceste manifestări funerare caracterizate prin prezența armelor în morminte să aparțină orizontului de morminte în șiruri, specific spațiului transilvan al secolelor VI și VII p. Chr.⁴². Monedele descoperite în mormintele de la Pietroasele (emisiune Constantius II, 351 p. Chr.)⁴³ și ceramica de certă proveniență cerneahoviană aflată în inventarul mormântului 444 de la Târgșor, pledează pentru o încadrare cronologică mai timpurie a acestor morminte⁴⁴.

În ceea ce privește originea tipului de arme prezente în mormintele orizontului cultural în discuție ea pare să fie una nord și est pontică⁴⁵. Analogiile apropiate descoperirilor din zona nord pontică (subliniem între altele obiceiul aproape constant semnalat al depunerii vaselor de sticlă în morminte) ne determină să atribuim și descoperirea de la Târgșoru Vechi unei prezențe provenite din această spațiu.

Informațiile scrise contribuie de asemenea la clarificarea fenomenului aflat în discuție. Astfel, Ammianus Marcellinus⁴⁶ relatează că începând cu sfârșitul celui de al treilea sfert al secolului al IV-lea p. Chr., înainte de apariția hunilor la Dunărea de Jos, grupuri de populații eterogene din punct de vedere etnic, aflate în nordul Dunării, își începuseră mișcarea spre apus, spre granița Imperiului Roman. Odată cu apariția hunilor cea mai mare parte dintre greutungii și alanii aflați în zona nord pontică au recunoscut suzeranitatea hunilor, alăturându-se conglomeratului etnic condus de aceștia, care s-a rostogolit ca un tăvălug spre granițele Imperiului roman.

În acest context tumultos de la sfârșitul secolului al IV-lea și începutul secolului al V-lea p. Chr. se încadrează și prezența acestui mormânt cu arme descoperit în necropola de la Târgșoru Vechi, care se pare că la acea dată nu-și încheiase activitatea. Astfel, se explică și plasarea mormântului

³⁶ J. Werner, *op.cit.*, p. 26 și urm.

³⁷ F. Altheim, *Geschichte der Hunnen*, I, 1959, p. 83 și urm.; B. Anke, *op.cit.*, teil 1, p. 100, nota 548.

³⁸ K. Raddatz, *Der Thorsberger Moorfund*, 13, 1957, p. 81-84.

³⁹ R. Harhoiu, *Die Fruhe Volkerwanderungszeit in Rumänien*, București, 1998, p. 84; R. Harhoiu, *Morminte cu arme descoperite la Pietroasa*, în Mousaios, IV, partea I, 1994, p. 118.

⁴⁰ R. Harhoiu, *op. cit.*, p. 118.

⁴¹ R. Harhoiu, *Das Kurzschwert von Micia*, în Dacia, N.S., TOME XXXII, 1-2, 1988, p. 84; după o analiză aprofundată a tipului de descoperiri menționat mai sus, autorul ajunge la concluzia originii lor estice și a posibilei plasări cronologice la sfârșitul secolului al IV-lea și începutul secolului al V-lea p. Chr.

⁴² R. Harhoiu, *Morminte cu arme descoperite la Pietroasa*, în Mousaios, IV, partea I, 1994, p. 118.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ R. Harhoiu, *Das Kurzschwert von Micia*, în Dacia, N.S., TOME XXXII, 1-2, 1988, p. 84; deși este cunoscută lipsa de arme în descoperirile aparținând culturii Sântana de Mureș - Cerneahov, autorul subliniază posibilitatea ca orizontul caracterizat prin prezența armelor în morminte, reprezentat de descoperirile realizate la Pietroasele și Drăgănești - Olt ar putea fi legat de cultura menționată mai sus. În același timp, nu exclude posibilitatea ca orizontul în discuție să aparțină perioadei hunice posterioare culturii Sântana de Mureș - Cerneahov.

⁴⁵ B. Anke, *op. cit.*, p. 79-81; ca rezultat al unei analize atente a descoperirilor funerare cu arme, în principal cele cu spade, autorul ajunge la concluzia originii lor estice, cu elementele cele mai reprezentative în zonele de stepă; se presupune că fac parte din perioada de început a migrației aferente orizontului D1 - D2.

⁴⁶ Ammianus Marcellinus, *Istoria romană în 31 de cărți*, XXXI, 3, în *Fontes Historiae Dacoromanae*, II, București, 1970, p. 133, 135.

la periferia necropolei, fiind evident faptul că cei care au realizat amenajarea funerară cunoșteau poziția celorlalte morminte.

Trebuie remarcat faptul că în cadrul acestui orizont cultural caracterizat de prezența armelor în complexe funerare, plasat din punct de vedere cronologic între a doua jumătate a secolului al IV-lea și începutul secolului al V-lea p. Chr., s-au evidențiat două aspecte. Unul este definit de descoperirile de tip Drăgănești – Pietroasele - Micia - Chilieni⁴⁷, iar cel de-al doilea este caracterizat de asocierea în complexe funerare a spadei lungi și a sax-lui (spada scurtă). Acest din urmă obicei funerar a fost răspândit de către sarmații - alani, în cadrul mării migrații a hunilor din stepele nord pontice către Europa Centrală. Pandantivele de spadă au fost inițial documentate și asociate sarmaților – alani, dintre Volga și stepele nord pontice, pentru ca mai târziu să fie întâlnite frecvent în regiunea Dunării, a Carpaților și în Europa Centrală.

A TOMB WITH WEAPONS AT THE TURN OF THE IVTH-VTH CENTURIES P. CHR. DISCOVERED AT TÂRGȘORU VECHI

The necropolis of Târgșoru Vechi, part of the Archaeological Reserve is located in the sub-Carpathian Wallachia, the area of contact between the sub-Carpathian hills and the plain of Wallachia, approximately 10 km west-south-west of the town of Ploiești. Among the 470 funerary complexes excavated here during the last decades, 40 burial tombs were ascribed, according to their inventory and stratigraphic position, to a Sarmatic presence, chronologically placed towards the middle of the 3th century p. Chr. Gheorghe Diaconu assigns this presence to an early branch of the Alani Sarmatians. Among the 430 tombs of the Sântana de Mureș – Cerneahov-type bi-ritual necropolis excavated to the present date, 235 are burial tombs and 195 cremation tombs. No too detailed considerations on the multitude of problems raised by the bi-ritual necropolis of Târgșor will be made, because it is not the object of this report, but strict reference will be made to the unusual presence of the burial funerary complex placed towards the northern end of the necropolis.

Tomb 444 of the necropolis of Târgșor is the only burial tomb where weapons were deposited. The dead body was deposited in a 2,20 x 0,70 m rectangular pit, along the north-south direction. The skeleton was found in decubitus dorsal, with the head oriented towards the north and the lower limbs towards the south. The arms were positioned along the body, while the legs were straight. To be noticed the depth of the pit, 2,45 m, which clearly exceeds the average depth of the other tomb pits of the necropolis, between 1,50 and 1,70 m. Several objects were found in the pit, some being deposited as offerings, while others were obviously clothes accessories. They belong to the following categories: ceramics, metallic objects, glass objects and gems.

It should not be considered unimportant the remark that within this cultural horizon characterized by the presence of weapons in funerary complexes and chronologically placed between the second half of the 4th century and the beginning of the 5th century p. Chr., two aspects have become conspicuous: one is defined by the Pietroasa-Drăgănești-Micia-Chilieni-type discoveries, the other one is characterised by the joint presence of the sword and scramasax in the funerary complexes. This latter funerary habit was possibly circulated by the Alani Sarmatians, drawn by the great Huns' migration from the north-pontic steppes to Central Europe. The constant presence of the sword pendants in the funerary complexes under discussion can bring us to the same conclusion. The sword pendants, initially documented with the Alani Sarmatians between the Volga and the north-pontic steppes, are frequently present later on the Danube, in the Carpathians and in Central Europe.

⁴⁷ În ceea ce privește plasarea cronologică a acestui tip de descoperiri în a doua jumătate a secolului al IV-lea p. Chr. nu par a exista divergențe, vezi R. Harhoiu, *op. cit.*, p. 79-90; E. Gall, *Două spade scurte descoperite în sud-estul Transilvaniei*, în *Marmația*, 8, 1, 2005, p. 227-235. Există încă un dezacord cu privire dacă acest tip de descoperiri ar trebui să fie luate în considerare ca fiind de origine orientală, în întregime (R. Harhoiu, *op. cit.*, p. 80) sau diferențiat - morminte de la Pietroasa și Telița Valea Morilor sunt considerate orientale ca origine, în timp ce descoperirile de la Nicolina, Micia și Chilieni sunt legate de cultura Sântana de Mureș – Cerneahov (E. Gall, *op. cit.*, p. 230) cu toate că, în ambele cazuri, acest tip de arme s-au răspândit dinspre stepele nord pontice.

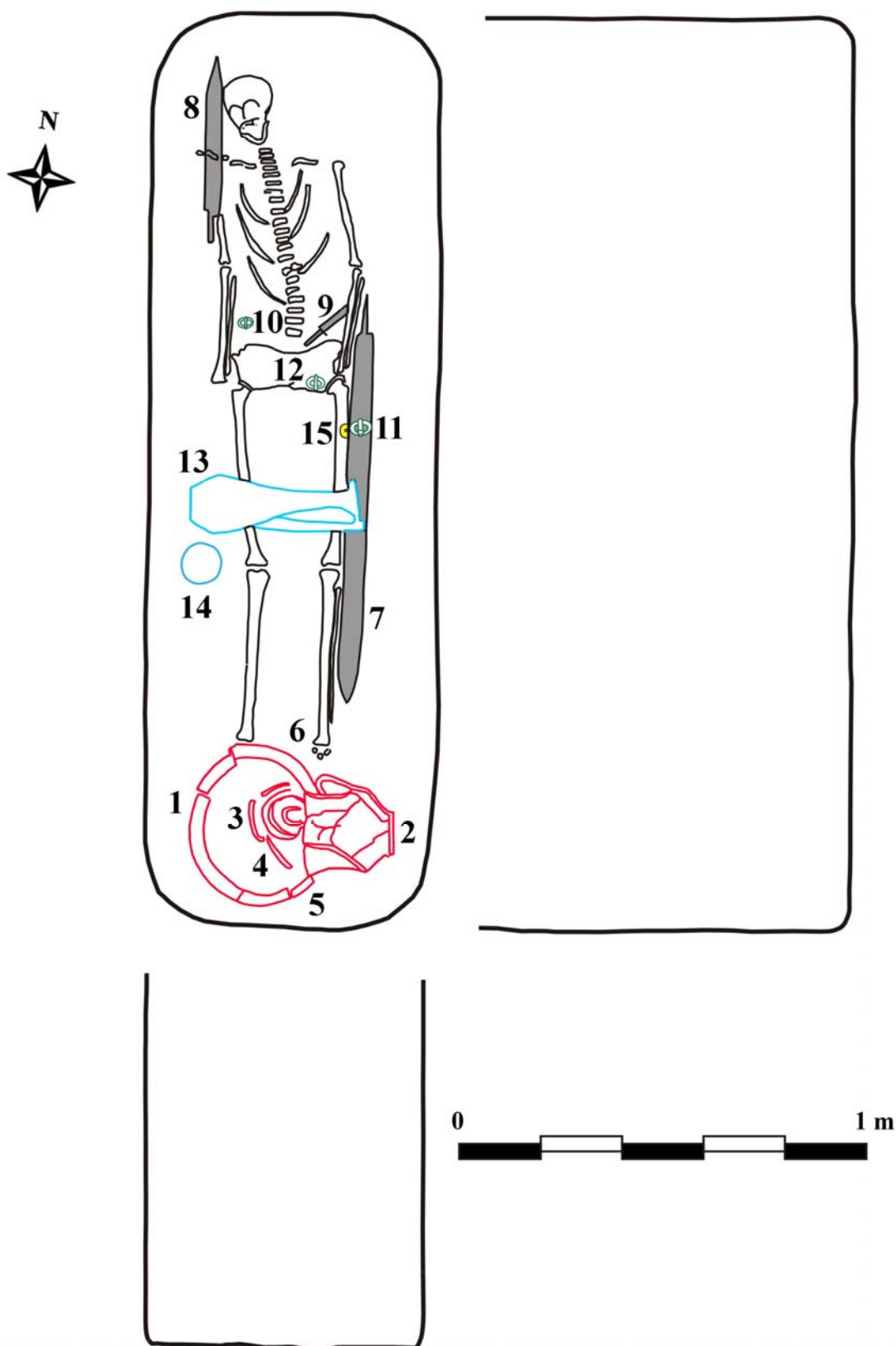

Fig. 1. Târgșoru Vechi, M 444: 1-6 recipiente ceramice; 7-9 spadă, sax, cuțit; 10-12 cataramă; 13-14 recipiente din sticlă; 15 pandantiv de spadă

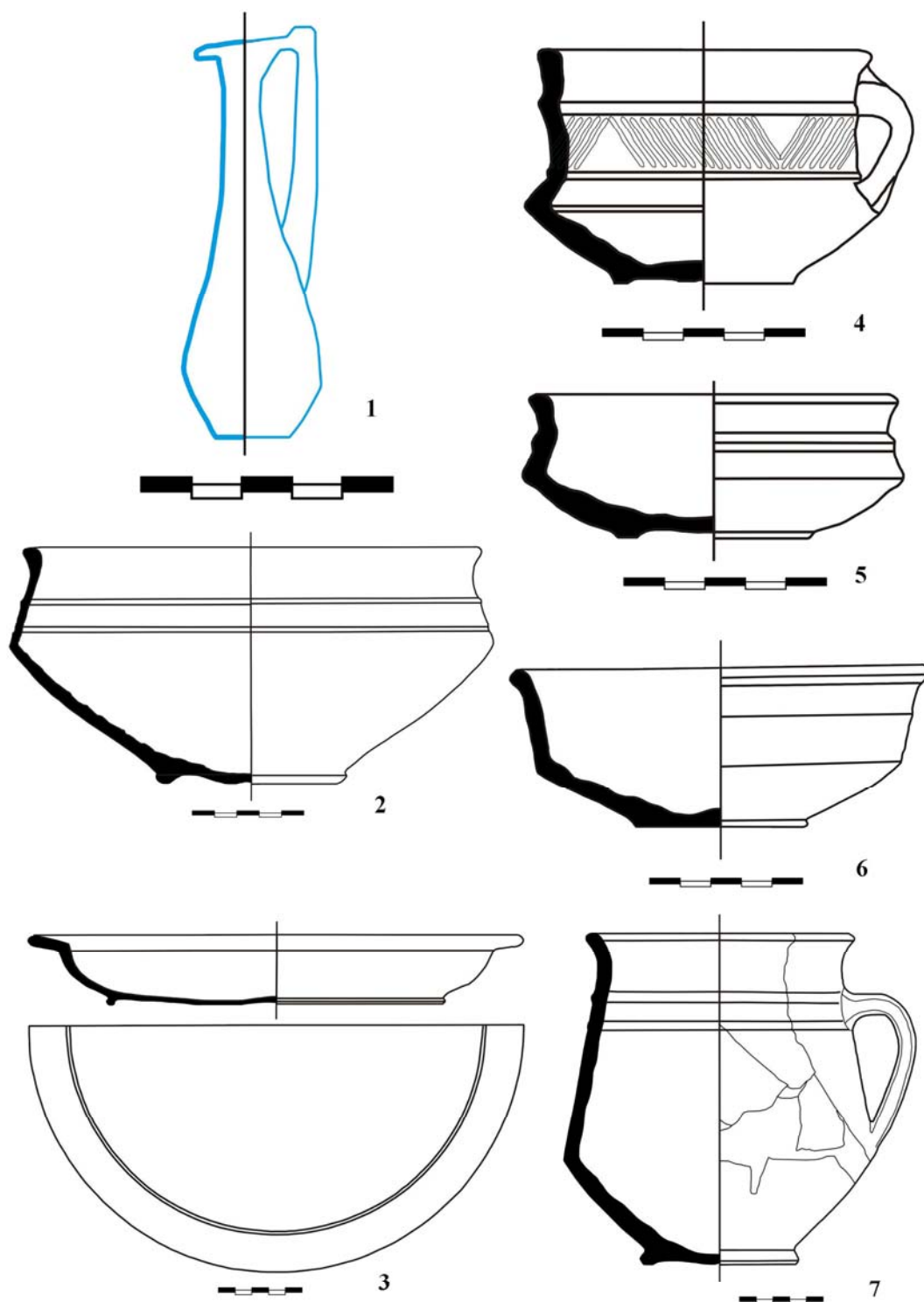

Fig. 2. Târgșoru Vechi, M 444: 1 cană din sticlă; 2, 5, 6 castroane; 3 patera; 4, 7 căni

Fig. 3. Târgșoru Vechi, M 444: 1, 3 castroane; 2, 4 căni; 5, 6 patera

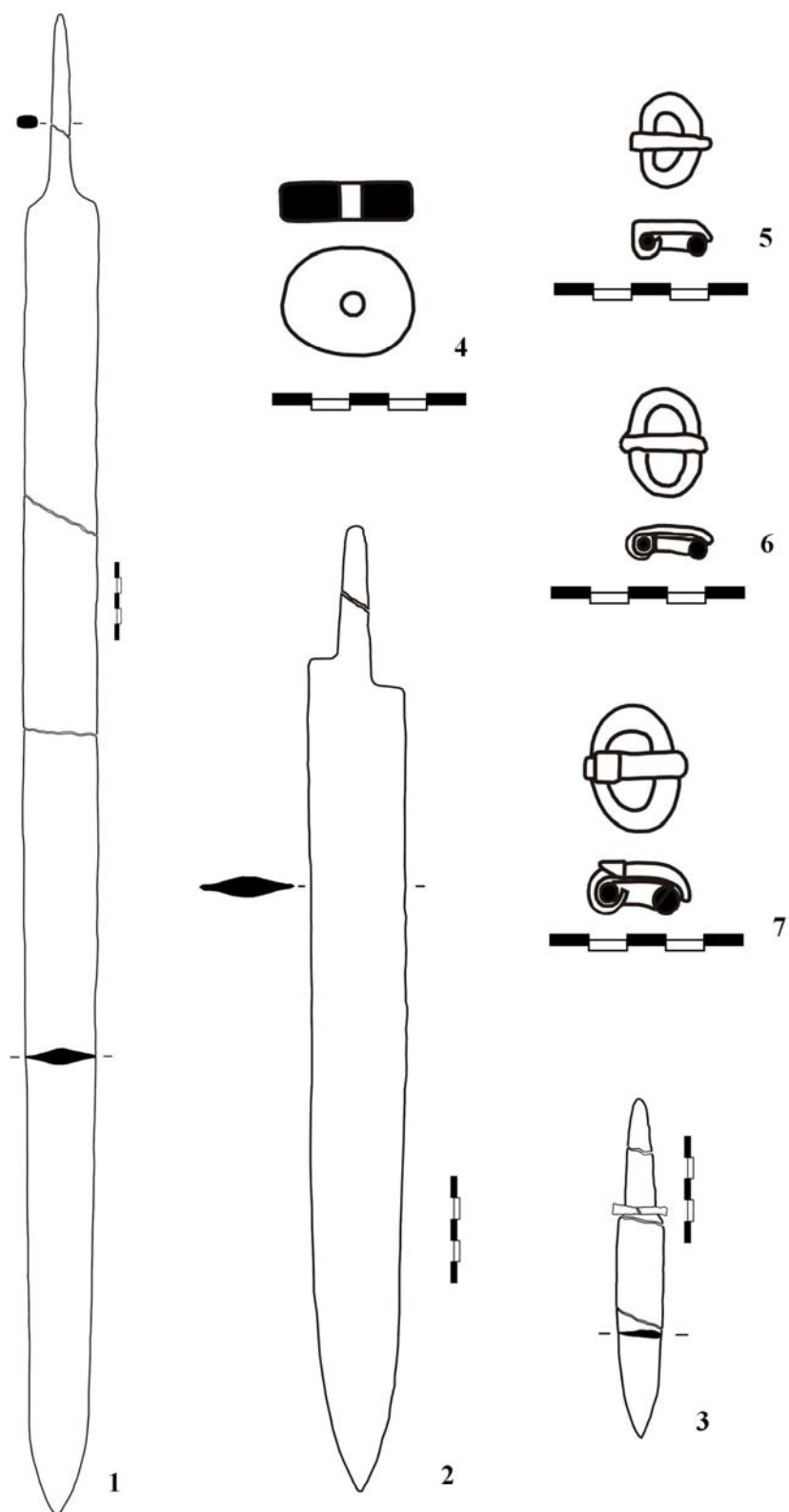

Fig. 4. Târgșoru Vechi, M 444: 1 spadă; 2 sax; 3 cuțit; 4 pandativ de spadă, 5-7 catarama.

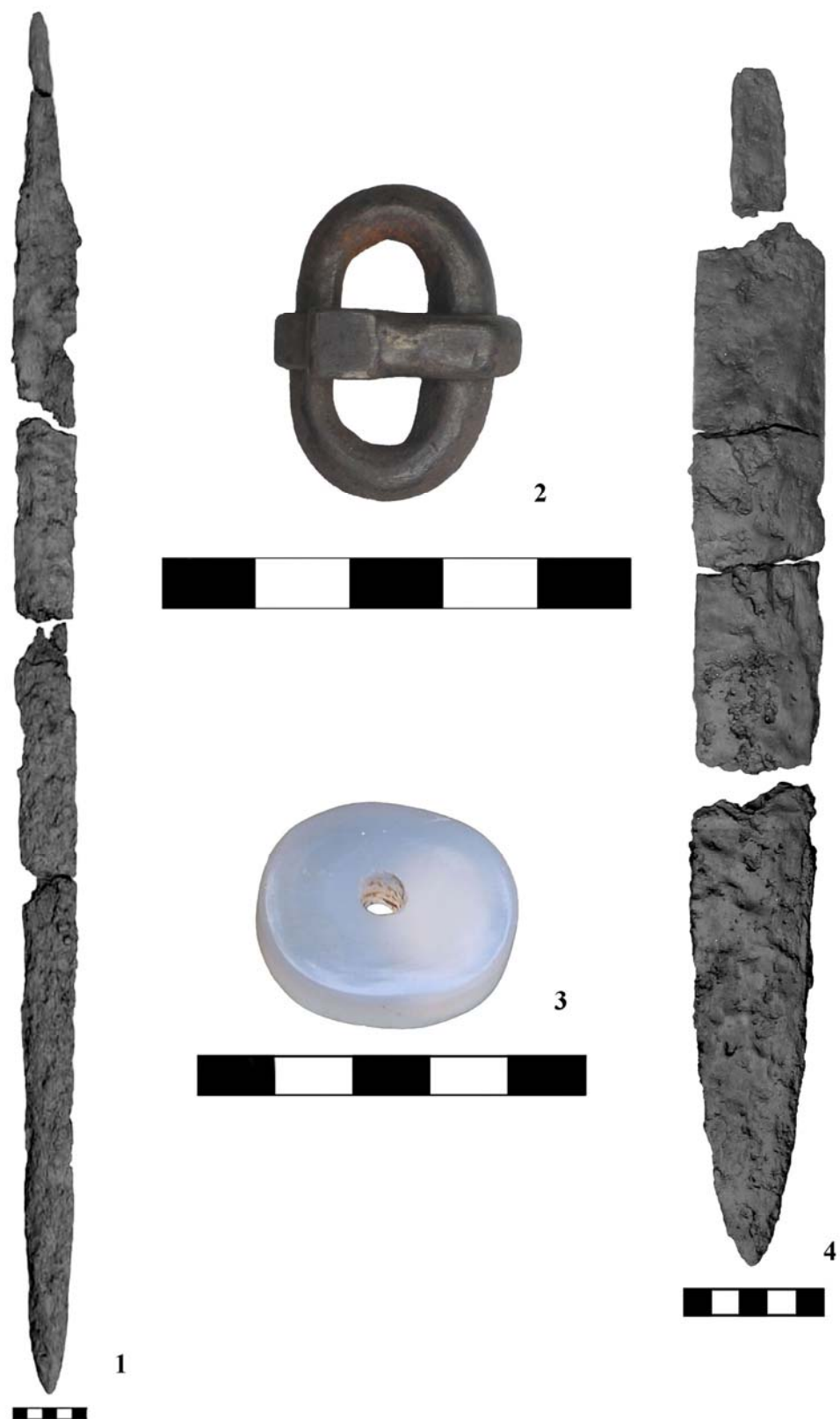

Fig. 5. Târgșoru Vechi, M 444: 1 spadă; 2 cataramă; 3 pandativ de spadă; 4 sax

CERCETĂRILE ARHEOLOGICE DE SUPRAFAȚĂ DE LA ȘUȚEȘTI, JUDEȚUL BRĂILA. PUNCTUL *TERASA I*.

Costin CROITORU*

Key words: Brăila, Șuțești, Ev mediu, Dridu, Sântana.

Siturile de la Șuțești au (re)intrat relativ recent în literatura de specialitate, odată cu inițierea cercetărilor arheologice. Trei puncte de interes fuseseră doar semnalate anterior, în urma unor recunoașteri de suprafață¹. Dintre acestea, doar pe *Popină* fuseseră efectuate câteva sondaje în anii '60 și '80².

În anul 2006, la debutul cercetărilor din punctele *Val* și *Popină*³ s-au efectuat și o serie de periegheze sistematice⁴ în vederea determinării unor noi puncte de interes arheologic, precum și pentru verificarea informațiilor cu privire la prezența, la suprafața terenului, într-un punct aflat la vest de sat, a unor „cioburi de vase lucrate la roată, ornamentate cu striuri și mai rar hașuri, aparținând culturii Dridu”⁵. Cu această ocazie s-a identificat, la aproximativ patru kilometri SV de localitate și trei kilometri SV de DN 22, pe un „pinten” al terasei înalte ce înaintează în vechea luncă a Buzăului, urmele unei așezări⁶. Aceasta se întinde pe o suprafață destul de mare, atât pe terasa menționată cât și pe latura sa sudică, urmele arheologice prezente în arătură fiind răspândite pe câteva hectare (fig. 1). Nu au fost sesizate urme de fortificație, în orice caz, cele trei margini ale sale (de vest, nord și est) care pătrund în lunca Buzăului sunt suficient de înalte și abrupte pentru a o proteja natural. Platoul respectiv prezintă o ușoară înclinație spre sud.

Punctul nou identificat a fost denumit *Terasa I* pentru a fi deosebit de un altul similar ca dispunere, numit de noi *Terasa II*. Acesta din urmă este poziționat tot pe un „pinten”, la 700 metri NE de primul. Este ceva mai mic și mai sărac în vestigii, de aici recoltându-se fragmente ceramice specifice culturilor Sântana de Mureș și Dridu. În fine, cercetările de suprafață din 2009 nu s-au soldat și cu identificarea celui de-al treilea „pinten” pe care s-ar afla vestigii similare⁷.

În ceea ce privește materialul arheologic identificat în punctul *Terasa I*, acesta atestă așezări din trei perioade distincte, întinse și bogate:

a. cea mai târzie dintre acestea este specifică secolelor XVII-XVIII și este jalonată în special de prezența unor fragmente ceramice lucrate din pastă de culoare cărămizie (fig. 2), mai puține fiind cele gri, cu nisip fin în compoziție, utilizat ca degresant (fig. 3A). Ceramica este arsă oxidant pe ambele suprafețe exterioare, miezul rămânând cenușiu, mai evident în cazul primei categorii. Mai rare sunt fragmentele ceramice smălțuite pe o singură parte, foarte fragmentare, în general atipice (fig. 3B). Câteva bulgări de zgură par a semna prezența unor activități de reducere a minereului. Aceleași așezări îi aparține și un fragment de sticlă roz, translucidă, provenind de la un recipient cu pereții groși.

b. următorul orizont cronologic este pus în evidență de prezența ceramicii cu decor vârlit

* Muzeul Brăilei, email: costin_croitoru1@yahoo.com, costin_croitoru1@hotmail.com

¹ N. Harțuche, *Preliminarii la repertoriul arheologic al județului Brăila*, în Istros, I, 1980, p. 334-335.

² Sondajele au fost efectuate de către N. Harțuche, Fl. Anastasiu, V. Sîrbu; rezultatele sunt inedite.

³ *Vezi Cronica cercetărilor arheologice din România, campania 2006*, București, 2007, nr. 187.

⁴ Efectuate de către C. Croitoru și V. Stoian împreună cu membrii „Voltin” Brăila.

⁵ N. Harțuche, *op. cit.*, p. 334.

⁶ Identificat de V. Sîrbu în 2007. Ulterior punctul a fost verificat prin periegheze de S. Pandrea, C. Croitoru, M. Vernescu, V. Stoian, aprilie 2009; C. Croitoru, noiembrie 2009.

⁷ *Vezi Oța, Sîrbu, Sarmații*, p. 89: „pe terasa superioară a Buzăului, sunt trei pinteni de terasă ce înaintează în luncă; pe aceștia și în zona înconjurătoare, pe o suprafață de mai multe hectare, s-au recoltat numeroase fragmente ceramice ori piese din metal tipice culturii Sântana de Mureș-Cerneahov”.

(fig. 4-5) precum și a unor vase de tip borcan cu fundul drept și buza răsfrântă în afară (6-7), specifice culturii Dridu. Nu este exclus ca bulgării de zgură menționați anterior să aparțină acestei așezări. Alte câteva mici fragmente de „lipitură” arsă pot aparține oricărui nivel cronologic dintre cele trei sesizate.

c. în fine, cel mai bine documentat este nivelul cronologic specific culturii Sântana de Mureș-Cerneahov. Sunt prezente categoriile ceramice caracteristice perioadei: fragmente de la recipiente lucrate la roată, din pastă cenușie, fină (fig. 8) sau din pastă cărămizie, specifică recipientelor romane, „de import” (fig. 9). Alte fragmente aparțin unor recipiente lucrate „la mână” din pastă grosieră. În ceea ce privește forma vaselor cărora le-au aparținut, aceasta nu se mai poate reconstitui cu suficientă precizie, datorită fragmentării, terenul fiind supus arăturilor sistematice. Mai multe funduri inelare, lucrate din pastă fină, cenușie, par să fi aparținut unor recipiente de tipul bolurilor sau cănilor, așa cum o ilustrează prezența unei toarte lățite. Altele, lucrate din pastă zgrunțuroasă par să fi aparținut unor oale cu fundul plat.

Interesante sunt și două fragmente provenind de la recipiente de sticlă:

a. primul dintre acestea este de sticlă verde, semi-transparentă, cu bule de aer în structură și urme de irizare pe pereții exteriori (fig. 10/2). Este decorat cu ove (distanța dintre cele două păstrate pe fragment este de 0,7 cm., cea din care se observă mai bine de 70% are o înălțime de 2 cm.). Grosimea peretelui este de 0,5 cm. Nu avem nici un element care să ne indice forma inițială a vasului de la care provenea, cupă sau pahar. În prima ipoteză, decorul specific propune încadrarea fragmentului într-o anumite categorie de cupe (tipul Straume Untergruppe 1; Eggers 223, 226, 228) din care exemplare întregi au fost descoperite la Tecuci⁸ și Miorcani⁹, eventual și altele¹⁰. Fără a constitui o grupă foarte consistentă în exemplare cunoscute (piese mai frecvente apar în Peninsula Scandinavă, dar fără a lipsi nici de pe continent¹¹) aceasta este datată într-un interval cronologic mai larg, cuprins între fazele C2 – D1 (310/320-400 p. Chr.). În cea de-a doua ipoteză, decorul specific propune încadrarea fragmentului într-o anumite categorie de pahare (tipul Eggers 230; Ekholm IIBc; Kowalk; Eketorpsglas 3/11; Straume I), din care exemplare întregi sau întregibile au fost descoperite la Mihălășeni¹², Barcea¹³, Lunca¹⁴, Polocin¹⁵ și Bârlad-Valea Seacă¹⁶. Tipul acesta de pahare este bine cunoscut, fiind foarte răspândit. Exemplare au fost identificate în Peninsula Scandinavă, Polonia, Germania și Ungaria¹⁷. În Muntenia, vase asemănătoare au fost semnalate la Copuzu¹⁸, Spanțov¹⁹,

⁸ Rau, *Glasbecher*, p. 140, nr. 2, Abb. 1/2; Rau, *Körpergräber mit Glasbeigaben*, p. 183, nr. 76, fig. 19; Rau, *Spätantike Glasfunde im Karpatenraum*, fig. 2/2; Pánczél, Dobos, *Facet Cut Glass*, p. 84, nr. 45, pl. VI/45a-b; Croitoru, *Cupe de sticlă*, p. 30, nr. 1.

⁹ Rau, *Glasbecher*, p. 139, nr. 1, Abb. 1/1, Taf. 44/1-2; Rau, *Spätantike Glasfunde im Karpatenraum*, p. 474, fig. 2/1; Pánczél, Dobos, *Facet Cut Glass*, p. 84, nr. 44, pl. VI/44a-b; Croitoru, *Cupe de sticlă*, p. 30, nr. 2.

¹⁰ Nășman, *Glas*, p. 50, între exemplarele aparținând aceleiași categorii *Eketorp glass 3*, amintește, între altele și un recipient(e?) de la Băiceni. Nu avem cunoștință despre aceste descoperiri.

¹¹ Straume, *Gläser*, p. 42, Karte 8.

¹² Gomolka-Fuchs, *Gläser der Sântana*, p. 137, Abb. 6/3; Șovan, *Mihălășeni*, p. 122, pl. 225A, 2; Pánczél, Dobos, *Facet Cut Glass*, p. 80, nr. 22, pl. III/22; Croitoru, *Glass Beakers*, nr. 16.

¹³ Gomolka-Fuchs, *Gläser der Sântana*, p. 136, Abb. 6/1; Pánczél, Dobos, *Facet Cut Glass*, p. 78, nr. 7, pl. I/7 (trimiterea la pl. I / 6a-b este eronată); Croitoru, *Glass Beakers*, nr. 29.

¹⁴ Rau, *Körpergräber mit Glasbeigaben*, p. 196, nr. 75; Rau, *Glasfunde im Karpatenraum*, p. 477, fig. 4; Straume, *Gläser*, p. 126, nr. 142; I. T. Dragomir, *Paharele de sticlă romane din necropola de tip Sântana de Mureș-Cerneahov de la Lunca, județul Galați*, în vol. *Monografia arheologică a Moldovei de Sud* (= Danubius, XVI), Galați, 1996, p. 644-647, fig. 11/1-3; Idem, *Necropola birituală Sântana de Mureș-Cerneahov de la Lunca, regiunea de sud a Moldovei* (= Danubius, XIX), Galați, 2001, p. 107, fig. 40/6, 45/5, 47/6; Pánczél, Dobos, *Facet Cut Glass*, p. 79, nr. 13-15, pl. II/13-15; Croitoru, *Glass Beakers*, nr. 32-34.

¹⁵ M. Mamalaucă, *Polocin, com. Ivești, jud. Vaslui*, în CCA, 2003, p. 245; Croitoru, *Glass Beakers*, nr. 58.

¹⁶ Palade, *Bârlad-Valea Seacă*, p. 114, fig. 165/2; p. 125, fig. 206/16; p. 131, fig. 233/3; Pánczél, Dobos, *Facet Cut Glass*, p. 78-79, nr. 8, pl. I/8; Croitoru, *Glass Beakers*, nr. 64.

¹⁷ Straume, *Gläser*, p. 130, Karte 2.

¹⁸ C. Mușățeanu, *Necropola din secolul al IV-lea e.n. de la Copuzu*, în CCDJ, II, 1986, p. 209-220.

¹⁹ Mitrea, Preda, *Necropolele*, p. 22, fig. 20; p. 39, fig. 94/3.

Alexandru Odobescu²⁰, Pietroasele²¹, Mogoșani²² etc. Din vestul României cunoaștem doar exemplarul din mormântul distrus de la Șeitin-Imaș²³. Apar cu precădere și în zona răsăriteană a mediului Sântana de Mureș, la Budești²⁴, Žovnin²⁵, Dănceni²⁶, Žuravka²⁷, Gnatki²⁸ etc. Din punct de vedere cronologic, având în vedere și contextul descoperirii unor piese similare, recipientele din acest tip apar începând din faza C2, dar cunosc o răspândire semnificativă mai ales în faza C3 (circa 310/320 – 375 p. Chr.)²⁹.

Difuziunea acestor recipiente într-un spațiu atât de larg probabil că trebuie pusă pe seama a mai multe ateliere, după cum concentrarea descoperirilor în spațiul estic pare a indica prezența unora dintre ele chiar în *Barbaricum*³⁰, însă acest fapt rămâne încă de demonstrat de către cercetările viitoare.

b. cel de-al doilea fragment reprezintă partea inferioară a unui recipient cu picior (fig. 10/1). Sticla este de bună calitate, fără bule de aer în structură, semi-transparentă, cu urme de irizare pe pereții exteriori. Cel mai probabil, piciorul avea o formă inelară (înalt de 0,9 cm.), dar datorită spărturii nu este exclusă nici posibilitatea să fi fost drept, plin; în orice caz, diametrul său era de aproximativ 5 cm. Acesta se retrage puțin în interior, de unde pornește peretele propriu-zis al recipientului, în sens invers, formând un unghi de aproximativ 90°. Grosimea peretelui este de 0,3-0,4 cm. Dacă nu cumva ne aflăm în fața unui fragment de la un recipient specific unei alte perioade, mai târziu, a cărei formă ne este necunoscută, elementele păstrate sugerează apartenența la un anumit pahar caracteristic secolului IV (tipul Eggers 238; Eketorpsglas 6/24; Straume VIII). Exemplare întregi ale tipului propus au fost descoperite la Miorcani³¹, Barcea³², Izvoare³³ și Bârlad-Valea Seacă³⁴. Fragmentul descoperit la Tocileni³⁵ pare să fi aparținut unui recipient din aceeași categorie³⁶.

²⁰ *Ibidem*, p. 99, fig. 238/7, 239/5.

²¹ Gh. Diaconu, M. Tzony, M. Constantinescu, V. Drâmbocianu, *L'ensemble archeologique de Pietroasele*, în *Dacia* (N.S.), XXI, 1977, p. 29, fig. 25/5.

²² Pánczél, Dobos, *Facet Cut Glass*, p. 80, nr. 16 cu bibliografia.

²³ E. Dörner, *Cercetări și săpături arheologice în județul Arad*, în *MCA*, 9, 1970, fig. 14/3.

²⁴ Vornic, *Budești*, p. 212, tipul 2, fig. 15/4, 6, 8; 110/7, 11, 18, 24; 127/1-7, 9, 15; 129/8.

²⁵ V. V. Kropotkin, *Rimskie importnye izdelija v vostočnoj Evrope (II v. Do n.e. – V v.n.e.)*, 1970 (= *Archeologija SSSR*, D 1-27), fig. 79/5.

²⁶ I. A. Rafalovič, *Dančeny. Mogil'nik Černjachovskoj kul'tury*, Chișinău, 1986, pl. XXXIX/8.

²⁷ E. A. Symonovič, *Stekljannye kubki iz Žuravki*, în *Krat. Soob. Inst. Arch. Moskova*, 102, 1964, fig. 1/4.

²⁸ V. V. Kropotkin, *op. cit.*, fig. 77/5.

²⁹ H. J. Eggers, *Der römische Import im freien Germanien*, *Atlas der Urgeschichte*, I, Hamburg, 1951, p. 92-94; G. Ekholm, *Als orientalisch angenommene Gläser Skandinaviens aus dem ersten bis aus dem sechsten Jahrhundert n. Chr.*, în *Antikvariskt Arkiv*, 26, 1965, p. 3, 20-21; Näsman, *Glas*, p. 49-53; Straume, *Gläser*, p. 28-31; K. Godłowski, *The Chronology of the Late Roman and Early Migration Period in Central Europe*, în *Prace Archeologiczne* (Kraków), 11, 1970, p. 108; Idem, *Die Chronologie der jüngeren und späten Kaiserzeit in den Gebieten südlich der Sudeten und Karpaten*, în vol. *Probleme der relativen und absoluten Chronologie ab Latènezeit bis zum Frühmittelalter*, Kraków, 1992, p. 50; J. Tejral, *Zur Chronologie und Deutung der südöstlichen Kulturelemente in der frühen Völkerwanderungszeit Mitteleuropas*, în *Die Völkerwanderungszeit im Karpatenbecken. Anzeiger der Germanischen Nationalmuseums*, Nürnberg, 1987, p. 229, 246; Pánczél, Dobos, *Facet Cut Glass*, p. 69.

³⁰ Rau, *Körpergräber mit Glasbeigaben*, p. 170; Straume, *Gläser*, p. 61; M. B. Ščukin, *Gotskij put'*, Sankt-Petersburg, 2005, p. 180.

³¹ Gomolka-Fuchs, *Gläser der Sântana*, p. 139, Abb. 7/2; Pánczél, Dobos, *Facet Cut Glass*, p. 83-84, nr. 40, pl. V/40; Croitoru, *Glass Beakers*, nr. 22.

³² S. Țau, M. Nicu, *Ein Beschrifteter Glasbecher aus der Nekropole von Barcea-Tecuci (4. Jahrhundert u. Z.)*, în *Dacia* (N.S.), XXIX, 1-2, 1985, p. 165-166, fig. 1-2; Idem, *Săpăturile arheologice din necropola birituală din secolul al IV-lea e.n. de la Barcea, jud. Galați*, în *MCA*, București, 1986, p. 177-178, fig. 4/1; Gomolka-Fuchs, *Gläser der Sântana*, p. 139, Abb. 7/5; Pánczél, Dobos, *Facet Cut Glass*, p. 83, nr. 37, pl. V/37a-b; Croitoru, *Glass Beakers*, nr. 30.

³³ Vulpe, *Izvoare*, p. 45-48, 300, fig. 319-320; Croitoru, *Glass Beakers*, nr. 48.

³⁴ Palade, *Bârlad-Valea Seacă*, p. 90, fig. 84/7, p. 649, fig. 276/3; Pánczél, Dobos, *Facet Cut Glass*, p. 83, nr. 39, pl. V/39; Croitoru, *Glass Beakers*, nr. 24.

³⁵ Gomolka-Fuchs, *Gläser der Sântana*, p. 39, Abb. 7/1; Pánczél, Dobos, *Facet Cut Glass*, p. 84, nr. 41, pl. V/41.

Analogii apar mai ales în Peninsula Scandinavă și mai rar, pe restul continentului³⁷, unde sunt interpretate drept „importuri romane” realizate în provinciile răsăritene ale Imperiului. În Muntenia un exemplar întreg a fost descoperit la Independența³⁸. Piese fragmentare au apărut și la Bratei³⁹, iar în est la Budești⁴⁰, Comrat⁴¹, Kerč⁴² etc. Forma generală a tipului este conică, terminată printr-un picior scurt. Decorul este reprezentat în cadrul a două registre asimetrice, despărțite de un câmp intermediar bogat ornamentat, de obicei cercuri sau linii frânte cuprinse între două caneluri. Decorul registrului inferior pornește din imediata apropiere a piciorului și este reprezentat de patru ove mari, aplicate în relief din pastă de sticlă, ocupând mai bine de jumătate din economia peretelui. Aplicarea lor simetrică creează senzația unor fațetări. Uneori în partea superioară, între ele, apar intercalați patru mici butoni. În general, în registrul superior este aplicată o inscripție („*πῆς ζῆσης χαλῶς αἰ*”), precum la exemplarele descoperite la Tocileni, Barcea și Bârlad-*Valea Seacă*, dar aceasta poate lipsi, așa cum este cazul exemplarului identificat la Izvoarele. Având în vedere și analogiile cunoscute, se propune datarea acestui tip de recipiente în intervalul cronologic cuprins între fazele C3 – D1 (310/320 – 410 p. Chr.)⁴³.

Din categoria uneltelor am descoperit un cuțit de fier cu tăișul pe o singură latură (fig. 10/4). Lungimea lamei este de 11 cm, iar a pedunculului pentru fixarea mânerului, dreptunghiular în secțiune, de 1,5 cm. Dacă inițial acest tip de descoperiri reprezentau „excepții”⁴⁴, în actualul stadiu al cercetărilor acestea constituie o prezență constantă în mediul Sântana⁴⁵, mai ales în cadrul descoperirilor cu caracter funerar, unde sunt puse în legătură cu „ofranda de carne”⁴⁶.

Un cuțitaș de bronz foarte subțire, cu lungimea lamei de 4 cm., iar a pedunculului de 0,5 cm. (fig. 10/5), reprezintă obiectele de toaletă. Fără să constituie o prezență relativ comună în mediul Sântana de Mureș precum categoria anterioară, acest tip de obiecte nu lipsește din siturile cercetate. Inițial au fost interpretate ca pile de unghii⁴⁷, dar pentru o atare ipoteză nu deținem nici un element concludent. Analogiile de la Bârlad-*Valea Seacă*⁴⁸, Mihălășeni⁴⁹, Budești⁵⁰ etc. au fost publicate drept „cuțitașe de toaletă”. Prețuirea de care se bucurau aceste obiecte relativ simple, și eventual modalitatea de port este sugerată de descoperirea de la Izvoarele, unde în cadrul M_{VIII} un exemplar era depus într-o teacă de piele, între genunchii defunctului⁵¹. Romane la origine, cuțitașele de bronz par să fi ajuns în mediul Sântana prin intermediul populațiilor germanice care le-au cunoscut de timpuriu⁵².

³⁶ Aceeași încadrare și la Pánczél, Dobos, *Facet Cut Glass*, p. 84, nr. 41, pl. V/41.

³⁷ Straume, *Gläser*, p. 38-40.

³⁸ Mitrea, Preda, *Necropolele*, p. 143, fig. 134, 267; Gomolka-Fuchs, *Gläser der Sântana*, Abb. 7/3.

³⁹ L. Bârz, *Continuitatea populației autohtone în Transilvania în secolele IV-V (cimitirul 1 de la Bratei)*, București, 1973, p. 63.

⁴⁰ Vornic, *Budești*, p. 214, tipul 7, fig. 128/1.

⁴¹ E. A. Rikman, *Vapros datirovki importnyh veščj v pamjatnikach plemen Černjachovskoj kul'tury Dnestrovsko-Prut'skogo mez'dureč'ja*, în *Sovetskaja Archeologija*, 3, 1972, fig. 6/17.

⁴² I. Gavrituchin, *Chronologičeskie indicatory finala Černjachovskoj kul'tury. Tolstostennyye kubki so šlifovannoj i plastičeskoj ornamentaciej: koničeskie i s vydelennoj nožkoj (Eggers 236-238, Straume VI-IX)*, în *Sto let Černjachovskoj kul'ture*, Kiev, 1999, p. 57.

⁴³ Năsman, *Glas*, p. 86; Straume, *Gläser*, p. 39-40.

⁴⁴ Mitrea, Preda, *Necropolele*, p. 139.

⁴⁵ Numai la Mihălășeni au fost semnalate 47 de exemplare, cf. Șovan, *Mihălășeni*, p. 163, iar la Budești 44 de exemplare, cf. Vornic, *Budești*, p. 189. Vezi și Fl. Petrescu, *Repertoriul monumentelor arheologice de tip Sântana de Mureș-Cerneahov de pe teritoriul României*, București, 2002, p. 288, unde sunt menționate 55 de puncte cu astfel de descoperiri, desigur nu toate.

⁴⁶ I. Ioniță, *Contribuții cu privire la cultura Sântana de Mureș-Cerneahov pe teritoriul Republicii Socialiste România*, în *AM*, IV, 1966, p. 237-239.

⁴⁷ Mitrea, Preda, *Necropolele*, p. 139.

⁴⁸ Palade, *Bârlad-Valea Seacă*, p. 206.

⁴⁹ Șovan, *Mihălășeni*, p. 157.

⁵⁰ Vornic, *Budești*, p. 202.

⁵¹ Vulpe, *Izvoare*, p. 309-310, fig. 326/1.

⁵² Gh. Diaconu, *Târgșor. Necropola din secolele III-IV e.n.*, București, 1965, p. 89.

Mai notăm și faptul că aceste piese par să fie specifice părții vestice a arealului Sântana⁵³.

Singura piesă de podoabă identificată este o mărgică simplă, de calcedonie alburie cu o ușoară tentă de gri-verzui, rotundă, cu diametrul de 0,5 cm. (fig. 10/3).

În fine, o piesă foarte interesantă, chiar dacă fragmentară, o reprezintă un recipient de bronz. Starea sa fragmentară nu mai poate sugera forma inițială, deși părțile păstrate din pereți par să se fi conservat relativ bine. S-au păstrat patru fragmente care par să provină din același exemplar. Două dintre ele aparțin părții superioare, buza dreaptă, înaltă de 1,5 cm., puțin evazată către exterior, de sub care pornește umărul ușor bombat al corpului propriu-zis (fig. 10/6a). Având în vedere gradul de curbură al acestor două fragmente care se completează, recipientul în discuție pare să fi avut un diametru de circa 20 cm., fapt ce exclude (în ciuda unei eventuale marje de eroare care are în vedere hazardul unei deformări ulterioare a fragmentului) să fi fost inițial o cană⁵⁴. Dacă cea mai consistentă parte păstrată este atipică provenind din corpul recipientului, în schimb, ce-a de-a patra, păstrează un buton, introdus într-un orificiu circular în genul unui nit (fig. 10/6b). De formă cilindrică, acesta iese în afara corpului recipientului cu 0,6 cm., ilustrând astfel rolul său în prinderea unei toarte care nu s-a mai păstrat, și mai puțin eventualitatea unei urme de la o reparație. Completând descrierea piesei, remarcăm o diferență cromatică vizibilă integral pe o parte a fragmentelor. Este vorba despre o depunere cenușiu-verzuie, metalică, lucioasă, pe alocuri foarte bine păstrată, uneori căzută, ce sugerează tratamentul la care fusese supus recipientul la interior, sau poate oxidarea sa datorată conținutului. Prezumții relative la forma recipientului sunt greu de emis, oricum hazardate având în vedere elementele conservate.

Recipiente de bronz descoperite în mediul românesc al culturii Sântana nu cunoaștem⁵⁵, iar acest lucru poate reprezenta rezultatul unei prohibiții relative la materiale feroase. În aceste condiții, ipoteza⁵⁶ că diferite „small finds” de bronz n-ar fi constituit decât materia primă pentru repararea unor artefacte, nu poate fi exclusă, cu toate că nu avem absolut nici un indiciu relativ la piesele care ar fi făcut obiectul unor astfel de intervenții.

*

Prin prisma rezultatelor evidențiate mai sus, rezultă cu prisosință necesitatea cercetării sistematice a sitului arheologic recent identificat, din două rațiuni: pe de o parte, vestigiile se află pe un teren agricol privat, iar campaniile agricole distrug situl arheologic, astfel încât se impune urgent cercetarea și propunerea sa pentru includere în Lista Monumentelor Istorice spre a putea fi inițiate demersurile de protejare. Pe de altă parte, în județul Brăila nu a fost investigat sistematic nici un sit Sântana de Mureș-Cerneahov, în ciuda faptului că această cultură este bine documentată (Dedulești, Racovița, Gropeni, Maraloiu, Tichilești etc.). Necesitatea cercetării sitului de la Suțești se impune și datorită întinderii și bogăției sale, numai prin cercetări de suprafață fiind descoperite numeroase artefacte de diverse tipuri și materiale.

SURFACE ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS FROM ȘUȚEȘTI, BRĂILA COUNTY. TERRACE I POINT

In this article the author reveals a new founded point of archaeological interest. The spot was identified as the result of an systematic field research conducted from the archaeological team who investigate the other sites from Șuțești, called *Val* (turf wall) and *Popina* (erosion witness from the Buzău River Valley).

Basically it is spoken about a large settlement situated on a dominant terrace that advance deep in the old Buzău River Valley. From the surface were gathered many materials, pottery fragments mainly, but iron

⁵³ A. Kokowski, *Grupa Masłomecka. Z badań nad przemianami kultury gotów w młodszym okresie rzymskim*, Lublin, 1995, p. 293.

⁵⁴ Oța, Sîrbu, *Sarmații*, p. 90: „poate cană sau mai degrabă ointment pot”.

⁵⁵ C. Croitoru, *Réceptients de bronze romains découverts dans l'espace est-carpatique (Ier siècle av. J.-C. – Ier siècle apr. J.-C.)*, în vol. *Miscellanea Historica et Arheologica in Honorem Professoris Ionel Cîndea* (eds.: V. Sîrbu, C. Luca), Brăila, 2009, p. 33-49.

⁵⁶ Oța, Sîrbu, *Sarmații*, p. 91.

tools, fragments of glass recipients, an bronze toilet knife, an chalcedony bead, an bronze, fragmentary recipient too. The study of the archaeological materials conduct to the idea of a settlement having tree different levels of existing. The first one and the most recent one dates from the medieval ages. The second one refers to the Dridu Culture, easily recognized by the specific ornamentation of the pottery fragment. The last one and the oldest one dates from the period of Sântana de Mureș Culture. This it seems to be the most documented level, judging about the richness of the archaeological materials gathered. On the one hand, these discoveries reveals an large and long time habitation, and on the other hand, the „imported” Roman artefact conduct us to the idea of an prosper community.

Reflected on this short presentation, it seems necessary to perform an systematic investigation of the new spotted point, first of all from protection reasons because the site is on an agrarian field which is ploughed every year, and secondly because, in spite that Sântana de Mureș Culture is well documented in Brăila Conty, until now no systematic investigations were made.

Lista abrevierilor

- Croitoru, *Cupe de sticlă*: C. Croitoru, *Cupe de sticlă descoperite în mediul Sântana de Mureș de la est de Carpați*, în *Danubius*, XXVI, 2008, p. 25-38.
- Croitoru, *Glass Beakers*: C. Croitoru, *Short considerations on glass beakers discovered in the Sântana de Mureș environment between the Carpathians and Pruth*, în vol. *Near and Beyond the Roman Frontier. Proceedings of the Colloquium held at Targoviste (16-17 October 2008)*, ed. O. Tentea, Cluj-Napoca, 2010 (sub tipar).
- Gomolka-Fuchs, *Gläser der Sântana*: Von G. Gomolka-Fuchs, *Gläser der Sântana de Mureș- Černjachov-Kultur aus Rumänien und der Republik Moldavien*, în vol. *Die Sântana de Mureș-Černjachov-Kultur*, Bonn, 1999, p. 129-141.
- Mitrea, Preda, *Necropolele*: B. Mitrea, C. Preda, *Necropolele din secolul al IV-lea e.n. în Muntenia*, București, 1966.
- Näsman, *Glas*: U. Näsman, *Glas och handel i senromersk tid och folkvandringstid. En studie kring glas grån Eketorp-II*, Öland Sverige, Uppsala, 1984.
- Oța, Sîrbu, *Sarmații*: L. Oța, V. Sîrbu, *Sarmații din județul Brăila/The Sarmatians in Brăila County*, Brăila, 2009.
- Palade, *Bârlad-Valea Seacă*: V. Palade, *Așezarea și necropola de la Bârlad-Valea Seacă*, București, 2004.
- Pánczél, Dobos, *Facet Cut Glass*: S. Pánczél, A. Dobos, *Facet Cut Glass Vessels of the Late 3rd to 5th century AD. Analysis of finds from north Danubian Romania*, în vol. *Funerary offerings and votive depositions in Europe's 1st millennium AD. Cultural artefacts and local identities* (ed. C. Toma), Cluj-Napoca, 2007, p. 67-97.
- Rau, *Körpergräber mit Glasbeigaben*: G. Rau, *Körpergräber mit Glasbeigaben des 4. nachchristlichen Jahrhunderts im Oder-Weichsel-Raum*, în *Acta Praehistorica et Archaeologica*, 3, 1972, p. 109-214.
- Rau, *Spätantike Glasfunde im Karpatenraum*: G. Rau, *Spätantike Glasfunde im Karpatenraum*, în *Zeitschr. Ostforsch.*, 24, 1975, p. 464-485.
- Rau, *Glasbecher*: G. Rau, *Spätkaiserzeitliche Glasbecher vom typ Sakrau II aus der Moldau*, în *Archäologisches Korrespondenzblatt*, 5, 1975, p. 139-141.
- Straume, *Gläser*: E. Straume, *Gläser mit Facettenschliff aus skandinavischen Gräben des 4. und 5. Jahrhunderts n. Chr.*, Oslo, 1987.
- Șovan, *Mihălășeni*: O. L. Șovan, *Necropola de tip Sântana de Mureș-Cerneahov de la Mihălășeni (județul Botoșani)*, Târgoviște, 2005.
- Vornic, *Budești*: V. Vornic, *Așezarea și necropola de tip Sântana de Mureș-Cerneahov de la Budești*, Chișinău, 2006.
- Vulpe, *Izvoare*: R. Vulpe, *Izvoare. Săpăturile din 1936-1948*, București, 1957.

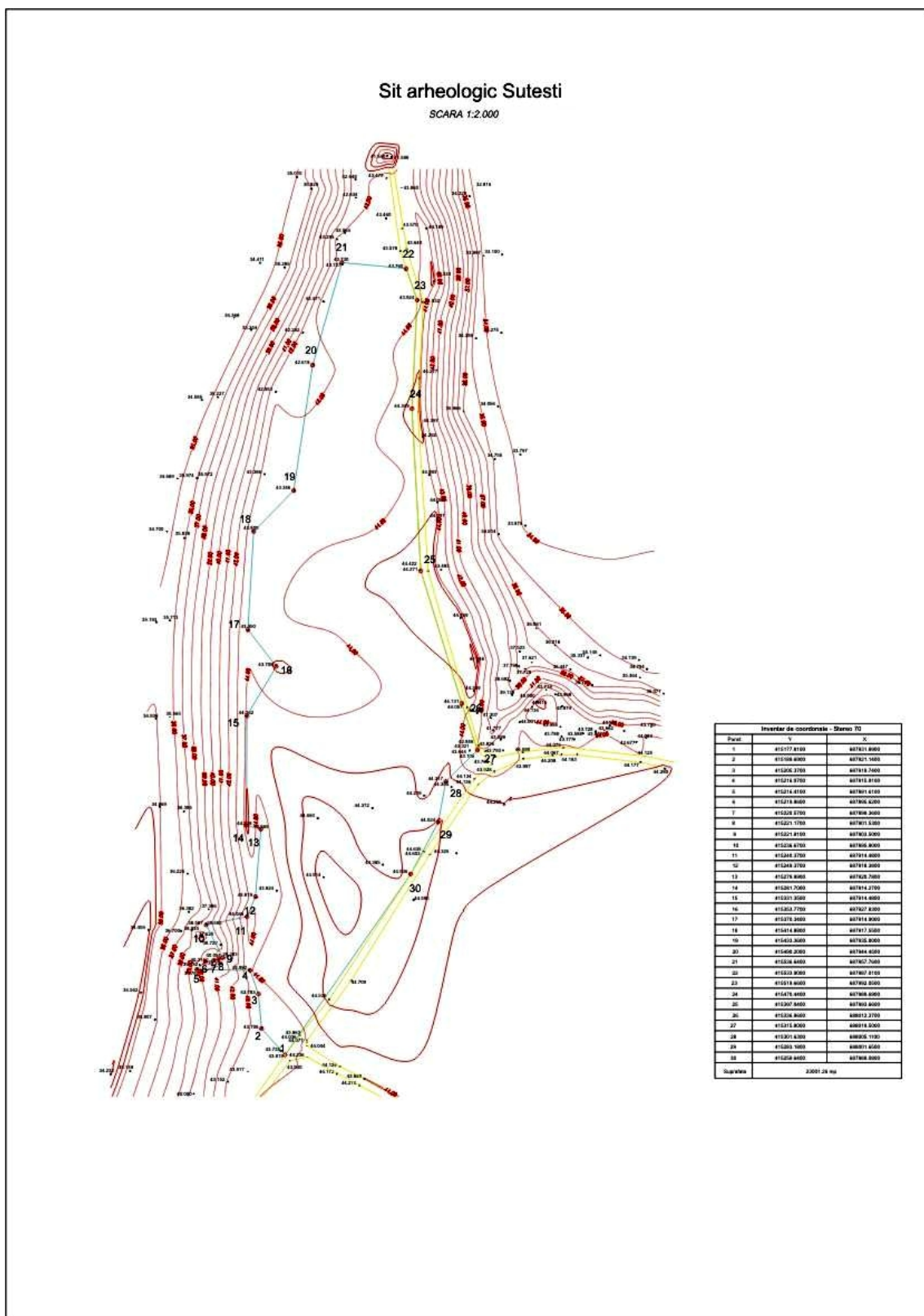

Fig. 1. ridicarea topografică S.C. Rom Survey S.R.L., 2009, Șuțești, punctul *Terasa I*.

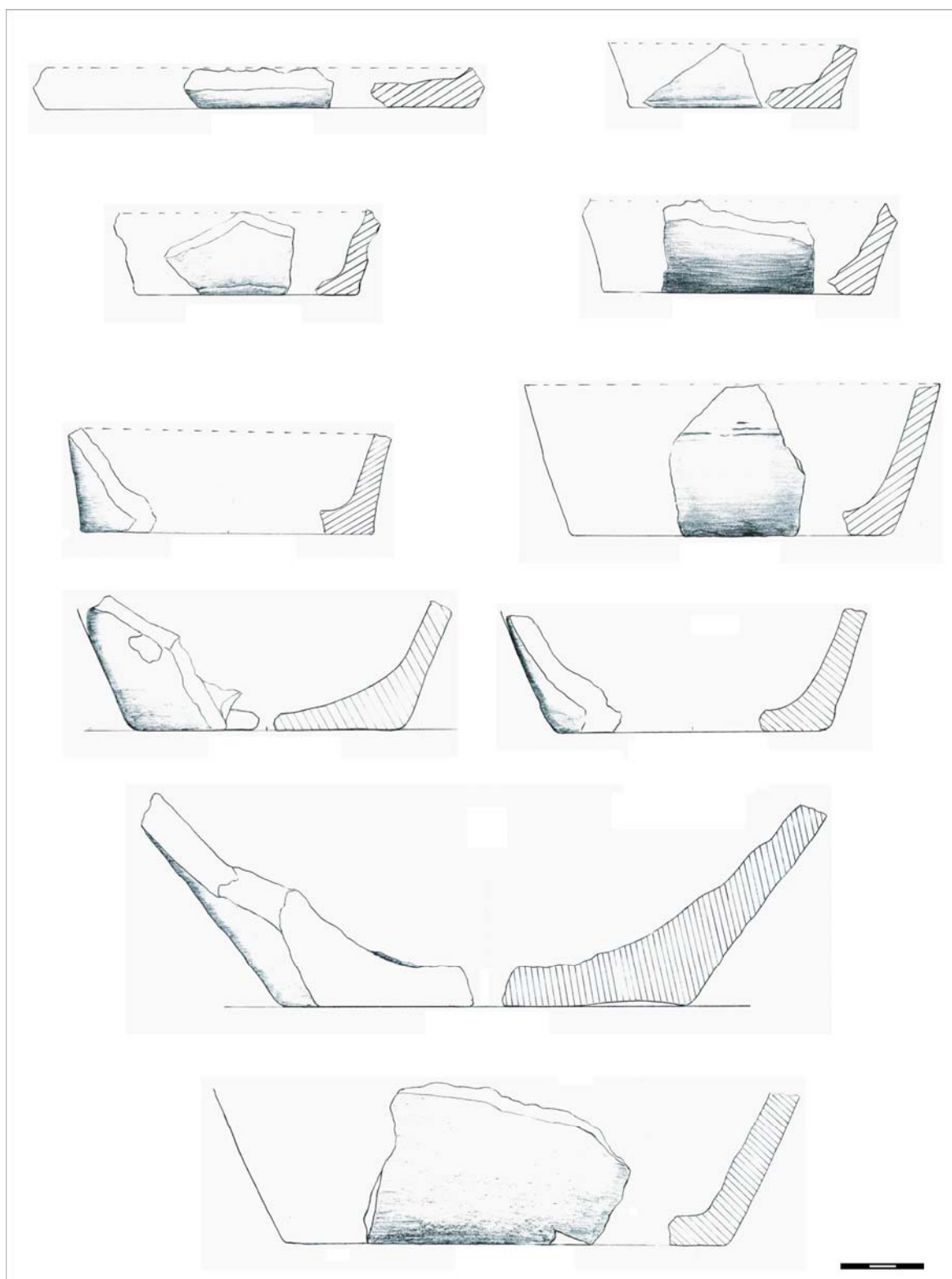

Fig. 2. fragmentele ceramice lucrate din pastă de culoare cărămizie, medievale.

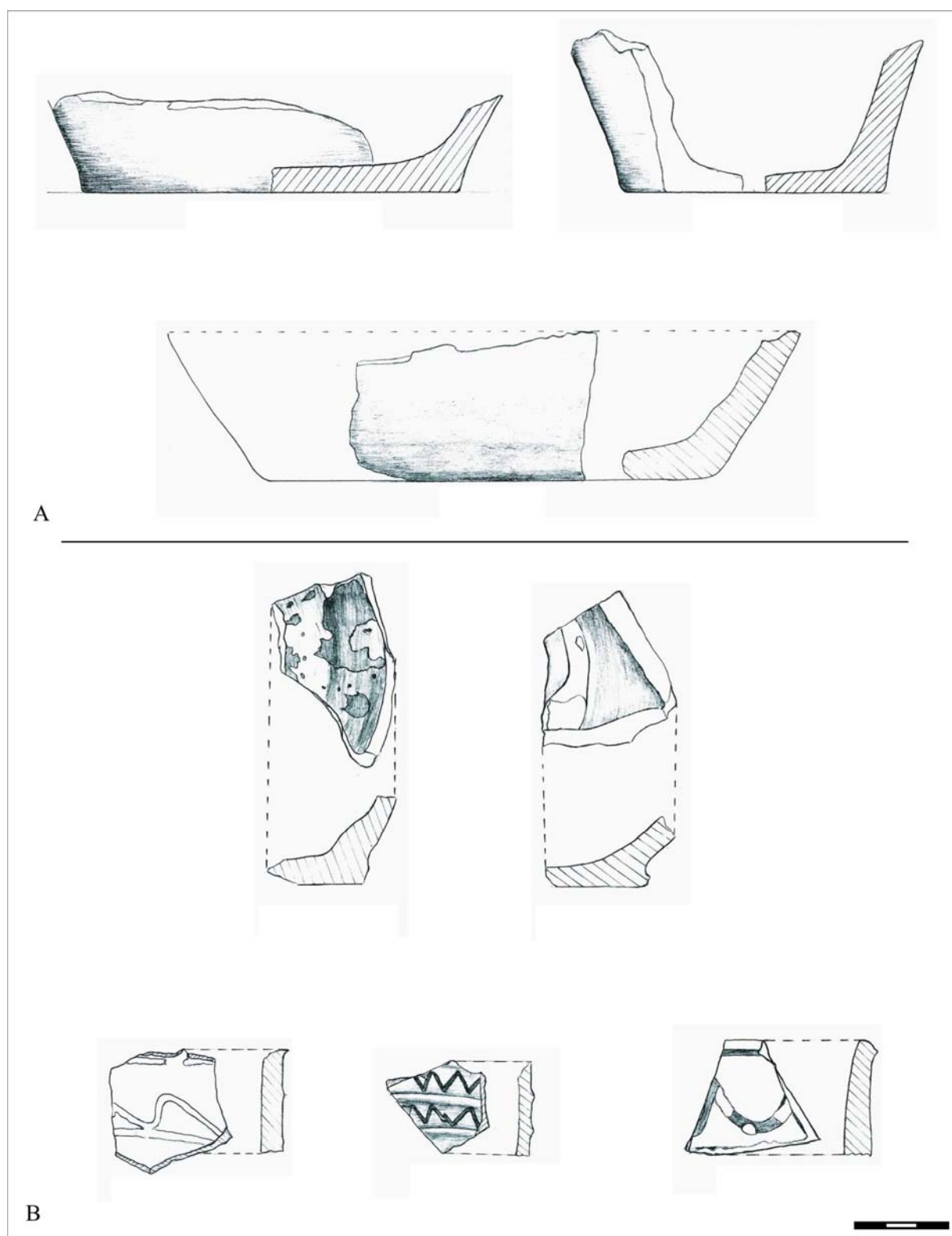

Fig. 3. A. fragmentele ceramice lucrate din pastă de culoare cenușie, medievale
B. fragmentele ceramice smălțuite, medievale.

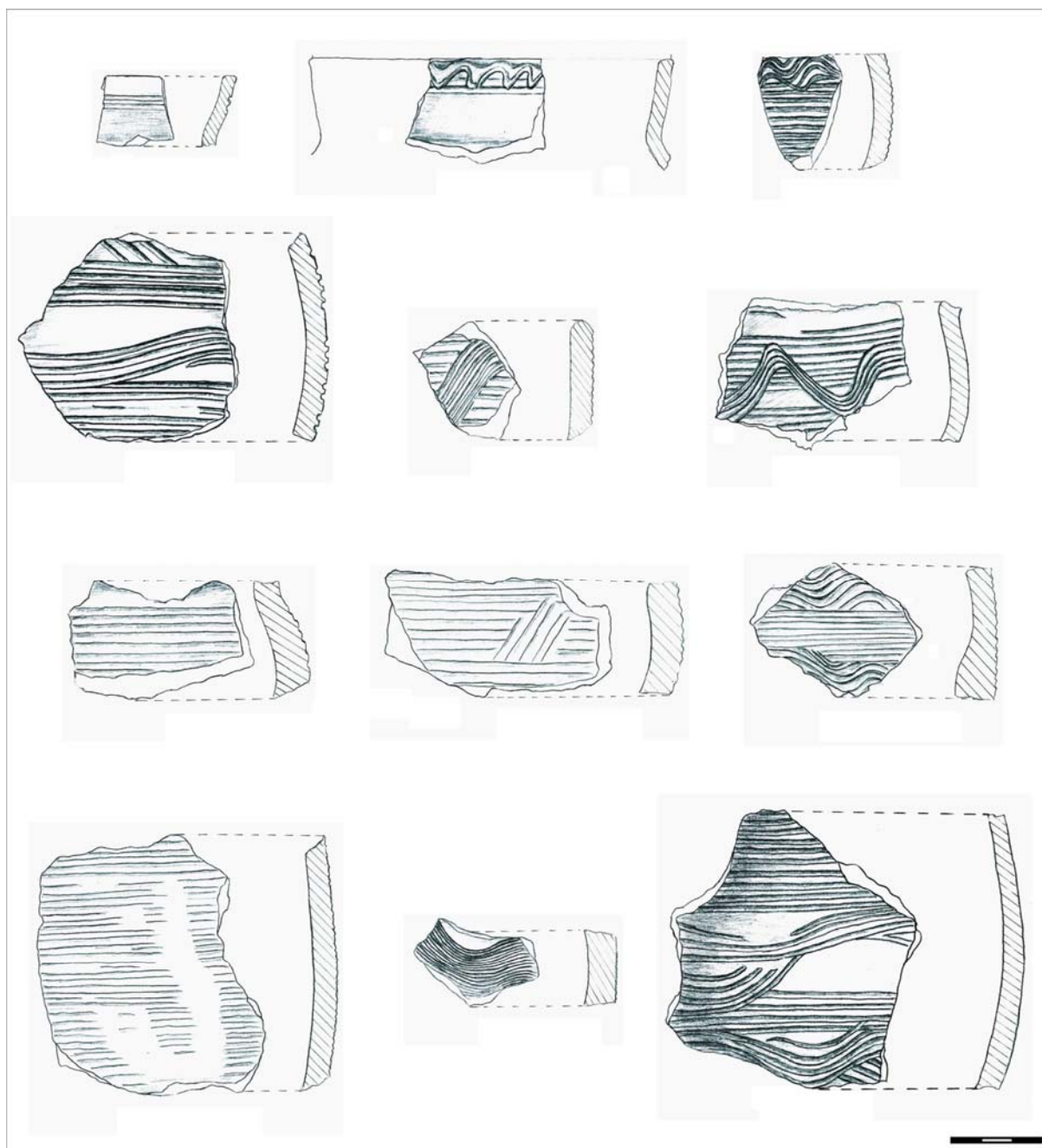

Fig. 4. fragmentele ceramice cu decor specific culturii Dridu.

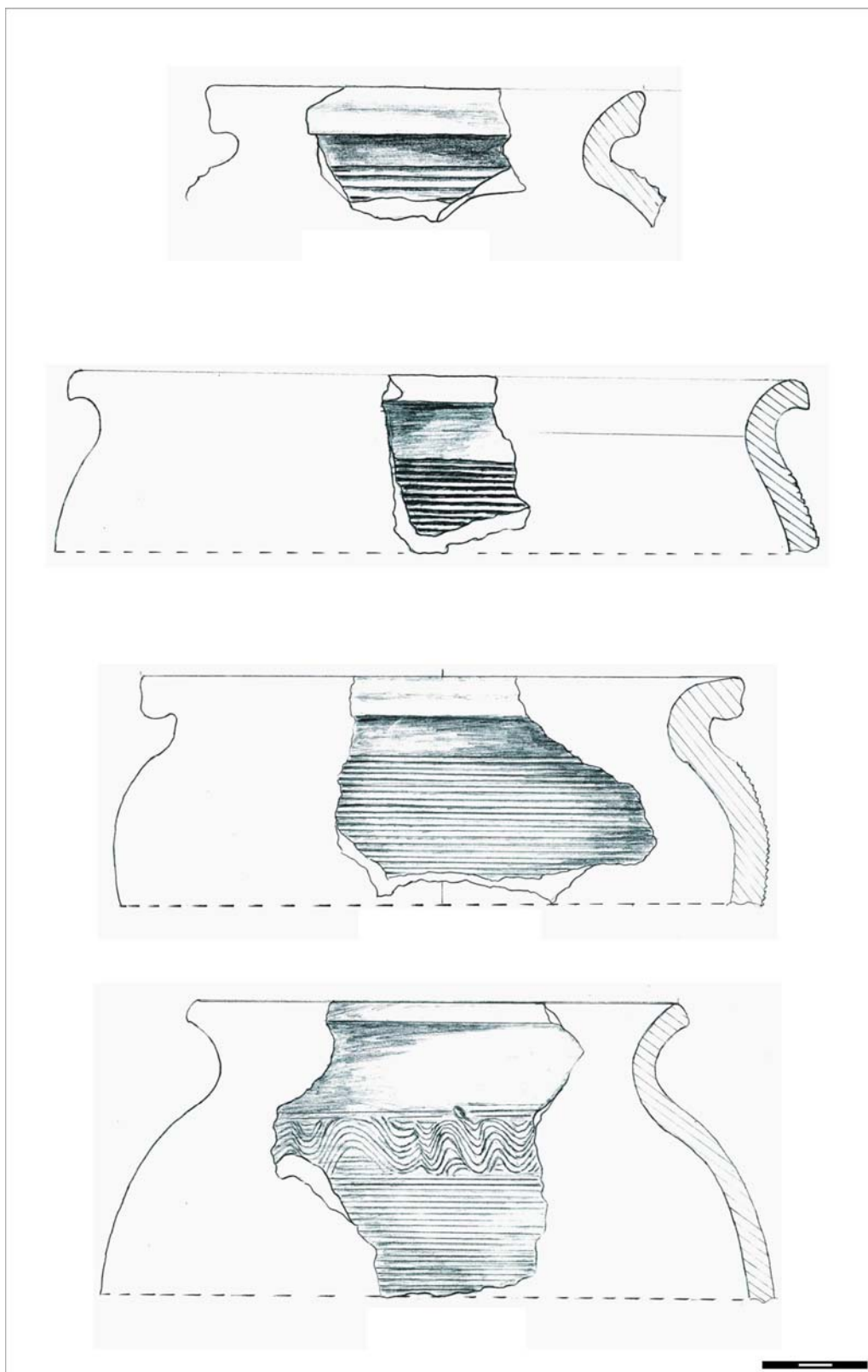

Fig. 5. fragmentele ceramice cu decor specific culturii Dridu.

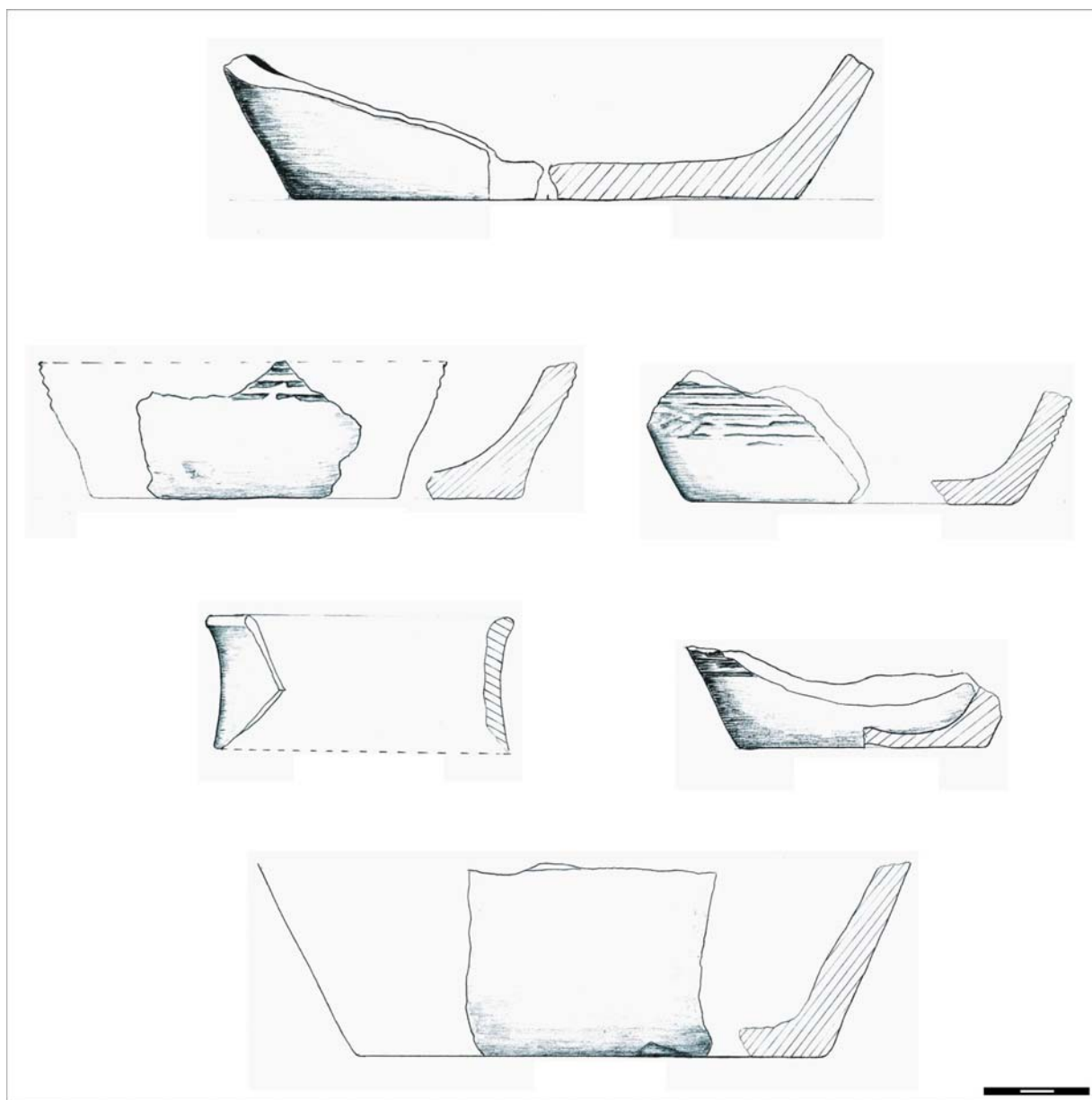

Fig. 6. fragmentele ceramice, specifice culturii Dridu.

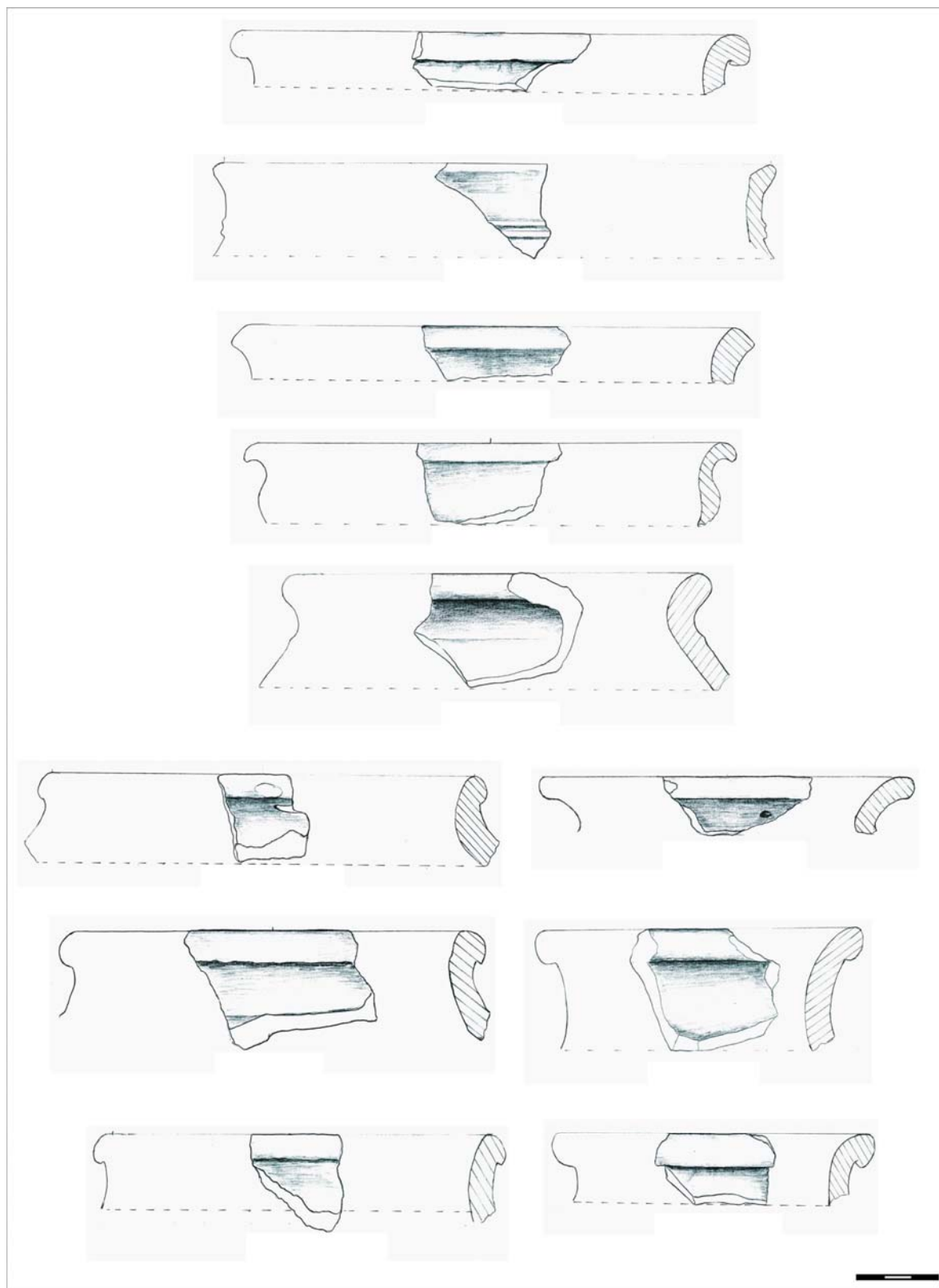

Fig. 7. fragmentele ceramice specifice culturii Dridu.

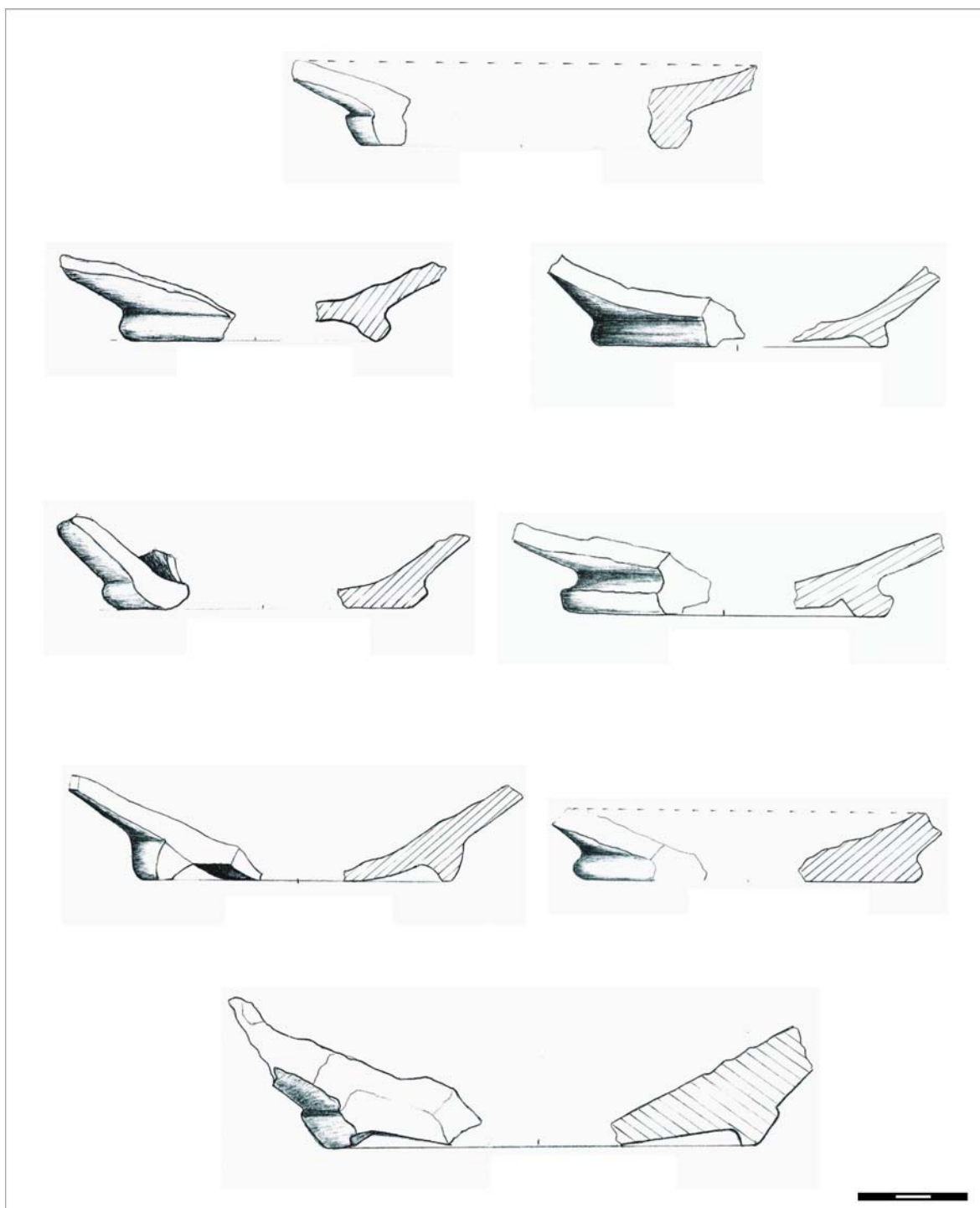

Fig. 8. fragmentele ceramice din pastă cenușie specifice culturii Sântana.

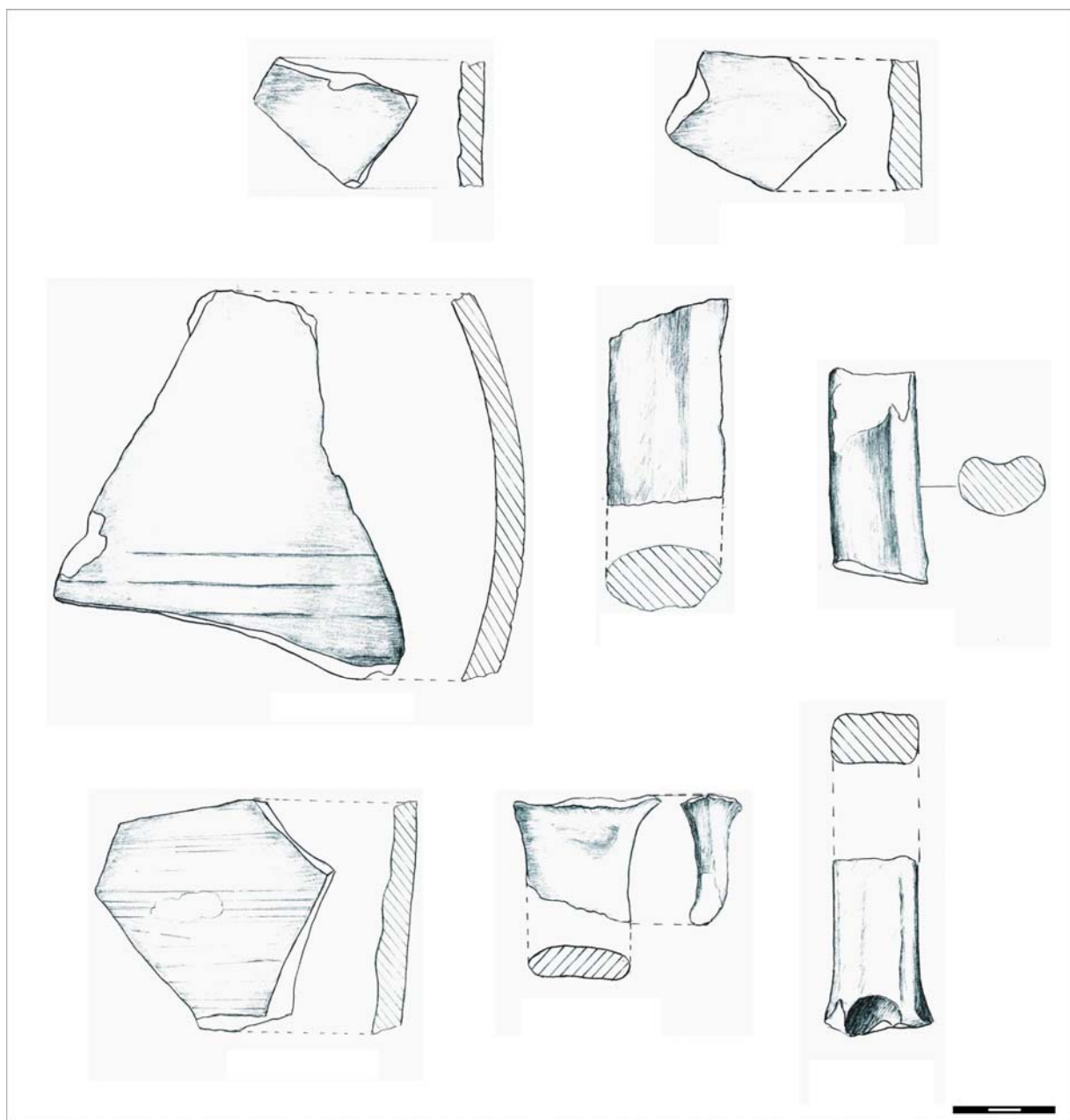

Fig. 9. fragmentele ceramice din pastă cărămizie de „import”.

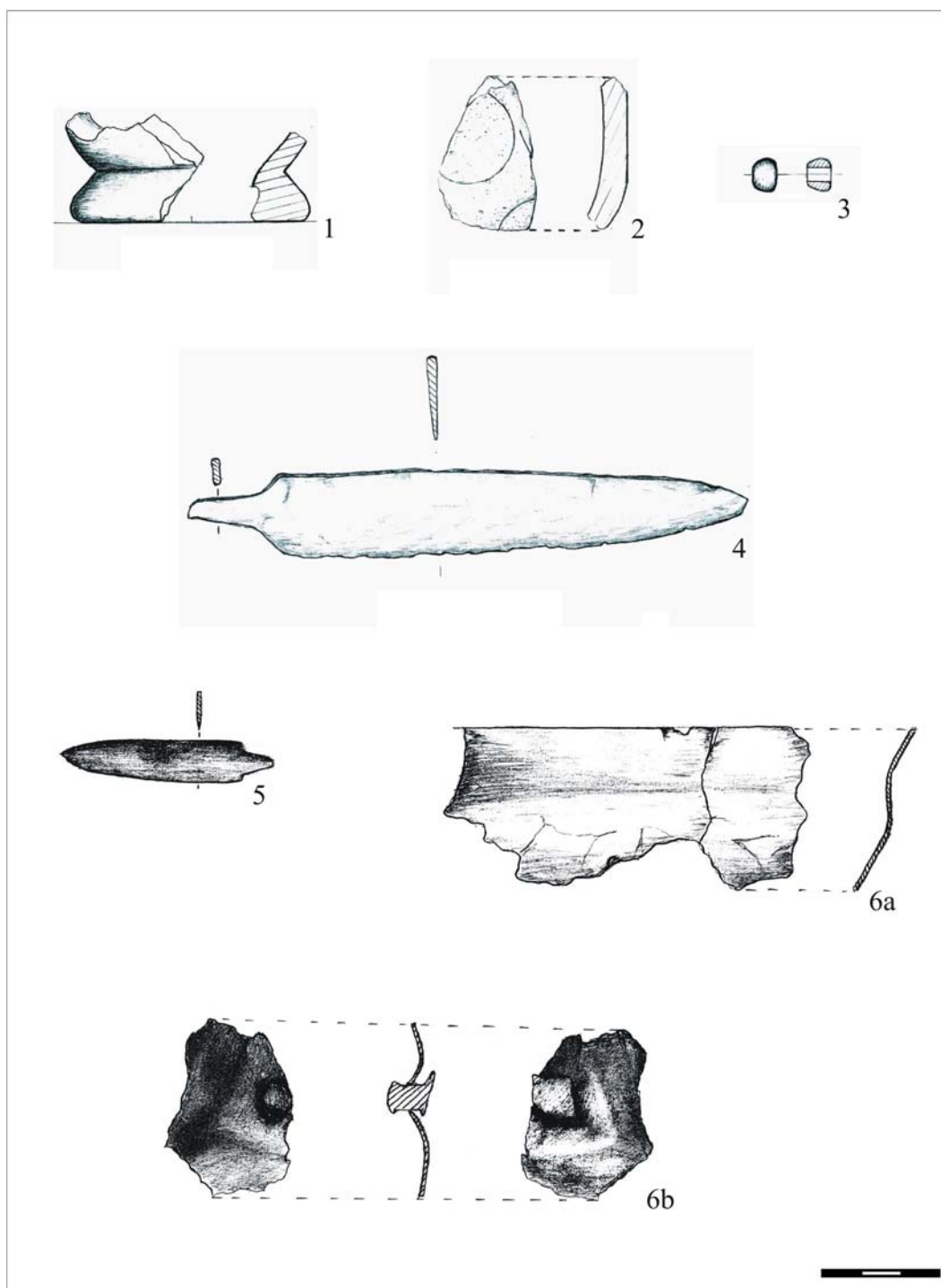

Fig. 10. 1-2 fragmente de recipiente de sticlă, 3 mărgică de calcedonie,
4 cuțit de fier, 5 cuțitaș de bronz, 6 recipient fragmentar de bronz.

SITUL ARHEOLOGIC NEGRILEȘTI, JUDEȚUL GALAȚI

Paul CIOBOTARU*

Key words: Negrilești, Secolul IV p. Chr., Cultura Sântana de Mureș-Cerneahov, Cultura Noua, Cultura Starčevo-Criș.

Vechi sat medieval, al cărui toponim se folosea la 13 martie 1528 când este amintit „*satul de pe Bârlad, unde au fost jude Buda și Drăgoiu, amândouă judeciile, care acum se numesc Negrilești*”¹.

În secolul al XVII-lea este amintită „*Biserica lui Frangolea*”², construită înainte de 1752, iar în anul 1854 boierul Iancu Giurgea construiește actuala biserică, cu hramul „Sf. Nicolae”³, aflată lângă școala generală, chiar în situl arheologic.

Situl a fost semnalat în anul 1981 de către un locuitor al satului Negrilești care s-a prezentat la muzeu cu câteva vase aparținând culturii Sântana de Mureș/Cerneahov, descoperite în profilul abrupt al râului Bârlad. În urma efectuării unei săpături preventive a fost identificată existența unui cuptor de producere a ceramicii, distrus, aparținând secolului IV p. Chr., precum și numeroase fragmente ceramice aparținând Culturilor Starčevo-Criș, Noua, Dridu precum și sec. XIX⁴.

În anul 2007 au fost efectuate cercetări de salvare datorită distrugerii sitului arheologic prin erodarea malului râului Bârlad, precum și a lucrărilor agricole din punctul „Zaharia”⁵. Cu acest prilej au fost trasate trei unități de cercetare: o secțiune S1 (10 x 2 m) și două casete Cs1 (2,7 x 1,8 m), pe latura de vest a S1, în punctul Zaharia și Cs2 (2 x 1,3 m), în punctul „Izvor”. Punctul Zaharia este situat la 200 m nord de Școala Generală Negrilești, pe DJ 240, la est de râul Bârlad.

Locul ales pentru trasarea celor trei unități de cercetare a fost determinat de existența unor vase mari și a unor fragmente ceramice, în malul puternic erodat al râului Bârlad (Planșa 1). În urma unei cercetări a perimetrului sitului, s-a constatat că pe o distanță de circa 100 m, la nord și sud de punctul Zaharia, în ruptura malului se pot observa urme de locuire și gropi menajere cu material arheologic din diferite perioade istorice.

În S1, orientată nord-sud, au fost surprinse două gropi (G1, G2), două vetre, (V2, V3) și trei rezerve, (R1, R2 și R3) (Planșa 2). Pe toată suprafața secțiunii au fost semnalate resturi ceramice aparținând Culturilor Starčevo-Criș, Noua și Sântana de Mureș-Cerneahov. În profilul de vest al secțiunii a apărut o locuință, iar în prăbușirea malului stâng al râului Bârlad resturile unui cuptor. Pentru a le putea surprinde s-a practicat o casetă, Cs1, perpendiculară pe latura de vest. Cu acest prilej au fost surprinse resturile locuinței (L1), o vatră (V1), precum și resturile cuptorului.

Locuința 1 (L1), distrusă parțial din antichitate dar și datorită prăbușirii malului râului Bârlad, avea formă rectangulară, cu colțurile rotunjite. Dimensiunile care s-au păstrat au fost de 2,50 x 1,50 m, iar adâncimea la care a apărut fiind de – 0,80 m. În interiorul ei au fost descoperite fragmente ceramice specifice Culturii Sântana de Mureș/Cerneahov, precum și oase de animale. În partea de nord a locuinței au fost dezvelite resturile unui cuptor și ale unei vetre (V1).

Vatra (V1) cu dimensiunile de 0,70 x 0,35 m, avea formă rotundă, așezată direct pe pământ bătut, crusta groasă de 0,03 m și suprafața fățuită (Planșa 3).

Locuința 2 (L2), descoperită în S1, este constituită din rezervele R1 și R2, a fost distrusă din

* Muzeograf la Muzeul Mixt, Tecuci, str. 1 Decembrie 1918, nr. 36.

¹ *Documente privind istoria României*, A, Moldova, XVI, vol. I, p. 262-263, nr. 232.

² Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, București, 1974, p. 602.

³ Theodor N. Ciuntu, *Dicționarul geografic statistic și istoric al județului Tecuciu*, Stabilimentul grafic I. V. Socecu, București, 1897, p. 142.

⁴ Mircea Nicu, Costel Ilie, *Situri și puncte arheologice din județul Galați*, în „Danubius”, XX, Galați, 2002, p. 25.

⁵ Colectivul care a realizat săpătura de salvare a fost format din Mircea Nicu – arheolog expert, din partea Muzeului Mixt, Tecuci și Ilie Costel – arheolog specialist, din partea Muzeului de Istorie, Galați.

antichitate, păstrându-se doar urme din pereții prăbușiți. Adâncimea la care a fost surprinsă este de – 0,80 m, ea fiind prevăzută și cu o vatră (V2).

Vatra (V2) cu dimensiunile de 0,90 x 0,80 m, a fost descoperită în partea de sud a locuinței L2. Avea formă rectangulară, suprafața fățuită, crusta groasă de 0,02 m. și era așezată pe pământ bătut.

Locuința (L3), descoperită în partea de nord a secțiunii, la – 1,30 m a fost identificată după fragmentele mici de chirpici și fragmentele ceramice aparținând Culturii Noua. Și această locuință era prevăzută cu o vatră (V3).

Vatra (V3), cu dimensiunile de 0,45 x 0,30 m, era așezată direct pe pământ bătut, avea suprafața fățuită și crusta groasă de 0,06 m.

Groapa (Gr1) a fost semnalată la – 1,70 m. Avea fundul drept, diametrul de 1,05 m. și adâncimea totală de 2,50 m. În pământul de umplură au fost descoperite câteva fragmente ceramice și scheletul unui animal ovi-caprină.

Groapa (Gr2) a fost semnalată la – 1,50 m. Avea fundul drept, adâncimea totală de 2,10 m. și diametrul de 1,30 m. În pământul de umplură a fost descoperit scheletul unui câine.

Groapa (Gr3), semnalată în profilul malului stâng al râului Bârlad, se pare că făcea parte din locuința 1, distrusă prin prăbușirea malului. Avea fundul drept, pereții drepți, diametrul de 1,90 m. și adâncimea totală de – 3,00 m. Inventarul gropii, parte dispărut prin prăbușirea malului, era compus din patru vase de mari dimensiuni, lucrate cu mâna și două amfore fragmentare, dintre care una prezintă o inscripție cu graffitti în limba greacă. După inventar, aceasta poate fi datată în sec. IV p. Chr.

Cuptorul avea diametrul de 0,70 m, iar baza era la adâncimea de – 1 m. Face parte din locuința 1, pereții erau groși de 0,10 m, forma era elipsoidală cu o înălțime maximă de 0,50 m. Baza cuptorului, ușor alveolată, era puternic calcinată. În interiorul cuptorului au fost depuse pietre de dimensiuni mici și mijlocii, fragmente ceramice, precum și bile din lut, toate acestea purtând urme de ardere. Existența pietrelor și a bilelor din lut ne poate demonstra că acestea erau folosite la încălzirea locuinței.

În Cs 2, situată la 43 m sud de Cs1, au fost descoperite fragmente ceramice aparținând Culturii Starčevo-Criș.

Urmare a deschiderii secțiunii S1 s-a constatat următoarea dispunere stratigrafică: primul nivel aparține epocii neolitice și este reprezentat de un sol de culoare gălbuie; al doilea nivel corespunde epocii bronzului, fiind reprezentat de un sol dintr-un amestec de negru cu galben; ultimul nivel, de sub stratul vegetal, este caracteristic secolelor IV-V p. Chr., având un amestec de negru granulos.

Campania din anul 2008⁶ a avut drept scop salvarea mărturiilor arheologice descoperite, în urma unei intervenții neautorizate pentru realizarea unui proiect investițional privind alimentarea cu apă în comună, în punctul „Curtea Școlii”. Acest punct se află la 100 m vest de clădirea școlii gimnaziale, la 50 m sud de biserică și la circa 200 m de malul stâng al râului Bârlad.

În acest an au fost trasate cinci unități de cercetare, dintre care patru secțiuni: S 2 (10 x 2 m), S 3 (9 x 2 m), S 4 (18 x 2 m), S 5 (18 x 2 m) și o casetă Cs 3 (1,5 x 1,5 m).

În S3, orientată est-vest (Planșa 4), au fost semnalate pe toată suprafața ei fragmente ceramice aparținând secolului IV p. Chr., perioadei prefeudale și foarte puține aparținând secolului XIX.

Secțiunea S4, orientată est-vest (Planșa 5), prezenta în capătul de vest o groapă menajeră, notată Gr 4, un fragment de conductă de aducțiune a apei, orientată NNE-SSV (secolul XIX p. Chr.). Pe suprafața ei a mai fost descoperită o locuință, notată L 2 (sec. IV p. Chr.) și o vatră care aparține locuinței, notată V 4. Pe toată suprafața secțiunii au fost descoperite fragmente ceramice aparținând Culturii Noua, Sântana de Mureș – Cerneahov, secolelor VIII-X, sec. XIX, precum și unele obiecte din piatră, os și metal.

Locuința L 4, deranjată parțial în perioada modernă – sec. XIX – de lucrările pentru amenajarea șanțului pentru conducta de aducțiune a apei. Are formă dreptunghiulară, dimensiunile nu au putut fi determinate deoarece a fost cercetată parțial, ea continuându-se spre sud sub martorul

⁶ Campania din acest an a fost inițiată de către Muzeul Mixt, Tecuci, colectivul fiind format din Mircea Nicu – arheolog expert, Munteanu Cotinel – conservator, Adrian Mihalache – restaurator, Paul Ciobotaru – muzeograf Muzeul Mixt, Tecuci, iar din partea Muzeului de Istorie Galați au participat Ilie Costel – arheolog specialist, Adrian Adamescu – muzeograf.

dintre S 4 și S 5. Ea a fost conservată, urmând ca în campaniile viitoare să fie cercetată integral. Pe suprafața cercetată au fost descoperite fragmente ceramice specifice Culturii Sântana de Mureș – Cerneahov, un împungător din bronz și resturi de lipitură de perete. În partea de sud s-a descoperit o aglomerare de pietre de dimensiuni mijlocii, peste care s-au observat urme de lipitură. În partea de nord a locuinței a fost descoperită o vatră V 4 de formă circulară, cu diametrul de 0,30 m, fiind surprinsă la – 0,90 m. Pe marginile vetrei a fost observat un strat consistent de cenușă.

Groapa Gr 4 a fost semnalată la – 0,50 m, în partea de vest a secțiunii 4, respectiv caroul 9. Conținutul ei era format din depuneri de cenușă, fragmente ceramice, fragmente de os și metal. A fost folosită timp îndelungat întrucât între straturile de cenușă sunt și depuneri de pământ. După materialul recoltat ea poate fi datată în sec. XIX. Prezența unui ac din bronz, descoperit aici, specific Culturii Noua, demonstrează că în momentul amenajării gropii au fost antrenate materiale arheologice aparținând unor culturi anterioare.

În secțiunea S5, orientată est-vest, a fost surprinsă o groapă menajeră, notată Gr 5, un fragment de conductă pentru aducțiunea apei, orientată NNE-SSV. Acest fragment de conductă se află în continuarea celei semnalată în S 4. pe suprafața secțiunii a fost descoperită ceramică aparținând Culturii Noua, Sântana de Mureș – Cerneahov, secolelor VIII-X, sec. XIX, precum și unele obiecte din piatră și os.

Groapa Gr 5 semnalată la – 0,90 m, în partea de vest a secțiunii 5, a fost și ea folosită timp îndelungat ca și Gr 4. Conținutul ei era format din depuneri de cenușă, fragmente ceramice, fragmente de os și metal. După materialul prelevat ea poate fi datată în sec. XIX.

Conducta de aducțiune a apei, descoperită atât în S 4 cât și în S 5, este orientată NNE-SSV. La realizarea acesteia s-au folosit olane din lut cu diametrul de 120 mm. Pentru a putea fi protejată împotriva deteriorării a fost amenajat un strat de protecție format din cărămizi, cu dimensiunile de 0,32 x 0,17 x 0,07 m, folosindu-se ca liant nisip amestecat cu var, peste care s-a aplicat o tencuială din același material. Atât conducta cât și cărămizile au fost așezate pe un pat de mortar, care avea în compoziție var cu nisip. Porțiuni din traseul conductei au fost surprinse și în alte puncte din localitatea, ea făcând parte din sistemul de aducțiune a apei aferent conacului de secol XIX, ce se află în perimetrul sitului arheologic. La demontare, sub aceasta, au fost descoperite fragmente ceramice de secol IV p. Chr., ceea ce presupune că acest strat a fost deranjat de către conductă.

Caseta Cs 3 a fost practică la capătul de est al secțiunii S 5, pe latura de nord a acesteia, în dreptul caroului 1. Deschiderea ei a fost necesară datorită faptului că în profilul de nord al S 5, la adâncimea de – 0,80 m, a apărut un vas borcan cu decor specific secolelor VIII-X p. Chr., așezat în poziție verticală. Pe suprafața casetei au mai apărut fragmente ceramice corespunzătoare aceleiași perioade, precum și un tipar cu două fețe, din os, aparținând aceleiași perioade.

Lângă același vas au fost descoperite fragmente provenind de la alte borcane precum și un tipar din os folosit pentru realizarea unor bijuterii din metal, prin impresiune. Tiparul prezintă diverse forme pe ambele fețe. Asemenea obiecte au mai fost descoperite și la Cotești-Iași și sunt datate în sec. VIII-IX⁷. Concentrarea ceramicii specifice secolelor VIII-X din Cs 3 s-ar putea să aparțină unei locuințe distruse de către intervenția umană neautorizată.

În unitățile de săpătură cercetate în anul 2008 s-a observat următoarea dispunere stratigrafică: un nivel ce corespunde epocii bronzului reprezentat printr-un sol negru în amestec cu galben, în care s-au descoperit fragmente ceramice specifice Culturii Noua; al doilea nivel reprezentat printr-un sol cenușos, ce aparține prin materialul descoperit Culturii Sântana de Mureș-Cerneahov; al treilea nivel, caracterizat printr-un amestec de pământ negru cenușos, aparține secolelor VIII-X p. Chr.; iar al patrulea nivel, un amestec de pământ negru granulos cu chirpici, corespunzător secolului XIX.

Pe lângă cele menționate mai sus au mai fost descoperite un număr considerabil de unelte din bronz, os și fier. Specifice epocii bronzului amintim o patină din os, 5 omoplați crestați precum și un pandantiv din piatră. Omoplații crestați își au analogii în descoperirile arheologice din

⁷ Dan Gh. Teodor, *Cercei cu pandantiv stelat din sec. VI-VIII p. Chr. în spațiul carpato-dunăreano-pontic*, în „Arheologia Moldovei”, XVIII, 1995, p. 204, fig. 107/5; Idem, *Meșteșuguri la nordul Dunării de Jos în sec. IV-XI p. Chr. în regiunile carpato-nistriene*, în „Arheologia Moldovei”, XXVIII, 2005, p. 170-171, fig. 5-6.

stațiunile aparținând Culturii Noua⁸. Au mai fost descoperite și două ace din bronz cu analogii la Gârbovăț, Dodești, Vărghiș-Crăciunești⁹.

Toate aceste descoperiri, înregistrate pe parcursul cercetărilor din 1981, 2007 și 2008 ne determină să considerăm această zonă ca având un potențial arheologic și istoric de importanță națională și să propunem ca aici să se înceapă o cercetare sistematică a sitului.

NEGRILESTI ARCHEOLOGICAL SITE

Old medieval village, whose toponym was used on March 13th 1528 when it is remembered as *“the village on Barlad, where Buda and Dragoiu where rulers, both parts, which are now called Negrilesti”*.

In the 17th century it is remembered *“The Church of Frangolea”*, built before 1752, and in 1854 the boyar Iancu Giurgea builds the present church, with the titular saint “Sf. Nicolae”, within the general school, right in the archeological site.

The site was signaled in 1981 by an inhabitant of Negrilesti village, who came to the museum with several vases belonging to the culture Santana de Mures – Cerneahov, discovered in the abrupt profile of Barlad river. As a result of a preventive digging there was identified the existence of an over for ceramic production, which was destroyed, belonging to the 4th century after Christ, as well as numerous ceramic fragments belonging to the Starcevo-Cris, Noua, Dridu Cultures, as well as the 19th century.

In 2007 saving researches were performed due to the destruction of the archeological site by the erosion of the bank of Barlad river, as well as the agricultural works from “Zaharia” point.

The place chosen for the marking of the three research units was determined by the existence of large vases and certain ceramic fragments, in the very eroded bank of Barlad river. As a result of researches in the perimeter of the site, it was ascertained that on a distance of approximately 100 m, from the north to the south of Zaharia point, in the rupture of the bank one can observe traces of living and refuse holes with archeological material from different historic periods.

The campaign of 2008 had as purpose saving the discovered archeological evidences, as a result of an unauthorized intervention for performing an investment project regarding the water supply in the commune, in the point “Schoolyard”. This point is 100 m west of the gymnasium school building, 50 m south of the church and approximately 200 m of the left bank of Barlad river.

All these findings, registered during the researches of 1981, 2007 and 2008 determine us to consider this area as having an archeological and historical potential of national importance and to propose a systematic research of the site here.

⁸ A. C. Florescu, *Contribuții la cunoașterea Culturii Noua*, în „Arheologia Moldovei”, II-III, 1964, p. 160, fig. 11; Idem, *Repertoriul Culturii Noua-Coslogeni din România. Așezări și necropole*, în „Cultură și civilizație la Dunărea de Jos”, vol. IX, Călărași, 1991, p. 287, fig. 115.

⁹ Idem, *Contribuții la cunoașterea...*, p. 186, fig. 23; Idem, *Repertoriul Culturii...*, p. 278-279, 381, fig. 106/1; 107; 209/4.

1

2

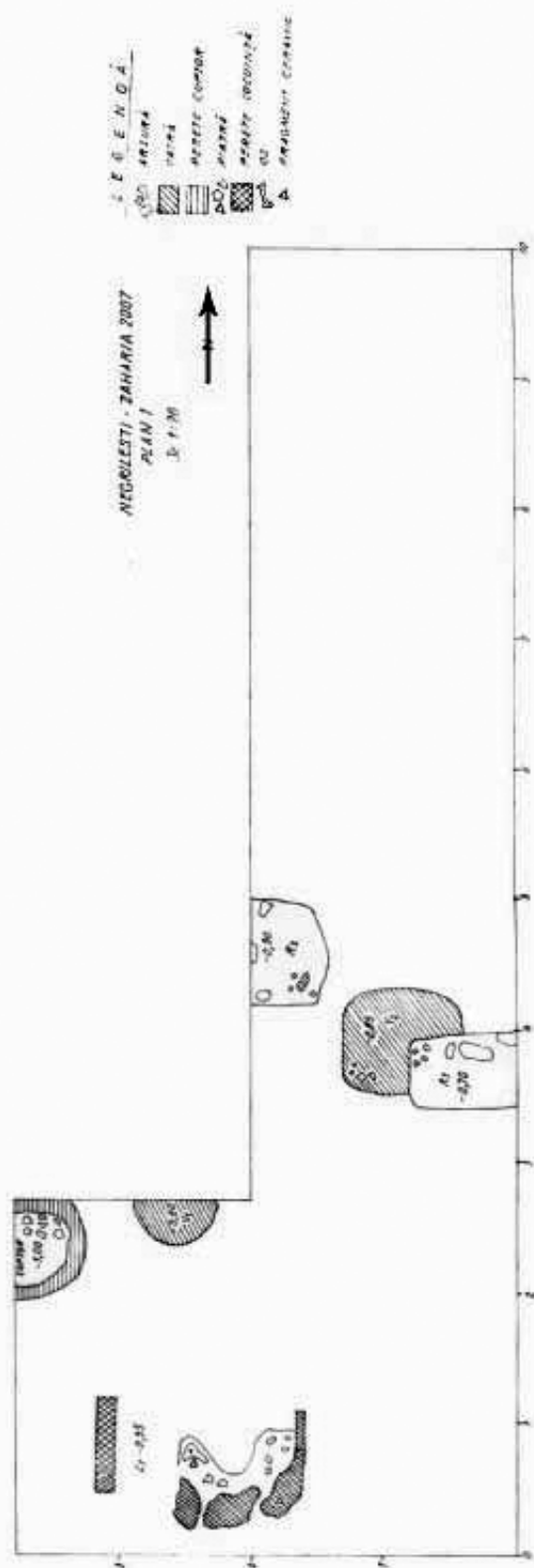

3

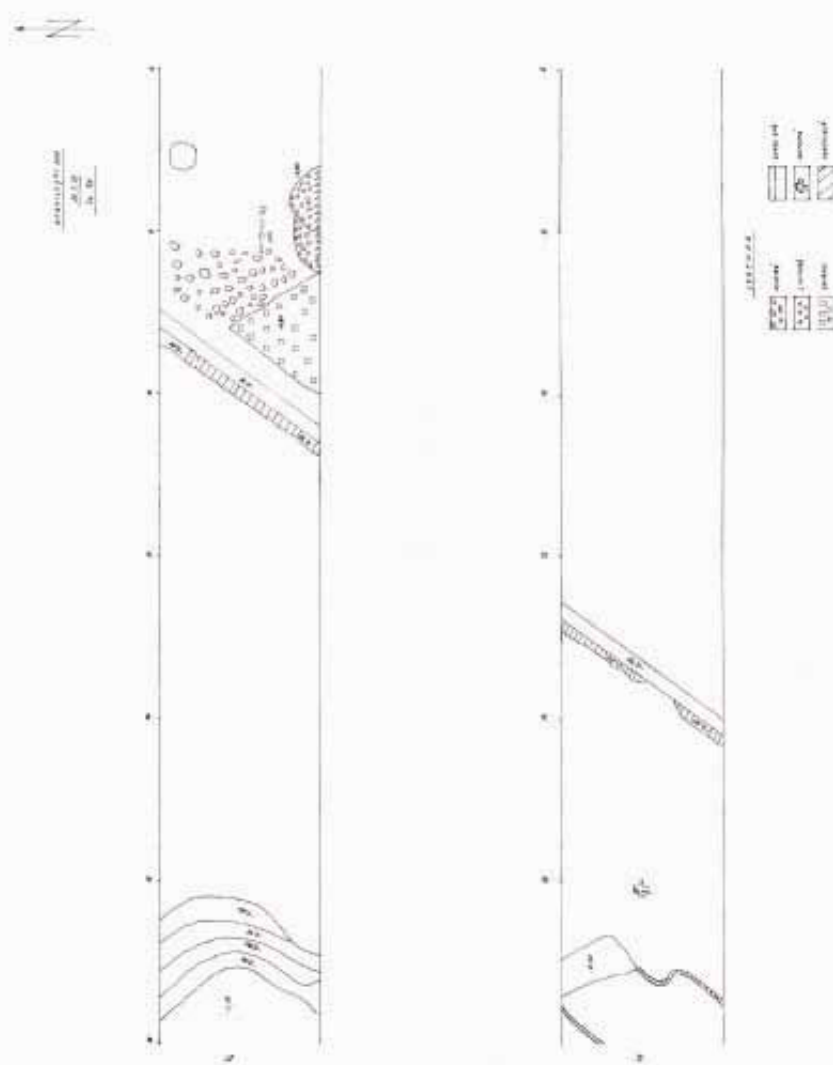

4

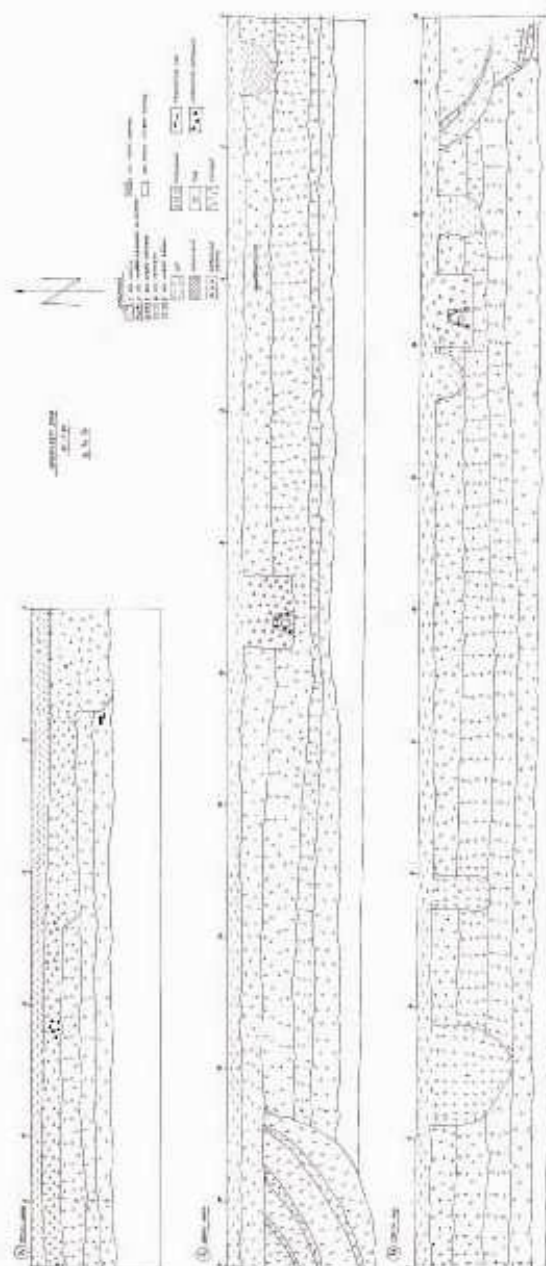
Planșa 1. Situl Arheologic Negrilești
Campania 2007

Planșa 2. Situl arheologic Negrilești 2007
Plan S 1

Planșa 4. Situl arheologic Negriștea 2008
Plan de situație S2 și S3

Planşa 5. Situl arheologic Negrileşti 2008
Profilele de nord ale S3, S4 şi de sud a S5.

UN CUPTOR DE OLĂRIE DIN SECOLUL AL IV-LEA D. HR. DESCOPERIT LA SILIȘTEA (COM. IANA, JUD. VASLUI)

Ion IONIȚĂ

Schlüsselwort: Völkerwanderungszeit; Sântana-de-Mureș-Kultur; Töpferhandwerk; Keramik

Inițiativa de a organiza o campanie de săpături arheologice în localitatea Siliștea¹ (com. Iana, jud. Vaslui) a fost determinată de lucrările de amenajare a șoselei comunale în anul 1963, cu ocazia cărora pe terenul de lângă fosta cooperativă de consum sâtească au fost descoperite nouă morminte de incinerare în urnă, aparținând dacilor liberi. De altfel, toate pregătirile pentru desfășurarea cercetărilor de teren de la Siliștea au avut ca principl obiectiv zona în care fuseseră descoperite cele nouă morminte de incinerare dacice.

O primă cercetare la fața locului fusese făcută în 1963 de Vasile Palade, directorul Muzeului „Vasile Pârvan” din Bârlad, prilej cu care și materialele recuperate din mormintele dacice distruse au fost preluate și aduse la instituția muzeală din Bârlad (nouă vase lucrate la roată din pastă fină cenușie folosite ca urne, precum și două obiecte de fier din inventarul propriu-zis al mormintelor: o fibulă cu piciorul înfășurat și un ac de cusut)².

În anul următor, Vasile Palade și semnatarul acestor rânduri am efectuat o nouă cercetare la fața locului, pentru a evalua posibilitățile de a executa săpături de salvare în zona necropolei dacice distruse. Scopul propus era acela de a stabili întinderea necropolei și eventual cercetarea în continuare a mormintelor rămase intacte. Cu același prilej au fost întreprinse și unele cercetări de suprafață în zona localității Siliște, descoperindu-se o așezare aparținând culturii Sântana de Mureș din secolul IV d. Hr. în punctul *Muncelu*.

Cele patru secțiuni săpate în 1965 în zonele în care s-ar mai fi putut păstra morminte dacice nu au dat nici un rezultat, așa încât misiunea cu privire la primul obiectiv a fost încheiată mult mai repede decât era de așteptat. În consecință, puținele surse financiare rămase disponibile au fost utilizate pentru a efectua un sondaj în așezarea aparținând culturii Sântana de Mureș identificată cu un an în urmă.

Punctul *Muncelu* este situat la circa 500 m nord-vest de satul Siliște (fostul sat Țifești), com. Iana, jud. Vaslui, pe un mic platou înclinat ușor de la vest spre est, de sub pădurea de pe Muncelu, imediat pe malul drept al Pârâului Studineț, un afluent pe stânga al râului Tutova. Aici fuseseră semnalate resturile unei locuiri umane, reprezentată arheologic de puține fragmente de vase de lut lucrate la roată din pastă fină sau zgrunțuroasă, caracteristice culturii Sântana de Mureș din secolul al IV-lea d. Hr.

Inițial s-a presupus că această așezare ar putea corespunde necropolei dacilor liberi, mai ales că marea majoritate a fragmentelor ceramice din vase lucrate la roată erau din pastă fină cenușie și numai foarte puține din pastă zgrunțuroasă. Ulterior s-a confirmat că ceramica aparține în totalitate orizontului Sântana de Mureș. Nici poziția *Muncelului* față de necropola dacilor liberi nu este de interpretat, în sensul că ar fi două componente ale aceluiași complex de locuire, întrucât distanța dintre cele două obiective (necropola dacilor liberi din vatra satului și așezarea de la *Muncelu*) despărțite de Pârâul Studineț este mult prea mare.

La *Muncelu* au fost executate două secțiuni paralele, la o distanță de 40 m una de alta, ambele cu lățimea de 1 m. Secțiunea I a fost adâncită la început pe o lungime de 80 m, după care a fost prelungită până la 126,50 m (fig. 1). Secțiunea II, trasată la sud de secțiunea I, a fost mai scurtă, de numai 75 m. Prin aceste două secțiuni, orientate ENE 1450‰-VSV4650‰, s-a încercat

¹ La data când s-au făcut amenajările la șoseaua comună și chiar când s-au efectuat săpăturile de salvare din anul 1965, localitatea Siliștea purta numele de Țifești.

² V. Palade, *Noi descoperiri carpice în județul Vaslui*, în Școala Bârlădeană 3, 1971, p. 96-97, fig. 1; 2, 2-3; 3, 3.

să se obțină informații asupra eventualelor complexe și depuneri arheologice pe o cât mai mare întindere de pe suprafața acestui platou.

Până la adâncimea de 0,20-0,25 m, în solul vegetal răscolit continuu de lucrările agricole, s-au descoperit foarte puține materiale, ceea ce sugera fie că depunerile arheologice se găsesc la o adâncime mai mare, nefiind antrenate spre ieșirea la suprafață prin lucrările agricole, fie că respectivele depuneri sunt destul de firave, fără vreo consistență cât de cât vizibilă (cel puțin pe unele zone din preajma complexelor). Aceeași situație se înregistrează și la adâncimea de la 0,20 m până la 0,40-0,45 m, unde s-a intrat într-un sol brun-cenușiu. Depunerile arheologice sunt reprezentate de foarte puține fragmente ceramice izolate și resturi sporadice de lipituri arse. Singura observație ce poate fi făcută este aceea că depunerile arheologice amintite s-au descoperit în secțiunea I doar începând din capătul ei de est până la M 80, restul până la M 126,50 fiind lipsit de orice fel de materiale arheologice.

Stratigrafia stațiunii este simplă. Sub stratul vegetal de 20-30 cm se află un sol brun-cenușiu gros de aproximativ 30-35 cm, în care s-au găsit toate resturile arheologice descoperite. Sub acesta urmează un sol galben-roșcat cu infiltrații de 10-15 cm și apoi un sol galben-roșcat propriu-zis mult mai gros.

În timpul săpăturilor au fost cercetate următoarele complexe: un cuptor de olărie, o platformă de pietre de râu, o zonă de mici dimensiuni cu lipituri arse și cinci gropi. Cuptorul de olărie era situat spre capătul de est al secțiunii II, iar toate celelalte complexe erau bine grupate în secțiunea II și anume pe un traseu de 32 m (între M 47 și M 79). Distanța dintre cuptorul de olărie din secțiunea II și grupul de complexe din secțiunea I era de circa 50 m.

Cuptor de olărie

Cuptorul de olărie (fig. 2) a fost descoperit la 21 m de capătul de est al secțiunii II, iar pentru dezvelirea lui completă a fost necesară deschiderea a două casete, una de 4x1,60 m spre nord și alta de 5x1,60 m spre sud. El este de tipul cu grătarul susținut de un stâlp central și are orientarea VNV 5200‰ (cuptor) – ESE 2000‰ (camera olarului).

Cuptorul propriu-zis este despărțit în două camere printr-un grătar perforat (18 găuri cu diametrul de 4-6 cm) gros de 16 cm, susținut de un stâlp central cu diametrul de 32 cm și înălțimea de 44 cm. Camera de foc circulară, cu diametrul de circa 1,10 m, avea pereții puternic arși pe o grosime de 6-8 cm (culoare cărămizie). Camera de ardere a vaselor, cu un diametru la bază de 1,05 m și la partea superioară de 0,45 m, s-a păstrat pe o înălțime de 45 cm și avea pereții la fel de puternic arși ca și la camera de foc. Galeria de alimentare cu combustibil a cuptorului, cu pereții puternic arși, este mai îngustă la capătul din groapa olarului (38 cm) și puțin mai largă la cel din camera de foc (50 cm).

Camera olarului este destul de mică și are o formă aproximativ circulară, cu o configurație diferită în zona de nord-est, unde linia peretelui nu mai păstrează curbura, ci este aproape dreaptă. Pe această zonă se observă și două trepte, una pe toată lungimea ei (cu lățimea de 12-20 cm) la adâncimea de 1,23 m și alta mult mai scurtă, ca un fel de nișă (lungă de 70 cm și lată de 15-20 cm) la adâncimea de 1,05 m. Ar fi de presupus că prin acest loc se făcea intrarea în groapa olarului. Podeaua camerei olarului nu era orizontală, ci destul de albiată. Umplutura gropii olarului, care a fost săpată de la baza stratului cafeniu-cenușiu, era diferită. Pe o grosime de 60 cm deasupra podelei se afla un sol amestecat cu foarte multă cenușă, iar la partea superioară se găsea un sol cafeniu-cenușiu, asemănător stratului corespunzător depunerilor din vremea culturii Sântana de Mureș.

Material arheologic oarecum mai numeros a fost descoperit în camera de ardere a cuptorului și cuprinde exclusiv fragmente de vase lucrate la roata, majoritatea lor din pastă fină (fig. 4, 4-5; 5, 1-6; 6, 1-5; 7, 1-5; 8, 4; 9, 5; 10, 5), iar câteva și din pastă zgrunțuroasă (fig. 10, 2, 9; 11, 4, 7, 9). Fragmente ceramice asemănătoare de vase din pastă fină (fig. 4, 2; 9, 1, 3-4, 6, 9; 10, 3) sau zgrunțuroasă (fig. 8, 1; 9, 2), precum și o fibulă fragmentară de fier de tipul cu picior înfășurat (fig. 4, 2) au apărut și în umplutura gropii olarului.

Platformă de pietre

La 65 m de capătul de est al secțiunii I s-a descoperit o platformă aproximativ rectangulară (1x2 m) amenajată din lespezi de piatră, cu axul lung orientat pe direcția N-S (fig. 3, 3). Pietrele nu aveau urme de ardere, dar pe laturile de vest și de est ale platformei s-au găsit câteva resturi de cărbuni de la bârne groase de lemn, precum și puține fragmente mici de lipituri arse (culoare cărămizie). De asemenea, la numai 1,50 m de colțul sud-vestic al platformei se afla o mică zonă compactă cu lipituri arse cărămizii, a cărei proveniență nu a putut fi stabilită (fig. 1; 3, 5). Așa cum se prezintă situația, platforma nu poate fi interpretată eventual ca resturi de la o vatră, ci mai curând ca rămășițe ale unei construcții/anexe amenajat ocazional, cu o platformă de pietre având altă destinație decât aceea de vatră și un acoperiș improvizat, de la care au rămas resturile de cărbuni și lipiturile arse.

Gropi

În secțiune I au mai fost surprinse și un număr de cinci gropi, semnalate abia pe la adâncimea de 0,70-0,80 m, în interiorul cărora nu au fost descoperite nici un fel de piese de inventar. Gropile 1, 2 și 3 se găsesc în apropiere la vest de platforma de pietre menționată mai sus, iar gropile 4 și 5 la est de aceasta.

Groapa 1. Se afla între M 71 și 72 și a fost săpată doar parțial. Ea avea o formă rectangulară neregulată, adâncimea de 1,02 m de la suprafața actuală a solului și o umplutură de culoare negricioasă (fig. 3, 7), în cuprinsul căreia nu s-au găsit decât doi cărbuni de lemn și un fragment foarte mic de os ars, probabil de animal.

Groapa 2 se afla la vest de groapa 1, între M 73,70 și 74,50. Ea avea o formă ovoidală asimetrică (fig. 3, 4) și adâncimea de 1,30 m. A fost săpată doar atât cât se afla pe secțiunea I. Solul de umplutură era de culoare negricioasă și nu conținea nici un fel de inventar.

Groapa 3, aflată la vest de groapa 2, avea o formă circulară în plan, cu un diametru de 0,44 m (fig. 3, 1) și adâncimea de 1,08 m. Se găsea în totalitate pe suprafața secțiunii și a fost săpată în întregime. Solul de umplutură al gropii, tot de culoare negricioasă, conținea doar câteva mici fragmente de lipituri arse având culoarea cărămizie.

Groapa 4 (fig. 3, 2) avea o formă aproximativ cilindrică, cu diametrul de 0,65 m și adâncimea de 1,33 m de la suprafața actuală a terenului. O mică parte din marginea gropii care intra în profilul de nord al secțiunii I, a rămas necercetată. În solul de umplutură de culoare cafenie negricioasă al gropii nu s-au descoperit nici un fel de resturi arheologice.

Groapa 5 (fig. 3, 6) avea o formă aproximativ ovală, cu diametrele de 0,82 m și 1,12 m și adâncimea de 1,30 m. În solul de umplutură de culoare negricioasă al gropii nu s-au găsit nici un fel de resturi arheologice.

Inventarul descoperit la Siliște – *Muncelu* este destul de sărăcăcios. În afară de fibula de fier și fragmentele ceramice găsite în cuptorul de olărie, deja menționate, mai adăugăm alte câteva materiale descoperite fie în stratul brun-cenușiu, fie chiar la suprafața solului, care aparțin aceluiași orizont al culturii Sântana de Mureș din secolul IV d. Hr. Dintre acestea menționăm un *pillum* de fier (fig. 4, 3), o bucată de corn de cerb cu urme de prelucrare (fig. 4, 1) și diferite fragmente ceramice din vase lucrate la roată din pastă fină (fig. 8, 2-3, 5; 9, 7-8, 10; 10, 1, 4, 6-7; 11, 1-3, 5-6, 8; 12, 1-8) sau zgrunțuroasă (fig. 10, 8).

Tipul de cuptor de olărie, fibula de fier cu picior înfășurat și toate caracteristicile tipologice ale vaselor lucrate la roată din pastă fină și zgrunțuroasă descoperite la Siliște – *Muncelu* atestă indubitabil apartenența resturilor de locuire prezentate la cultura Sântana de Mureș și încadrarea lor cronologică în prima jumătate a secolului IV d. Hr. Tocmai de aceea, o discuție asupra aspectelor culturale și cronologice ale respectivelor descoperiri nu ar aduce vreo contribuție deosebită la ceea ce știm deja despre acest mare complex cultural. În schimb merită cel puțin schițat caracterul locuirii umane de la Siliște – *Muncelu*.

Așa cum se prezintă contextul complexelor descoperite, cuptorul de olărie, platforma de piatră

și cele cinci gropi din preajma acesteia nu par să facă parte din vatra unui sat. Ele par mai curând un loc situat în afara satului, amenajat ocazional pentru a desfășura o activitate meșteșugărească temporară, în cazul de față meșteșugul olăriei. Platforma de lespezi de piatră cu resturi de la acoperișul improvizat și gropile din preajmă par să indice locul în care se desfășura activitatea de pregătire a lutului și de modelare a vaselor, de unde apoi acestea erau arse în cuptorul aflat la 50 m depărtare. Un răspuns de confirmare sau de infirmare a acestei ipoteze ar putea să-l dea doar continuarea cândva în viitor a cercetărilor inițiate în 1965 pe platoul de la Siliște – *Muncelu*.

EIN TÖPFEROFEN AUS DEM 4. JH. N. CHR. BEI SILIȘTE (GEM. IANA, BEZ. VASLUI)

Zusammenfassung

Bei Siliște (Gem. Iana, Bez. Vaslui) – Fundstelle *Muncelu* – wurden 1965 kleine Grabungen durchgeführt. Dabei wurden einen gut erhaltenen Töpferofen und 50 m weiter entfernt noch eine Gruppierung von fünf Gruben und Resten einer improvisierten Anlage (kleine Plattform von Steinplatten; Reste von Balkenkohle; verbranter Lehm). Es handelt sich von einer Töpferei ausserhalb einer Siedlung der Sântana-de-Mureș-Kultur (erste Hälfte des 4. Jh. n. Chr.).

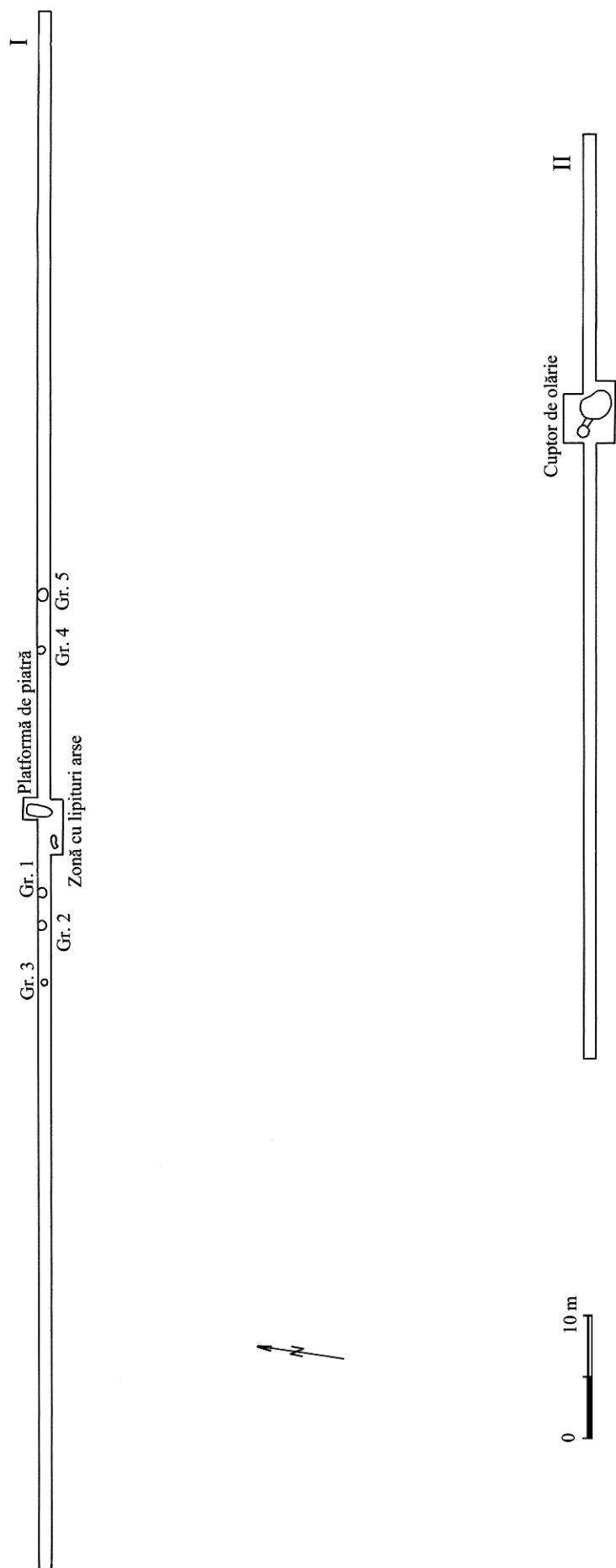

Fig. 1. Siliște – Muncelu. Planul general al săpăturilor.

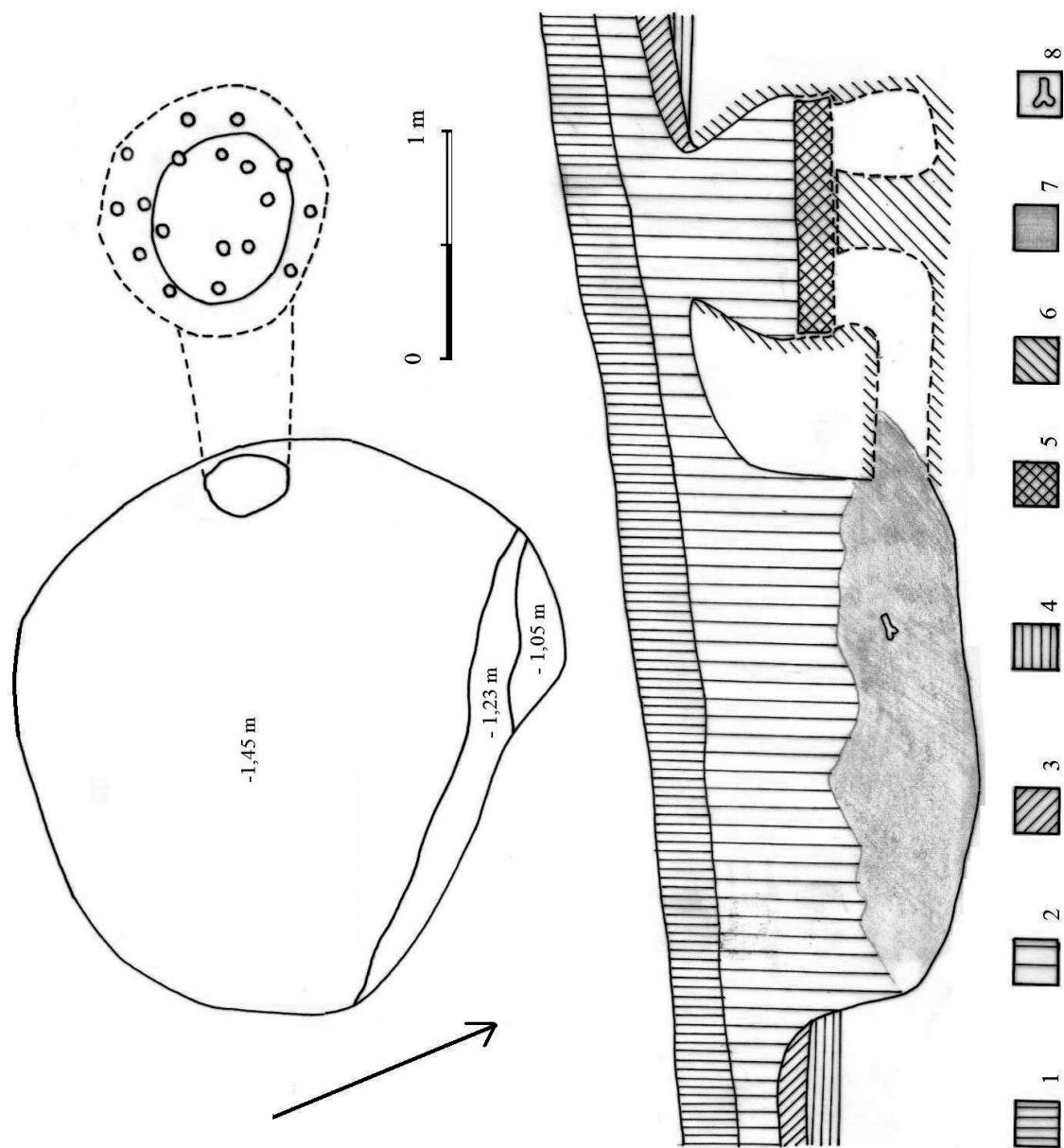

Fig. 2. Siliște – Muncelu. Planul și profilul cuptorului de oărie: 1 – sol vegetal; 2 – sol cafeniu-cenușiu; 3 – sol galben-roșcat cu infiltrații; 4 – sol galben-roșcat; 5 – grătarul cuptorului; 6 – sol ars cărămiziu; 7 – sol amestecat cu foarte multă cenușă; 8 – oase de animal.

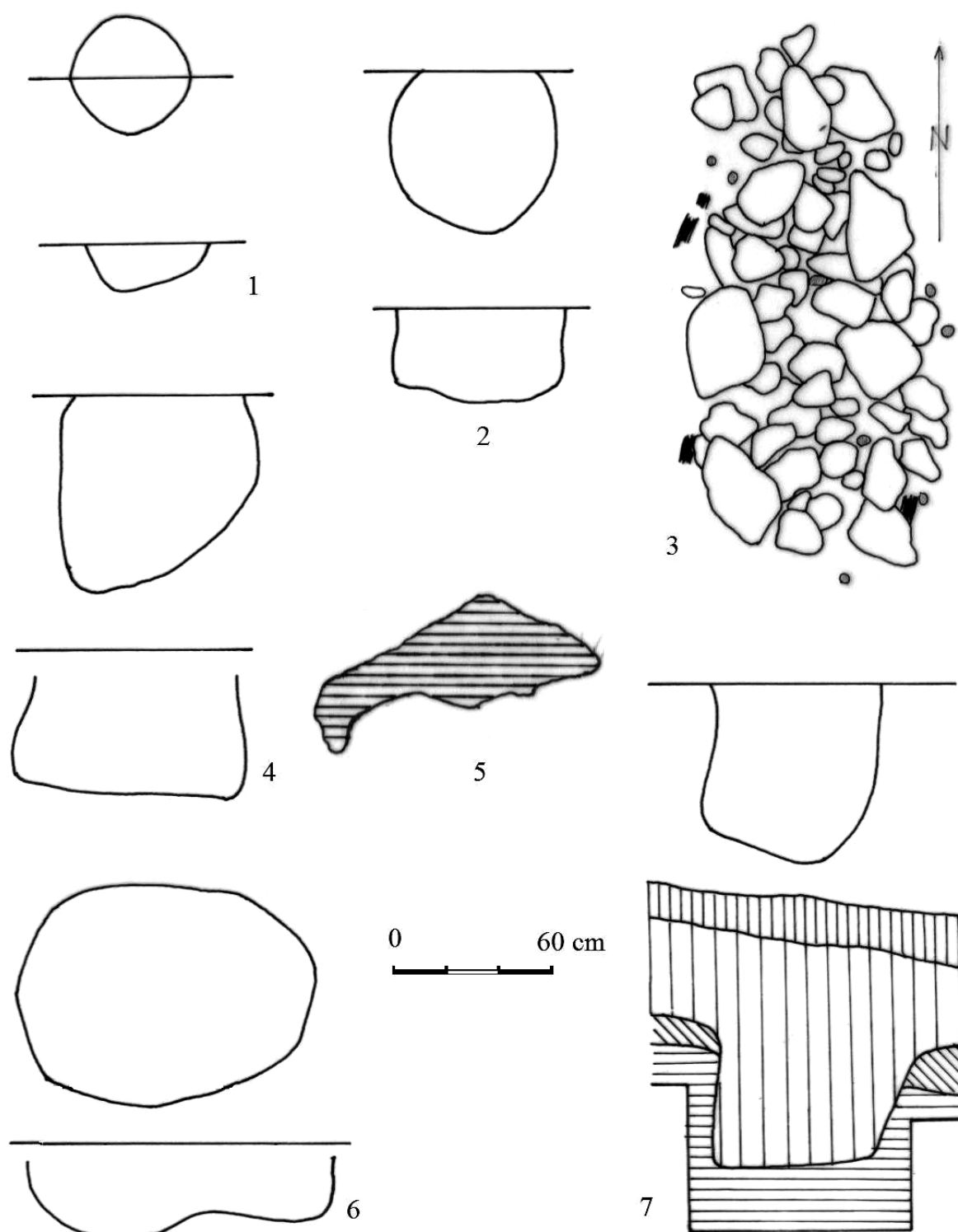

Fig. 3. Siliște – Muncelu. Gropile 1 (7), 2 (4), 3 (1), 4 (2) și 5 (6), platforma de piatră (3) și zona cu lipituri arse (5).

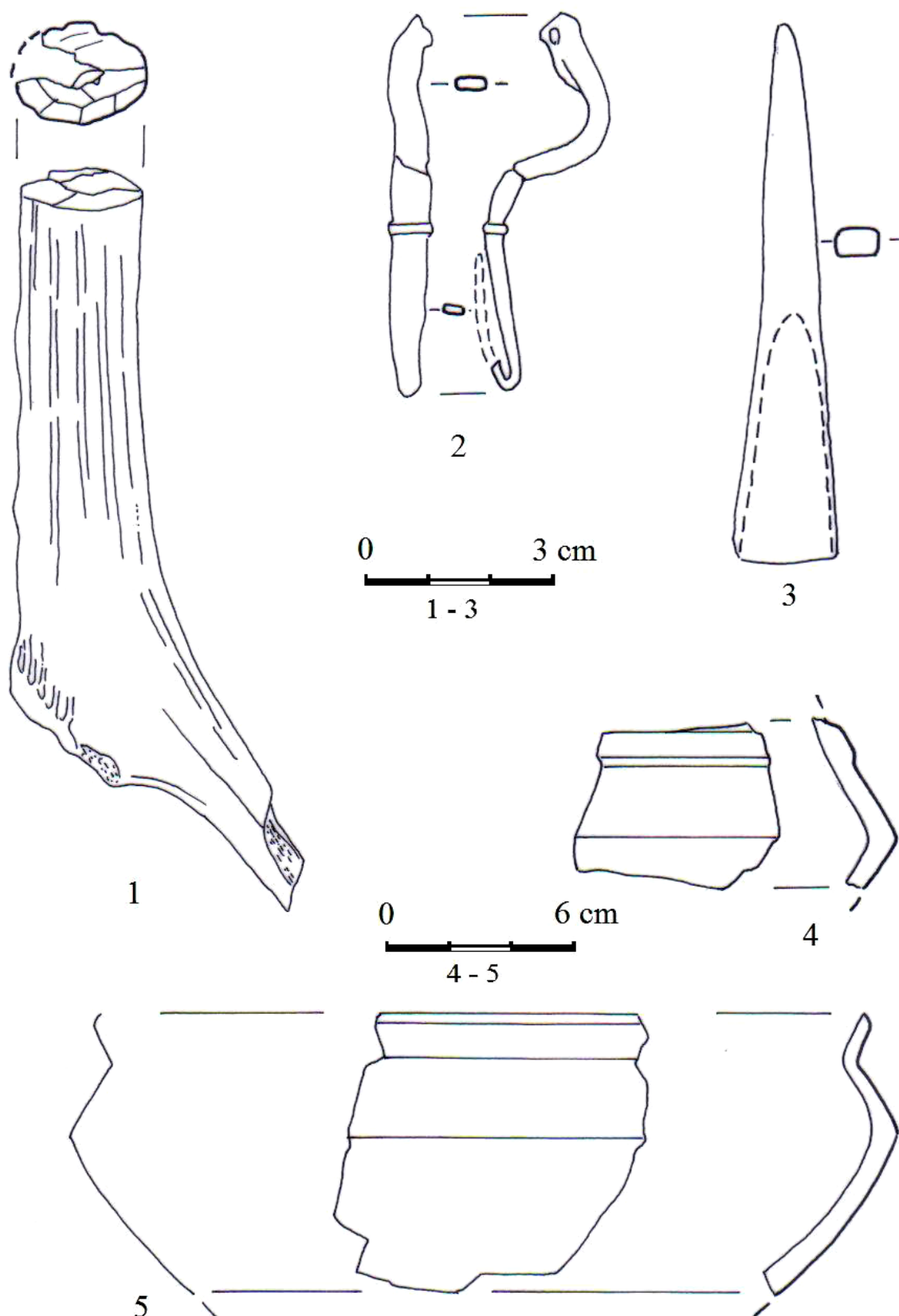

Fig. 4. Siliște – Muncelu. Obiecte de fier (2 – fibulă; 3 - pillum) și os (1 – corn de cerb prelucrat) și fragmente de vase lucrate la roată din pastă fină cenușie (4-5) descoperite în groapa olarului (2), camera de ardere a vaselor (4-5) și strat (1; 3).

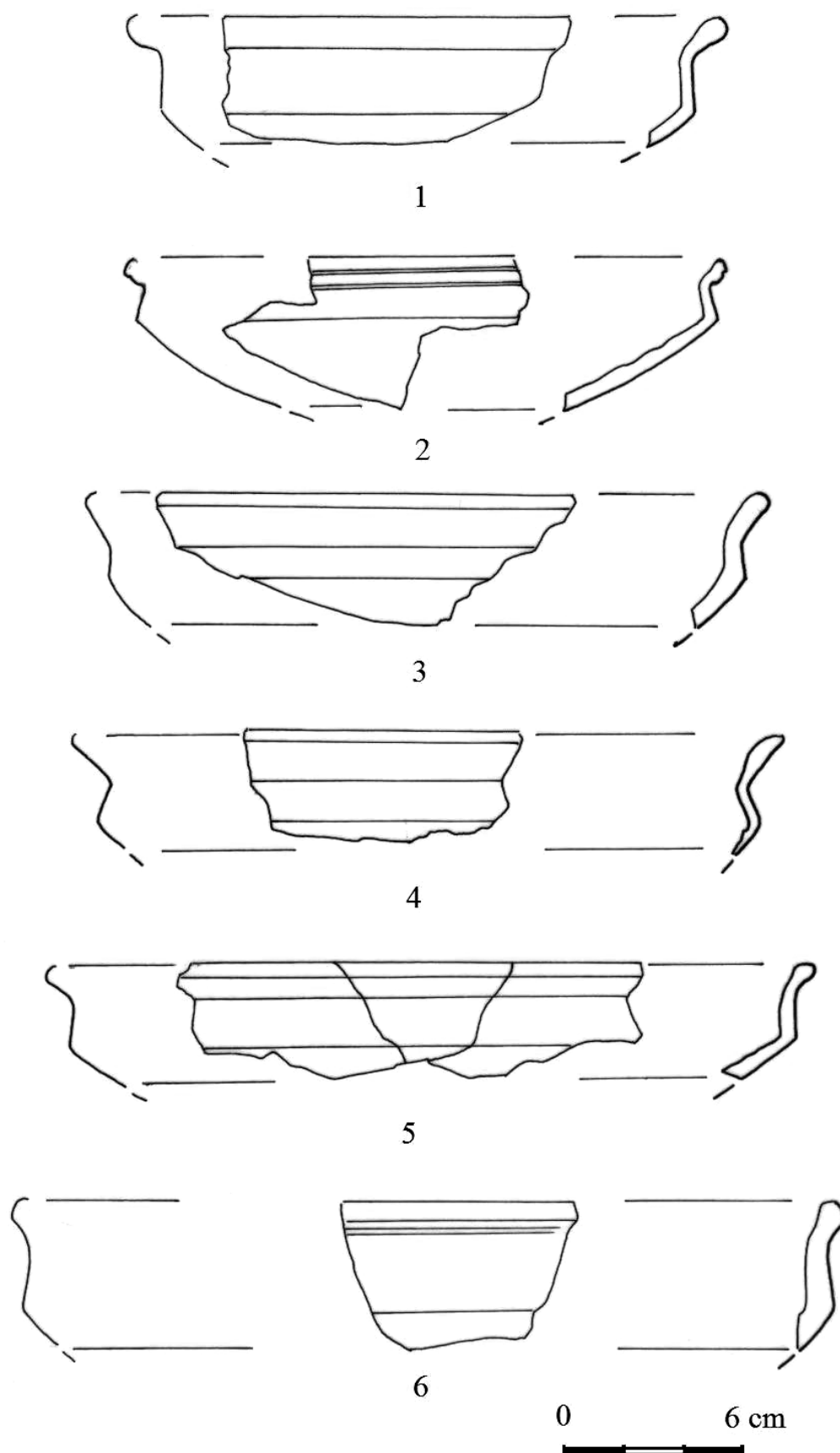

Fig. 5. Siliște – Muncelu. Fragmente de vase lucrate la roată din pastă fină cenușie, descoperite în camera de ardere a vaselor (1-6).

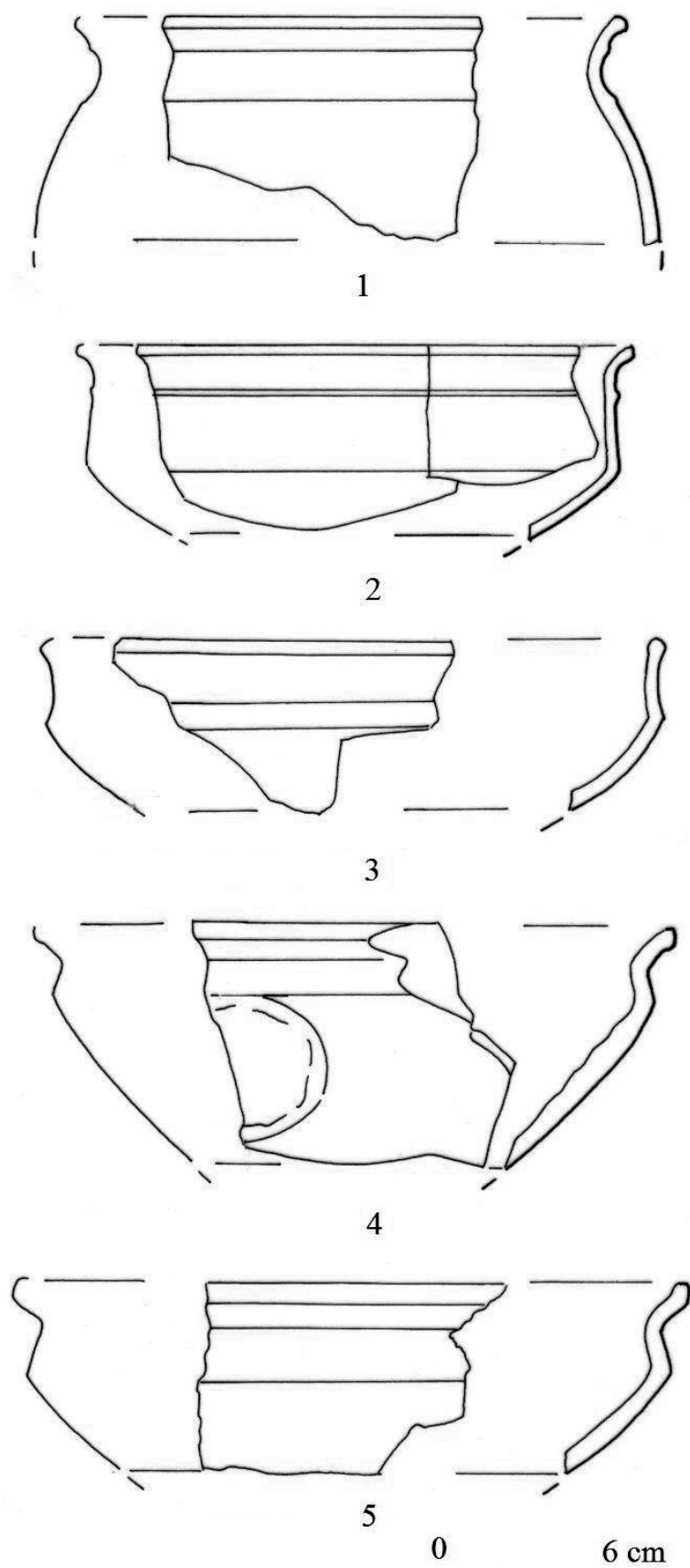

Fig. 6. Siliște – Muncelu. Fragmente de vase lucrate la roată din pastă fină cenușie, descoperite în camera de ardere a vaselor (1-5).

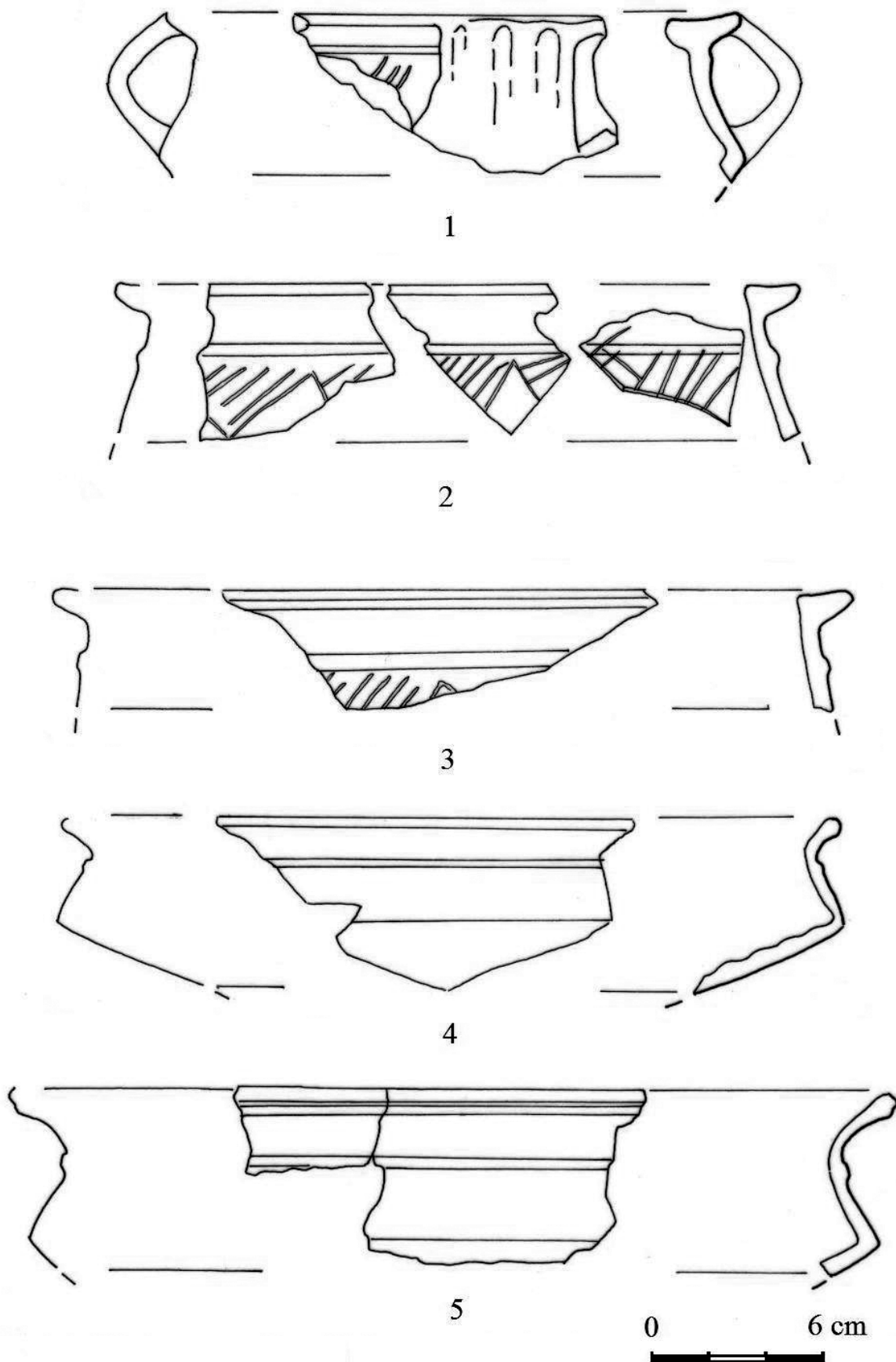

Fig. 7. Siliște – Muncelu. Fragmente de vase lucrate la roată din pastă fină cenușie, descoperite în camera de ardere a vaselor (1-5).

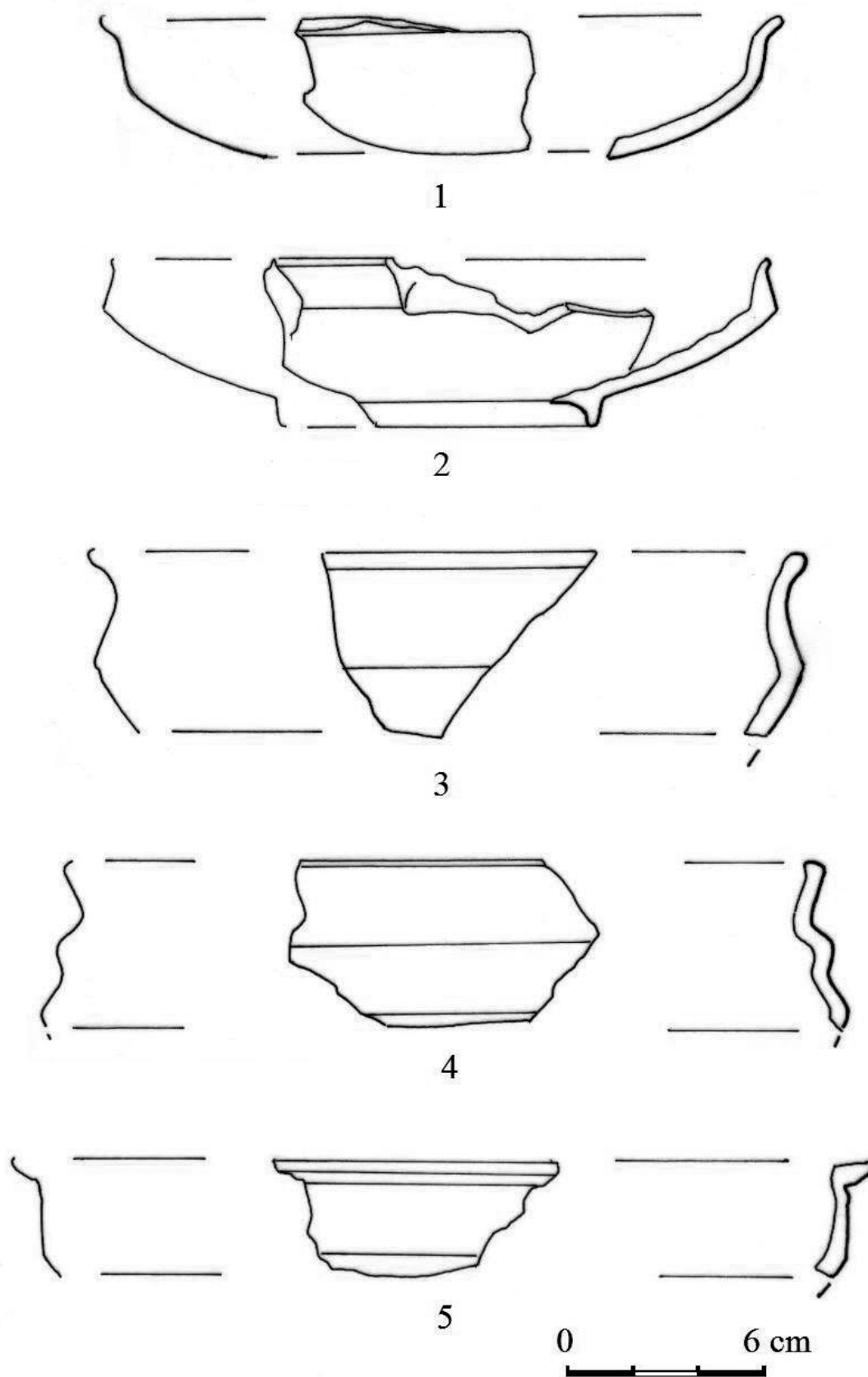

Fig. 8. Siliș te – Muncelu. Fragmente de vase lucrate la roată din pastă fină (2-5) și zgrunț uroasă (1), descoperite în groapa olarului (1), camera de ardere a vaselor (4), strat (2, 5) și la suprafața solului (3).

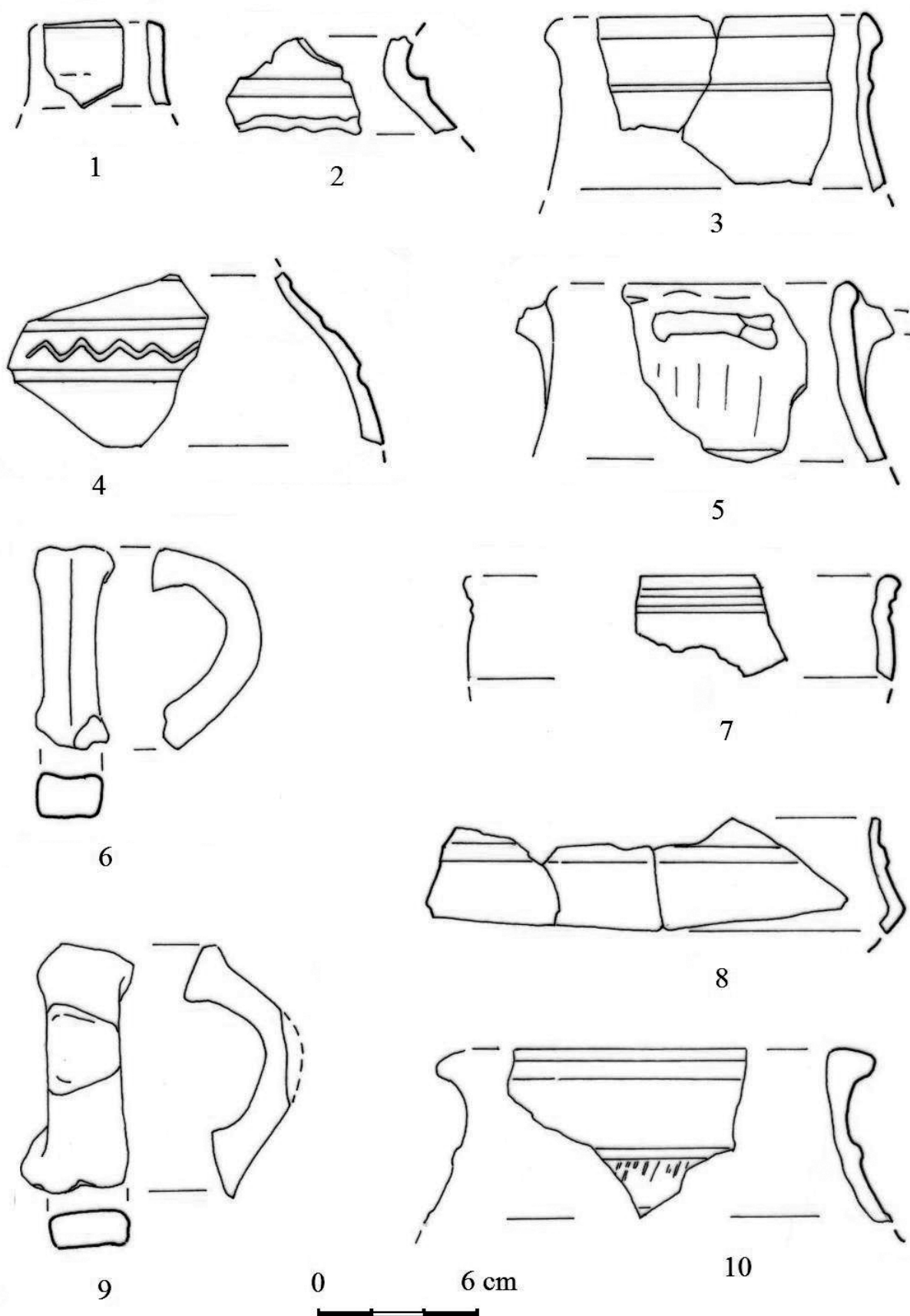

Fig. 9. Siliște – Muncelu. Fragmente de vase lucrate la roată din pastă fină (1, 3-10) și zgrunțuroasă (2), descoperite în groapa olarului (1-4, 6, 9), camera de ardere a vaselor (5), strat (8, 10) și la suprafața solului (7).

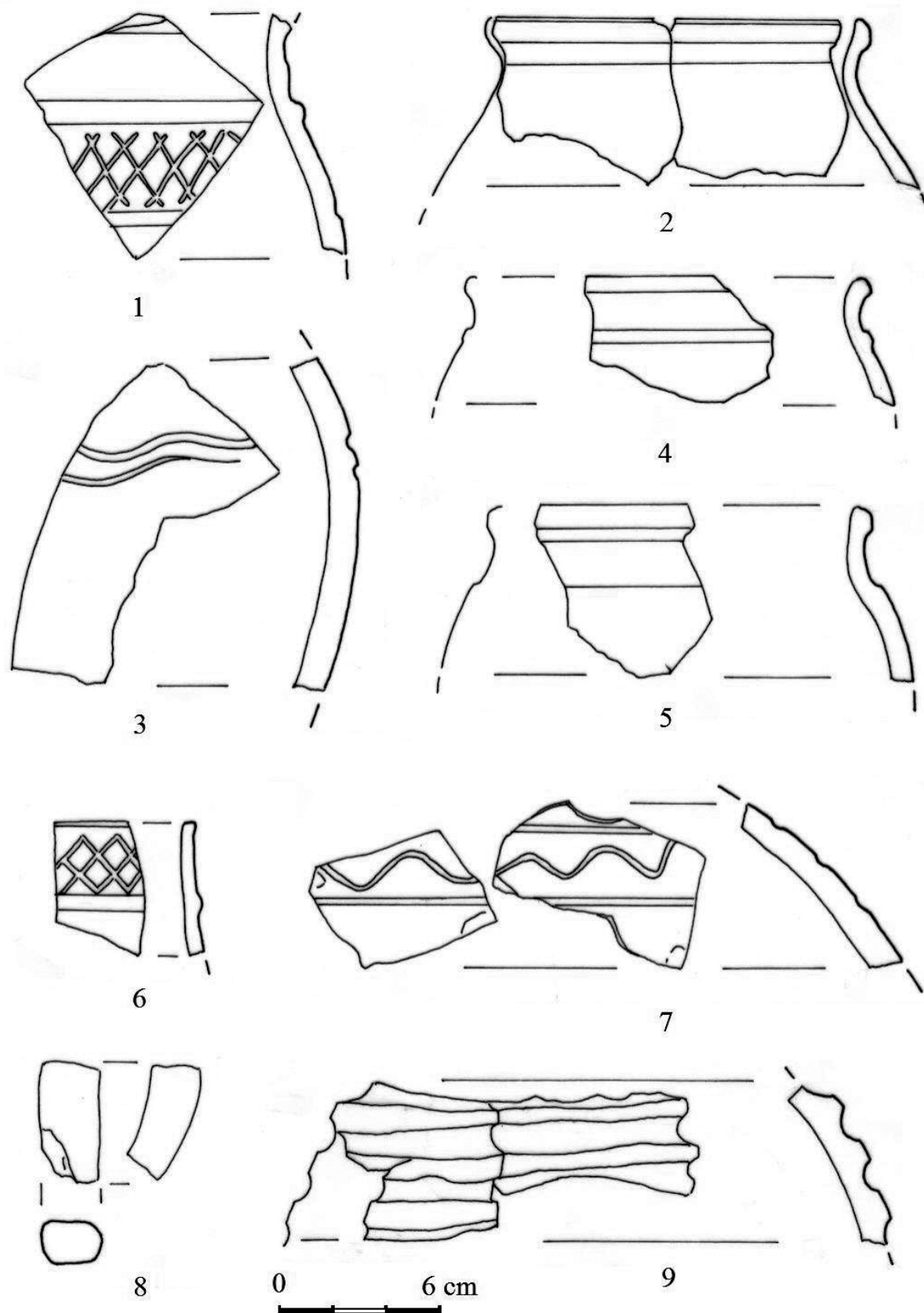

Fig. 10. Siliște – Muncelu. Fragmente de vase lucrate la roată din pastă fină (1, 3-6) și zgrunțuroasă (2, 7-9), descoperite în camera de ardere a vaselor (2, 5, 9), groapa olarului (3), și la suprafața solului (1,4, 6-8).

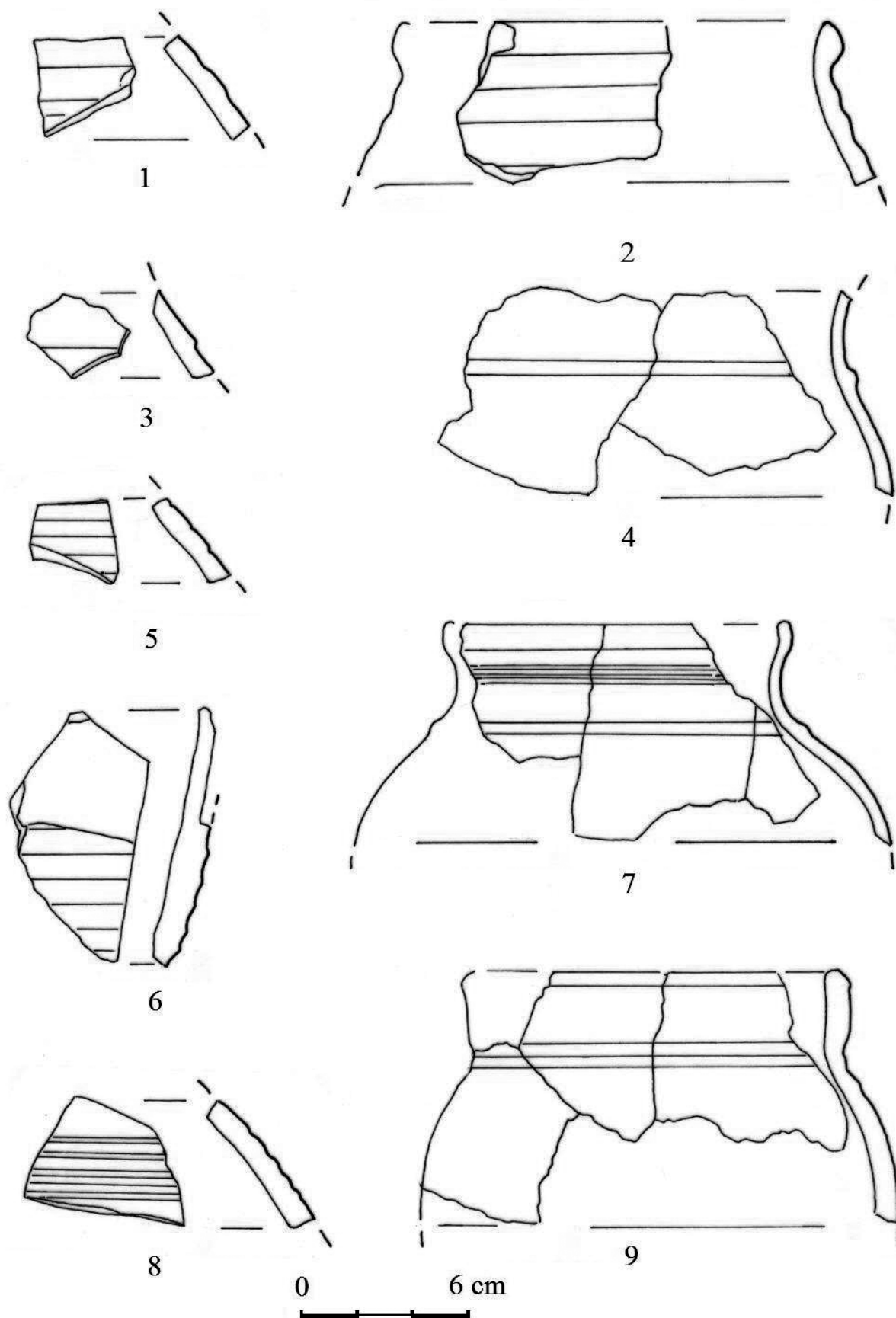

Fig. 11. Siliște – Muncelu. Fragmente de recipiente romane (1, 3, 5-6, 8) și vase lucrate la roată din pastă zgrunțuroasă (2, 4, 7, 9), descoperite în camera de ardere a vaselor (4, 7, 9) în strat (3, 6) și la suprafața solului (1-2, 5, 8).

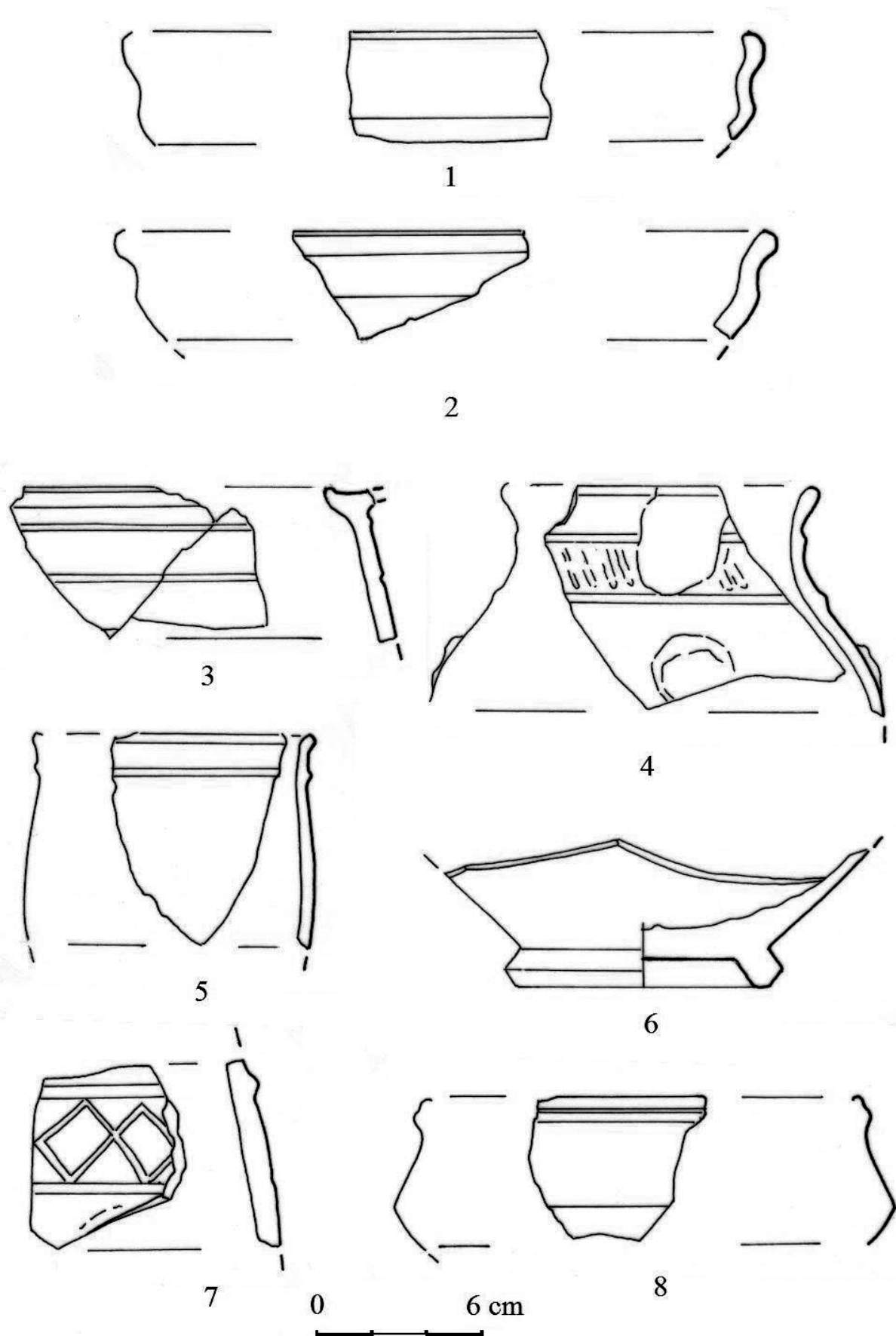

Fig. 12. Siliște – Muncelu. Fragmente de vase lucrate la roată din pastă fină cenușie, descoperite la suprafața solului (1-8).

IMITAȚIE HERACLEENĂ

DUPĂ UN CUNOSCUȚ TIP DE AMFORĂ SINOPEANĂ.

AMFORĂ DE TIP “CARROT”

Andrei OPAIT^{*}

Key words: Sinope, Heracleea, amforă, imitații.

Este bine cunoscut că săpătura arheologică produce în mod constant o cantitate imensă de vase ceramice, întregi sau, de cele mai multe ori, în stare fragmentară. Acesta este și motivul pentru care specialiștii au început să examineze cu deosebită atenție acest relevant material care oferă importante indicii cronologice, economice, sociale și culturale. În studiile de la sfârșitul secolului XIX sau din prima parte a secolului XX, amforele erau folosite mai mult ca elemente de datare a siturilor datorită ștampilelor sau inscripțiilor (*tituli picti*) pe care le purtau, fiind clasificate după forma lor. În ultimele decenii ale secolului XX, începând cu importante lucrări ale lui Peacock¹, ceramica începe să fie analizată nu numai sub aspect morfologic ci și sub cel al caracteristicilor fizice ale pastei, identificându-se, uneori destul de exact, originea unor tipuri de amfore. Cea mai frecvent utilizată metodă este analiza fragmentelor ceramice, proaspat rupte, și studierea lor cu o lupă puternică², pentru identificarea anumitor incluziuni minerale, suficient de distincte, folosite de olarii antici ca degresant al pastei ceramice. Aceste incluziuni pot fi corelate cu geologia unei anumite arii geografice obținându-se o indicație prețioasă privind zona de producere a acelor amfore. Metoda este și mai de succes când aceste observații, făcute cu ochiul liber, sunt completate prin analize de laborator folosind un microscop polarizant. Acestea din urmă sunt însă destul de costisitoare, ca bani și timp; în plus, nu pot fi folosite când ești la săpături și ai nevoie de rezultate imediate pentru a termina clasificarea tipologică în timp util. În acest caz, numai experiența și ochiul specialistului făcând posibilă clasificarea materialului ceramic pe centre sau arii geografice. Dacă în Mediterana occidentală, unde au fost descoperite și săpate științific zeci de ateliere ceramice exista o tipologie a formelor ceramice bine pusă la punct, în Mediterana estică și Marea Negră situația este diferită: doar recent au început să fie localizate și, mai ales, săpate cuptoare de ars amfore. Un caz ilustrativ în acest sens îl constituie cercetarea marelui atelier de la Demirci, lângă Sinope³. Există însă multe lucruri de pus la punct în tipologia amforelor pontice deoarece identificarea multor tipuri, subtipuri și variante de amfore rămâne încă să fie realizată, împreună cu definiția clară a morfologiei, descrierea și ilustrarea corectă a pastei acestora și localizarea cât mai exactă a zonei de producție.

O atenție deosebită în această analiză este impusă de înregistrarea fenomenului imitației, frecvent atât în epoca elenistică cât și în cea romană și manifestat prin existența simultană a unor tipuri amforice similare, a căror apariție se explică prin adoptarea, de către mai multe centre, a unei forme „canonice”, devenită tipică pentru producția unei anumite regiuni. Doar analiza atentă a pastei și a unor detalii morfologice ne pot ajuta să separăm formele originale de imitații.

Scopul acestui articol este de a analiza o imitație după o amforă sinopeană, foarte răspândită în secolele IV și V d. Ch. în bazinul pontic, denumită în literatura de specialitate occidentală,

^{*} Institutul de Arheologie, Iași, Str. Lascăr Catargiu, nr. 18.

¹ Peacock, D. P. S. (1971) “Roman amphorae in pre-Roman Britain”. *The Iron Age and its Hill Forts*: 161-188; *idem*, (1977) “Roman amphorae: typology, fabric and origin”. *Méthodes classiques et méthodes formelles dans l'étude des amphores. Collection de L'École Française de Rome*. 32: 261-273.

² Noi am folosit o lupă puternică care mărește de 15 ori.

³ Kassab Tezgör, D. & Tatlıcan, I. 1998, ‘Fouilles des ateliers d’amphores a Demirci près de Sinop en 1996 et 1997’, *Anatolia Antiqua* VI: 423-42; Kassab Tezgör, D. “Types amphoriques romains tardifs produits simultanément à Demirci près de Sinope et dans d’autres centres de mer Noire”, in *Production and Trade of Amphorae in the Black Sea*, PATABS II, Bourgas, 27th-30th September, 2007, sub tipar.

datorită formei ei, amforă „carrot” (morcov)⁴. Recentele descoperiri făcute în Dobrogea, Crimeea și Agora Atenei ne-au ajutat să identificăm și definim această imitație, probabil realizată într-un centru de olărie heracleotă, judecând după caracteristicile pastei.

Tipul de amforă pe care-l analizăm are o gură relativ îngustă, separată printr-o șanțuire și o nervură de gât; partea de sus a buzei este aplatizată. Gâtul este cilindric, lărgindu-se ușor către partea de jos. Toartele sunt paralele mai degrabă cu gâtul decât cu umărul; ele sunt masive, ovoidale în secțiune și cu o nervură mediană. Interesantă este atașarea de sus a toartei, care se lărgiște și acoperă o largă porțiune a gâtului. Corpul este conic, asemănător unui morcov și se termină într-o bază conică, nediferențiată de corp. Pe corp apar caneluri puțin proeminente. Amforele timpurii au un gât mai scurt, cu atașul superior al toartei mai aproape de buză, așa cum este cazul unei amfore descoperite la Gusinki (Pl. 1.1a,b)⁵. Mai târziu, exemplarele de la Topraichioi (Pl. 1.2a)⁶ și Atena - în Agora (Pl. 2)⁷ și în Kerameikos⁸ - au gâtul alungit, atașul superior al toartelor fiind plasat pe mijlocul acestuia. Contextul foarte bine datat al amforelor descoperite la Topraichioi ne permite să datăm acest subtip la începutul secolului V d. Ch. Aceasta înseamnă că amfora de la Gusinki trebuie datată cândva în ultimul sfert al secolului IV d. Ch. Dimensiunile gurii amforei variază între 7.5 și 8 cm în faza de început, pentru a se micșora ulterior, măsurând numai 7.0 cm (Topraichioi) și 6.8 cm (Atena-Agora). Înălțimea descrește de la 80 cm (Atena-Kerameikos) la 56.8 cm (Atena-Agora). Diametrul maxim variază între 24.5 cm (Atena-Kerameikos) și 20.8 cm (Atena-Agora). Observăm că acest tip urmează aceeași evoluție ca și tipul „carrot” sinopean.

O altă caracteristică este pasta acestui tip. Culoarea variază de la roz (7.5YR 8/4) spre brun deschis (7.5YR 6/4). Degresantul este prost sortat, cu cantități de piroxen normale spre abundent, rotunjit și subrotunjit (<0.5 mm) și cu rare incluziuni, de culoare brun deschis, dintre care unele ajung la dimensiuni de 6-7 mm, alte particule sunt brun închise la culoare, unele din ele fiind probabil nuclee de minereu de fier (Pl. 1.2b). În mod frecvent exteriorul este acoperit de un slip bej-brun. Uneori apar *dipinti* pe gâtul vaselor.

Produsul transportat de acest tip de amfora era în mod cert vinul, pentru aceasta stând mărturie resturile de rășină descoperită pe partea interioară a peretilor amforei din Agora Atenei.⁹

Acest tip, fără a fi fost descoperit în mari cantități, este prezent în regiunea Marii Negre la Heraclea¹⁰, Iatrus¹¹, Topraichioi¹², probabil în Moesia Superior¹³ și la Atena, în Agora și în Kerameikos¹⁴. Cea mai sudică apariție a acestui tip este în Palestina¹⁵. Această amforă are aceeași

⁴ Deși acest termen este folosit de specialiști în special pentru subtipul de secol V d.Ch., noi preferăm să simplificăm tipologia și să-l extindem la întreg tipul, deoarece forma corpului este aproape tot timpul la fel, evoluând de la o siluetă mai largă către una mai supla. Am folosit următoarele abrevieri: DG = diametrul gurii; DM = diametrul maxim; I = înălțimea. Toate dimensiunile sunt indicate în centimetri. Desenele au fost făcute de autor și trase în tus de Olga Malinovskaya. Fotografiile de pastă au fost făcute de autor.

⁵ Symonovich, E. A. 1971, “Nahodka pozdneantichnoy amfory iz kurskoj oblasti”, SA 4: 232; I 75.0, DG 7.8, DM 28.0.

⁶ Opaît, A. 1991, 'Ceramica', in A. Opaît, M. Zahariade, Gh. Poenaru-Bordea, C. Opaît 'Fortificația și așezarea romană târzie de la Babadag-Topraichioi', *Peuce* 10, 255, nos. 46 and 48, pls. 23.5, 24.1. Dimensiuni: I 59.8, DG 6.8, DM 20.8 cm.

⁷ Exemplar inedit; P-31394: DG 6.8; DM 20.8; I 59.8. Mulțumim profesorului J. Camp pentru permisiunea de a analiza, desena și publica acest exemplar.

⁸ Böttger, B. 1992, “Die Kaiserzeitlichen und spätantiken amphoren aus dem Kerameikos” in *MDAIAA* 107: 375, no. 79, fig. 3.14, pl. 102.4.

⁹ Vezi nota 7.

¹⁰ Tezgör, sub tipar, vezi nota 2; este interesant că în muzeul din Heraclea există șase amfore de acest tip, ce formează cea mai mare colecție de astfel de amfore, fapt care indică, iarăși, o origine heracleota.

¹¹ Böttger, B. 1982, 'Die Gefäßkeramik aus dem Kastell Iatrus', in *Iatrus-Krivina II*. Berlin, 115, no. 250, pl. 21.250.

¹² Vezi nota 5.

¹³ Bjelajac, L. (1996) *Amfore gornjo mezijskog Podunavia*, Beograd, 78-79, fig. 27.151.

¹⁴ Böttger 1992.

¹⁵ Bauzou, T. 2000. “La Gaza romaine (69 B.C.E.-403 C.E.)”. In *Gaza méditerranéenne: Histoire et archéologie*

datate și mărime medie ca și amforele de tip „carrot” sinopeene: ultimul sfert al secolului IV d. Ch. și prima jumătate a secolului V d. Ch.

Odată cu identificarea sa, putem conchide că acest tip de amforă a fost o imitație a Heracleei după mult mai cunoscuta și răspândita amforă „carrot” de Sinope, fără însă a avea popularitatea și răspândirea acesteia. El a fost produs în paralel cu amforele tradiționale ale Heracleei, cu gât lung și foarte îngust (Shelov E & F), probabil într-o zonă a teritoriului heracleot în care fusese aclimatizat un soi de viță sinopeana și a servit drept ambalaj difuzării vinului rezultat din această cultură.

Bibliografie

1. Bauzou, T. 2000. “La Gaza romaine (69 B.C.E.-403 C.E.)”. In *Gaza méditerranéenne: histoire et archéologie en Palestine*, ed. J.-B. Humbert, Paris: Errance: 47-72.
2. Böttger, B. 1982, 'Die Gefäßkeramik aus dem Kastell Iatrus', in *Iatrus-Krivina II*. Berlin: 33-148.
3. Böttger, B. 1992, “Die Kaiserzeitlichen und spätantiken amphoren aus dem Kerameikos” in *MDAIAA* 107: 315-81.
4. Kassab Tezgör, D. & Tatlıcan, I. 1998, ‘Fouilles des ateliers d’amphores a Demirci près de Sinop en 1996 et 1997’, *Anatolia Antiqua* VI: 423-42.
5. Kassab Tezgör, D. “Types amphoriques romains tardifs produits simultanément à Demirci près de Sinope et dans d’autres centres de mer Noire”, in *Production and Trade of Amphorae in the Black Sea*, PATABS II, Bourgas, 27th-30th September, 2007, in print.
6. Opaît, A. 1991, 'Ceramica', in A. Opaît, M. Zahariade, Gh. Poenaru-Bordea, C. Opaît 'Fortificația și așezarea romană tîrzie de la Babadag-Topraichioi’, *Peuce* 10: 211-60.
7. Peacock, D. P. S. 1971, “Roman amphorae in pre-Roman Britain”. *The Iron Age and its Hill Forts*. : 161-188.
8. Peacock, D. P. S. 1977, “Roman amphorae: typology, fabric and origin”. *Méthodes classiques et méthodes formelles dans l’étude des amphores. Collection de L’École Française de Rome*. 32: 261-273.
9. Symonovich, E. A. 1971, “Nahodka pozdneantichnoiy amfory iz kurskoiy oblasti”, *SA* 4: 231-32.
10. Shelov, D.B. 1978. “Yzkogorlye svetloglinyane amfory pervykh vekov hasheii ery. Klassifikatsia I hronologiya.” *KSIA* 156: 16–21.
11. Shelov, D.B. 1986. “Les amphorae d’argile claire des premiers siècles de notre ère en Mer Noire.” In *Recherches sur les amphorae grecques*, BCH Supplement 13, eds. J.-Y. Empereur and Y. Garlan, 395-400. Athens: École Française d’Athènes.

LISTA PLANSELOR

Pl.1.1a & b. Gusinki, dupa Symonovich 1971, a: sc 1:7; b: sc 1:2

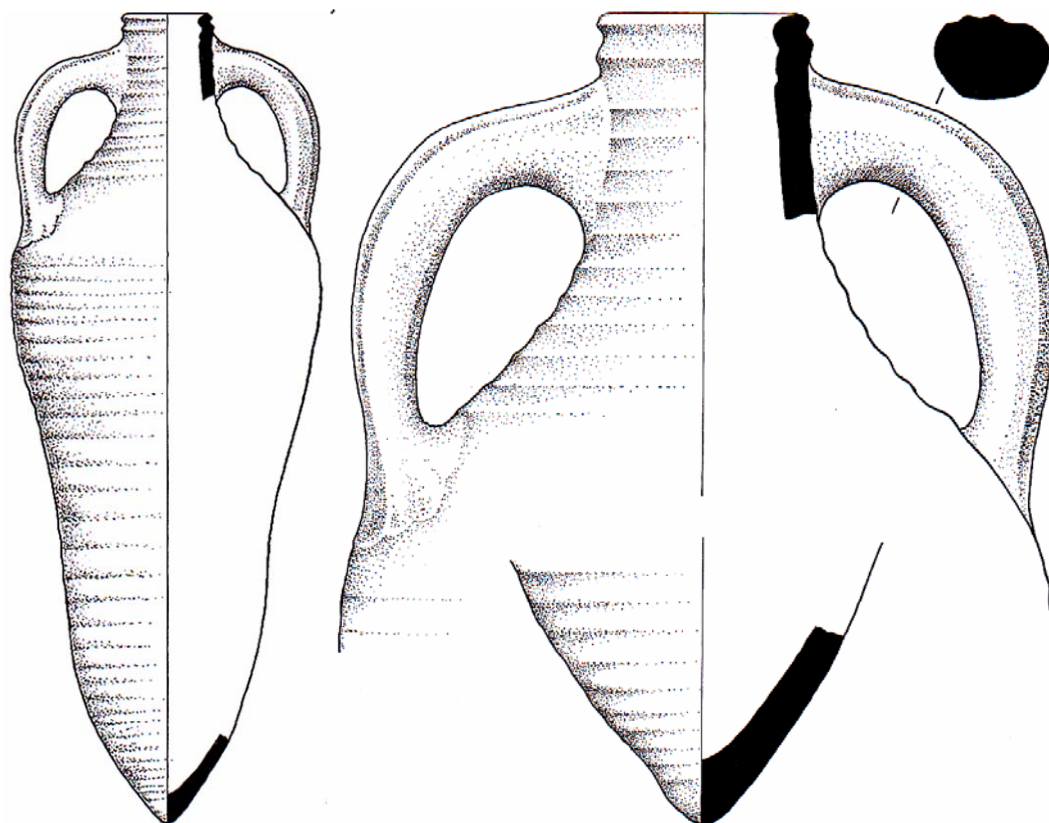
Pl.1.2 a & b. Topraichioi, dupa Opaît 1991b, pl. 24.1, a: sc. 1:3; b: fara scara.

Pl.2. Athenian Agora, a: sc 1:2; b: sc. 1: 2; b: sc. 1:5; c: fara scara.

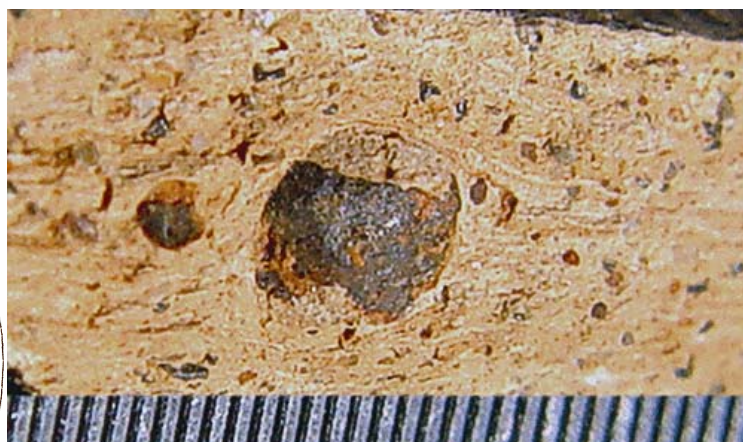
Heracleian imitation after a known type of synopean amphora. „Carrot” type of amphora

It is well known that ceramic material litter archaeological sites of all kinds. Consequently, it provides us not only with a lot of information on the nature of the site and its chronology, but also with knowledge about the social, cultural and economic life of that site. Among ceramic categories brought to light by archaeological excavations, amphora is one of the most complex artefacts that help us understand better and profoundly the ancient societies. During the last forty years, amphora studies made considerably progress as they revealed variations not only in the form but also in the clay fabric of these containers. If this progress is more visible in the western part of the Mediterranean, it is less advanced in the eastern Mediterranean and the Black Sea areas.

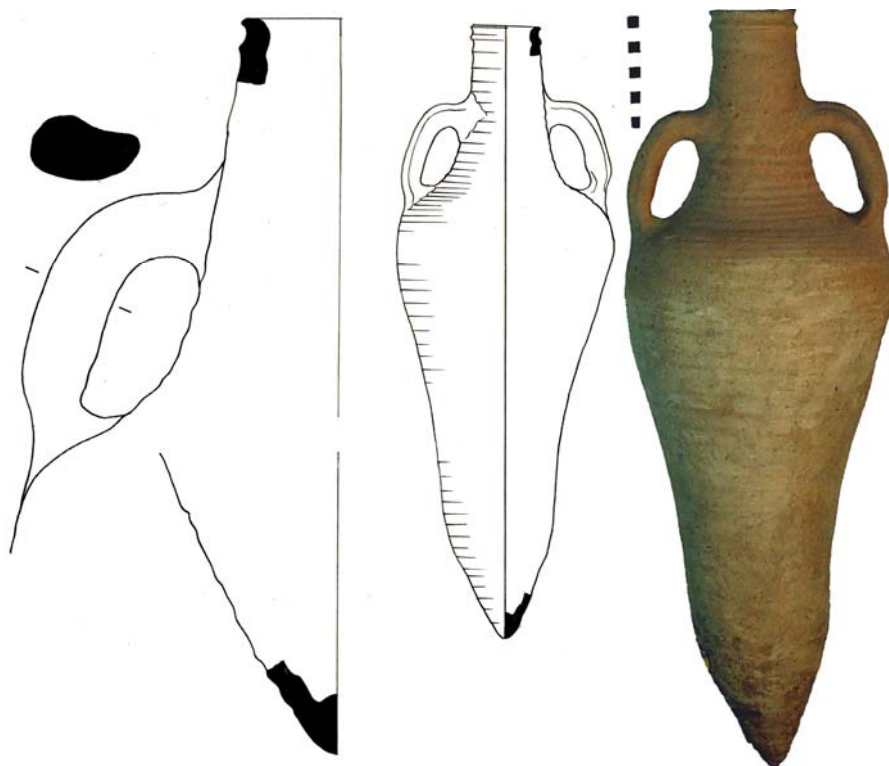
The aim of this paper is to improve the typology of Pontic amphorae by presenting a brief morphologic and fabric definition of a less known amphora type that imitates a famous Sinopean container. This wine amphora was manufactured during the last quarter of the 4th and the first half of the 5th centuries AD. Although discoveries of this type of amphora are not very abundant, limited quantities occur not only in the northern and western parts of the Black Sea but also in the eastern Mediterranean at Athens and Palestine.

Pl. 1.1a & b. Gusinki, după Symonovich 1971, a: sc 1:7; b: sc 1:2.

Pl. 1.2 a & b. Topraichioi, după Opaț 1991b, pl. 24.1, a: sc. 1:3; b: fără scară.

Pl. 2. Athenian Agora, a: sc 1:2; b: sc. 1: 2; b: sc. 1:5; c: fără scară.

MEMORIALISTICĂ

ION BARBU ÎN CĂUTAREA TIMPULUI PIERDUT

Ion HOBANA*

Key words: Ion Barbu, correspondence, confessions, nostalgia.

În volumul *Ion Barbu – amintiri*, apărut la începutul anului 1979, Gerda Barbilian reproduce o scrisoare în limba franceză trimisă ilustrului său soț, la 24 februarie 1926, de Leo Delfoss. Primele paragrafe sună astfel:

“Sunt obosit în seara asta, dar am jurat să nu mai las «pe mâine» scrisoarea pe care îmi propun să ți-o trimit de-o veșnicie.

Acum câteva zile, hazardul a făcut să-mi cadă în mână un număr din «Universul literar», în care am avut plăcerea să întâlnesc numele tău de poet deasupra unei poezii foarte moderne! Te credeam la Berlin și iată-te la București.

Iar eu, despre care tu crezi că aș fi la Goettingen, iată-mă în Transilvania, la Turda, mai precis ca «profesor de liceu» (în românește). Ei, ai o tresărire de surprindere, de neîncredere?”

Cine era Leo Delfoss? Un fost membru al corporației studenților flamanzi de la Gottingen, în care tânărul Dan Barbilian, fiind singurul român aflat la studii în orașul universitar, se înscriesese pentru a respecta “obiceiul pământului”, cum îl înștiința pe Tudor Vianu, la 18 septembrie 1921. În septembrie 1924, Leo, care nu mai știa nimic despre Dan, sosește în România și devine profesor de limba franceză la Turda, unde îl urmează curând soția sa, Hilde-Katleen. Iar în februarie 1926, îi cade în mână un număr din “Universul literar” – fericită întâmplare, marcând începutul unei corespondențe care a durat, cu întreruperi, cincisprezece ani. În cele ce urmează mă voi opri la contribuția lui Ion Barbu: douăsprezece misive în limba franceză, descoperite de publicistul și editorul flamand Julien Weverbergh, la nepoții lui Delfoss. Prietenul și colaboratorul meu – am scris împreună patru cărți, apărute în țară și în străinătate - mi le-a trimis în fotocopii și le-am publicat, fragmentar, în numărul din 13 septembrie 1979 al “României literare”.

Iată replica promptă la scrisoarea lui Delfoss din 24 februarie:

„27 februarie 1926

Scumpul meu,

Nu te-ai înșelat: acea sferă golașă (atât de romanescă, totuși, la Gottingen!!), pe care numărul din «Universul lit.» ți-o supune pe neașteptate, este într-adevăr capul meu.

Reuniunea literară la care m-am produs (fără tragere de inimă) a avut deci și ceva bun, pentru tine: descoperirea acestui soi de nomad care o ia din loc chiar în momentul în care l-ai crede în fine stabilit și în plin București.”

Cercetând colecția “Universului literar”, am găsit în numărul din 14 februarie 1926, pagina 8, un reportaj despre șezătoarea organizată de Societatea Scriitorilor Români, la 6 februarie. Este publicat poemul *Jazz Band pentru nunțile necesare*, însoțit de un portret al autorului, datorat lui Ștefan Dimitrescu. (În monografia din 1969 a lui Dinu Pillat și în ediția de *Poezii* din 1970, îngrijită de Romulus Vulpescu, portretul e datat 1927, indicându-se ca loc al primei apariții *Viața literară* din 5 februarie 1927.) Publicarea poemului l-a nemulțumit pe Ion Barbu, cum dovedește un alt pasaj din răspunsul la scrisoarea lui Delfoss:

“Cum vezi, mi-am schimbat maniera, pentru că eu însumi m-am schimbat profund. Sunt clasat printre suprarealiști. Dar abia i-am citit. Fragmentul pe care l-ai citit este reprodus după prima formă

* Prozator, critic și istoric literar, traducător – franceză și italiană, București.

a poemului (apărută acum doi ani). Am neglijat să dau reporterului manuscrisul pe care l-am citit (la reuniunea aceea) și m-am înapoiat cu inocență la Giurgiu. Dar m-am infuriat în ziua în care mi-a căzut în mână U.L. I-am blestemat și pe reporter și pe portretist. (Acum îi binecuvântează. Fără asta, cum aș fi avut șansa nesperată de a relua legătura cu tine, dragul meu Delfoss?).”

Furia era îndreptățită. Prima formă a poemului, apărută în *Contemporanul* lui Ion Vinea din septembrie 1924, diferă într-adevăr substanțial de cea prezentată la șezătoarea din 6 februarie 1926 și publicată, tot în *Contemporanul*, peste cinci săptămâni, la 15 martie. Fuseseră eliminate o seamă de teribilisme lexicale, evidențiindu-se roadele procesului de esențializare care avea să ducă la versiunea definitivă din volumul *Joc secund*, intitulată *Ritmuri pentru nunțile necesare*.

Cele douăsprezece scrisori cuprind numeroase alte referiri la preocupările literare și matematice ale acestui Ianus nepereche în cultura noastră. Considerațiile de mai jos sunt prilejuite de o misivă a lui Delfoss primită, probabil, în primăvara anului 1927:

“Trebuie să mă minuneze mereu strania ta înțelegere a poeziei în sine: lirismul, în afara limbii în care se află fixat. Încă la Göttingen, în seara de neuitat în care ți-am citit **După melci** (în românește), observațiile tale pătrunzătoare și subtile, privind aliterațiile și armoniile imitative, m-au făcut să cad pe gânduri. Da, există o limbă a poeziei, limbă universală; sau un dar de a recepta unda lirică, dar care nu are nimic comun cu lexicurile și cu gramaticile. Dar observațiile tale de atunci priveau, în mod necesar, elementul exterior al versurilor mele. Vederile tale de astăzi mi se par mult mai profunde.

În primul rând, sonda aruncată în zona cea mai secretă a ființei mele, a eului meu oriental, frate al celui Heraclit din Efes care, din spectacolul decepționant al ineluctabilei degradări a timpului, extrage adeziunea lui la ordinea contemplativă.”

De o însemnătate capitală pentru înțelegerea resorturilor creației barbiene sunt pasajele referitoare la înțelesurile și geneza baladei *Riga Crypto* și la *pona Enigel*:

“Dar scrisoarea ta mă tulbură mai ales prin detaliile parțiale privind transa freudiană a tinerei fete.

Credeam că elementele: ciupearcă, ferigi, laponă, țări de gheață, reni (toate aceste cuvinte în românește) sunt pe deplin justificate prin necesitatea, foarte intimă pentru mine, de a da poemului un cadru scandinav. Și, totuși, originea baladei regelui *Crypto* este hotărât onirică. Ea s-a născut în somn și ce somn! Cel puțin ca intenție și ca schemă, întrucât compoziția a fost dezvoltată și încheiată în momente de luciditate.

Admit deci, întrutotul, existența elementului oniric, dar ezit încă în privința celorlalte elemente freudiene: refulare, complexe, transfer.”

În 1979 am renunțat - din motive, cum veți vedea, lesne de înțeles - să reproduc pasajul în care poetul evocă “momentul când mi-a venit ideea unui rege *Crypto*”. Iată-l:

“În luna octombrie (octombrie 1923), la Tübingen, mă luptam, în camera mea, cu chinurile eterului. Era la începutul rătăcirilor mele. Flaconul blestemat măsura, în dreapta mea, la îndemână, orele unui indicibil infern. Meditam, în chip confuz, asupra naturii cantitative, materiale a timpului, pe care ajunsesem să-l identific cu gramele licorii. Minute insuportabile ale unei tulburări lucide și hieratice!

Atunci am început să rog Spiritul acelei ore să pună capăt acestei solitudini, să-mi trimită orice fel de viziuni eliberatoare. Și am ațipit.

Visul meu se desfășura pe câmpii galbene și părea amenințat de armele strălucitoare ale unei armate barbare. Prilejul unei astfel de adunări era o sărbătoare, sau pregătirea unui război. Și conducătorul necontestat al atâtor capete era o ființă rotundă, purtând o pălărie chinezească. Întrucât continuam să solicit sprijinul artizanului acestui vis, viziunea descrescu, muzical, până la forme minore, mai binecuvântate. Imensitatea galbenă deveni o «Heide» (luncă) din «Vermland» (ținutul umed); armele strălucitoare - un fundal ireal de ghețari și regele - o Ciupercă rozalie.

Trama baladei era schițată.”

Leo Delfoss n-a fost surprins când a aflat care a fost stimulul conceperii baladei. Prietenul regăsit îi mărturisise încă din prima scrisoare că frecventase, cu ani în urmă, paradisurile artificiale.

Cele douăsprezece misive prezintă un deosebit interes și prin notațiile care ne îngăduie

să redescoperim știuta constelație de spirite gemene ale poetului: Poe, Rilke, Mallarme. Li se adaugă mărturiile șocului benefic produs de *În căutarea timpului pierdut*:

*“Acum aprofundez experiența laică – dar gravă – a lui Proust. Este o carte mare, izvorâtă dintr-o mare iubire și care seamănă, uneori – în câteva locuri – cu **Memoriile** lui Saint Simon, acestea izvorâte din ură. E o carte sumbră și chiar sorii care o luminează sunt estompați și subpământeni, ca în unele vise. O carte de culoarea amintirii.”*

Cele mai multe scrisori – nouă din douăsprezece - datează din perioada 1926-1930, când o suită de evenimente și mutații intime lucrau la despărțirea lui Ion Barbu de poezia înțeleasă ca un efort suprem de epurare și densificare a expresiei. La 2 ianuarie 1927, după ce îl înștiințează pe Delfoss că s-a îndepărtat de aproape toți vechii prieteni, el ține să precizeze:

“...aceste pierderi pe tărâmul prieteniei se produc numai în privința relațiilor mele literare. Asta îmi confirmă vechea mea credință în caracterul divin al Geometriei. Lumea ei este desăvârșită. Chiar raporturile dintre reprezentările terestre, forme suverane pe care le îmbracă – undeva foarte sus – geometrii, sunt ceea ce e mai bun în materie de relații: simple, atente, esențiale.

Îți dai seama cât de mult mă stimez ca geometru și cât de mult sunt dezgustat de mine ca literat.”

La 23 noiembrie 1929, renunțarea la poezie este declarată fără echivoc:

“În sfârșit, un editor a băgat de seamă că exist, căci n-am alergat niciodată după acești oameni dificili. Volumul meu (o «alegere», nu o «culegere»; mai puțin de jumătate din ce am scris) va apărea înainte de Crăciun. Dar gestația a fost lungă; dificultatea alegerii, mare; punerea la punct, teribilă. Hotărât, va fi ultimul meu act poetic. Iubesc creația și dificultățile care trebuie învinse; dar acest «joc» interminabil, această «aruncătură de zaruri care nu va desființa niciodată hazardul» (ați recunoscut titlul poemului lui Mallarme) nu le mai iubesc, cu toate că am fost un mare jucător în viața mea. Am obosit.”

Ceva mai departe, o comparație defavorabilă poeziei, pe marginea anunțului trimiterii unui “opus” matematic: *“(Pentru că vorbeam despre creația mai puțin hazardată, iată tipul. Într-adevăr, matematicile sunt ceea ce ne mai rămâne încă «divin grec» în această actualitate informă. Olimp și Nepentes în același timp.”* Iar la 4 ianuarie 1930, o dezvăluire privind geneza celei de-a doua vocații: *“...datorită acestui caracter închis, arhaic și transcendent, matematicile – ca un fel de carte magică – au acționat în chip misterios asupra imaginației mele, din vremea în care, licean fiind, întorceam uluit nrnumăratele pagini ale Marii Enciclopedii paterne.”*

Dincolo de confirmările sau revelațiile biografico-documentare, cele douăsprezece scrisori ne oferă șansa de a cunoaște un Ion Barbu eliberat de disimulările întâlnite nu rareori în corespondența sa. Explicația poate fi aflată, măcar parțial, în natura relațiilor cu Leo Delfoss, definită plastic la 2 ianuarie 1927: *“...prietenia noastră nu este un lanț material, făcut din relații «cotidiene». Dacă există totuși o legătură între noi, ea este asemeni căii subterane care leagă două stații telegrafice sau două paratrăznete.”* E adevărat, cei doi se cunoscuseră destul de vag în anii binecuvântați: *“...te-am văzut foarte puțin la Gottingen.”* (în scrisoarea din 15 noiembrie 1941). Leo se identifică însă cu orașul evocat – și invocat – ca un leitmotiv al cărării pierdute. Chiar în a doua scrisoare, datată 1 octombrie 1926, sunt solicitate insistent vești despre “colegii de la Gottingen”. În primăvara lui 1927, când Delfoss se pregătea să-și petreacă vacanța în Germania, un suspin resemnat: *“Gottingen! Acest tărâm mi se pare a fi foarte departe, sub aștrii nopții! Nu uita să saluți umbra mea ecleziastică rătăcitoare și parcă delegată de dragostea mea de astăzi (neputincioasă) către dulcile lucruri nocturne și germanice. Nu uita să transmiți gândul meu bun la ceea ce a mai rămas din colonia flamandă. Nu o uita pe Maria Spring.”* (Mariaspring e o pădure de lângă Gottingen. O poezie cu acest titlu i-a fost dedicată de Ion Barbu lui Leo Delfoss, la apariția în “Sburătorul”, anul IV, serie nouă, nr. 7, ianuarie 1927). În 1930, ecoul nostalgic revine: *“Scrisoarea ta face să sune, cu atâta melancolie, clopotul pentru vremurile eroice. Ciclul de la Gottingen: iubiri, nebunii, speranțe libere!”*

La 15 noiembrie 1941, aflat la un spital din Iena, cu piciorul rupt într-un accident stupid, Dan îi amintește lui Leo că s-au împlinit douăzeci de ani de când s-au cunoscut și continuă astfel:

“Trebuie să închei, emoția îmi curmă răsuflarea. E cu puțință ca tinerețea atât de plină

de visuri, atât de risipitoare cu sine însăși, să fi trecut pentru totdeauna? Îndată ce voi fi vindecat, îmi voi aduna puterile ca să vă văd, scumpi martori ai acelor vremuri magnifice (...) Visez la o vară în munții noștri, în România, pe care s-o petrec cu voi, vorbind numai despre trecut și despre lucrurile esențiale – pentru a uita această epocă teribilă.”

Epoca teribilă n-a îngăduit ca acest vis să se realizeze. Ion Barbu nu s-a mai întâlnit cu martorii tinereții sale. Ne-au rămas doar aceste scrisori, în care palpită aspirația aproape dureroasă către o imposibilă întoarcere.

ION BARBU À LA RECHERCHE DU TEMPS PERDU

Il y a plus de trente ans, l'éditeur et publiciste belge Julien Weverbergh a trouvé à Anvers douze lettres adressées par Ion Barbu à son ancien collègue de l'Université de Göttingen, Léo Delfoss. Weverbergh les a envoyées, en photocopies, à Ion Hobana, qui les a traduites et a publiés des fragments commentés dans "Romania literara" (Nr. 37, 13 septembre 1979).

Inédites jusqu'alors, les lettres contiennent des précieuses références aux préoccupations littéraires et mathématiques de cet Ianus unique dans la culture roumaine. Il refuse, par exemple, d'être classé parmi les surréalistes, et à juste raison, car sa poésie est le résultat d'un effort sans pareil d'épuration et de densification.

D'un grand intérêt sont les aveux concernant la vision onirique due à l'inhalation d'éther, qui se trouve à l'origine de la ballade "Le roi Crypto et la lapone Enigel". Il avait d'ailleurs avoué à Delfoss, depuis la première lettre, d'avoir fréquentes, autrefois, les paradis artificiels.

Un certain nombre de notations se réfèrent aux auteurs aimés par le poète: Poe, Rilke, Mallarmé, Proust. Mais au-delà des confirmations et des révélations, les lettres nous offrent la chance de connaître un Ion Barbu délivré des retenues et dissimulations qui caractérisent une bonne partie de sa correspondance. Dans quelques-unes des plus émouvantes, sont évoquées, avec une poignante nostalgie, les années passées à Göttingen, on exprime le regret pour la jeunesse perdue. Voilà pourquoi Ion Hobana considère que ces lettres doivent être prises en considération dans toute tentative de déchiffrer les ressorts intimes de la vie et de l'œuvre de Ion Barbu.

“RECURSUL” FICȚIUNII NARATIVE LA “SCRISORI”

Prof. univ. dr. Nicolae CREȚU*

Key words: letters, narrative fiction, I. L. Caragiale, Camil Petrescu.

E firesc, raportându-ne la “locul” și rolul lor în real, să pornim de la sublinierea unei plieri a textului – scrisoare/scrisori pe un imediat al „momentului”, al unui segment „decupat” din durata trăitului, despre care dă seamă și la care se referă (comentând, narând și descriind, reacționând, interpretând, totul – dintr-o perspectivă personală, individualizată, acuzat subiectivă) textul epistolar, prin excelență: răsfrângere, reflex – ale unui fragment de timp, încă nedecantat, poate, dar încărcat de climatul, tensiunile, fervoarea nedistanțării lui față de *celălalt timp*, al scrierii, oricum, nu atât încât „obiectul” scrisorii să apară drept „clasat”, să piardă vibrația imediateței. De această relație specială cu timpul, vor depinde multe și definitorii, esențiale valențe ale literarității „scrisorii”/”scrisorilor” în proza narativă, în special în roman, cum vom vedea.

Dar este epistolarul, scrisul modelat, ziceam, de climatul psiho-moral, de umoarea zilei, a „ceasului”, uneori chiar a „clipei”, este el – *ipso facto* - ... sincer ? S-a spus că purtăm, toți, în lume, între ceilalți și în fața lor, „măști” și *persona* (mască) a și dat „persoană”, „personaj”. Nu-i poate fi nimănui indiferent cum apare în ochii altora. Și nu e firesc, între anumite limite, ca imaginea (*imago*) să preocupe, mare parte din educație (politețe, vestimentație, ton și limbaj gestual și, în genere, *body language*, atitudine) ținând spre un atare autocontrol, cu, desigur, potențiale, previzibile excese și perversități: ipocrizie, „etichetă” regizată, „coregrafiată”, *selling image* și „dresură” în vederea unor efecte scontate astfel, multiple forme de cabonizare a „socializării” (*social life*) *Scripta manent*, și scrisorile, corespondența – nu mai puțin decât jurnalele ori memoriile – pot fi afectate (viziune, „omisiuni”: dicibil vs. indicibil, atitudini și interpretare, stil) de gândul că ele vor putea fi cândva citite de alții, dincolo de destinatarul lor inițial. Personalitățile (nu numai cele literare) nu au cum să evite o asemenea conștiință a dublării destinatarului de facto de către „unul” suplimentar, în *perspectivă*, universal ca latență, așadar anonim, nedefinit. Duce asta la o inevitabilă falsificare, „cosmetizare” a imaginii „expeditorului”? Nu, nu obligatoriu. Citim cu încântare scrisorile lui Caragiale, de pildă, cucerii de verva și stilul epistolarului, la lectura lor nu rămânem cu o impresie de artificios, de „umor” căznit, de teatralitate a ex-punerii autorului în „oglindea” scrisului său epistolar. Și nici Gide și Martin du Gard, corespondând, nu „pozau” în gânditori, chiar aveau pasiunea ideilor, a unor mari teme de reflecție și interogație: corespondența-„dialog” era, pentru ei, calea *comunicării* pe astfel de teme.

În textul *literar*, ca premise, și virtualități, „scrisoarea”/”scrisorile” dispun, desigur, de jocul selectiv și combinatoriu al, în principiu, tuturor acestor posibilități de care ele sunt apte și în real, în lumea de dincolo de text, așadar, și de lectura lui: cu deosebirea importantă, decisivă, că în „lumea” ficțiunii literare personajele scriu și primesc, sau „le cad în mână” etc. *acele* „scrisoni” pe care autorul hotărăște *cine* și *cui*, *când*, *cum* și *de ce* să le scrie *asa* cum apar ele la lectură, *cum* și în *vederea* *căror sugestii* să fie ele citite de către „destinatar” ori de alți „receptori”, intruzivi etc. *Intradiegetic*, „scrisoarea” devine „gest” al unui „actor” (personaj), pe care ea îl reprezintă/ caracterizează întotdeauna – transparent, semitransparent ori chiar „oblic” –, tot ea „vorbind”, la un alt nivel, *meta* –, despre intențiile, demersul poetic/poetic auctorial, în raport cu care cititorul este, în actul receptării, *expus*, ca un „martor” extradiegetic, unui *sui-generis* „test” de fler (*flair*) și receptivitate (subtilă, flexibilă, „vigilantă”), în timp ce „scrisonile”-text(e) în *text* îl fac să se insinueze în „lumea” ficțională, citindu-le, așa-zicând, *peste umărul* „expeditorilor” și „destinatarilor”, într-o anume „complicitate” cu autorul însuși.

În nuvela lui Caragiale, *În vreme de război*, cele două „scrisoni” – de data aceasta *nepierdute* – primite de hangiul Stavrache sunt, în *succesiunea* și *relația* lor, adevărați revelatori de conștiință

* Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași.

morală rea, a protagonistului, în care s-a născut și a tot crescut speranța – monstruoasă, de aceea inavuabilă – că fratele său, fostul popă – căpetenie de tâlhari, îmbogățit astfel și plecat, de teamă, după prinderea complicilor săi, ca „volintir” în războiul româno-ruso-turc din 1877, își va lăsa acolo oasele, ori, de nu, își va pierde urma în lumea largă, de-l vor trăda hoții, ca atunci el, hangiu, să rămână definitiv stăpân pe averea lăsată lui de auto-„răspopit”. Prima scrisoare, de bravul „Iancu Georgescu” scrisă, anunța rănirea „eroului” și iminenta lui întoarcere acasă, a doua, așternută de o mână străină, comunica moartea aceluiași „erou”, ca în finalul nuvelei „mortul” să apară la han, cât se poate de viu și, în plus, presat de o urgentă nevoie de bani, după delapidarea soldelor celor din regimentul său etc. Ce altceva decât expresia unei mari cruzimi ironice fuseseră cele două „scrisori” de pe front? „Erou”, „rănire”, „moarte” și „înmormântare”? Totul fusese inventat în temeiul intuirii de către absent a ceea ce se petrecuse realmente în sufletul lui Stavrache, încărcat de povara speranței sale „frățești”, și noi, cititorii, îl urmărim pe protagonist, în reacțiile sale succesive, mai întâi de îngrijorare și ciudă, apoi, după a doua „scrisoare”, cea „postumă”, de ușurare și bucurie, abia dacă „ascunse”, dar neîndemânatic, fără adevărate resurse disimulatorii, „actoricești”. Și în timp ce Stavrache citește „scrisorile”, noi îi „citim” pe față reacțiile rău „ascunse”, confirmări ale intuiției psiho-morale cu care „celălalt”, absentul, a provocat un atare joc „al pisicii cu șoarecele”, pe calea celor două „scrisori”, mizând tocmai pe succesiunea și relația acestora, pe efectul lor cumulat, în ordinea unei „testări” dez-văluitoare, revelatoare de conștiință rea. Sigur, deasupra tuturor și a tot, e Caragiale însuși, Stavrache și fratele său, capabil să-și imagineze („mizantropic”) ce se va fi întâmplat în urma-i, „scrisorile” ticluite de fugarul-„erou”, vedeniile și coșmarurile unei crescânde pierderi a controlului asupra delimitării realului de închipuire, până la nebunia din final, toate acestea nefiind, ele, decât joc estetic al autorului cu noi. Prozatorul împarte cu „expeditorul” celor două „scrisori” gustul diabolic al scripturalei capane în care este așteptat să cadă, făcut să cadă, ca într-un „pariu” de neascunsă ironie și cruzime, protagonistul din *În vreme de război*.

Dar când „scrisorile” nu mai sunt „texte” montate *în text*, de pildă în cel al unei nuvele? Romane epistolare, integral redactate și construite ca succesiune și „montaj” de „scrisori”, de pildă *Pamela, sau virtutea răsplătită* de Samuel Richardson. Sau în care, alteori, un minimum de „comperaj” narativ nu are, în orice caz, cum să eclipseze dominanta scriptural-compozițională de roman epistolar: *Legături primejdioase* de Chorderlos de Laclos. Care e atunci consecința esențială, în plan estetic, a unei (cvasi)monopolizante „acaparări” a discursului narativ de către scripturalul „epistolar”?

Evident, înainte de orice altceva, o mult mai frapantă stilizare a *convenției literare*: a renunța *cu totul*, mai ales (dar nici „aproape cu totul” nu e prea departe de implicații de aceeași natură și de același efect) la o narațiune-cadru, „ramă” în care să fie montat epistolarul, este a nu mai putea miza decât pe o narație indirectă, impregnată de subiectivitate/subiectivități (ținând nu numai de distincțiile între caracterele implicate, ca în *Legături primejdioase*, în *intriga epistolară*, dar și de „momente”, mutații, răsturnări ale raporturilor lor), a căror diagramă se va desluși treptat, din seria/succesiunea/”montajul” compozițional ale „scrisorilor”, ca din perspectiva unei priviri „de sus”, imposibil însă de detașat cu totul, nici măcar în final, de amprenta puternică – tonalitate, „culoare” – lăsată asupra detaliilor și nuanțelor, de atitudine, reacții și reprezentări mentale, interpretări, ca și asupra montajului naratorial-narativ, proiecție a unui „punct de vedere” (*point of view*) – sau confruntare a mai multora – expresie dată, prin organizarea compozițională („relee” și ecouri interioare, tematică, motivemice, atitudinale, axiologice), unui Sens. Citind, intrăm în jocul estetic al unei astfel de poetici a narațiunii epistolare: convenția literară implicită ei, odată acceptată, instalându-se pe durată și în procesul lecturii, fără a se șterge cu totul, cunoaște o *relativă* estompare, susținută și de absorbirea atenției cititorului în receptarea accentelor de „înțelegere” și narație sub semnul unei posibile glisări între creditabil (*reliable*) și non-creditabil (*unreliable*). Poetica „punctului de vedere”, a perspectivelor narative, și-a făcut „ucenicia” la mult mai vechea „școală” a romanului epistolar.

Cumintea, virtuoașa Pamela își apără onoarea și virginitatea, după moartea protectoarei sale stăpâne, în fața asalturilor erotice, a tentativelor de seducere, adevărat asediu (azi i s-ar spune *sexual harassment*), prelungit, reluat în nenumărate variante și conjuncturi, până la răsturnarea raporturilor dintre cei doi în finalul romanului, „îngenunchierea” învinsului „seducător”, tânărul lord, în fața

eroinei, cucerit, el, aristocratul, de virtutea și rezistența fecioarei care a reușit să nu-i cadă pradă, cum sperase stăpânul ei. Toate acestea – evocate, narate în „scrisorile” Pamelei, fata săracă și virtuoasă, către ai săi. Așadar, narație la persoana întâi, epistolară, mizându-se pe mărturia unei singure „voci” naratoriale: se plânge de ceea ce i se întâmplă, dar efectul progresiv, cumulat, al acestor „plângeri” este unul de, totuși, neostentativă, subliniere nu numai a virtuții (ce-i va fi, finalmente, răsplătită), dar indirect și a farmecului și a atracției erotice exercitate asupra personajului masculin și, totodată, nu mai puțin, a unui tot mai evident amestec de teamă (primejdie) și plăcere (capacitatea de a atrage îi măgulește, nemărturisit, feminitatea), joc de ambiguități în care romancierul își angajează cititorul pe măsura balansării, multiplicare, între înaintări și retrageri ale „asediatorului”, noi ocazii de „asalt”, rezolvate de ea prin abile, inteligente eschive, sărăcia și ierarhia socială refăcând mereu premisele reluării aceluiași joc. Modul scriptural epistolar întreține un climat special al „vânătorii” erotice, o „scală” a recurențelor de „temă cu variațiuni” și a unei *licitații narative* (E. M. Foster), care îl intrigă, incită și seduc pe cititor, încât, efect de sinteză al artei romanului epistolar, tocmai din *limitările* ce decurg din convenția literară proprie „formulei” se naște o poetică distinctă, aparte, și se nutresc efectele ei cele mai caracteristice, realizate în actul lecturii. Când caracterele la care trimit, expresie și proiecție a dominantelor lor, „scrisorile” sunt malefice, de o perversitate potențată încă mai mult de „alianțele” lor imorale, amorale etc., ca de pildă, în *Legături primejdioase*, lectura devine traseu al implicării cititorului, progresiv, ca martor al unui complot pervertitor, cabală sfruntată, în confruntarea cu care sunt urmărite victimele unui întreg plan, scenariu menit să întindă capcane, până când, triumfând, nu le mai rămâne complicilor-artizani ai coruperii altora decât să-și devină ei, unul altuia, inamici, cu atât mai periculoși cu cât își cunosc bine, fiecare celuilalt, „armele” și, deopotrivă, vulnerabilitățile. Dar atuurile estetice ale romanului epistolar și șansele de atenuare a convenției literare proprii lui rămân, și în cazul complicității întru coruperea, degradarea, pervertirea virtuții, aceleași ca și acela al „răsplătirii” ei, „montajul” de primejdii și „capcane” fiindu-i destinat cititorului nu mai puțin decât personajelor, așadar unei receptări *extradiegetice* cel puțin în egală măsură cu cealaltă, din interiorul „lumii” ficționale construite de autor.

Totuși, oricâtă subtilitate stilistică și compozițională s-ar cheltui în ele, romanele *epistolare* nu pot să nu scoată în evidență și limite de nedepășit ale unei atare „formule”, deloc întâmplător împlinită la un nivel de înaltă artă tocmai pe teme de ordin moral, socio-moral, prin excelență. Pentru o cuprindere mai largă și mai complexă a esențelor lumii și omenescului în imaginea lor ficțional-narativă e nevoie de sinteze românești deschise mai multor „formule”, unor posibilități proteice, combinatorii, de joc estetic fără nici o îngrădire alta decât ce ar deriva din *unitatea interioară* a textului: între ele, și acele care recurg la inserția/„enclavele”/montajul de „scrisori” în contexte mai larg deschise, de o mobilitate și complexitate narativă și naratorială ce au de câștigat de pe urma acelor raporturi și relații între „scrisori”, pe de o parte, și tot ce nu sunt ele, pe de alta, în același text.

Un exemplu revelator, dintr-o altă literatură: romanul ironic-vodevilesc *L'amour toujours* (parodic încă de la titlu) al lui Bulat Okudjava – autor de etnie central-asiatică, „sovietic” pe atunci, de limbă rusă –, sinteză de procedee din sfera comicului: burlesc și crescendo hiperbolizant pe această linie, „contururi” portretistice de o bufonerie a mimetismului și a imposturii pline de haz, în care răzbat însă, „teme” recurente, fantasmatic obsedante, conjugarea unei psihoze politice a suspiciunii privind pericolul unor activități subversive cu scleroza (agitația sterilă nu-i decât simptomul ei *à l'envers*) și birocratizarea unei întregi ierarhii administrative a „Puterii” și a slujitorilor ei, incompetenți (care simulează, „mimează” competența), profitori ai unor poziții sociale privilegiate –, asociate sinecurilor bugetivore, situație de care se pot bucura, la rândul-le, pe trepte subalterne, descrescânde, și alții, până la nivelul tandemului comic de proaspăt recrutați „agenți secreți” ai Ohranei țariste, numiții Șipov și Ghiros, angajați să supravegheze activitățile bănuite ca subversive de la conacul contelui Tolstoi, la Iasnaia Poliana: două hahalere, foarte iubitoare de rublele necesare pentru „cercetări” (mai exact, chefuri și muieri), fără măcar a călca pe acolo, dar mereu gata să istorisească/să „raporteze” despre ce „se petrece” în spațiul „supravegheat” de ei, despre cum

Îl „filează” și-l trag ei de limbă pe „Liovușka” (mai ales Ghiros – „Amadeiușka”), neezitând să toarne tot felul de minciuni aducătoare de „rublșoare”. Sub o tactic-esopică învăluire, caricatura-„robot” a oricărei poliții politice, dintotdeauna și de oriunde: „acoperire” cu hârtii a unui uriaș parazitism, lacom de bani (și onoruri), interesat să întrețină o psihoză a subversiunii. Montajul de „documente” ficționale (rapoarte secrete ale „agenților”, ordine și alte forme de comunicare oficială, pe verticala ierarhiei, dar și pe orizontala legăturilor de clan și de categorie socială privilegiată, inclusiv „scrisori” și „telegrame” etc.), în foșnetul multiform al unei baroce „intertextualități” plătuite de către autor, imensă, voit pletorică „metaforă” a unei agitații perfect sterile și ridicole, fundament și premisă ale molipsirii de „vigilențe” și spaime, induse din unul în altul, pe trepte tot mai înalte, pe calea *scrisului*, oficial, ori „epistolar”: în vreme ce, în alternanță compozițională cu un atare „dosar” de *texte în text*, reversul de *realitate* curentă e cel de burlesc, de comportament comic și intrigă vodevilească (Șipov și unicul său urmăritor, pe întuneric, în casa aceleiași femei, la grațiile căreia ambii aspiră – *l’amour toujours* –, nesfârșite chefuri și „negocierile” unui Șipov etilic cu „liderul” haitei de lupi, iarna, în pădure, travestiurile urmăritorului „vigilent”, dialogurile Șipov-Ghiros pline de fantasmе bahice și alimentare etc.), susținute stilistic de o paletă a snobismului „franțuzit” (*Se trebien*, *La furșet* etc.). Excelentă imagine grotescă a unui întreg sistem-ierarhie: impostură, interese, simulacre de „datorie” și competență, „vigilență” isterizantă; în miezul ei – politicul, radiografiere demistificantă, fără îndârjiri, în cheie comică, în „formula” căreia escalada „rapoartelor” și febra „scrisorilor” au un rol important de jucat.

La o altă, simetric distinctă, „extremitate” a axei registrelor stilistice, față de cel comic-ironic-vodevilesc-parodic, din *L’amour toujours*, se situează *Patul lui Procust* (1933), roman deschis de cele trei „scrisori” ale Doamnei T., în fapt un mic autoportret confesiv al acesteia, „uvertură” menită să introducă, în *schită*, temele mari ale întregului text și, totodată, început de inițiere a cititorului într-o poetică a „discontinuității” (trei „scrisori”, note „de subsol” ale „autorului”), „semnalizare” compozițională a opțiunii autorului, de fapt, pentru o altfel de continuitate, *non-diegetică* (nu de *story* și *plot*): una de ordin axiologic și metafizic, privind acea falie existențial-ontologică ce desparte *aristocratismul sufletesc* al unor Fred Vasilescu, Doamna T., Ladima nu numai de abjecția și trivialitatea unei Emilia Răchitaru, dar și de omenescul mediocru al atâtor altora, fără nici cea mai mică șansă de apropiere de treaptă superioară, a înnobilării prin subtilitatea și misterul eșecurilor chiar (Fred Vasilescu), ori a „orbirilor” venind dintr-o inocență funciară (Ladima), a dramei surdinizate sub semnul unei discreții comportamentale al pudorii și delicateții proprii unei ființe cu trăiri nezmotos profunde (Doamna T.). În „caietul”-confesiune postumă a lui Fred Vasilescu, lectura făcută de acesta „scrisorilor” poetului Ladima adresate Emiliei constituie evenimentul capital, reorganizator de „linii”, coordonate și „planuri” / paliere ale structurii de problemă, interogație existențială, axiologică și Sens. Scrise în climatul atâtor iluzii și „orbiri”, al unor vulnerabilități – revers al candorii personajului, „scrisorile” lui Ladima sunt *texte în text*, în „dosarul de existențe” construit de romancier, „voce” ce îi vorbește, peste moarte, doar lui Fred, „cititor”-martor postum dramei unui *alter*, față de care el, tânărul bogat și lucid nu are, totuși, absolut deloc sentimentul orgolios al vreunei „superiorități”. Dimpotrivă, „scrisorile” poetului sinucis, succesiune de „secțiuni transversale” în durata unei existențe-devenire („fragmente” scripturale, epistolare, lipsite de o perspectivă de sinteză, a ansamblului, și păstrând în ele, tocmai de aceea, culoarea, stările, naivitățile, umoarea, climatul „imediatului”, al zilei, „ceasului”, „clipei”) îl întorc, sensibilizat astfel, la propriu-i „pat procustian”, al oximoroniceii iubiri – fugă (*pentru* și *de* aristocratica ființă a Doamnei T.) enigmă fără soluție posibilă, așa cum a dorit-o și construit-o Camil Petrescu. „Desenul” destinului tragic al lui Ladima nu se realizează decât postum, în *conștiința* „ecran” dezvoltator de Sens a naratorului problematizant care este Fred Vasilescu, „autor” (intradiegetic) al „jurnalului” aceluia *timp dens* („după-amiaza de august”), „limb” condensator de paletă a experiențelor revelatoare de esențe husserliene, ce depășesc în profunzime „stratul” mai curând accidental al psihologiei unei persoane sau a alteia, prin semnificațiile lor ultime, supreme (comunicare și obstacole în calea ei, cunoaștere și limitele acesteia, afect și inteligență, iubire și sex, spirit și trup, gândire/reflexivitate ale conștiinței întrebătoare), în căutare de *valori* existențiale

întemeietoare de *esențe* apte să reziste neantului, relativizării, morții vs. la *pensée pensante*, gândire ce se gândește pe sine ca gândind, palier meta-, autoreflexiv. În sinteză: *Patul lui Procust* – o arhitectură de demersuri (auto)cognitive, neliniști existențiale, ontologice și axiologice, în configurații și tonalități de temperamente și caractere diferențiate, „paradigmatice”, ce intră într-un joc complex de confruntări, convergențe, complementarități, dar și de tensiuni, revelatoare de esențe prin sublimarea sensului degajat de trăitul reprojectat reflexiv, problematizant. Rezultatul? O mare, orchestrat sintetizatoare metaforă „epistemologică” a condiției umane, a lui *a fi*, omenește, în *lume* (*Dasein*). Poetica „discontinuității” și a „jocului” *punctelor de vedere*, a montajului de texte *în text*, inclusiv „scrisori”, a circuitelor comunicării peste moarte (Fred și „scrisorile” lui Ladima, Doamna T. și „caietul” lui Fred), gama procedeele dominante (monolog interior și flux al conștiinței, autoreflexivitate scripturală, unda emoțional-reflexivă a conștiinței temporalității și morții, tentative de auto-scrutare, *pensée pensante*), confirmă o celebră idee sartriană: *Toute technique revioie à une métaphysique*). Un roman de viziune și Sens „codificate” structural în spiritul unei *Epoché* – depășire, fără, totuși, a abstractiza, a psihologicului individual, mai de suprafață, către „altceva”, deopotrivă mai adânc și mai înalt: *imagine – id est* interpretare – a unui omenesc esențial, care transcede „accidentul” biografic, istoric etc., întrezărind în limitările mundanului un miez ontologic de dialog oximoronic între văzut și nevăzut, prezență și absență, *a fi* și *a nu fi*.

Că romanul epistolar poate renaște modern, stilizând în linia unei moșteniri de tradiție culturală inconfundabilă, o demonstrează micro-romanul „haiku” al japonezului Iasushi Inue, *Pușca de argint*, „compus” din trei „scrisori”-confesiune, angajate într-un dialog specular de o sugestivitate bogată, complexă, chiar labirintică. Va supraviețui, reîmprospătându-și valențele, ficționalitatea epistolară într-un secol al computerului și al „e-mail”-ului? Pe cât se poate omenește prevedea, cred că da, date fiind virtuțile „scrisorii”/„scrisorilor”, ca *texte* („montate”) *în textul* romanului, de ordinul pătrunderii în pliuri și ascunzișuri ale interiorității, dincolo de... „informație” și fără a face „analiză” în spiritul „ionicului”, ci doar sugerând ceea ce *implică* un joc (la care epistolarul participă) al raporturilor interne, intertextuale.

„RECOURS” DE LA FICTION NARRATIVE AUX „LETTRES”

L’étude analyse quelques formes et “formules” de narrativisation pour lesquelles l’“épître” représente un potentiel complexe et nuancé un seulement du point de vue de l’expression, des “jeux” stylistiques qui suggèrent l’“accent” d’un vécu immédiate (sincère ou faisant semblant de l’être), mais également dans l’horizon de la structure construite d’un texte narratif d’une certaine ampleur (nouvelle, roman) et du Sens qui s’en dégage.

Pendant la guerre de Caragiale, *Pamela* de Samuel Richardson, *L’amour toujours* de Bulat Okudjava, *Le lit de Procuste* de Camil Petrescu sont examinés et interprétés sous l’angle - des possibilités esthétiques, distinctes, associées à une telle convention littéraire, dans les limites qui sont siennes.

CORESPONDENȚA LUI GEORGE MOROIANU – ÎNTRE PERSONALITATE ȘI SOCIETATE

dr. Ruxandra MOAȘA NAZARE*

Key words: George Moroianu, academic professor, Brasov, letters.

Studii. Născut în 1870 la Satulung (Săcele), lângă Brașov, dintr-o familie de oieri-mocani înrudiți cu Densușienii și cu familia Popea, George Moroianu a făcut studiile primare în comuna natală. A urmat liceul românesc la Brașov, Institutul Superior de Comerț din Anvers (1889) și Școala superioară de științe politice din Paris (1892) pe care o absolvă în 1895. Studiile universitare le încheie la Tübingen, unde a obținut doctoratul în științe economice și politice în 1897, cu teza *La loi agraire de 1864 et l'état du paysan en Roumanie*. La Anvers s-a afirmat în mișcarea de emancipare națională a românilor transilvăneni, devenind președintele secției locale a Ligii Culturale, înființată în 8/20 martie 1891 la îndemnul lui Simion Mehedinți, delegatul ligii în principalele orașe europene unde studiau tineri români. La Paris a continuat să fie președinte al secției Ligii Culturale și a desfășurat o amplă activitate propagandistică în favoarea românilor transilvăneni, pentru drepturile lor naționale, și de critică a regimului minorităților în dubla monarhie.

Cariera. În 1898 s-a stabilit în România, ca funcționar superior în Ministerul domeniilor, agriculturii, industriei și comerțului, ulterior la Ministerul de Externe. Acesta l-a numit atașat economic pe lângă consulatul român din Marea Britanie în 1907, apoi consul al României la Londra în 1908 și atașat comercial pentru Germania, Austro-Ungaria și Italia, cu reședința la Viena. Aceeași funcție a îndeplinit-o și pentru Elveția între anii 1913-1914, iar din 1917 pentru Rusia, cu sediul la Odesa. În 1918, ca reprezentat al românilor din Transilvania, și-a desfășurat activitatea la Departamentul propagandei din Ministerul englez de externe. În același an a devenit membru al Comitetului Unității Naționale din Paris și după 1 decembrie 1918 a fost ales secretar general al afacerilor externe pe lângă președenția Consiliului Dirigent. Activitatea politică în străinătate a încheiat-o în calitate de consilier tehnic al delegației României pentru Conferința de pace de la Paris (1919-1920) și membru al Comisiei coloniale și a minorităților de la Geneva din 1920, unde a susținut egalitatea în drepturi a naționalităților din România.

În 1921 a devenit profesor universitar de economie la Academia de înalte studii comerciale și industriale din Cluj, pe care a condus-o ca rector între anii 1929-1936. În această calitate a înființat revista de specialitate și cultură economică *Observatorul social-economic*, care a apărut între 1931-1938. În 1939 s-a pensionat și s-a retras la Săcele, unde s-a dedicat scrierii memoriilor și unei monografii a localității natale. S-a stins în 1945, la Brașov.

A publicat lucrări științifice, politice și literare: *La loi agraire de 1864 et l'état du paysan en Roumanie* (Stuttgart, 1898), *Legăturile noastre cu Anglia* (Cluj, 1923), *Luptele de emancipare a românilor din Ardeal în lumina europeană* (București, 1929), *Les Luttres des Roumains Transylvains pour la liberté et l'opinion européenne* (Paris, 1933), *Chipuri din Săcele* (București, 1938), studii de specialitate în revista "Observatorul social-economic" și articole de presă¹.

Corespondența. George Moroianu a purtat o bogată corespondență de timpuriu, din perioada studiilor, cu personalitățile politice mai cu seamă, dar și cu cele culturale ale timpului. O enumerare

* Biblioteca Județeană „George Barițiu”, Brașov

¹ Reperele principale ale biografiei lui George Moroianu se află în studii documentate, generale și speciale: Victor Jinga, *Viața și activitatea profesorului G. Moroianu*, în „Observatorul social-economic”, nr. 1, 2, 3, 1945, p. 231-233; Mircea Băltescu, *Contribuția lui George Moroianu la făurirea statului național român unitar*, în „Cumidava”, IV, 1970, p. 227-247; Victor Jinga, *Din publicistica economică și literară a lui George Moroianu*, în „Cumidava”, IV, 1970, p. 249-267 și Olivia Moraru, *Din preocupările etnografice ale lui George Moroianu*, în „Cumidava”, IV, 1970, p. 269-279.

a numelor corespondenților săi dă seamă de dimensiunile activității sale epistolare, de rolul său în elita politică a epocii și de activitatea febrilă, de propagandist pe care a desfășurat-o. Printre destinatarii și respondenții scrisorilor sale se numără Gr. T. Brătianu, I. Lupulescu, S. Periețeanu-Buzău, V. A. Urechia, S. Mehedinți, Al. Vaida-Voevod, I. Rusu-Șirianu, G. Mironescu, I. Ursu, I. Blaga, N. Lupu, I. Maniu, R. Rosetti, Andrei Bârseanu, Ion Bianu, V. Goldiș, I. și Emilia Rațiu, G. Bogdan Duică, Elena și Francisc Hossu-Longin, Al. Lapedatu, D. A. Sturdza etc. La acestea se adaugă corespondența în limbi străine, purtată cu W. Steed, R. W. Seton Watson, Clemence Rose ș.a.².

Date fiind cariera, posturile pe care le-a ocupat și funcțiile pe care le-a îndeplinit, firesc, corespondența lui George Moroianu aparține categoriei corespondenței oficiale, diplomatice și politice. Dar ea este mai mult decât atât, deoarece G. Moroianu a dovedit zel în cadrul atribuțiilor de serviciu și a avut o viziune largă asupra misiunii sale. Astfel, el a furnizat informații economice, politice și de presă despre România, relațiile și imaginea ei, în țările unde a servit interesele statului român. A organizat întâlniri cu oameni politici, de afaceri și de presă, a creat evenimente, a comunicat articole ziarelor, a urmărit dezvoltarea legăturilor cu filoromânii, inclusiv o dimensiune culturală prin susținerea artiștilor, traducerilor de cărți, expozițiilor, a colectat informații și materiale de presă. Scrisorile sale sunt expresia atât a muncii sale în cadrul îndatoririlor de diplomat, cât și a unui angajament personal și a convingerilor profunde care l-au mînat în acțiunile inițiate de el.

Scrisorile sale abundă de informații diverse, politice mai ales, consemnând reacția față de atitudinea guvernelor străine vizavi de România, observarea atentă a presei, mișcarea românilor pentru drepturi naționale. Există un permanent schimb reciproc de știri care se succede în ritmul precipitat al scrisorilor, cu chestionări din partea tânărului student, apoi a diplomatului, adresate profesorilor, colegilor, prietenilor și mai târziu protectorilor și șefilor ierarhici. Este un adevărat circuit cultivat cu asiduitate, iar prin intermediul acestei rețele se comunică și se află toate noutățile, interesante sub orice aspect, cultural, educațional, editorial, dar mai ales politic. De fapt, scrisorile se dovedesc un mijloc esențial de informare, alături de un alt canal important pentru aceasta, cel al presei. Ziarele sunt comentate, iar din presa străină se decupează de obicei articolele referitoare la România scrise de jurnaliști ori publicate de funcționarii români. Acestea sunt colectate, organizate și transmise prin corespondență Bibliotecii Academiei Române pentru a se păstra într-o arhivă: „Vă trimit două file din *Neue freie Presse* pe care le-am luat cu mine din Viena și în care veți vedea admirabila scrisoare a lui Björnsterne Björnson în chestia «fabricării de maghiari», precum și un răspuns sarbăd și perfid ticluit de vrun salariat al guvernului din Budapesta. Lucrurile acestea știu că le colecționați cu multă grijă la Academie așa că odată poate să ne prindă bine în acțiunea noastră în Englitera”³. Faptul arată responsabilitate, căci se urmărea și justificarea muncii depuse, precum și evaluarea eficienței ei, dar și un anume simț al istoriei.

Epistolele includ date bogate relative la evenimente imediate și la proiectele politice, scrise detaliat, precis, cu amănunte ilustrative. Se fac propuneri, se sugerează idei și direcții de acțiune, se relatează ultimele demersuri, ceea ce relevă un accentuat caracter militant al scrisorilor. De fapt, mare parte din corespondența oficială și politică a lui G. Moroianu este corespondența unui militant și a unui priceput propagandist, care a reușit în epocă să mobilizeze spiritele și să creeze curente de opinii. Avea un dar aparte de a căuta, găsi, atrage ziariști și intelectuali străini pentru cauza românească, de a organiza evenimente, dezbateri, întâlniri și serbări de succes, fiind un maestru șef al protocolului și un combatant al imaginii. De pildă, aflat la Viena, în compania jurnaliștilor italieni, încerca să creeze un prilej de a se vorbi despre România în presa străină și să exploateze conjunctura politică internațională favorabilă, așa cum relatează prietenului său, Alexandru Vaida-Voevod: „Vreau să-ți comunic ceva ce-ți va face plăcere. Este vorba de o anchetă a presei italiene în chestia românilor din Transilvania ce am pus-o la cale și iată cum. Alaltăieri fiind împreună cu câțiva prieteni, corespondenți vienezi ai ziarelor *Corriere de la Sera*, *Giornale d'Italia*, *L'Italia* etc.,

² Cităm mai jos principalele antologii epistolare privitoare la George Moroianu: *Scrisori către Ioan Bianu*, ediție și note de Marieta Croicu și Petre Croicu, volumul II, *Documente literare*, București, Editura Minerva, 1975, p. 342-435; *Corespondența lui George Moroianu (1891-1920)*, vol. I, *Scrisori primite, în limba română*, ediție îngrijită, introducere, note și comentarii de Șerban Polverejan, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1981.

³ *Scrisori către Ioan Bianu*, doc. 2, 10/23 noiembrie 1907, Bruxelles, p. 344.

care mi-au spus că vor să meargă în Galiția să facă o anchetă în chestia polonezilor și rutenilor. Izbit puțin de scurtimea lor de vederi, căci în momentele de față nu e chestia poloneză și ruteană care primează, ci pentru orice om cu puțină inteligență politică, chestia românească trebuie scoasă acum la suprafață, ea este și trebuie să fie cea care se impune atenției și cercetărilor oamenilor politici din Europa și aceasta mulțumită prestigiului politic și înălțării morale cu care România iese din acțiunea ei din Balcani. De aceea nu am ezitat să spun cele de mai sus amicilor mei italieni, sfătuindu-i că cel mai bun lucru ce ar putea să-l facă acuma ar fi o anchetă la fața locului în privința situațiunii politice a românilor din Ardeal și deci să abandoneze proiectul lor de călătorie în Galiția și să se ducă mai bine în Transilvania și România. În țară ar avea de studiat, pe lângă chestia românească, și proiectele economice viitoare ale României în Peninsula Balcanică care interesează și pe Italia, cu care noi trebuie să mergem pe viitor, mai mult ca oricând, mână în mână nu numai în cele politice, ci și în cele economice”⁴.

Cât despre arta sa în organizarea ceremoniilor, ilustrativă este primirea misiunii universitate franceze în 1919, pe care o relatează aceluiași corespondent, Al. Vaida-Voevod: „i-am condus pe la instituțiunile noastre culturale și bisericești, pe urmă le-am arătat împrejurimile Sibiului – băile Ocna – care le-a plăcut mult și le-am aranjat o mică serbare la Săliște unde într-un cîș am putut aduna lumea de la câmp grație energiei prietenului nostru Dr. Comșa, prefectul județului. Serbarea de la Săliște a reușit admirabil. Corul frumoaselor săliștence și voinicilor sălișteni a intonat cu o precizie remarcabilă Marseilleza și câteva doine și cântece românești. Apoi învățatul protopop al Săliștei, dr. Lupaș, le-a ținut un splendid discurs pe latinește, salutând călduros pe frații Gali, pe aceste meleaguri ale descendenților lui Traian. Eu sunt inovatorul cu discursurile latinești în asemenea împrejurări. Rândul trecut când am fost aici cu ziaristii interaliați tot la serbarea din Săliște, căci Săliștea este satul nostru model, aș putea zice satul nostru reclamă pentru toți străinii care trec pe aici, cum frații noștri ardeleni nu cunosc limba franceză decât foarte rar, am propus lui Lupaș să salute pe ziaristi în limba strămoșilor noștri comuni și a făcut aceasta o impresie excelentă. Vercesi a răspuns printr-o caldă improvizație tot în limba strămoșului Cicero. Așa s-a întâmplat și la venirea Ministrului Statelor Unite și a fost bine”⁵. Diplomația sa era dublată de un temperament activ, angajat, entuziast, fapt observat de Ioan Bianu în lungimea și tonul scrisorilor⁶.

Correspondența sa este nu numai oglinda relațiilor profesionale, oficiale și politice. În rândurile sale se găsesc date personale, familiale. De fapt, toate aceste amănunte însoțesc și dubleză relațiile strict oficiale și întăresc legătura dintre emitent și destinatar. Atenția acordată zilelor onomastice și sărbătorilor, micile atenții și servicii, grija pentru familie, buna stare și reușita ei, interesul față de starea de sănătate consolidează relațiile. Legăturile personale facilitează comunicarea oficială, iar reușitele profesionale confirmă încrederea personală. Adesea, rudele sunt folosite ca un canal, principal ori secundar, de obținere și verificare a informațiilor, alături de profesori, colegi de generație, șefi.

Datorită conținutului extrem de bogat în date care luminează capitole istorice, această corespondență are o însemnătate documentară aparte, deși ea nu și-a propus special aceasta. Desigur, ea are un apăsător caracter subiectiv, rezultat din implicarea personală a emitentului, care își expune pozițiile proprii față de evenimente ori persoane, ideile și mijloacele de acțiune. Se conturează astfel mai deplin atitudinea acestuia și dialogul purtat, lectorii asistând la un proces de modelare continuă și la schimbul de opinii. Din acest motiv considerăm că scrisorile lui G. Moroianu se situează la granița dintre memorialistică și document. Expresia aparține Corneliiei Bodea și redă întocmai această caracteristică, furnizând date esențiale despre istoria unei epoci, despre mentalitățile societății, dar și despre rolul unei individualități precum George Moroianu.

Stilul epistolar al lui George Moroianu este marcat de precizie, expunere detaliată, nuanțată, directă și în același timp diplomată. În momentele de maximă tensiune din anii 1919-1920, scrisul este ușor surescitat și corespondența se remarcă prin lungimea ei, scrisorile devenind rapoarte și memorii. De remarcat că emitentul verifică și corecta, tăia, ștergea, adăuga texte explicative.

⁴ Biblioteca Județeană „George Barițiu” Brașov, Colecții Speciale, fond Corespondență Alexandru Vaida-Voevod, nr. 3640, scrisoare datată 26 iulie/7 august 1913.

⁵ *Ibidem*, nr. 3628, 28 iunie 1919, Sibiu.

⁶ *Correspondența lui George Moroianu...*, doc. XVII, 30 ianuarie/21 februarie 1908, București, p. 30.

Totul contribuia la portretizarea lui G. Moroianu „ca un om de acțiune, hotărât și intransigent, care, fără a excela ca om de idei, ca ideolog sau om de concepție, precum contemporanii săi Aurel C. Popovici, S. Mehedinți ș. a., a știut să ducă lucrul bun până la sfârșit, a știut să înfăptuiască la modul concret o idee, dacă a găsit-o utilă cauzei, indiferent de sorgintea și proveniența ei.”⁷

GEORGE MOROIANU’S LETTERS – A MIRROR OF RELATIONS BETWEEN SOCIETY AND PERSONALITY

This paper has as its main aim to analyse and make a survey on the correspondence belonging to George Moroianu, attempting to define it from the point of view of relation between the author and his society. The work is based on the letters already published and at the same time on those not yet published and kept in the archive of the Public County Library of Brasov. His correspondence has an emphasized official and diplomatic character because he wrote mostly from the positions of his missions and tasks. We have to remark the correspondents of George Moroianu’s: there were mostly and especially statesmen, members of political parties and different associations and cultural institutions, journalists, professors and librarians etc., all of them having important roles in society and being able to influence power and its decisions. Because of their specific character, Moroianu’s letters are very rich in political, economical, cultural information, being a real important historical source for the history of that epoch and society. It is possible that his letters can be considered as sources between memories and documents. He provided with abundant news and at the same time he showed a particular interest to collect information about foreigners’ opinion about Romania. He had ideas and initiative, he created new contacts and links with the supporters of Romania, he organized different events and used each opportunity to promote the image of the country. His diplomacy was accompanied by a real talent to organize different feasts and presentations. The letters mirror his enthusiasm, this attitude of involvement and his deep belief in the ability to influence history and people. Despite of their official and precise character, Moroianu’s letters have however a personal one and mirror even his personal and close relations with the correspondents. In fact, the official communication was much more favoured by the personal links. In that manner, Moroianu’s correspondence is very suggestive for a particular connection and influence between society and personality.

⁷ *Ibidem*, p. 11.

CORRESPONDENȚA LUI ȘTEFAN CEL MARE CU STATUL PAPAL

Dr. Laurențiu CHIRIAC*

Key words: Ștefan cel Mare, voivod, correspondence, Papacy, Moldavia.

I. Motivația temei

Neamul nostru, n-a dus niciodată lipsă de oameni mari. Suntem un popor norocos, fiindcă noi, spre deosebire de alții, nu trebuie să ne născocim strămoșii. Noi îi avem! De aceea, când ne întoarcem în vremuri, ne întâlnim sigur cu binecredinciosul voievod **Ștefan cel Mare**. Numai că la noi, marile figuri ale trecutului stau adesea, bogate de înțeles, dar închise încă deplinei cunoașteri. Pentru că această mare personalitate a Evului Mediu European nu e atât de ușor de înțeles și de cuprins, am ales să-i ilustrăm figura prin intermediul *corespondenței sale cu Papalitatea*, tocmai pentru a realiza faptul că, în afară de memoria colectivă, noi îl cunoaștem pe măritul principe mai mult din documentele vremii și mai puțin din descifrarea cuvintelor sale păstrate în scrisori. Parcurgându-le, vom înțelege limpede că măreția și lumina chipului său în istorie nu au fost degeaba frumos zugrăvite, ci își au izvorul în frământările și faptele sale.

II. Contextul istoric

În timpul îndelungatei sale domnii (1457-1504), **Ștefan cel Mare** a dorit o Moldovă liberă, semeată și deschisă către viitor. Numai că vecini hrăpăreți - ca regii unguri și poloni sau ca sultanii insistenți - au râvnit deseori la această frumoasă și bogată țară. Mai prin tratative, mai prin argumentele convingătoare ale luptei, până la urmă ei au fost potoliți. Apoi, pentru Moldova, pericolul cel mai mare a devenit puterea militară otomană - aflată atunci într-o mare expansiune.

Însă, într-o "**Europă a catedralelor**", în care orologiile nu băteau, din păcate, la unison, timpul destinului ștefanian părea unicul tămăduitor pentru creștinătate. De altfel, frământată de mari crize - cum ar fi: *Războiul de 100 de ani între Franța și Anglia*, *Schisma din Biserica Catolică* (încurajată și de șederea anterioară a papilor la Avignon), *Războaiele husite*, *eșecul unirii florentine*, *certurile dinastice între principii creștini* etc. - **Respublica Christiana** (adică, **Europa Creștină**) nu mai reprezenta o lume unită, capabilă să înfrunte **Islamul otoman**, ci constituia mai degrabă un "târâm de angoase și cleветiri".¹

Mai știa **Vodă Ștefan** că Biserica Occidentului avea în fruntea ei, chiar în momentul când el se hotăra să lupte contra turcilor, un papă clarvăzător, pe **Sixt al IV-lea**, călugăr din Ordinul Franciscan, în fruntea căruia s-a aflat până la alegerea sa ca papă. Acesta, încă de la începutul pontificatului, s-a interesat de un proiect ambițios și capabil "*să modifice situația aproape disperată a creștinătății*". Pontificatul său (1471-1484) a debutat printr-un apel la **cruciada antiotomană**, chiar dacă eforturile pentru realizarea unui astfel de front antiotoman nu au dat rezultatele sperate. Cu toate acestea, Sixt al IV-lea a rămas în istorie ca un mare sprijinitor al științei și culturii, reînnoind Biblioteca Vaticanului și ctitorind Capela Sixtină cu splendidele fresce ale lui Michelangelo. Mai mult, în 1472 el reușește să mobilizeze Neapolul și Veneția într-o alianță antiotomană, alături de Uzun Hassan al Persiei, cauzând mari pierderi turcilor în Răsăritul Mediteranei. Printre partenerii unei alianțe antiotomane, Papei i-a fost indicat și Ștefan al Moldovei.²

* Muzeul Județean „Ștefan cel Mare”, Vaslui.

¹ A se vedea, în acest sens, următoarele lucrări: Jacques Le Goff, *Civilizația Occidentului Medieval*, București, Editura Științifică, 1970; Idem, *Omul medieval*, Iași, Editura Polirom, 1999; Idem, *Evul Mediu și nașterea Europei*, Iași, Editura Polirom, 2005; Serge Bernstein, Pierre Milza, *Istoria Europei*, vol. II, Iași, Institutul European, 1998.

² K. Eubel, *Hierarchia catholica medii aevi*, vol. II (1431-1503), Münster, 1914, p. 194. O. Halecki, *Sixte IV et la Chrétienté Orientale*, în *Melanges: EUGÈNE TISSERANT*, II. **Orient chrétien**, Citta' del Vaticano, 1964 (Studi e testi, 232), p. 247-248. Constantin și Dinu Giurescu, *Istoria românilor*, București, Editura Albatros, 1971, p. 278.

III. Corespondența lui Ștefan cel Mare cu Papalitatea

Correspondența dintre Ștefan cel Mare și papa Sixt al IV-lea conține 6 scrisori importante, datate astfel: **29 noiembrie 1474; 20 martie 1476; 29 martie 1476; 3 aprilie 1476; 9 aprilie 1476 și 13 ianuarie 1477**. Ele ilustrează aspecte de politică internă și externă patronate de cele două personalități și dovedesc faptul că Ștefan avea o *concepție a unității politice creștine*, datorare să lupte solidar împotriva turcilor. Scrisorile sincronizau, în același timp, Moldova cu Occidentul Medieval, căci Ștefan știa să-și marcheze dinastia, monarhia și spiritul creștin dominant, în condițiile în care Europa creștină exact asta aștepta de la el. Scrisorile originale sunt în limba latină, ele fiind traduse în limbile română, italiană, maghiară, poloneză și chiar engleză. Au fost publicate de mai mulți istorici (Xenopol, Iorga, Giurescu, Ștefan S. Gorovei etc.), dar cel mai bine ele apar în lucrarea *“Din arhivele Vaticanului”* a lui I. C. Filitti și în cele două ediții ale volumului *“Monumenta Romaniae Vaticana”* ale prof. Ioan Dumitriu-Snagov.³

A. Scrisoarea lui Ștefan cel Mare către Papa Sixt al IV-lea (29 noiembrie 1474)

În 1474, solul elvețian *Paolo Ognibene*, la întoarcerea sa din misiunea împlinită față de șahul Uzun Hassan, se oprește și la curtea lui **Ștefan** - care, la rândul-i, se folosește de ocazie **pentru a-i scrie Papei**, în **29 noiembrie 1474**, abordând problema Cruciadei antiotomane. Recunoscând autoritatea supremă a pontifului roman - prin formula *“intelligimus omnia in Sanctitate Vestra consistent”* - voievodul dorea ca Papa *“dimpună cu alți puternici regi și principii deopotrivă să vă dați silința spre a nu fi năpădită Creștinătatea de netrebnicii păgâni, iar noi nu singuri, ci cu ajutorul altor principii să ne învrednicim a ne război.”* Așadar, Ștefan îi chema pe toți principii creștini la lupta antiotomană, iar peste câteva săptămâni aceștia aveau să audă răsunetul victoriei de la **Vaslui-Podul Înalt** și să trimită doar elogiile binemeritate.⁴

Trezind interesul Creștinătății, la **25 ianuarie 1475**, Ștefan cel Mare scria principilor occidentali admirabila scrisoare în care le relata despre **victoria de la Vaslui**, solicitându-le totodată ajutorul:

“...Noi, Ștefan voievod, din mila lui Dumnezeu domn al Țării Moldovei, mă închin cu prietenie vouă, tuturor căroră le scriu, și vă doresc tot binele, și vă spun Domniilor Voastre că necredinciosul împărat al turcilor a fost de multă vreme și este încă pierzătorul întregii creștinătăți și în fiecare zi se gândește cum ar putea să supună și să nimicească toată creștinătatea. De aceea, facem cunoscut Domniilor Voastre că, pe la Boboteaza trecută, mai sus-numitul turc a trimis în țara noastră și împotriva noastră o mare oștire, în număr de 120.000 de oameni, al cărei căpitan de frunte era Soliman pașa beglerbegul; împreună cu acesta se aflau toți curtenii sus-numitului turc, cu toată puterea lui de ieniceri...

*Auzind și văzând noi acestea, am luat sabia în mână și, cu ajutorul Domnului Dumnezeuului nostru Atotputernic, am mers împotriva dușmanilor creștinătății, i-am biruit și i-am călcat în picioare, și pe toți i-am trecut sub ascuțișul sabiei noastre; pentru care lucru, laudat să fie Domnul Dumnezeuul nostru. Auzind despre aceasta, păgânul împărat al turcilor își puse în gând să se răzbune și să vie, în luna lui mai, cu capul său și cu toată puterea sa împotriva noastră și să supună țara noastră, care e **poarta creștinătății** și pe care Dumnezeu a ferit-o până acum. Dar dacă **această poartă, care e țara noastră, va fi pierdută – Dumnezeu să ne ferească de așa ceva – atunci toată creștinătatea va fi în mare primejdie**. De aceea, ne rugăm de Domniile Voastre să ne trimiteți pe căpitani voștri într-ajutor împotriva dușmanilor creștinătății, până mai este vreme, fiindcă turcul are acum mulți potrivnici și din toate părțile are de lucru cu oameni ce-i stau împotriva cu sabia în mână. Iar noi, din partea noastră, făgăduim, pe credința noastră creștinească și cu jurământul Domniei Noastre, că vom sta în picioare și ne vom lupta până la moarte pentru legea creștinească, noi cu capul nostru. Așa trebuie să faceți și voi, pe mare și pe uscat, după ce,*

³ I. C. Filitti, *Din arhivele Vaticanului*, vol. I - Documente bisericești, București, 1914. Ioan Dumitriu-Snagov, *Monumenta Romaniae Vaticana*, ed. a II-a, București, 1932.

⁴ Ștefan S. Gorovei, *Ștefan, Moldova și lumea catolică*, în “Anuarul Institutului de Istorie A. D. Xenopol”, nr. XXIX, 1992, Iași, p. 78. Al. Tăutu, *Spirit ecumenic între papalitate și români pe vremea lui Ștefan cel Mare (1476)*, în revista “Buna-Vestire”, nr. XIV, București, 1975, p. 12-19. Constantin și Dinu Giurescu, *op. cit.*, p. 286-289.

cu ajutorul lui Dumnezeu celui Atotputernic, noi i-am tăiat mână cea dreaptă. Deci, fiți gata, fără întârziere.”⁵

Păcat însă că destinatarii scrisorii s-au mărginit doar la aprecieri elogioase, voievodul Ștefan cel Mare trebuind să-i înfrunte și de data aceasta singur pe otomani în lupta de la **Războieni (Pârâul Alb)**, în cadrul campaniei de pedepsire a sultanului Mahomed al II-lea (iulie 1476).

B. Scrisoarea lui Ștefan cel Mare către Papa Sixt al IV-lea (20 martie 1476)

Pe teritoriul Moldovei exista o populație catolică. În 1472, scaunul **Episcopiei catolice** de la **Baia** a rămasese vacant după decesul episcopului Ioan. Ca semn al bunăvoinței sale de a pune capăt acestei vacanțe, **Ștefan cel Mare** trimite la Roma pe **20 martie 1476** pe misionarul Petru de Insula (comuna Cristian, județul Sibiu), însoțit de vornicul Cataneu, cu o **scrisoare** către **Papă**, în care îi cere să-l numească pe călugărul Petru ca episcop de Baia. Totodată îi cere și ajutor bănesc în lupta contra turcilor. Papa dă curs cererii lui Ștefan Vodă, numind pe Petru ca episcop de Baia. Peste câteva zile, el era deja consacrat de către episcopul Benedict din Mytilene.⁶

C. Scrisoarea Papei Sixt al IV-lea către Ștefan cel Mare (29 martie 1476)

Contrar uzanței papale, care în astfel de situații prescrie un examen riguros de identitate a persoanei, urgența procedurii în cazul de față dovedește încrederea și aprecierea deosebită față de Ștefan și, de ce nu, impresia bună făcută de Petru înaintea Papei. Acest lucru este exprimat cât se poate de clar în **scrisoarea din 29 martie 1476** a lui **Sixt al IV-lea** către **Ștefan**:

“Iubite fiu, mântuire. Am primit scrisoarea Domniei Tale și pe iubiții fii, Petru, laureat în legi, și Cataneu genovezul, sfetnicii tăi, pe care i-ai trimis cu această scrisoare, i-am ascultat cu bunăvoință și am cunoscut dorința ta privind acea numire la Biserica Moldovei, în fruntea căreia ceri să fie pus păstor acel Petru, pe care îl vom socoti cel mai ales alături de tine, bărbat de aleasă vrednicie și cu merite preastrălucite față de Republica Creștină. De altminteri, preaiubite fiu, cu toate că, pentru lucrarea pe care ai săvârșit-o și o săvârșești cu slavă și cucernicie, ar trebui mai degrabă a ți se mulțumi decât a te tulbura, fiindcă dorim să sporească gloria ta, dimpreună cu prețuirea tuturor, te îndemnăm să mergi neclintit din bine în mai bine, și să nevoiești cu toată suflarea spre oblăduirea și creșterea religiei sfinte. Niciunde vrednicia și măreția inimii tale nu pot fi mai nimerit prețuite, nici unei lucrări nu poate a-i urma o mai adevărată și veșnică glorie. Lucrarea ta asupra necredincioșilor turci, vrăjmași comuni, săvârșită până acum cu înțelepciune și bărbăție au adus atâta strălucire numelui tău, că ești în gura tuturor și ești lăudat cu deosebire de toți, în unire de simțiri. Fii fără de istov dară și, oricum faci, caută izbânda pe care cerul ți-a hărăzit-o, ca să primești răsplata veșnică de la Dumnezeu și prețuirea acestui Sfânt Scaun Apostolic. Dată la Roma, 29 martie 1476, anul 5 al pontificatului nostru.”⁷

D. Scrisoarea 112 a Papei Sixt al IV-lea către Ștefan cel Mare (3 aprilie 1476)

În ziua de **3 aprilie** a aceluiași an, Papa îi aduce la cunoștință lui Ștefan, printr-o nouă **scrisoare**, evenimentul numirii episcopului Petru la Baia, cu amănuntele de rigoare, precum și cu promisiunea acordării ajutorului bănesc pentru lupta contra turcilor într-un viitor apropiat. Iată din conținutul scrisorii:

“Iubite fiu creștin, salutare. Cu drag i-am văzut și cu bunăvoință i-am ascultat pe trimișii petiționari ai Măriei Tale, iar pe tine, vestite principe te îmbrățișăm întru Domnul cu deosebită dragoste. Nu numai că am numit în fruntea Bisericii din Moldova (la Episcopia Catolică de Baia) ca păstor pe cel recomandat de tine, dar ca semn al simpatiei ce ți-o purtăm, ne-am abătut de la obiceiul vechilor pontifi romani, înaintașii noștri, acordându-i celui ales un favor special, scutindu-l de taxa datorată cancelariei apostolice. Cât privește ajutorul cerut prin trimișii tăi, întrucât de mai

⁵ Al. Tăutu, *op. cit.*, p. 20-21; Ioan Dumitriu-Snagov, *op. cit.*, ed. a II-a, p. 70-75. I. C. Filitti, *op. cit.*, vol. I, p. 80-83.

⁶ C. Auner, *Episcopia de Baia*, în “Revista catolică”, București, 1915, p. 121. O. Halecki, *op. cit.*, p. 249. K. Eubel, *op. cit.*, vol. II (1431-1503), p. 195-197. Ștefan S. Gorovei, *op. cit.*, p. 79.

⁷ Ștefan S. Gorovei, *op. cit.*, p. 79-80. I.C. Filitti, *op. cit.*, vol. I, p. 86-88. Al. Tăutu, *op. cit.*, p. 22. C. Auner, *op. cit.*, p. 122.

înainte fusese stabilit de către mai marii Italiei să se trimită ajutor preaiubitului nostru fiu în Cristos, Matei, vestitul rege al Ungariei, care s-a angajat să susțină din răzputeri războiul contra necredincioșilor, banii adunați i-au fost destinați, considerând că implicit ar fi și în folosul tău, știind că luptați mereu împreună împotriva turcului spre binele tuturor. În anii următori vom avea grijă ca din fondurile adunate pentru principii italieni și cei de peste munți, să ți se dea și Măriei Tale. Așadar, continuă cu tot curajul, așa cum și faci, și fii sigur că datorită virtuții și faptelor tale ne ești foarte drag nouă și Sfântului Scaun Apostolic, acordând iertarea jubiliară pe cuprinsul țării tale tuturor acelora care doresc să facă pelerinajul la Roma, oferindu-ți jumătate din ce ar cheltui cu acest pelerinaj, pentru sprijinirea sfintei tale lupte. Astfel îți vom putea fi de folos și o vom face totdeauna cu cea mai mare dragoste. Din Roma, la 3 aprilie 1476, în anul al cincilea al pontificatului nostru.”⁸

În aceeași zi, papa i-a scris și lui Matei Corvin, comunicându-i cele întâmplate și rugându-l insistent să dea ajutor lui Ștefan al Moldovei. Cele scrise de papă cu privire la iertarea jubiliară și la condițiile de a o dobândi denotă lipsa de informare realistă a practicii pastorale în Moldova, unde catolicii reprezentau doar o minoritate. Papa avea impresia că și în țara lui Ștefan Vodă această practică ar fi la ordinea zilei.

E. “Pastor aeterni” - Bula Papei Sixt al IV-lea (9 aprilie 1476)

În scrisoarea (bula) papală *Pastor aeterni* din 9 aprilie 1476, se observă aceeași preocupare a lui Sixt al IV-lea de a-i veni în ajutor lui Ștefan cel Mare. Totodată, pontiful acordă iertarea deplină tuturor acelora care se vor spovădui, apoi vor vizita “biserica cea mare din Baia” (pe care Ștefan a restaurat-o după lupta din 1467 cu regele Matei Corvin), vor recita 7 psalmi de pocăință, spunând de 60 de ori “Tatăl nostru” și vor contribui bănește pentru cruciada contra turcilor.⁹

F. “Redemptor noster” - Bula Papei Sixt al IV-lea (13 ianuarie 1477)

Într-o altă bulă papală *Redemptor noster* din 13 ianuarie 1477, Sixt al IV-lea concede iertarea generală de păcate tuturor celor care, împlinind anumite condiții, aveau să viziteze cele două catedrale din Cetatea Albă (cea din Baia fiind incendiată în timpul luptei din 26 iulie 1476 cu turcii) și să facă donații sau să participe la cruciada antiotomană a lui Ștefan cel Mare. Aici întâlnim cunoscuta și îndreptățita elogiare adusă lui Ștefan ca “*verus christianae fidei athleta*” (“adevărat atlet al credinței creștine”).

Iată cât de semnificativ era contextul în care era elogiât voievodul Moldovei:

“... Cum deci, precum o știu toate națiunile pământului, neamul fără de lege al turcilor nu încetează a unelti în contra credinței ortodoxe și contra acelora care au primit-o în Sfântul Botez al renașterii și, mai ales, în contra iubitului fiu, nobilul bărbat, Ștefan, ducele Moldovei, și a stăpânirilor sale care se află în regiunile mărginașe cu turcii, pentru ca, supunându-le spurcatei lor tiranii, să li se deschidă mai ușor drumul spre țările celorlalți creștini și, deși **sus-numitul Ștefan, ca un adevărat atlet al credinței creștine**, e dispus să reziste perfidiei și atacurilor turcilor înșiși, totuși, pentru susținerea unei poveri atât de grele și pentru a o duce la bun sfârșit, singurele lui puteri nu sunt suficiente, ci către acelea sunt necesare nu puțin averile și ajutoarele creștinilor, care ori să contribuiască cu bunurile date lor de Dumnezeu sau să se alăture personal, mergând să lupte în armata pregătită de însuși Ștefan, pentru ca, în sfârșit, câineasca turbare a turcilor să poată fi înfrântă și alungată de la hotarele creștinilor și ca să li se taie acelorași turci curajul și îndrăzneala blestemată de a prigoni pe creștini.”¹⁰

⁸ I. C. Filitti, *op. cit.*, vol., p. 89-92. C. Auner, *op. cit.*, p. 123. Al. Tăutu, *op. cit.*, p. 23-24. Constantin și Dinu Giurescu, *op. cit.*, p. 282-284. Ioan Dumitriu-Snagov, *op. cit.*, ed. a II-a, p. 76-77. Ștefan S. Gorovei, *op. cit.*, p. 80-81.

⁹ Card Hergenroether, *Histoire de l'Eglise*, Paris, 1901, IV, p. 654. O. Halecki, *op. cit.*, p. 251-253. C. Auner, *op. cit.*, p. 123-124. Ștefan S. Gorovei, *op. cit.*, p. 81-82. Constantin și Dinu Giurescu, *op. cit.*, p. 284-285. Al. Tăutu, *op. cit.*, p. 25. K. Eubel, *op. cit.*, vol. II (1431-1503), p. 198-199.

¹⁰ Card Hergenroether, *op. cit.*, p. 655-656. I. C. Filitti, *op. cit.*, vol. I, p. 95-98. O. Halecki, *op. cit.*, p. 254-255. Constantin și Dinu Giurescu, *op. cit.*, p. 285-286. K. Eubel, *op. cit.*, vol. II (1431-1503), p. 200.

Ideea așa de pregnantă de cruciadă pe care o exprima aproape disperat Papa la adresa vrednicului voievod al Moldovei, considerat de către cronicarul polon Jan Dlugosz drept cel mai potrivit în a conduce lupta contra turcilor, din păcate nu a găsit ecoul cuvenit în rândul principilor creștini. Individualismul și interesele lor locale i-au dus la încheierea de tratate separate de pace cu sultanul. Dealtfel, clarviziunea lui Ștefan Vodă - exprimată într-o **scrisoare către venețieni din 8 mai 1477**: "*Și dacă Dumnezeu va vrea ca eu să nu fiu ajutat, se vor întâmpla două lucruri: ori se va pierde această țară, ori voi fi silit de necesitate să mă supun păgânilor*"¹¹ - s-a adevărit în 1492, când Moldova a reînceput să plătească tribut sultanului.

Mai mult decât atât, însuși domnul avea să constate cu tristețe că: "... După ce, într-adevăr, vrăjmașul a plecat, am rămas lipsit de orice ajutor din partea creștinilor; pentru că ei nu numai că nu m-au ajutat, dar au fost între dânșii unii care poate au simțit plăcere pentru paguba făcută mie și țării mele de către păgâni... Eu, împreună cu curtea mea, am făcut ce-am putut să mă apar, dar care lucru socotesc că a fost voia lui Dumnezeu ca să mă pedepsească pentru păcatele mele, lăudat fie numele Lui. Nu vreau să mai spun cât de folositoare este pentru treburile creștine această țară a mea; socotesc că este de prisos, fiindcă lucrul e prea limpede că ea este cetatea de apărare și strajă. Afară de aceasta, fiindcă turcul s-a împiedicat de mine, mulți creștini au rămas în liniște și acuma."¹²

Cât se poate de elocventă, această ultimă constatare a voievodului Ștefan radiografia situația de fapt a unei Europe neputincioase în fața otomanilor și care era dezbinată de micile interese, dar sugera, prin expresivitățile și sonoritățile timpurilor respective, vremurile grele ce urmau să vină. **Ștefan cel Mare** a înțeles atunci că adevărata putere a Moldovei nu este dată de întinderea pământului ei și nici de abundența resurselor sale, ci de munca, principiile morale și seriozitatea cu care poporul său și-a croit propriul destin. Înțelegem, deci, că Europa Occidentală nu era dispusă și nici nu era în stare să ajute Moldova lui Ștefan!

Așadar, **corespondența** lui **Ștefan cel Mare** cu **Papalitatea** nu face decât să concretizeze o invitație la nivel de investigație istorică, prin care Ștefan ne apare ca o figură umană sintetizată mozaical, poate umanizată complice și tandru. La urma urmei, numai prin astfel de abordări, vom putea înțelege de ce acest **„baci al Moldovei”** a avut în scrieri o prezență viguroasă, conștientă, eroică, având chiar viziune și un înalt simț al lucrurilor posibile. Doar așa a putut el crea o lume nouă pe care a învățat-o să-l asculte, să i se supună, să fie întotdeauna alături de el, iar prin exemplul său personal a format caractere și a reușit să rămână pe veci în mintea și inima noastră, urmașii lui crescând și acum sub falnica umbră a gloriei strămoșului lor moldav.

CORRESPONDENCE OF STEPHEN THE GREAT WITH THE PAPAL STATE

During his long reign (1457-1504), **Stephen the Great** of **Moldavia** want a free and open country to the future. But his neighbors - the Hungarian and Polish kings or the Ottoman sultans - have often wished that the beautiful and rich country. May through negotiations, in the convincing arguments of the fight, eventually they were quieted. Then, Moldova, the biggest danger became Ottoman military power.

Therefore, we must remember the efforts of the papacy and of Stephen the Great for achievement an Ottoman Crusade. Because this great figure of the European Middle Ages is not so easy to understand, and I chose to illustrate the figure through his **correspondence with the Papacy**, in order to achieve that, apart from collective memory, we know him the great Prince more of the documents and less time in deciphering his words kept the letter. Reading them, we clearly understand that the greatness of his image in history have been nothing nice picture, but is argued by his deeds of bravery.

Correspondence of Stephen the Great and Pope Sixtus IV contains 6 important letters, dated as follows: **November 29 1474, March 20 1476, March 29 1476, 3 April 1476, April 9 1476 and January 13 1477**. They illustrate aspects of domestic and foreign policies during the two personalities and show that

¹¹ Ștefan S. Gorovei, *op. cit.*, p. 83-85. Al. Tăutu, *op. cit.*, p. 26. Constantin și Dinu Giurescu, *op. cit.*, p. 287-288.

¹² O. Halecki, *op. cit.*, p. 257-258. Card Hergenroether., *op. cit.*, p. 657. Ștefan S. Gorovei, *op. cit.*, p. 86-87. Al. Tăutu, *op. cit.*, p. 27. Constantin și Dinu Giurescu, *op. cit.*, p. 289. K. Eubel, *op. cit.*, vol. II (1431-1503), p. 201.

Stephen the Great was a Christian conception of political unity against the Turks. Original letters are in Latin, which were translated into Romanian, Italian, Hungarian, Polish and even English. Have been published by several historians (Xenopol, Iorga, Giurescu, Stephen S. Gorovei etc.), But the best they appear in the paper *"The Vatican archives"* of IC Filitti and two editions of the book *"Monument Romaniae Vaticana"* of Professor John Dumitriu-Snagov.

Therefore, the correspondence of **Stephen the Great Papal State** materialize a historical investigation, by which Stephen the Great appears as a human face synthesis with elegance and charm. Only through this approach, we can understand why *the Prince of Moldavia* had in writing a robust presence, conscious, heroic, a coherent vision. Only so could he create a new world that has learned to listen, to always be with him and by his personal example of the format characters and managed to remain forever in the minds and hearts of its survivors.

NICOLAE IORGA, CORESPONDENȚĂ

Ioana COȘEREANU*

Key words: letters, Nicolae Iorga, C. N. Ifrim, The Popular Athenaeum of Tătărași.

Complexul Muzeal Național Moldova Iași este deținătorul unui set de șase scrisori semnate de Nicolae Iorga și adresate avocatului C. N. Ifrim, datând din perioada iunie 1914-iunie 1923. Cum avem certitudinea că doar două dintre ele au fost publicate în facsimil de Constantin Cloșcă în lucrarea *Ateneul Tătărași din Iași. Așezământ de cultură națională. 1919-1940*. Iași, Editura Junimea, 1984, iar mai târziu în volumul, *Nicolae Iorga, Corespondență 2*, Editura Minerva, București, 1986, considerăm că celelalte patru sunt documente inedite. Aceste scrisori sunt documente importante ce conțin informații despre viața politico-socială și culturală din acea perioadă, de asemenea, ne ajută să legăm evenimentele, să reconstituim etape și personalitatea scriitorului Nicolae Iorga.

Legătura cu C. N. Ifrim (1884-1960) s-a stabilit la Paris, Iorga l-a cunoscut într-una din călătoriile sale în marea capitală europeană și l-a identificat ca pe un om de mare acțiune, un foarte bun patriot, care a promovat cultura română, a luptat cu tenacitate pentru ridicarea spirituală a românilor. C. N. Ifrim revine de la Paris cu diplomă în studii juridice, precum și cu titlul de doctor în științe, dar și cu dorința de a contribui la diseminarea culturii europene în rândul românilor. Astfel, înființează în 1920 Ateneul Popular Tătărași. Totodată, alături de Iorga și Xenopol, făcea parte din comitetul de inițiativă pentru ridicarea statuii lui Al. I. Cuza, iar în timpul studenției, la Paris, organizase, împreună cu Al. Bădărău, secția Ligii Culturale din Paris și colaborase cu diverse cronici la *Neamul românesc*. Revenirea la Iași a fost fructuoasă, mai cu seamă că la intervențiile lui Nicolae Iorga deține diverse funcții importante. Alături de Iorga și alții, a fost membru în partidul Național Democrat. Relația lor se deteriorează, se întrerupe practic, după 1927, prin trecerea lui Ifrim la liberali, nu oricum, ci alături de foști iorghiști, precum A. C. Cusin, C. Șerban Făgeșel, Isidor Ștefănescu și Bălănescu, fapt criticat sever de Iorga în pamfletul *Un pescuit (Neamul românesc, nr.70,1927)*. Să amintim, pentru susținerea afirmației, textul scrisorii lui Nicolae Iorga, adresat unui domn Enacovici, din București, profesor de drept bisericesc la Facultatea de teologie: „... În ce privește situațiile în care luptele politice aduc pe oamenii și judecățile pe care le impun momentele de pasiune, nici d-ta, nici eu n-am consimțit să strângem împreună toate expresiile trecătoare ale unor sentimente a căror dăinuire e condiționată de schimbarea oamenilor, dar mai ales de interesele țării.

În ce privește defecțiunile unor oameni fără răbdare, de ce să plângi dumneata când eu – râd ?

Am prea mare stimă pentru d-ta, ca să nu răspund imediat întrebărilor d-tale și ca să nu cred că vei face loc scrisorii mele în ziarul unde de atâtea ori mi s-a dat plină dreptate”.

Iorga nu i-a iertat niciodată și a scris despre ei două memorabile pamflete, cel amintit deja și *Neo-șobolanii*, *Neamul românesc*, nr.75, iunie 1927. Îl viza în primul rând pe I. G. Duca, inițiatorul racolării liberale.

Scrisoarea din 28 septembrie 1923, Vălenii de Munte, publicată de editura Minerva în volumul *Corespondență*, N. Iorga, după facsimilul din volumul *Ateneul Tătărași*, reprezintă răspunsul lui Iorga la scrisoarea lui C. N. Ifrim din 27 sept. 1927, al cărui text reprezintă un document ilustrativ privitor la condiția intelectualului sărac și care, alături de alte evenimente conjuncturale și conflictuale, explică cumva trecerea de mai târziu la liberali. El îi descria lui Iorga situația sa domestică, greutatea materiale și renunțarea sa la politică, precum și la conducerea Ateneului din Iași. Ifrim se arată foarte nemulțumit de atitudinea primarului de atunci al Iașilor, Toma (liberal), care îi tăia orice subvenție pentru activitățile culturale și buna funcționare a Ateneului, iar ziarul *Mișcarea*, al lui Mârzescu, răspândea o serie de infamii la adresa sa.

* Complexul Muzeal Național „Moldova”, Iași.

Faptele acestea, mai cu seamă, îl determină să renunțe la tot, să profeseze doar avocatura, însă afirmă *”că el va rămâne devotat soldat”* în Partidul Național Liberal cât timp acesta va fi condus de Iorga. La Iași, C. N. Ifrim era boicotat nu doar de liberali, ci mai ales de A. C. Cuza, care lupta să transforme Ateneul într-un local de manifestări huliganice. Din mai 1923, Ifrim, plin de revoltă, povestea lui Iorga că o parte din studenții ieșeni *”se lasă hipnotizați de fascismul lui Cuza”*.

Textul scrisorii din 1924, 6 iulie, semnat de Iorga se referă la imposibilitatea sa de a-i însoți pe membrii Ateneului Tătărași în turneul lor prin Ardeal, proiectat în luna august. Iorga elogiază, însă, această manifestare culturală în articolul *Săli de cultură*, publicat în *Neamul românesc*, din 5 august 1924.

Alăturăm în continuare, integral, textele scrisorilor aflate, în original, în Patrimoniul Complexului Muzeal Național „Moldova” din Iași, semnate de istoricul, scriitorul, mare român, N. Iorga:

Dragă domnule Ifrim

11 iunie 1914

Calde mulțumiri pentru colaborarea statornică. Învăț mult din articolele tale. Doresc să ne vedem cit mai curând. Primește, te rog cele mai bune salutări.

Nicolae Iorga

Stimate domnule Ifrim,

6 iulie 1924

Atunci în toiul cursurilor, în timpul cărora nu mă pot dezlipi o singură zi.

Iartă-mă că nu pot contribui la frumoasa faptă de creator ce îndeplinești cu atâta energie și cum văd îți iese din plin.

Primește te rog cele mai bune salutări amicale.

Nicolae Iorga

Dragă domnule Ifrim,

27 dec. 1914, Vălenii de Munte

Scrisoarea d-tale mă află în mari neplăceri casnice, fiindu-mi mai toți copiii bolnavi. Până la 15 ian. nu merg la București. Atunci cred că vom izbuti să-ți aflăm un loc la secretarul de avocat și unul bun, oricum nici o soluție nu vom cruța-o.

Primește te rog cele mai bune salutări.

Scumpe domnule Ifrim,

Vălenii de Munte, 28 sept. 1923

Știam de câțva timp hotărârea dumată. Ca unul care și eu m-am luptat și mă lupt cu greutățile vieții, aș face o crimă dacă ți-aș impune, fie și pentru evidentul interes al partidului, să risipești o parte măcar din timpul care-ți trebuie pentru susținerea unei grele familii. Înțeleg iarăși dezgustul pe care îl ai pentru situațiile în care nu-ți poți aduce toate puterile. Dușmănia care ți s-a arătat e explicabilă. Nu te puteau cruța acei ale căror interese le prejudiciai. Și la noi nu se știe de omenie când sunt în joc asemenea interese. Acum însă, când nu vei mai sta în fața caraghioșilor conspiratori, își vor mușca mâinile de greșala ce au făcut.

Sfatul d-tale, în aceeași calitate ca până acum, ți-l cer. Nu mi-l poți refuza. El nu implică pierdere de timp, nici frământări acolo în localitate.

De altfel toate acestea sunt trecătoare. Că tot sper în zile mai bune și atunci cele mai înalte (...) abia vor putea recompensa imensa jertfă ce mi-ai făcut-o atâția ani de zile.

Te rog să primești expresia mișcată a prieteniei mele.

N. Iorga

Scumpe domnule Ifrim,

11 iunie 1923, Vălenii de Munte

Se poate face o notiță chiar în frumoasa d-tale foaie. Desigur că am ales ca Panteon biserița Sf. Gheorghe de la Mitropolia din Iași.

Cu Academia stau cum ai văzut. M-am săturat să se facă totul peste capul meu de oameni mai tineri decât mine și care au stat pe bănci înaintea mea. De altfel hotărârea mea-i încântă ... Moda "fascistă" - o, ironie ! - să nu te descurajeze. Prostiile trec, bunul simț rămâne.

Cu prietenie al d-tale vechi

N. Iorga

Scumpe domnule Ifrim,

18 iun. 1923, Vălenii de Munte

Punctul nostru de vedere în ce privește comitetul secției Iași e irevocabil. D. Petrovici, căruia i-am comunicat credința mea că din comitetul unei secțiuni lejer nu poate face parte cineva care a votat darea în judecată a autorilor războiului, a avut delicatețea de a-mi comunica deciziunea sa de a demisiona ceea ce-mi ușurează situația.

Pe domnul Albert Ghica, fiul pretendent la tronul Albaniei, nu-l putem primi, oricât și-ar fi păstrat supușenia românească. Pentru a râvni o măreață situație națională trebuie să te simți una cu poporul pe care crezi că ai misiunea de a-l conduce. În acest sens ni se va scrie, arătând că nu putem primi comitetul care a fost ales.

Despre activitatea secției, pe care trebuie să o înștiințăm că nu-i putem admite comitetul, nu s-a putut vorbi, neexistând un raport pentru congres. Nici despre serbarea noastră nu s-a vorbit. Cuvântarea domnului N. Bogdan a fost o ofensă și pentru noi și pentru bunul simț. Trebuie s-o spun.

N-am știut dorința d-tale de a face parte din comitetul de propagandă în Bucovina și Basarabia. O vom satisface cu plăcere și recunoștință.

Dar e vorba de d-ta personal. Față de comitet nu putem avea această atitudine, regândind asupra (...) d-tale impresii, alimentată de aceia care cred că eu aleg comitete din aderenții unei politici, prieteniei d-tale, așa de vechi, față de mine, va reveni. Bucuros că ai biruit pe calomniatorii d-tale, te rog a mă crede cu aceleași călduroase sentimente.

Al d-tale N. Iorga

CORRESPONDENCE OF NICOLAE IORGA

The paper points out the presence, within "Moldova" National Museum Complex in Iași, of six letters signed by Nicolae Iorga, addressed to the lawyer C. N. Ifrim, dated to the period June 1914 – June 1923. As we know for sure that only two of them were published in facsimile by Constantin Cloșcă in *Ateneul Tătărași din Iași. Așezământ de cultură națională. 1919-1940*. Iași, Editura Junimea, 1984, and later in the volume Nicolae Iorga, *Correspondență 2*, Editura Minerva, București, 1986, we consider the other four ones have remained unpublished so far. These letters are important documents containing information on the political-social and cultural life of the period, helping us to link events, comprehend stages and concerns in the life and activity of Nicolae Iorga.

CORESPONDENȚA LUI ȘTEFAN BACIU – MĂRTURIE A UNUI SCRITOR DIN EXIL

Laura MOLNAR*

Key words: Ștefan Baciș, writer, correspondence, Brașov.

Scriitorul Ștefan Baciș se naște în Brașov în 1918, în 1941 își ia licența în Drept la București. Părăsește țara în 1946, cu o funcție diplomatică la Legația din Berna. În 1948 demisionează pentru a cere azil politic în America Latină. Din 1949 până în 1962 este rezident în Brazilia, unde are o activitate fructuoasă de publicist, iar din 1964 până la sfârșitul vieții, survenit în 1993, se află în Honolulu, unde este titular la catedra de Limbi romanice, predând cultură și civilizație latino-americană.

Personalitate complexă și completă, a fost poet, ziarist, memorialist, traducător, critic de artă, diplomat și profesor universitar.

Despre Ștefan Baciș putem spune că a avut un cult al corespondenței. Încă de la o vârstă fragedă a scris și a primit scrisori. Scrisorile sale sunt răspândite în întreaga lume. Lucrarea de față ia în discuție corespondența către familie, care este astăzi arhivată în Casa Memorială „Ștefan Baciș”, la Brașov. În fondul de corespondență, avem 717 de numere de inventar, scrise pe parcursul a treizeci și unu de ani, ce conțin 256 de scrisori trimise după 1990 iar restul sunt ilustrate expediate până în 1990. Frecvența lor este una inegală. Sunt ani în care avem doar trei lustrate și ani în care înregistrăm 50 (1979). Acestea provin din diferite locații când Ștefan se afla în concediu în Europa. Cel mai mare număr (scrisori și ilustrate) este de 93, din 1992, ultimul an de viață. Această formă de corespondență la vedere, pe care a ales-o Ștefan Baciș, credem că se datora riscului mai mic de a fi cenzurată de autoritățile comuniste. În același timp, ilustrata constituie pentru Ștefan Baciș, un prilej de a trimite imagini din lume, care devin ele însele o colecție interesantă pentru varietatea și diversitatea lor: peisaje, muzee (Prado, Madrid, Muzeul de artă din New York etc.), case memoriale (Rabelais, Proust etc), opere de artă ale pictorilor celebri (El Bosco, Boticelli, Chagal, Magritte, Salvador Dali, Hiroshige etc.) sau ale unor pictori ignorați în țară, pe care îi face cunoscuți familiei, cum e cazul lui Carmen Baptista¹. Până în 1985, anul morții mamei, îi sunt adresate acesteia, ca următoarele să fie trimise surorii mai mici, Ioana Mărgineanu. Pentru a le putea urmări „soarta”, scrisorile mamei scrise în limba germană, erau numerotate, iar Ștefan, ca măsură de precauție, relua de mai multe ori o informație pe care o considera importantă (de obicei legată de cecurile de bani trimise acasă).

Correspondența ne aduce în față un scriitor dedicat muncii sale de la catedră și de om al literelor, care în măsura în care trăiește în prezent este foarte ancorat în trecutul amintirilor și în condiția sa de scriitor în exil. De aceea, am spune că avem o corespondență de factură descriptivă și una de evocare. De asemenea, se poate face o clasificare în timp a acesteia în funcție de locurile unde a trăit scriitorul la un moment dat. O primă perioadă e cea în care se află la Berna, ca atașat de presă, apoi a șederii sale în Brazilia până în 1962, cea din Honolulu și o ultimă perioadă, de trei ani, după revoluția din 1989, care coincide cu declanșarea Parkinsonului și cu ultimii ani de viață.

Primele etape sunt foarte sărace în informații. Nu sunt practic, decât două vederi din 1947, scrise cu ocazia unor călătorii și care nu ne oferă foarte multe informații despre cum era viața lor acolo, ci doar scurte notații de călătorie: „*ne-am recules la momântul celui mai mare și mai poet dintre poeți: Rilke*”².

* Casa Mureșenilor, Brașov.

¹ Despre Carmen Baptista scrie: „Autoarea picturii e o cunoscută. În „La Paz”, am scris nu demult un articol despre arta ei. E o „primitivă” adevărată”. Muzeul „Casa Mureșenilor” - secția Ștefan Baciș, Depozit Documente, dos. 1, nr. inv. 69, ilustrată, original.

² Ibidem, dos. 7, nr. inv. 676, ilustrată, original.

Nici din perioada braziliană nu există, de asemenea, din păcate, decât foarte puține informații, date de patru vederi. Prezența a treizeci și două de fotografii din acea epocă ne face să credem că a existat totuși o corespondență mai bogată, pierdută odată cu mutarea familiei din România. Din Rio: o vedere datată în 24 octombrie 1949 prin care Ștefan și Mira, soția sa, vor să împărtășească impresia lor cu cei de acasă: „...fragmentul de paradis pe care-l avem în fața ochilor. Când stăm la geam, vedem cum trec zilnic zeci de vapoare, cum se îmbăiază lumea, în care ne amestecăm apoi”³.

În vara lui 1960 (iunie) programul lor zilnic era încărcat: „Avem de lucru mai mult ca niciodată și de multe ori nu ne vedem decât seara, când nu prânzim împreună în oraș”⁴.

Apar numeroase date legate și de Mira, de starea ei de sănătate și de activitatea acesteia. Cele mai multe sunt referitoare la perioada de documentare pe care Mira a petrecut-o fie la Strasbourg, fie la Paris, pregătind teza de doctorat intitulată *Sentimentul morții în opera lui Eugen Ionescu*.

Un loc de seamă ocupă, în paginile trimise acasă, informațiile legate de activitatea de scriitor și traducător, ca și de cea desfășurată la catedra de limbi romanice a Universității din Honolulu, unde a predat vreme de douăzeci și șase de ani literatură și civilizație latino-americană.⁵

Ștefan își ține familia din țară la curent cu proiectele sale de scriitor și de traducător, cu fiecare din stadiile în care se afla cu o lucrare sau cu ecourile și receptarea acesteia de către presă. Din nenumăratele informații de acest fel am ales câteva pe care le-am considerat ilustrative în acest sens:

În mai 1955:

„În ultima vreme am avut satisfacția ca reviste universitare de mare prestigiu, aci, să primească eseuri de ale mele”⁶, iar în următorul an tot în mai:

„Cartea despre Bandeira este extrem de bine primită în Rio și-a făcut parte din lista celor 10 cărți mai vândute! (Bestseller!)”⁷.

În 1967:

„Tocmai primesc veste de la „Revue de Litterature comparée” (Paris) – cea mai mare, că va publica un eseu de al meu⁸. Uniunea Panamericană din Washington D. C. mi-a cerut să selecționez unii din poezii tineri latino-americani, care vor fi traduși pentru o ediție bilingvă pentru cele 20 de țări: un brașovean ortodox și cosmopolit din Rio și Waikiki”⁹.

În 1982:

„Lucrez (singura mea «satisfacție concretă») la revizuirea textului lui Amighetti, 250 de pagini, cartea s’a... acumulat în 20 de ani în cap și s’a scris singură”¹⁰, urmând ca șapte zile mai târziu să anunțe prezența sa, ca poet brazilian, într-un volum al tinerilor:

„Eri în fine, au sosit exemplarele poeziilor din Brazilia. Placheta e tipărită de un grup de poeți tineri, «generația 1965» ceea ce mă încântă ca poet tânăr... adoptat!” în timp ce în 1984 este foarte fericit să anunțe: „În Managua m-au sărbătorit pentru cei 50 de ani de poezie!”¹¹.

Despre receptarea *Prafului de pe tobă*: „Praful continuă să aibă același succes, din Israel în München, din Paris în New York. Acum aștept să apară cărțile în Brazilia și Chile. Articole și eseuri apar «pretutindeni» și deseori mă văd citat «wie die Grossen» în cele mai neașteptate reviste din Columbia, Chile, Rep. Dominicană, Mexico”¹².

Ștefan lucrează cu pasiune:

„Am mult de lucru - e bine!”¹³, „Munca asta e un opiu pe care nu mi-l poate lua nimeni”¹⁴.

³ Ibidem, dos. 7, Nr. inv. 677, ilustrată, original.

⁴ Ibidem, dos. 4, Nr. inv. 376, ilustrată, original.

⁵ Vezi lucrarea Ștefan Baciuc-profesorul universitar în „Țara Bârsei”, 2009, nr. 8.

⁶ Ibidem, dos. 6, nr. inv. 568, ilustrată, original.

⁷ Ibidem, dos. 6, nr. inv. 589, ilustrată, original.

⁸ Ibidem, dos. 7, nr. inv. 611, ilustrată, original.

⁹ Ibidem, dos. 7, nr. inv. 625, ilustrată, original.

¹⁰ Ibidem, dos. 1, nr. inv. 88, ilustrată, original.

¹¹ Ibidem, dos. 1, nr. inv. 94, ilustrată original.

¹² Ibidem, dos. 1, nr. inv. 60, ilustrată, original.

¹³ Ibidem, dos. 7, nr. inv. 622, ilustrată, original.

„În ceea ce mă privește, am băgat de seamă, că posed un talent cu totul special de-a începe un nou lucru de îndată ce termin unul. E un fel de combinație de perpetuum mobile și de cerc vicios”¹⁵. Referitor la timpul pe care și l-ar fi dorit pentru a scrie: „Vintilă a spus că ar avea de lucru pentru cam 150 de ani, eu m’aș declara îndestulat cu 50!”¹⁶.

Alteori are impresia că nu mai rezistă atâtor presiuni:

„Uneori ași vrea să-mi leg un hamac între doi cocotieri și să stau spre Ocean, nici măcar cu o carte în mână. Dar asta este -desigur- pe jumătate figură de stil și pe altă jumătate un ne-adevăr”¹⁷.

Din corespondență reiese și amărăciunea poetului care, de fiecare dată când e apreciat, se gândește la destinul său nefast, de scriitor, în România.

Astfel, în februarie 1982 constată: „Tocmai primesc Poetry – cea de a treia antologie locală, în care sunt prezent de la 1964 încoace, când acolo mi se rezervă tratamentul dat de naziști lui Heine. Asta, în treacăt fie zis, n’are prea mare importanță, ci am menționat-o numai «ca chestie»”¹⁸. Întotdeauna în aprecierile de care s-a bucurat s-a considerat un autor român. Nu a renunțat niciodată la identitatea sa și a rămas mereu modest. Când mama sa îl laudă, el îi răspunde simplu: „Calificativul de «erudit» de care îmi scrii mă jenează, cred că numai rabinii și bărbierii sunt la drept vorbind erudiți. Mă mulțumesc a fi poet”¹⁹.

În afara publicării operei proprii, „poetul ortodox și cosmopolit”, cum îi plăcea să se autointituleze, a considerat o datorie de onoare de a face cunoscute lumii în care a trăit cultura română și reprezentanții ei. Știm că traducea în 1970 „foarte tineri poeți români” în ideea de a-i face cunoscuți.

În 1973 „Am făcut o recenzie a poemelor lui Grete Csaki Copony (și) tradus două poezii în spaniolă”²⁰.

Am înregistrat, de asemenea, ideea scrierii unei studii despre Michael Teusch: „M-am întăritat la o idee. Aș avea mult interes să scriu un studiu despre acest prea puțin cunoscut precursor. E muncă de strâns, ar dura luni și luni (știu) dar rezultatul mi se pare că merită. E timpul descoperirilor de ce nu un brașovean Ș.B. pe brașoveanul M.T?”²¹, pentru ca apoi în ilustrata cu nr. inv. 450 să anunțe că s-a scris o recenzie în Venezuela despre Michael Teusch: „fericit că marele artist al Nostru a ajuns așa cum a meritat în tot mai multe părți”²².

În 17 noiembrie 1989 scrie: „Prepar un text «memorialistic» în spaniolă Ionescu înainte de Ionescu pentru „Vuelta” lui Octavio Paz unde au apărut și paginile despre Emil Cioran-care au mare succes. Mi-a scris două epistole pe chestia asta. Prietenul Mantejo, venezuelan, diplomat la Lisabona, caută editor pentru traducerile din Emil Botta «Întunecatul april»: să vedem căci e greu!”²³.

Ștefan Baciuc vorbește, evident, foarte rar despre situația din țară până în 1990. Totuși, există câteva aluzii, mai mult sau mai puțin clare, privitoare la situația din România:

În 19 august 1968, referindu-se la evenimentele acelui an, îndeamnă: „Inima noastră nu poate răspunde, aici și acolo, surâsului roboților. Fără să îmi par ridicol, în fața a tot ce se întâmplă, nu pot decât să spun ca vechiul cântic «sus inima, români!»”²⁴.

În 29 octombrie 1970, cu ocazia zilei sale de naștere: „Timpurile și cei ce le comandă au avut grije (!?) să nu mai poată fi AȘA, dar întâlnirea din inimă nu ne o poate lua, răpi, fura, confisca, nimeni. Și nicăieri”²⁵.

După o mai lungă perioadă de tăcere din România, înțelegând că este vorba de cenzura

¹⁴ Ibidem, dos. 5, nr. inv. 401, ilustrată, original.

¹⁵ Ibidem, dos. 5, nr. inv. 446, ilustrată, original.

¹⁶ Ibidem, dos. 6, nr. inv. 537, ilustrată, original.

¹⁷ Ibidem, dos. 7, nr. inv. 616, ilustrată, original.

¹⁸ Ibidem, dos. 2, nr. inv. 150, ilustrată, original.

¹⁹ Ibidem, dos. 5, nr. inv. 427, original, ilustrată.

²⁰ Ibidem, dos. 6, nr. inv. 520, ilustrată, original.

²¹ Ibidem, dos. 7, nr. inv. 607, ilustrată, original.

²² Ibidem, dos. 5, nr. inv. 450, ilustrată, original.

²³ Ibidem, dos. 2, nr. inv. 151, ilustrată, original.

²⁴ Ibidem, dos. 4, nr. inv. 396, ilustrată, original.

²⁵ Ibidem, dos. 5, nr. inv. 447, ilustrată, original.

comunistă, folosește limba germană pentru a nu fi înțeles, în chip de concluzie.

La 17 ianuarie 1981 spune: „Niciodată (soha!) nu a mers poșta atât de rău! Nu mai am nimic de la tine și de la nimenea din Țară; ceea ce e firește un semn că «unde va» hat sich etwas eingewatscht»²⁶.

După 1990, se preocupă de viitorul României și își dorește instalarea cu adevărat a democrației. Astfel că, în primele zile după Revoluție, în 5 ianuarie 1990, scrie alarmat celor din țară:

„Dragă Ioana, de două luni nimic de la tine, nici de Crăciun. De peste două săptămâni zilnic de 5-6 ori caut legătura telefonică la București. Imposibil”²⁷.

În 21 mai 1990, începe deja să înțeleagă cum stau lucrurile: „scriu cu un amestec de melancolie și de mânie, dat fiind cele ce se petrec în biata Românie. Lucrurile seamănă înfricoșător cu toamna lui 44-45, numai că atunci FSN se numea Liga Patriotică, Uniunea Patriotică, Partidul Național Liberal. Sunt speriat că istoria se va repeta, dar nu prea multă vreme.”²⁸, iar la 14 mai, pe un ton optimist: „sper ca alegerile să fie alegeri, ca biata Românie liberă să poată fi și liberată!”²⁹.

În iunie 1990 tonul său este deja unul dezamăgit și revoltat: „Am văzut ce se întâmplă la București: nu mă mir de nimic: Dar sunt cuprins de mânie pentru că «România e țara mea». După Ceaușescu - asta”³⁰.

În septembrie 1990, totuși, încrederea sa în destinul României îl face să fie optimist: „Trebuie ca bunul Dumnezeu să aibă grijă de România. Cât mai e timp. De asta sunt convins!”³¹.

Departat de țară și de familia sa, Ștefan Băciu vorbește adesea despre dorul de cei dragi. Pentru a se simți mai aproape de casă, în 1964 își roagă mama să-i trimită lucruri cu specific românesc (năframe, linguri, fețe de masă!) și atunci când primește o icoană exclamă încântat: „de azi - va lumina un loc de perete în biroul meu, în care petrec atâtea ore de veghe...”³². Dorul de țară îl face să își planteze chiar propriul brad în curtea casei.

În februarie 1973 cere autoironic: „M-ar interesa” Sentimentul dorului” în poezia românească, spaniolă și portugheză de Elena Bălan, Ed. Minerva, 1972. Sunt un «expert» în materie!!!”³³.

Orașul natal, Brașovul, ocupă un loc important în amintirile poetului. Este imaginea de urbe pitorească a anilor interbelici, încremenită „in illo tempore”. Orice ocazie i-o trezește vie, din memorie:

22 ianuarie 1968: „La Brașov numai «sezonistii» puteau să se dedice cu totul orașului”³⁴.

29 octombrie 1970: „Mă gândesc la Brașovul nostru cu Josefina Maude și Gămulea, cu Verdeață, Tărtoabă cu Promenada și Strada Furcilor”³⁵.

Plimbarea într-un parc parizian, în 1972, îl poartă cu gândul tot spre orașul amintirii: „În acest parc imens în care dansul frunzelor mi-a amintit un Brașov (care, vorba lui Aron Cotruș) «nu mai trăiește decât în fumuriile depărtări ale amintirii». Vorba lui D.N.Teodor: «aruncă toamna cu castane în mine»”³⁶.

Orașul de la poalele Tâmppei îi revine în memorie și cu ocazia joggingului pe care îl practica în fiecare dimineață: „Îmi aduc aminte, cum sub Tâmpa, grupe de la sași, în frunte cu Zundi «mergeau stramm» și cum mărunțul Gal, alerga pe alei”³⁷.

Când lucrează cu intensitate, poetul are ca referință casa părintească drept spațiu al creației prin excelență: „Zilele ăstea am scris ca în Lunca Plăieșului!”³⁸, iar lectura lui Ortega y Gasset

²⁶ Ibidem, dos. 1, nr. inv. 51, ilustrată, original.

²⁷ Ibidem, dos. 2, nr. inv. 152, ilustrată, original.

²⁸ Ibidem, dos. 2, nr. inv. 181, ilustrată, original.

²⁹ Ibidem, dos. 7, nr. inv. 637, ilustrată, original.

³⁰ Ibidem, dos. 4, nr. inv. 305, ilustrată, original.

³¹ Ibidem, dos. 2, nr. inv. 179, ilustrată, original.

³² Ibidem, dos. 5, nr. inv. 406, ilustrată original.

³³ Ibidem, dos. 6, nr. inv. 540, ilustrată, original.

³⁴ Ibidem, dos. 4, nr. inv. 380, ilustrată, original.

³⁵ Ibidem, dos. 5, nr. inv. 447, ilustrată, original.

³⁶ Ibidem, dos. 6, nr. inv. 507, ilustrată, original.

³⁷ Ibidem, dos. 1, nr. inv. 21, ilustrată, original.

³⁸ Ibidem, dos. 6, nr. nv. 550, ilustrată, original.

îi rememorează trecutul copilăriei brașovene și figura tatălui: „Citesc pe Ortega y Gasset și-mi aduc aminte de lecturile Tatei: Lunca Plăieșului, Casa Galbenă. Rog scrie-mi despre asta: cum vedea Tata pe Ortega, cum l-a descoperit.”³⁹

Evocarea imaginii paterne și a copilăriei e provocată de sărbătorile românești:

„Măine e Sfântul Nicolae, ziua când Tata sosea cu sacul de daruri, ce trist am fost (ții minte?) când i-am văzut ghetele (de la Lishka) pe care a uitat să le scoată în graba mare!”⁴⁰. Lishka îi trezește un flux de imagini (ce vin în cascadă) de localnici și locuri: „Enea, Stinghe și Țigoiu. Reduta. Rozincine. Găitănar, La Bulz. Librăria Ciurcu. Bodega Avriganu, nr. 7. Str. Lungă... V. Maximilian... Pe Tocile. În Prund.... Brasso Lapók!”⁴¹, toate într-un adevărat amalgam evocator, pe care epistolierul își exprimă dorința de a-l transforma în poezie.

Imaginea orașului Honolulu, în opoziție, este una a prezentului, unde Ștefan Baciuc a trăit aproape treizeci de ani. Ea se conturează în mod distinct atât din propriile impresii, cât și din imaginile vederilor. Honolulu este spațiul în care tradițiile indigenilor, muzica și dansurile lor rămân doar apanajul atracției turistice. Orașul este unul al contrastelor, văzut în plină schimbare și modernizare, un loc unde se întâlnesc, în armonie, toate rasele pământului. Cea mai ilustrativă descriere a lumii cosmopolite în care trăiește este aceasta: „Azi am venit în autobuz lângă un călugăr budist, și pe lângă masa mea la EASTWESTCENTER mănâncă un grup de studenți din Birmania, Ceilon, Cambodja, Pakistan. Lângă ușa mea, în celălalt birou, bate la mașină un coleg din Indonezia și un student din Tailanda stă de vorbă cu logodnica lui, în timp ce o studentă japoneză mă întreabă ceva din gramatica portugheză”⁴².

De remarcat sunt câteva descrieri tulburătoare ale calamităților care lovesc insula și la care este martor. La 4 decembrie 1969: „Zilele astea, cauzate de furtuni de departe, uriașe unde, mai înalte decât un edificiu, izbesc în coastele insulei Oahu. Noi cum știi, locuim pe un deal, așa că nu avem nici o amenințare! Dar ceea ce se vede, e ca un teribil bombardament!”⁴³.

În 25 noiembrie 1982 face o descriere realistă și sugestivă: „Acum două zile a «izbit» insulele uraganul Iwa, cel dintâi într-un sfert de secol și primul în viața mea. Acasă, totul bine, casa e solidă! Mai tare a suferit insula Hawaii (200 de milioane pagubă) unde au fost distruse zeci de case și sute de stâlpi de telegraf smulși ca chibritele. Impresia că trecea un tren peste casă a durat de la 2 până în zorii zilei celeilalte... Mii de oameni (6000 în Kanai) au rămas fără adăpost, sute de case parțial distruse, orașele inundate, Oahu a rămas în totalitate fără lumină, totul începe acum a intra în normal. Școlile și universitățile închise... fără poștă”⁴⁴.

La 2 aprilie 1983: „Cea mai secetosă (!) iarnă de o sută de ani, aproape că nu a mai plouat și în insula Hawaii (Mare) agricultura a început să sufere! Cum vedeți, după uragan, erupție de vulcan (Insula Mare) și acum, seceta!”⁴⁵

Despre activitatea vulcanică din insule, scrie în aprilie 1990 cu conștiința de a fi martor la evenimente cosmice: „Vulcanul de pe insula mare e în erupție de 7 ani (!) și a înghițit 110 case - dintre care 4 azi noapte. Asist la facerea lumii!”⁴⁶.

În câteva ocazii, nu se poate abține să exclame entuziast:

„Loc mai frumos decât dealul Pacificului, greu de găsit (vezi Radu Tudoran)”⁴⁷. Uneori o notație scurtă ne oferă o imagine subiectivă: „în fața blocului unde e biroul meu cad nuci de cocos! Nu s-ar crede dar e un peisaj familiar!”⁴⁸ sau „Waikiki e și el cuprins de lepra secolului XX:

³⁹ Ibidem, dos. 6, nr. nv. 518, ilustrată, original.

⁴⁰ Ibidem, dos. 6, nr. inv. 556, original, ilustrată.

⁴¹ Ibidem, dos. 6, nr. inv. 556, original, ilustrată.

⁴² Ibidem, dos. 6, nr. inv. 529, original, ilustrată.

⁴³ Ibidem, dos. 5, nr. inv. 434, original, ilustrată.

⁴⁴ Ibidem, dos. 1, nr. inv. 84, ilustrată, original.

⁴⁵ Ibidem, dos. 1, nr. inv. 93, ilustrată, original.

⁴⁶ Ibidem, dos. 4, nr. inv. 357, ilustrată, original.

⁴⁷ Ibidem, dos. 1, nr. inv. 59, ilustrată, original.

⁴⁸ Ibidem, dos. 6, nr. inv. 536, ilustrată, original.

turismul.”⁴⁹ Altă dată, cu un ton de amărăciune în fața civilizației care distruge frumusețile naturii: „E încă aici o ultimă fărâmbă de fost paradis, pe care mâna omului îl strică din ce în ce mai mult, cu tot mai multă râvnă”⁵⁰.

Situația financiară apare înregistrată în 1983, când vorbește despre criză:

„La Universitate e jale: s’au mai tăiat opt milioane din buget, și se invită lumea să iasă la «penzie» early. Deocamdată se fac mari economii la cumpărat de cărți, bibliotecă etc. Vremurile de aur din anii ’60 s’au dus”⁵¹.

În permanență interesat să cunoască tot ce se întâmplă în țară, a avut un interes particular pentru literatura română și scriitorii ei, fiind un cititor constant al autorilor români. Corespondența ne dă un punct de referință asupra lucrărilor și autorilor care îl interesau: Mony Jebeleanu, *Biografii posibile*, de I. Corbea, *Orașul amintirilor* de E. Herovanu, *Amintiri* de Al. Rosetti, Horia Oprescu, G. Bogza, I. M. Rașcu (*Amintiri și medalioane*), Eugeniu Speranța și Isaia Răcăciuni (*Amintiri*), jurnalul lui Cocea, epistolele lui Vianu, Barbu, Alexandru Paleologu, Bărnețiu. Legat de Eugen Barbu notează impresii de lectură: „cetesc **Princepele** care e foarte frumos dar nu se poate fără N. Filimon și Marele Matei Caragiale. E un fel de groapă à rebours. O frescă făcută din grele brocarturi și fagură.”⁵². Alte aprecieri interesante sunt la adresa *Scrinului negru* al lui George Călinescu: „Eu cetesc amuzat *Scrinul negru*, i-aș zice «alb și negru». E un reportaj al unui cinic glumeț”⁵³. Este, de asemenea, încântat de lectura care îl poartă prin Brașovul din paginile lui Nicolae Carandino.

Din pachetele venite din țară, semnaleză sosirea poemelor de Lalescu, Pillat, Arghezi etc. Pasiunea pentru lectură este vizibilă la primirea pachetelor de cărți, când are aceleași reacții de bucurie ca și în anii copilăriei: „... a venit splendidul pachet de cărți de care nu pot să spun decât că mi’a redat euforia maldărelor de Crăciun și 29 octombrie când o ștergeam iute în odaia mea, ca să rămân cu ele!”⁵⁴. Altădată, conștient că lectura a fost un mijloc de evadare din realitate, dar și o modalitate de luminare și cultivare de-a lungul vieții, scrie: „Abia (!) aștept ca diseară să car de la «cancelarie» o bună parte din cărți, ca să le pot citi pe îndelete, sub lampă. Am avut, cu toate greutatea acestei vieți, mereu o lampă, oriunde!”⁵⁵.

În noiembrie 1970: „La lectura celor trimise «am intercalat» alte cărți, venite din alte locuri și țări (Bolivia și Papua) între timp. Atâtea de nici nu mai au loc-e din ce în ce mai mult, singura mea «pasiune» aceea a «primei mele tinereți»-wohin bist du entschwinden?”⁵⁶. Din revistele care circulau prin țară, trimise de familie, știm că lectura cu mare interes „România literară”, „Luceafărul” și „Vatra” de la Târgu Mureș.

În afara lecturilor, aflăm cum își petrecea timpul liber: „Zilele trec în zbor printre teze, examene, invitații și corecturile *Antologiei* care trebuie să apară la finele acestui an”⁵⁷, sau: „Acum am de preparat o lecție pentru seminarul de poezie latino-americană, apoi suntem poftiți la vernisajul lui Jean Charlot! E spre seară am lucrat, am cules lămâi, am udat grădina.”⁵⁸. În 1973, redă o imagine semnificativă a ceea ce înseamnă activitatea sa cotidiană: „Ca de obicei măzgălesc un „Mele” (revista de poezie pe care a scos-o cu mijloace proprii din 1965 până în 1992, ultimul an de viață), citesc 8-10 reviste, 3-4 «cărți», scriu poeme și mă plimb cu mâinile la spate și pălăria de pai trasă pe frunte”⁵⁹.

Un împătimit corespondent a fost Ștefan Baciu încă din copilărie. Poșta însemna pentru el nevoia de comunicare, necesitatea de a fi în contact cu prieteni răspândiți în întreaga lume și de a fi la curent cu evenimente petrecute în locuri depărtate. Când nu primește vești din țară afirmă laconic:

⁴⁹ Ibidem, dos. 6, nr. inv. 522, ilustrată, original.

⁵⁰ Ibidem, dos. 5, nr. inv. 431, ilustrată, original.

⁵¹ Ibidem, dos. 1, nr. inv. 90, ilustrată, original.

⁵² Ibidem, dos. 5, nr. inv. 458, ilustrată, original.

⁵³ Ibidem, dos. 4, nr. inv. 398, ilustrată, original.

⁵⁴ Ibidem, dos. 4, nr. inv. 384, ilustrată, original.

⁵⁵ Ibidem, dos. 5, nr. inv. 448, ilustrată, original.

⁵⁶ Ibidem, dos. 5, nr. inv. 441, ilustrată, original.

⁵⁷ Ibidem, dos. 5, nr. inv. 529, ilustrată, original.

⁵⁸ Ibidem, dos. 5, nr. inv. 470, ilustrată, original.

⁵⁹ Ibidem, dos. 6, nr. inv. 547, ilustrată, original.

„Poștă din Dacia, nimic”⁶⁰.

După Revoluție anunță - conștient că acum nu mai este ignorat deliberat ca înainte - primirea unor scrisori din București, Satu Mare și Brașov fapt care îl încântă.

Imaginea factorului Kovalski, cel care îi aducea corespondența în Brașovul copilăriei, este una foarte pregnantă: acesta devine un adevărat erou de roman ce este evocat de nenumărate ori în pagini ale brașoveanului exilat: „marele nostru Kovalski! Cel care în zilele «fără» striga de pe celălalt trotuar: nincsszerelem!”.

Correspondenții săi, pe care îi amintește mamei cu diverse ocazii sunt: Adolf Meschendorfer, Nicolae Carandino, Emil Cioran, Nicolae Manolescu, Sașa Pană, Vintilă Horia, fiul lui Cătănoi, Grete Csaky Capany: „i-am scris: E tânără! Cred că ți-a trimis și ție un exemplar din frumosul ei album poetic 1893-1973”⁶¹, sau dintre străini: Amighetti, Ernesto Cardenal, Octavio Paz, Pablo Antonio Quadra: „A venit o scrisoare de la marele poet Pablo Antonio Quadra, din Nicaragua, în care-mi scrie că e «fericit» că am să scriu o carte despre el”⁶².

Mamei, familiarizată cu personalitățile culturii brașovene, îi împărtășește impresii din această corespondență: „Am avut o impresionantă scrisoare cu tăieturi de la Vania, căruia i-am scris. Domnița a fost un om cu totul rar și nu se mai naște în curând alta ca ea. Nici pe departe”⁶³.

Un exemplu grăitor pentru importanța cuvântului venit de departe ni-l oferă cu ocazia întoarcerii din vacanța sabbatică a anului 1972, când anunță că în lipsa lui s-au adunat 5 lăzi de poștă! Corespondența devine un mijloc de evocare: „Ceea ce-mi scrii despre Elena Vianu, am simțit și eu același fior: n’o văzusem de prin 41-42-43 în casa lor de la șosea; unde Vianu mă onora cu lectura poemelor lui, lucru pe care-L făcea cu extrem de puțini! Aripa morții bate mereu!”⁶⁴.

Pentru scriitorul român este o mare plăcere a primi vizitele unor prieteni. În 1965: „la posibila vizită a lui Alecu (Alexandru Paleologu) mă gândesc cu o emoție deosebită și dacă se poate odată, arătați-i acest carton în care merge spre el toată statornica mea frăție de peste 25 de ani”⁶⁵.

În 7 mai 1966: „Zilele astea a fost aci vechiul nostru amic filosoful francez Gabriel Marcel, foarte bătrân (77) dar extrem de activ și de lucid. Am stat mult de vorbă! E un bun prieten al dascălului meu de sociologie”⁶⁶”⁶⁷.

”⁶⁸Amintește despre prezența în 1972 la ei în vizită a fiicei lui Eugen Ionescu, tânără profesoară în New York. În mai 1980 exclamă: „prezența lui Amighetti în drum spre Tokio unde va avea o expoziție de gravuri, o mare bucurie!”⁶⁹.

În 1981, la 14 februarie, semnalează prezența unor brașoveni în Honolulu: „au plecat «acasă» (în Papua!) amicii Vătășanu (de pe Șirul Hoșilor) care au rămas cucerii de « Honolulu » și « Praful de pe tobă ». Împreună am analizat « cataroiul » fără a ajunge însă la o concluzie: oameni foarte drăguți, ambii ingineri silvici”⁷⁰.

Mare călător, Ștefan a colindat de-a lungul vieții Europa și America în lung și lat fie în interes de serviciu (ca ziarist și conferențiar), fie doar din plăcerea de a cunoaște și de a vedea. De aceea în multe din ilustrate transmite impresii din călătorii. Uneori, pentru a descrie un oraș recurge la citate datorate unor personalități. Despre Cuzco (Peru), unde a fost în 1958, spune: „Cum spune Guayasamanin există orașe în care se trăiește și se există. Cuzco și Florența fac parte din aceeași categorie”⁷¹, sau în Madrid îl citează pe Hemingway: „Madrid es una fiesta-pentru ochi, cum zicea

⁶⁰ Ibidem, dos. 1, nr. inv. 51, ilustrată, original.

⁶¹ Ibidem, dos. 6, nr. inv. 520, ilustrată original.

⁶² Ibidem, dos. 7, nr. inv. 608, ilustrată, original.

⁶³ Ibidem, dos. 5, nr. inv. 436, ilustrată original.

⁶⁴ Ibidem, dos. 6, nr. inv. 575, ilustrată, original.

⁶⁵ Ibidem, dos. 6, nr. inv. 567, ilustrată, original.

⁶⁶ Ștefan Baciuc se referă la Emil Cioran.

⁶⁷ Ibidem, dos. 6, nr. inv. 587, ilustrată, original.

⁶⁸ Ibidem, dos. 1, nr. inv. 24, ilustrată, original.

⁶⁹ Ibidem, dos. 1, nr. inv. 11, ilustrată, original.

⁷⁰ Ibidem, dos. 1, nr. inv. 52, ilustrată, original.

⁷¹ Ibidem, dos. 6, nr. inv. 560, ilustrată, original.

Hemingway”⁷². Aflat în Boston cu ocazia unor conferințe în 1966, scrie: „Am sosit și în «New England» și am dat de o lume întreagă de cunoscuți din toate părțile. Orașul, pe care n’am avut timp să-l văd, mi se pare cu totul altfel decât tot ceea ce cunosc în țara asta, e impresionant!”⁷³. Altădată, cu prilejul unei călătorii în Spania, în 1972: „Am petrecut câteva zile întovărășiți de Goya și Velasquez, de Marele Greco și de Zurbaran într-un Madrid cu foi galbene și cețuri albastre”⁷⁴.

În New York, unde este invitat la un congres, notează:

„Aici e Duminică dimineața. Am făcut clasică plimbare în Times-Square și pe Broadway, iar acum mă odihnesc într-o «cafeteria», unde, lângă mine, se aud toate limbile pământului. O toamnă la fel de frumoasă ca aceea pe care am lăsat-o aci în 1962 când am fost aici ultima dată. Congresul a fost extrem de interesant”⁷⁵. În Guatemala, vizitată tot cu ocazia unor conferințe, se bucură de regăsirea prietenilor: „Am regăsit vechii și bunii mei prieteni de aici mai cordiali decât oricând și deja îmi pare rău că plec”⁷⁶.

Ștefan Baciuc vine în contact personal cu diaspora românească și în timpul călătoriilor. Ocazii cu care schimbă cu cei regăsiți idei, își amintesc de trecut sau vorbesc despre operele lor. În 1972, anul sabbatic de la facultate, are ocazia de a întâlni pe mai mulți din vechii prieteni răspândiți prin Europa: „Seara 10 prieteni, Victoraș, Jeanu, fostul meu dascăl de filosofie (Emil Cioran). L-am întâlnit (după câți ani?) pe dragul Marcel Iancu. Alb, dar ca în Livada Poștei”⁷⁷.

La Madrid îl întâlnește pe Vintilă Horia: „Eri am stat toată ziua cu vechiul Vintilă și familia”⁷⁸.

Din 1983 se gândește la bătrânețe și la perspectiva unui „retirement-home-frumos... dar trist... dar nimeni nu a inventat apa tinereții. Mă doare inima, dar mă tem că «asta este»”⁷⁹.

În ultimii ani de viață vorbește foarte des despre Parkinson, boala care îl macină, despre tratamente și medicații. Această invaliditate va face ca ultimele scrisori să fie aproape ilizibile. Din cele pe care le-am putut desluși, am selectat cele mai sugestive idei:

În 28 noiembrie 1990 avem vești despre trimiterea donației de cărți, pe care scriitorul a făcut-o Bibliotecii Academiei Române: „Au plecat cu vaporul 9 saci cu cărți (în română, germană, franceză, spaniolă) pe adresa Academiei Române...”⁸⁰.

Iată cum se vede pe sine, cu o atitudine de resemnare, în august 1990: „Viața mea... Bătrân, Bolnav, Singur. Asta este!”⁸¹.

Correspondența de după ’90 se axează pe preocuparea de a-și publica opera în țară și pe dorința de a reveni pe meleagurile natale. Din scrisoarea cu nr. inv. 644 aflăm că își pregătise cu foarte mare minuțiozitate întoarcerea acasă. Însoțit de Tedd Step (un colaborator și prieten apropiat), ar fi venit la București, s-ar fi întors la Paris singur, de unde Tedd ar fi venit să-l ia via Paris, Los Angeles, Honolulu. Din nefericire acest proiect nu s-a realizat. Ștefan Baciuc nu și-a mai revăzut niciodată țara (din care plecase în 1946): din cauza mineriadei.

Ideea de a își vedea opera editată și în țara sa natală nu îl oprește să își păstreze principiile și demnitatea: „De a din i să nu aud: prefer să mai aștept 44 (!) de ani, dar nu accept ortografia stalinistă”⁸², pentru ca odată publicat să constate cu un gust amar:

„așadar mă văd publicat după patruzeci și patru ani de tăcere... am început să exist și pentru acolo...”⁸³.

Scrisorile iau în discuție editarea poeziilor și a *Prafului de pe tobă*, vorbesc de colaborarea

⁷² Ibidem, dos. 6, nr. inv. 513, ilustrată, original.

⁷³ Ibidem, dos. 6, nr. inv. 597, ilustrată, original.

⁷⁴ Ibidem, dos. 1, nr. inv. 51, ilustrată, original.

⁷⁵ Ibidem, dos. 6, nr. inv. 599, ilustrată, original.

⁷⁶ Ibidem, dos. 6, nr. inv. 576, ilustrată, original.

⁷⁷ Ibidem, dos. 6, nr. inv. 510, ilustrată, original.

⁷⁸ Ibidem, dos. 6, nr. inv. 513, ilustrată, original.

⁷⁹ Ibidem, dos. 2, nr. inv. 101, ilustrată, original.

⁸⁰ Ibidem, dos. 3, nr. inv. 276, ilustrată, original.

⁸¹ Ibidem, dos. 2, nr. inv. 101, ilustrată, original.

⁸² Ibidem, dos. 7, nr. inv. 669, ilustrată, original.

⁸³ Ibidem, dos. 4, nr. inv. 364, ilustrată, original.

la „România literară” a lui Manolescu etc.

Ștefan moare în ianuarie 1993, în timp ce vorbea la telefon cu sora sa, pe care o felicita de Sf. Ioan.

Correspondența lui Ștefan Baci, scriitor român în diaspora, ne oferă imaginea unui om care a fost conștient de condiția și de rolul său de scriitor martor la realitățile lumii. Pasionat corespondent, a învins distanțele și depărtarea de casă și de ai săi prin cuvântul scris, oferind în acest fel, posterității, o imagine asupra vieții sale din îndepărtatul exil, dar și o oglindă asupra unui trecut românesc relativ recent, cel din intervalul anilor interbelici.

CORRESPONDANCE DE ȘTEFAN BACIU – TÉMOIGNAGE D’UN ÉCRIVAIN EN EXIL

La correspondance de Ștefan Baci, écrivain roumain en exil, nous offre l’image d’un homme qui a été conscient de sa condition et de son rôle d’écrivain témoin aux réalités du monde. Une place importante dans ses pages est occupée par l’évocation du passé de sa ville natale, de la famille, des écrivains qu’il a connu etc.

Correspondant passionné, il a vaincu les distances et l’espace par sa parole écrite, en nous offrant, de cette manière, une image de sa vie d’exilé, mais aussi une sorte de miroir celui du temps de sa jeunesse, en Roumanie de l’entre deux guerres.

DIN CORESPONDENȚA PROFESORILOR CHIMIȘTI CONSTANTIN V. GHEORGHIU ȘI ILIE MATEI

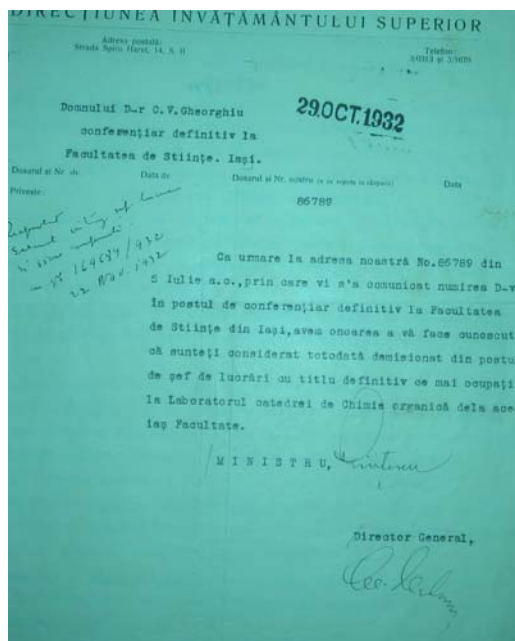
Dr. Monica NĂNESCU*

Key words: Constantin Gheorghiu, Ilie Matei, chemists, correspondence, The „Alexandru Ioan Cuza” University of Iasi.

În această lucrare am încercat să aduc în atenție, prin intermediul corespondenței, evenimente, fapte, amintiri care sunt legate de viața și opera științifică a profesorilor chimiști Constantin V. Gheorghiu și Ilie Matei. Am considerat că cei care educă, formează specialiști și caractere au o contribuție esențială la dezvoltarea societății și implicit a gradului ei de civilizație.

Cu ajutorul acestor documente și a recenziei unor materiale publicate de-a lungul timpului, am încercat să plasez în epocă personalitatea acestor reputați profesori, încadrând-o într-o importantă perioadă de dezvoltare a științei în general și a chimiei în special.

Născut la 25 octombrie 1894, în comuna Dolhești, satul Răducăneni, județul Iași, Constantin V. Gheorghiu (1894-1956) este considerat astăzi un important chimist, renumit profesor la catedra de chimie organică a Universității "Al. Ioan Cuza" din Iași. Este incontestabilă contribuția adusă de această mare personalitate a științei românești la dezvoltarea chimiei în țara noastră. Câteva repere biografice ne relevă că în 1906 devine elev al Liceului Național din Iași-secția reală, instituție la care, în 1892, își îndrepta pașii cel care avea să devină peste ani, unul dintre întemeietorii chimiei din țara noastră, profesorul Petru Poni. Studiile universitare le începe, în același an, la Facultatea de Științe din Iași, secția de chimie-fizică pe care, în 1916, este obligat să le întrerupă din cauza războiului care devenise iminent. În același an este înrolat și repartizat la Regimentul 24 infanterie din Tecuci. În 1918 reia cursurile Facultății de Științe pe care le absolvă în 1920 și devine licențiat în științele fizico-chimice. La scurt timp, în 1921, devine asistent, apoi conferențiar (1932) și ulterior profesor (1937) la catedra de chimie organică a Facultății de Științe din Iași.

Adresa nr. 86789 de numire a lui C. V. Gheorghiu în postul de conferențiar la Facultatea de Științe Iași (29 octombrie 1932).

* Complexul Muzeal Național „Moldova”, Iași.

Dornic de a fi la curent cu cercetările efectuate pe plan european, C. V. Gheorghiu beneficiază, între anii 1932-1933, de o bursă postdoctorală în străinătate, unde se specializează în cadrul laboratorului de chimie organică de la Collège de France din Paris, sub conducerea profesorului Marcel Delépine.

Cher Monsieur Gheorghiu,
 Je vous remercie infiniment de
 nos bons souhaits. C'est à moi
 de vous en adresser pour que votre
 attente de votre nomination au
 poste de Professeur de Chimie
 organique ne se fasse pas trop
 attendre. Je m'en réjouis fran-
 chement pour vous et souhaite
 que vous y continuiez à tra-
 vailler avec succès.
 Avec nos hommages respectueux
 à Madame Gheorghiu, je
 vous prie de croire à l'assurance
 de nos sentiments les plus
 constants
 Delépine

Scrisoare de felicitare, adresată de către M. Delépine cu prilejul numirii lui C. V. Gheorghiu în funcția de profesor la Catedra de chimie organică (1937).

La 18 martie 1944, profesorul C. V. Gheorghiu era înștiințat că, împreună cu soția și fiul său, este evacuat de la Universitatea "Al. Ioan Cuza" la Alba-Iulia.

ORDIN DE SERVICIU,
 D. nr. 1 Profesor Universitar C. V. Gheorghiu
 se evacuează la Alba-Iulia, din ordinul și în cadrul Universității
 "Cuza-Vodă" din Iași.
 D-na este însoțită de următorii membri ai familiei:
 Dna Gheorghiu, soție
 Dnii Gheorghiu, copii
 DECAN,
 Secretar,

Ordin de serviciu din cadrul Universității „A. Ioan Cuza”.

Urmările războiului s-au dovedit nefaste și asupra Laboratorului de chimie organică de la Iași. Relevantă în acest sens este scrisoarea adresată profesorului C. V. Gheorghiu de către asistentul V. Matei, la 12 martie 1945:

Iasi, 12/III 1945

Mult. stimat și iubit d. Profesor

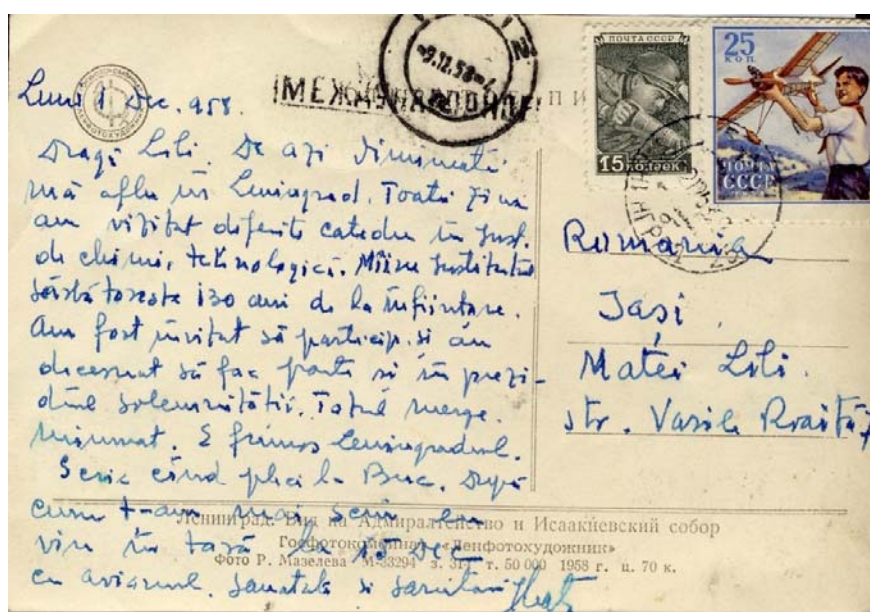
Am sosit de câteva zile la Iași însoțit de copil. La Universitate e f. trist: Laboratorul nu mai este așa cum l-am lăsat, în felul trecut a ars complet aripa veche. În sălile noastre plouă și ningea ca și afară. E f. greu de locuit și viața este f. scumpă. Nu fi multumit să mă pot aranja definitiv undeva, cu casa. Deocamdată stau provizor bis Aprilie. Va rog comunicați-mi când vine Facultatea și dacă s-a rezolvat favorabil situația mea. În ce privește salarizarea de la Sept. 1944.

d. Papastopol a venit și a separat gearurile la 2 vâzi zice că dacă-ți veni și d. v. putea ocupa celelalte 2 vâzi costă însă f. mult și încă aici la Iași. Al d. cu scurta stema V. Matei.

Spirit deschis spre informare și comunicare, Constantin V. Gheorghiu a legat prietenii importante cu marile personalități din domeniul chimiei sau al fizicii, care și-au desfășurat activitatea în aceeași perioadă. Amintesc aici prietenia pe care a avut-o cu profesorii de chimie fizică Eugen Papafil și Mariana Papafil; cu profesorul Radu Cernătescu și nu în ultimul rând cu profesorul de chimie organică Ilie Matei.

Distinsul chimist, format la școala lui Anastasie Obregia, Ilie Matei (1895-1969) a efectuat studii asupra combinațiilor carbonilice ale derivaților de condensare a acenaftenchinonei și benzoinei cu naftoli, amine, nitroderivați și amino-fenoli care au condus la sinteze de coloranți, la noi derivați de xantină, fenantren. Este meritul acestui cercetător, care, împreună cu Elena Cocea, a obținut, în laboratoarele de chimie organică de la Iași, primii compuși macromoleculari: fenoplaste, aminoplaste, poliuretani.

De altfel, s-a purtat o corespondență bogată între profesorii de la catedra de chimie a Universității „Al. Ioan Cuza” din Iași, pe diverse teme profesionale, recenzii, articole științifice cerute pentru a fi publicate, aprecieri de lucrări științifice sau despre unele călătorii efectuate în scopuri științifice. Ele îmbogățesc imaginea celor care s-au preocupat să ducă mai departe cercetarea științifică în domeniul chimiei din țara noastră.

Scrisoare adresată de profesorul Ilie Matei soției sale Lili cu prilejul participării la sărbătorirea a 130 de ani de la înființarea Institutului de chimie tehnologică din Leningrad (1 decembrie 1958).

Relevantă în acest sens este scrisoarea în care se aduce în atenție, în anul 1937, starea de sănătate a profesorului Radu Cernătescu, internat în acea perioadă la o clinică din Paris.

*Scrisoare adresată profesorului Ilie Matei de către Margareta Poni
(Paris, 3.12.1937).*

Încheind această succintă prezentare am dorit să aduc în actualitate, pagini inedite din corespondența profesorilor organicieni Constantin V. Gheorghiu și Ilie Matei, care au activat în cadrul Universității "Al. Ioan Cuza" din Iași și care și-au adus o contribuție meritorie la dezvoltarea cercetării științifice din țara noastră.

SOME LETTERS OF CONSTATIN V. GHEORGHIU AND ILIE MATEI, CHEMIST TEACHERS

In this paper we tried to bring attention, through correspondence, events, facts, memories that are related to the life and work of science teachers chemists Constantin V. Gheorghiu and . Ilie Matei.

Referring to the correspondence address is reported nr. 86789 his appointment C. V. Gheorghiu the post of lecturer at the Faculty of Iasi (29 October 1932); congratulatory letter addressed by M. Delépine at the appointed C. V. Gheorghiu him as a professor at the Department of Organic Chemistry (1937) or letter to the teacher assistant C. V. Gheorghiu by Matei V., 12 March 1945, on the state Laboratory of Organic Chemistry of Iasi, after the war.

On teacher Ilie Matei particularly unpublished letters are addressed to his wife relating to participation in the celebration of 130 years since the establishment of the Institute of Chemical Technology Leningrad (1958) and received a letter from Margarete Poni is notified in the health a teacher Cernatescu Radu (1957).

This paper brings the actual pages of unpublished correspondence teachers C. V. Gheorghiu Constantin Ilie Matei, who worked in the University „Al. Ioan Cuza” University of Iasi and who made an important contribution to the development research in our country.

PAGINI DIN CORESPONDENȚA PROFESORULUI PETRU PONI

Oana FLORESCU*

Key words: coresspondence, Petru Poni, exhibition, Paris.

De numele lui Petru Poni se leagă primele lucrări științifice care au pus în lumină bogățiile țării noastre (petrol, zăcămintele de sare, ape minerale), dând un imbold deosebit studiilor chimice, el este cel care a fixat nomenclatura românească în chimie. Această activitate științifică reprezintă numai o parte din amploarea preocupărilor profesorului. Totodată, Petru Poni a fost un profesor model pentru elevii lui, prin claritatea ideilor, prin dragostea de știință pe care le-o insufla și pentru imensa lui iubire de țară. Toată munca sa era dedicată țării și creșterii prestigiului ei în străinătate. Astfel, participarea lui la realizarea expoziției din Paris a fost un mijloc de a-și arăta respectul și dragostea față de țară¹.

Expoziția Universală de la Paris din 1900 a fost considerată cea mai mare expoziție a secolului al XIX-lea, unde 42 de țări din întreaga lume și-au prezentat realizările din decursul veacului. Expoziția a fost deschisă șapte luni, din 15 aprilie până la 12 noiembrie 1900².

În vederea participării României la Expoziția universală de la Paris, din 1900, Petru Poni a fost numit, prin decret regal, Comisar general³. Iată cum este caracterizat profesorul Poni într-un articol dintr-un ziar al vremii și anume, "Curierul român" din 2 septembrie 1898 – Botoșani: "...noi am rămas printre cei din urmă care am răspuns la chemarea sorei noastre Franța; dar în fine tot am răspuns și am însărcinat a ne reprezenta și a conduce secția Expozițiunii noastre chiar pe cel mai competent om ce avem, pe ilustrul profesor și senator din Iași, fost ministru al Instrucției Publice, d-l Petru Poni, care a și pornit cu energia și inteligența fină ce-l caracterizează toate lucrările pregătitoare pentru participarea noastră în mod demn și onorabil la cea mai mare Expozițiune a secolului..."⁴.

Pregătirile pentru organizarea expoziției au început din luna martie 1898, o dată cu primirea invitației oficiale. România a amenajat la această Expoziție patru Pavilioane situate pe Quai d'Orsay: Pavilionul Regal (fig. 1), restaurantul (fig. 2), Pavilionul Tutunului (fig. 3) și Pavilionul Petrolului (fig. 4)⁵.

Pentru realizarea Pavilionului Regal, Petru Poni a ales ca arhitect pe Jean - Camille Formigé, laureat al Expoziției Universale din 1889⁶.

Încă din anul 1895, Franța publica "Actes organiques" (fig. 5), un regulament de participare a tuturor națiunilor la marea expoziție universală⁷. Petru Poni, conform acestui plan, a organizat echipa de lucru care a realizat expoziția românească. Astfel, el a înființat o serie de comisii, dintre care menționăm: Comisia superioară centrală, Comitetul executiv, Comisiile județene și Comisariatul general⁸. Toate acestea erau puse sub autoritatea Ministerului Agriculturii, Industriei, Comerțului și Domeniilor din Guvernul Dimitrie A. Sturdza (31 martie 1897-30 martie 1899).

Profesorul Poni a stabilit și atribuțiile pe care trebuia să le aibă comisarul general al expoziției: să ia parte la organizarea lucrărilor pregătitoare din țară, pentru participarea României la Expoziția

* Complexul Muzeal Național "Moldova", Iași.

¹ Extras din "Revista Natura", nr. 5, 15 mai 1930, București, p. 37.

² <http://www.mnir.ro/ro/publicatii/periodice/muzeul-national/rezumat/2007/mariana-negutu.html>

³ <http://www.agero-stuttgart.de/REVISTA-AGERO/JURNALISTICA/Participarea%20Romaniei%20la%20Expo%202020%20de%20JMC.htm>

⁴ "Curierul român", 2 septembrie 1898, Botoșani.

⁵ <http://www.mnir.ro/ro/publicatii/periodice/muzeul-national/rezumat/2007/mariana-negutu.html>

⁶ <http://www.agero-stuttgart.de/REVISTA-AGERO/JURNALISTICA/Participarea%20Romaniei%20la%20Expo%202020%20de%20JMC.htm>

⁷ Ministère du Commerce, de l'Industrie, des Postes et des Télégraphes-*Actes Organiques – Exposition Universelle Internationale de 1900 à Paris*, Imprimerie Nationale, Paris, 1895.

⁸ Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Iași – Fond familial "Poni", Mapa "Petru Poni", fila 289.

din Paris; să fie reprezentantul Ministerului pe lângă Comisarul general al Guvernului Francez, să conducă lucrările necesare pentru instalarea Expoziției din Paris, să încheie contracte pentru clădiri și construirea mobilierului, să supravegheze așezarea obiectelor conform Regulamentului Expoziției. Era ajutat de un birou tehnic, de secretari și de Serviciul administrativ din Paris. Putea să delege o parte din atribuțiile sale, fie permanent, fie în mod provizoriu cu aprobarea Ministerului, unui ajutor care să fie numit după recomandarea sa. În fiecare lună trebuia să întocmească un raport despre înaintarea lucrărilor în vederea Expoziției din Paris. Pentru cheltuielile sale i se aloca o sumă, urmând a fi hotărâtă în Consiliul de Miniștri⁹.

Petru Poni a realizat un plan privind toți participanții la expoziție, împărțiți pe clase și grupe. La expoziție au participat 121 de clase diferite, din toate domeniile de activitate din România. Menționăm: toate categoriile de învățământ, pictură, sculptură, arhitectură, fotografie, cărți, instrumente de precizie, mașini de toate tipurile, iluminatul electric, construcții de trăsuri și rotărie, materiale despre tramvaie, navigație, viticultură, produse agricole, alimentare, țesături, mobilier și multe altele, exemplificând diversitatea produselor românești¹⁰.

Petru Poni a purtat o intensă corespondență cu reprezentanții guvernului francez care se ocupau de expoziție. Dintre ei făceau parte Alfred Picard, comisarul general al expoziției, Delaunay-Belleville, directorul general al expoziției, Stéphane Dervillé, directorul adjunct, Bouvard, directorul serviciului de arhitectură, Huet, directorul serviciului administrației drumurilor, parcurilor și grădinilor, apelor, iluminatului electric și canalelor de scurgere, Greison, director economic, Henri Chardon, secretar general¹¹.

Din corespondența purtată de profesorul Poni, aflăm că se preocupa îndeaproape de amenajarea interioară a pavilioanelor românești, dorind să supravegheze personal modul de aranjare a produselor în expoziție, astfel încât spațiul să fie valorificat la maximum¹². Pentru aceasta erau necesare numeroase deplasări la Paris, așa cum aflăm dintr-un raport asupra cheltuielilor realizat de către Petru Poni. Dintre colaboratorii profesorului, menționăm pe Ion I. C. Brătianu, Gheorghe Duca¹³.

Vizitele efectuate la Paris au avut de fiecare dată rezultatele scontate. Petru Poni a negociat, astfel, în anul 1899, o creștere cu 100 de m² a suprafeței de expunere a pavilionului principal, obținându-se 550 de m², plus construcția, cu două etaje: 1100 de m². Pentru expoziția agricolă și alimentară, a negociat creșterea suprafeței de la 150 de m² la 260 de m²; a mai obținut și spațiul destinat restaurantului, care avea suprafața de 200 de m². Din însemnările lui Petru Poni aflăm că, în 1867, la expoziție, România avea un loc de 405 m², în 1889, 641 m² iar pentru anul 1900, 800 m².¹⁴

Profesorul Petru Poni a organizat licitațiile pentru construirea pavilioanelor, a semnat contractele antreprenorilor. Cu această ocazie, el a primit scrisori de la firmele de construcții din Franța, prin care acestea solicitau participarea la construirea pavilioanelor românești¹⁵.

Când toate lucrurile erau deja organizate și contractele semnate, pe data de 30 martie 1899 a avut loc schimbarea guvernului Sturdza, care a fost înlocuit cu guvernul prezidat de Grigore Cantacuzino (11 aprilie 1899-6 iulie 1900). Petru Poni se simte dator să își dea demisia din funcția de Comisar General al Expoziției Universale din 1900. Într-o scrisoare către un prieten, el își manifestă regretul de a părăsi lucrările din Paris, spunând că a participat la organizarea expoziției cu "dorul de a servi țara cu credință și de a ridica prestigiul ei în străinătate"¹⁶. A fost foarte marcat de acest fapt, dar nu renunțat să urmărească evoluția lucrărilor pentru organizarea expoziției românești. După numirea, în locul său, a lui Dimitrie Olănescu, el și-a exprimat dezaprobarea față de desființarea comisiilor

⁹ Idem.

¹⁰ Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Iași – Fond familial "Poni", Mapa "Petru Poni", fila 282.

¹¹ Ministère du Commerce, de l'Industrie, des Postes et des Télégraphes-*Actes Organiques – Exposition Universelle Internationale de 1900 à Paris*, Imprimerie Nationale, Paris, 1895.

¹² Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Iași – Fond familial "Poni", Mapa "Petru Poni", fila 276.

¹³ Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Iași – Fond familial "Poni", Mapa "Petru Poni", fila 297.

¹⁴ Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Iași – Fond familial "Poni", Mapa "Petru Poni", fila 301.

¹⁵ Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Iași – Fond familial "Poni", Mapa "Petru Poni", fila 287.

¹⁶ Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Iași – Fond familial "Poni", Mapa "Petru Poni", fila 299.

județene și a comentat cu ironie “reforme” făcute de comisarul general¹⁷.

În anul 1900, după deschiderea expoziției, Petru Poni merge la Paris să viziteze pavilioanele românești. Iată câteva din impresiile sale: „Astăzi am stat toată ziua în expoziție, însă mai tot timpul l-am petrecut în partea unde sunt expuse aparatele și instrumentele științifice. Tot în palatul în care se află aceste obiecte și care se numește palatul artelor liberale se află o parte foarte interesantă în care este expusă întreaga istorie a lucrului omenesc de la început și până acum. Acolo vezi în mărime naturală de la cei dintâi oameni despre care istoria are cunoștință. Unii sunt ocupați cu tăierea fragmentelor de quartz din care-și făceau diferitele lor instrumente. Alte grupuri fac olăriele; alte încep a lucra metalele, și așa mai departe până ce ajungem treptat la instrumentele perfecționate de care ne servim astăzi. Aicea se poate vedea, copii, cât de mic și de neînsemnat a fost omul și cât a putut el face și la ce putere minunată a ajuns prin mintea și munca lui. Expoziția de la Paris a reprezentat o modalitate eficace prin care România a reușit să își mărească prestigiul în străinătate prin produsele expuse, vizitatorii având ocazia să admire varietatea produselor românești, valoarea lor artistică, modul original de aranjare.”¹⁸

Din cei 2146 de expozanți, au obținut premii 1091, după cum urmează: 47 premii mari, 227 medalii de aur, 354 de argint, 314 de bronz și 149 de mențiuni speciale.¹⁹

La Expoziția Universală de la Paris expun în Pavilionul Românesc: Ștefan Luchian, Ipolit Strâmbu, Theodor Pallady. Vinul Grasa de Cotnari a primit medalia de aur, împreună cu titlul de “Floare a României”. Casa Capșa a obținut trei medalii de aur și două “Grand Prix”-uri. Proiectul Parcului Romanescu a fost recompensat cu locul 1 și medalia de aur. Era unul din cele mai frumoase din Europa la momentul inaugurării, și a fost amenajat între anii 1900-1903 de către arhitectul francez E. Redont.²⁰

Succesul expoziției românești s-a datorat și activității întreprinse de profesorul Petru Poni, această mare personalitate a culturii românești, iar ca o dovadă a aprecierii muncii depuse de el în cadrul expoziției, statul francez i-a acordat Ordinul “Legiunea de Onoare”. Petru Poni va rămâne cunoscut în istorie drept un mare chimist, profesor, pedagog și academician, iar acest aspect din activitatea sa, și anume, participarea la expoziția de la Paris, întregeste imaginea de ansamblu a personalității sale.

BIBLIOGRAFIE

1. “Curierul român”, 2 septembrie 1898, Botoșani.
2. Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Iași – Fond familial “Poni”.
3. Extras din “Revista Natura”, nr. 5, 15 mai 1930, București, p. 37.
4. Lixandru Ghe., – *Biografii neretușate*. Editura „Ion Ionescu de la Brad”, Iași, 2007.
5. “Le Petit Journal de Dimanche” din 14 octombrie 1900, Paris.
6. Ministère du Commerce, de l’Industrie, des Postes et des Télégraphes-*Actes Organiques – Exposition Universelle Internationale de 1900 à Paris*, Imprimerie Nationale, Paris, 1895.
7. Petrovanu, Magda, Caproșu, Maria, Mangalagiu, I., - *Istoria chimiei în România până la 1944*, Editura Universității “Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 1997.
8. <http://www.mnir.ro/ro/publicatii/periodice/muzeul-national/rezumat/2007/mariana-negutu.html>
9. <http://www.agero-stuttgart.de/REVISTA-AGERO/JURNALISTICA/Participarea%20Romaniei%20la%20Expo%202005%20de%20JMC.htm>

¹⁷ Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Iași – Fond familial “Poni”, Mapa “Petru Poni”, fila 306.

¹⁸ Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Iași – Fond familial “Poni”, Mapa “Petru Poni”, fila 1582.

¹⁹ <http://www.agero-stuttgart.de/REVISTA-AGERO/JURNALISTICA/Participarea%20Romaniei%20la%20Expo%202005%20de%20JMC.htm>

²⁰ Idem.

PAGES OF PETRU PONI'S CORRESPONDENCE

Petru Poni's name link the first scientific papers that have put up the riches of our country (oil, salt deposits, mineral water), giving a great impetus chemical studies, it is the one who fixed nomenclature in the chemistry field.

The Universal Exhibition in Paris, in 1900 was considered the largest exhibition of the nineteenth century, where 42 countries worldwide have presented the achievements of over age. The exhibition has been open seven months, from April 15 until 12 November 1900.

The preparations for the exhibition began in March 1898, with the official receipt of the invitation. Romania has arranged for this exhibition four pavilions located on the Quai d'Orsay: Royal Pavilion (fig. 1.) the romanian restaurant (fig. 2), Tobacco Pavilion (fig. 3) and Oil Pavilion (fig. 4). To achieve The Royal Pavilion, Petru Poni chose Jean-Camille Formigé, as architect. He was the winner of the Universal Exhibition of 1889.

Yet in the year 1895, France published "actes organiques" (Fig. 5), a regulation for the participation of all nations to the great Universal exhibition. Petru Poni, according to the plan, organize the team that will achieve Romanian exhibition. Thus, he established a series of panels of which mention: the Superior Commission, the Central Executive Committee, county commissions.

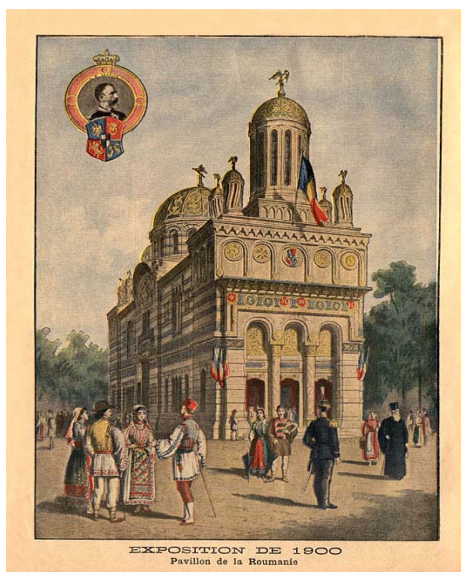
In 1900, after opening the exhibition, Petru Poni go to Paris to visit the Romanian pavillions.

The Exhibition in Paris was an effective way in which Romania managed to increase its prestige abroad through the products displayed, the visitors having the opportunity to admire the variety of Romanian artistic value, the original setting.

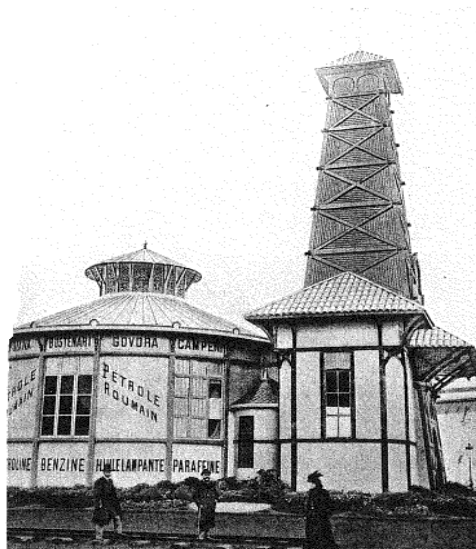
Of the 2146 exhibitors have obtained the 1091 awards, as follows: 47 big prizes, 227 gold medals, 354 silver, 314 bronze and 149 special arrangements. At the Universal Exhibition in Paris in 1900 was exposing in Romanian Pavilions: Ștefan Luchian ,Hipolit Strambu, Theodor Pallady.

The wine Grasa de Cotnari received the gold medal with the title of "Piece of Romania". Casa Capsa collect three gold medals and two Grand Prix. Romanescu Park project has been rewarded with the first place and one gold medal. It was one of the most beautiful in Europe at the time of inauguration, and was arranged between 1900-1903 by the French architect E. Redont.

The success of the exhibition was due to Professor Petru Poni, this great personality of Romanian culture, and as evidence of his assessment work at the exhibition, France awarded him the Order of Legion of Honor.

Pavilionul Regal

ROMANIA - PAVILIONUL PETROLULUI

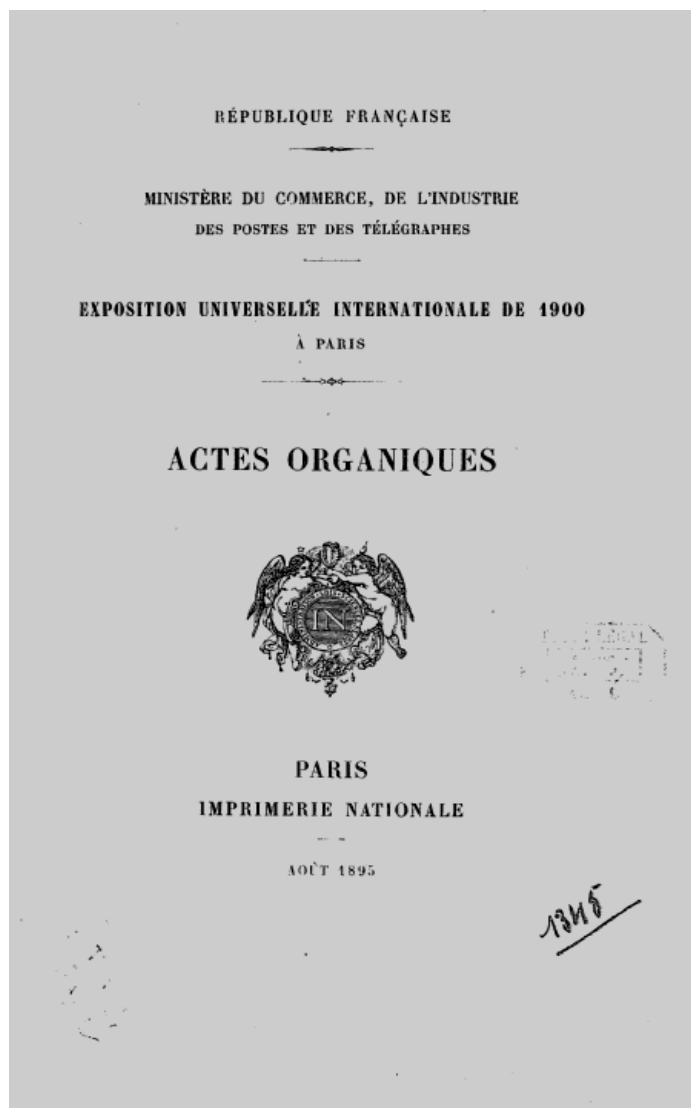
Pavilionul Petrolului.

Pavilionul Tutunului

Restaurantul.

Regulament de participare a națiunilor la Expoziția Universală de la Paris din 1900.

Exposition Universelle
de 1900

Direction Générale
de l'Exploitation

Cabinet du Directeur Général
Ind. Bénédict du Comité des Directeurs

RÉPUBLIQUE FRANÇAISE
MINISTÈRE DU COMMERCE DE L'INDUSTRIE
DES POSTES & DES TÉLÉGRAPHES

N 9

Quai d'Orsay 97

Paris, le 27 juin 1898

Monsieur le Commissaire Général
à la date du 29 novembre 1897, j'ai eu
l'honneur d'adresser à S. E. le Prince Ghika,
Ministre plénipotentiaire de Roumanie à Paris,
un plan indiquant les dimensions de la
surface qu'il nous était possible de mettre à la
disposition du Gouvernement Roumain, au
quai d'Orsay, pour le Pavillon qu'il compte
édifier en vue de l'Exposition de 1900.

Depuis lors différentes démarches ayant
été faites par M. le Ministre de Roumanie,
au nom de son Gouvernement, pour obtenir
une augmentation de surface du Pavillon
Roumain, nous avons recherché le moyen
de lui donner satisfaction.

P.P. 366

Monsieur L. Poni, Commissaire Général de Roumanie à l'Exposition de 1900

Scrisoare primită de Petru Poni de la directorul general al Expoziției Universale.

TREI ENIGME

DIN CORESPONDENȚA SCRITORULUI GEORGE IVAȘCU

Alina BUTNARU*

Key words: letters, George Ivascu, enigmas, Constantin Noica, George Macovescu, Ion Vițner.

Doctor în științe filologice, activitatea lui George Ivașcu¹ a stat sub semnul jurnalisticii și al demersului critic. Două sunt lucrările care evidențiază aceste înclinații spre jurnalismul literar și istoria ideilor literare: „Reflector peste timp (Din istoria reportajului românesc)”, „Din istoria teoriei și criticii literare românești”.

Poate că astăzi nu am fi avut posibilitatea să ne oprim atenția asupra celor cuprinse de colecția George Ivașcu, dacă pașii doamnei Voichița Tessa Ivașcu (fiica scriitorului) nu ar fi fost îndreptați spre Bârlad de scriitorul Ion Hobana, pentru a dona un număr impresionant de cărți din secolele XIX și XX, mobilier, obiecte de artă decorativă, tablouri, corespondență și fotografii ce au aparținut scriitorului.

Despre cel care a fost bibliotecar, profesor, jurnalist, scriitor și istoric literar, am mai scris și atunci când, în două articole cuprinzătoare, am prezentat manuscrisele, respectiv cartea de secol XIX.

Corespondența lui George Ivașcu, mai ales din perioada cât a fost redactor șef la revistele „Contemporanul” (1955-1971) și „Lumea” (1963-1966) și director al revistei „România literară” (1971-1988), cuprinde scrisori – 66 la număr – 51 dintre ele fiind semnate de personalități ale lumii literare românești, iar restul expediate din străinătate cu însemnele unor instituții („Asociația internațională a criticilor literari”, „The University of North Carolina”, „Rencontres internationales de Genève”, „L’Académie Royale de Langue et de Littérature Française”). Multe din cele 50 de scrisori ce poartă semnătura unor nume sonore (Tudor Arghezi, Geo Bogza, Nichita Stănescu, Ana Blandiana, Miron Radu Paraschivescu, Tudor Teodorescu Braniște, Iorgu Iordan, Șerban Cioculescu, Ion Alexandru, Alexandru Rosetti), au un conținut convențional: de obicei sunt rânduri însoțite de rugămintea publicării ori modificării unor texte sau urări de sănătate. În această categorie se înscriu și câteva scrisori al căror expeditor era scriitorul bârlădean G. G. Ursu. Într-una din ele însă, cea din 26 aprilie 1978, spiritul sensibil al lui G. G. Ursu transpare din cele câteva fraze din finalul scrisorii, desprinzându-se de convenționalism: *„În martie a fost un frumos simpozion Emil Gârleanu-Elena Farago, la Bârlad, la care am luat parte cu o comunicare. Erau zilele apariției brândușelor pe dealul grădinii publice; le-am cules cu fiorul de altădată...[...] Mi-ar părea foarte bine dacă ne-am putea plimba pe cărările copilăriei și adolescenței noastre, din ce în ce mai îndepărtate”*.

De la sensibilitatea lui G.G. Ursu trecem la polemica elevată a lui Constantin Noica, exprimată într- „O precizare” (datată 21 iunie 1980) trimisă lui G. Ivașcu, rugându-l să fie publicată în „România literară” ca răspuns la un articol al lui George Arion. Dorința i-a fost respectată, întrucât am găsit-o în nr. 27 al „României literare” din 3 iulie 1980, An XIII, p. 2, George Arion, căruia i se adresase de prima dată, nepublicând „precizarea” lui Noica. Eminentul filozof spune că G. Arion publicase în „Flacăra”, din 5 iunie 1980 (nr. 23, An XXIX), *„câteva relatări despre o convorbire cu mine care nu avea de fel caracter de interviu”*, adăugând: *„mărturisesc a nu mă recunoaște în majoritatea formulărilor și nici în câteva din părerile pe care mi le atribuiți”*. Am căutat și am găsit acel număr al revistei. Toate acestea, pentru a descoperi ce l-a deranjat atât de mult pe C. Noica încât a fost determinat să ceară dreptul la replică. Articolul, apărut sub titlul *În epoca actuală se trăiește mai mult. Omenirea ar trebui să profite de asta*, se prezintă sub forma

* Muzeul “Vasile Pârvan” Bârlad.

¹ Născut la 22 iulie 1911, la Cerțești, județul Galați. Studiile liceale (1922-1929) le-a urmat la Liceul „Codreanu” din Bârlad. În 1933 a fost absolvent al Facultății de Litere și Filozofie din cadrul Universității „Al. I. Cuza”, Iași. A trecut în neființă la 21 iunie 1988, la București.

unor întrebări și răspunsuri. După încercări repetate de a-i lua un interviu, G. Arion reușește, în sfârșit, să descindă în camera lui C. Noica, la Păltiniș, unde filozoful își crease oaza lui de meditație: o singură încăpere dintr-o vilă, în care se afla doar strictul necesar (un pat îngust, un scaun, o măsuță cu câteva cărți și manuscrise, o sobă, un lavoar și un lighean), tocmai pentru a înlătura tot ceea ce ar fi putut provoca vreo tulburare a gândului.

Din capul locului, C. Noica a refuzat să fie intervievat, preferând o discuție liberă, fără consemnarea vreunui cuvânt. I-a spus lui G. Arion că îl autorizează să reconstituie convorbirea și chiar să o publice, fără să o vadă înainte, în cazul în care consideră că discuția lor „merită să fie trecută pe hârtie”.

Parcursând dialogul dintre cei doi, mi-a fost foarte greu să cred că G. Arion a reținut întocmai răspunsurile pline de încărcătură filozofică ale lui C. Noica. Iată doar un exemplu, în acest sens: „*Omul e o ființă prospectivă. Nu poate să trăiască fără să se gândească la viitorul său. Și pentru care își propune diferite soluții de viață. Occidentul a oferit nu demult o astfel de soluție: mișcarea hippy. Dar cât de eficientă a fost ea? Pe câți a putut interesa? Când tinerii hippy s-au adunat la Katmandu, în Nepal, nepalezii râdeau de ei. Nu prin negarea istoriei se poate rămâne în istorie și se poate ajunge la istorie. Niciodată nu-mi voi da asentimentul la negarea valorilor civilizației și umanismului. Nu cred că se poate renunța atât de ușor la ceea ce au făurit generații întregi înainte. Cultura dă o mare seninătate și o mare șansă de împlinire sufletească. A respecta firescul vieții ar trebui să devină o deviză a omului.*” În acest stil este construită întreaga discuție. Urmărind răspunsurile la cele 13 întrebări, legate în mare măsură de activitatea filozofului și de probleme de viață, nu am reușit să deslușesc ce anume a constituit motivul indignării lui C. Noica. Dacă nu s-a recunoscut în „majoritatea formulărilor” și nici în părerile pe care i le atribuisese autorul articolului, atunci de ce atâta supărare pentru ceea ce a consimțit să fie trecut pe hârtie și publicat, fără revederea materialului înainte de tipărire?... G. Arion mărturisește în încheiere că a avut ezitări în privința încredințării tiparului a acestui „interviu sui-generis”. Dar tot el adaugă ca o consolare: „*În definitiv, nu era vorba decât de o relatare făcută din memorie. De-abia după mai multe zile de îndoieli mi-am dat seama că gînditorul nu glumise cînd îmi îngăduise să povestesc cu vorbele mele ceea ce îmi spusese. Am înțeles că de fapt singura modalitate de a consemna o convorbire cu autorul ROSTIRII FILOZOFICE este tocmai aceasta. Fiindcă îl interesează să vadă nu rigoarea din copierea mecanică a cuvintelor sale ci să priceapă în ce măsură spusele lui stîrnesc un ecou în mintea și sufletul celui cu care vorbește.*” „...relatare făcută din memorie”... Dacă a fost vorba de un dialog imaginar pus apoi pe hârtie? Dar atunci cum rămâne cu răspunsurile lui C. Noica, foarte elaborate, trecute prin experiența gândirii filozofice? O serie de întrebări care nu și-au găsit răspunsul, încă.

Revenind la supărarea marelui filosof, putem face doar supoziții: poate nu a fost mulțumit de felul redării din memorie a discuției (reacția fiind aceea a nerecunoașterii majorității ideilor emise) sau de existența aceluia „ceva” care nu trebuia să apară în text, dar autorul articolului a reprodus discuția așa cum s-a derulat ea, din dorința unei expunerii cât mai fidele.

Este evident că atât G. Arion cât și C. Noica, nu vin cu explicații concrete pentru a lămuri misterul. Mă așteptam să găsesc în „Interviuri”, vol. II (Editura Albatros, 1982), carte apărută sub semnătura lui G. Arion, o notă prin care autorul să explice reacția marelui filozof. A preferat, însă, să reproducă la pagina 172 acea precizare aparținând lui C. Noica, fără a mai face altă mențiune.

.....

În cele trei pagini ale unei alte scrisori, datată 21 august 1981, București, George Macovescu evocă momentele de sinceră prietenie dintre el și George Ivașcu. Împlinirea a 70 de ani de către cel care era directorul revistei „România literară” în acea perioadă, îl determină pe Macovescu să sublinieze că prietenia dintre ei nu se compara cu prietenia transformată în „instituție, cu director, cu serviciul planificării, al contabilității și mai ales cu bilanț având rubricile profit și pierderi”, așa cum era „la modă”.

Există un fragment, în care Macovescu spune „...viața nu ți-a fost ușoară. Din contra.

Ai trecut prin zguduiri înspăimântătoare. De ce a fost nevoie? Tu nu ai vrut altceva decât ca lumea să fie mai bună, mai frumoasă pentru ca omul să fie om, nu fiară. Dar, poate, tocmai de aceea te-au murdărit și te-au lovit cei ce au crezut că noua lume este tot o afacere rentabilă pentru ei, iar noul om tot un samsar, că visul acela al nostru este o ocazie pentru ei de a se folosi de putere pentru a-i zdrobi pe cei pe care nu îi puteau depăși pe căi normale, omenești, civilizate.” Oprindu-mă la acest pasaj, atenția mi-a fost atrasă de afirmația „*Ai trecut prin zguduiri înspăimântătoare*”. M-am întrebat ce a vrut să spună G. Macovescu? Căutările mele în găsirea răspunsului au dat rezultate. Iată despre ce este vorba. În *Dicționarul general al literaturii române*² este menționat faptul că în anul 1948, George Ivașcu a fost implicat în procesul grupului Lucrețiu Pătrășcanu și condamnat mai întâi la moarte, apoi la temniță grea, pentru ca în 1954 să fie declarat nevinovat și eliberat. Asta pe de o parte. Pe de altă parte, Alex. Ștefănescu spune că „*în 1951, George Ivașcu a fost arestat și, după aproape doi ani, condamnat la 5 ani temniță grea, 10 ani degradare civică și confiscarea averii pentru crimă contra păcii (publicase sub pseudonim câteva articole favorabile participării României în război)*”³. Era în perioada 1944-1964, când după ocuparea României de către sovietici, în 1944, și instaurarea comunismului, foarte mulți scriitori români au fost arestați din motive politice. Același Alex Ștefănescu, precizează în „Istoria literaturii române contemporane” (Editura Mașina de scris, 2005), la pagina 338, că George Ivașcu fusese mobilizat în anul 1941, pentru o perioadă de 45 de zile la Marele Stat Major, la secția propagandă, semnând cu numele său în ziarul „Soldatul” și în revista „Sentinela”, articole de susținere a războiului antisovietic. De fapt, așa cum Alex Ștefănescu indică, a luat aceste informații din capitolul „Incandescentul” din cartea „Istoria clipei” (Editura Adevărul, 1998) aparținând lui Cristian Popișteanu. Totul a început în 20 septembrie 1951, cu rechizitoriul de urmărire nr. 507 al Parchetului Curții București, Cabinetul Crime de Război. În urma acestui rechizitoriu, G. Ivașcu (care avea 40 de ani) și Constantin Salcie, au fost trimiși în judecată pentru crime contra păcii. Capetele de acuzare le cunoaștem deja. În mod favorabil, s-au adăugat declarațiile martorilor Ghimbășeanu Matei, Velcescu Ioan și Nicolaescu Gheorghe care au influențat întrucâtva activitatea celor doi acuzați, atunci când au fost concentrați la Secția de Propagandă a Marelui Stat Major. La fel de importante au fost depozițiile martorilor Gh. Călinescu, Gh. Vlădescu Răcoasa, Jean Hefter din care reieșea că în timpul regimului antonescian, George Ivașcu era în legătură cu cercurile progresiste și grupările de rezistență, și că a conlucrat în colectivul de redacție al ziarului „România liberă” în ilegalitate. De altfel, relația dintre George Ivașcu și George Călinescu era una strânsă, încă din 1939, când George Ivașcu era secretar de redacție la „Jurnalul literar”. „O diagramă a acestei activități constituind-o amănunțitele relatări redacționale din scrisorile către director (n.a. G. Călinescu) publicate în volumul al II-lea din „Confruntări literare”⁴. Se mai arată că G. Ivașcu, pe vremea când era asistent la Facultatea de Litere din Iași, a avut o activitate progresistă, lucru care reiese din depoziția martorului Iorgu Iordan și din publicațiile apărute în revista „Manifest”. Astfel, după ce avusese loc ședința publică din 21 martie 1953, Tribunalul Suprem al R. P. R îl condamnă pe „Ivașcu Gheorghe de 43 de ani, domiciliat în București, str. Lt. Victor Manu Nr. 6, născut în comuna Cerțești, fostul județ Tutova, de profesie funcționar, fără avere, la 5 ani temniță grea, 10 ani degradare civică și confiscarea averii”. Foarte stranie formularea „confiscarea averii”. De la cine? De la un „funcționar... fără avere”? E ca în Caragiale: există, dar lipsește cu desăvârșire!

Un an mai târziu, la 24 august, Tribunalul Suprem și Colegiul Penal au introdus o cerere pentru îndreptarea sentinței penale dată de Tribunalul Capitalei, Colegiul I penal, în baza căreia G. Ivașcu rămăsese condamnat la cei 5 ani de temniță. Motivul a fost examinarea superficială a articolelor apărute în presă, sub semnătura lui G. Ivașcu sau sub pseudonim, dovedindu-se că s-a procedat greșit în stabilirea stării de fapt și aprecierea probelor. De asemenea, s-a precizat că „această activitate desminte intenția acuzatului de a contribui, prin scris, la susținerea și continuarea războiului de agresiune și, prin consecință, nu se poate susține cu temei că Gheorghe Ivașcu

² *Dicționarul general al literaturii române*, Editura Univers Enciclopedic, 2005, p.710.

³ *Scriitori arestați (1944-1964)* în „România literară”, nr. 23 din 2005. Pseudonimul folosit de G. Ivașcu era Paul Ștefan când își semna articolele din revista „Vremea”.

⁴ *Dicționarul General al Literaturii Române*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2005, p. 710.

ar fi săvârșit infracțiunea pentru care a fost condamnat prin hotărârea citată mai sus.” Cu alte cuvinte, G. Ivașcu a fost absolvit de „vină” și reabilitat, pentru că în 1955 îl găsim redactor șef la revista „Contemporanul”.

O altă scrisoare care a intrat sub lupa cercetării mele este cea semnată Ion Vitner⁵, abordând două subiecte incendiare, după părerea mea. Primul este legat de Tudor Vianu și momentul eliminării sale din Universitate, iar cel de-al doilea – de marea plenară a Uniunii Scriitorilor, din aprilie 1953. Încă de la începutul scrisorii, dactilografată și nedată, reiese clar că Vitner dorea ca textul trimis lui George Ivașcu să fie publicat în „România literară”, pentru că era „singura revistă care putea fi citită cu interes la acea oră”. Acest text era trimis pentru a doua oară, multe lucruri fiind eliminate la sugestia lui George Ivașcu, cu toate că, spune el, „unele probleme ar merita să fie cunoscute de cititorii de azi, cum este cea a avatarurilor universitare ale lui Tudor Vianu”.

Autorul acestei scrisori, fiind implicat în evenimentele descrise în text, după cum însuși o spune, se pronunță vehement: „Nu crezi că a sosit ora adevărului? (unde ești tu Quevedo?!)” – probabil cu referire la Francisco de Quevedo⁶. Revenind la subiectul **Tudor Vianu**, ne aflăm în 1957, după cinci ani de la eliminarea sa din Universitate, când a avut loc o plenară universitară, în cadrul căreia, potrivit afirmațiilor lui Vitner ar fi trebuit ca el să fie „procurorul” lui Vianu, prezentând un referat cuprinzător asupra „idealismului său nociv și a maioreșcianismului inepuizabil și persistent”. Lângă el trebuind să se afle Macovescu și Iosifescu⁷. „Premiul” era obținerea postului de ambasador al României la Paris. Evenimentul (procesul lui Vianu) s-a derulat, dar nu cu personajele menționate. Apăruse la orizont un amator de post diplomatic: „Nicuță”⁸, care redactase un referat „la modul sub-intelectual”, înfierându-l pe Tudor Vianu. După o lună de la așa-zisul proces, a plecat la Paris pentru a-și ocupa mult râvnitul post.

Al doilea moment descris pe scurt de Vitner, sub titlul *Plenara cu «tipicul»*, ne trimite în anul 1953 când avusese loc marea plenară a Uniunii Scriitorilor, „în problema tipicului, având drept finalitate glorificarea lui Malenkov”⁹. Vitner vine cu precizarea: „într-o ședință «intimă», la C. C., unde am fost convocat în calitate de membru al biroului Uniunii și responsabil cu critica literară, am atras atenția – cu tot tactul de rigoare – că este glorificată cea mai mare tâmpenie care a putut fi vreodată formulată în problematica esteticului, adică **reducerea întregii arte la tipicitate**, ceea ce înseamnă excluderea din artă a muzicii, baletului, etc. și excluderea din istoria artei a impresionismului, artelor de avangardă, a romanului modern și a întregului lirism”. Acest punct de vedere exprimat cu atâta apăsare, ar fi stârnit „valuri”, iar plenara nu ar mai fost cu „tipicul”, ci cu Vitner, după cum însuși o spune în scrisoare. Cum să dăm crezare lui Vitner, care era adeptul realismului socialist, doctrină proclamată oficial în 1932 de C. C. al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, privind stilul și conținutul obligatoriu al creațiilor din domeniul literaturii, artelor plastice și muzicii?

Iată trei scrisori enigmatice, fiecare în felul ei: prima, cea semnată de Constantin Noica, înscriindu-se în arealul fenomenelor paradoxale, a doua – cea a lui George Macovescu – care scoate la iveală momentele de cruntă suferință ale lui George Ivașcu – cercetarea lor ducând la descoperirea unor neconcordanțe ale motivațiilor, iar cea a lui Vitner, care ne face să ne întrebăm dacă cele relatate de el se bazează întrutotul pe chestiuni reale.

⁵ (1914-1991), critic literar, reprezentant al realismului socialist.

⁶ Scriitor (1580-1645) aparținând „secolului de aur” al literaturii spaniole.

⁷ Silviu Iosifescu (1917-2006) – critic literar, pedagog și traducător român.

⁸ Profesorul Constantin Nicuță, rector al Universității București, numit ambasador al României la Paris.

⁹ Gheorghe Malenkov (1902-1988) – politician sovietic, lider al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, președinte al Consiliului de miniștri.

THREE ENIGMAS IN THE CORRESPONDENCE OF THE WRITER GEROGE IVASCU

The present paper, entitled "*Three enigmas in the correspondence of the writer George Ivascu*", brings to the center of attention the collection of the writer, which was a donation of his daughter – Voichița Tessa Ivașcu.

I have written before about the man who was a librarian, teacher, journalist, writer and literature historian - George Ivascu - and published my writings in two comprehensive articles in which I have also presented the manuscripts and the XIXth century books.

The study about the correspondence of the writer revealed three interesting letters signed by the philosopher – Constantin Noica and writers George Macovescu and Ion Vitner. Three enigmatic letters, each in its own way: the first letter, signed by Constantin Noica, registered in the area of paradoxical phenomenas. According to George Arion, the letter is a conversation, which was published in "Flacăra" magazine, on the 5th of June, 1980 (no. 23). Constantin Noica reveals in an article in the "Literary Romania" magazine (July the 3rd, 1980, no. 2) that the philosopher did not recognize himself in most of the formulations nor in some opinions which "You assign to me". I followed the thread of this story, hoping to find the reasons for which Constantin Noica was so angry. Unfortunately, both of them – Constantin Noica and George Arion – did not give concrete explanations in order to elucidate the mystery.

The second letter – signed by George Macovescu – reveals George Ivascu's moments of hardship. The research led to the discovery of some insequences in his motivations.

The third letter – signed by Ion Vitner – makes us wonder if his relations are based on real facts.

REFLECȚIILE UNUI CIOB DIN OGLINDĂ

Gruia NOVAC*

Key words: letter, reflections, mirror, Bârlad.

Fidelitatea scrisorilor nu este, nu poate fi o „problemă” falsă, prin **problemă** înțelegând nu truda unei rezolvări cu o soluție probabilă, ci faptul de viață – trăire sinceră sau fățarnică – în spatele căruia se află **oameni**.

În fiecare scrisoare se ascunde un trăitor în vremuri pe care le domină, impunând astfel direcții sociale sau principii morale, ori, din rațiuni varii, se lasă dominat și doar le mimează.

Dacă jurnalul poate fi construit, contrafăcut adică, **Scrisoarea** nu se poate sustrage intimității, contaminându-se de sinceritatea fără scăpare. Jurnalul e epidemic, scrisoarea e pandemică, pricină din care e așa de rară și, aparent, întâmplătoare.

Scrisoarea își are retorica ei proprie care nu se poate confunda, precum amprente. Gândul formulat, secvența relatată, umoarea mărturisită, apoftegma iscată, instinctualitatea, relele și mai puțin relele care înnegresc fila, graba sau paciența, odată puse pe hârtie și trimise cu celeritate sau cu îndoială destinatarului, rămân pure și intacte pentru un timp care poate însemna eternitate *and* efemeritate, jocul hazardului fiind, în acest caz, determinant. Și când colile nu se pierd, memoria omenirii se întregește...

Ca acum, de pildă, când încerc să reînviez un moment dintr-un timp revolut.

Am în vedere un teanc de scrisori, ocazionale și ocazionate totdeauna de un anume „eveniment”. Unele chiar autocaricaturi, altele derapări elegante de la o implicare sugerată, dar refuzată cu trucată bunăvoință.

Zilele Culturale ale Bârladului s-au desfășurat, ca anul acesta de altfel, și într-o ediție din 1975 sau 1976. A doua, ori poate a treia. A participat, atunci, multă lume... bună, de la academicieni și universitari, până la generali, artiști și persoane cu îndeletniciri stimabile. Toți însă aveau calitatea de invitați ai urbei, niciunul fără vreo legătură, cât de firavă, cu orașul-gazdă!...

Săptămâna aceea de mai, când festivă, când adevărată, a nutrit impresii și trăiri omenești, care, raportate conjuncturii receptate individual, au conturat impresia generală de reușită. Festinul zilnic, dublat de o ospitalitate moldovenească, de care se apropie vertiginos destrămarea, a întărit numitorul comun, întâlnirea tovarășească, fără a impieta fundamental comandamentul ideatic al intenției spirituale roșii.

Mă întorc, deci, la misia mea de comentator al unor epistole cărora autorii nu le-au apărut intimitatea; dimpotrivă, au dorit, cu tot dinadinsul, să devină publice. E ceea ce se întâmplă acum, după atâtea decenii, pentru că, nu-i așa, niciodată nu-i prea târziu să descoperi admirația entuziastă față de niște „tovarăși” care înrămau cum se cuvine înțeleptele teze ale programului unic al unui partid... unic.

Am în față 27 de scrisori – mai lungi, mai scurte, mai migălite, mai grăbit elaborate, dar deferente – din mai toate însă nelipsind apelativul „tovarășe”, de la simpla formulă „Tovarășe Primar” (folosită de acad. Iorgu Iordan, de pildă) și până la „Mult stimat tovarășe Primar” (cum scrie prof. dr. doc. Virgil Nitzulescu). Câțiva doar au îndrăznit să reînvie apelativul burghez „Domnule”: C. D. Zeletin, Emilia Guțianu Alessandrescu și George Cocea. În rest!... Astfel s-au născut false majorități, numai așa explicându-ne promulgarea aberantului decret de excludere din vorbirea curentă a cuvântului „domnule”, păstrându-i-se numai calitatea ironică dintr-un context satiric...

Scrisorile, în totalitatea lor, merită lectură atentă. Simplitatea unora accentuează lipsa de profunzime a vremurilor acelora, prin aceasta fiind ele *accesibile* clasei „conducătoare” care chiar credea că ne duce spre visul cel visat. Entuziasmul mărturisit apare când și de la cine nu te aștepti. „...*Vă rog să mă credeți că atmosfera generală în care au decurs manifestările prevăzute*

* Profesor, Bârlad.

în programul de lucru, au fost pentru mine un stimulent, un adevărat tonic, care mi-au dat puteri pe care nu eram sigur că le voi avea când am plecat de-acasă” – scrie general (r) Gh. Negrescu, în 22 iunie 1975.

Alături de acceptarea imitației de a onora „Zilele”, generalul de Armată Rez. C. Vasiliu-Rășcanu își exprimă și o dorință mai... domestică... *„Voesc a lua parte la toate manifestările și voi sta în Bârlad până la terminarea lor din seara de 31.V.1975. Ași (sic!) avea rugămintea de a dispune să mi se rezerve o cameră la hotelul din centrul orașului”* – se scrie în epistola datată 15 mai 1975. General, ce mai!

Și ca să rămânem tot pe turelă, iată ce transferă hârtiei generalul maior (r) Costachi Mândru, în scrisoarea ajunsă la Bârlad în 5 iunie 1975, scrisă *„cu prilejul vizitei de neuitat în orașul amintirilor din copilărie și prima tinerețe, ocazionată de «Zilele culturii bârlădene»*. Au fost zile de neuitat!” Și continuă emoționat: *„La tandrețea vechilor aduceri aminte am adăugat acum zguduitorile impresii ale unei lumi noi, cu oameni și realizări care depășesc orice închipuire și care ne dau nouă vârstnicilor simțământul tonic că munca și lupta pe care le-am depus pe altarul Patriei, nu au fost zadarnice ci, dimpotrivă, au dat roade înmiite prin tot ce zămislește astăzi poporul nostru mare, unit și vrednic”*. La toate aceste ditirambice adevăruri rostite cu sinceritate, adăugăm academicele urări *„Cu salutări tovarășești”* ale fostului ambasador la Moscova, distinsul Iorgu Iordan.

Finalul scrisorilor trebuia să impresioneze. *„Primiți tovarășe Primar asigurarea distinșelor mele sentimente”*. Pe vremea aceea, probabil, vocativul între virgule nu făcea parte din deprinderile gramaticale ale „d-lui” prof. dr. George Theiler. Eram încă în 14 mai 1976!

Un alt fiu al „scumpelor noastre plaiuri care ne-au legănat copilăria” este prof. G. G. Ursu. *„Mult stimat tovarășe Rugină”*, începe domnia-sa scrisoarea din 28 iunie 1975. Spicuiesc din cuprins: *„Ca soldat vechiu al gloriosului nostru partid, din 1944, mă bucură mult faptul că acest gest mărinimos (n.m. – i se trimiseseră, prin poștă, două fotografii, „simboluri evocatoare ale luminoaselor «Zile ale culturii bârlădene»”) vine din partea Comitetului municipal P.C.R. Bârlad care îndrumază și conduce noua înflorire a orașului meu natal”*. Punct. Iar într-o altă misivă de mai târziu (5 oct. 1979), într-un P.S. oportun(ist) scrie: *„Vă trimit, ca amintire, două poezii publicate în august 1979, în vara noastră fierbinte, în revista „Tomis”, între care un „Imn, dedicat partidului”, apoi alte poezii în „România literară 1977”. Lângă suavul, deși simplu, vers „Întârziiem iubind, întârziiem” (incipit și final de rondel), găsesc și nesincerele, prin opulența stilistică, versuri, precum: „Partid iubit, suntem pe veci ai tăi,/N-avem destule flori să te-ncunune.”*

Laș și oportunist, asemenea majorității intelectualilor de-atunci și de-aiurea. Cuminte și disciplinat, profesorul Ursu trebuie înțeles și iertat. Dar cine știe adevărul?!

În alte scrisori, la fel, mulțumiri și aprecieri. Prof. Ioan Barbălat mulțumește *„din suflet pentru deosebita grijă pe care ați avut-o pentru noi toți, invitații orașului nostru drag”*. Prof. univ. George Cocea, nesfiindu-se să scrie *„Dragă domnule Rugină”*, sintetizează *„întâmplarea”* expediind-o cu celeritate: *„Vă mulțumesc din toată inima pentru amabilitatea Dv., am fost încântat de primire”*. Și chiar conchide: *„Aduag biletul de tren și vă aștept cu multă plăcere la București, mă voi interesa «serios...» de băiatul matală”*. Ca să vezi! Și pe-atunci, ca și azi.

Câțiva au refuzat invitația, regretând amarnic și „găsind” motivări. *„Sunt dezolat că nu-i pot da curs”* – se lamentează prof. dr. Gh. Platon, în timp ce scriitorul Vasile Damaschin e și mai... îndurerat. *„Dacă aș fi găsit o posibilitate, vă rog să mă credeți că aș fi preferat să fiu în mijlocul dv., al Bârladului nostru. Programul, pe care l-am parcurs cu atenție și încântare, reflectă o muncă asiduă și de calitate, pentru care vă felicit călduros”* (14 mai 1975). *„Îmi rămâne doar dorința vie de a vă transmite sincerele mele urări pentru deplin succes”* – scrie prof. Iulian Gavăț, m.c. al Acad. R.S.R.

Prof. V. Cerchez e mai tranșant, *„fiind reținut în București de ocupațiunile mele”*. Dr. P. Tonitza, fiul marelui pictor, deși recunoaște *„spre rușinea mea – încă n-am fost (la Bârlad – n.n.) niciodată, deși sunt legat de el prin amintirea tatălui meu”*, se scuză *„odată cu respectul și considerația ce vă port”*, aflându-se în *„imposibilitatea de a participa la aceste frumoase festivități”*. E adevărat, Craiova era departe și atunci, în 18 mai 1975!!

„Împrejurări cu totul neprevăzute” invocă „al dvs. devotat” Al. Tutoveanu, dar artista lirică

Emilia Guțianu Alessandrescu e mai sinceră: „*în primele zile ale lunii iunie plec într-o excursie în țările scandinave*”, dar, mai adaugă doamna, „*m-am bucurat mult citind despre bogata activitate a bătrânului Bârlad. Voi veni în orașul copilăriei mele cât voi putea mai curând, după reîntoarcerea mea intenționez să donez câteva tablouri pinacotecii ce desigur se găsește în orașul dv., sau mai bine zis «al nostru»*”.

Era în mai 1975. N-a mai venit niciodată. O fi donat vreodată ceva?

Am citit uimit și interesat corespondența pe care am evocat-o. Ca unul care am trăit vremurile acelea, ba pe cei amintiți i-am și cunoscut în bună parte, uimirea de-acum era **atunci** un fel de încântare. Și-mi era ciudă că nu prea eram luat în seamă, deși mă învârteam pe lângă ei. Funcție n-aveam, iar inteligența putea deveni un fel de competență numai dacă aveai un „scaun” pe la partid, pe la tineretul comunist și, rar, pe la sindicat... Aveam memorie însă. Și când mi-a intrat în mână teancul de epistole, mi-a stimulat-o. Dintr-odată totul îmi era clar. Trăisem fals, dar nu știusem asta. Oamenii din corespondență disimulau conștient, iar destui credeau în ceea ce se realiza și participau cu entuziasm la „evenimente”. Eu însumi eram adesea unul dintre ei.

Acum mă uit în oglindă și mă minunez. Și mă revolt. Și-mi epuizez calmul. Pumnul meu sparge oglinda în zeci, sute de cioburi. Ca-ntr-un coșmar, imaginea din oglindă s-a multiplicat de-atâtea ori câte cioburi existau...

Am ridicat unul și m-am privit. Mai liniștit. Și mi-am amintit la fel de bine totul. N-am uitat nimic și mă felicit pentru asta. Reflecția imediată care se conturează e ca o anadiploză: **cine știe, știe!**

Și continuu să reflectez, pentru ca nepoatele mele chiar să știe și să învețe. Din experiențele noastre (și) trecute. Mai ales că mi s-a revelat adevărul că proverbul cu ulciorul care nu merge de multe ori la apă poate avea (și are) conotații mult mai proaspete decât cele primare...

LES RÉFLEXIONS D'UN ÉCLAT DE MIRROIR

La fidélité des lettres n'est pas, ne peut pas être un faux "problème", et quand on dit **problème**, on ne pensé pas à l'effort de trouver une solution probable, mais au fait de la vie - sentiment sincère ou hypocrite - derrière lequel se trouvent **des personnes**.

La lettre a sa propre rhétorique inconfondable, comme les empreintes digitales. La pensée formulée, la séquence relatée, l'humeur avouée, les choses mauvaises et moins mauvaises qui noircissent la feuille, la hate ou la patience, une fois mises sur le papier et envoyées au destinataire, restent pures et intactes pour un temps qui peut signifier éternité et éphémérité, le jeu du hasard étant, dans ce cas, déterminant. Et quand les feuilles ne se perdent pas, la mémoire de l'humanité s'enrichit.

Le texte se réfère à des lettres signées par C. Vasiliu Rășcanu, Costachi Mândru, G. G. Ursu, George Cocea, Vasile Damaschin, V. Cerchez, P. Tonitza, Al. Tutoveanu, Emilia Guțianu Alessandrescu.

Prof. Univ. George Cocea
Strada Aviator Hiescu 11
Sect 1. 2 Iunie

Dragă domnule Rugină,
Vă mulțumesc din toată inima
pentru amabilitatea dv., am fost
încântat de primire.

Așaog bilețul de tren
mă va aștepta cu multă plăcere
la București, mă voi interesa
„serios” de viața ta matcă.

Cu toată afecțiunea

G. D. Cocea

Scrisoarea trimisă lui V. Rugină (din Bârlad), de către prof. univ. George Cocea.

UN SONET INEDIT AL LUI GEORGE TUTOVEANU ȘI O SCRISOARE INEDITĂ A LUI PERPESSICIUS

C. D. ZELETIN*

Key words: sonnet, George Tutoveanu, letter, Perpessicius, Barlad.

În anii 1956-1957, lucram la un volum de *Scrieri* ale lui George Tutoveanu (1872-1957), manuscris de circa 400 de pagini, care cuprindea poezia, proza, interviurile și inedite. Zece ani mai târziu, urma ca volumul, bogat în note și comentarii, să apară în Editura de Stat pentru Literatură și Artă (ESPLA), în viitoarea serie *Restitutio*. Din motive pe care nu le expun aici, cartea nu a mai apărut.

În capitolul *Inedite* se afla și următorul sonet, intitulat

Nopți de veghe

*Departa-nt-un castel de sihăstrie
Trăiește înc-un împărat nebun,
Pământu-ntreg îi este împărăție
Și basmu-i trist aș vrea să vi-l mai spun.*

*Î-i tânăr glasul, ochii nu-i apun
Privind în zări adânci, în veșnicie,
Dureri din alte vremuri nu-l răpun
Și-n suflet poartă viers de ciocârlie...*

*Acum, aducă razele de soare
Și zvonul sfânt de codri și izvoare
Și nu le mai împarte nimănui...*

*Ci către-amurguri tainice se-ndreaptă
Și-n nopți de veghe și de dor așteaptă
Să i le dea împărătesei lui.*

Împăratul nebun este, evident, o alegorie a poetului retras, în acei ani de asalt al comunismului, în sihăstria lui de la Bârlad, desfigurată astăzi de turma blocurilor puse cu furca, schimbând complet configurația Bulevardului Epureanu, una din splendorile edilitare ale capitalei de altădată a județului Tutova, bulevard care nu degeaba s-a numit, până în 1880, Belvedere. „Castelul”, adică locuința liniștită a poetului, ultima din Fundătura Bulevardului Epureanu, purtând numărul 41, a fost demolat fără nici o reticență culturală sau morală, și fără nici o milă de către buldozerele proletariului, prin anii 1958-1959, cu toate că o generoasă placă de marmură pe latura ei de miazăzi amintea că acolo se afla cel de al doilea sediu al societății artistice *Academia Bârlădeană*, primul fiind pe strada Vornicul Sturdza 9. Cel ce scrie aceste rânduri, s-a zbatut la București să determine plecarea din Capitală a unei porunci oficiale de sistare a dărâmării, fără însă nici un rezultat.

Sonetul *Nopți de veghe* se resimte mai puțin de clișeele lui G. Tutoveanu (sunt prezentate doar viers de ciocârlie și amurguri tainice). Alcătuirea lirică a sonetului este, iarăși, ocolitoare, prin alegorie, a subiectului care, departe de a fi anunțat franc ori a fi diktat, are totuși o viză ascunsă: refuzarea „timpurilor noi” comuniste și retragerea în turn a poetului, numit destul de străveziu „împărat nebun”. Tot așa, în anul 1942, s-a întâmplat și cu sonetul *Avem pilot*, în care însă nu se dezicea de vremuri.

* Poet, prozator, traducător, medic, profesor univ. dr., București.

Era în plin război; ce pilot? Foarte probabil, Conducătorul Statului...

Încă de prin 1947, bătrânul poet era resemnat: știa ce înseamnă barbaria bolșevică, așa că, rezemându-se pe scrierile lui de o viață, și fără a face vreun compromis cu opresiunea, aștepta în *nopti de veghe* venirea *împărătesei lui*, sosirea morții izbăvitoare.

A pus într-un plic sonetul *Nopti de veghe* și i l-a trimis, neînsoțit de scrisoare, adică lăsând ca singur sonetul să vorbească, lui Perpessicius. Plicul poartă ștampila poștei: Bârlad, 13 decembrie 1947. Scrisoarea lui Perpessicius poartă ștampila de sosire: Bârlad, 2 ianuarie 1948. Cât ea călătorise, la București comuniștii îl detronaseră pe regele Mihai I, desăvârșind acapararea puterii... Zece ani mai târziu, G. Tutoveanu avea să se stingă, iar peste încă zece, Perpessicius avea să-mi încredințeze sonetul mie, în momentul când i-am arătat propria lui scrisoare pe care mi-o dăruise, cu aproape 15 ani în urmă, G. Tutoveanu. Criticul expediasc scrisoarea din București, strada Romană 122, stradă care peste câțiva ani avea să poarte numele lui M. Eminescu, la Bârlad, pe bulevardul Epureanu 42 (de fapt 41). Mai erau patru zile până la abolirea de către comuniști a monarhiei, până la biruința comuniștilor prin instalarea republicii populare. În tonul scrisorii lui Perpessicius se simte o neliniște premonitorie a cumplutului zbucium ce avea să urmeze și o nostalgie diafană. Iată această foarte frumoasă scrisoare, inedită până astăzi:

București, 26 decembrie 1947

Scumpe domnule Tutoveanu,

Vă mulțumesc din suflet pentru sonetul inedit, pe care ați avut amabilitatea să mi-l trimiteți. Perfecțiunea lui formală, în care adâncul tâlc iradiază prin cele 14 stihuri ca un sâmbure de jar prin 14 straturi de cristal, îl recomandă îndeajuns și dacă aș fi avut gazeta sau revista mea, ceea ce în condițiunile de astăzi e un vis întrutotul absurd, mi-aș fi făcut o deosebită onoare să-l tipăresc, eu cel dintâi, la loc de cinste.¹ E atâta noblețe într-însul și atâta discreție în arta cu care ați simbolizat un stadiu din biografia creatorului de miragii, încât el se cuvine popularizat și dat exemplu.

Vă mai mulțumesc însă și pentru că, odată cu sonetul inedit, mi-ați făcut cunoscută și adresa dvs. Țineam să vă scriu mai demult, a doua zi după ce dintr-o tabletă a d-lui Arghezi, din Adevărul², aflam de sărbătorirea venerabilei dvs vârste³, la care țineam să mă asociez cu toată simplitatea, dar și cu toată afecțiunea ce port unui atât de nobil senior al literelor, însă a trebuit să renunț. O fac astăzi, cu aceeași dragoste, sporită, poate, de prețiosul dar cu care ați preîntâmpinat modestele mele cuvinte de felicitare.

Și cum sunt astăzi și sărbători cu datine, îngăduiți-mi, scumpe domnule Tutoveanu, să vadoresc un An nou liniștit și suav, după chipul și asemănarea inimii dvs., cât mai multe inedite de puritatea formală și simbolică a Noptilor de veghe și o sănătate verde, într-un cuvânt patriarhală.

*Al dvs. devotat,
Perpessicius.*

¹ Ciudată coincidență! Unsprezece ani mai târziu, în 1958, comentând câteva poezii ale celui ce iscălește aceste rânduri, Perpessicius îi scria în aproape aceiași termeni pe care-i adresase bătrânului poet G. Tutoveanu tânărului său prieten, C. D. Zeletin, prins în zbuciumul imposibilității de a debuta în presa literară fără a face concesii cerințelor comuniste: „Dacă ar fi pe vremea când dirijam sau aveam vreun cuvânt hotărâtor în redacția vreunei reviste, poeziile d-tale ar fi apărut sau rând pe rând, sau în bloc și ar fi marcat o zi festivă în calendarul literar. Cine are, astăzi, curajul să încerce o asemenea aventură? Mai pățit ca mulți alții și experimentând pe propria mea piele, devenită toval, jigniri peste jigniri, mă uit cu grijă și cu frică la frumoasele d-tale pagini...” Numai că maestrul G. Tutoveanu își încheia o bogată carieră literară, în timp ce emulul său, C. D. Zeletin, nici nu și-o începuse... Cf. volumul Omagiu. C. D. Zeletin 70. Direcția Județeană pentru cultură, culte și patrimoniul cultural național Bacău și Centrul internațional de cultură și arte „George Apostu”, Bacău, 2005, p. 38-39.

² T. Arghezi, *Poetul G. Tutoveanu*, „Adevărul”, LXI, 17.019, p. 1, 20 noiembrie 1947. Textul avea să fie republicat în volumul *Lumea veche, lumea nouă*, București, E. S. P. L. A., 1958, p. 235-236, al lui Tudor Arghezi.

³ 75 de ani.

G. Tutoveanu mai primise scrisori de la Perpessicius. Iulian Negrilă⁴ a publicat patru dintre ele, datele: 15 septembrie 1948, 16 august 1952, 27 decembrie 1953 și 27 iunie 1954, toate aflate la Muzeul Literaturii din Iași, sub nr. 1862/ 1, 2, 4 și 3 (sic).

Părerea lui Perpessicius se schimbase cu trecerea vremii. Criticul îl cunoscuse pe Tutoveanu mai bine în anii celui de Al doilea Război Mondial, când poetul părăsise Bârladul și locuia în București, la fiul lui, Polidor. În anii acestor scrisori, proletcultismul, agresiv deși incipient, îi apropiase sufletește și, tacit, chiar îi solidarizase. Amândoi se retrăgeau în ei înșiși. În această retracție constă „adâncul tâlc” detectat de Perpessicius în sonetul Nopti de veghe. Furoarea critică și verdictele apodictice⁵ din urmă cu 22 de ani, pe care le îndrepta spre volumul de poezii al lui G. Tutoveanu, *Tinereță* („Versul e de plumb și plumbul n-are rezonanță”), se metamorfozaseră ori se uitaseră. Între timp, Bacovia izbutise să obțină din plumb dacă nu rezonanțe, cel puțin sinestezii noi... La apropierea poetului bârlădean de criticul din București, mai contribuisese atât o anumită maturizare a poeziei lui, dirijată tot mai mult spre concizia și rigorile sonetului, cât și o consecvență cu sine însuși pe care e foarte probabil ca modernul Perpessicius să o fi apreciat: nu s-a îndreptat el oare, după ce trecuse bine de apogeul vârstei, spre clasici și folclor? Fidelitatea poetului față de formula poetică proprie, de esență clasicizantă, și întinderea ei pe o jumătate de veac, făcea o notă distinctă în epoca de agitație experimentalistă dintre cele două războaie mondiale, agitație pe care dacă Tutoveanu a ocolit-o, Perpessicius a străbătut-o, decantând-o în complicate distilieri. Cu atât mai prețuită trebuie să fie afecțiunea și interesul arătate bătrânului poet G. Tutoveanu.

Dar mai era ceva.

Era o solidaritate între două sensibilități cuprinse de aceleași temeri. Astfel, un tremolo din București răspundea altui tremolo de la Bârlad, asemenea fiorului ce și-l trimit enigmatic două privighetori la distanță una de alta, dar trăitoare amândouă în același zbucium amenințător al lumii.

UN SONNET INÉDIT PAR GEORGE TUTOVEANU ET UNE LETTRE INÉDITE PAR PERPESSICIUS

À la fin de 1947, l'année de l'instauration du pouvoir communiste en Roumanie, le poète George Tutoveanu (1872-1957) envoyait de Bârlad à Bucarest, au critique Perpessicius (1891-1971), un sonnet inédit qui élogiait, par l'entremise de l'allégorie de l'empereur fou, la retraite de ce monde, évidemment, misère. Perpessicius lui répond par une lettre extrêmement fine et solidaire, inédite elle-même, en regrettant que le temps qu'on traverse a des rigueurs qui empêchent la publication d'un tel sonnet, dont l'apparition reste «un rêve entièrement absurde».

⁴ *Manuscriptum*, „Scrisori către G. Tutoveanu”, XXII, 1-4 (86-89), 1992, p. 191-196.

⁵ Perpessicius, *Repertoriu critic*, Editura Librăriei Diecezane, Arad, 1925, p. 121-123. Reprodus în: Perpessicius, *Opere 12*, Editura Minerva, București, 1983, p. 535-536.

București, 26 Decembrie 1917

Scumpe domnule Tutoveanu,

Vă mulțumesc din suflet pentru sonetul iubit, pe
care ati avut amabilitatea să mi-l trimiteți. Perfecțiunea
în formă, în care ~~se poate~~ alcătui câte iratarea
fără cele îti știute ca un sămbure de jar fără
îți straturi de cristal, îti recomand îndăjnit și
dacă ai, și ai gazeta sau revista mea, că-
eace în condițiile de astăzi e un vis înfrânt
atât absurd, mi-ai și făcut o deservire a-

Scrisoarea lui Perpessicius către G. Tutoveanu.

noare să-l țigărească, cu cel dintâi, la buche de cinste. E
altă nobilitate înfrânată și atâtă discreție în arta
să care-ți simbolizează un stadiu din biografia
creativității te mirorogii - încă și se curme populari-
zată și dat în exemplar.

Var mai multumesc însă și pentru că odată
cu sonetul înalt mi-ai făcut cunoscută și adresa din
Iunuscu să vă scriu mai de mult, a doua zi
într-o zi o tabletă a d-ului Anghelescu, din Adreanu,
afirm de strălăcitură venerabilă din vârstă,
la care înțeam să mă așez, cu toată simpli-
citatea, dar și cu toată afecțiunea și furtiv
atât de nobil senior al literelor, însă a înțeles
să renunț. O fac astăzi, cu aceeași încredere,

sfontă, poate, de puțină dar cu care-ți prin-
cipalitate modestă mă curinte la felicitare.

Si cum sunt, astăzi, și răbdătorii cu dăruie,
înțelegându-mi, scump d-ului Iulioveanu să vă
dorească un An nou liniștit și sănătos, după că-
put în amănunțimea inimii d-voastră, cât mai multe in-
te de puterilor formate și simbolice a "Noștrii de
reghe" și o sinăle verde, într-un curânt patriarhal
at d-vo

devotat

Perpessigou

ȘTIINȚELE NATURII

TAXONOMIC COMPOSITION OF INSECTS

(COLLEMBOLA, COLEOPTERA:

CARABIDAE, SILPHIDAE, STAPHYLINIDAE AND CHRYSOMELIDAE) FROM THE FOREST ECOSYSTEMS OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Svetlana BACAL, Galina BUȘMACHIU, Livia CALESTRU*

Key words: Collembola, insects, Republic of Moldova, ecosystem.

INTRODUCTION

The biological diversity of living organisms, including a large variety of insects, is a specific feature of our planet, which ensures the optimal functioning, existence and development of the biosphere. Species diversity of insects in the forest ecosystems is limited by climatic and natural factors and allows establishing the degree of ecosystem stability. The higher insects' biodiversity plays an important role in the ecosystem stability. Unfortunately, the medium degree of forestation in the Republic of Moldova is only 9.6% (7.2 % in northern Moldova, 13.5% in central and 6.7% in southern), so the areas occupied by woods and forest plantations are 325.4 thousand ha only⁶. However, we cannot talk about intact forest territories, even the protected areas suffer certain modifications because of the anthropogenic interventions, which directly affect the natural forests and in the result normal development of the insects.

The territory of the Republic of Moldova is situated at the interference of three biogeographic regions: Central-European, Euro-Asiatic and Mediterranean. In the north of the republic the petrophyte forests of *Quercus robur* are situated, the centre of the republic is occupied by European leafy forests, and in the south, there are fragments of xerophyte silvo-steppe with *Quercus pubescens*. The geographic position and the variety of natural factors are favourable for great floristic and faunistic diversity of this territory⁵.

METHODS OF STUDY

The study of insects' biodiversity was accomplished in forest ecosystems from the north, centre and south of the Republic of Moldova by route method since 2002 and by stationary method in 2007-2009.

In the north of the country the studies were carried out in the forests near villages Branzeni (48° 04' N, 27° 12' E) and Brănești (47° 47' N, 27° 14' E); the forest shelter belts situated along the banks of the Dniester River near villages Naslavcea (48° 29' N, 27° 34' E) and Soroca (48° 08' N, 28° 17' E). In the northern region diverse forest communities are presented, but the most common forests are on the base of oak (*Quercus robur*) with elements of hornbeam (*Carpinus betulus*), cherry (*Cerasus avium*) etc. The forests here are highly fragmented.

In Central Moldova the gathering was accomplished in natural forests near villages Peresecina (47° 17' N, 28° 45' E) and Bahmut (47° 20' N, 28° 04' E). The natural deciduous European leafy forests are dominant here; the main tree species are oaks (*Quercus robur*, *Quercus petraea*) and beech (*Fagus sylvatica*) mixed with *Carpinus betulus*, *Fraxinus excelsior*, *Tilia tomentosa* and *Acer platanoides*.

In the southern part of the country, two forest types were selected for study: the flooded forests from the Lower Dniester and the sub-arid forests from silvo-steppe region. The flooded forests from villages Leuntea (46° 40' N, 29° 36' E) and Cioburciu (46° 35' N, 29° 42' E) are formed by ash (*Fraxinus excelsior*) mixed with oak (*Quercus robur*) and poplars (*Populus alba* and *P. nigra*). The fragments of the sub-arid forests with Mediterranean type of vegetations situated

* Institutul de Zoologie al Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău.

near villages Grădinița (46° 39'N, 29° 35'E) and Lărguța (46° 19'N, 28° 20'E) with the dominant tree species *Quercus petrea* and *Quercus pubescens* were studied.

For the gathering of rich faunal material the various entomological collecting, conservation and processing methods were used³. The preparations of the specimens for museum collections were done using particular methods for each studied groups.

The insects of order Collembola were collected from soil and forest litter using metallic frames and entomologic aspirator, and to extract the insects the flotation method was used. The collected Collembola specimens were treated with 80° alcohol, lactic acid and KOH, and permanent preparations were prepared.

To collect coleopterans the traditional entomological methods were used, such as soil pitfall traps, entomological sweep net, manual gathering from various plants (trees, bushes, herbs), from litter and soil. The collected faunal material is preserved in 70° alcohol in Petri dishes, entomological boxes.

RESULTS

Because of investigations in the different types of forest ecosystems, 277 species of insect were identified, among which from order *Collembola* -115 species and from order *Coleoptera* – 162 species. The data concerning species composition of collected insects from the northern, central and southern regions of Moldova are shown in the tables below.

According to the first table 115 collembolan species were recorded, which belong to 53 genera and 15 families.

Table 1
Taxonomic list of species related to the order Collembola originating
from different regions of the Republic of Moldova

Nº	Species	North	Centre	South
	Family Hypogastruridae			
1.	<i>Choreutinula inermis</i> Tullberg, 1871	+	+	-
2.	<i>Schoettella ununguiculata</i> Tullberg, 1869	+	+	+
3.	<i>Hypogastrura assimilis</i> Krausbauer, 1898	-	+	+
4.	<i>Hypogastrura manubrialis</i> Tullberg, 1869	+	+	+
5.	<i>Ceratopysella denticulata</i> Bagnall, 1941	+	+	-
6.	<i>Ceratopysella engadinensis</i> Gisin, 1949	+	+	+
7.	<i>Ceratopysella succinea</i> Gisin, 1949	+	+	-
8.	<i>Xenylla andrzeji</i> Busmachiu & Weiner, 2008	-	+	+
9.	<i>Xenylla boernerii</i> Axelson, 1905	+	+	-
10.	<i>Xenylla brevicauda</i> Tullberg, 1869	-	+	-
11.	<i>Xenylla brevisimilis brevisimilis</i> Stach, 1949	+	+	+
12.	<i>Xenylla corticalis</i> Börner, 1901	-	+	+
13.	<i>Xenylla maritima</i> Tullberg, 1963	-	+	+
14.	<i>Willemia intermedia</i> Börner, 1901	-	+	-
15.	<i>Willemia scandinavica</i> Stach, 1949	-	+	+
	Family Brachystomellidae			
16.	<i>Brachystomella parvula</i> (Schäffer, 1896)	+	+	-
	Family Odontellidae			
17.	<i>Superodontella montemaceli</i> Arbea & Weiner, 1992	-	+	+
18.	<i>Superodontella lamellifera</i> (Axelson, 1903)	-	+	+
	Family Neanuridae			
19.	<i>Micranurida pygmaea</i> Börner, 1901	+	+	+
20.	<i>Morulina verrucosa</i> (Börner 1903)	+	-	-
21.	<i>Friesea mirabilis</i> Tullberg, 1871	+	+	+
22.	<i>Pseudachorutes</i> sp.	-	-	+
23.	<i>Pseudachorutes dubius</i> Krausbauer, 1898	+	+	+
24.	<i>Pseudachorutes pratensis</i> Rusek, 1973	+	+	+

25.	<i>Pseudachorutes subcrassus</i> Tullberg, 1871	+	+	+
26.	<i>Deutonura albella</i> (Stach, 1920)	-	+	+
27.	<i>Deutonura stachi</i> (Gisin, 1952)	-	+	+
28.	<i>Neanura moldavica</i> Busmachiu & Deharveng, 2008	-	+	+
29.	<i>Neanura muscorum</i> Templeton, 1835	+	+	+
30.	<i>Endonura gracilirostris</i> (Smolis, Skarzynski, Pomorski & Kaprus, 2007)	-	+	+
31.	<i>Lathriopyga</i> sp.	-	+	+
	Family Onychiuridae			
32.	<i>Tetrodontophora bielensis</i> (Waga, 1842)	+	-	-
33.	<i>Micraphorura uralica</i> (Khanislamova, 1986)	-	+	+
34.	<i>Protaphorura armata</i> Tullberg, 1869	+	+	+
35.	<i>Protaphorura cancellata</i> Gisin, 1956	+	+	+
36.	<i>Protaphorura fimata</i> Gisin, 1956	-	+	+
37.	<i>Protaphorura serbica</i> (Loksa & Bogojevic, 1967)	+	+	+
38.	<i>Mesaphorura critica</i> Ellis, 1976	-	+	+
39.	<i>Mesaphorura hylophila</i> Rusek, 1982	-	-	+
40.	<i>Mesaphorura krausbaueri</i> Börner, 1901	+	+	+
41.	<i>Mataphorura affinis</i> Börner, 1902	+	+	+
42.	<i>Orthonychiurus stachianus</i> (Bagnall, 1939)	-	+	+
	Family Isotomidae			
43.	<i>Tetracanthella pilosa</i> Schött, 1891	-	+	+
44.	<i>Anurophorus septentrionalis</i> Palissa, 1966	-	+	+
45.	<i>Pseudanurophorus octoculatus</i> Martynova, 1971	-	-	+
46.	<i>Subisotoma pusilla</i> (Schäffer, 1900)	-	+	-
47.	<i>Folsomia candida</i> Willem, 1902	+	+	+
48.	<i>Folsomia quadrioculata</i> (Tullberg, 1871)	+	+	+
49.	<i>Folsomia manolachei</i> Bagnall, 1939	+	+	+
50.	<i>Folsomia penicula</i> Bagnall, 1939	-	+	-
51.	<i>Cryptopygus thermophilus</i> (Axelson, 1900)	+	+	+
52.	<i>Parisotoma notabilis</i> (Schäffer, 1896)	+	+	+
53.	<i>Desoria propinqua</i> (Axelson, 1902)	-	-	+
54.	<i>Desoria violacea</i> (Tullberg, 1876)	+	+	+
55.	<i>Isotoma anglicana</i> (Lubbock, 1873)	-	+	+
56.	<i>Isotoma viridis</i> Bourlet, 1839	+	+	+
57.	<i>Isotomiella minor</i> (Schäffer, 1896)	+	+	+
58.	<i>Proisotoma minima</i> (Absolon, 1903)	+	+	+
59.	<i>Proisotoma minuta</i> (Tullberg, 1871)	+	+	-
60.	<i>Isotomurus palustris</i> (Müller, 1776)	+	+	+
	Family Tomoceridae			
61.	<i>Tomocerus minor</i> (Lubbock, 1862)	-	+	+
62.	<i>Tomocerus vulgaris</i> Tullberg, 1871	+	+	+
63.	<i>Pogonognathellus flavescens</i> (Tullberg, 1871)	-	+	+
64.	<i>Pogonognathellus longicornis</i> (Müller, 1776)	-	+	+
	Family Entomobryidae			
65.	<i>Orchesella bulgarica</i> Stach, 1960	+	+	+
66.	<i>Orchesella cincta</i> (Linnaeus, 1758)	+	+	+
67.	<i>Orchesella multifasciata</i> Stscherbacow, 1898	+	+	+
68.	<i>Orchesella flavescens</i> (Bourlet, 1839)	+	+	+
69.	<i>Orchesella orientalis</i> Stach, 1960	-	+	+
70.	<i>Orchesella pontica</i> Ionescu, 1915	-	+	+
71.	<i>Orchesella pseudobifasciata</i> Stach, 1960	-	+	+
72.	<i>Orchesella spectabilis</i> Tullberg, 1872	+	+	+
73.	<i>Orchesella xerothermica</i> Stach, 1960	+	+	+
74.	<i>Entomobrya atrocincta</i> Schoett, 1896	+	+	+

75.	<i>Entomobrya handschini</i> Stach, 1922	-	+	+
76.	<i>Entomobrya marginata</i> (Tullberg, 1871)	+	+	+
77.	<i>Entomobrya multifasciata</i> (Tullberg, 1871)	-	+	+
78.	<i>Entomobrya muscorum</i> (Nicolet, 1841)	+	+	+
79.	<i>Entomobrya quinquelineata</i> Börner, 1901	-	+	+
80.	<i>Pseudosinella alba</i> Packard, 1873	+	+	+
81.	<i>Pseudosinella albida</i> Stach, 1930	-	+	+
82.	<i>Pseudosinella codri</i> Gama & Busmachiu, 2002	-	+	-
83.	<i>Pseudosinella imparipunctata</i> Gisin, 1953	+	+	+
84.	<i>Pseudosinella horaki</i> , Rusek, 1985	+	+	+
85.	<i>Pseudosinella octopunctata</i> Börner, 1901	-	+	+
86.	<i>Pseudosinella moldavica</i> Gama & Busmachiu, 2002	-	+	+
87.	<i>Pseudosinella noseki</i> Rusek, 1985	-	-	+
88.	<i>Pseudosinella sexoculata</i> Schött, 1902	-	-	+
89.	<i>Pseudosinella simpatica</i> Gama & Busmachiu, 2002	+	+	-
90.	<i>Willowsia nigromaculata</i> (Lubbock, 1873)	+	+	+
91.	<i>Lepidocyrtus curvicolis</i> (Bourlet, 1839)	-	+	+
92.	<i>Lepidocyrtus cyaneus</i> Tullberg, 1871	+	+	+
93.	<i>Lepidocyrtus lignorum</i> (Fabricius 1793)	+	+	+
94.	<i>Lepidocyrtus paradoxus</i> Uzel, 1890	+	+	+
95.	<i>Lepidocyrtus violaceus</i> (Geoffroy, 1762)	+	+	+
96.	<i>Lepidocyrtus weidneri</i> Hüther, 1971	-	+	+
97.	<i>Heteromurus major</i> (Moniez, 1889)	+	+	+
98.	<i>Heteromurus nitidus</i> (Templeton, 1835)	+	+	+
	Family Cyphoderidae			
99.	<i>Cyphoderus bidenticulatus</i> (Parona, 1888)	+	+	+
	Family Neelidae			
100.	<i>Neelus murinus</i> Folsom, 1896	+	+	+
101.	<i>Megalothorax minimus</i> Willem, 1900	+	+	+
	Family Sminthuridae			
102.	<i>Sphaeridia pumilis</i> Krausbauer, 1898	+	+	+
	Family Arrhopalitidae			
103.	<i>Arrhopalites secundarius</i> (Gisin, 1958)	-	+	+
	Family Katiannidae			
104.	<i>Sminthurinus aureus</i> Lubbock, 1862	+	+	+
105.	<i>Sminthurinus elegans</i> (Fitch, 1863)	-	+	+
106.	<i>Sminthurinus niger</i> (Lubbock, 1868)	+	+	+
107.	<i>Sminthurinus signatus</i> (Krausbaueri, 1902)	-	+	+
	Family Dicyrtomidae			
108.	<i>Dicyrtoma fusca</i> Lucas, 1849	+	+	+
109.	<i>Ptenothrix leucostrigata</i> Stach, 1957	+	+	-
110.	<i>Ptenothrix atra</i> Linnaeus, 1758	-	+	+
	Family Sminthuridae			
111.	<i>Sminthurus viridis</i> (Linnaeus, 1758)	+	+	+
112.	<i>Sminthurus wahlgreni</i> Stach, 1920	+	+	+
113.	<i>Spatulosminthurus flaviceps</i> Tullberg, 1871	+	+	+
114.	<i>Caprainea marginata</i> Stach, 1930	-	+	+
115.	<i>Lipothrix lubbocki</i> (Tullberg, 1872)	+	+	+

The number of identified species common for the three regions proves to be rather low, only 57. A differentiation concerning the dominant collembolan species was established too. The highest species diversity was recorded in central part – 107 species², followed by 100 species in southern and 68 species in the north of the country. We have to mention that the volume of collected samples was different, the highest being in the central and south regions.

In deciduous forests from the Central Moldova the species *Xenylla brevisimilis brevisimilis*, *Folsomia penicula*, *Pseudosinella horaki*, *Lepidocyrtus lignorum* and *Heteromurus major* dominate, while in the soil and litter of the forests from the south region the species *Neanura moldavica*, *Endonura gracilirostris*, *Folsomia quadrioculata* and *Pseudosinella moldavica* dominate.

The species *Tetradontophora bielensis* and *Morulina verrucosa* were registered only in the forests of the northern region. These two species are Carpathian elements, which arrived in the country along the canyon of the Dniester River. Among the species of special interest from the southern region are *Pseudanurophorus octoculatus* – xerophyte species that inhabits the steppe regions from the south of Ukraine and Moldova and *Endonura gracilirostris* – recently described from the Crimea. The species *Desoria propinqua* and *Pseudosinella sexoculata* are rare and were registered only in this south region. Among the rare species typical for the central and southern region are *Tetracanthella pilosa*, *Anurophorus septentrionalis*, *Orchesella orientalis*, *Orchesella pontica* and *Entomobrya handschini*.

According to table 2 the total number of recorded insects from the order Coleoptera is 162, which belong to four families: Carabidae - 81 species, Chrysomelidae – 22, Staphylinidae – 33 and Silphidae -13.

Table 2
Taxonomic list of the species from the order *Coleoptera* in different regions
of the Republic of Moldova

№	Species	North	Centre	South
	Family Carabidae			
1.	<i>Abax carinatus</i> (Duftschmid, 1812)	+	+	+
2.	<i>Abax parallelopipedus</i> (Piller, Mitte, 1783)	+	+	+
3.	<i>Abax parallelus</i> (Duftschmid, 1812)	+	+	+
4.	<i>Agonum nigrum</i> Dejean, 1828	-	-	+
5.	<i>Amara aenea</i> (De Geer, 1774)	-	+	+
6.	<i>Amara bifrons</i> (Gyllenhal, 1810)	-	-	+
7.	<i>Amara communis</i> (Panzer, 1797)	-	-	+
8.	<i>Amara eurynota</i> (Panzer, 1797)	-	-	+
9.	<i>Amara familiaris</i> (Duftschmid, 1812)	+	-	+
10.	<i>Amara lucida</i> (Duftschmid, 1812)	-	-	+
11.	<i>Amara municipalis</i> (Duftschmid, 1812)	-	+	-
12.	<i>Amara ovata</i> (Fabricius, 1792)	-	+	-
13.	<i>Amara plebeja</i> (Gyllenhal, 1810)	-	-	+
14.	<i>Amara saphyrea</i> Dejean, 1828	-	-	+
15.	<i>Amara similata</i> (Gyllenhal, 1810)	-	-	+
16.	<i>Amara tricuspidata</i> Dejean, 1831	-	-	+
17.	<i>Amara</i> sp.	-	-	+
18.	<i>Anchomenus dorsale</i> (Pontoppidan, 1763)	-	-	+
19.	<i>Aptinus bombardae</i> (Illiger, 1800)	+	+	-
20.	<i>Badister bipustulatus</i> (Fabricius, 1787)	-	+	+
21.	<i>Brachinus eximius</i> Duftschmid, 1812	-	-	+
22.	<i>Brachinus crepitans</i> (Linnaeus, 1758)	+	-	+
23.	<i>Brachinus psophia</i> Serville, 1821	-	-	+
24.	<i>Calathus ambiguus</i> (Paykull, 1790)	-	-	+
25.	<i>Calathus distinguendus</i> Chaudoir, 1846	-	-	+
26.	<i>Calathus fuscipes</i> (Goeze, 1777)	-	+	+
27.	<i>Calathus halensis</i> (Schaller, 1783)	+	-	+
28.	<i>Calathus melanocephalus</i> (Linnaeus, 1758)	-	-	+
29.	<i>Calosoma inquisitor</i> (Linnaeus, 1758)	+	+	+
30.	<i>Carabus arvensis</i> Herbst, 1784	+	-	-
31.	<i>Carabus cancellatus</i> Illiger, 1798	+	+	-

32.	<i>Carabus convexus</i> Fabricius, 1775	+	+	+
33.	<i>Carabus coriaceus</i> (Linnaeus, 1758)	+	+	+
34.	<i>Carabus excellens</i> Kraatz, 1887	+	+	+
35.	<i>Carabus hortensis</i> Linnaeus, 1758	-	-	+
36.	<i>Carabus ullrichi</i> Germar, 1824	+	+	-
37.	<i>Chlaenius nigricornis</i> (Fabricius, 1787)	-	-	+
38.	<i>Cychrus caraboides</i> (Linnaeus, 1758)	-	+	-
39.	<i>Cychrus semigranosus</i> (Pallardi, 1825)	-	+	-
40.	<i>Clivina fossor</i> (Linnaeus, 1758)	-	-	+
41.	<i>Harpalus amplicollis</i> Menetries 1848	-	-	+
42.	<i>Harpalus atratus</i> Latreille, 1804	+	+	-
43.	<i>Harpalus autumnalis</i> (Duftschmid, 1812)	-	-	+
44.	<i>Harpalus distinguendus</i> (Duftschmid, 1812)	-	+	+
45.	<i>Harpalus flavescens</i> (Piller, Mitt, 1783)	-	-	+
46.	<i>Harpalus flavicornis</i> Dejean, 1829	-	-	+
47.	<i>Harpalus froelichi</i> Sturm, 1818	-	-	+
48.	<i>Harpalus fuliginosus</i> (Duftschmid, 1812)	-	-	+
49.	<i>Harpalus rubripes</i> (Duftschmid, 1812)	-	-	+
50.	<i>Harpalus rufipes</i> (De Geer, 1774)	+	+	+
51.	<i>Harpalus serripes</i> (Quensel, 1806)	-	-	+
52.	<i>Harpalus tardus</i> (Panzer, 1797)	-	+	+
53.	<i>Lebia cruxminor</i> (Linnaeus, 1758)	-	-	+
54.	<i>Leistus rufomarginatus</i> (Duftschmid, 1812)	-	-	+
55.	<i>Leistus ferrugineus</i> (Linnaeus, 1758)	-	-	+
56.	<i>Licinus depressus</i> (Paykull, 1790)	-	+	+
57.	<i>Licinus silphoides</i> (Rossi, 1790)	-	-	+
58.	<i>Molops piceus</i> (Panzer, 1793)	+	-	-
59.	<i>Nebria brevicollis</i> (Fabricius, 1792)	-	+	+
60.	<i>Nebria rufescens</i> (Strom, 1768)	-	-	+
61.	<i>Ophonus azureus</i> (Fabricius, 1775)	-	+	-
62.	<i>Ophonus diffinis</i> (Dejean, 1829)	-	+	-
63.	<i>Ophonus rufibarbis</i> (Fabricius, 1792)	-	+	+
64.	<i>Ophonus schaubergerianus</i> Puel, 1937	-	+	-
65.	<i>Panagaeus bipustulatus</i> (Fabricius, 1775)	+	-	+
66.	<i>Pangaeus cruxmajor</i> Linnaeus, 1758	-	+	-
67.	<i>Platyderus rufus</i> (Duftschmid, 1812)	-	-	+
68.	<i>Platynus assimile</i> (Paykull, 1790)	-	-	+
69.	<i>Pterostichus chamaeleon</i> Motschulsky, 1865	-	-	+
70.	<i>Pterostichus leonisi</i> Apfelbeck, 1904	-	-	+
71.	<i>Pterostichus melanarius</i> (Illiger, 1798)	+	+	-
72.	<i>Pterostichus melas</i> (Cretzer, 1799)	+	+	+
73.	<i>Pterostichus minor</i> (Gyllenhal, 1827)	-	-	+
74.	<i>Pterostichus niger</i> (Schaller, 1783)	-	-	+
75.	<i>Pterostichus oblogopunctatus</i> (Fabricius, 1787)	+	-	-
76.	<i>Pterostichus ovoideus</i> (Sturm, 1824)	-	-	+
77.	<i>Pterostichus strenuus</i> (Panzer, 1797)	+	-	+
78.	<i>Stenolophus discophorus</i> Fisch-Wald, 1823	-	-	+
79.	<i>Stenolophus mixtus</i> (Herbst, 1784)	-	-	+
80.	<i>Stenolophus teutonius</i> (Schränk, 1781)	-	-	+
81.	<i>Stomis pumicatus</i> (Panzer, 1796)	-	-	+
	Family Silphidae			
82.	<i>Nicrophorus germanicus</i> Linnaeus, 1758	-	-	+
83.	<i>Nicrophorus humator</i> (Gleditsch, 1767)	-	+	+
84.	<i>Nicrophorus fossor</i> Erichson, 1837	+	+	+
85.	<i>Nicrophorus investigator</i> (Zettersted, 1824)	-	+	+

86.	<i>Nicrophorus vestigator</i> Herschel, 1807	-	-	+
87.	<i>Nicrophorus vespillo</i> (Linnaeus, 1758)	+	+	+
88.	<i>Nicrophorus vespilloides</i> Herbst, 1784	+	+	+
89.	<i>Phosphuga atrata</i> (Linnaeus, 1758)	-	+	+
90.	<i>Oiceoptoma thoracica</i> (Linnaeus, 1758)	+	-	-
91.	<i>Silpha carinata</i> Herbst, 1783	+	+	+
92.	<i>Silpha obscura</i> Linnaeus, 1758	+	-	+
93.	<i>Thanatophilus rugosus</i> Linnaeus, 1758	-	-	+
94.	<i>Thanatophilus sinuatus</i> Fabricius, 1775	-	-	+
	Family Staphylinidae			
95.	<i>Aleochara curtula</i> (Goeze, 1775)	+	+	+
96.	<i>Aleochara lata</i> Gravenhorst, 1802	-	-	+
97.	<i>Anotylus sculpturatus</i> (Gravenhorst, 1806)	-	-	+
98.	<i>Atheta</i> sp.	-	-	+
99.	<i>Dinothenarus pubescens</i> (De Geer, 1774)	-	-	+
100.	<i>Drusilla canaliculata</i> (Fabricius, 1787)	+	+	+
101.	<i>Falagrioma thoracica</i> (Stephens, 1832)	-	-	+
102.	<i>Gabrius femoralis</i> (Hochhuth, 1851)	-	-	+
103.	<i>Ilyobates mech</i> (Baudi Di Selve, 1848)	-	-	+
104.	<i>Lordithon lunulatus</i> (Linnaeus, 1767)	-	-	+
105.	<i>Medon ferrugineus</i> (Erichson, 1840)	-	-	+
106.	<i>Mycetoporus nigricollis</i> Stephens, 1835	-	-	+
107.	<i>Ocypus nitens</i> (Schrank, 1781)	+	+	+
108.	<i>Ocypus ophthalmicus ophthalmicus</i> (Scopoli, 1763)*	-	-	+
109.	<i>Ontholestes haroldi</i> (Eppelsheim, 1884)	-	-	+
110.	<i>Ontholestes murinus</i> (Linnaeus, 1758)	+	+	+
111.	<i>Ontholestes tessellatus</i> (Geoffroy, 1785)	-	-	+
112.	<i>Oxypoda acuminata</i> (Stephens, 1832)	-	-	+
113.	<i>Oxyporus rufus</i> (Linnaeus, 1758)	+	+	+
114.	<i>Philonthus addendus</i> Sharp, 1867	+	-	+
115.	<i>Philonthus laminatus</i> (Creutzer, 1799)	-	-	+
116.	<i>Philonthus succicola</i> Thomson, 1860	-	+	+
117.	<i>Philonthus tenuicornis</i> (Mulsant & Rey, 1853)	-	-	+
118.	<i>Platydracus fulvipes</i> (Scopoli, 1763)	-	-	+
119.	<i>Platydracus stercorarius</i> Olivier, 1795	-	-	+
120.	<i>Rugilus subtilis</i> Erichson, 1840	-	+	+
121.	<i>Scaphidium quadrimaculatum</i> Olivier, 1790	-	-	+
122.	<i>Tachinus corticinus</i> Gravenhorst, 1802	-	-	+
123.	<i>Tasgius winkleri</i> (Bernhauer, 1906)	-	-	+
124.	<i>Tasgius melanarius</i> (Heer, 1839)	-	-	+
125.	<i>Tasgius pedator</i> (Gravenhorst, 1802)	-	-	+
126.	<i>Zyras collaris</i> (Paykull, 1800)	-	-	+
127.	<i>Zyras haworthi</i> (Stephens, 1832)	-	-	+
	Family Chrysomelidae			
128.	<i>Cassida nebulosa</i> Linnaeus, 1758	+	-	-
129.	<i>Cassida vibex</i> Linnaeus, 1767	-	+	-
130.	<i>Cassida viridis</i> Linnaeus, 1758	+	-	-
131.	<i>Cassida sanguinolenta</i> Müller, 1776	-	-	+
132.	<i>Chrysolina fastuosa</i> (Scopoli, 1763)	+	+	+
133.	<i>Chrysolina marginata marginata</i> (L., 1758)	+	-	-
134.	<i>Chrysolina oricalcia</i> (Müller, 1776)	+	-	-
135.	<i>Chrysomela vigintipunctata</i> (Scopoli, 1763)	-	+	-
136.	<i>Clytra quadripunctata</i> (Linnaeus, 1758)	-	+	-
137.	<i>Clytra laeviuscula</i> (Ratzebyrg, 1837)	+	-	-
138.	<i>Colaphus sophiae</i> (Schaller, 1783)	-	+	-

139.	<i>Cryptocephalus apicalis</i> Gebler, 1830	+	-	+
140.	<i>Cryptocephalus biguttatus</i> (Scopoli, 1763)	-	+	+
141.	<i>Cryptocephalus bipunctatus</i> (Linnaeus, 1758)	-	+	-
142.	<i>Cryptocephalus flavipes</i> Fabricius, 1781	+	+	+
143.	<i>Cryptocephalus gamma</i> Herr-Schäff, 1829	-	-	+
144.	<i>Cryptocephalus hypochoeridis</i> (L, 1758)	-	+	-
145.	<i>Cryptocephalus moraei</i> (Linnaeus, 1758)	+	-	-
146.	<i>Cryptocephalus octacosmus</i> Bedel, 1891	+	+	+
147.	<i>Cryptocephalus schaefferi</i> Schrank, 1789	-	+	-
148.	<i>Eumolpus asclepiadeus</i> (Pallas, 1776)	+	-	-
149.	<i>Galeruca tanaceti</i> (Linnaeus, 1758)	-	-	+
150.	<i>Gastrophysa polygoni</i> (Linnaeus, 1758)	+	+	+
151.	<i>Gastrophysa viridula</i> (Degeer, 1775)	+	+	-
152.	<i>Gonioctena fornicata</i> (Brüggeman, 1873)	+	+	-
153.	<i>Hypocassida subferruginea</i> (Schrank, 1776)	+	-	-
154.	<i>Labidostomis longimana</i> (Linnaeus, 1761)	+	+	-
155.	<i>Leptinotarsa decemlineata</i> (Say, 1824)	+	-	-
156.	<i>Oulema gallaeciana</i> (Heyden, 1870)	+	-	-
157.	<i>Oulema melanopus</i> (Linnaeus, 1758)	+	+	+
158.	<i>Pachybrachis hieroglyphicus</i> (Laich, 1781)	+	+	-
159.	<i>Pachybrachis tessellatus</i> (Olivier, 1791)	-	+	-
160.	<i>Phaedon cochleariae</i> (Fabricius, 1792)	-	+	-
161.	<i>Smaragdina affinis</i> (Illiger, 1794)	+	+	-
162.	<i>Smaragdina salicina</i> (Scopoli, 1775)	+	+	-

Totally in the northern region were collected 56 species of Coleoptera from 33 genera. The coleopteran fauna collected by pitfall traps method from the oak forests with mixture of hornbeam and cherry tree of the northern region is represented by 34 species belonging to 20 genera and 3 families (Carabidae, Silphidae, Staphylinidae)¹. The family Carabidae proves to be the richest with 22 species and 11 genera. Family Silphidae was represented by 6 species and 3 genera. From family Staphylinidae 6 species from 6 genera were collected. Coleopterans from family Chrysomelidae were collected with the sweep net⁴. This family was represented by 22 species belonging to 13 genera.

From the forests of oak mixed with beech and ash tree from the Central Moldova 65 coleopteran species from 37 genera were gathered. Family Carabidae is represented by 30 species from 14 genera. Families Staphylinidae and Silphidae registered the same number species –7 and the family Chrysomelidae - 21 species from 13 genera.

In the forests of ash tree mixed with oak and poplar and those of Eurasian oak and oak from the south of the republic 120 species and 54 genera were registered.

Family Carabidae, was the most numerous, as in the other regions, represented by 65 species belonging to 22 genera. From the family Staphylinidae 33 species from 22 genera were collected, while from Silphidae – 12 species from 4 genera. Family Chrysomelidae was represented by 10 species and 6 genera.

In the south of the republic there were accomplished more studies than in other regions, so the results are more complex. One species *Ocypus ophthalmicus ophthalmicus* (Scopoli, 1763) was registered for the first time in the fauna of the republic.

Common for the three studied zones of Moldova are the genera: *Abax*, *Amara*, *Calathus*, *Calosoma*, *Carabus*, *Harpalus*, *Panagaeus*, *Pterostichus*, *Nicrophorus*, *Silpha*, *Aleochara*, *Drusilla*, *Ocypus*, *Ontholestes*, *Oxyporus*, *Philonthus*, *Cassida*, *Chrysolina*, *Cryptocephalus*, *Gastrophysa* and *Oulema*. The genera: *Molops*, *Oiceoptoma* and *Eumolpus* were recorded only in the northern part of the republic. From the Centre Moldova were collected the genera: *Cychrus*, *Chrysomela* and *Colaphus*. The genera characteristic for the southern region are *Anchomenus*, *Stenolophus* and *Galeruca*.

CONCLUSIONS

The fauna of insects in the forest ecosystems of the Republic of Moldova is formed by 277 species, among which 115 species are from order Collembola and 161 are from order Coleoptera. Common for the all three studied forest regions were 57 species of Collembola. Of all the registered species, 107 were identified in Central Moldova, 100 – in the south and 68 – in the north regions. Week regional differentiation was registered regarding the dominant collembolan species, while a small species number was recorded only in one studied region.

Among coleopterans common for all the forest proved to be 21 genera and for each 3 genera are particular. The most numerous were the family Carabidae with 81 species from 26 genera, among which 8 genera are common for all regions, followed by family Staphilinidae with 33 species and 22 genera, with 6 genera common for the three studied zones. Family Silphidae is represented by 13 species and 5 genera, among them 2 genera are common for all studied types of forests. Family Chrysomelidae is represented by 35 species from 17 genera, among which 5 species are common for all the studied regions.

The studies in the southern part of the Republic of Moldova were accomplished with the financial support within the project № 08.820.08.02 BF.

BIBLIOGRAPHY

1. S. Bacal, *Contribuții la cunoașterea coleopterelor din rezervația peisagistică „Codrii Tigheci”*, Buletinul Academiei de Științe a Moldovei, Științele vieții, vol. 2 (299), Chișinău, 2006, p. 105-110.
2. G. Busmachiu, *Collembola (Insecta) from the „Plaiul Fagului”, State Nature Reserve*. Romania, Oltenia, Studii și comunicări, Științele naturii, Craiova, 2008, vol. XXIV, p. 57-60.
3. G. Bușmachiu, L. Calestru, S. Bacal, M. Gîrneț, *Entomofauna (Collembola, Coleoptera, Hymenoptera, Lepidoptera) zonelor adiacente ale Nistrului Inferior din Republica Moldova*. Buletinul Academiei de Științe a Moldovei, Științele vieții, Chișinău, vol. 3, p. 107-114.
4. L. Calestru, *Varietatea specifică a crizomelidelor (Coleoptera, Chrysomelidae) din Republica Moldova*, Diversitatea, valorificarea rațională și protecția lumii animale, Chișinău, 2006, p. 205-208.
5. G. Postolache, *Vegetația Republicii Moldova*, Chișinău, 1995, p. 340.
6. *Strategia națională și Planul de acțiune în domeniul conservării biologice*. Chișinău, Știința, 2002, p. 108.

SCELIONIDELE (HYMENOPTERA, SCELIONIDAE)
DIN REZERVAȚIA ȘTIINȚIFICĂ „PRUTUL DE JOS”
DIN REPUBLICA MOLDOVA

Mariana GÎRNET*

Key words: Scelionidae, Scientific Reserve, oophagous.

INTRODUCERE

Cele mai multe scelionide au dimensiuni mici, de la 0,2 mm lungime, dar majoritatea reprezentanților familiei au mărimi cuprinse în jurul valorii de 1,5 mm. Faptul că aceste insecte au dimensiuni atât de mici a constituit un serios obstacol pentru studiul lor detaliat. Din acest considerent, deși au existat întotdeauna în număr mare în natură, ele scăpau diverselor tehnici de colectare. Reprezentanții familiei *Scelionidae* sunt un component important al entomofaunei ecosistemelor: sunt numeroși, populează cele mai diverse biotopuri și joacă un rol important în formarea și funcționarea biocenozelor. Despre rolul scelionidelor în natură nu s-a scris prea mult, dar din punct de vedere economic, ele au importanță și perspectivă determinante în reducerea numerică a dăunătorilor, care anual duc la scăderea esențială a recoltelor. Cea mai puțin cunoscută latură rămâne studierea întregului spectru de gazde, deoarece conform datelor din literatură, biologia lor este cel mai slab studiată.

Scelionidele sunt himenoptere endoparazite a ouălor multor specii de insecte dăunătoare ale plantelor și pădurilor și culturilor agricole. Ele joacă un rol important în reglarea numerică a populațiilor multor insecte dăunătoare (ploșnițe, fluturi, diptere și altele) infestând ponte de ouă ale acestor insecte.

Materialul care constituie baza acestei lucrări a fost colectat în Rezervația Științifică „Prutul de Jos”. Rezervația a fost întemeiată prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova din 23 aprilie 1991, pe o suprafață de 1691 ha și are ca obiectiv principal ocrotirea florei și faunei din lacul Belev și a luncilor inundabile din împrejurimile lui. Prin aceeași hotărâre, sectorul limitrof cu o lățime de 1.5 km, a fost declarat zonă de protecție. Rezervația este situată în sudul Republicii Moldova, în județul Cahul. Localități adiacente sunt satele Slobozia Mare și Văleni. La 20 de km spre nord se află lacul Manta, iar spre sud, la 25 km se găsește lacul Brateș (România).

Zona de sud a Moldovei, unde climatul se află îndeosebi sub influența Oceanului Atlantic, este o parte componentă a regiunii ponto-mediteraneene. De aceea, o incidență majoră asupra zonei o au Mările Mediterană și Neagră. Rezervația este creată în baza lacului Belev, cu o parte integrată a luncii Prutului.

Circa 1/3 din suprafața rezervației este ocupată de apele lacului Belev. Restul teritoriului reprezintă vegetație palustră și de luncă inundabilă.

METODE DE COLECTARE

Materialul care constituie obiectul acestei lucrări, a fost colectat în anii 2006-2007 în rezervația amintită. Colectarea s-a realizat prin cosirea vegetației ierboase cu fileul entomologic și colectarea insectelor mici cu ajutorul aspiratorului entomologic.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Ca rezultat al colectărilor efectuate în rezervația Prutul de Jos, au fost identificate 6 triburi, 8 genuri cu 15 specii. Tribul Scelionini Forster, 1856 *Scelio inermis*, *Scelio rugosulus*; tribul Calliscelionini Masner, 1976 *Probaryconus spinosus*; tribul Gryonini Szabo, 1966 *Gryon fasciatus*, *Gryon prolongatus*, *Eremioscelio cydnoides*; tribul Idrini Idris *coxalis*, *Idris piaceiventris*; tribul

* Institutul de Zoologie al Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău, Republica Moldova.

Teleasini *Teleas lamellatus*, *Teleas quinquespinosus*, *Teleas rugosus*, tribul Telenomini: *Trissolcus rufiventris*, *Trissolcus djadetshko*, *Trissolcus grandis*, *Telenomus acrobates*.

***Gryon fasciatus* (PRIESNER, 1951)**

Capul mai lat decât toracele transversal. Lățimea sa este de 3,5 mai mare decât lungimea măsurată la mijloc. Vertexul cu carenă transversală. Sculptura capului este granulată. Antena alcătuită din 12 articule, ultimile articule neformând o clavă.

Mezotoracele fără notauli. Sculptura mezotoracelui și scutelului fin granulat. Scutelul mare, de 2 mai lat decât toracelui. Abdomenul cu lungimea egală cu lățimea. Pețiolul abdominal de 7 mai scurt decât lat. Al 2-lea tergite abdominal de 3 mai scurt decât lat, corpul negru. Aripelile anterioare în regiunea în regiunea nervurilor cu o pată brună transversală lungimea corpului 0,9-1 mm.

Femela se deosebește de mascul prin structura antenei, care este măciucată.

Biologia: necunoscută.

Răspândirea: Palearctic. R. Moldova, Ucraina

***Gryon prolongatus* KOZLOV, 1971**

Femela: lățimea capului este de 2,5 mai mare decât lungimea sa măsurată la mijloc. Vertexul trece ușor în occiput. Depresiunea frontală nu este foarte accentuată, fiind acoperită de striuri fine. Ochii prezintă pe suprafața lor peri scurți, greu de observat.

Antena – pedicelul are lungime aproape egală cu a primului articol funicular, și este de aproximativ 1,5 mai lung decât lat.

Mezoscutul și scutelul prezintă o sculptură reticulată. Nervura stigmală este aproximativ 2 mai scurtă decât nervura postmarginală.

Metasoma este de aproximativ 1,7 mai lung decât lat. Pețiolul abdominal prezintă pe întreaga sa suprafață striuri longitudinale. Al 2-lea tergite abdominal este de 1,5 mai scurt decât lat. Prezintă în prima 1/5 striuri longitudinale, restul suprafeței este acoperit de o structură reticulată.

Corpul este negru. Aripelile anterioare prezintă o bandă transversală la culoare. Scapul și picioarele sunt de culoare brună.

Lungimea corpului este de 1,5 mm. Masculul necunoscut.

Biologia: necunoscut.

Răspândirea: Palearctic: R. Moldova, Ucraina, Ungaria, Sicilia, Suedia.

***Trissolcus djadetshko* (RJACHOVSKY, 1959)**

Femela: Capul puțin mai lat decât mesosoma, transversal, cu lățimea depășind de 3X propria lungime măsură la mijloc. Vertexul fără carenă transversală, trece ușor în occiput. Fruntea între locul de inserație al antenelor și marginea anterioară a ochilor, ușor convexă. Depresiunea frontală deasupra antenelor, slab fără peri. Deametrul longitudinal al ochilor este mai lung decât geana. Antenele din 11 articule.

Mesosoma este puțin mai lată decât lungă. Mezotoracele fără notauli. Sculptura mezotoracelui și scutelul fin granulat, zbârciturile longitudinale de la baza mezotoracelui lipsec.

Corpul este negru. Culoarea picioarelor, în afară de coxe, care sunt întotdeauna negre, variază de la negru până la galben.

Lungimea corpului cuprinsă între 0,8-1,15 mm.

Masculul se aseamănă cu femela, dar diferă prin structura antenei, care ne este clavată.

Biologia: parazitează în ouă de; *Dolycoris baccarum* L., *Carpocoris* sp., *Eurydema ventralis* Kol., *Euridema ornata* L., *Eurygaster integriceps* Put.

Răspândirea: Palearctic: Danemarca, Rusia.

***Trissolcus grandis* (THOMSON, 1860)**

Femela: capul transversal cu lungimea măsurată la mijloc, de 3 ori mai mică decât lățimea maximă. Vertexul fără carenă transversală. Fruntea deasupra antenelor cu striuri transversale slab evidente. Antena din 11 articule. Mesosoma cu lungimea aproape egală cu lățimea. Mezotoracele fără notauli, în partea sa posterioară cu zbârcituri longitudinale bine vizibile. Sculptura mezotoracelui și a scutelului reprezentată de granulații fine. Lungimea aripii anterioare este de 2,6 ori mai mare decât cea mai mare lățime a ei și de 2,2 mai mare decât lățimea mesosomei.

Nervura postmarginală de 2 mai lungă decât stigmală și de 3,6 ori mai lungă decât marginală.

Metasoma este de 1,2 mai lungă decât lată, aproape egală în lungime cu mesosoma. Al 2-lea tergite este pe $\frac{3}{4}$ din lungime acoperit de striuri longitudinale.

Masculul se aseamănă cu femela, dar diferă prin structura antenei, care nu este clavată.

Biologia: parazitează pe ouăle de: *Eurygaster integriceps* Put., *E. austriaca* Schrank., *E. maura* L., *Dolycoris baccarum* L., *Carpocoris pudicus* Poda, *Palomena prasina* L., *Aelia acuminata* L., *Ae. cognata* Fieb., *Ae. germari* Kuester, *Eurydema ventralis* Kol.

Răspândirea: Palearctică: Danemarca, Rusia.

Trissolcus rufiventris (MAYR, 1907)

Femela: Capul transversal de aproximativ 3 ori mai lat decât înalt, având aceeași lățime cu a mesosomei. Antena alcătuită din 11 articule. Mesosoma este mai lată decât lungă. Mesoscutul nu prezintă nici notauli nici riduri longitudinale, suprafața sa fiind acoperită de o sculptură reticulată fină.

Aripile anterioare sunt de 2,4 mai lungi decât late. Nervura postmarginală este de 1,7 mai lungă decât nervura stigmală. Nervura submarginală, împreună cu nervura sunt de 1,5 ori mai lungi decât nervura postmarginală.

Metasoma este mai lată decât mesosoma. Primul tergite abdominal prezintă striuri longitudinale scurte. Striurile longitudinale de la nivelul tergiteului 2 sunt slab pronunțate și se întind doar pe $\frac{1}{4}$ bazală a acestui tergite.

Masculul: se aseamă cu femela, diferă de aceasta prin structura antenei. Antena este alcătuită din 12 articule, cu primele 2 flagenomere având aceeași lungime și lățime, ambele fiind de 1,5 mai lungi decât late. Cloarea corpului: capul întotdeauna negru. Scapul complet galbe sau doar marginea bazală este galbenă-roșcat. Aripile hialine. Mesosoma neagră. Metasoma roșie.

Biologia: parazit al ouălor de *Aelia acuminata* L., *Ae. rostrata* Boh., *Aelia furcula* Fieb., *Aelia virgata* Klug., *Aelia germari* Kuester, *Carpocoris fuscispinus* Boh., *Dolycoris baccarum* L., *Graphosoma lineatum* L.

Răspândirea: Palearctică: Moldova, Ucraina, Caucaz.

Teleas lamellatus SZABO, 1956

Femela: capul este transversal, lățimea sa este egală cu lățimea mesosomei. Este de 2, 7 ori mai lat decât lungimea sa măsurată la mijloc. Vertexul fără carenă transversală trece ușor în occipet. Occipetul cu striuri arcuite evidente. Antenele sunt alcătuite din 12 articule iar terminalul prezintă o clavă. Mesosoma este aproximativ patrată având lungimea egală cu lățimea. Lungimea mesosomei este de aproximativ 1,6 mai scurtă decât lungimea metasomei. Mesoscutul fără notauli. Prezintă o sculptură reprezentată prin striuri transversale care se anastomozează dând naștere unor celule cu aspect de dimensiuni variate. Scutelul este mare trapizoidal. Metasoma este alungită, ovală.

Corpul este negru, antenele, nervurile aripilor, femurile și tibiile sunt brune închise. Partea terimnală a tibiilor și tarzele sunt brun gălbui.

Lungimea corpului cuprinde între 2,3-2,4 mm.

Masculul se aseamnă cu femela. Deosebiri apar în structura antenei.

Biologia: este un parazit al ouălor de *Zabrus tenebrioides* (Coleoptera)

Răspândirea: Palearctic: R. Moldova, Ucraina, Azerbaigian.

Teleas quinquespinosus SZABO, 1956

Masculul: capul are lungimea egală cu a mesosomei, fiind transversal. Lungimea sa, măsurată la mijloc este de 3 mai mică de cât propria sa lățime. Vertexul fără carenă transversală, trece ușor în occipet. Antenele sunt alcătuite din 12 articule, lipsite de clavă. Mesosoma are aproximativ aceeași lungime și lățime și este de aproximativ 1,7 mai scurtă decât metasoma. Mesotoracele prezintă notauli bine dezvoltati.

Aripile anterioare sunt aproximativ 3 ori mai lungi decât late. Nervura marginală este de 3,7 ori mai lungă decât nervura stigmală. Metasoma este alungită, lungimea ei fiind de 1,6 mai lungă decât propria ei lățime. Pețiolul este ușor transversal, de 1,2 mai lung decât lat, este acoperit de o sculptură reprezentată prin striuri longitudinale. A 2-lea tergite abdominal este puternic transversal, fiind de 3 mai lat decât lung, acoperit de striuri longitudinale care ating parte terminală a acestuia. Al 3-lea tergite este cel mai bine dezvoltat, ușor transversal, fiind de 1,5 ori mai lat decât lung, acoperit de o sculptură fin granulată. Corpul este negru. Antenele nervurile aripilor și picioarele sunt brune.

Lungimea corpului este cuprinsă între 2-2,4 mm.

Femela se aseamnă cu masculul. Diferă structura antenei, în cazul femelei, antena este clavată.

Biologia: necunoscută

Răspândirea: Palearctic: Danemarca, R. Moldova, Ucraina.

Teleas rugosus KIEFFER, 1908

Femela: capul este transversal, având lăţimea egală cu lăţimea mesosomei. Vertexul fără carenă transversală, trece uşor în occiput. Antenele sunt alcătuite din 12 articule, clavate.

Mesosoma are aproape aceeaşi lungime şi lăţime şi este de 1,8 ori mai scurt decât metasoma. Mesoscutul nu prezintă notauli şi este acoperit de o sculptură reprezentată prin celule mari cu aspect neregulat. Scutelul este transversal, fiind de 2 ori mai lat decât lung. Metanotul prezintă 3 dinţi. Dinţii laterali sunt rotunjiţi şi sunt mai scurţi decât dintele median care este ascuţit. Propleura este sculptată, mezopleura este lucioasă cu câteva striuri transversale. Metapleura cu o zonă netedă, lucioasă. Metasoma este alungită, peţiulul este transversal, acoperit cu striuri longitudinale. Al 2-lea tergite abdominal este puternic transversal, acoperit în întregime cu striuri longitudinale. Al 3-lea tergite este cel mai bine dezvoltat, prezintă o sculptură reprezentată prin puncte. Ultimele tergite prezintă o sculptură reprezentată prin puncte. Corpul este negru. Antenele, nervurile aripilor şi picioarele sunt brune. Tibiile şi tarsele sunt galbene.

Lungimea corpului este de aproximativ 2,1 mm.

Masculul se aseamnă cu femela, dar structura antenei diferă.

Biologia: parazit al ouălor de *Amara* Bon., *Harpalus* Latr., (Ord. Coleoptera)

Răspândirea: Palearctic: R. Moldova, Ucraina.

Idris coxalis (KIEFFER, 1908)

Femela: capul este transversal de 1,1 ori mai lat decât mesosoma. Lungimea sa măsurată la mijloc este de 2,2 ori mai mică decât propria lăţime. Vertexul prezintă carenă transversală. Sculptura capului este granulată. Antena este alcătuită din 7 articule, clavată. Mesosoma alungită de 1,35 mai lungă decât lat şi de 1,1 mai scurtă decât metasoma. Sculptura mesoscutului şi a scutelului este fin granulată. Mesoscutul prezintă la bază urme de notauli. Scutelul este mare de 2 mai lat decât lung. Metanotul cu striuri longitudinale. Metasoma este alungită fiind de 1,3 mai lungă decât lat. Peţiulul şi al 2-lea tergite abdominal prezintă striuri longitudinale. Al 2-lea tergite este de 4,14 mai lat decât lung. Tergitul 3 este cel mai bine dezvoltat transversal de 1,45 mai lung decât lat şi de 1,57 mai lung decât tergitul a 2-lea. Pe suprafaţa tergiteului 3 se găseşte o sculptură reticulată fără striuri longitudinale de bază. Corpul este negru. Picioarele brun gălbui, antenele brune, clava gălbuie. Lungimea corpului 1,4 mm.

Masculul se aseamnă cu femela. Antena filiformă alcătuită din 11 articule.

Biologia: necunoscută

Răspândirea: Palearctic: Spania, Italia, Austria, Ungaria, Bulgaria, Ucraina, Rusia.

Idris piaceiventris (KIEFFER, 1908)

Femela: capul, văzut dorsal este globuros, de 2,27 ori mai lat decât lung. Vertexul prezintă o carenă transversal. Antena, scapul este de 4,5 mai lung decât lat şi de 2 mai lung decât primul articol al funiculului. Articulele funiculului 2-4 puternic transversale. Mesosoma de 1,2 mai lung decât lat şi de 1,5 mai scurt decât mesosoma. Scutelul bine dezvoltat de 2 mai lung decât lat. Metasoma este alungită de 1,6 mai lung decât lat. Peţiulul abdominal este transversal, de 2,2 ori mai lat decât lung. Al 2-lea tergite abdominal este de 1,6 ori mai lung decât peţiulul.

Lungimea corpului 1,1-1,2 mm.

Masculul diferă de femelă prin structura antenei, lipsită de clavă.

Biologia: necunoscută

Răspândirea: Palearctic: Chia, Danemarca, Germania, R. Moldova, Slovacia, Ucraina.

Telenomus acrobates GIARD, 1859

Femela: capul este mai lat decât mesosoma, transversal, de 3 ori mai lat decât lung. Vertexul fără carenă transversală trece uşor în occiput. Occiputul, vertexul şi gena cu o sculptură fin granulată. Depresiunea de deasupra antenelor şi fruntea lucioasă. Antena frontală de 11 articule. Lungimea mesosomei puţin mai scurtă decât lungimea metasomei. Mesosoma este de 1,27 ori mai lungă decât lată. Mezotoracele fără notauli, cu o sculptură alcătuită din granulaţii fine. Scutelul mare,

de 2 mai lat decât lung. Metasoma alungită. Pețiolul abdominal, pe $\frac{1}{2}$ din lungime cu striuri longitudinale, este de 4,3 mai lat decât lung. Al 2-lea tergite abdominal cu lungimea aproape egală cu lățimea, prezintă la bază striuri longitudinale a căror lungime nu depășesc lungimea pețiolului corpul negru.

Lungimea corpului nu depășește 1 mm.

Masculul este asemănător cu femele, antenele din 12 segmente.

Biologia: parazit pe ouăle de *Chrysopa* sp.

Răspândirea: Palearctic: R. Moldova, Ucraina, Caucaz, Kazacstan, Franța, Italia.

Scelio rugosulus LATREILLE, 1805

Femela: capul cu lățimea aproape egală cu lățimea mesosomei, transversal. Lungimea sa măsoară la mijloc de 2,1 mai mică decât propria lățime. Verexul fără carenă transversală trece ușor în occiput. Sculptura capului cu granulații grosolane. Antena formată din 12 articule. Mesoscutul nu prezintă notauli. Sculptura mesoscutului și scutului este asemănătoare cu cea a corpului. Lungimea scutului este de 2,2 mai mică decât lățimea. Metasoma este alungită cu lungime de 2,3 mai mare decât lățimea. Toate tergitele abdominale prezintă pe întreaga lor suprafață zbârcituri longitudinale. Lungimea pețiolului abdominal este de 2 mai mică decât lățimea acestuia. Lungimea tergitei al 2-lea de 2,25 mai mică decât lățimea. Al 3-lea tergite puțin mai alungit în comparație cu celelalte fiind de 1,8 mai lat decât lung. Corpul este neagră.

Dimensiunea corpului este de aproximativ 3 mm.

Masculul se aseamă cu femela. Antena este formată din 10 articule.

Biologia: parazit al ouălor de *Aeropus sibiricus* L., *Chorthippus albomarginatus* G., *Stauroderus scalaris* F.

Răspândirea: Specie palearctică

Scelio inermis (ZETTERSTEDI, 1840)

Masculul: capul cu lățimea aproape egală cu lățimea mesosomei, transversal. Vertexul fără carenă transversală trece ușor în occiput. Sculptura capului cu granulații grosolane. Antena formată din 10 articule. Mesoscutul prezintă notauli pe întreaga sa lungime. Sculptura mesoscutului este asemănătoare cu cea a capului. Lungimea scutului este de 2,14 mai mică decât lățimea sa. Metasoma este alungită cu lungimea de 2,56 mai mare decât lățimea și de 1,25 mai lungă decât mesosoma și capul luate la un loc. Toate tergitele abdominale prezintă pe întreaga lor suprafață zbârcituri longitudinale. Lungimea pețiolului abdominal este de 1,85 mai mică decât lățimea acestuia. Lungimea tergitei al 2-lea este de 2,25 mai mică decât lățimea și de 1,14 mai mare decât lungimea tergitei 1. Al 3-lea tergite puțin mai alungit în comparație cu celelalte fiind de 1,75 mai lat decât lung și de 1,5 mai lung decât tergite precedent. Corpul este negru.

Lungimea corpului este de aproximativ 4 mm.

Biologia: necunoscută.

Răspândirea: Palearctic: Cehia, Danemarca, Finlanda, R. Moldova, Rusia, Suedia.

Eremioscelio cydnoides PRIESNER, 1951

Femela: capul puțin mai lat decât mesosoma, transversal. Lățimea capului este de 4,2 mai mare decât propria sa lungime, măsurată la mijloc. Vertexul prezintă o carenă transversală ascuțită. Occiputul cu o sculptură fin granulată, în spatele careni transversale există o zonă netedă, lucioasă. Fruntea și vertexul prezintă o sculptură mai netezită. Ochii sunt mai, ovali, lipsiți de peri. Mesosoma este puțin mai lată decât lungă, nu prezintă nici scafion, nici netrion. Mesoscutul este lipsit de notauli. Scutul este mare, bine dezvoltat, semicircular, acoperă dorsal metanotul și segmentul intermediar. Scutul este de 2,5 mai lat decât lung. Mesoscutul și scutul cu o slabă sculptură transversală.

Lungimea metasomei este puțin mai mică decât propria sa lățime. Primul tergite al metasomei este de 4,5 mai lat decât lung, fiind acoperit de o sculptură reprezentată prin striuri longitudinale, cu excepția părții sale posterioare care este acoperită de o sculptură fin granulată. Restul tergitelor sunt acoperite de o sculptură fin reticulată. Al 2-lea tergite metasomal este cel mai bine dezvoltat, de 3,2 mai lat decât lung și de 1,5 mai lung decât primul. Corpul este negru. Coaxele, picioarele și scapul sunt de culoare brună-gălbui. Celelalte articule ale antenei sunt mai deschise la culoare în comparație cu scapul, fiind aproape galbene. Aripele anterioare, în prima porțiune sunt fumurii.

Lungimea corpului 1,2-1,3 mm.

Biologia: necunoscută.

Răspândirea: Palearctic: Kirghizia, R. Moldova, Ucraina.

Eremioscelio lymantriae (MASNER, 1958)

Femela: capul aproape la fel de lat ca mesosoma, transversal. Lungimea capului, măsurată la mijloc este de 2,4 mai mică decât propria sa lățime. Vertexul, lipsit de carenă transversală, trece ușor în occiput. Sculptura capului este fin granulată, geana cu striuri longitudinale foarte fine. Antenele sunt alcătuite de 12 articule. Mesosoma este puțin mai scurtă decât de lată și nu prezintă netrion și nici scafion. Mesoscutul este fără notauli. Sculptura mesoscutului și a scutelui este fin granulată. Metasoma are lungimea egală cu lățimea. Primul tergite al metasomei este de 5 mai lat decât lung, pe întreaga lungime prezintă o sculptură reprezentată prin striuri longitudinale. Al 2-lea tergite metasomal este cel mai bine dezvoltat, fiind de 2,4 mai lung decât primul tergite și de 2 ori mai lat decât lung. Pe suprafața acestui tergite poate fi observat o sculptură reticulată, alcătuite din celule mici cu aspect neregulat. Corpul este negru, scapul gălbui, picioarele galbene.

Lungimea corpului 1,1 mm.

Masculul se deosebește de femelă prin structura antenei.

Biologia: parazitează pe ouăle de *Lymantria dispar*.

Răspândirea: Palearctic: R. Moldova, Ucraina.

Probaryconus spinosus KIFFER, 1908

Femela: Capul mai lat decât toracele, transversal. Lățimea capului este de 1,7 mai mare decât propria sa lungime măsurată la mijloc. Vertexul fără carenă transversală trece ușor în occiput. Sculptura capului este fin granulată. Antena este alcătuită din 12 articule, clavată. Mesosoma este alungită, cu netrion. Mesoscutumul fără scafion și fără notauli, acoperit de o sculptură fin granulată. Scutелul mare, netezit, prezintă o sculptură foarte ștearsă alcătuită din mici celule. Segmentul intermediar cu 4 țepi. Metasoma este alungită. Lungimea sa este de aproape 3 mai mare decât propria sa lățime. Pețiolul abdominal cu lungimea și lățime egală, prezintă o proeminență cu aspect corn. Al 2-lea tergite abdominal este transversal și prezintă o sculptură alcătuită din striuri longitudinale care se termină aproximativ la mijlocul acestui tergite. Al 3-lea tergite este cel mai bine dezvoltat. Al 3-lea și al 4-lea tergite sunt aproape netede cu o sculptură reticulată greu vizibilă. Al 5-lea și al 6-lea tergite cu o sculptură reprezentată printr-o punctuație deasă. Corpul negru. Picioarele sunt brun-gălbui. Primele 5 articule antenale sunt galbene-brune, celelalte articule sunt brun închise. Nervurile aripilor sunt brune.

Lungimea corpului 2,8 mm.

Biologia: necunoscută.

Răspândirea: Palearctic, Franța, R. Moldova, România, Ucraina.

CONCLUZII

În urma cercetărilor efectuate pe teritoriul rezervației au fost colectați 73 de indivizi de scelionide, aparținând la 16 specii, din 8 genuri. Cele mai multe specii aparțin genului *Trissocus*, *Teleas* – câte 3 specii, *Idris*, *Gryon*, *Scelio*, *Eremioscelio* – 2 specii, *Telenomus*, *Probaryconus* - câte o singură specie. Materialul a fost colectat în lunile iunie, iulie, septembrie și octombrie 2007. Speciile date apar în zona de răspândire palearctică. Doar la 8 specii este cunoscută biologia. Cele mai multe specii sunt paraziți în ouăle insectelor din ordinul *Heteroptera*, 2 specii în ouăle din ordinul *Coleoptera*, și câte o singură specie în ouăle ordinelor *Neuroptera*, *Orthoptera*, *Lepidoptera*.

BIBLIOGRAFIE

1. Козлов М. А., К Когохова С.В., Телеиомии фауны СССР (*Hymenoptera*, *Scelionidae*, *Telenominae*), Ленинград, Наука, 1983, p. 335.
2. Когохова С. В., Фауна Украины, Киев наукова думка, 1992, p. 250.
3. Lozaozan, Lozanu Mina, Șalaru V., Toderas I., Climenco V., Zona umedă a Prutului Inferior, Chișinău, 2002, p. 79.
4. Popovici O. A., Biodiversitatea familiilor platigastride și scelionide (*Hymenoptera*, *Platygastridae*, *Scelionidae*) din estul României, Teza de doctor, Iași, 2007, 452.
5. Fabritius K., Popovici O. A., Tribul Gryonini (*Hymenoptera*, *Scelionidae*) din România, București, Gee, 2007, p. 68.

**SCELIONIDS (HYMENOPTERA, SCELIONIDAE)
FROM „PRUTUL DE JOS” SCIENTIFIC RESERVE, REPUBLIC OF MOLDOVA**

Many scelionid species are small sized – from 0.2 mm length, but the majority of family representatives have the body length of about 1.5 mm. Their small sizes had been a serious odd in their study. Although they always were numerous in various ecosystems, these insects could not be caught by various collecting techniques just for this reason.

The representatives of *Scelionidae* family are an important component of the ecosystem entomofauna. Being numerous, they inhabit the most various biotopes and play an important role in formation and function of biocenoses. There are not too many papers referring to the scelionids role in nature, although from economically point of view they have the greatest importance and perspective in the reduction of pests, which annually lead to essential decreasing of crops. The less studied topic in scelionids concerns the knowledge of the whole host spectrum. According to the already issued references, their biology is still poor known.

The scelionids are himenopteran endoparasites of eggs of many insect species harmful for spontaneous and cultivated plants. They are playing an important role in number regulation of many harmful insects (bedbugs, butterflies, dipterans etc.), infecting the eggs of these insects.

OBSERVAȚII ASUPRA STRUCTURII ȘI DINAMICII SEZONIERE ALE AVIFAUNEI MARINE IHTIOFAGE DIN APELE NAMIBIEI/ATLANTICUL DE SUD-EST

N. C. PAPADOPOL^{*}, Angelica CURLIȘCĂ^{*}, V. CRISTEA^{}**

Key words: Atlantic Ocean, Namibia, seabird's behavior, seabirds, species associations.

INTRODUCERE

Sunt prezentate într-o manieră sintetică, rezultatele unor observații ornitologice realizate în perioada 1980-1990 la bordul unor nave românești de pescuit oceanic, în cadrul unor misiuni de cercetare halieutică complexă, desfășurate în apele precontinentale ale Namibiei. Parte dintre aceste date au făcut obiectul unor comunicări anterioare în care însă, obiectivul principal al discuției l-a constituit starea rezervelor pescărești (PAPADOPOL, 1980, 1982, 1984 a, b, 1989, 1991, 1992, 1998; PAPADOPOL et al., 1981, 1983, 1985, 1987, 1990).

Dat fiind caracterul complementar al observațiilor ornitologice în expedițiile menționate, tratarea și discutarea lor au constituit obiect de interes secundar, fapt care ne-a determinat să revenim asupra acestei tematici, cu o mai bună punere în valoare a datelor primare și o mai atentă interpretare a rolului avifaunei marine ihtiofage asupra echilibrului de ecosistem local, inclusiv a rolului factorului antropic asupra etologiei-ecologiei acestui etaj al biotei.

MATERIAL ȘI METODA

În perioada aprilie 1980-mai 1990, la bordul unor nave sub pavilion național au fost executate 8 misiuni de cercetare complexe, în sectorul 17°17'-28°38' S/10°00'E, deasupra unor adâncimi de 110-620 m, în diverse sezoane ale anului climatic austral, acoperindu-se întreaga arie a diviziunilor 1.3.-1.5./Zona FAO47.

Se adaugă acestora o misiune de cercetare în zona de larg, deasupra izobatelor de 500-2500 m, realizată în martie 1982 și ulterior o a doua, efectuată în martie-aprilie 1990, la bordul navei rusești RTMS "Patriot" – Kaliningrad și respectiv Stv. "Rodna"- Tulcea.

În toate expedițiile realizate, expediții cu durate de 2-9 luni pe mare, s-au efectuat observații zilnice, în principal în intervalul luminos, asupra concentrațiilor de păsări marine ihtiofage formate temporar în timpul fiecărei operațiuni de virare a uneltei de pescuit: aceasta a însemnat între 150-200 de observații pentru fiecare misiune în parte.

La fiecare traulare diurnă s-a urmărit evaluarea numerică a indivizilor din componența formațiunilor temporare, pe specii, comportamentul acestora, inclusiv pierderile determinate de activitatea individuală și de grup în preajma uneltei în virare-recuperare la bord, de hrănirea cu puiet scăpat din ochiurile sacului de traul (PAPADOPOL, 1998, 1992).

Pentru determinarea speciilor de pasari marine s-au utilizat lucrările lui Saunders (1971), Harison (1983), Bianchi și al., (1993), unele corective fiind posibile cu ocazia vizitei autorului principal, în mai 1990, la Universitatea Cape Town și Muzeul de Istorie Naturală din localitate.

Capturile accidentale de *Morus capensis*, destul de numeroase, au permis recuperări de exemplare inelate, inclusiv schimb de informații cu South African Ring Unit, inițiatorul programului regional SAFRING/Univ. Cape Town-RSA. Analiza datelor de lansare și recuperare ale exemplarelor inelate a facilitat reconstituirea traseelor de migrație urmate de această specie în regiune.

^{*} Complexul Muzeal de Științe ale Naturii Constanța – Constanța, Bv. Mamaia no. 255, cod 90052.

^{**} Universitatea "Dunărea de Jos" Galați – Galați, Str. Domnească, Nr. 47, victor.cristea@ugal.ro

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Ansamblul condițiilor ambientale care caracterizează aria precontinentală ale Namibiei și Africii de Sud, în primul rând bogăția bazei trofice primare și secundare, importante rezerve de pești pelagici gregari, totul pe fondul acțiunii benefice a curentului rece al Benguelei și a unei zone de “upwelling” costier permanent, au condiționat dezvoltarea și menținerea în zonă a unei numeroase și diverse avifaune marine, ihtiofage sau zooplanctonofage, cu rol important în reglarea echilibrelor sistemice și a potențialului pescăresc.

Această avifaună, cu importante efective pentru câteva specii, populează coasta stâncoasă și salba de insule pietroase care dublează linia de țărm între Walvis Bay și Capul Acelor (22°56'-34°50'S), situând regiunea printre marii producători de guano (PAPADOPOL et al., 1987; BRANCH și BRANCH, 1988; BIANCHI et al., 1993).

Sunt caracteristice regiunii o serie de elemente autohtone, caracteristice acestei arii tropicale cu climat moderat, cu succesiune de anotimpuri și o bandă costieră de ape reci, cum ar fi micul pinguin de Cap (*Spheniscus demersus*), care alături de foca sud-africană (*Arctocephalus pusillus*) conferă o notă aparte acestor ape. Se alătură lor specii oceanice australe larg migratoare, sau oaspeții de iarnă veniți din spațiul subantarctic-antarctic, precum și cei estivali, păsăret venit din emisfera boreală (PAPADOPOL et al., 1987; BRANCH și BRANCH, 1988, BIANCHI et al., 1993; PAPADOPOL et al., 2007).

Tot acest etaj faunistic, componentă a ecosistemului sud-est atlantic, se hrănește intens pe seama rezervelor de pești pelagici gregari, sau intră în concurență cu răpitorii ihtio-zooplanctonofagi, creându-și prin aceasta o dependență directă sau indirectă de intensitatea activităților industriei pescărești. După unele aprecieri (SHAUGHNESSY, 1979; BRANCH și BRANCH, 1988; PAPADOPOL, 1998), numai în spațiul marin namibian, avifauna marină ihtiofagă consumă cca. 200 000 - 250 000 t/an, iar populația locală de focă de Cap cca. 500 000-560 000 t/an, ceea ce ridică la însumări de 700 000 - 810 000 t/an, o rată apreciabilă în raport cu captura pescărească medie a anilor '80 de 1.2-1.3 mil.t/an, perioadă de maximă activitate pescărească regională (PAPADOPOL, 1998).

Pescuitul industrial practicat în regiune, cu un număr important de unități navale aflate în permanență în operațiuni de pescuit, indiferent dacă este vorba de nave seiner sau trauler, de unități de pescuit costier sau expediționar, toată această activitate a schimbat comportamentul avifaunei ihtiofage și a cârdurilor de focă de Cap, apetitul lor pentru căutarea și obținerea autonomă a hranei, accentuând dependențele de factorul antropic. Aceste etaje ale faunei locale au devenit, în timp, dependente de pescuitul industrial și aceasta îndeosebi în sezonul rece, cu hrană puțină, dispersată și greu de capturat.

Foamea, instinctul de răpitor, exacerbat la vederea unei prăzi abundente, febra momentului de atac, pierderea controlului din cauza concurenței cu ceilalți parteneri ai cârdului, interferența cârdurilor de focă de Cap - dușman natural, lipsa de experiență a tineretului și nu în ultimul rând unele greșeli de manevră a traulului la virare, determină adeseori capturi accidentale de păsăret și foci, soldate cu moartea indivizilor prin înec sau răniri grave, adeseori letale (PAPADOPOL, 1991, 1998; PAPADOPOL et al., 2007).

Cârdurile de păsări ihtiofage formate la virarea traulului sunt concentrații exclusiv diurne, nepermanente, cu structura eterogenă în specii, în continuă dinamică și extrem de gălăgioase.

Se formează rapid, în timpul manevrelor de virare, odată cu apariția uneltei la suprafață, în siajul navei, atrăgând spre nava în manevră stolurile din proximitatea navelor învecinate, exemplarele izolate sau formațiunile care patrulează deasupra mării. Intensitatea acestor regroupări poate constitui adeseori, indiciu asupra rezultatelor pescuitului, păsăretul având un puternic instinct de anticipare.

Odată constituite aceste cârduri gălăgioase, îndrăznețe și active, cu aruncări spectaculoase în picaj și reveniri rapide la înălțimea de veghe, se mențin până la aducerea sacului de traul la bord, descărcarea sa și încetarea pretriajului efectuat pe punte. Activitățile de atac și capturare a prăzii se intensifică în cazul unor manevre de golire a sacului de traul prin “fermoare” laterale sau la încetinirea-blocarea temporară a momentelor de virare. Capturile accidentale de păsăret se semnalează în aripile traulului, cu plasa cu ochi mare, mai rar prin încurcare în plasa matiței sau a carcasei sacului.

După virarea uneltei, parte din exemplare se mai mențin o vreme în preajma navei, descriind

un zbor circular, de supraveghere, după care o nouă tentație determină migrarea spre alt reper de interes, avertisment ca nava în cauză se află în operațiuni de virare a traului (PAPADOPOL, 1991, 1998).

În apele namibiene, din observațiile efectuate (PAPADOPOL, 1980, 1998), aceste formațiuni temporare sunt constituite din exemplare adulte și juvenile de *Morus capensis* (foto 1), *Diomedea cauta* (foto 2), *Diomedea choirorhynchus*, *D. Melanophris* (foto 3), cărora li se adaugă mici formațiuni de *Procellaria aequinoctialis* (foto 4), *Calonectris diomedea* (foto 5), *Pterodroma antarctica*, specii de *Pachyptila* (foto 6), și *Oceanitis*. Începând cu iarna australă a anului 1985, în acest sezon s-a semnalat și prezența unor formațiuni mici, extrem de mobile, de *Daption capense* (Furtunar de cap) (foto 7).

Extrem de rar și numai în situația unui pescuit la sud de paralelele 20° 30'-21° 00'S, în apropierea apelor de coastă, apar în preajma navelor și mici formațiuni de *Phalacrocorax capensis* (foto 8). Devin mai abundente între 22° 30'-27° 30'S, mai ales în zilele cu mare calmă și sunt remarcate în concentrații compacte, la distanțe de 13-15 Mm de țarm, la pescuit de hamsie și sardină (*Engraulis capensis*, *Sardinops ocellatus*, *Etrumeus whiteheadi*).

Slab zburător, cormoranul de Cap se ridică greu de pe fața apei, la apropierea navei. Numai o iarnă australă aspră, cu multă meduză îl pot sili să intre în concurență cu *M. capensis*, specie dominantă, agresivă și îndrăzneță, care nu-l tolerează în pupa navelor de pescuit. Oriunde ar fi, în preajma lăsării serii, formează cârduri, în formații asemănătoare unor mari "V"-uri, sinuoase, în zbor razant cu suprafața apei, toate căutând adăpostul coastei, spre a reveni, imperturbabile și matinale, la fiecare început de nouă zi.

Alături de această specie se mai remarcă, în formațiuni mixte sau separate și alte specii, *Phalacrocorax carbo*, *P. coronatus* și *P. neglectus*, ultimele două mai rare la vest de limita de 13.5 Mm a zonei de coastă (PAPADOPOL, 1998).

În sectorul 20° 30'-23° 30'S, mai ales în sezonul de vară australă, pot fi remarcate în pescuit mici formațiuni sau exemplare izolate de *Pelecanus onocrotalus*, care are o puternică colonie în laguna vecină portului Walvis Bay. În aria namibiană, la nord de 23°-24°S, aparițiile lui *Spheniscus demersus* (pinguinul de Cap) sunt rare, dar nu surprinzătoare: un exemplar capturat în 1984, la bordul navei B₄₁₉ "Mândra" a fost adus la Complexul Muzeal de Științe ale Naturii Constanța, constituind multă vreme deliciul spectacolelor de la Delfinariu (PAPADOPOL, 1984, 1998) (foto 9).

În sezoanele de iarnă australă, au mai fost observate exemplare izolate de *Stercorarius parasiticus*, *Catharacta antarctica*, lariforme antarctice, dar și de *Puffinus griseus*, un procelariform cu arie largă de repartiție.

În general, indiferent de sezon sau sector al ariei namibiene, formațiunile temporare de păsări marine ihtiofage, formate în preajma navelor trauler aflate în operațiuni de virare a uneltei, sunt formate dominant din exemplare de *M. capensis*, secundar albatroși (*Diomedea cauta*, *D. choirorhynchus*), actorii principali ai unui spectacol mereu deosebit, extrem de animat și gălăgios.

În tabelul alăturat (tab.1) este prezentată structura cârdurilor formate în pupa navei B₄₁₉ "Mândra", la virarea traului, structură surprinsă în sezoanele reci ale anilor 1982-1984.

Tabel 1. Structura cârdurilor de păsări ihtiofage formate în preajma navei B₄₁₉ "Mândra" în diviziunile 1.3-1.4/FAO₄₇, sezonul rece al anilor 1983-1984 (date originale)

Perioada iunie – septembrie 1983						
Nr. crt.	Specia	Traulăricu păsări la virare		Total exemplare observate	Numărexemplare la o traulare	
		număr	%		limite	medie
1.	<i>Morus capensis</i>	157	56,64	32 190	10-2500	205
2.	<i>Diomedea cauta</i> , <i>Diomedea choirorhynchus</i>	122	39,35	4 344	2-200	120
3.	<i>Procellaria aequinoctialis</i>	6	1,93	720	20-200	120
4.	<i>Pachyptila</i> sp.	51	16,45	3 275	10-200	64
5.	<i>Phalacrocorax capensis</i>	11	3,55	150	10-30	14
	TOTAL	157	56,64	40 679	10-2600	259

Perioada aprilie– mai 1984						
1.	<i>Morus capensis</i>	103	41,87	12 240	10-1000	119
2.	<i>Diomedea cauta</i> , <i>Diomedea choirorhynchus</i>	70	28,45	4 195	5-300	60
3.	<i>Procellaria aequinoctialis</i>	16	6,50	900	10-200	56
4.	<i>Pachyptila</i> sp.	25	10,16	1 481	6-200	59
5.	<i>Phalacrocorax capensis</i>	1	0,41	5	5	5
	TOTAL	104	42,28	18 821	20-1250	181

Pentru situația dată subliniem că, contrar obișnuinței acestor păsări de a se hrăni cu specii pelagice (*Trachurus capensis*, *Sardinops ocellatus*, *Etrumeus whiteheadi*, *Engraulis capensis*), în sezoanele reci ale anilor 1983-1984 acest segment de avifaună a trecut la capturarea tineretului de merluciu (*Merlucius capensis* și *Merlucius paradoxus*), specii care au dominat pescuitul, dar care nu constituie hrana obișnuită a păsăretului ihtiofag, fiind specii bentonice, de adâncime și deci neaccesibile. (PAPADOPOL, 1984, 1998).

Capturile de păsări marine ihtiofage sunt, în general, ceva mai rare datorită abilității păsărilor de a evita încurcarea în plasele traulului la virare. Uneori însă, foamea reduce precauțiunile impuse de instinctul de conservare și determină acțiuni îndrăznețe care se sfârșesc cu încurcarea păsărilor în aripile traului.

Aceste accidente apar mai frecvent la *M. capensis*, specie extreme de activă și vorace, care execută lansări în picaj de la 20-100 m altitudine, uneori foarte aproape de unealtă, ceea ce determină capturarea curajoșilor, mai ales a tineretului imatur.

O situație oarecum aparte, cu numeroase capturi de *M. capensis*, a fost semnalată în mai-septembrie 1980, sezon de toamnă-iarnă australă, când cauza dispariției concentrațiilor de pește pe zonă, cu exacerbară nevoii de hrănire la această specie a provocat numeroase capturi de păsăret la toate navele pescărești prezente în zonă. În condițiile date, în mai 1980, nava B₄₁₉ "Inau" care a activat în sectorul 17° 17'-20° 43'S (ad. 120-350m), în 22 zile de pescuit a avut parte de capturarea a sute de exemplare de *M. capensis*, aceste capturi au permis unele observații biometrice, ale căror rezultate sunt precizate în tab.2 (PAPADOPOL, 1980, 1991, 1998) (foto 10).

Tabel 2. Caracteristicile biometrice (cm) la exemplarele de *M. capensis* capturate de nava B₄₁₉ "Inau" în diviziunile 1.3-1.4/FAO₄₇, în mai 1980 (date originale)

Număr exemplare: 248

Caracteristici	Lungime totală (cm)	Lungime până la baza cozii(cm)	Anvergura (cm)	Greutate corporală (kg)
Maxima	92,0	63,0	180,0	3,0
Minima	76,0	61,0	150,0	2,5
Medie	82,34	61,17	168,14	2,79

Capturile accidentale realizate de nava B₄₁₉ "Inau", în toamna-iarna anului 1980, au permis și recuperarea a 17 exemplare de *M. capensis* marcate în cadrul programului SAFRING/Univ. Cape Town. Schimbul de date cu sud-africanii, privind locul de lansare și cel de capturare a exemplarelor inelate, a permis a se concluziona că efectivele de *M. capensis* din apele namibiene au o structură eterogenă, fiind formate atât din exemplare aparținând efectivelor locale, cât și din exemplare venite de departe, din extrema australă a continentului (tab.3). în căutarea hranei aceste păsări pot efectua deplasări de până la 500-2300 Km, probabil și mai mult (PAPADOPOL, 1991, 1998).

Tabel 3. Rezultatele recuperării unor exemplare de *M. capensis*, în mai-septembrie 1980, în diviziunile 1.3-1.4/FAO₄₇, indivizi inelați în cadrul programului SAFRING/Univ.

Cape Town (date originale)

- a) LANSARE: T. B. Oatley, Univ. Cape Town, 1979-1980
 - i. Punctul extrem nordic: Mercury Island (25° 43' / 14° 56'E)
 - ii. Punctul extrem sudic: Bird Island (33° 51' / 26° 17'E)

- b) RECUPERARE: N. C. Papadopol, mai-septembrie 1980, navele B₄₁₉ "Inau" și B₂₂ "Negoiu"
- i. Punctul extrem nordic: 17° 15' / 11° 24'E
- ii. Punctul extrem sudic: 20° 46' / 13° 02'E

	Minim	Maxim	Medie
Timp în libertate/ individ	30 zile	180 zile	79 zile
Distanța parcursă individual	929 km	2 362 km	1 321 km
Curs mediu individual	318°	340°	337°

CONCLUZII

Prezentarea sintetică a rezultatelor cercetărilor efectuate în apele namibiene ale Atlanticului de Sud, în limita diviziunilor costiere 1.3-1.5, a permis o bună valorificare a unor observații de continuitate efectuate în anii 1980-1990, la bordul unor nave expediționare românești. Aceste date au fost, până în prezent, slab valorificate dat fiind caracterul lor complementar în raport cu obiectivele prioritare ale misiunilor timpului.

Lucrarea aduce prin aceasta o serie de date noi, puțin cunoscute și care completează nivelul de cunoaștere a diverselor etaje ale ecosistemului sud-est atlantic.

Privitor la aceste aspecte se desprind câteva concluzii:

- aglomerațiile de păsăret ihtiofag din preajma navelor de pescuit sunt formațiuni temporare, de scurtă durată, determinate de instinctul de hrănire, exacerbate de dificultățile de capturare a prăzii în sezoane dificile, de toamnă-iarnă australă, cu condiții nefavorabile formării și menținerii concentrațiilor de pești pelagici gregari;
- pe plan local, specia dominantă în aceste aglomerații de hrănire este *M. capensis*, urmată de speciile genului *Diomedea*, albatroșii;
- parte din specii au pierdut capacitatea de a pescui autonom și au devenit dependente de activitățile antropice. Această apropiere fortuită determină, indirect, pierderi importante de efective, în principal de tineret imatur;
- în structura avifaunei locale s-au remarcat alături de specii locale numeroase, alte specii migratorii venite dinspre sud sau nord, pentru a evita asprimea iernii australe sau boreale;
- efectivele locale de *M. capensis* sunt completate adesea, în iarna australă, cu păsăret venit de la mare distanță, uneori de dincolo de Capul Acelor.

MULȚUMIRI

Autorii mulțumesc pentru sprijinul primit de-a lungul timpului, domnilor Prof. dr. Tery B. OATLEY și Prof. dr. George BRANCH de la Universitatea Cape Town, inclusiv Secretariatului Executiv al Comisiei pentru Pescuitul în Atlanticul de Sud-Est/ICSEAF, care a sprijinit organizarea și buna desfășurare a expedițiilor (PAPADOPOL, 1998, 2005).

BIBLIOGRAFIE

1. Bianchi G., Carpenter E., Roux P. J., Molly J. F., Bayer D., Bayer J. H., 1993 - *The living marine resources of Namibia*, NORAD-FAO, Roma, p. 450.
2. Branch G., Branch M., 1988 - *The living shores of Southern Africa*, Ed. C. Struik Publishers, Cape Town, p. 272.
3. Firulescu C-tin, Papadopol C. N., Leonte E., Maximov V., 1985 - *Contribuții la cunoașterea condițiilor de pescuit, a structurii populațiilor de pești industriali din spațiul diviziunilor 1.3-1.4, în sezonul de primăvară australă a anului 1984*, Halieutica nr.2(34), p. 5-58.
4. Harrison P., 1983 - *Sea Birds*, London UK, p. 206-270.
5. Papadopol C. N., 1980 - *Raport asupra rezultatelor cercetărilor efectuate în zona Oceanului Atlantic de sud-est, platforma continentală a Namibiei, în perioada aprilie-august 1980*, Halieutica nr. 4(16), p. 63-78.
6. Papadopol C. N., Radu Gh., Cristea V., 1981 - *Raport asupra rezultatelor cercetărilor efectuate în zona Oceanului Atlantic de sud-est, platforma continentală a Namibiei, în perioada ianuarie-aprilie 1981*,

- Halieutica nr. 3(19), p. 31-71.
7. Papadopol C. N., 1982 - *Raport asupra rezultatelor cercetărilor efectuate în zona Oceanului Atlantic de sud-est, platforma continentală a Namibiei, în perioada septembrie-decembrie 1981*, Halieutica nr. 4(24), p. 5-91;
 8. Papadopol C. N., Zaharia D., Cristea V., 1983 - *Raport asupra rezultatelor cercetărilor halieutice efectuate în zona Oceanului Atlantic de sud-est, platforma continentală a Namibiei, perioada octombrie 1982-ianuarie 1983*, Halieutica nr. 2(26), p. 5-62.
 9. Papadopol C. N., 1984 - *Raport asupra rezultatelor cercetărilor halieutice efectuate în zona Oceanului Atlantic de sud-est, pe platforma continentală a Namibiei, perioada iunie-septembrie 1983*, Halieutica nr. 1(29), p. 7-106.
 10. Papadopol C. N., 1984 - *Contribuții la cunoașterea evoluției condițiilor de pescuit și a structurii comunităților ihtiologice din zona platformei continentale namibiene în sezonul de toamnă-iarnă australă a anului 1984*, Halieutica nr. 4(22), p. 59-200.
 11. Papadopol C. N., Leonte E., Zaharia D., 1987 - *Glavnîe harakteristikî ribolovnîi promîslenosti Iv.A.R. v Namibiu" Sbornik abzorov po planu NTS 1986 g, Tema 7.0/1987*, GLAV-TENTRMIR, Moskva, p. 80.
 12. Papadopol C.N., 1989 - *Raport of Romanian participation in fisheries research and international enforcement in the ICSEAF Convention Area, 1985-1987*, ICSEAF/89, Gen.Doc. nr. 1, p. 25.
 13. Papadopol C. N., Leonte E., Radu Gh., 1990 - *Rapport national de la Roumaine concernant la pêche et les recherches halieutiques deroulées dans la zone de la Convention en 1989*, ICSEAF/90/Gen.Doc., p. 12.
 14. Papadopol C. N., 1991a - *Subîmpărțirile zoogeografice ale Atlanticului de Sud-Est*, Halieutica nr. 1(57), p. 33-96.
 15. Papadopol C. N., 1992 b - *Efectele intensificării pescuitului industrial asupra comportamentului și efectivelor populațiilor namibiene a unor specii de păsări oceanice ihtiofage și a focii de Cap*, Cong.Nat.Biologie - Iași, t.2, p. 276-27.
 16. Papadopol C. N., 1998 - *Studiul sistematic, zoogeografic și populational al faunei ihtiologice a Atlanticului de Sud-Est. Date privind rentabilitatea exploatării pescărești industriale*, Academia Română, teza de doctorat, p. 400.
 17. Papadopol C. N., 2005 - *Trei decenii de cercetare halieutică românească în Oceanul Atlantic de Sud-Est*" Marea Noastră, nr. 4(57), p. 15-17.
 18. Papadopol N. C., Curlișcă A., Făfădău D., 2007 - *Contribuții la cunoașterea etologiei focei de Cap (Arctocephalus pusillus, Schreter, 1776) din apele de platformă a Namibiei/Atlanticul de Sud-Est – Probleme actuale ale protecției și valorificării durabile a diversității lumii animale*, A 6^a Conferința de Zoologie a Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău, Moldova, p. 49-50.
 19. web.uct.ac.za (René Navarro – foto1).
 20. polaris.nipr.ac.jp (foto 2).
 21. www.hardaker.co.za – foto Trevor Hardaker (foto 3, 4, 5, 8).
 22. www.treasuresofthesea.org.nz (foto6).
 23. www.gdargaud.net/Antarctica/Life/PetrelsCape.jpg (foto7).
 24. foto 9- imagine din fototeca personală – dr. N. C. PAPADOPOL.
 25. foto 10- imagine din fototeca personală – dr. N. C. PAPADOPOL.

OBSERVATIONS ON STRUCTURE AND DYNAMICS OF SEASONAL ICHTHYOPHAGOUS SEABIRD'S IN THE NAMIBIA/ATLANTIC SOUTHEAST WATERS

The paper presents, in a synthetic manner, the results of some ornithological observations carried out during 1980-1990, on board of Romanian ocean fishing vessels, in the context of complex expedition's fisheries research, conducted in pre-continental waters of Namibia.

Based on data issued, is relevant to point out the role of the ichthyophagous marine avifauna on the local ecosystem balance, as well as the one of the human factor on the floor of ethology-ecology of biota.

Foto 1.

Foto 2.

Foto 3.

Foto 4.

Foto 5.

Foto 6.

Foto 7.

Foto 8.

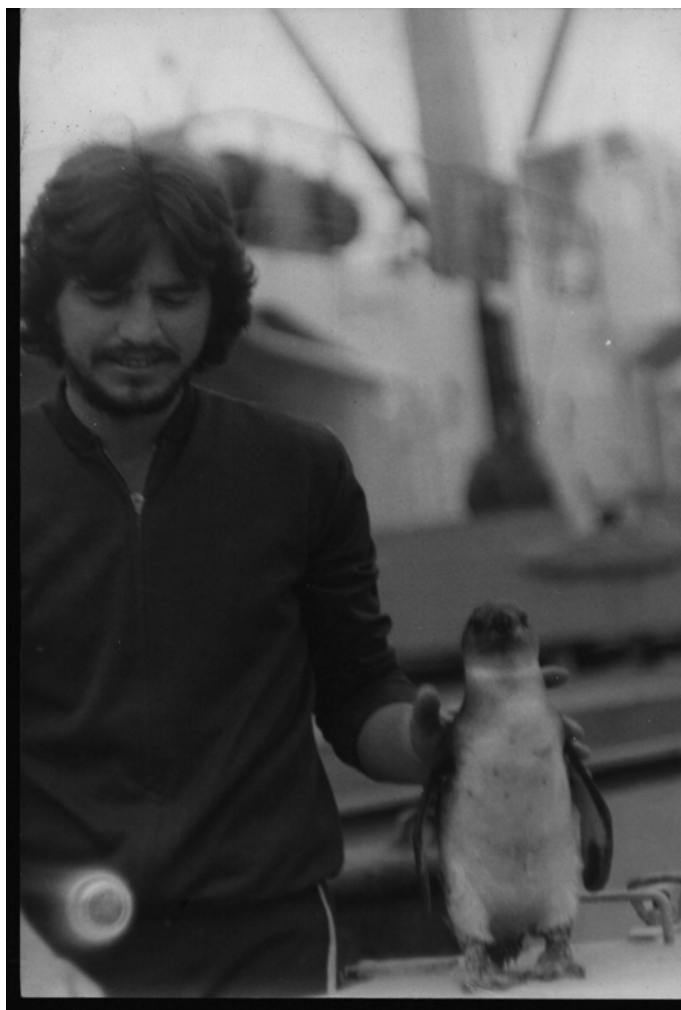

Foto 9.

Foto 10.

CONTRIBUȚII LA STUDIUL AVIFAUNEI CLOCITOARE DIN PERIMETRUL ARIEI PROTEJATE “BALTA TĂLĂBASCA” (JUDEȚUL GALAȚI)

Viorica ARCAN*

Key words: breeding birds, Talabasca Marsh.

Introducere

Râul Siret constituie o adevărată oază pentru avifaună, reprezentând unul dintre principalele căi de migrație a păsărilor pe teritoriul țării noastre.

Din bazinul Siretului Inferior face parte și Balta Tălăbasca, cu statut de arie protejată (fiind preluată în custodie), iar în 2007 a fost inclusă în rețeaua Natura 2000 din România, ca parte a sitului „Lunca Inferioară a Siretului” (SPA).

Este un lac natural de luncă, situat în incinta comunei Tudor Vladimirescu (județul Galați), cu o suprafață de 139 hectare.

Climatul este temperat-continental, cu ierni geroase și destul de uscate, în timp ce verile sunt secetoase și călduroase.

Vegetația din Lunca Siretului Inferior se prezintă ca un mozaic, cuprinzând păduri de luncă, pajiști inundabile și terenuri agricole.

Pentru Balta Tălăbasca este caracteristică flora zonelor umede și este reprezentată majoritar de stuf (*Phragmites communis*), care pe suprafața bălții se găsește în proporție de 60% și papură (*Thypha angustifolia*). De asemeni, la suprafața apei, sunt prezente comunități libere de tip hydrochariton. Bogăția avifaunistică este influențată direct de vegetație și diversitatea habitatelor precum și de nivelul presiunii antropice.

Metode de lucru și durata studiului

Observațiile au fost realizate în perioada 2005-2007 și au acoperit toate sezoanele fenologice. Cea mai folosită metodă de studiu a fost cea a traseelor, itinerariile fiind stabilite cu prilejul primei deplasări pe teren și au fost subsecvent menținute de-a lungul perioadei de studiu.

Identificarea păsărilor s-a realizat prin observarea directă cu binoclu și luneta.

Rezultate

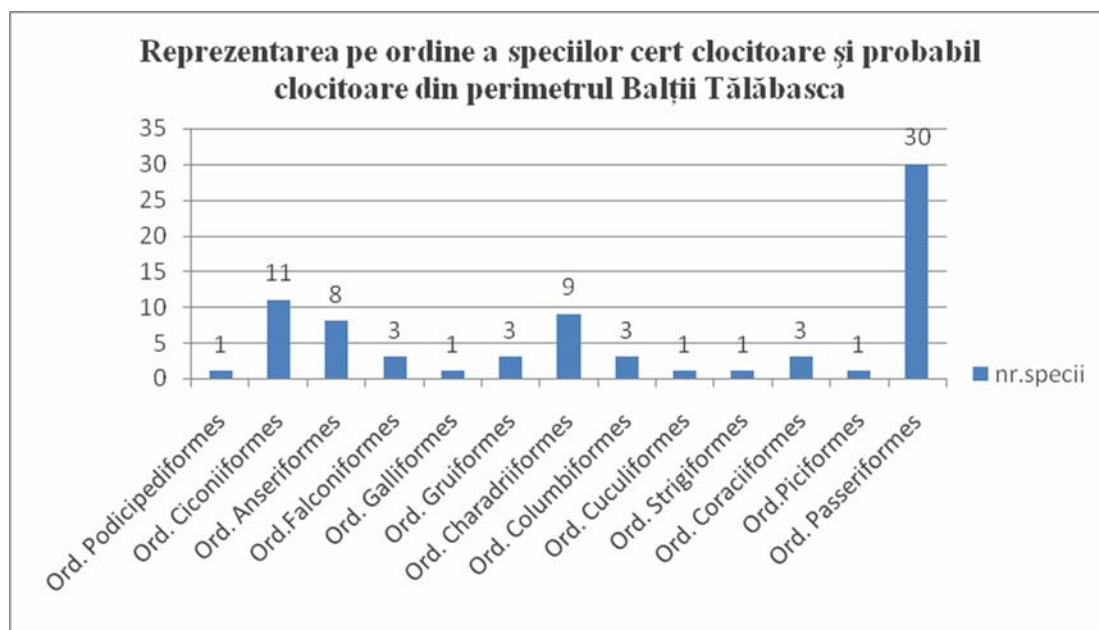
În perimetrul ariei protejate Balta Tălăbasca au fost inventariate 95 de specii de păsări, dominante fiind speciile acvatice și semi-acvatice (69,47%), oaspeți de vară în regiune.

Un număr total de 67 de specii sunt cert clocitoare în zonă, iar alte 7 specii ar putea cuibări în acest teritoriu.

Prezența păsărilor clocitoare este influențată direct de doi factori: existența habitatului favorabil și nivelul presiunii antropice. Pe de altă parte, prezența sau absența vegetației higr-hidrofile condiționează instalarea speciilor de păsări acvatice.

Ordinul *Passeriformes* cuprinde cele mai multe specii clocitoare - 30 specii, urmat de *Ciconiiformes* cu 11 specii, *Charadriiformes* cu 9 specii și *Anseriformes* cu 8 specii clocitoare. Restul ordinelor sunt reprezentate de una, două și chiar trei specii clocitoare.

* Complexul Muzeal de Științele Naturii Galați, str. Regiment 11-Siret, nr. 6A, Galați.

Păsările își construiesc cuiburile în locuri foarte variate, fiecare specie preferând un anumit tip de habitat. Cel mai bine reprezentate sunt speciile care clocesc în stufăriș (23 specii) și în arbori – arboret (13 specii); urmează grupul păsărilor care își instalează cuibul pe sol, în ierburi (10 specii) și al celor antropofile (7 specii); 4 specii își sapă cuibul în malul digurilor ce înconjoară apa; 8 specii își amenajează cuibul în tufișuri, iar 4 specii își construiesc cuibul din material vegetal, pe apă; 2 specii ocupă pentru cuibărit scoruri; în sfârșit, *Cuculus canorus* nu-și construiește cuib, având statut de parazit de cuib.

În cazul unor specii, am întâlnit perechi care și-au instalat cuibul și în alt tip de habitat decât cel tipic, cum ar fi *Ciconia ciconia* care și-a instalat cuibul într-un arbore (09.04.2007). *Ardea cinerea*, *Nycticorax nycticorax* și *Egretta garzetta* cuibăresc în arbori, dar și pe stuf.

Anser anser, care este foarte sensibilă față de factorul antropic, a fost observată în pereche în data de 09.04.2007, amenajându-și cuibul.

Speciile de corcodei (*Podicipediformes*) cuibăresc în teritoriul studiat deoarece există material vegetal necesar pentru construirea cuibului și stufăriș compact pentru refugiu. Cuiburile, construite din diferite resturi vegetale, pot fi plutitoare sau fixate de câte un suport.

În data de 04.07.2006, am recenat 14 perechi de *Podiceps cristatus* ce aveau pui și erau împrăstiați pe suprafața apei. Pe baltă, erau prezente și 4 exemplare de *Platalea leucorodia*, *Cygnus olor* (3 perechi), *Anas strepera* (3 perechi), *Aythya nyroca* (5 perechi), *Vanellus vanellus* (20 perechi) și 60 adulți *Fulica atra* însoțiți de 24 pui. După câteva zile, am remarcat apariția în zonă a 2 exemplare de *Ciconia ciconia*, 25 masculi și 19 femele de *Anas platyrhynchos* cu 11 pui.

Lanius collurio își amenajează cuibul în tufișuri, fiind plasat, în majoritatea cazurilor, pe esențe ca *Rosa* sp., *Crataegus* sp., *Prunus* sp., *Pirus* sp.

Păsările limicole – subordinul *Charadrii* – sunt reprezentate de două specii clocitoare în perimetrul cercetat: *Vanellus vanellus* și *Charadrius dubius*. Nagâțul cuibărește pe sol în zonele ușor înmlăștinite. Prundărașul gulerat își face, cu ajutorul picioarelor, o gropiță mică în pământ și în aceasta își depune ouăle.

Prigoriile sunt specii ce preferă să cuibărească în digurile ce înconjoară baltă.

Din grupul răpitoarele diurne, legat de mediul acvatic este eretele de stuf (*Circus aeruginosus*) care cuibărește în stufăriș. În această regiune, cuibărește și *Falco tinnunculus*, aceasta fiind cea mai frecventă specie din acest ordin care-și instalează cuibul în scoruri mari sau în cuiburile vechi ale ciorilor de semănătură. Cuibul și-l construiește din diverse ramuri, bețe și, de multe ori, se aseamănă cu o simplă depresiune căptușită sumar cu câteva resturi vegetale uscate.

Ordinul *Passeriformes* este reprezentat de 30 de specii care au fost identificate ca fiind cert clocitoare în zonă.

Multe dintre speciile de passeriforme întâlnite, preferă pentru cuibărit ecosistemele de pădure din apropiere, dar apar în perimetrul bălții Tălăbasca în căutarea hranei și doar un grup restrâns este format din specii care cuibăresc în stufăriș compact (*Acrocephalus sp.*, *Panurus biarmicus*).

Codobaturile (*Motacilla sp.*) își amenajează cuibul pe sol, în ierburi, iar ciocârliile își câptușesc adânciturile din sol cu firisoare de iarbă uscată.

Hirundo rustica își amplasează cuibul sub streșina caselor și îl construiește din noroi aglutinat cu paie și salivă; în interior, este căptușit cu materiale moi, fiind lipit de un perete drept. Cuibul are formă semisferică sau parțial sferic, fiind folosit mai mulți ani. Cuibul pe care și-l construiește specia *Delichon urbica* are o structuralizare aparte, utilizând sol și salivă proprie; prinde de suport spatele și partea superioară a cuibului, lăsându-i un orificiu pentru intrare.

Vrabia (*Passer domesticus*), graurul (*Sturnus vulgaris*) și vrabia de câmp (*Passer montanus*) își plasează cuiburile în vecinătatea cuiburilor unor păsări mai mari sau chiar în pereții laterali ai cuiburilor de berze (*Ciconia ciconia*), unde se simt în siguranță față de dușmani.

Concluzii

În perimetrul Bălții Tălăbasca, activitățile de pescuit sportiv și în scop comercial se realizează în tot timpul anului cu undițe și cu plase, de pe mal și din bărci. De asemenea, pe malul apei am observat vite care pășunau terenurile înierbate din teritoriul rezervației. Toate aceste activități antropice influențează în mod direct prezența păsărilor acvatice în zona bălții.

BIBLIOGRAFIE

1. Gache, C., 1994 - *Observations avifauniques dans quelques zones humides sur les vallées inférieures des rivières Prut et Siret*, An. St. Univ. „Al. I. Cuza” Iași, Biologie animală, tom. XL: 39/44, Iași.
2. Gache, Carmen, 2008 - *Contribuții la cunoașterea diversității avifaunei unei arii protejate din bazinul inferior al Siretului: Balta Talabasca, Analele Bucovinei*, in press, Editura Academiei, București.
3. Muller, J. W., Gache, C. & Ignat, A. E., 2005 – *Contribuții la identificarea unor situri Natura 2000 în județele Moldovei, Analele Bucovinei*, an XII, nr. 2: 553 - 565, Editura Academiei, București.

CONTRIBUTIONS THE STUDY OF THE BREEDING AVIFAUNA FROM THE PROTECTED AREA „TĂLĂBASCA MARSH” (GALAȚI COUNTY)

The Siret River represents the western limit (about 12 kilometres length) of the village Tudor Vladimirescu. During the high rainfalls' period, it can generate flooding inside this area. The Talabasca Marsh is located there (about 40 km far from Galati city), being a natural meadow lake, on a surface about 139 hectares.

My study uses the fieldwork data recorded since the 2005 summer, till the 2007 spring, covering all the phenological aspects. I recorded 95 bird species in the Talabasca Marsh area.

The breeding birds fauna refers to about 67 species, but I mention another 7 bird species, probably breeding species too (these species were present during the reproduction season and I recorded including mating displays for ones of them). The majority of the breeding birds are using the reed beds to build their nests. Between these, notice the presence of one breeding colony formed by species from the families Ardeidae and Threskiornithidae, including the Spoonbill (*Platalea leucorodia*), a rare breeding species out of the Danube Delta – as I know, this is the first report certainly documenting this species in the Siret River basin.

Beginning from 1994, the Talabasca Marsh is a natural protected area, with an official ranger (S.C. Negro S.R.L.). In 2007, the marsh was included in the Natura 2000 Romanian Network, as part of one Special Protected Area – *Lower Meadow of Siret River*.

Despite this status, the human presence is constantly and sometimes, represents a seriously disturbing factor for the bird fauna.

POPULĂRI CU *CERVUS ELAPHUS* ÎN SUDUL ROMÂNIEI – STUDIU DE CAZ JUDEȚUL OLT

Sorin GEACU*

Key words: *CERVUS ELAPHUS*, the population, species.

În vederea extinderii antropice a arealului cerbului comun în partea de sud a țării, pe teritoriul județului Olt au fost create, înaintea anului 1989, două populații – una în zona Reșca-Dobrosloveni din Câmpia Romanaiilor și alta în zona Seaca din Piemontul Cotmenei. Originea exemplarelor aduse se află în Carpații Orientali (județele Maramureș, Covasna, Harghita, Mureș, Bacău, Buzău, Prahova și Brașov) și Podișul Sucevei. Cele două populații nu sunt conective.

1. Populația din zona Reșca-Dobrosloveni

Se află în partea centrală a județului, la 7 km nord-est de Caracal, la altitudini de 70-95 m. Părțile de vest și nord-vest ale pădurii Reșca (sau Reșca-Hotărani după satele vecine) sunt traversate pe 3,5 km de calea ferată Caracal-Piatra Olt, astfel că, în unii ani, exemplare de cerb au fost călcate de tren, cum a fost cazul cu un mascul în iarna 1977/1978.

Climatul, după înregistrările de la stația meteorologică Caracal, se caracterizează printr-o temperatură medie anuală a aerului de 11°C și precipitații medii de 540 mm/an. Viscoalele din luna noiembrie 1998 au cauzat moartea câtorva indivizi.

În estul pădurii se află valea Oltului, iar în vest cea a Tesluiului. Suprafețele ocupate cu mocirle și smârcuri (favorabile cerbilor) însumează 17 ha. Pe fondul de vânătoare Dobrosloveni apa se distribuie cu cisterna.

Situată pe teritoriile comunelor Fărcașele, Dobrosloveni și Fălcoiu, suprafețele forestiere de la Reșca-Dobrosloveni însumează circa 2400 ha fiind alcătuite predominant din stejar pedunculat (53%) și frasin (22%), încadrându-se ecosistemului „pădurilor panonic-carpatic de luncă cu stejar și frasin”.

Primii cerbi s-au adus cu camioane de la distanțe de 250-300 km, din județele Brașov, Prahova și Covasna, în anul 1974. În total au fost 13 viței cu vârsta de un an (6 masculi și 7 femele) din care: 4 din Ocolul Silvic Brașov, 4 din Ocolul Silvic Azuga și 5 din Ocolul Silvic Întorsura Buzăului. Aceștia s-au transportat inițial într-un țarc creat în parcela 85 a pădurii Bistrița aflată la 10 km nord-est de Balș. După două săptămâni, țarcul a fost atacat într-o noapte de lupi fiind omorâte 7 exemplare (3 masculi și 4 femele). Cele rămase s-au transportat 35 km spre sud-est, în pădurea Reșca. Aici au fost introduse într-un țarc (Bulvanu) construit în 1965 și folosit anterior pentru colonizarea de cerbi lopătari. Țarcul avea 1 ha arborete și gard de sârmă fixată pe șpalieri de lemn. În interior era un saivan pentru hrană. Ulterior, s-au eliberat 13 exemplare din care 6 erau masculi și 7 femele (Ciobanu, Florica, 2003, Tănăsescu, 2004).

La sfârșitul anilor '70 erau circa 20 de cerbi la Reșca care habitau în porțiunea pădurii aflată în apropierea cabanei silvice.

În luna martie 1985, existau în pădurea Reșca 65 de cerbi (25 masculi și 40 femele), de 6,5 ori mai mulți comparativ cu anul 1976 (tab. 1). Ulterior, în doar câțiva ani, dimensiunea populației acestui mamifer aproape se dublează, astfel că, în primăvara anului 1988 s-au numărat 120 de exemplare, din care 50 masculi și 70 femele. Și în următorii ani se constată o sporire accentuată a numărului de cerbi, înregistrându-se o dublare a acestuia între 1989 și 1992, astfel că, în luna martie 1992 s-a atins maximul populațional al speciei la Reșca – 280 exemplare (80 masculi și 200 femele).

* Academia Română, Institutul de Geografie, București, Calea Victoriei 125.

Tab. 1 - Populația de cerb de la Reșca în perioada 1976-1996 (exemplare)

An	1976	1977	1979	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1996
Ex.	10	13	24	65	85	102	120	145	160	185	280	240	40

Cel mai mare cârd de masculi s-a observat în iarna 1989/1990. Erau 32 de indivizi cu vârste cuprinse între 4 și 12 ani.

Pentru reducerea efectivului (care era prea mare și contribuia, alături de și mai numeroșii cerbi lopătari, la degradarea ecosistemului forestier), în perioada 19 octombrie 1990-4 martie 1991 s-au recoltat 30 de cerbi (5 masculi și 25 ciute), carnea fiind predată frigoriferului Craiova.

În anii 1993 și 1994 a fost un braconaj foarte intens, determinând un accentuat recul al populației, care, în 1996 era de 7 ori mai mică comparativ cu anul 1992. După 1993 s-a constatat o reducere populațională și din cauza lipsei de liniște și a migrării în alte zone (au trecut înot Oltul).

Deși primele două perechi de cerb ajung în 1976 și pe fondul de vânătoare Dobrosloveni, vecin cu Reșca, acestea nu au fost stabile acolo decât la începutul anilor '80. Ulterior, populația de cerb de pe fondul Dobrosloveni se mărește astfel încât, în ambele regiuni (Reșca și Dobrosloveni), în primăvara anului 1997 existau 69 cerbi, din care 48 la Reșca și 21 la Dobrosloveni (tab. 2).

Tab. 2 - Efectivele de cerb de la Dobrosloveni și Reșca în perioada 1997-2006 (exemplare)

An / Fond	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Dobrosloveni	21	26	18	35	38	30	30	40	41	53
Reșca	48	44	36	19	20	9	10	12	10	10
TOTAL	69	70	54	54	58	39	40	52	51	63

În următorul deceniu, numărul cerbilor din zona analizată nu a oscilat foarte mult (40-70 exemplare), însă, începând cu anul 2000, majoritatea exemplarelor (65-80% din ele) habitează pe fondul de vânătoare Dobrosloveni. De exemplu în primăvara anului 2002, în pădurea Reșca mai erau doar 6 masculi cu 3 ciute.

În luna martie a anului 2006 în partea de nord a Câmpiei Romanaților, existau 63 cerbi comuni din care 53 pe fondul de vânătoare Dobrosloveni (13 masculi și 40 femele) și 10 pe fondul Reșca (4 masculi cu 6 ciute).

Dacă în trecut locurile de boncănit ale acestora erau în pădurea Reșca-Hotărani, după 2002 acestea se află în pădurile de pe fondul Dobrosloveni și mai ales în cea numită Dealul Bobului.

De altfel, există o mișcare a cerbilor pe teren (la Reșca nu au liniște și au apă, iar la Dobrosloveni situația este inversă).

Unele exemplare, datorită zgomotului produs de circulația trenurilor pe linia Caracal-Piatra Olt, au migrat spre nord-vest către pădurile Ocolului Silvic Balș și de acolo, tot în direcție nordică spre cele din Ocolul Silvic Drăgășani unde s-au fixat (Tănăsescu, 2004).

În tabelul 3 sunt evidențiate valorile raportului între sexe (sex-ratio) pentru populația de la Reșca-Dobrosloveni.

Tab. 3 – Valorile sex-ratio la populația de cerb comun de la Reșca-Dobrosloveni

An	1976	1977	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993
M/F	1/1,5	1/2,2	1/1,6	1/1,4	1/1,2	1/1,4	1/1,4	1/1,2	1/1,8	1/2,5	1/3

An	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
M/F	1/1,6	1/2,8	1/2,8	1/3,1	1/4,1	1/5,8	1/2	1/2,5	1/3,4	1/3,4	1/3,7

Cele mai „necorespunzătoare” valori ale acestui parametru populațional s-au constatat în anii 2001 (la 48 de femele doar 10 masculi) și 2000 (13 masculi și 41 femele).

Un trofeu foarte valoros (223,9 puncte CIC) s-a obținut pe fondul cinegetic Dobrosloveni la 27 septembrie 2004.

La Reșca și Dobrosloveni există 39 hrănitori, 26 sărării și 2 scăldători create antropice (alături de altele naturale).

2. Populația din zona Seaca

Cerbii comuni au fost introduși și în pădurea Seaca (sau Seaca-Optășani după satele omonime) din nordul județului, la 35 km de Slatina. Aceasta se află pe platouri larg ondulate la altitudini cuprinse între 230-324 m.

Temperatura medie anuală a aerului la Drăgășani (20 km vest) este de 10,4°C, iar media multianuală a cantităților de precipitații la Spineni este de 604 mm.

Valea Plapcea (afluent al Vedei) traversează pe 5,5 km pădurea pe direcția nord-sud. Pâraiele regiunii au caracter intermitent. Pe Plapcea s-au realizat, prin excavare, adâncituri unde să se mențină apa (folosită de cerbi și pentru scăldat). În general însă, apa se distribuie cu cisterna (provenind dintr-un puț forat).

Pădurile din zona Seaca se extind pe circa 3800 ha, pe teritoriile administrative ale comunelor Poboru, Leleasca, Făgețelu, Spineni și Cungrea. Sunt alcătuite din cvercinee: gârniță - 85%, stejar - 4% și gorun - 3%, încadrându-se ecosistemului „pădurilor danubiene de gârniță”.

Cerbii s-au adus în 3 ani (1984, 1985 și 1986) din 7 județe: Bacău, Buzău, Mureș, Harghita, Maramureș, Brașov și Suceava. Astfel, s-a adus câte o pereche din Ocoalele Silvice Fântânele-Bacău (la 4 decembrie 1984), Borșa-Maramureș (la 5 decembrie 1984) și Râul Mic-Brașov (la 9 martie 1985), apoi o ciută din Ocolul Silvic Nehoiașu-Buzău (la 4 decembrie 1984), iar ultimele exemplare (3 masculi și 5 ciute) au fost trimise de Ocolul Silvic Pătrăuți-Suceava (la 12 martie 1985).

Tot în 1985 s-au mai adus 2 masculi, unul din Ocolul Silvic Lunca Bradului (jud. Mureș) și altul din Ocolul Silvic Gheorghieni (jud. Harghita). În anul următor, 1986, s-au mai adus: 1 mascul din Ocolul Silvic Sovata (jud. Mureș) și 13 exemplare (1 mascul cu 12 ciute) din Ocolul Silvic Pătrăuți.

În total, în perioada 1984-1986 popularea a inclus 31 cerbi, din care 10 masculi și 21 ciute. Marea majoritate a acestora au fost viței. Indivizii adulți au provenit de la Pătrăuți.

Toate exemplarele s-au adus cu camioane, de la distanțe mari: 240 km (Râul Mic), 330 km (Sovata), 370 km (Gheorghieni), 380 km (Nehoiașu), 430 km (Lunca Bradului), 500 km (Fântânele), 510 km (Borșa) și 640 km (Pătrăuți). Numai o pereche de viței de la Pătrăuți a fost adusă cu trenul de la Suceava până la Drăgășani, iar de acolo cu camionul până la Seaca.

Cerbii au fost introduși într-un țarc de 3,5 ha (aflat în parcela 59) cu împrejmuirea de plasă de sârmă fixată pe stâlpi de salcâm. Deasupra plasei erau și 4 rânduri de sârmă ghimpată. În țarc au fost ținuti câte 1,5 luni de la momentul aducerii. Aici li s-au administrat fân, lucernă, concentrate, boabe de grâu. Apa era scoasă dintr-un puț forat, fiind distribuită într-un jghiab metalic.

După ce au fost puși în libertate, în primii ani cerbii s-au menținut în parcelele cu tei (25, 26, 39, 40) iar apoi s-au extins în toată pădurea. Astfel, în primăvara anului 1987, când toți cerbii erau liberi, existau 28 de exemplare (tab. 4), din care 13 masculi și 15 femele.

Tab. 4 - Populația de cerb de la Seaca în perioada 1984-1996 (exemplare)

An	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Ex.	5	14	29	28	28	40	57	50	50	54	58	43	35

În anii următori efectivul s-a dublat, de la 28 de exemplare în 1988, la 58 în 1994 (26 masculi și 32 femele), în acest din urmă an înregistrându-se și maximul populațional al speciei din zona Seaca. În anii următori, numărul cerbilor a variat între 35 și 50 de indivizi.

În primăvara anului 1989, cerbii habitau în pădurea Optășani-Fântânele, în 1992 în parcelele 56 și 57 ale pădurii Seaca (mărginite de pajiști spre valea Plapcea Mică), iar în luna martie 1996 erau în pădurile Optășani, Fântânele și Cornățelu și numai 5 (2 masculi și 3 ciute) pe câmpurile de lângă satele Poboru și Mierlicești.

În luna martie a anului 2006 s-au observat 49 de cerbi (17 masculi și 32 femele), din care

84% pe fondul de vânătoare Seaca, 10% pe fondul Topana și 6% pe fondul Spineni (tab. 5).

Tab. 5 - Numărul cerbilor de pe fondurile de vânătoare Seaca, Topana și Spineni în perioada 1997-2006 (exemplare)

An / Fond	1997	1998	1999	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Seaca	45	40	42	40	38	40	42	42	41
Topana	-	-	-	6	6	7	7	7	5
Spineni	-	-	-	-	-	4	4	3	3
TOTAL	45	40	42	46	44	51	53	52	49

În tabelul 6 sunt menționate valorile raportului între sexe (sex-ratio) pentru populația de cerb din zona Seaca.

Tab. 6 – Valorile sex-ratio la populația de cerb din zona Seaca

An	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992
M/F	1/1,5	1/1,3	1/1,9	1/1,1	1/1,1	1/1,6	1/1,3	1/1,5	1/2,3

An	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2004	2005	2006
M/F	1/1,2	1/1,8	1/2,5	1/3	1/2,3	1/2	1/2,5	1/2	1/1,8

Cel mai mare dezechilibru între sexe s-a constatat în anii 1996 (25 femele și doar 10 masculi) și 1997 (la 34 femele numai 11 masculi).

Cerbii recoltați la Seaca au fost puțini. Primul a fost în anul 1993. Un trofeu valoros (190,75 puncte CIC) s-a obținut la 7 octombrie 2005.

La Seaca există 34 hrănitori, 40 sărării și 5 scăldători. Iarna la hrănitori li se administrează fân, porumb. Sarea (sub formă de bulgări) se administrează în sărării joase (făcute adesea pe buturugi).

De-a lungul unui an, cerbii efectuează numeroase deplasări, unele pe distanțe mari, însă de fiecare dată revin la Seaca. Astfel, în lunile aprilie-mai pleacă mai ales masculii care se reîntorc la începutul toamnei pentru perioada de boncănit. Vara efectuează deplasări și din lipsa apei. Migrațiile sunt atât către vest (10-15 km către lunca Oltului la Verguleasa) cât mai ales spre nord (20-40 km), în pădurile Ocoalelor Silvice Cotmeana (jud. Argeș) și Stoiceni (jud. Vâlcea), de unde revin (Ciobanu, Florica, 2003).

Începând cu anii 2001-2003, câteva exemplare s-au stabilit și pe fondurile cinegetice vecine, respectiv Topana (7000 ha, din care 3400 ha pădure) și Spineni (7000 ha, din care 1800 ha pădure). De exemplu, la Topana (spre nord de Seaca, la hotar cu județul Argeș) în perioada 2001-2005 s-au observat anual câte 2 masculi cu 4-5 ciute, iar la Spineni (la est de Seaca), s-a constatat anual câte 1 mascul cu 2-3 ciute. Pe aceste două fonduri nu s-au făcut recoltări.

În zona Verguleasa, în 1993 ajunseseră 2 masculi, în 1996 doar ciute (7), iar în anul 1997 un mascul cu 5 ciute.

Factorii limitativi de existență a cerbilor la Seaca sunt: gârnițetele cu largi perioade când nu fructifică, subarboretul forestier foarte slab reprezentat, fenomenele de uscăciune și secetă și lungile perioade când pâraiele seacă.

Concluzii

Pe teritoriul județului Olt au fost create antropic două populații de cerb comun, una în 1974 în pădurea Reșca cu exemplare provenind din sudul Carpaților Orientali, iar alta în pădurea Seaca creată în anii 1984-1986 cu exemplare aduse din Carpații Orientali și Podișul Sucevei. Astfel, s-au procurat indivizi din cele mai reprezentative populații carpatice de cerb, dar și dintr-o arie colinară cu mediu geografic asemănător cu cel de la Seaca. Locurile diferite de origine ale indivizilor aduși, au asigurat o diversitate genetică semnificativă populațiilor de cerb din județul Olt.

Anii de „apogeu” numeric au fost 1992 la Reșca (când s-au consemnat 280 exemplare)

și 1994 la Seaca (când s-au observat 58 de cerbi). În timp, s-au constatat și migrări în zonele vecine locurilor de populare.

În anul 2006, cele două populații însumau 113 exemplare, din care 63 în Câmpia Romanaților (53 cerbi la Dobrosloveni și numai 10 la Reșca) și 50 în Piemontul Cotmenei (42 la Seaca, 5 la Topana și 3 la Spineni).

Scopul introducerii speciei a fost economic (cinegetic) dar și faunistic.

Bibliografie

1. Ciobanu, N., Florica, N., *Pădurile județului Olt*, Edit. Alutus, Slatina, 2003.
2. Tănăsescu, I., *Cerbul comun în fondurile de vânătoare din Ocolul Silvic Drăgășani*, Vânătorul Român, nr. 7-8, București, 2004.
2. * * * (1975-2006), *Arhiva Direcției Silvice Olt*, Slatina.
3. * * * (1980-1990), *Cronica Ocolului Silvic Vulturești*, Vulturești.
4. * * * (1979, 2000), *Amenajamentele Ocolului Silvic Caracal*, București.
5. * * * (1997), *Amenajamentul Ocolului Silvic Slatina*, București.

CERVUS ELAPHUS POPULATIONS IN THE SOUTH OF ROMANIA – CASE STUDY: OLT COUNTY

Olt County is an important case of human-induced expansion of the Red deer (*Cervus elaphus* L., 1758) species in the Romanian Plain and Getic Piedmont.

The species was introduced in Reșca Hunting Fund in 1974 (Caracal Forest Range) and in Seaca Hunting Fund in 1984-1986 (Slatina Forest Range).

In 1985, the population grew to 79 specimens and reached 280 heads in 1992.

In 2006, the effective numbered 113 individuals.

MACROMYCETES IN THE “GHEORGHE SĂLĂGEANU” COLLECTION (ORDER RUSSULALES)

Daniela BOTOȘ*

Key words: macromycetes, mycetoepixilophyta, mycetoendoxilophyta, mycetogeophyta saprophytica.

INTRODUCTION

In the year 2005, the Herbarium of the Natural Science Museum from Târgu-Mureș enriched with a new collection, bought from Professor Gheorghe Sălăgeanu. It contains 650 species of macromycetes. These represent almost half of the species ever found in Romania. The macromycetes are represented by fruit-bodies in different forms and colours, preserved by drying. The species were published in “*Determinator pentru recunoașterea ciupercilor comestibile, necomestibile și otrăvitoare din România*”, issued in 1985, at the Ceres Publishing House, which won a Romanian Academy prize as the best contribution in this research field.

The biologist Prof. Dr. Gheorghe Sălăgeanu worked with the „Ovidius” University Constanța.

MATERIAL AND METHODS

This work presents a part of the collection (67 taxons of macromycetes).

The 216 pieces were collected and determined by Sălăgeanu.

The biological forms were taken from “*Determinator pentru recunoașterea ciupercilor comestibile, necomestibile și otrăvitoare din România*” (3).

The classification of the macromycetes and the updating of the nomenclature of some species were made according to “Catalogue of life-2009 Annual Checklist” (5), Index Fungorum (6) and Myco Bank (7).

For each species the scientific name is marked, as well as the collecting place, the biological form, the edible point of view, the collecting date, the number in the inventory register of the Natural Science Museum from Târgu-Mureș and the number of specimens.

RESULTS AND DISCUSSION

The 216 macromycetes presented in this work belong to 8 families, 15 genera, 66 species and one variety.

These all were found in Romania, in the districts: Bihor, Bistrița-Năsăud, Caraș-Severin, Cluj, Maramureș and Sălaj, collected in 1955-1965 and 1968.

Most of the species belong to the family Russulaceae (45 taxa) (fig. 1).

The analysis of the biological forms emphasizes the domination of the mycetogeophyta mycorrhiza (45 taxa) (fig. 3).

From the edible point of view, the majority concerns uneatable species (40 taxa) (fig. 2).

One of the species presented here, *Hericium erinaceus*, is threatened in Europe.

LOCALITIES

Bihor district: Vadul Crișului.

Bistrița-Năsăud district: Rodnei Mountains: Corongiș Peak, Valea Vinului Valley, Popii Hill.

Caraș-Severin district: Semenicului Mountains, Trei Ape.

Cluj district: Gilăului Mountains: Băișoara; Buscat Top; Cluj-Napoca: Botanical Garden, Craiului Forest, Hoia Forest, Lomb Forest, Craiului Hill; Făgetul Clujului: Baci, Coasta Mare, Galicer Hill, Fântâna lui Bilașcu; Mount Vlădeasa, Răcadului Valley.

Maramureș district: Lăpușului Mountains, Văratec Peak.

* Muzeul de Științele Naturii Tg. Mureș, str. Horea, nr. 24, 540036, Mureș, România.

Sălaj district: Năpradea, Jibou; Vădurele village.

CONCLUSIONS

The collection has an important value, first of all, because it emphasizes a part of the patrimony of our museum, secondly, it completes the knowledge concerning the ecology and corology of some macromycetes from Romania and finally, because of the age of some species and the collector's notoriousness.

Checklist of macromycetes species (in alphabetical order of families)

Fam. Albatrellaceae

***Albatrellus confluens* (Alb. & Schwein.) Kotl. & Pouzar 1957**

Maramureş district: on the wet soil, through coniferous forests from Lăpuşului Mountains, under Văratec Peak; Gs; 16 IX 1964; HMş 564 under *Scutiger confluens* (A. et S. ex Fr.) Bond. et Sing.; 4 ex.

***Albatrellus cristatus* (Schaeff.) Kotl. & Pouzar 1957**

Caraş-Severin district: on the wet soil, in the deciduous and coniferous forests from Semenicului Mountains, at Trei Ape; Gs; 3 IX 1960; HMş 565 under *Scutiger cristatus* (Pers. ex Fr.) Bond. et Sing.; 2 ex.

***Albatrellus ovinus* (Schaeff.) Kotl. & Pouzar 1957**

Cluj district: in big clusters, on the wet soil, in the coniferous forests (spruce fir forests), at Băişoara from Gilăului Mountains; Gs; 30 VIII 1959; HMş 563 under *Scutiger ovinus* (Schff. ex Fr.) Murr.; 2 ex.

***Scutiger pes-caprae* (Pers.) Bondartsev & Singer 1941**

Bistriţa Năsăud district: on the wet soil, through deciduous and coniferous forests, at Vinului Valley from Rodnei Mountains; Gs; 28 IX 1962; HMş 562 under *S. pes-caprae* (Pers. ex Fr.) Bond. et Sing.; 2 ex.

Fam. Auriscalpiaceae

***Artomyces pyxidatus* (Pers.) Jülich. 1982**

Cluj district: on Populus tremula stumps, at Plecica Valley from Făgetul Clujului, near Cluj-Napoca; EPx; 20 IX 1958; HMş 532 under *Clavicornia pyxidata* (Pers. ex Fr.) Doty; 1 ex.

***Auriscalpium vulgare* (Fr.) Karst.**

Cluj district: on Pinus sylvestris fallen and buried cons, at Craiului forest from Cluj-Napoca; EPx-Gs, 6 XI 1958; HMş 537; 4 ex.

***Lentinellus castoreus* (Fr.) Kühner & Maire 1934**

Bistriţa Năsăud district: on the coniferous tree, in the forests from Rodnei Mountains under Corongiş Peak, at Vinului Valley; Ex; 19 X 1963; HMş 669 under *L. castoreus* (Fr.) Kühn. et Mre.; 1 ex.

***Lentinellus cochleatus* (Pers.) P. Karst. 1879**

Cluj district: in connates clusters, on the deciduous tree, at Făget, near Cluj-Napoca; Ex-EPx; 20 IX 1959; HMş 668 under *L. cochleatus* (Pers. ex Fr.) Karst.; 5 ex.

Fam. Bondarzewiaceae

***Bondarzewia montana* (Quél.) Singer 1940**

Bistriţa Năsăud district: on the roots and at the base of coniferous trunks from Rodnei Mountains, under Corongiş Peak, at Vinului Valley; Ex-EPx; 28 IX 1962; HMş 558 under *B. montana* (Quél.) Sing.; 1 ex.

***Heterobasidion annosum* (Fr.) Bref. 1888**

Cluj district: on the roots and at the base of Picea excelsa trunks, in Gilăului Mountains, at Băişoara; Ex-Epx; 19 IX 1958; HMş 582 under *Fomitopsis annosa* (Fr.) Karst.; 5 ex.

Fam. Hericiaceae

***Hericium cirrhatum* (Pers.) Nikol. 1950**

Cluj district: on decaying deciduous tree, at Făget-Cluj; Ex-EPx; 14 IX 1960; HMş 540 under *H. cirrhatum* (Fr.) Nikol.; 1 ex.

Cluj district: on decaying tree, on the Galicer Hill, at Făget-Cluj; Ex-EPx; 3 X 1965; HMş

541 under *H. diversidens* (Fr.) Nikol.; 2 ex.

***Hericium coralloides* (Scop.) Pers. 1794**

Cluj district: on decaying deciduous tree, in the beech and hornbeam forests, at Făgetul Clujului; Ex-EPx; 29 VIII 1962; HMş 538 under *H. coralloides* (Fr.) Pers.; 4 ex.

***Hericium erinaceus* (Bull.) Pers. 1797**

Cluj district: on the oak trunks, in Hoia Forest from Cluj-Napoca; Ex; 12 X 1958; HMş 539 under *H. erinaceus* (Bull. ex Fr.) Pers.; 1 ex.

Fam. Lachnocladiaceae

***Dichostereum granulosum* (Pers.) Boidin & Lanq. 1977**

Cluj district: on decaying tree, in Botanical Garden from Cluj-Napoca; EPx; without collection date; HMş 533 under *Grandinia granulosa* (Pers.) Boud. et Galz.; 2 ex.

Fam. Peniophoraceae

***Peniophora quercina* (Pers.) Cooke 1879**

Cluj district: on the fallen branches, in Hoia Forest, at Cluj-Napoca; EPx; 12 IX 1958; HMş 494 under *P. corticalis* (Bull.) Bres; 2 ex.

***Peniophora pini* (Schleich.) Boidin 1956**

Cluj district: on dry branches of *Pinus sylvestris*, on Craiului Hill from Cluj-Napoca; EPx; 12 X 1962; HMş 521 under *Stereum pini* (Schleich. ex Fr.) Fr.; 2 ex.

Fam. Russulaceae

***Lactarius aspideus* (Fr.) Fr. 1838**

Cluj district: on the soil of deciduous forests, at Făget, near Cluj-Napoca; Gm; 24 VIII 1959; HMş 998 under *L. aspideus* (Fr. ex Fr.) Fr.; 1 ex.

***Lactarius aurantiacus* (Pers.) Gray 1821**

Bistrița Năsăud district: on the soil of coniferous forests, under *Picea* sp., in Rodnei Mountains, at Vinului Valley; Gm; 28 IX 1962; HMş 1015 under *L. mitissimus* (Fr.) Fr.; 5 ex.

***Lactarius blennius* (Fr.) Fr. 1838**

Cluj district: through beech forests, at Făgetul Clujului; Gm; 21 VIII 1960; HMş 1008; 2 ex.

***Lactarius camphoratus* (Bull.) Fr. 1838**

Bistrița Năsăud district: on the soil of beech forests from Rodnei Mountains, at Vinului Valley; Gm; 29 VIII 1964; HMş 1018 under *L. camphoratus* (Bull. ex Fr.) Fr.; 3 ex.

***Lactarius chrysorrheus* Fr. 1838**

Cluj district: on the soil of beech forests, especially in the oak forests, on Galicer Hill, at Cluj-Napoca; Gm; +; 17 IX 1958; HMş 1005; 1 ex.

***Lactarius controversus* (Pers.) Pers. 1796**

Cluj district: on the coniferous soil and only under *Populus tremula* and *Betula verrucosa*, at Făget-Cluj; Gm; 19 X 1958; HMş 1004 under *L. controversus* (Pers. ex Fr.) Fr.; 1 ex.

***Lactarius deliciosus* (L.) Gray 1821**

Cluj district: through coniferous forests, especially in the fir and spruce fir forests, in Gilăului Mountains, at Băișoara; Gm; 6 VIII 1961; HMş 996 under *L. deliciosus* (Fr. ex Fr.) S.F.Gray; 3 ex.

***Lactarius fuliginosus* (Fr.) Fr. 1838**

Cluj district: on the soil of deciduous forests, especially under *Corylus avellana*, at Hoia from Cluj-Napoca; Gm; 25 VIII 1960; HMş 1003 under *L. fuliginosus* (Fr. ex Fr.) Fr.; 3 ex.

***Lactarius glycyosmus* (Fr.) Fr. 1838**

Cluj district: on sandy soils, under *Betula verrucosa*, sometimes under *Alnus* sp. and *Salix* sp., at Făget, near Cluj-Napoca; Gm; 26 IX 1965; HMş 1013; 1 ex.

***Lactarius helvus* (Fr.) Fr. 1838**

Cluj district: on the soil of *Picea excelsa* forests from Gilăului Mountains, at Băișoara, under Buscat Peak; Gm; +; 30 VIII 1961; HMş 1011; 2 ex.

***Lactarius lacunarum* Romagn. ex Hora 1960**

Cluj district: on the very wet lands, in the traces of carriages and animals, at Plecica Valley, nearby Cluj-Napoca; Gm; 21 VIII 1960; HMş 1016; 2 ex.

Lactarius lilacinus (Lasch) Fr. 1838

Cluj district: on wet and swampy ground, under the alders, among moss, at Făget, under Coasta Mare, Cluj- Napoca; Gm; 18 IX 1960; HMş 1012; 3 ex.

Lactarius pallidus Pers. 1797

Cluj district: on limy soil, at Făget, under Coasta Mare, nearby Fântâna lui Bilaşcu from Cluj-Napoca; Gm; 26 IX 1965; HMş 1007 under *L. pallidus* (Pers. ex Fr.) Fr.; 1 ex.

Lactarius picinus Fr. 1838

Bistriţa Năsăud district: on the soil of coniferous forests from Rodnei Mountains, at Vinului Valley, under Corongiş Peak; Gm; 25 VIII 1964; HMş 1002; 1 ex.

Lactarius piperatus (L.) Pers. 1797

Sălaj district: on the coniferous soil, especially in the oak forests, at Năpradea, near Jibou; Gm; 15 VII 1956; HMş 995 under *L. piperatus* (L. ex Fr.) S.F.Gray; 5 ex.

Lactarius pyrogalus (Bull.) Fr. 1838

Cluj district: through deciduous forests, only under the hazel tree, in Hoia Forest, at Cluj-Napoca; Gm; 5 VIII 1960; HMş 1010 under *L. pyrogalus* (Bull. ex Fr.) Fr.; 4 ex.

Lactarius quietus (Fr.) Fr. 1838

Cluj district: through deciduous forests, especially in the oak forests, at Hoia - Cluj-Napoca; Gm; 7 VIII 1960; HMş 1020 under *L. quietus* Fr.; 2 ex.

Lactarius rufus (Scop.) Fr. 1838

Bistriţa Năsăud district: on the acid soil, in the coniferous forests, under *Picea excelsa*, in Rodnei Mountains, at Vinului Valley; Gm; 21 IX 1960; HMş 1017; 2 ex.

Lactarius scrobiculatus (Scop.) Fr. 1838

Cluj district: on the soil of the coniferous forests from Gilăului Mountains, at Băişoara, under Buscat Peak; Gm; +; 5 VIII 1962; HMş 1000 under *L. scrobiculatus* (Scop. ex Fr.) Fr.; 2 ex.

Lactarius serifluus (DC.) Fr. 1838

Cluj district: on the soil of the deciduous forests, in the oak and hornbeam forests, at Baci, nearby Cluj-Napoca; Gm; 27 IX 1960; HMş 1019 under *L. serifluus* (DC. ex Fr.) Fr.; 2 ex.

Lactarius subdulcis (Pers.) Gray 1821

Cluj district: on the clayey soil, through deciduous forests, at Făget, nearby Cluj-Napoca; Gm; 21 VIII 1960; HMş 1021 under *L. subdulcis* (Bull. ex Fr.) Gray; 2 ex.

Lactarius torminosus (Schaeff.) Gray 1821

Cluj district: on the soil of the deciduous forests, only in the presence of *Betula* sp., at Făget, nearby Cluj-Napoca; Gm; +; 21 VIII 1960; HMş 1001 under *L. torminosus* (Schff. ex Fr.) S.F.Gray; 2 ex.

Lactarius turpis (Weinm.) Fr. 1838

Bistriţa Năsăud district: on the soil of the deciduous and coniferous forests, under *Betula* sp., in Rodnei Mountains, at Vinului Valley; Gm; 19 IX 1963; HMş 999; 4 ex.

Lactarius uvidus (Fr.) Fr. 1838

Cluj district: through deciduous forests, in the wet and muddy lands, especially under *Betula* sp., at Făget, nearby Cluj-Napoca; Gm; 24 VIII 1959; HMş 997 under *L. uvidus* (Fr. ex Fr.) Fr.; 2 ex.

Lactarius vellereus (Fr.) Fr. 1838

Cluj district: through deciduous forests, especially in the oak forests, at Hoia Forest, Cluj-Napoca; Gm; 8 X 1960; HMş 994; 4 ex.

Lactaris vietus (Fr.) Fr. 1838

Cluj district: on the very wet soils, under *Betula verrucosa*, at Făgetul Clujului; Gm; 24 VIII 1960; HMş 1009; 1 ex.

Lactarius volemus (Fr.) Fr. 1838

Cluj district: on the soil of the deciduous forests, at Făget, nearby Cluj-Napoca; Gm; 24 VIII 1962; HMş 1014; 3 ex.

Lactarius zonarius (Bull.) Fr. 1838

Cluj district: on the limestone soils, in the deciduous forests, at Făget, under Coasta Mare, Cluj-Napoca; Gm; 4 IX 1968; HMş 1006 under *L. zonarius* Bull. ex Fr.; 2 ex.

***Russula adusta* (Pers.) Fr. 1838**

Bistrița-Năsăud district: on the soil of the deciduous and coniferous forests from Rodnei Mountains, at Vinului Valley, on Popii Peak; Gm; 28 IX 1962; HMș 1024 under *R. adusta* (Pers. ex Fr.) Fr.; 2 ex.

***Russula alutacea* (Fr.) Fr. 1838**

Cluj district: on the soil of the deciduous forests, at Făgetul Clujului, under Coasta Mare; Gm; 13 VIII 1958; HMș 1037 under *R. alutacea* (Pers. ex Fr.) em. Melz. et Zv.; 2 ex.

***Russula atropurpurea* (Krombh.) Britzelm. 1893**

Sălaj district: on the soil of the deciduous forests, under *Quercus petraea*, at Vădurele village, nearby Jibou; Gm; 18 IX 1965; HMș 1027 under *R. atropurpurea* (Krbh.) Britz.; 2 ex.

***Russula aurea* Pers. 1796**

Bistrița Năsăud district: on the soil of the deciduous and coniferous forests, at Vinului Valley, in Rodnei Mountains; Gm; 29 VIII 1964; HMș 1038 under *R. aurata* (With.ex Fr.) Fr.; 1 ex.

***Russula cyanoxantha* (Schaeff.) Fr. 1963**

Bistrița Năsăud district: on the soil of the deciduous and coniferous forests from Rodnei Mountains, at Vinului Valley, under Corongiș Peak; Gm; 2 IX 1956; HMș 1033 under *R. cyanoxantha* (Schff. ex Schw.) Fr.; 1 ex.

***Russula delica* Fr. 1838**

Bistrița Năsăud district: on the soil of the deciduous and coniferous forests from Rodnei Mountains, at Vinului Valley; Gm; 29 VIII 1964; HMș 1022; 5 ex.

***Russula foetens* (Pers.) Pers. 1796**

Bistrița Năsăud district: on the soil of the deciduous and coniferous forests from Rodnei Mountains, at Vinului Valley; Gm; 15 IX 1965; HMș 1025 under *R. foetens* (Pers. ex Fr.) Fr.; 2 ex.

***Russula fragilis* var. *fragilis* Fr. 1838**

Cluj district: on the soil of the deciduous forests, under *Fagus sylvatica*, nearby Cluj-Napoca; Gm; 20 X 1963; HMș 1028 under *R. fragillis* Fr.; 2 ex.

***Russula heterophylla* (Fr.) Fr. 1838**

Cluj district: on the soil of the deciduous forests, at Făget, nearby Cluj-Napoca; Gm; 17 VIII 1959; HMș 1034 under *R. heterophylla* Fr.; 2 ex.

***Russula lutea* (Huds.) Gray 1821**

Cluj district: on the deciduous, coniferous and oak forests, at Cluj- Napoca, on Galicer Hill and on Făget Hill; Gm; 12 VI 1959; HMș 1035 under *R. lutea* Huds. ex Fr.; 2 ex.

***Russula nigricans* (Bull.) Fr. 1838**

Cluj district: on the soil of the deciduous and coniferous forests from Mount Vlădeasa, at Răcadului Valley; Gm; 21 X 1962; HMș 1023 under *R. nigricans* (Bull. ex) Fr.; 2 ex.

***Russula pectinata* (Bull.) Fr. 1838**

Cluj district: on the soil of the deciduous forests, under *Quercus* sp., in Hoia Forest, at Cluj-Napoca; Gm; 5 VIII 1957; HMș 1026 under *R. pectinata* (Bull.ex Fr.) Cke.; 2 ex.

***Russula quéletii* Fr. 1872**

Cluj district: through coniferous forests, at Băișoara, in Gilăului Mountains; Gm; +; 29 X 1956; HMș 1030; 2 ex.

***Russula risigallina* (Batsch) Sacc. 1915**

Cluj district: on the soil of the deciduous forests, at Făgetul Clujului; Gm; 2 VII 1962; HMș 1036 under *R. chamaeleontina* Fr.; 4 ex.

***Russula rosea* Pers. 1796**

Cluj district: on the soil of the deciduous forests, in Lomb Forest, nearby Cluj-Napoca; Gm; 29 VIII 1958; HMș 1031 under *R. lepida* Fr.; 2 ex.

***Russula silvestris* (Singer) Reumaux 1996**

Cluj district: through deciduous forests, at Făgetul Clujului; Gm; ++; 30 VIII 1958; HMș 1029 under *R. emetica* var. *silvestris* Kühn. et Romagn.; 1 ex.

***Russula virescens* (Schaeff.) Fr. 1836**

Bistrița Năsăud district: on the soil of the coniferous and deciduous forests, at Vinului

Valley from Rodnei Mountains; Gm; ☉☉☉☉; 29 VIII 1964; HMş 1032 under *R. virescens* (Schff. ex Zant.) Fr.; 1 ex.

Fam. Stereaceae

***Aleurodiscus amorphus* Rabenh. 1888**

Cluj district: on the decaying spruce fir tree, in the coniferous forests, on Mount Vlădeasa; EPx; 28 IX 1960; HMş 492 under *A. amorphus* (Pers.) Rabh.; 50 ex.

***Stereum hirsutum* (Willd.) Pers. 1800**

Cluj district: on branches and stumps, in Hoia Forest - Cluj-Napoca; Ex-EPx; 11 IX 1955; HMş 523 under *S. hirsutum* (Willd. ex Fr.) S.F.Gray; 10 ex.

***Stereum insignitum* Qué. 1889**

Bihor district: on decaying tree, in deciduous forests, at Vadul Crişului; EPx; 29 VIII 1961; HMş 524; 4 ex.

***Stereum rugosum* Pers. 1794**

Bistriţa Năsăud district: on branches and coniferous trunks, at Vinului Valley from Rodnei Mountains; Ex; 31 X 1964; HMş 518 under *S. rugosum* (Pers.) Fr.; 4 ex.

***Stereum sanguinolentum* (Alb. & Schwein.) Fr. 1838**

Bistriţa Năsăud district: on decaying tree, stumps and dry trunks of coniferous tree, especially spruce tree, in Rodnei Mountains, at Vinului Valley; Ex-EPx; 31 X 1964; HMş 517 under *S. sanguinolentum* (A. et S.) Fr.; 3 ex.

***Xylobolus frustulatus* (Pers.) Boidin 1958**

Cluj district: on decaying coniferous tree, at Cluj-Napoca, at Plecica Valley; Ex-Epx; 5 XI 1957; HMş 519 under *Stereum frustulosum* Fr.; 4 ex.

REFERENCES

1. Bontea V., *Ciuperci parazite şi saprofite din România*, vol. I-II, Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1985.
2. Eliade E., *Conspectul macromicetelor din România*, Lucrările Grădinii Botanice, Bucureşti, 1965.
3. Sălăgeanu Gh., Sălăgeanu A., *Determinator pentru recunoaşterea ciupercilor comestibile, necomestibile şi otrăvitoare din România*, Editura Ceres, Bucureşti, 1995.
4. Coldea Gh., Sârbu I., Cristea V., Sârbu A., Negrean G., Oprea A., Cristurean I., Popescu Gh., *Ghid pentru identificarea importantelor arii de protecţie şi conservare a plantelor din România*, Editura alo, Bucureşti!, Bucureşti, 2003.
- 5.***Catalogue of life: Annual Checklist <http://www.catalogueoflife.org> , 2009.
- 6.*** Index Fungorum: <http://www.indexfungorum.org>
- 7.***MycoBank: <http://www.mycobank.org>
8. Pop, Adriana, Tănase, Cătălin, Mapping of Macromycetes-Pilot series-in Romania - <http://www.wsl.ch/eccf/newsletter13.pdf>, 2003.

Abbreviations

Ex. – number of specimens

HMş – the Herbarium of the Natural Science Museum from Târgu-Mureş

EPx – mycetoepixilophyta

Ex – mycetoendoxilophyta

Gm - mycetogeophyta mycorrhiza

Gs - mycetogeophyta saprophytica

Marks

☉ = mushroom edible at a minimum value

☉☉☉ = mushroom edible at a high food value

☉☉☉☉☉ = mushroom edible at a very high food value

+ = mushroom toxic (causes gastric and intestinal poisoning)

++ = mushroom very toxic (causes intoxication of the nervous system)

Without mark = uneatable mushroom

Fig. 1. The distribution into families of macromycetes

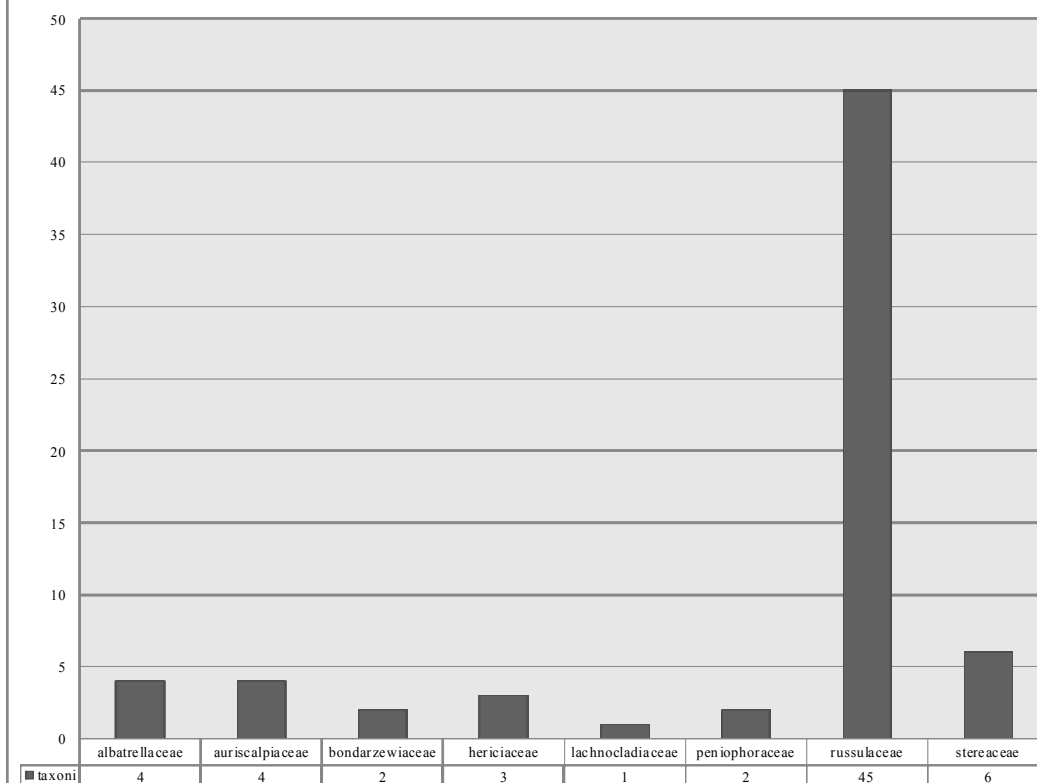

Fig. 2. The distribution of the macromycetes from the edible point of view.

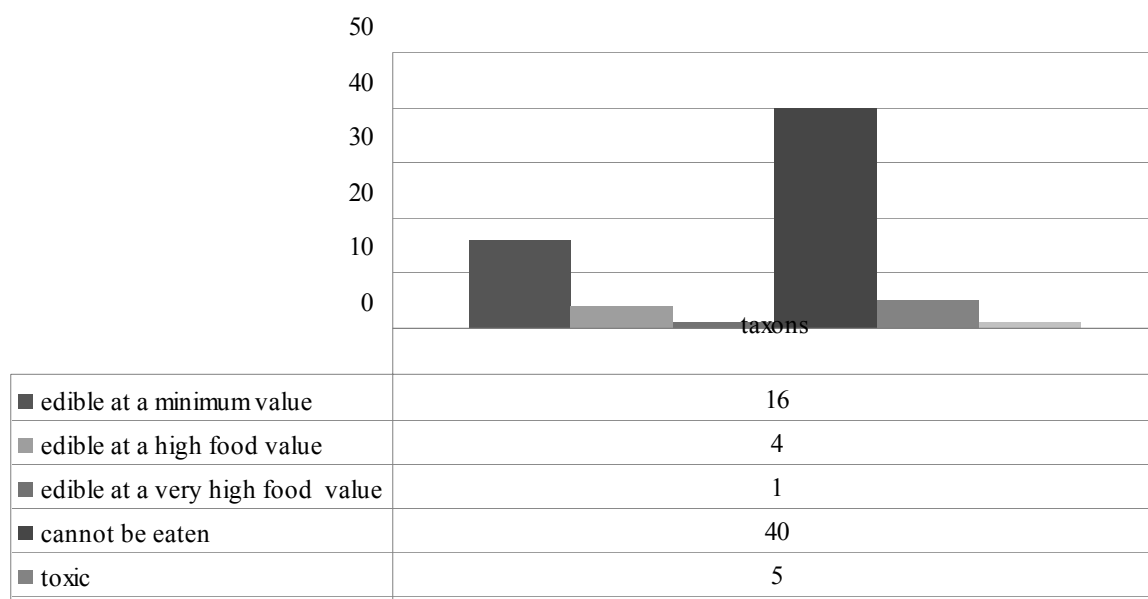
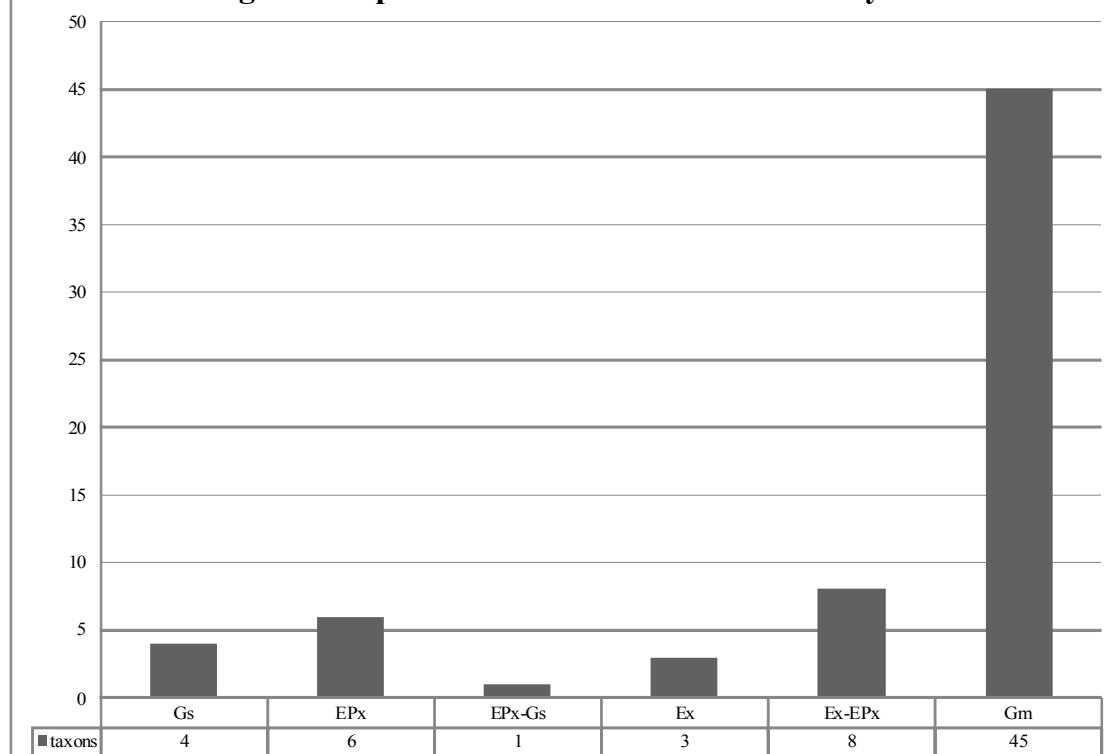

Fig. 3. The spectrum of the bioforms of macromycetes.

THE WATER SHORTAGE IN THE SOIL AND ITS INFLUENCE UPON THE CULTIVATED PLANTS

Cristina CARATA*

Key words: drought, period, cultivated plants, Barlad.

INTRODUCTION

Cultivated plants need special climatic conditions in order to develop and, implicitly, in order to offer a more substantial and qualitative crop.

The environmental factors that influence the culture of the plants are: the water, the soil, the air, the nutritive substances, but also some other factors that have an important effect upon the plants and which are represented by: the relief, the wind, the animals, other plants, and, of course, the anthropic factors.

Light represents one of the environmental factors that are indispensable to all plants, in its presence being possible the process of photosynthesis.

The oxygen from the air is necessary to the plants' breath, and water is undoubtedly the one that maintains life, having an active participation to all the vital processes of the plant and adjusting the body temperature. It also stands for the developmental environment of the nutritive substances, conferring to the cells and to the plants' texture the so called turgescence.

There have been numerous researches during the last few years in what concerns the influence of these environmental factors upon plants and it was proved that the excess, as well as the deficit of one or another of these elements spoils the plant's existence, the plant manifesting different symptoms that strengthen in time. The most frequent of all these are: the slowing down or the cease of growing; the yellow coloring and falling of the leaves; the spinning and drying of the leaves; the blossoms' falling; the flowers' falling before being withered.

*

Of course, researchers have described minutely in diploma papers or in other special work those factors, which have, in the same measure, a distinct impact upon the growing and development of plants, especially when they act simultaneously.

In this paper it is taken into consideration the quantity of water from the soil and the influence of the water shortage upon the plants in Barlad area, component of Vaslui district.

Water's role

The photosynthesis phenomenon has been clarified and described in chemical terms since 1804 by the chemist Saussure. He was the one who also observed and proved that plants cannot live either in the absence of CO₂ or in the absence of O₂, and he underlined the importance of water in the process of photosynthesis, a role which had been ignored by other researchers.

Even though water has an active place in photosynthesis, it does not represent a limiting factor for the latter, not even when being in reduced quantities. Its role is that of an important participant in keeping a high water potential in the protoplasm. In this respect, all the metabolic processes depend on the quantity of water from the textures. A shortage of water from the assimilating textures affects directly the photosynthesis process, provoking its inhibition. Due to the fact that the main reason for the loss of turgescence is represented by the stomata's closing, the gas exchange that takes place in the photosynthesis is burdened. As long as there is a deficit of water, the plant is not capable of serving itself with the necessary quantity, so the leaves start to dry, starting from the edges.

Each agricultural year, in the spring, the cultivators ask themselves many questions: which seems to be the situation of the culture (especially the wheat culture - *Triticum aestivum*), which

* Museum "Vasile Pârvan" Bârlad, street Vasile Parvan, the number 1; the town Barlad; area Vaslui; country Romania.

seem to be the humidity supplies, what kind of harvest could be obtained at a lower level of humidity, as well as what procedures must be put into action in order to obtain the maximum profit. Specialists in the agricultural domain, biologists or meteorologists, can correlate data obtained through exact measurements with the help of different machines, and, using these data, they can give clues with regard to the type of culture that is appropriate for a certain area, as well as to the measures of fighting drought during a crisis.

MATERIALS AND METHODS

During the last few decades, at international scale, the most numerous researches in the hydrological domain showed strong connections with the elaboration and the practicality of some mathematic norms having various purposes. They were concerned especially with the water resources management, due to the fact that we face, like many other countries, the global warmth and its effect-the drought.

Mathematic calculi of the soil's water content allowed a great difference among theory and practice. Some researchers proposed an agro-meteorological project that shall realize equilibrium between the physical description and the operational application, that is, a way of combining the standard meteorological data (temperature, relative air humidity, wind's speed and direction), simple topographical characteristics of the mentioned area (slope, height, hill's length and shape) and the culture's characteristics. On the ground of this example it can be made a difference between the soil's humidity at a hydrological basin scale, anticipating this way the development of water content for a certain depth.

In the terms of a restrictive economy, at the level of Barlad (the area that the data are reported to), there had been used the following tools for measuring the air's temperature and humidity:

- Direct reading thermometer- the reading is being effectuated every hour;
- Maximum temperature thermometer- the reading is being effectuated at every six hours;
- Minimum temperature thermometer- the reading is being effectuated at every six hours.

The machine that had been used for recording was a thermograph.

The humidity had been measured with the help of a pluviometer, the machine for recording being the pluviograph.

As a research area there were taken into consideration the areas around Barlad, an Eastern town, having a temperate climate with a strong continental characteristic.

RESULTS AND DISCUSSIONS

In the present paper there had been inserted data regarding only the relative temperature and humidity of the air, data belonging to the years 1941-2006, from the Barlad area, in order to underline the years when the temperatures were more advanced. These years stood for periods when the number of tropical days (temperatures over 30C) was greater, coinciding with the highest drought moments from this temporal distance.

Table 1. The air temperature\Monthly averages and the multi-annual average - 1941-2006

Anul	I	II	II	IV	V	VI	VII	VII	IX	X	XI	XII	Media
1941	-7.1	0.5	4.0	11.7	14.1	17.9	20.7	23.3	13.2	8.3	0.7	-1.5	8.6
1942	-11.5	-3.6	-0.9	7.9	16.6	19.5	20.9	20.8	17.0	10.8	0.8	-2.6	8.6
1943	-7.2	-0.8	2.9	11.7	14.2	18.5	20.0	21.3	16.9	11.0	6.1	0.6	9.6
1944	-1.5	-0.5	4.1	10.8	11.5	19.6	21.4	22.3	17.5	12.3	6.1	1.2	10.3
1945	-4.6	-2.6	4.1	8.9	16.3	20.3	20.5	21.9	17.4	9.6	3.8	-2.5	9.6
1946	-4.3	0.4	4.5	11.6	18.5	22.9	24.5	25.5	19.3	6.7	4.3	-4.2	10.8
1947	-9.5	-3.4	6.9	13.0	17.4	20.8	22.4	20.0	16.6	6.7	4.5	1.7	9.8
1948	3.2	-1.1	6.9	12.2	16.0	19.3	20.0	21.2	15.7	10.9	2.7	-6.4	10.1
1949	-0.2	0.2	1.3	9.9	18.6	17.7	20.8	19.3	15.5	8.4	6.4	3.2	10.1
1950	-7.7	0.4	3.9	13.8	17.7	19.7	23.0	23.6	17.8	9.5	5.2	3.3	10.6
1951	-1.3	-0.2	6.1	12.2	16.8	20.8	22.5	23.2	17.7	6.7	7.5	0.4	11.0
1952	1.2	0.1	-0.8	12.2	14.5	18.9	21.8	23.5	19.1	12.1	4.3	0.3	10.6
1953	-3.1	-2.6	2.8	9.7	14.4	21.6	23.1	21.5	17.2	10.4	0.1	-2.3	9.4

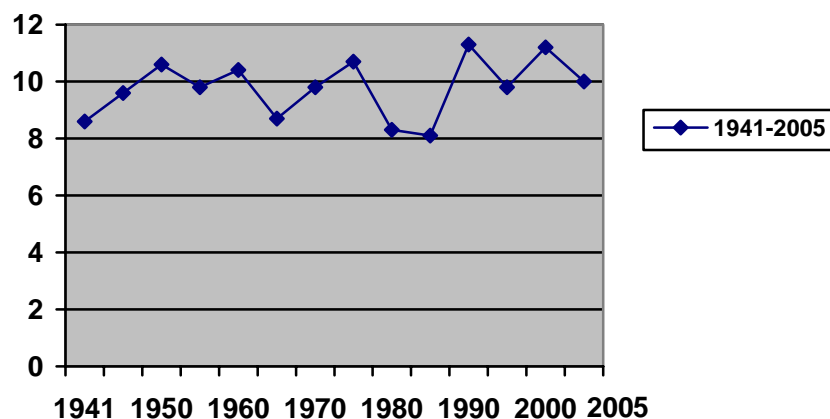
1954	-9.9	-10.7	2.7	7.9	16.4	22.4	22.5	22.7	18.7	10.6	4.1	1.8	9.1
1955	-1.4	-0.3	2.7	7.3	15.7	19.3	21.4	19.8	17.0	12.1	3.4	1.4	9.8
1956	-1.0	-9.2	1.08	10.9	15.1	19.4	20.9	21.3	18.2	10.6	0.0	-0.5	8.5
1957	-2.4	2.8	3.7	10.6	14.9	21.1	23.2	21.4	16.8	9.3	5.3	-4.3	10.2
1958	-2.0	3.4	2.0	8.2	20.1	18.5	21.5	21.5	15.0	10.3	5.2	1.9	10.5
1959	-2.1	-1.3	4.6	9.7	14.9	18.6	23.5	20.4	13.9	8.0	3.5	0.8	9.5
1960	0.4	0.8	2.5	10.1	14.8	20.0	21.5	20.0	14.9	14.0	9.2	4.7	10.4
1961	-2.8	0.6	6.6	12.9	14.3	20.6	20.8	20.6	15.6	9.9	6.4	-1.9	10.3
1962	-2.2	-2.0	1.4	11.4	16.6	18.9	20.5	22.6	16.4	11.1	7.6	-3.0	9.9
1963	10.4	-2.8	0.2	8.7	17.6	19.8	22.3	22.3	18.0	11.0	7.8	-4.6	9.2
1964	-6.3	-2.8	0.5	10.3	14.0	22.0	21.0	19.4	15.5	11.7	4.8	1.2	9.3
1965	-1.7	-4.6	2.9	5.8	14.6	19.2	20.5	18.9	17.5	9.2	1.6	0.8	8.7
1966	-3.6	2.8	4.6	12.1	15.7	16.9	21.5	20.5	15.7	14.2	4.4	-1.2	10.3
1967	-6.4	-2.7	4.0	10.2	14.6	18.6	21.5	21.0	18.0	12.8	5.4	-1.5	9.7
1968	-4.1	0.2	2.9	13.1	18.2	20.4	19.6	19.1	18.2	9.7	5.4	-2.1	9.9
1969	-7.4	-4.2	-2.2	8.6	17.2	18.6	19.0	20.8	15.8	9.7	5.8	-2.1	8.6
1970	-1.8	-1.4	4.0	11.5	13.7	18.4	22.0	19.5	16.3	8.6	6.2	1.0	9.8
1971	-0.1	0.3	2.2	10.0	17.0	19.2	19.5	20.8	13.9	9.0	4.7	2.5	9.9
1972	-5.5	-0.9	3.9	13.0	16.2	20.1	22.0	20.1	14.5	8.0	5.6	0.6	9.8
1973	-3.2	1.7	1.3	11.3	15.6	18.8	21.0	19.0	16.4	10.0	2.7	-1.2	9.4
1974	-3.7	1.7	4.3	8.0	14.7	18.4	19.4	20.7	16.4	12.1	3.8	1.8	9.8
1975	1.2	-0.9	6.8	11.2	17.3	20.0	21.3	20.6	18.7	10.4	2.1	8.9	10.7
1976	-2.2	-6.8	1.8	10.8	14.8	17.4	20.1	16.8	15.0	8.2	5.5	9.8	8.5
1977	-2.5	3.2	4.6	8.8	15.4	18.3	20.9	19.6	14.2	9.2	6.9	-2.6	9.7
1978	-2.8	-3.0	4.8	9.4	13.7	18.7	19.6	18.9	14.8	10.2	3.9	-1.7	8.9
1979	-3.4	-1.8	5.8	9.5	17.3	21.5	18.9	19.5	16.7	7.4	4.6	2.0	9.8
1980	-5.7	-1.9	0.4	8.5	13.2	17.9	20.2	18.8	14.6	11.0	2.7	-0.2	8.3
1981	-3.6	-0.6	4.7	7.5	14.5	12.8	20.1	19.7	15.6	12.3	2.2	0.7	9.5
1982	-3.5	-3.4	2.8	8.2	17.0	19.3	19.5	20.5	16.1	10.6	3.9	3.1	9.7
1983	1.2	-0.4	5.6	12.4	17.8	19.0	21.1	19.3	17.2	10.2	1.2	-1.9	10.2
1984	0.7	-2.5	1.7	8.5	15.6	17.7	18.4	18.3	17.6	13.0	2.8	-1.6	9.2
1985	-8.2	-9.9	-0.3	11.3	17.9	17.9	20.0	21.1	15.2	9.2	2.9	0.4	8.1
1986	-0.9	-5.0	2.5	12.4	17.5	19.9	20.5	22.9	17.6	9.0	3.8	-2.7	9.8
1987	-7.5	-2.4	-1.7	7.8	14.9	20.9	23.6	18.7	17.8	9.2	5.9	-1.3	8.8
1988	-0.8	-1.6	3.9	8.2	15.7	18.8	22.7	21.3	16.2	8.5	-1.1	-1.1	9.2
1989	0.6	3.5	7.2	12.6	15.5	18.0	20.8	21.4	14.9	10.8	3.0	1.1	10.8
1990	-1.2	4.1	8.8	10.4	16.0	19.7	21.8	21.6	15.7	10.8	7.6	0.5	11.3
1991	-0.3	-2.9	3.6	9.6	13.1	18.8	21.5	19.7	15.9	10.1	5.0	-2.4	9.3
1992	-2.2	-0.4	4.8	10.1	14.4	18.9	21.5	24.5	15.0	10.8	5.3	-1.7	10.1
1993	-0.6	-2.2	0.8	8.7	16.7	19.0	20.1	20.6	15.7	11.7	-2.5	1.0	9.1
1994	2.0	-0.3	6.3	12.2	17.2	19.8	23.3	22.4	20.6	10.3	3.7	-0.8	11.4
1995	-3.1	3.8	4.6	10.3	14.5	20.7	23.5	21.3	15.5	10.3	0.1	-4.2	9.8
1996	-5.4	-4.6	-1.9	9.2	19.1	20.9	21.1	19.9	12.8	10.2	7.7	-1.9	8.9
1997	-4.2	-0.3	3.7	6.4	17.5	20.0	21.1	19.5	13.5	8.3	4.8	-1.4	9.1
1998	-0.6	2.3	2.6	13.3	15.0	21.0	22.1	21.1	15.5	10.4	1.1	-5.7	9.8
1999	-1.4	0.6	5.5	11.4	14.5	21.6	23.2	21.1	17.5	10.4	6.6	1.0	10.8
2000	-4.2	1.3	4.5	13.5	17.5	20.5	22.5	22.7	16.0	10.5	6.7	2.1	11.2
2001	-0.2	1.0	6.7	10.8	15.7	18.6	24.2	23.3	16.6	12.4	6.1	-6.1	10.5
2002	-2.3	5.0	6.7	9.8	17.9	20.1	23.3	20.6	16.0	9.9	6.7	-6.6	10.6
2003	-2.9	5.4	0.9	8.9	20.1	21.2	21.2	22.4	15.2	9.0	5.8	-0.4	9.7
2004	-4.3	-0.2	5.5	10.7	15.3	19.5	21.5	20.5	5.8	11.6	5.5	1.7	10.3
2005	0.3	-2.6	3.1	9.9	16.0	18.2	21.6	20.7	17.1	10.4	3.9	0.9	10.0
2006	-6.2	-1.6	2.9	10.9	15.3	19.5	21.4	21.3	16.9	11.7	6.4	1.8	10.0

The continental characteristic with excessive nuances of Barlad climate is given by the absolute maximum height, which has the value of 70.2C.

Other maximum values: 39.3C- 1946, 39.2C- 2000; minimum values: -28.5C- 1954.

Temperatures over 0C happen to delay even after the 1st of March, while their regressing under 0C takes place in the first decade of December.

There have existed situations when the winter months had a maximum temperature of over 10C, just like it happened in January 1993= 15.4C; December 1989=18C; February 1990= 21.0C.

Graphic 1. The temperature average (1941-2005)

Another environmental factor that influences the growth and development of plants is represented by water. For the period 1941-2006, the annual average of atmospheric precipitations has the value of 492.2mm\ mp, moderate value.

The relative humidity has an average value of 78%. The annual regime of relative humidity presents a maximum value in December (88%) and a minimum value in May (70%). Starting from January, the values of the relative humidity decrease until May and they start to increase in the summer period. A great relative humidity is due to the evapo-perspiration and to the abounding precipitations that take place during this period.

In the extremely hot days the humidity value decreases frequently, lower than 30% and even lower than 20%.

The relative humidity is in a counter- proportional ratio with the temperature.

Table 2. Relative humidity %

Luna	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI .	XII	Media
Valoare	87	84	79	74	70	74	75	72	76	79	85	88	78

When the air humidity touches the saturation level, there frequently appears fog or foggy air.

Analyzing the data from the former table, it is proved that there had been high temperatures in the period 1940-1945, having maximums of 40C, a fact that led to a period of excessive drought, especially if we take into consideration the lack of precipitations.

Table 3. Atmospheric precipitations\Monthly quantities and the multi-annually average-mm 1941-2006

Anul	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Total
1941	24.2	35.7	18.1	40.4	53.7	120.4	88.7	39.8	97.4	65.9	47.0	12.5	643.8
1942	34.6	25.0	0.5	44.0	38.3	108.6	18.2	17.8	16.6	54.4	85.3	2.5	445.8
1943	28.8	22.0	2.1	13.03	45.6	23.5	122.8	15.2	65.1	13.9	29.4	143.3	424.6
1944	9.4	58.4	31.0	44.2	56.4	19.9	31.6	22.3	0.0	85.2	23.3.	7.5	389.2
1945	47.0	4.8	3.3	48.0	24.8	16.6	29.8	23.8	0.6	40.6	8.5	12..1	259.8
1946	1.6	5.6	3.4	28.0	33.2	49.5	11.1	4.1	14.6	74.8	29.4	65.7	321.0
1947	43.1	25.5	15.6	5.2	26.9	123.1	62.4	61.7	17.0	24.5	71.6	34.0	502.2
1948	41.8	2.2	19.9	0.7	82.6	85.0	103.6	21.7	15.0 J	5.3	1.6	1.5	380.9
1949	7.8	6.7	22.9	11.2	22.6	129.5	81.31	60.2	19.9 1	0.8	54.2	27.5	444.6

1950	8.9	0.7	30.6	32.6	16.6	39.2	33.1	31.7	5.3	30.5	14.0	30.0	297.2
1951	8.5	10.1	26.8	40.5	24.2	28.6	23.9	63.3	22.9	17.1	10.8	5.7	282.4
1952	15.7	59.2	27.9	4.9	47.1	131.0	21.8	25.5	3.1	56.4	72.5	49.3	514.4
1953	44.6	80.3	2.8	34.2	61.7	63.8	17.9	30.6	2.6	2.4	3.5	16.0	360.4
1954	20.2	46.1	3.1	19.9	60.8	34.2	42.6	23.6	37.4	19.2	61.7	17.2	386.0
1955	17.5	24.8	28.2	66.4	91.2	24.4	119.9	40.9	65.9	6.8	29.0	18.7	533.7
1956	20.3	50.2	32.7	34.4	40.4	142.1	21.3	63.7	59.4	13.2	11.9	48.4	538.0
1957	21.5	5.2	0.8	33.7	76.6	36.6	16.5	73.1	47.3	19.8	53.9	24.8	409.8
1958	30.6	26.4	21.8	135.6	3.1	171.2	35.8	27.7	71.8	31.6	101.9	3.2	659.9
1959	42.6	6.3	7.9	2.8	74.9	122.0	45.7	75.0	73.4	8.1	57.0	25.0	540.6
1960	27.0	19.2	3.5	15.6	76.0	72.4	4.3	6.2	44.8	31.2	95.5	53.6	449.3
1961	56.2	13.3	8.7	103.9	88.6	75.5	50.1	42.7	0.0	12.2	133.3	34.7	519.2
1962	15.2	39.3	62.8	50.4	31.8	73.6	66.1	29.2	30.1	1.3	82.7	19.9	502.4
1963	50.5	31.0	38.8	25.9	9231	60.8	115.3	50.6	4.51	0.9	1.2	60.9	532.7
1964	7.1	13.4	43.1	25.9	20.3	100.3	65.0	43.0	119.0	43.3	44.1	40.8	565.3
1965	48.1	27.3	19.5	45.5	66.8	120.2	45.6	11.3	29.3	13.6	30.8	46.1	504.1
1966	129.3	34.9	65.7	27.5	54.8	118.3	76.9	74.5	18.1	45.3	102.9	22.7	77.09
1967	27.3	44.6	17.4	45.8	44.6	81.8	28.0	9.4	13.8	25.2	18.5	31.5	388.1
1968	53.7	26.0	34.4	3.0	48.9	106.7	153.2	141.0	105.8	28.0	58.6	31.5	790.8
1969	64.0	89.5	41.9	48.1	22.1	82.1	136.8	36.6	22.2	3.9	15.9	98.6	661.7
1970	35.5	56.3	25.8	45.9	147.3	41.2	63.9	96.5	12.4	10.5	15.2	31.1	581.6
1971	15.1	26.0	49.5	13.8	93.3	89.6	125.0	6.7	114.1	10.9	17.0	33.4	594.4
1972	11.2	14.9	9.7	31.0	84.3	138.9	43.5	143.3	123.1	144.1	27.2	7.7	778.9
1973	21.7	45.7	76.3	29.7	50.1	19.8	102.7	66.5	5.4	6.5	8.4	16.2	448.8
1974	8.9	16.4	11.9	27.5	68.7	61.4	150.9	48.0	86.8	36.8	32.3	16.6	566.2
1975	16.9	12.1	7.6	54.3	82.8	66.7	127.5	12.8	2.6	81.3	45.1	1.0	510.7
1976	37.1	9.6	14.0	57.6	38.2	46.5	23.1	1:10.9	79.5	22.3	48.3	48.8	535.9
1977	28.9	37.9	12.2	59.3	42.8	98.7	16.6	91.8	15.5	78.3	16.6	11.8	450.4
1978	4.4	52.0	53.8	93.2	95.5	101.9	103.5	57.6	43.7	15.9	15.5	13.2	650.2
1979	48.2	24.7	16.9	68.5	68.9	71.9	87.0	31.0	32.9	15.6	72.4	14.8	552.8
1980	17.7	5.1	44.0	62.7	78.9	93.4	99.1	25.2	21.21	30.7	69.2	70.8	618.0
1981	27.9	18.0	28.7	46.8	85.4	77.2	20.3	27.1	69.1,	37.0	61.2	19.7	518.4
1982	4.8	26.0	37.6	28.4	23.2	69.5	66.5	65.1	6.6	29.9	10.0	45.5	414.0
1983	5.2	10.7	1.9	21.8	38.2	54.1	65.5	76.8	3.5	13.9	23.8	14.9	329.5
1984	36.9	55.1	54.9	95.0	61.7	76.9	61.6	23.1	20.4	13.2	29.0	39.2	566.7
1985	35.3	23.1	2.0	20.1	14.7	134.5	29.4	38.5	33.5	2.9	29.6	5.1	368.8
1986	25.6	56.9	6.2	7.0	4.5	77.3	52.1	7.1	5.1	25.7	3.7	8.2	279.4
1987	18.8	4.5	7.3	25.1	17.2	51.2	60.6	79.7	27.5	36.2	44.8	24.3	388.2
1988	24.5	19.6	58.0	62.4	93.6	93.2	43.2	12.1	65.3	26.6	10.5	37.0	546.9
1989	2.9	8.4	11.0	21.0	36.0	114.9	35.1	91.7	104.9	36.7	10.8	1.6	475.0
1990	8.3	16.6	1.0	50.3	59.1	19.6	47.1	18.5	20.0	28.8	0.6	53.9	323.7
1991	6.0	16.7	5.7	54.3	146.4	161.6	97.7	113.7	19.8	68.1	7.8	12.3	710.1
1992	1.0	16.5	61.9	16.9	42.7	100.9	17.8	29.3	49.01	90.5	10.0	16.7	443.2
1993	2.8	36.9	57.7	68.3	70.0	68.4	47.6	15.1	37.3	20.1	53.2	24.7	503.0
1994	9.6	9.7	2.6	22.7	24.3	42.3	35.6	42.6	0.5	39.7	9.2	31.6	270.4
1995	25.8	8.4	31.7	19.2	69.7	74.6	38.2	50.8	93.71	5.0	36.3	28.7	482.1
1996	26.6	24.7	25.3	48.9	37.3	74.3	41.4	87.7	110.0	15.9	54.9	41.9	588.9
1997	6.9	10.6	15.2	51.4	41.5	64.7	82.0	135.2	23.6	61.9	38.3	83.1	614.4
1998	25.8	6.8	22.5	59.5	60.2	40.1	73.8	60.5	43.2	104.8	48.1	7.4	552.7
1999	17.8	18.8	21.4	55.1	32.8	134.0	41.1	52.2	39.2	39.5	18.2	36.4	506.3
2000	16.5	20.5	67.4	23.9	1.9	15.9	50.3	33.2	65.7	2.4	50.8	14.7	323.2
2001	9.4	16.7	24.1	24.2	38.2	66.9	52.4	7.8	64.9	9.0	23.8	15.5	382.9
2002	2.0	1.4	41.8	37.7	6.2	91.5	140.9	98.1	15.5	74.7	59.3	7.0	632.1
2003	42.3	14.5	8.3	21.9	51.3	17.3	90.8	34.2	57.3	56.2	6.2	10.7	411.0
2004	33.9	28.0	32.1	78.1	37.0	22.5	110.5	103.7	45.1	9.9	38.2	8.5	548.0
2005	14.6	35.1	17.7	38.0	106.7	77.1	93.4	63.3	5.5	13.8	52.0	28.4	545.9
2006	34.1	9.1	28.6	34.8	69.6	60.8	59.6	110.4	23.3	10.3	5.1	10.0	455.7
Media	24.7	25.0	24.2	39.8	54.2	78.7	61.3	48.6	46.3	31.5	36.3	27.8	492.2

The average pluviometric regime show annually that the greatest quantity of precipitation falls in June-78.8 mm, and the lowest falls in March- 24.2 mm.

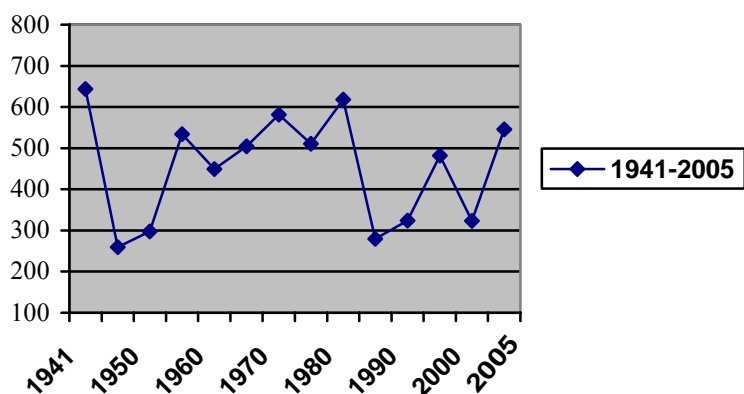
In the interval May- August there is a record of 49 % of the whole quantity of precipitations in a year time, and in the period December- February there is a record of 17%. The greatest quantity of precipitations had been recorded in 1968 and was represented by a score of 790.8 mm, and the lowest was in 1945, represented by 259.8 mm.

The greatest quantity of precipitations that has ever fallen during a month was represented by 171.2 mm, recorded in June 1958, and the lowest was of 0.0 mm in the months of September 1944 and September 1961.

The continental characteristic with excessive nuances of Barlad's climate is emphasized by the big discrepancies between the same quantities of precipitations that fell during the very same month but during different years. This is a fact that determines the development of cultures in different proportions, to which we can add the destructive effect of the torrential rains that destroy the soil, as well as the vegetarian blanket.

The absence of precipitations leads to the phenomenon of drying, whose persistence leads to the installing of drought. The drought is considered to be a period of at least fourteen consecutive days with high temperatures, lack of precipitations, which also extends to the interval when these were in deficit.

The average frequency of drought period is of 7- 8 cases annually, having an average period of almost 20 days. There have existed periods when the drought lasted for 30 days, even more explicitly the years: 1944, 194, 1961, 1971, 1973, 1977, 1982, 1992, 1994, 2002.

Graphic 2. Atmospheric precipitations (1941-2005)

The most secure index that can lead to the determination of the drought's intensity is represented by the water shortage from the soil. This is brought into light by the ratio between the quantity of fallen precipitations and evapo- perspiration.

Table 4. The water shortage

An	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993
Precip.	279.4	388.2	546.9	475.0	323.7	710.1	443.2	503.0
E.T.P	776.9	630.05	650.2	733.0	864.0	666.1	791.4	677.9
Deficit	-497.5	-242.3	-1033	-258.0	-5403	44.0	-348.2	-174.9

1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
270.4	482.1	588.9	614.4	553.1	5063	323.2	382.9	632.1	411.0
S50.9	741.0	681.1	6813	716.2	695.9	839.8	798.8	722.2	784.7
-580.5	-25-8:9	-92.2	-66.5	-163.0	-189,6	-516.6	-415.9	-90.1	-373.7

A great water shortage in the soil was recorded in 1990, 1994 and 2002. A great water deficit can lead to the pedologic drought's arrival, which leads to the plants' death.

A great quantity of precipitation will determine a better humidity index, while a lower quantity will determine a weaker humidity index.

The humidity index has the following values:

- < than 0.25- extreme drought;
- 0.25- 0.50- severe drought;
- 0.5- 0.75- moderate drought;
- 0.75- 1.00- mild drought;
- 1.00- 1.50- optimum index;
- 1.50- 2.00- mild surplus\excedent;
- 2.00- 2.50- moderate surplus;
- 2.50- 3.00- great surplus;
- > than 3.00- strong surplus.

The years 1945, 1983, 1986, 1987, 1990, 1994, 2000, represent years when the humidity index was comprised between 0.25 and 0.50, which points to a severe drought. In 1945, 1990, 1994, 2000, the value of the humidity index was close to an extreme drought.

It was observed that after a period of surplus there follows a period characterized by deficit, and not by normality. The droughty interval 1945- 1950 and the years 1983, 1986, 1990, 1994 and 2000 had been preceded by abundant rainy years (the period of surplus of 1940- 1945, 1982, 1985, 1988 and 1999). The presence of some periods of surplus prepares the ground for a time characterized by deficit.

The drought or drying phenomena are the most complex climactic ones.

Botzan and Cioaca (1963) proved that for a non- irrigated corn (*Zea mays* (Linnaeus 1753) culture the water consumption is of 302 mm for chestnut chernozem, 345 for levigate chernozem, and 422 for forest brown- fair soil.

There is a series of internal factors that underline the drought's effect in the case of cultivated plants: the conditions of air deficit, the depth that the seeds were buried at, the mechanisms through which the water movement were realized, like diffusion, the pellicle way, capillary, gravitational or plants' density.

For example, the densely cultivated corn exhausts the water supply before the maximum consumption period, which leads to a reduction of plants' side, or to an incomplete fecundation or the sterility of the plants. The great density in what concerns the wheat or rape cultures does not represent anymore a factor that underlines the water supplies diminishing or that determines the arrival of drought.

Without knowing the precipitation regime during the vegetation and taking into consideration the fact that droughty years appear more and more often, one must take into consideration that in what concerns the cultivated plants there must be taken technological measures at the level of the water from the soil. Therefore, one must take into consideration the depth of 120- 150 m. The water from the soil influences directly and indirectly the cultivated plants.

The direct way is represented by the fact that plants start growing vigorously in vegetation, then they get roots by using, at an incipient phase the humidity that exists in the ploughing layer, and when they reach the phase of functioning, they can value the water from the deeper layers.

Indirectly, plants are influenced by the precipitations during the vegetation period, because they being developed ca value better these resources.

CONCLUSIONS

Function to the quantity of precipitations that fell during the cold period of the year, the water quantity from that certain month and the value of the evapo- perspiration, one can count the humidity index only for the period of vegetation, and it points out the intensity of the drought from this period.

In 2000, Vaslui district faced the greatest drought of the last 30 years, the drought being

amplified by the lack of irrigations.

There is no happy future for the cultivated plants, since there is a permanent fluency of meteorological events that make plants' life be in a permanent change and adjustment to the climate's variability. Each year there are changes in their metabolism, structure and function, especially because of the air's average temperature arousal, or because of the lack of water.

REFERENCES

1. Avakian A. A. 1960. *Biologia plantelor agricole*. Edit. Agro-Silvică. 364 p.
2. Botzan M., Cioacă T. *Cercetări asupra bilanțului de apă din solurile irigate în condițiile Câmpiei Române*. vol. II. ISCH
3. Ivanov A. P., Sizov I. A. 1954. *Ameliorarea și producerea semințelor de plante agricole*. Edit. Agro-Silvică de Stat. 467 p.
4. Obrejanu G. R., Măianu A. L. 1966. *Pedologie ameliorativă*. Edit. Agro-Științifică. București: 277 p.
5. Săvulescu T., Nyarady E. I., Beldie A. L., Morariu I., Nyarady A., *Flora RSR*. Edit. Academiei RSR. București, 1972.
6. <http://www.ecomagazin.ro>

PUBLICAȚII
ALE MUZEULUI „VASILE PÂRVAN” BÂRLAD

ACTA MUSEI TUTOVENSIS

VOL. I: 2006;
VOL. II: 2007;
VOL. III: 2008;
VOL. IV: 2009;
VOL. V: 2010.

Alte publicații:

A. Seria Monografii:

1. Vasile Palade, *Așezarea și necropola de la Bârlad-Valea Seacă sec. III-IV p. Chr.*, 2004, Editura ARC 2000, București.
2. Eugenia Popușoi, *Trestiana, monografie arheologică*, 2005, Editura Sfera, Bârlad.

B. Seria Cataloage:

1. *Rădăcini ale civilizației străromânești în Muntenia de Răsărit, Moldova de Sud și centrală în sec. III-XI p. Chr.*, 1995-1996 (Eugenia Popușoi, redactare-coordonare).
2. Eugenia Popușoi, Nicoleta Arnăutu, *Tezaurul de la Bârlad, Dumbrava Roșie, sec. XVI-XVII*, 1999, S.C.D.I. Bârlad.
3. Mircea Mamalaucă, *2000 de ani de creștinism*, Editura ASA MEDIA GRAFIC, 2000.
4. *Expoziția permanentă de artă românească contemporană din patrimoniul muzeului*, 2001, Editura Serigraf Design SRL, Bârlad.
5. *Catalog Jubileu expozițional simpozion*, 2000, Editura Tiparul SC. Irimpex SRL, Bârlad.
6. Nicolae Mitulescu, *Monumente laice și religioase ale Bârladului*, 2003, Editura Sfera, Bârlad.
7. Mircea Mamalaucă, *Obiceiuri de port în aria culturii Sântana de Mureș*, 2005, Editura ASA.
8. Mircea Mamalaucă, *Antichitatea târzie în Bazinul Prutului*, 2009, Editura Sfera Bârlad.

C. Seria Albume:

Valentin Ciucă, *Album „Mitologii subiective Marcel Guguianu”*, 2008, Editura Art XXI SRL, Iași.

D. Seria Memoriale:

Romulus Boteanu, *„Ce nu se poate uita”*, 2009, Casa editorială Demiurg, (Alina Butnaru, îngrijitor de ediție).

E. Ghid turistic:

Mircea Mamalaucă, Alina Butnaru, *Diversificarea ofertei turistice în zona transfrontalieră Vashui-Soroca*, 2009, Editura SC. Irimpex SRL, Bârlad.

Recomandări pentru viitorii autori ai articolelor

Pentru a asigura tipărirea volumului într-o grafică unitară, toate lucrările ce urmează a fi publicate în numerele viitoare ale revistei „ACTA MUSEI TUTOVENSIS” trebuie să respecte anumite reguli de tehnoredactare:

- lucrările vor fi tehnoredactate folosind programul Microsoft Word, aliniat bloc Justifed, font Times New Roman, caractere de 12, spațiere Single space;
- titlul comunicării cu majuscule, caracter de 14, bold, centrat;
- la un rând distanță de titlu, *numele autorului* (prenumele cu litera de început cu majusculă, restul cu litere mici; numele cu majuscule, urmat de un superscript „*”; la subsolul primei pagini se va pune „*” și se va scrie adresa autorului articolului). Dacă sunt mai multi autori, se multiplică numărul de „*”;
- după un rând liber se atașează Key words, urmat de cinci termeni reprezentativi pentru conținutul articolului;
- notele se vor trece în subsolul paginii și contin: numele autorului, titlul articolului sau a cărții, cu Italice, numele revistei sau volumul colectiv de studii; între paranteze editorul, anul apariției, paginile și figura sau planșa, dacă este cazul;
- bibliografia se va scrie în ordinea alfabetică: autor, anul publicării lucrării, titlul lucrării cu Italice, publicația, editura, paginile;
- eventualele abrevieri, la sfârșitul articolului;
- rezumatele traduse în limba engleză, pe o jumătate de pagină.

www.ceddemiurg.ro

